

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

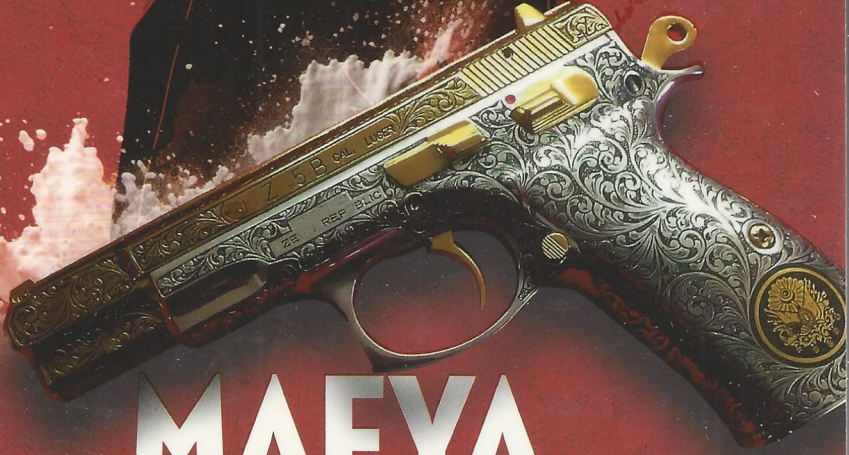
<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

*Türkiye'nin
Alacakaranlığı*

MAFYA EROİN DEVLET

RYAN GINGERAS

ÇEVİREN / REYYAN KARAKUŞ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

FOL

TÜRKİYE'NİN ALACAKARANLIĞI

MAFYA, EROİN, DEVLET

FOL 348

© MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
SERTİFİKA NO: 44396

TARİH 38
CUMHURİYET TARİHİ 05

*TÜRKİYE’NİN ALACAKARANLIĞI – MAFYA, EROİN, DEVLET-
RYAN GINGERAS*

ÇEVİREN: REYYAN KARAKUŞ

ÖZGÜN ADI: *HEROIN, ORGANIZED CRIME AND
MAKING OF MODERN TURKEY*
EDİSYON: © OXFORD UNIVERSITY PRESS, 2017

YAYINA HAZIRLAYAN: AKIN EMRE PİLGİR
SON OKUMA: CANSU AKSOY
REDAKSİYON: MAK GRUP REDAKSİYON EKİBİ
GÖRSEL YÖNETMEN: NURULLAH ÖZBAY
GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA: TAVOOS

ISBN 978-625-6584-22-8

BASKI: AYRINTI BASIM YAY. VE MAT. HİZ. SAN. TİC. A.Ş.
MATBAA SERTİFİKA NO: 49599

1. BASKI: EKİM 2024

İLETİŞİM ADRESLERİ
CİNAH CD. KIRKPINAR SK. 5/4
06420 ÇANKAYA ANKARA
TEL.: 0312. 439 01 69
www.folkitap.com
bilgi@folkitap.com
siparis@folkitap.com
www.twitter.com/folkitap

TÜRKİYE’NİN ALACAKARANLIĞI

MAFYA, EROİN, DEVLET

RYAN GINGERAS

ÇEVİREN
REYYAN KARAKUŞ

RYAN GINGERAS

Modern Doğu Avrupa ve Ortadoğu tarihi üzerine çalışmalar yapan Gingeras, çok sayıda makale ve kitap kaleme almıştır. Yazılarının bir kısmı New York Times, Washington Post, Foreign Affairs, International Journal of Middle East Journal gibi önemli gazete ve dergilerde yer almıştır. Sorrowful Shores: Violence, Ethnicity, and the End of Ottoman Empire isimli kitabı Rothschild Milliyetçilik ve Etnik Araştırmalar ve Britanya-Kuveyt Dostluk Derneği kitap ödülleriyle layık görülmüştür. Araştırmalarına Naval Postgraduate School'da devam etmektedir.

Başlıca eserleri: Sorrowful Shores: Violence, Ethnicity and the End of the Ottoman Empire, 1912-1923 (2009); Heroin, Organized Crime and the Making of Modern Turkey (2014), Fall of the Sultanate: The Great War and the End of the Ottoman Empire (2016), Eternal Dawn: Turkey in the Age of Atatürk (2019), The Last Days of the Empire (2022).

REYYAN KARAKUŞ

2001 yılında Antalya'da doğdu. Akdeniz Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı lisans programından 2023 yılında mezun oldu. O tarihten bu yana kurgu dışı eserlerin çevirileriyle ilgilenmektedir.

Başlıca çevirileri: Charlotte Perkins Gilman, *Sosyal Etik: Sosyoloji ve Toplumun Geleceği*. (yayımlanmadı) , Willis Duff Piercy, *Büyük İcatlar ve Keşifler* (yayımlanmadı).

Anneme

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	13
KISALTMALAR LİSTESİ	17
GİRİŞ	21
<i>Tarihyazımı: Çeteler, Uyuşturucular ve Türk Devletinin Oluşumu</i>	26
<i>Tarihyazımı: Türkiye ve Organize Suçun Büyük Dünyası</i>	30
<i>Tarihyazımı: Türkiye ve Uyuşturucunun Geniş Dünyası</i>	40
<i>Kaynaklara Dair Bir Not ve Bölümlerin Ana Hatları</i>	43
I	
TÜRK MAFYASININ EMPERYAL KÖKENLERİ	49
<i>Suç Örgütlerinin Bağlamsallaştırılması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Oluşumu (ve Yıkılışı)</i>	52
<i>Osmanlı Makedonyası'nın Siyaseti ve Modern "Çete"nin Kökenleri</i>	58
<i>Bir Eşkıya Portresi: Göç, Etnisite ve Türkiye'deki Organize Suçun Osmanlıdaki Kökleri</i>	64
<i>Paramilitarizm ve Osmanlı'nın Savaş Dönemindeki Güvenlik Politikaları</i>	76
<i>Kaçakçılar, Mahalle Kabadayıları ve Türkiye'deki Organize Suçun Diğer Temel Unsurları</i>	84
<i>Küresel Bağlamda Türkiye'deki Organize Suçun Emperyal Kökenleri</i>	94

TÜRKİYE, AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE EROİN TİCARETİNİN DOĞUŞU	103
<i>Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Afyon Ticaretinin Oluşumu</i>	106
<i>Yasakların Öncüsü: Amerika Birleşik Devletleri, Afyon ve Federal Narkotik Büronun Kurulması</i>	112
<i>İlk Fransız Bağlantısı: Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ve Savaş Öncesi Afyon Ticareti</i>	123
<i>İki Dünya Savaşı Arasındaki Uyuşturucu Ticareti Bağlamında Türkiye</i>	138

FRANSIZ BAĞLANTISI	150
<i>İlk Babalar: İstanbul'un Toptancıları ve Kimyagerleri</i>	154
<i>Çiftçiler ve Kaçakçılar: Kır Afyonu ve Türk Karaborsası</i>	168
<i>Eroinin Orta Geçiş Güzergahı: Suriye, Lübnan ve Türk Afyon Ticareti</i>	179
<i>Beyrut, Marsilya, Montreal, New York: Türk Eroini, Korsika Mafyası ve Kuzey Amerika Yeraltı Dünyasının Gelişimi</i>	185
<i>"Doğulu Halkların Ortak Bir Alışkanlığı": İran-Türkiye Bağlantısı</i>	197
<i>Eroin, Kokain ve Soğuk Savaş'ın İlk Yılları: Küresel Bir Bağlamda Türkiye</i>	208

POLİSLERİN ÇALIŞMALARI: SOĞUK SAVAŞ'IN İLK DÖNEMLERİNDE UYUŞTURUCUYLA MÜCADELE OPERASYONLARI VE İSTİHBARAT TOPLAMA	223
<i>Ajanlar, Bütçeler ve Yöntemler: Fbn'in 1945-67 Yıllarında Türkiye'deki Mücadelesinin Kritik Faktörleri</i>	230
<i>Uyuşturucu Maddeler ve Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'de Ulusal Güvenlik</i>	247
<i>Kanıt Toplama: Fbn/Egm İş Birliğinin İlk Yılları</i>	262
<i>Yolsuzluk ve Casusluk</i>	278
<i>Hesaplaşma Zamanı: 1960 Darbesi ve Kemal Aygün'ün Düşüşü</i>	293

<i>Kayıp On Yıl: 1960'lardaki Fbn/Egm Soruşturmaları</i>	296
<i>Kabul Edilebilir Kayıplar: Türkiye, Uyuşturucuyla</i>	305
<i>Mücadele Operasyonları ve Soğuk Savaş</i>	
	5
BÜYÜK DEĞİŞİM: 1970'LERDE EROİN VE ORGANİZE	312
SUÇUN DÖNÜŞÜMÜ	
<i>Uyuşturucuyla Savaş Başlıyor: Nixon, Türkiye ve</i>	316
<i>1970'lerin Başlarında Afyon Krizi</i>	
<i>Eroin Salgınına İncelemek: Türkiye ve Uluslararası</i>	343
<i>Uyuşturucu Ticaretinin Değişen Haritası</i>	
<i>Türk Jandarma Teşkilatı İstatistikleri: Olaylar ve</i>	356
<i>Aramalarda Ele Geçirilen Tüfek ve Tabancalar: 1964-</i>	
<i>1969</i>	
<i>Yeni Babalar: Şiddet, Gizli Siyaset ve "Türk Mafyası"nın</i>	363
<i>Doğuşu</i>	
<i>1970'leri Anlamak: Sonuçlar, Kaynaklar ve</i>	384
<i>Karşılaştırmalar</i>	
	SONUÇ
DERİN DEVLET VE HOŞNUTSUZLUKLARI: GÜNÜMÜZDE	396
EROİN VE ORGANİZE SUÇ	
<i>Susurluk'tan Ergenekon'a: Türkiye'nin Derin</i>	406
<i>Devletinden İfşalar</i>	
<i>Dışarıdaki Derin Devlet: Günümüzdeki "Derin" Siyasi</i>	429
<i>Tartışmalar Dahilinde Organize Suç</i>	
	KAYNAKÇA
	445
	DİZİN
	472

ÖNSÖZ

Geçtiğimiz son birkaç yıl içinde bu kitap için birden fazla isim düşündüm. Metnin biraz abartılı veya dikkat çekici bir ismi taşıyabileceğini düşünerek bulduğum ilk isim “*Eroinin Sultanları*”ydı. Fakat biraz daha düşününce, sunulan çalışmanın ciddiyetini zedeleyebileceği endişesiyle bu isimden vazgeçtim. Sonra, kasten çift anlamlı olan *Patron* ismini düşündüm. Bu kelime, şimdilerde Türkçede herhangi bir yöneticiyi ifade etmek için kullanılıyor. Oysa bir zamanlar özellikle İstanbul’daki eroin ticaretinin önemli aktörleri için kullanılıyordu. Bugün büyük ölçüde unutulmuş, birçok kötü şöhretli kişi taşımıştı bu unvanı: İhsan Sekban, Hüseyin Eminoglu, Ahmet Soysal, Ali Osman Tüter ve belki başkaları da. 1970’lerde, daha çağdaş bir tabir olarak “*baba*” sıfatı yaygınlaşınca bu kelime önemini yitirmiş gibi oldu. *Baba* tabiri, organize suçlara dair küresel algıyı açıkça değiştirmiş *Baba [The Godfather]* filmine bir saygı duruşu niteliği taşır. Günümüz Türkiye’sinde neredeyse hiç kimse bir mafya figürüne *patron* deyip geçmez: fakat bu kitap büyük ölçüde 1980 öncesi Türk eroin ticareti ve organize suç tarihini ele aldığından, *patron* terimi uygun bir seçim gibi görünmüştü.

“*Patron*”un İngilizcede başka bir açık anlamı daha vardır. Patron yani himaye eden vekilinin çıkarlarını koruyup savunan kişidir. Doğal olarak, hami-vekil ilişkileri suçun sınırlarının ötesindeki bir dünyada bulunur fakat bu çalışmanın bağlamından bakıldığında bu tür bağlantılar, Türk tarihinde eroin ve organize suçların neden ve nasıl önemli olduğunu anlamak için kritik öneme sahiptir. Eroin ticareti Türk toplumu ve Türk devletinin çeşitli katmanlarını etkilemiştir. Pek

çok Türk kaçakçı, toptancı, kimyager, çiftçi ve iş adamı bu ticaretten hem yasal hem de yasa dışı yollarla büyük kârlar elde etmişlerdir. Daha da önemlisi, eroin ticareti, suç örgütleri ile ülkenin siyasi kurumları arasında hem maddi kazanç hem de siyasi çıkarlara dayalı ittifakların kurulmasına aracı olmuştur. Türk eroin ticaretindeki başarı veya başarısızlık, çoğu zaman kaçakçının ya da üreticinin güçlü siyasi müttefiklerle kurduğu ilişkilere ve bu ilişkileri sürdürme beceresine bağlı olmuştur. Daha önce ismi geçen adamlar gibi bazı patronların serveti ve nüfuzu çoğu zaman öyle bir hâl alırdı ki bu suçluların, seçilmiş ve atanmış devlet yetkilileri üzerindeki otoritesi normalde beklenen de güçlü olurdu.

Bu kitap, hami-vekil ilişkilerinin doğasını başka yollarla ele alıyor. Türkiye’deki eroin ve organize suç tarihini anlamak için kolluk kuvvetlerinin, diplomatların ve siyasetçilerin uyuşturucu ve suç şebekelerini nasıl anladığına bakmak gerekir. Türk eroin ticaretine dair çağdaş birikimimizi edinme hikâyemiz, Türkiye’nin Amerika Birleşik Devletleri ile kurduğu ilişkileri daha iyi bir şekilde değerlendirmeyi gerekli kılıyor. Güvenliğe, yapısal ve siyasi gelişmeye dayalı patrimonial sistem, uzunca bir süre Ankara’nın Washington ile bağlarına bir temel oluşturdu. Bu bağlar sayesinde Türk ve Amerikan temsilcileri Türkiye’deki organize suç ve uyuşturucu ticareti tehdidiyle mücadele ve yardımlaşma konusunda iş birliğine razı oldular. Türkiye’deki organize suçun yapısına, canlılığına ve etkisine dair edindiğimiz modern bilgiler büyük ölçüde bu iki ülke arasındaki ilişkiye borçludur. Bu iki müttefikin 20 ve 21. yüzyıllarda eroin ve organize suçla giriştikleri mücadeledeki yakınlığa rağmen, ilişkilerinin her daim memnuniyet içinde ve işlevsel sürdürüldüğü söylenemez.

Biraz daha düşündükten sonra, gereksiz kafa karışıklığını önlemek ve araştırmamın temel amacını vurgulamak için kitabın mevcut adında karar kıldım. Eroin ve organize suç, modern Türkiye’nin oluşumunu *gerçekten* etkilemiştir. Kitap, bu sonuca varmaya çalışırken daha geniş ölçekli tarihsel karşı-

laştırma noktalarına dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, ne modern uyuşturucu ticaretinin gelişiminden etkilenen tek ülkedir ne de tarih boyunca suç örgütlerinin politika üzerindeki etkisinden muaf kalmış bir istisnadır. Fakat bu kitap, uyuşturucu ve mafyanın Türk tarihindeki etkisini bir bağlam içinde anlamak için Türkiye'deki çalışmaları yerel tarih alanındaki diğer çalışmalarla daha geniş çaplı bir diyaloga sokmanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu kitabın, kısmen de olsa karşılaştırmalı dünya tarihinin yaklaşım ve taleplerinin farkındalığı ışığında yazılmış kabul edilmesini içtenlikle umuyorum.

Bu çalışma, hasatından önceki beş yıllık bir araştırmanın mahsulü. Takip eden sayfalarda anlatılanları ve onlardan çıkarılan sonuçları doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen birçok kişi oldu. Bu nedenle teşekkür etmek istediğim pek çok insan var. İlk olarak, geçmişte ve bugün, bu kitabı yazmam için beni destekleyip teşvik eden Long Island Üniversitesi, Lafayette Üniversitesi ve Deniz Harp İhtisas Okulundan tüm meslektaşlarıma teşekkür etmek istiyorum. Son beş yılda organize suç tarihi konusunda karşılaştırmalı bir ders verme fırsatım oldu ki bu, çalışmanın kâğıda dökülmesi için gerekli zamana sahip olmamı ve eleştirel geri bildirimleri almamı sağladı. Bu kurumlardaki öğrencilerin bana üzerinde düşünmemi gerektiren birçok şey sunmalarına minnettarım. International Research and Exchange (Uluslararası Araştırma ve Değişim) ve Woodrow Wilson Merkezine, Doğu Avrupa ve Avrasya'daki Uluslararası Suç ve Yolsuzluk Sempozyumu'na katılmam için ilettikleri davet için de minnettarlığımı sunmak isterim. Bu toplantı sayesinde, bugün organize suç tarihine yaklaşma biçimime çok katkı sağlayan donanımlı pek çok araştırmacıyla tanıştım.

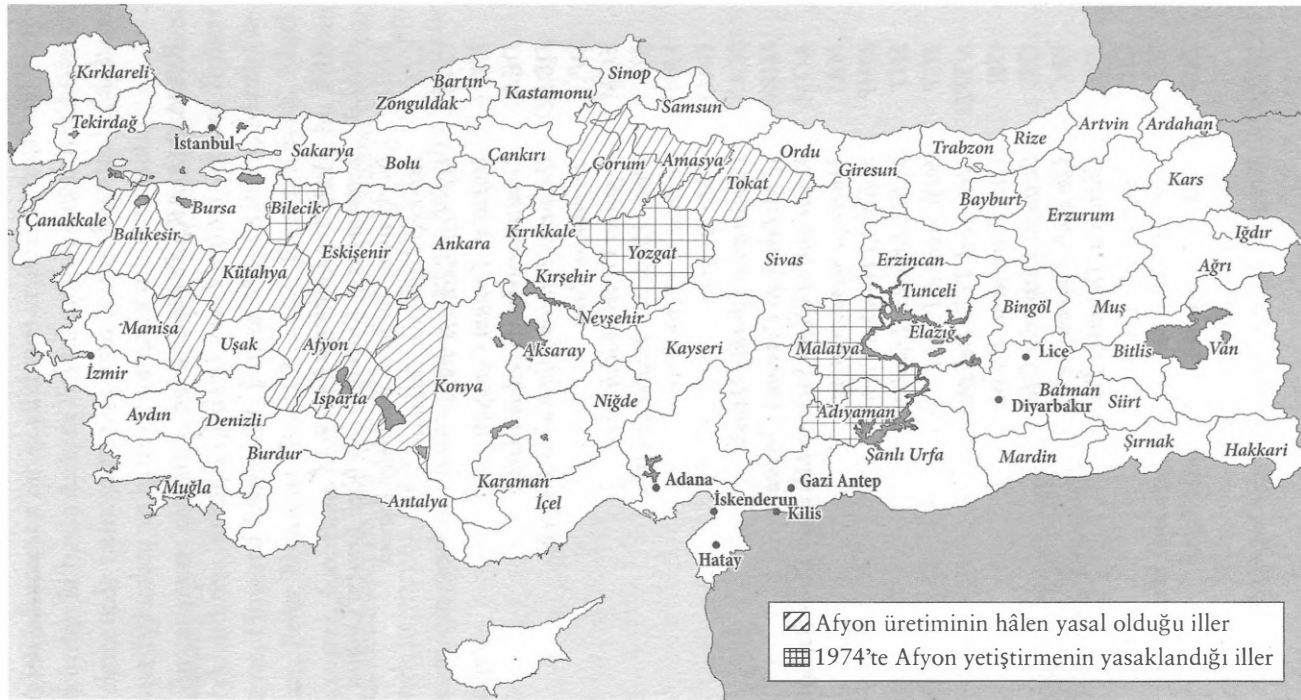
Bu kitaba aktarılan araştırmalar, Maryland'deki Silver Springs Ulusal Arşivleri'ndeki personelin desteği ve rehberliği olmadan mümkün olmazdı. Bu ikrar, Amerika Birleşik Devletleri'nin arşiv kayıtlarını tutma gibi zor ve çoğunlukla

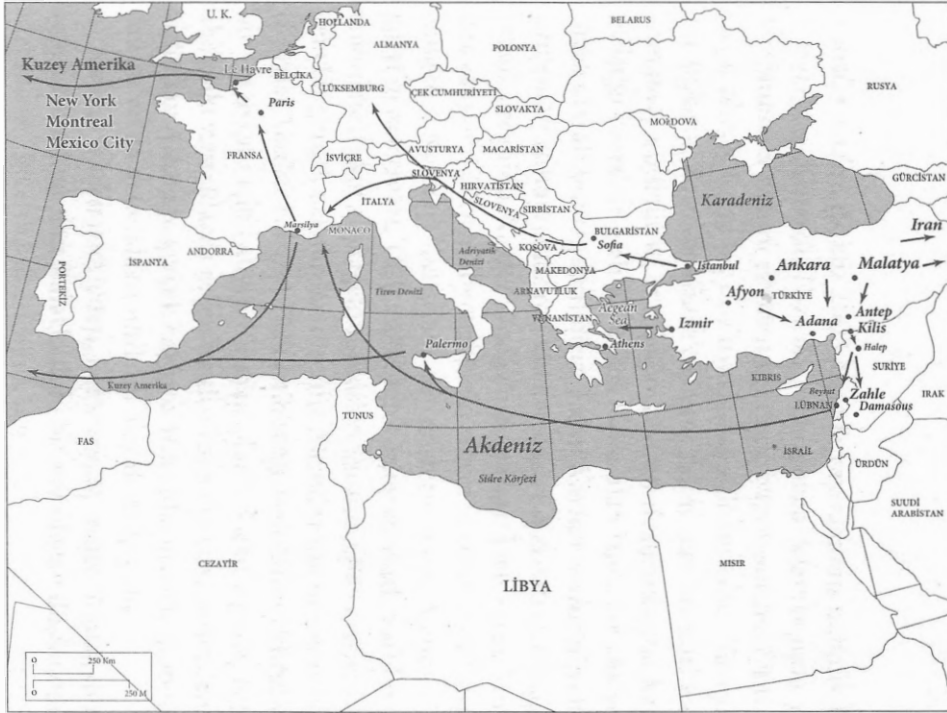
kıymeti bilinmeyen bir işi yüklenen arşivcilere naçizane bir teşekkürdür. Bilhassa Ankara Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’ni incelememde bana yardımcı olan Burak Başaranlar’a, bana gösterdiği sabra ve ayırdığı zamana minnettarım.

Bu çalışmayı eleştiren, bana tavsiyelerde bulunan ve beni yüreklendiren birkaç kişi daha var. Virginia Aksan, Robert Crews, Howard Eissenstat, Fatma Müge Göçek, Mark Galeotti, Peter Holquist, Reşat Kasaba, Hasan Kayalı, Mark Mazower, Jonathan Marshall ve Stefan Winter, bu kitabın neticelenmesinde rol oynadı. Son olarak, aileme teşekkür etmek istiyorum. Mariana, Amaya ve Sebastian, bana devam etmem için gereken ilhamı, gücü ve sevinci verdiler. Teşekkür ederim.

KISALTMALAR LİSTESİ

AKP	<i>Adalet ve Kalkınma Partisi</i>
ASALA	<i>Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Gizli Ermeni Ordusu</i>
BNDD	<i>Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosu</i>
CIA	<i>Merkezî İstihbarat Teşkilatı</i>
CNB	<i>Merkezî Narkotik Büro</i>
İTC	<i>İttihat ve Terakki Cemiyeti</i>
DEA	<i>Uyuşturucuyla Mücadele İdaresi</i>
DDKD	<i>Devrimci Demokratik Kültür Derneği</i>
DP	<i>Demokrat Parti</i>
EGM	<i>Emniyet Genel Müdürlüğü</i>
EIC	<i>Doğu Hindistan Ticaret Şirketi</i>
FBN	<i>Federal Narkotik Büro</i>
GAO	<i>ABD Sayıştay</i>
ICA	<i>Uluslararası İşbirliği Dairesi</i>
IMRO	<i>İç Makedonya Devrimci Örgütü</i>
KOM	<i>Kaçakçılık ve Örgüt Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı</i>
MAS	<i>Muerte a Secuestradores</i>
MHP	<i>Milliyetçi Hareket Partisi</i>
MİT	<i>Millî İstihbarat Teşkilâtı</i>
MSP	<i>Millî Selamet Partisi</i>
NYPD	<i>New York Polis Departmanı</i>
OSI	<i>Özel Soruşturma Bürosu</i>
OSS	<i>Stratejik Hizmetler Ofisi</i>
PRC	<i>Çin Halk Cumhuriyeti</i>
PRI	<i>Kurumsal Devrimci Parti</i>
CHP	<i>Cumhuriyet Halk Partisi</i>
SELEC	<i>Güneydoğu Avrupa Hukuk Uygulama Merkezi</i>
TADOC	<i>Türkiye Uyuşturucu ve Organize Suçla Mücadele Akademisi</i>
UNODC	<i>Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi</i>

Harita 2: Türkiye dışındaki uyuşturucu kaçakçılığının

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

GİRİŞ

Kurtlar Vadisi, ilk kez 2003 kışında yayınlanmış haftalık bir televizyon dizisiydi. Dizi iki yıl boyunca televizyonda yayınlanmaya devam ettikten sonra üç büyük sinema filmi de dâhil olmak üzere bir dizi uyarlamaya ilham oldu. Yüzeysel bir bakışla, *Kurtlar Vadisi*'ni cesur fakat sert bir anti kahramanın, kötücül ve entrikalar çeviren düşmanlarına karşı giriştiği cüretkâr gizli görevleri konu alan tipik bir aksiyon dizisi olarak sınıflandırabiliriz. Fakat *Kurtlar Vadisi*'nin eleştirmenleri ve hayranlarının iddiasına göre dizi daha karmaşık niteliklere sahip. *Kurtlar Vadisi*'nin ana karakteri Polat Alemdar, esasında Türk milliyetçiliğinin erdem ve sorumluluklarını simgeler. *Kurtlar Vadisi*'nin her gösteriminde, Alemdar'ın giriştiği maceralar, Türk milletinin yüzleştiği sözde varoluşsal tehditlere ilişkin alışlagelmiş fikirleri yansıtır. Olay örgüleri ise genelde gerçek olaylardan türetilir. Alemdar son macerasında (*Kurtlar Vadisi: Filistin*) Türk İstihbarat Teşkilatının kurgusal bir versiyonu için çalışan bir ajan olarak İsrail'e gider. İşgal altındaki topraklarda geçen bir dizi karmaşa ve şaşırtmacanın ardından Alemdar, gerçek hayatta *Mavi Marmara* baskınının emrini veren generalden intikam alarak galip gelir.

Kurtlar Vadisi izleyicileri, her sezonda ve her filmde, dünyayı karanlık ve entrikalarla dolu bir yer olarak düşünmeye sürüklenir. Bize inandırıldığı kadarıyla, günlük gazeteleri süsleyen başlıklar, güçlü adamların gizli teşkilatlarla etrafımızdaki dünyayı şiddet kullanarak değiştirmeye çalıştıklarına ancak belli belirsiz bir şekilde işaret eder. Bu belirsiz ton, *Kurtlar Vadisi*'nin daha ilk sezonun başlangıcından saldırıya uğrar. İlk sezonun baş düşman karakteri Süleyman Çakır

adında acımasız bir mafya babasıdır. Alemdar yeni bir kimlikle Çakır’ı yakalamaya iyice yaklaşıırken, *Kurtlar Vadisi* izleyiciyi Türkiye’deki organize suçların yeraltı dünyasıyla tanıştırır. Türkiye Cumhuriyeti’nin, yasalar ve seçimle gelen yetkililer tarafından değil, sahne arkasından devleti manipüle eden üst düzey mafya babalarının “kurtlar konseyi” tarafından gizlice kontrol edilen bir ülke olduğu ifşa edilir. Alemdar, (bilhassa Çakır’ın ölümünden sonra) mafya içindeki basamakları tırmandıkça, devletin içinden birçok kişinin dünya genelindeki yeraltı aktörleriyle iş birliği yaptığını keşfeder. Dizinin sonuna gelindiğinde, Alemdar’ın görevi yalnızca Türk mafyasını içeriden yok etmek değil, aynı zamanda Türk milletini içeride ve dışarıda bulunan bir dizi tehdit ve haksızlıktan kurtarmak olur.¹

Kurtlar Vadisi’nin merceğinden bakıldığında, organize suç, Türk siyasetinin gerçek doğasını anlamak için bir tür anahtar görevi görüyor denebilir. Çeteler ve çetecilerin tek yaptığı, devleti sarsacak ve milleti lekeleyecek gizli işler ve yolsuzluk değildir. *Kurtlar Vadisi* evreni, organize suçun, hiç değilse kısmen, devletin kendisi olduğuna inandırır bizi.

Böyle bir önerme, Türkiye’nin son 30 yıldaki evrimi açısından bakıldığında bazı değerli unsurlar içerir. Organize suçla ilişkilendirilen skandal ve rezaletler, üç askerî darbe ve birçok düzenli seçime rağmen Türk siyaset gündemini düzenli olarak işgal etmiştir. *Kurtlar Vadisi*’nde gün yüzüne çıkarılan karanlık alt tonlar, bilhassa gerçek hayattaki 1996 Susurluk skandalında yankılanır.

4 Kasım 1996 sabahı, Türkiye’nin dört bir yanından insanlar, İstanbul’un hemen güneyindeki Susurluk kasabasında yaşanan bir araba kazasının haberiyle uyandı. Kazanın kendisinde olağanüstü bir şey yoktu; yeni model bir Mercedes, karanlık kasaba yolu üzerindeki bir kamyonu çarpmıştı. İçerideki

¹ Zeynep Gültekin, “Irak’dan Önce: Kurtlar Vadisi Dizisi,” *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 22 (Kış 2006), 9-36.

dört kişiden üçü ölü, biri ağır yaralıydı. Bu kişiler arasında eski bir güzellik kraliçesi, bir komiser, bir milletvekili ve bir de dünyanın en çok aranan adamlarından biri, Abdullah Çatlı vardı. Çatlı, adına hem ulusal hem de uluslararası tutuklama emirleri çıkartılmış ünlü bir uyuşturucu kaçakçısı, tetikçi ve silah kaçakçısıydı. Susurluk olayıyla başlayan skandal, Türk ordusu, hükümet partisinin üyeleri, emniyet yetkilileri ile organize suç örgütleri üyeleri arasında devam eden bir ittifakı araştıran bir parlamento soruşturmasıyla sonuçlandı. Bu ilişkinin merkezinde, Türk devletinin iç ve uluslararası güvenliğine ilişkin ortak bir endişe yatıyordu ve (sonradan söylenegeldiği üzere) “Susurluk Çetesi”nin her üyesi, solcu muhalifleri, Kürt gerillaları veya yurt dışında yaşayan Ermeni aktivistleri bastırmak yahut yok etmek için birlik olmuştu. Susurluk soruşturmasıyla ifşa edilenler, bu tarz iş birliklerinin sahiden de ülkenin belirgin bir özelliği olduğuna ya da belki de ülkenin bu ortakların hâkimiyeti altında olduğuna dair yaygın bir kanıyı doğurdu.²

Bu kitap, Türkiye’deki organize suçların bir tarihini ve çetelerin, çete üyelerinin Türk devleti ve siyasetinin oluşumu üzerindeki rolünü incelemeyi amaçlıyor. Burada amaçlanan, organize suçun kökenleri ve evrimine ilişkin bir ansiklopedik değerlendirmede bulunmak değildir. Daha ziyade, ilerleyen bölümlerde göreceğiniz şey, bir dizi suç örgütünü modern Türkiye’nin oluşumu bağlamında incelemeye yönelik bir girişim olacaktır. Kitap, bilhassa eroin ticaretine odaklanarak çetelerin neden ve nasıl siyasi güç olarak görülmeye başladığının izini sürüyor. Bu kitapta tartışılacak birçok konu, bazı somut gerçeklerle birlikte organize suçun siyasi etkisine dair algılarla ilgili olacaktır.

Bu kitabın ana bölümleri, Osmanlı İmparatorluğu’nun son

² “Susurluk davasına” ilişkin daha kapsamlı bir inceleme yazısı için bkz. Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 1998 *İnsan Hakları Raporu* (Ankara: Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları, 2000), 39-85.

10 yılına hükmeden “Jön Türk” rejiminin kurulmasından, General Kenan Evren liderliğindeki askerî yönetimin yürürlüğe konmasına kadar olan yılları kapsıyor. 1908 ile 1980 yılları arasında, Türkiye’deki organize suçun iyice olgunlaştığını görüyoruz. Türkiye’nin kültüründe, ülkede organize suç doğuracak özgül bir şey yoktur. Siyasi açıdan güçlü suç örgütlerinin gelişimi, iç göç, kentleşme, devletçi ekonomi politikaları, yasa dışı ticaretin büyümesi ve Türkiye’nin ulusal güvenlik aygıtının gelişimi gibi bir dizi siyasi, ekonomik ve toplumsal faktörün bir sonucudur. İddia edildiği üzere eroin ticareti, o yıllarda Türk organize suçunun gelişimindeki en önemli faktörlerden biriydi. Anadolu’nun yerli haşhaş bitkisinden elde edilen bir ürün olan eroin, büyüyen suçlu topluluğuna olağanüstü miktarda para ve siyasi nüfuz kazandıran bir araç hâline gelmişti.

Türkiye’deki organize suç tarihini anlamak, aynı zamanda devlet yetkililerinin suç örgütlerinin denetlenmesine nasıl baktıklarını ve yaklaştıklarını daha yakından incelemeyi gerektirir. Bu kitapta ele alınan dönemin büyük bir kısmında, Amerikalı narkotik memurları ve siyasetçilerin, Türk eroin kaçakçılarına karşı mücadelenin tanımlanmasında ve desteklenmesinde önemli bir rol oynadığı görülür. Dolayısıyla bu kitapta kullanılan arşiv malzemesinin büyük bir kısmı Amerikan ajanslarının ve departmanlarının kayıtlarından oluşuyor. Mevcut Türk kaynaklarıyla (gazeteler, anılar ve resmî belgeler) birleştirildiğinde ortaya çıkan arşiv, Türk devletine ait unsurların Türk yeraltı dünyası mensuplarıyla ne ölçüde mücadele ve iş birliği içinde olduğunu gözler önüne seriyor. Amerikan ve Türk kaynakları, 1908 ile 1980 arasında “kurtlar konseyi” adı altında, her şeye gücü yeten bir oluşumun var olmadığını gayet açıkça gösterir. Doğrusu, bu kitap için derlenen arşiv malzemeleri, Amerikalılarla Türklerin yürüttükleri narkotik ve organize suç soruşturmalarına yön veren yöntem ve ideolojik temellerin iç yüzünü kusursuz bir şekilde göstermektedir. Mevcut kanıtlar, eroin ticaretinin suçlular,

kanun koyucular ve siyasetçiler arasında ittifaklar kurulmasının da önünü açtığına işaret etmektedir. Özellikle 1930 ile 1980 yılları arasında, eroin ve diğer uyuşturucu türevlerinin ticareti büyüyüp evrildikçe memurlar ve bürokratların çete üyeleriyle kurduğu ilişkiler daha karmaşık bir hâl almıştı. 1980'e gelindiğinde, yasanın karşıt iki ucundaki tarafların etkileşimde bulunduğu tek araç rüşvetler ve paylaşılan maddi kazanımlar değildi. Bu dönemde ulusal güvenlik meselelerini de içeren ortak birtakım siyasi ve profesyonel çıkarların çeşitlerine dair kanıtlar görmeye başlıyoruz ki bu, nihayetinde "Susurluk davası"nın temelini oluşturacak ve Türkiye'deki organize suçla ilgili diğer skandalları doğuracaktır.

Bu kitap, narkotiğin modern dünyayı nasıl şekillendirdiğini yeniden değerlendirme girişiminde bulunmuş önde gelen birkaç akademisyenin izinden gitmektedir. Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşumunu ele alırken, eroin ticaretini bu devletin imparatorluktan ulus devletine geçtiği uzun yolun merkezine koymayı umuyorum. Eroin ticaretini devlet kurumlarının tarihsel gelişiminin dışına sürmek yerine, onun merkezî önemini Ortadoğu'daki diğer kilit kaynakların sahip olduğu o tartışmalı meşruiyet dairesi içinde sunmayı amaçlıyorum. Tıpkı petrolün Suudi Arabistan, İran veya Azerbaycan gibi devletlerin oluşumunda oynadığı rol gibi, Anadolu'nun dört yanından fışkıran narkotiğin yerel, ulusal ve uluslararası çaptaki etkisinin çapını bilmeden, modern Türkiye Cumhuriyeti'ni tam anlamıyla anlayamayız.

Öte yandan bu çalışma, çağdaş dünyadaki organize suçun ortaya çıkışına ilişkin hâlihazırdaki akademik ve popüler literatüre katkıda bulunmayı da amaçlamaktadır. Organize suç, ilgili ve etkili birçok sosyopolitik etken gibi modern bir yapay oluşumdur. "Gangster" kimliğini tanımlayan kriterleri ve "organize suçun" neyi kapsadığını belirleyen, çoğu zaman kişisel ve ideolojik sübjektifliktir. Daha açık olmak gerekirse, tarih boyunca dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de "organize suç"un tanımını yapan ve stan-

dartlarını belirleyenler Amerikan kurumları ve bürokratları olmuştur. Biri çıkıp organize suç o daima büyüyen “icat edilmiş gelenekler” listesine de dâhil edebilir pek tabii, fakat suç örgütlerine bağlı insanların çoğu zaman modern devletlerin inşasında destekleyici roller oynadıkları da kesindir. Bu kitap açıkça karşılaştırmalı bir nitelik taşımıyor olsa da gelecek bölümlerde anlatılacaklar Türkiye dışındaki çalışmalardan da etkilenmiştir.

Tarihyazımı: Çeteler, Uyuşturucular ve Türk Devletinin Oluşumu

Bu kitap, tarihyazımına ilişkin önemli bir dizi meseleyi ele alıyor. En temelde, Türkiye’deki organize suç ve eroin konusuna eğilen bu inceleme, Türkiye çalışmalarındaki mevcut eleştirel eğilimleri destekleyip genişletiyor. Birbiri ardına gelen pek çok bilimsel eser, alanın son 50 yıl içindeki dönüşümüne büyük katkıda bulundu. Bernard Lewis’in *The Emergence of Modern Turkey* [*Modern Türkiye’nin Doğuşu*] adlı eserinin yayımlanmasıyla birlikte, öğrenciler ve akademisyenler, modern Türk Cumhuriyeti’nin oluşumunu 200 yılı aşkın devrimci değişimlerin bir sonucu olarak düşünmeye davet edildi. Türkiye’yi şekillendiren bu reformların kökenleri, ana hatları ve etkileri hakkındaki tartışmalar ise hâlâ çekişmeli ve çözümsüz durumdadır.

Muhtemelen, Türk tarihine ilişkin revizyonist çalışmalarının konumunu belirlemeye devam eden en merkezî konu, cumhuriyetin gelişiminin imparatorluk geçmişinden ne ölçüde etkilenmiş olduğudur. Son yüzyılın büyük bir bölümü boyunca, birçok akademisyen ve devlet adamı, Mustafa Kemal Atatürk’ün 1923’te Osmanlı İmparatorluğu’ndan geriye kalan topraklar üzerinde cumhuriyeti ilan etmesinin, Anadolu’nun siyasi, ekonomik ve toplumsal evriminde kesin bir değişim işareti olduğunu söyleyen varsayımını kabul etmiştir. İmparator-

luğun çöküşünden hemen önce ve sonra “yukarıdan aşağıya” reform örneklerinde belli bir devamlılık gözlemlenebilse de Bernard Lewis ve Stanford Shaw tarafından yürütülen bazı çalışmalar, Türkiye’nin Batılılaşmış, laik ve giderek demokratik bir devlete dönüşmesinin, bölgenin tarihsel kompozisyonunun emperyal, feodal ve teokratik yönlerini neredeyse tamamen ortadan kaldırdığını öne sürmüştür.³

Daha yakın kuşaklardan akademisyenler, Türkiye Cumhuriyeti’nin nasıl “eşi görülmedik”, “devrimci” ve “dönüşmüş” olduğuna ilişkin temelleri ve ayrıntıları sorguladılar. Birçoğu, Anadolu tarihinin mutlak dönüm noktası olarak 1923’ü tayin etmek yerine, cumhuriyetin ilanını bölge tarihinin kritik bir döneminin ortasına yerleştiren yeni bir dönem-selleştirme yolu önermiştir. Buna göre cumhuriyet tarihini, 1908’de Jön Türk Devrimi’nin patlak vermesiyle başlayan sürecin ortasında konumlandırmak daha doğru olacaktı. Erik Jan Zürcher’in Jön Türk rejimi üzerine yaptığı birçok çalışma, son Osmanlı rejimi ile yönetimdeki Kemalist elitler arasında sadece kadro açısından değil, siyaseten de bir süreklilik olduğuna işaret etmektedir. 1908 ile 1938 yılları arasında bürokratlar, aydınlar ve yöneticilerden oluşan tutarlı fakat gittikçe küçülen bir grup, giderek artan bir yoğunluk ve acımasızlıkla Anadolu’nun siyasi ve toplumsal yapısını kökten dönüştürmeye koyulmuşlardı. Bu reformların temel amacı, Zürcher ve diğerlerinin savunduğu üzere, kalan Osmanlı toprakları üzerindeki siyasi, ekonomik ve toplumsal kontrolü makul kılmak ve pekiştirmektir. Diğer bir ifadeyle, milliyetçilik, sekülerlik ve anayasacılık kendi başlarına birer amaç değildi; aslında, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde isyan, istila ve bölünme gibi sorunlara karşı verilen mücadele ışığı altında, “uzun” Jön Türk dönemi boyunca

³ Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey* (Oxford: Oxford University Press, 1968); Stanford Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, C. II (Cambridge: Cambridge University Press, 1977).

gerçekleştirilen birçok reform, devlete, Anadolu insanını ve fiziksel kaynaklarını tutarlı ve yönetilebilir bir bütün hâline getirerek harekete geçirmesi, yeniden tasarlaması ve modernleştirmesi için olanak sağlamayı amaçlıyordu.⁴

Jön Türk/Kemalist rejimin sarf ettiği çabaların yalnızca kısmen başarılı olduğu, bugün yeterince açık bir biçimde görülmektedir. 1938'den sonra, Türkiye'nin evrilen demokratik eğilimleri daha önce görmezden gelinen veya bastırılan daha geniş kesimlerin sesi oldu. Pek çok popüler hareket ve akımların kökleri Osmanlı geçmişine dayanıyormuş gibi görünse de modern Türkiye'deki birçok çağdaş sivil toplum ve siyaset çalışması, Anadolu'nun Osmanlı sonrasındaki değişiminin çağdaş retoriği ve eylemleri ne derecede etkilemiş olduğuna dikkat çeker. Örneğin Hakan Yavuz, Türkiye'de İslamcı siyasetin cumhuriyetin kuruluşundan bu yana geçirdiği evrimi titiz çalışmalarıyla belgelemiştir. Yavuz, birçok eseriyle modern İslamcılığın temellerinin Osmanlı'nın son dönemlerinde atıldığını hayli ikna edici biçimde gösterir. Çağdaş reformist ve köktenci hareketlerin izini Osmanlı İmparatorluğu'na dayandırmak mümkün olsa da Yavuz'un vurguladığı asıl nokta, İslamcıların Türkiye'nin laik siyasi ve hukuki yapıları içinde nasıl faaliyet gösterdiği'dir.⁵

Türk tarihini daha yenilikçi ve revizyonist bir şekilde ele alan çalışmalar, taşra toplumu üzerine eğilen çalışmalardır. Michael Meeker'ın *Nation of Empire [İmparatorluktan Gelen Bir Ulus]* eseri, Osmanlı İmparatorluğu'nun günlük hayatta

⁴ Reşat Kasaba (ed.), *The Cambridge History of Turkey, C. 4: Turkey in the Modern World* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008); Erik Jan Zürcher, "The Ottoman Legacy of the Turkish Republic: An Attempt at a New Periodization," *Die Welt des Islams*, 32 (1992), 237-253; Erik Jan Zürcher, *Turkey: A Modern History* (Londra ve New York: I.B. Tauris, 1993).

⁵ Örneğin bkz. Amit Bein, *Ottoman Ulema, Turkish Republic: Agents of Change and Guardians of Tradition* (Palo Alto, CA: Stanford University Press, 2011); Esra Özyürek, *Nostalgia for the Modern: State Secularism and Everyday Politics in Turkey* (Chapel Hill, NC: Duke University Press, 2006); Hakan Yavuz, *Islamic Political Identity in Turkey* (Oxford: Oxford University Press, 2005); Hakan Yavuz, *Secularism and Muslim Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009).

süregelen yansımalarını yerel bir düzlemde işleyen başlıca eserlerdendir. *Nation of Empire*, özellikle taşradaki ailelerde, ayrıştırıcı ve etnik politikalarda görülen imparatorluk mirasının incelenmesi açısından mükemmel bir örnektir.⁶ Türkiye’ye dair çağdaş çalışmaların geneli düşünüldüğünde etnik politika ve kültürün önemi büyüktür. Ankara’nın ülkedeki Kürt azınlık karşısındaki süregelen mücadelesi, Doğu Anadolu’daki siyasi aktivizm, şiddet ve kültürü yaşatma mücadelesiyle ilgilenen birçok tarihsel çalışmaya ilham olmuştur.

Pek çok akademisyen, Türkiye’nin doğu sınırlarını yatıştırmak ve reformdan geçirmek için gösterilen çabaların zaman zaman Jön Türk/Kemalist dönemde uygulanan şiddetin ve genellikle soykırımcı politikaların bir devamı olduğunu güçlü biçimde savunmuştur.⁷

Bu kitap, kendisini Türk tarihyazımının içine iki genel şekilde konumlandırıyor. İlki ve en önemlisi, Türk çalışmaları içindeki önemli bir boşluğu doldurmaya çabalamasıdır. Çete üyeleri ve uyuşturucuların Türkiye’de popüler tartışma konuları olduğu kesin olsa da bu iki olguyu belgelerle inceleyen bir çalışma Türkiye’de henüz yapılmamıştır. Öte yandan ben, yirminci yüzyıldaki organize suç ve eroin kaçakçılığının yalıtılarak incelenecek konular olmadığını savunuyorum. Aksine, bu kitap, Türkiye’de uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suç dünyasını inşa eden kaçakçılar, siyasetçiler, polis memurları, eşkıyalar, casuslar, diplomatlar ve tetikçilerin hikayesini anlatırken, aynı zamanda Türkiye’nin gelişiminin modern

Michael Meeker, *A Nation of Empire: The Ottoman Legacy of Turkish Modernity* (Berkeley: University of California Press, 2002).

Sabri Ateş, “Empire at the Margins: Towards a History of the Ottoman-Iranian Borderland and the Borderland Peoples” (Doktora tezi: New York Üniversitesi, 2006); David Gaunt, *Massacres, Resistance, Protectors: Muslim-Christian Relations in Eastern Anatolia During World War I* (Piscataway, NJ: Gorgias, 2006); Hans-Lukas Kieser, *Der Verpasste Friede: Mission, Ethnie und Staat in den Ostprovinzen der Türkei* (Zürich: Chronos Verlag, 2000); Janet Klein, *Power in the Periphery: The Margins of Empire* (Palo Alto, CA: Stanford University Press, 2011); Uğur Ümit Üngör, *The Making of Modern Turkey* (Oxford: Oxford University Press, 2011).

cumhuriyetin yeraltı dünyasını doğrudan ve dolaylı olarak nasıl etkilediğini gözler önüne sermiş oluyor.

Kitabın tarihyazımına ikinci katkısı, Türk devletine ve onun emperyal köklerine biraz olsun yeni bir bakış açısıyla bakılmasını sağlamasıdır. Hem çeteler hem de uyuşturucu maddeler, Jön Türk döneminden bu yana siyasi ve toplumsal arenada önemli etkilere sahip olmuştur. Ne var ki, Türkiye’de uyuşturucuların ve çetelerin algılanış biçimi ve etkileri zaman içinde büyük ölçüde değişti. Elimizdeki arşivsel kanıtlara dayanarak, özellikle 20. yüzyılın ortalarındaki eroir ticaretinden ortaya çıkan suç örgütlerinin, Türk devletinin unsurlarıyla hem muhalefette hem de iş birliğinde önemli politik etkiye sahip olduğunu ileri sürebilirim.

Tarihyazımı: Türkiye ve Organize Suçun Büyük Dünyası

On yıllar süren araştırmalar ve tartışmalar, organize suçun tanımı konusunda genel bir fikir birliği sağlamamıştır. Görüşler bilim insanları ve kolluk kuvvetleri arasında farklılık gösterir. Örneğin, Federal Soruşturma Bürosu (FBI) kısa ve öz bir tanımı tercih eder. Organize suç şudur:

Bir tür resmî bir yapıya sahip olan ve temel amacı yasa dışı faaliyetler yoluyla para elde etmek olan herhangi bir grup. Bu tür gruplar, şiddet, tehdit, yozlaşmış kamu görevlileri, rüşvet veya şantaj yoluyla konumlarını korurlar ve genellikle bulundukları bölgenin veya ülkenin halkı üzerinde önemli etkiye sahiptirler.⁸

Daha bilimsel olan yaklaşımlar, temel özellikleri veya davranış kalıplarını daha geniş bir kapsamda ele alır. Stephan

⁸ Howard Abadinsky, *Organized Crime* (Belmont, Kaliforniya: Wadsworth Publishing, 2009), 2.

Mallory, birkaç tanınmış kriminoloğun organize suçu nasıl tanımladığını inceleyerek, modern suç örgütlerinin doğasını anlamak için on sekiz kritik özellik sıralar.⁹ Kriminolojiye değil, tarihe dayanan bu kitabın anlatısı, organize suça ilişkin yeni bir anlayış sunmaya veya onun teknik parametrelerini açıklamaya çalışmıyor. Bu çalışma, organize suçu daha ziyade konuşma dilinde tanımlıyor ve inceliyor. Akıcılık ve kolaylık adına, anlatının ilerisinde de tasvir edileceği üzere, organize suç tabiri yasa dışı ticaretle uğraşan çeşitli grupları ve kişilerin faaliyetlerini kapsayacaktır.

Farklı açılardan bakıldığında, organize suç hem yeni hem de eski bir bilimsel araştırma konusudur. Kavramsal olarak, yirminci yüzyılın başında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan yeni ve modern bir terimdir. Michael Woodiwiss'e göre, organize suç terimini ilk kez 1896 yılında, New York'taki devlete bağlı araştırmacılar türetmiştir.¹⁰ Amerikalı akademisyenler ve yetkililer bu terimi 1950'lerden önce şebekeler halinde çalışan belli sayıda suç teşebbüsünü (hırsızlık, fuhuş veya kaçakçılık gibi) tanımlamak için kullanmışlardı. Soğuk Savaş'ın ortaya çıkmasıyla, organize suç yeni bir anlam kazandı. Komünist ajanların Amerikan siyaseti ve toplumu içinde kol gezen tehdidinin büyüttüğü histeri dalgalarına sahne olan bu dönemde, kolluk kuvvetleri organize suç kavramını ulusal ve uluslararası suç kumpaslarına girişmiş bağımsız grupları tanımlayan bir terim olarak gittikçe daha çok benimser oldu.¹¹ Michael Woodiwiss'in ifadesiyle, suçun *kimler tarafından* işlendiği, işlenen suçun *ne olduğundan* daha büyük önem teşkil etmekteydi.¹²

Günümüz kriminolojisi, bir çalışma sahası olarak, organi-

⁹ Stephan Mallory, *Understanding Organized Crime* (Boston, Massachusetts: Jones and Bartlett Publishers, 2011), 8–9.

¹⁰ Michael Woodiwiss, *Organized Crime and American Power: A History* (Toronto: University of Toronto Press, 2001), 177.

¹¹ Lee Bernstein, *Greatest Menace* (Boston: University of Massachusetts Press, 2009).

¹² Michael Woodiwiss, "Organized Crime—The Dumbing of Discourse," *The British Criminology Conference: Selected Proceedings*. C. 3. Britanya Kriminoloji

ze suçun her iki tanımını da kabul eder gibi görünmektedir. Howard Abadinsky, Michael Lyman, Stephan Mallory, Gary Potter ve diğerleri tarafından üretilen konuyla ilgili standart ders kitapları, öğrencilere hem organize suç davranışlarıyla bağlantılı örüntüleri tanımlayan özlü bölümler sunar hem de geçmişte ve günümüzde organize suçla ilişkilendirilen belli başlı suçlularla örgütler hakkında tartışma alanı yaratır. Genel kriminolojik çalışmalarının sınırları içinde, organize suça yönelik teorik yaklaşımlar, suç örgütlerinin karşılaştırmalı yapısal doğasının yanı sıra bireyleri çetelere ve diğer suç gruplarına katılmaya zorlayan psikolojik veya toplumsal sebepleri ele alır.¹³

Bakıldığında birçok çağdaş akademisyen “eşkıyalık” terimini organize suç çalışmalarının tarihi ve çağdaş çatısı altına yerleşmekten çekinmez.¹⁴ Tarih alanında, eşkıyalığın tarihini anlamak, sadece çağdaş organize suça bir girizgâh oluşturmakla kalmaz. Yankesiciler, hırsızlar ve haydutlar (ayrıca korsanlar, devletlere çalışan korsanlar ve derin denizlerdeki diğer “eşkıyalar”) hakkında yapılmış son araştırmalar, devletlerin gelişimi konusunda bir dizi revizyonist içgörü sunmuştur. Eric Hobsbawm’ün klasik eseri *Eşkıyalar* (Bandits), güç, politika ve marjinalleştirilmiş gruplar arasındaki ilişkiyle ilgilenen çağdaş tarihçiler için bir dizi ölçüt koymaktadır. Hobsbawm, *Eşkıyalar*’ın birçok baskısı ve elden geçirilmiş basımlarında, eşkıyalık fenomeninin “iktidarın, hukukun ve kaynakların

Topluluğu Konferansı’ndan (British Society of Criminology Conference) alınan belgeler. Liverpool (Temmuz 1999), 1–10.

¹³ Abadinsky, *Organized Crime*, 1–16; Jay Albanese, *Organized Crime in Our Time* (Burlington, MA: Elsevier, 2011), 1–16; Peter Lupsha, “Transnational Crime versus Nation-State,” *Transnational Organized Crime* 2.1 (Bahar 1996), 21–48; Michael Lyman ve Gary Potter, *Organized Crime* (New York: Prentice Hall, 2010), 4–15; Mallory, *Understanding Organized Crime*, 1–11, 32–37; Letizia Paoli ve Cyrille Fijnaut, “Introduction to Part I: The History of the Concept,” *Organised Crime in Europe*, Fijnaut ve Letizia Paoli (ed.), (Dordrecht, The Netherlands: Springer, 2004), 21–46.

¹⁴ Organize suça ilişkin daha kapsamlı tarihsel bir yaklaşım için bkz. Mark Galeotti (ed.), *Organized Crime in History* (New York: Routledge, 2009).

kontrolünü ellerinde tutanlara veya bunlar üzerinde hak iddia edenlere başkaldırarak, ekonomik, sosyal ve siyasi düzene meydan okumayı” temsil ettiği sonucuna varmıştır.¹⁵ Eşkıyalık, devletin sürekli genişleyen etki alanlarının dışında var olan fiziksel (ve belirli ölçüde varoluşsal) alanları temsil eder. İktidarla aralarındaki fiziksel veya politik uzaklığın yanı sıra toplumsal veya ekonomik eşitsizliklere maruz kalmaları da haydutları özünde marjinal karakterler haline getirir.¹⁶ Öte yandan Hobsbawm, Anton Blok’un yönelttiği bir dizi eleştiriye kabul ederek, özellikle başarıya ulaşan eşkıyaların, önceden iddia ettiğinin aksine, fiziksel veya politik olarak o kadar da marjinal olmayabileceğini belirtir. Ona göre, başarıya ulaşan eşkıyaların arkasındakiler, otoriteyi sorgulamak ve çetenin suçlarından maddi kazanç elde etmek isteyen siyasi, ekonomik ve toplumsal statüye sahip bireylerdir.¹⁷

Şu an için, endüstriyelleşmiş modern ulus devletlerin yükselişi, haydutluğun evrensel bir fenomen olarak sonunu getirmiş gibi görünüyor. Kırsal bölgeler üzerinde kontrol sağlamak amacıyla daha güçlü ve etkili kontrol mekanizmalarının geliştirilmesiyle, modern devletler, taşralı eşkıyaların bölgede gizlenme ve güçlü aktörlerden destek alma kabiliyetini büyük ölçüde engelledi. Bu meseleye ilişkin olarak Charles Tilly, devletin halkın hizmet ve kaynaklarını almak için güç ve şiddeti tekelinde bulundurmasının organize suçla benzer özelliklere sahip bir durum olduğunu hafif bir ironiyle öne sürer.¹⁸ Sanayileşme de eşkıyalığın modern dünyada yok olma yolundaki kademeli geçişinde etkili olmuştur. Kentleşme, yeni üretim biçimleri ve tek tipleştirilmiş polis kuvvetlerinin, mahkemelerin ve modern iletişim araçlarının gelişimi, eşkı-

¹⁵ Eric Hobsbawm, *Bandits* (Londra: Abacus, 2007), 7.

¹⁶ Hobsbawm, *Bandits*, 7–18.

¹⁷ Anton Blok, “The Peasant and the Brigand: Social Banditry Reconsidered,” *Comparative Studies in Society and History* 14.4 (Eylül 1972), 494–503.

¹⁸ Charles Tilly, “War Making and State Making as Organized Crime”, *Bringing the State Back In*, Peter Evans vd. (ed.), (Cambridge: Cambridge University Press, 1985), 173–174.

yalığın tarih boyunca kırsal bölgelerde edindiği etki alanını küçülttü. Dahası, iyice kentleşmiş, proleterleşmiş, para üzerine kurulu bir dünyanın yükselişinin, suçun genel doğasını da değiştirdiği söylenebilir. Diğer bir deyişle suç, artık modern kırsal alanların başına bela olmaz çünkü insanların yanı sıra yağma ve ganimet imkânının büyük kısmı da şehirlerdedir.

Bu, şehir çetelerinin tarihte ilk kez görüldüğü anlamına gelmiyor. Sokak ve caddelerde kol gezen yağmacı grupların antik çağdan beri var olduğu bilinen bir gerçektir. Eşkıyalığın ağır ağır gerileyişi, dünya genelindeki şehirlerin sürekli büyümesiyle birleşince, şehirli suç örgütlerinin genel yaygınlığının ve öneminin arttığı görülür.¹⁹ Bununla birlikte, kırsal eşkıyalığın uzun ömürlülüğüne ve canlılığına katkıda bulunan birçok faktörün, şimdilerde şehir çetelerinin tarihi ve çağdaş evrimini tanımlamaya devam ettiği söylenebilir. Günümüzde şehirler; göçmenler, azınlıklar veya çalışan sınıf gibi politik, ekonomik ve sosyal olarak “marjinal halkları” bünyesinde barındırır. Yoğun yerleşim bölgeleri ve mahalleler, yasadan uzak durma, kamuflaj ve gizlenme açısından potansiyel bir suç imkânı sunar. Suç grupları, başka yollarla da şehrin insanlar için başlıca yaşam alanı haline dönüşmesinden kâr elde etmiştir. Şehir, yağmalanacak veya kaçırılacak daha fazla birey sunmasının yanı sıra kolayca çeşitli yasa dışı ticaret türleri için merkezî bir pazar haline dönüştürülebilir. Eroin ticareti örneğinde göreceğimiz üzere, belirli türdeki ekonomik (ve büyük ölçüde kentsel) alışverişi hedef alan modern ulusal ve

¹⁹ Florike Egmond, “Multiple Underworlds in the Dutch Republic of the Seventeenth and Eighteenth Century,” *Organised Crime in Europe*, Cyrille Fijnaut ve Letizia Paoli (ed.), (Dordrecht, The Netherlands: Springer, 2004), 77–109; Katrin Lange, “‘Many a Lord is Guilty, Indeed for Many a Poor Man’s Dishonest Deed’: Gangs of Robbers in Early Modern Germany,” *Organised Crime in Europe*, Cyrille Fijnaut ve Letizia Paoli (ed.), (Dordrecht, The Netherlands: Springer, 2004), 109–150; Julius Ruff, *Violence in Early Modern Europe, 1500–1800* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 216–247.

uluslararası sistemlerin ortaya çıkışı, modern organize suçun gelişiminde önemli bir faktör olmuştur.²⁰

Çağdaş organize suçun güç ve siyasetle olan ilişkisi, birçok eşkıyanın tarihte oynadığı rolden pek de farklı değildir. Tıpkı eşkıyaların yüzyıllarca yaptığı gibi, modern şehir mafyaları ve çeteler de siyasi ve sosyoekonomik düzeni tehdit ederler. Birleşmiş Milletler bile bu konuyu ele almıştır. 55/25 sayılı Genel Kurul Kararı'na göre, Birleşmiş Milletler, organize suçun “olumsuz ekonomik ve toplumsal sonuçları” konusunda derin endişelerini ifade etmekle kalmamış, aynı zamanda “uluslararası organize suç ile terörizm arasında artan bağlantıları” kuruluş sözleşmelerinin bir ihlali olarak değerlendirmiştir.²¹ Ne var ki suç örgütlerinin etkisine karşı koymayı amaçlayan ulusal ve uluslararası kurum ve yasaların sayısının artması, hükümetler ile çete üyeleri arasında sıkça görülen iş birliği örneklerinden bir şey eksiltmiyor. Al Capone veya Pablo Escobar gibi, son yüzyılın en güçlü ve kötü şöhretli organize suç aktörlerinin, saygın siyasi kurumlara yanaşarak politikacılar, yargıçlar ve önemli iş adamlarıyla yakın ilişkiler kurduğu su götürmez bir gerçektir. Dahası, bu kitapta göreceğimiz gibi yolsuzluk, kamu görevlilerini organize suç üyelerine bağlayan tek bağ değildir. Modern çete üyeleri bilgili birer siyasi aktöre dönüşerek siyasi değişimin bir yürütücüsü ve aracı olarak da hizmet verebilir.

Organize suçun popüler ve bilimsel çalışmaların önemli bir parçası olduğu iki ülke vardır: İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri. İtalyan çalışmalarında, suç örgütlerinin kökenleri, evrimi ve etkisine dair tarihsel araştırmalar arasında birçok başarılı örnek bulunur. Napoli'nin Camora'sı, Calabria'nın

²⁰ Ancak Abdul Qaiyum Lodhi ve Charles Tilly, kentleşmeyi modern dünyadaki suçun başlıca ve tek nedeni olarak görmememiz konusunda bizi uyarıyor. Bkz. Abdul Qaiyum Lodhi ve Charles Tilly, “Urbanization, Crime, and Collective Violence in 19th-Century France,” *The American Journal of Sociology* 79.2 (Eylül 1973), 296–318.

²¹ Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç ile Mücadele Ofisi, *Uluslararası Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve Ek Protokoller*. (New York: United Nations, 2004), 2.

“Ndrangheta”sı ve Sicilya’nın kötü şöhretli mafyası Cosa Nostra, Mezzogiorno bölgesinin vilayet politikası, ekonomisi ve toplumunun gelişiminde kritik rol oynamıştır ve söz konusu gelişme, daha endüstriyel ve zengin Kuzey İtalya’dan bir hayli farklıdır. Yirminci yüzyıl boyunca bu suç örgütlerinin her biri ya zorbalıkla ya da yasal veya yasa dışı ticaretle (limon, kükürt, eroin veya sigara fark etmeksizin) köklü bir ekonomik niş oluşturdu. Organize suçun İtalya’ya etkisi hem çetelerin suçları hem de geçmiş ve mevcut mafia liderlerinin sahip olduğu güç bakımından, Roma’nın, güney bölgelerini birleştirme ve yönetmekteki süregelen mücadelesini yansıtmaktadır.²²

Çeteler ve çete üyeleri, Amerikan tarihinin yeniden anlamı için de aynı derecede önemlidir. Nesiller boyunca yazarlar, gazeteciler ve hükümet soruşturmacıları, yirminci yüzyıl mafyalarını, Amerikan değerleri olarak kabul edilen birçok olumlu ve olumsuz özelliğin bir yansıması olarak resmettiler: aynı anda hem kendini yetiştirmiş bir adam hem tehditkâr bir göçmen hem akıllı ve acımasız bir kapitalist hem de kendi adaletini sağlayan bir silahşor olarak.²³ Hem bilim insanları hem de popüler yazarlar, çeteleri ve suç örgütlerini Chicago, Los Angeles, New Orleans, New York ve Boston’un ekonomilerinin, mahallelerinin ve çark siyasetinin inşası içinde işlemiştir.²⁴ Organize suçun Amerikan devleti üzerindeki et-

²² Bkz. John Dickie, *Cosa Nostra: A History of the Sicilian Mafia* (New York: Palgrave Macmillan, 2004); Gianluca Fulvetti, “The Mafia and the ‘Problem of the Mafia’: Organised Crime in Italy 1820–1970,” *Organised Crime in Europe*, Cyrille Fijnaut ve Letizia Paoli (ed.), (Dordrecht, The Netherlands: Springer, 2004), 47–76; Letizia Paoli, *Mafia Brotherhoods: Organized Crime, Italian Style* (Oxford: Oxford University Press, 2008); James Walston, “See Naples and Die: Organized Crime in Campania,” *Organized Crime: A Global Perspective*, Robert Kelly (ed.), (Totawa, NJ: Rowman & Littlefield, 1986), 134–158.

²³ Lee Bernstein, “The Greatest Menace: Organized Crime in U.S. Culture and Politics, 1946–1961,” (Doktora Tezi: Minnesota Üniversitesi, 1997), 13–16.

²⁴ Herbert Asbury, *Barbary Coast: An Informal History of the San Francisco Underworld* (New York: Basic Books, 2002); Herbert Asbury, *The French Quarter: An Informal History of the New Orleans Underworld* (New York: Basic Books, 2003); Herbert Asbury, *Gangs of Chicago: An Informal History of the Chicago*

kisinin işaretlerini (en belirgin Washington'un Küba politikaları ve Kennedy suikastı olmak üzere) orada burada görmek mümkün.²⁵ Fakat Michael Woodiwiss ve Lee Bernstein'in kendi eserlerinde iddia ettikleri gibi, organize suç, seçilmiş ve seçilmemiş yetkililer tarafından çok daha ciddi suç ve güvenlik sorunları üzerindeki dikkati başka yöne çekmek için bir korku nesnesi ve günah keçisi olarak da kullanılmıştır.²⁶

Meksika, Japonya, Çin ve Rusya'dan gelen kanıtlar, organize suçun tarihî mirası konusunda Amerika Birleşik Devletleri ve İtalya'daki araştırmacıların sunduğu kolektif iddiaların birçoğunu doğruluyor. Yakuza gibi gruplar ve Meksika'nın kuzey kartelleri, Camora veya Chicago Çetesi örneklerinde görülen benzer bir bölgesel ve siyasi marjinalleşme durumundan doğmuştur.²⁷ Bu tip suç grupları, başta göçmenler olmak üzere, düşük statülü erkeklerle doludur. Evrilmekte olan bir politik

Underworld (New York: Basic Books, 2002); Herbert Asbury, *Gangs of New York* (New York: Vintage, 2008); Alan Block, *East Side West Side: Organizing Crime in New York: 1930–1950* (New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 1999); David Pietrusza, *Rothstein: The Life, Times and Murder of the Criminal Genius Who Fixed the 1919 World Series* (New York: Basic Books, 2004); Selwyn Raab, *Five Families: The Rise, Decline and Resurgence of America's Most Powerful Mafia Empires* (New York: St. Martins Griffin, 2006).

²⁵ Howard Jones, *The Bay of Pigs* (Oxford: Oxford University Press, 2008), 23–26; David Kaiser, *Road to Dallas* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009), 53–74.

²⁶ Bu iddianın daha kapsamlı bir incelemesi için bkz. Michael Woodiwiss, *Gangster Capitalism: The United States and the Globalization of Organized Crime* (New York: Basic Books, 2005).

²⁷ Ana Maria Alonso, *Thread of Blood: Colonialism, Revolution, and Gender on Mexico's Northern Frontier* (Tucson: University of Arizona Press, 1997); Luis Astorga, "Organized Crime and the Organization of Crime," *Organized Crime and Democratic Governability*, John Bailey ve Roy Godson (ed.), (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2001), 58–82; Peter Hill, "The Changing Face of the Yakuza", *Global Crime Today: The Changing Face of Organised Crime*, Mark Galeotti (ed.), (Londra: Routledge, 2005), 97–117; Peter Hill, *The Japanese Mafia: Yakuza, Law, and the State*. (Oxford: Oxford University Press, 2003); David E. Kaplan ve Alec Dubro, *Yakuza: Japan's Criminal Underworld* (Berkeley: University of California Press, 2003); Eiko Maruko Siniawer, *Ruffians, Yakuza, Nationalists: The Violent Politics of Modern Japan, 1860–1960* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2008); James A. Sandos, "Northern Separatism during the Mexican Revolution: An Inquiry into the Role of Drug Trafficking, 1910–1920," *The Americas* 41.2 (Ekim 1984), 191–214.

ekonomi sistemi, Meksika, Rusya ve Çin'de eşkıyalıktan kentsel organize suça kademeli geçişi etkiledi ki bu geçiş yalnız gasp ve hırsızlığı değil, (özellikle uyuşturucu ticaretinde) kaçakçılık ve haraççılığı da içeriyordu.²⁸ Ayrıca, modern organize suçun bu devletlerde ortaya çıkışında, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan örgütlerle epey benzer uygulamalar ve geçiş aşamaları görülür. Daha da önemlisi, Japonya, Çin, Meksika ve Rusya'da örgütlü suçun gelişimi modern devletlerin inşasıyla iç içedir. Basitçe söylemek gerekirse gerek başkentte gerek vilayetlerde olsun, kritik önemdeki devlet kurumlarının inşasında çete üyeleri, siyasetçiler ve kolluk görevlileri (ve casuslar), büyük roller oynamışlardır.

Herhangi bir Türk kitabevi, çağdaş cumhuriyette yaşanan organize suçlar hakkında sürüyle kitap sunabilir.²⁹ Çoğu gazeteciler tarafından yazılmış bu eserler, kötü şöhretli liderler hakkında içeriden sızdırılan bilgilere yer verir veya çetelerin son zamanlardaki siyasi skandallara nasıl etki ettiğini inceler. Az sayıdaki istisna dışında örgütlü suçları tarihsel terimlerle ele almaya çalışan bir kitaba neredeyse hiç rastlanmaz. Bu istisnaların çoğunluğu 1900'den önceki kumpasları ve örgütleri ele alırken, yalnızca bir tanesi yirminci yüzyıldaki organize suçu doğrudan inceler. 2007'de iki Hollandalı bilim adamı, Frank Bovenkerk ve Yücel Yeşilgöz, Türk organize suçunun kökenleri üzerine çığır açan çalışmalarının İngilizce

²⁸ Örneğin bkz. Phil Billingsley, "Bandits, Bosses and Bare Sticks: Beneath the Surface of Local Control in Early Republican China," *Modern China* 7.3 (Temmuz 1981), 235–288; Phil Billingsley, *Bandits in Republican China* (Stanford, CT: Stanford University Press, 1988); Yakov Gilinski ve Yakov Kostjukovsky, "From Thievish Artel to Criminal Corporation: The History of Organised Crime in Russia," *Organised Crime in Europe*, Cyrille Fijnaut ve Letizia Paoli (ed.), (Dordrecht, The Netherlands: Springer 2004), 181–202; W. C. Wang, "Tu Yueh-Sheng (1888–1951): A Tentative Political Biography", *Journal of Asian Studies* 26.3 (Mayıs 1967), 433–455.

²⁹ Organize suça ilişkin daha popüler kitaplar için bkz. Hasan Cem, *Türkiye'de Babalar ve Mafya* (İstanbul: Geçit Kitabevi, 2004); Mehmet Eymür, *Çeteler, Mafya ve Siyaset* (İstanbul: Birey Yayıncılık, 2001); İsmail Oğuz, *Babalar Vadisi* (İstanbul: Ares Kitap, 2006).

bir baskısını yayımladı.³⁰ Bu kitap, yirminci yüzyılın gangster kültürünün bazı erken özelliklerinin iç yüzüne ilişkin bilgiler içerse de ikilinin düzenlediği araştırmanın çoğu, örgütlü suçun daha çağdaş tezahürlerine, özellikle 1970’lerden bu yana çete üyeleri ve devlet adamları arasında kurulan “derin devlet” ilişkilerine odaklanmaktadır.

Elinizdeki bu kitap, diğer çalışmaların Türkiye’deki çeteler ve suçla ilgili henüz doldurmadığı boşluklardan daha fazlasıyla ilgileniyor. Özellikle 1908 ile 1980 yılları arasına odaklanarak, Türkiye Cumhuriyeti’nin doğum ve gelişiminin eleştirel bir tarihini organize suçla harmanlayarak yazıyor. Bu çalışmanın merkezinde Türk tarihinin üç farklı dönemi bulunmakta: Jön Türk/Kemalist dönem (1908-38), Adnan Menderes hükümetinin iktidarı ve Adalet Partisi’nin yükseldiği yıllar (1950-70) ile Kenan Evren’in 1980 darbesinden önceki şiddet dolu on yıl (1970-80). Organize suç, bu dönemlerin her birinde yeni bir dönüm noktasından geçer ve bu noktaların her birinde, Türkiye’de giderek daha sofistike suç gruplarının ortaya çıktığı görülür. Bu dönemleri tanımlayan çete üyeleri ve devlet yetkililerini tanımak, Türkiye’nin yeraltı dünyasını anlamaktan daha fazlasıdır: suç işleyenlerin ve onların takipçilerinin detaylı bir incelemesi, bizlere Türk siyaseti ve toplumunun temel özelliklerine dair güç algılanan birtakım içgörüler kazandırır. Diğer bir deyişle, Türkiye tarihindeki organize suç değerlendirmek veya tartışmak, devlet kurma, modernleşme, imparatorluk mirası, göç ve Türkiye’nin Batı ile ilişkisi (özellikle Amerika Birleşik Devletleri) gibi konuları ele almadan mümkün değildir. Türkiye’nin mafyası ve onun ülkenin tarihindeki yeri, iktidarın ve siyasetin kanun kaçakları ile yetkilileri nasıl bir araya getirdiğini ve nasıl böldüğünü irdelemeden anlaşılamaz.

³⁰ Frank Bovenkerk ve Yücel Yeşilgöz, *The Turkish Mafia: A History of the Heroin Godfathers* (Lancs, Birleşik Krallık: Milo Books Ltd., 2007).

Tarihyazımı: Türkiye ve Uyuşturucunun Geniş Dünyası

Uyuşturucular, birçok tarihin temelini oluşturur. Çeşitli uyuşturucuların üretimi, ticareti ve tüketimi, uyarıcılar veya sakinleştiriciler de dahil olmak üzere, bin yıllar öncesine kadar uzanan insanlık tarihinin karmaşık bir yönünü oluşturur. Bu çalışmanın merkezinde yer alan eroin kaçakçılığı, çok daha yakın tarihlidir. Eroin, 19. yüzyıl tıbbi devriminin ilk aşamalarında ortaya çıkmış bir maddedir. Morfinin bir türevidir ve başlangıçta şiddetli veya kronik ağrıyla mücadelede kullanılan mucizevi ilaçlardan biri olarak görülmüştür. Öte yandan, halihazırda başarılı olan ve 19. yüzyıl boyunca Avrupalıların ve Amerikalıların ticari çıkarlarının küresel yükselişinin habercisi konumundaki afyon ticaretinden de yararlanmıştı. Afyonun hem sömürgelerde hem de imparatorluk merkezlerinde yaygın ve keyfi kullanımı, nihayetinde bugün eroini düzenleyen yasaklayıcı sistemi doğurdu. Yirminci yüzyılda eroinin üretimini, satışını, kullanımını yasaklayan küresel düzenin yükselişi ile eroin ticaretinin el altından yürütülmeye başlanması, dünya çapındaki tüm devletleri kritik ölçüde şekillendirdi. Bu kitabın, Türkiye'yi ele alırken, eroinin cumhuriyet tarihi üzerindeki ekonomik etkisini etraflıca incelemeye girişmediğini söylemek gerek. Kitap, eroin ticaretinin toplumsal etkilerine dair yeni bir anlayış da sunmuyor. Bu kitabın asıl konusu, eroinin, Türkiye'nin gelişimi boyunca çetelerin evrimini, meşru siyasi hizipleri ve siyasi müzakereleri nasıl şekillendirdiğidir.

Organize suç örneğinde olduğu gibi burada da tarihyazımına ilişkin daha geniş kapsamlı yaklaşımlar, bu kitabın takip etmeyi amaçladığı birer kılavuz görevi görüyor. Uyuşturucunun (eroin, marihuana ya da kokain olsun) genel siyasi ve toplumsal tarihi ekseriyetle son 200 yıllık döneme uzanmaktadır.³¹ Bize anlatılanlara bakılırsa, 19. yüzyıldaki “yeni emperyalizmin” doğuşu,

³¹ Martin Booth, *Cannabis: A History* (New York: St. Martin's Press, 2003); Martin Booth, *Opium: A History* (New York: St. Martin's Press, 1999); Dominic Streatfeild, *Cocaine* (Londra: Virgin Books Limited, 2002).

uyuşturucuları türlü şekillerde etkiledi. Modern emperyalizm, bir anlamda, uyuşturucu ticaretinin çağdaş parametrelerini doğurdu. Birinci Afyon Savaşı'nın ardından çok büyük çoğunluğu Batılı olan nakliyeciler, toptancılar ve üreticiler ham afyon ticaretinin hâkimleri haline geldi. Morfini, afyon özünden klinik olarak ilk kez ayırıp çıkaranlar Avrupalı bilim adamları ve üreticilerdi. İkinci nesil Avrupalı bilim adamları benzer şekilde 1875'te eroini türettiler; bu, morfin ve asetik anhidrit karışımını sentezleyen bir ilaçtı. Ticaretten gelen karın büyük kısmı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın önde gelen temsilcilerinin çıkarlarını tatmin ederken, eroinin ve afyonun toplumsal etkileri konusunda gittikçe büyüyen bir histeri dalgası çok geçmeden Batı'yı sarıp sarmaladı.

Korsanlık ve köle ticaretini hedefleyen geçmiş siyasi kampanyalarda olduğu gibi, bu konuda da emperyal politikalar, afyon ticaretinde ruhsatsız ticareti yasaklayan ilk küresel anlaşmayı teşvik etti. 1912 Lahey Anlaşmasını, bu yasaklayıcı küresel düzenlemeye yönelik bir dizi anlaşma takip etti. Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan bu yana, Amerika Birleşik Devletleri, sadece üretimi değil uyuşturucuların yasa dış satışını ve kullanımını da suç sayan yasaların benimsenmesi konusunda diğer devletlere öncülük etmektedir. Bugün açıkça görölüyor ki yasaklar, (uyuşturucu ticaretini denetlemek için ayrılan finansman ve insan gücünün artışına rağmen) her açıdan kati surette başarısız olmuştur. Dahası, uyuşturucu ticaretine ilişkin daha bölgesel çalışmalar, uyuşturucu ticaretinin değişen kalıplarının birçok devlete ve 19. yüzyılın emperyal günlerinde marjinalleştirilen çok sayıdaki şahsa artan biçimde yarar sağlamakta olduğunu göstermektedir.

Batı'nın yasaklama girişimlerinin, yerel elitleri nasıl güçlendirdiğini ve yeni siyasi dinamiklerin ortaya çıkmasına nasıl sebep olduğunu belgelendirmek söz konusu olduğuunda Meksikalı ve Çinli tarihçilerin çalışmalarının ön sıralarda yer alması muhtemeldir. Çin örneğinde birkaç akademisyen, savaşlar arası dönemde afyon ticaretinin şanghai'da siyaseti

ve hukuku nasıl dönüştürdüğünü ayrıntılarıyla anlatan tatmin edici örnekler sunmuşlardır. Çin'in imparatorluk sonrası dönemdeki iç savaşının erken aşamalarında, Şanghay'daki afyon kaçakçılığı, küçük bir grup yerel Çinli kaçakçının şehri ele geçirebilmesine zemin sağlamıştır. Bu çalışmaların merkezinde, kötü şöhretli Yeşil Çete'nin başlıca liderlerinden biri olan Du Yueu Shang bulunur. Brian Martin ve Frederic Wakeman tarafından yürütülen araştırma, afyon politikalarının Du'nun çetesi ile Çan Kay-şek'in Milliyetçi Parti arasında yakın bir çalışma ilişkisinin kurulmasına nasıl yardımcı olduğunu net bir biçimde anlatır. (Bu ilişki 1938'deki Japon işgaline kadar Ulusal Parti'nin Şanghay üzerindeki kontrolünü sağlamıştır.)³²

Uyuşturucu ticaretinin modern ulusal siyasi sistemlerin temelini nasıl attığına dair çok daha geniş kapsamlı örnekler Meksika'da görülebilir. Çok sayıda bilimsel çalışmaya göre afyon ticareti, Meksika Devrimi'nin ardından düzen ve yönetimin siyasi restorasyonu için önemli bir etkeni.³³ Kurumsal Devrimci Parti yönetiminin erken dönemlerinde, bölgesel güç odakları yerel afyon şebekelerinin (alkol üretimi ve kokain dağıtımı dahil) kontrolünü ele geçirerek siyasi tabanlarını sağlamlaştırmışlardı. Luis Astorga'nın iktidar, siyaset ve uyuşturucular üzerine yaptığı çalışmalar, uyuşturucu ticaretinin meşru ve meşru olmayan otorite kaynakları arasındaki sınırları tarih boyu ne derece bulanıklaştırdığını etkili bir şekilde göstermektedir. Çin'de ve diğer birçok ülkede olduğu gibi Meksika'da da yerel ve ulusal kurumları yozlaş-

³² Brian Martin, "The Green Gang and the Guomindang State: Du Yuesheng and the Politics of Shanghai," *The Journal of Asian Studies* 54.1 (Şubat 1995), 64–92; Kathryn Meyer ve Terry Parssinen, *Web of Smoke: Smugglers, Warlords, Spies and the History of the International Drug Trade* (Lanham, MD: Rowman ve Littlefield Publishers, 1998), 235–266; Edward R. Slack, *Opium, State and Society: China's Narco-Economy and the Guomindang, 1924–1937* (Honolulu: University of Hawaii Press, 2001); Fredric Wakeman, "Licensing Leisure: The Chinese Nationalists' Attempt to Regulate Shanghai, 1927–1949" *The Journal of Asian Studies* 54.1 (Şubat 1995), 19–42.

³³ Luis Astorga, *Drogas Sin Fronteras* (Meksiko: Grijalbo, 2003).

tiran uyuşturucu ticareti, Amerika'nın uyuşturucu ticaretiyle mücadele çabalarını büyük ölçüde baltalamıştır.

Diğer ülkeler gibi Türkiye de uyuşturucunun yerel ve ulusal siyaseti nasıl şekillendirdiğine ilişkin çalışmalar konusunda ciddi bir eksiklik vardır. F. Cengiz Erdinç'in çalışmaları, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden yirminci yüzyılın sonuna kadarki eroin ticaretinin tarihine ilişkin araştırma sahasında tektir.³⁴ Uyuşturucu ticaretinin Türk siyasetine olan siyasi yansımalarını ölçmede çok etkili olmasına rağmen, Erdinç'in birkaç arşiv kaynağına sahip *Overdose Türkiye* adlı eseri, Türkiye içindeki afyon ve eroin ticaretinin yalnızca genel bir özetini sunuyor ve ticareti gerçekleştiren bireyler ve şebekelere pek değinmiyor. Elinizdeki kitap hem keşfedilmemiş yeni kaynaklar sunarak hem de Türkiye'nin eroin ticaretini teşvik edip denetleyen kişilerin yöntem ve motivasyonlarını inceleyerek Erdinç'in ortaya koyduğu sonuçları geliştirmeyi ummaktadır.

Kaynaklara Dair Bir Not ve Bölümlerin Ana Hatları

Bu kitap, olumlu ya da olumsuz, aşırı güçlü bir Türk sesi içermiyor. Ankara, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kayıtlarını hem yerli hem de yabancı araştırmacıların erişimine daha fazla açma çabasında bulunsa da Türkiye'deki arşivlere erişim hâlâ oldukça sınırlı. Örneğin Emniyet Genel Müdürlüğü, bu çalışma için gereken bilgi ve belgeler için resmî bir talep sunulmasına rağmen arşivlerine erişimi reddetmiştir. Fakat bu, kitabın yazılması sırasında Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nden resmî raporlara erişilemediği anlamına gelmiyor; günümüzde Türkiye'de erişime açık olan hükümetin iç yazışmalarından

³⁴ F. Cengiz Erdinç, *Overdose Türkiye: Türkiye'de Eroin Kaçakçılığı, Bağımlılığı ve Politikalar* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004).

bazı değerli bilgiler elde edebildik. Bu çalışma için toplanan anılar ve gazete küpürleri de organize suç ve eroin ticareti konusundaki yerel algıların açığa çıkmasına büyük katkı sağladı.

Türk kaynaklarının eksikliğini, bu çalışmanın arşivsel anlamda omurgasını oluşturan Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Arşivleri'nden alınmış belgeler gideriyor. 1930 ile 1980 arasında, Amerikalı diplomatlar, kolluk kuvvetleri yetkilileri, gazeteciler ve istihbarat ajanları, Türkiye'deki organize suç ve eroin ticareti ile ilgili yüzlerce sayfa rapor ve yazışma arşivlemişlerdi. Bu dönemde gerçekleştirilen Amerikan faaliyetlerinin büyük bir bölümü hakkında günümüze kadar gelmiş ayrıntılı raporlar bulunuyor (ancak bu arşiv kaydının kalitesi, 1960'ların başlangıcından itibaren hem uzunluk hem de detay açısından düşüşe geçiyor). Adalet Bakanlığı, bilinmeyen sebeplerden ötürü, Narkotik ve Tehlikeli Uyuşturucular Bürosu ve Uyuşturucuyla Mücadele Dairesi'nin kayıtlarını (ki bu kanıtlar 1967'den sonrasını aydınlatmaya büyük katkılar sağlayabilirdi) Ulusal Arşive hâlâ teslim etmemiştir. Dahası, Merkezî İstihbarat Teşkilatı (CIA) bu kitapta ayrıntıları aktarılan önemli aktörlerle ilgili birkaç Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası talebini her defasında “ulusal güvenlik” nedeniyle reddetmiştir. Bu ret, şüpheleri artırmasının yanı sıra bu büyük Amerikan istihbarat teşkilatının Türkiye'deki uyuşturucu ticaretini denetleme işine nasıl baktığını ve zaman zaman bundan nasıl faydalandığını anlama çabalarımızı zorlaştırmaktadır.

Bu kitabın karşılaştığı en büyük zorluk, 1930 ile 1980 yılları arasında Türkiye'de görev yapan Amerikan gözlemcilerinin eksiklikleri ve bilgisizlikleriydi. Bu kitapta bahsi geçen önemli pek çok Amerikalı yetkili Türkçe bilmiyor ve ülkede görev yaptıkları dönemler öncesinde ve sonrasında Türk toplumu veya siyaseti hakkında sınırlı bilgiye sahip olduklarını açıkça belli ediyorlardı. Eşit derecede zorlayıcı olan bir başka unsur da Türkiye'nin o dönemine ilişkin Amerikan algısının bazı varsayım ve dar görüşlere dayanıyor olmasıdır. Bu varsayımların başındaysa organize suç kavramının kendisi gelmektedir.

Amerikalılar, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki deneyimlerine dayanarak, Türkiye'ye çeteler ve mafyalar (özellikle özel etnik gruplardan oluşanları) bulmaya gelmişlerdi. Daha fenası, Amerikalı uyuşturucuyla mücadele ekibinin öncelikleri, siyasi yolsuzluğun veya eroin kaçakçıları tarafından işlenen yan suçların (silah kaçakçılığı veya diğer türde kaçakçılıklar gibi) incelenmesine pek yer vermiyordu.

Bu eksiklikler, canı sıkıcı olmaları bir yana zaman zaman geçmişle aramızı açan birer duvar ve pencere halini de alabiliyorlar. Bugün dünya genelinde Amerikan kolluk kuvvetlerine ait modeller ve yöntemlerin ne kadar yaygın bir şekilde kullanıldığını göz önünde bulundurursak, Türkiye ile ilgili Amerikan arşiv kayıtlarının daha yakından incelenmesi, Amerikan organize suç kavramının kökenlerini ve uygulanabilirliğini anlamamıza ve eleştirmemize fırsat sunacaktır diyebiliriz. Başka bir deyişle, bu tür bir çalışma, kritik önemdeki belli kaynakların eksikliğine rağmen, birkaç temel soruya cevaplar arayıp bulmamızı sağlayabilir: örneğin, bir Türk mafyası var mıdır? Varsa, kökenleri nedir ve tarihte nasıl bir faaliyet göstermiştir? Eğer Türk mafyası hiç var olmadıysa, Türkiye'nin yakın geçmişindeki suç örgütlerini nasıl açıklarız? Daha genel olarak, Amerika'nın organize suçla mücadele deneyimleri ve teorileri aracılığıyla, Türkiye'deki suç örgütlerinin faaliyetleri, işlevselliği ve organizasyon yapısı nasıl anlaşılır ve aydınlatılır?

Bu kitap basit bir çizgisel anlatıyı takip etmektedir. Birinci bölüm, 1908 ile 1938 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nde organize suçun aldığı çoklu tezahürleri incelemektedir. Türkiye'deki organize suç tek bir kökten türememiştir. İlk bölüm, bu döneme yakından bakarak, Anadolu'da organize suç faaliyetlerinin erken dönemdeki üç temel tezahürünün evrimini ve etkisini inceler: eşkıyalık (paramiliter çeteler dahil), kaçakçılık ve şehir çeteleri (kabadayılar). Bu bölüm, erken dönemdeki bu üç organize suç formunun daha sonraki örgütleri nasıl etkilediğine dair kritik bir bakış açısını ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarını ve Türk

Cumhuriyeti'nin kuruluşunu belirleyen çeşitli siyasi, sosyal ve ekonomik eğilimleri irdelemeden tam olarak değerlendirilemez. Bu bölüm, organize suçun yanı sıra devletin organize suçla mücadele tepkilerinin de büyük ölçüde, uluslararası göç, modern devlet kurumlarının oluşumu, savaş ve kont-gerilla hareketleri, parti politikaları, ticaret ve Batı'nın ekonomik müdahalesi gibi meselelerdeki dönüşümden etkilendiğini ileri sürmektedir. Türkiye tarihinin bu erken aşamasında bile köylerdeki ve şehirlerdeki çetelerin Osmanlı ve Cumhuriyet'in politik otoritesini temsil eden unsurlarla hem çatıştığını hem de iş birliği yaptığını görmekteyiz.

Kitabın ikinci bölümü, birbiriyle iç içe geçmiş iki tarihsel çizgiyi ele almaktadır. Bu bölümün temel amacı, kısaca Amerika'nın erken dönemdeki uyuşturucu karşıtı politika ve yaklaşımlarını incelemektir. Bölüm bilhassa Federal Narkotik Bürosunun kökenlerine ve bu büronun başlıca kurucusu Harry Anslinger'ın Amerika Birleşik Devletleri'ne uyuşturucu akışını engellemek için nasıl küresel bir kampanyanın temelini attığına değinmektedir. Amerika'nın erken dönem uyuşturucu karşıtı stratejileri, 19. yüzyılın başlarından İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine kadar Anadolu'da devam eden afyon ticaretinin tarihi ile birlikte işlenmektedir. Bölümün özellikle bu konusu daha sonra yerini, Osmanlı ve Türk siyasetçileri ve tüccarlarının Batılı tüccarlarla etkileşim kurması ile Anadolu afyonunun ve eroininin üretimini ve nakliyatını sağlayan şebeke ve pazarların oluşumu meselesine bırakmaktadır. Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri, ilk kez Türk uyuşturucularını Amerikan uyuşturucu tüketicileri için önde gelen bir kaynak olarak görmeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği döneme gelindiğinde, Türk afyonun denetlenmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nde modern uyuşturucu kaçakçılığı örgütlerinin oluşumu üzerindeki Amerikan müdahalesinin ilk belirtilerini görüyoruz.

Kitabın üçüncü bölümü, savaş sonrası dönemde Türkiye'nin Ortadoğu çapında afyon ve eroinin merkezî bir te-

darikçisi olarak olgunlaşma sürecinin ayrıntılı bir analizine koyulur. Bu bölümün temel özelliği, Türkiye’yi transatlantik eroin ticaretinin daha geniş dünyasına bağlamış karmaşık bir toptancılar, üreticiler ve kaçakçılar ağı olan “Fransız Bağlantısı”nın kökenlerini keşfetmesidir. Türk, Lübnan, Fransız ve Amerikan uyuşturucu kaçakçılarının büyük miktarda afyon, morfin ve eroini Avrupa ve Amerika pazarlarına nasıl ilettiğini ele almasının yanında, bu bölüm Türkiye’nin İran’daki uyuşturucu kullanımı ve hükümet yasaklarına olan etkisini de inceler.

Dördüncü bölüm, Menderes dönemi sırasında ve sonrasında (1950-70) yapılan Amerikan ve Türk uyuşturucu karşıtı operasyonlarını ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Bu dönemde Amerikan kolluk kuvvetleri yetkilileri Türkiye’ye ilk kez ayak basmıştır. Federal Narkotik Bürosu ajanları, Menderes hükümetinin konuğu olarak, Amerika Birleşik Devletleri’ne akan eroin akışının sorumlusu olarak gördükleri çeteleri tespit etmek, anlamak ve yakalamak için Türk meslektaşlarıyla yakın bir ilişki içinde çalışmışlardır. Amerikan ajanlarının açığa çıkardığı bilgiler, bizlere, Soğuk Savaş Türkiye’sinin bu belirleyici demokratikleşme döneminde suç ve eroin politikaları hakkında önemli bilgiler sunuyor. Ne var ki, askeri darbe, Türkiye’nin çok partili yönetiminin ilk on yılını sona erdirirken ne Türk ordusu ne de Amerikalı ve Türk kolluk kuvveti yetkilileri, İstanbul’daki yeraltı eroin dünyasının artan gücünü ve etkisini zayıflatabilmiştir. Daha da önemlisi bu dönemde, suç örgütleri ile devlet yetkililerinin gelecek on yılda kuracakları yakın iş birliği hakkında azımsanmayacak miktarda kanıt görüyoruz.

Beşinci bölüm, 1970’lerdeki eroin, organize suç ve siyasetin çatışan eğilimlerini ele alır. Bu dönem, Türkiye’nin afyon yetiştiriciliğini yasaklama konusundaki eşi görülmedik girişime sahne olacaktır. Ankara’nın afyon yasağı, Washington’ı epey hayal kırıklığına uğratarak, yalnızca 1971-1974 yılları arasında sürdü. Bu dönemde eroin ticaretinin karşılaştığı zor-

luklara karşın, Türkiye’deki eski organize suç örgütlerinin pek çoğu varlığını yılmadan sürdürdü. Hatta, ileride siyasetteki etkileri, Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünden bu yana gelmiş geçmiş tüm çetecilerden çok daha fazla olacak yeni yüzlerin, İstanbul’un yeraltı dünyasından yükseldiği görülür. Daha da kötüsü, ilk kez Papa II. John Paul’a yönelik suikast girişimiyle beraber, Türk tetikçileri suç ve siyasette küresel bir güç olarak yükselecektir.

Sonuç bölümü, Türkiye’deki eroın ticaretinin ve organize suçun çağdaş önemini, Susurluk ve Ergenekon soruşturmaları gibi 21. yüzyılın dönüm noktalarını belirlemiş iki önemli skandalı ele alarak vurgulamayı amaçlıyor. Daha önceki suç örgütlerinin ve uyuşturucu kaçakçılığının gelişim dönemlerinin aksine, bu iki skandal, Türk hükümeti ve popüler basından büyük ilgi görmüştür. Bu bölümün, ilgili soruşturmaların kapsamlı bir incelemesini sunmadığını kabul etmek gerekir. Aksine, bu sonuç bölümünün amacı, Susurluk, Ergenekon ve Türkiye’deki organize suçun ilk dönemlerinin arasındaki süreklilikleri ve kopuklukları vurgulamaktır. Bunu yaparken, ülkenin sivil hükümeti ve güvenlik kurumu ile yasa dışı failler arasındaki uzun süreli ilişkiyi özetlemek için kullanılan “derin devlet” kavramından faydalanır. Derin devlet kavramı, çete üyelerinin, siyasetçilerin ve emniyet yetkililerinin ülkenin tarihinde farklı noktalarda birbirleriyle nasıl iş birliği yaptığını tanımlamak ve tartışmak için temel bir çatı sunacaktır fakat resmî ve suçlu taraflar arasındaki siyasi ilişkiler, Türkiye’ye özgü değildir. Eldeki çalışmanın genelinde görüldüğü üzere karşılıklı, kabul edilebilir bir sosyopolitik veya ekonomik statüko temelinde paylaşılan güvenlik çıkarlarının, dünyanın farklı köşelerindeki hükümetler ile çeteler arasında ittifaklar sağladığı, modern ve erken modern dönem tarihinin bir gerçeğidir.

I

TÜRK MAFYASININ EMPERYAL KÖKENLERİ

Hasan Basri Çantay, Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşunu müjdeleyen ilk seslerden biriydi. Anadolu'nun kuzeybatısındaki şehirlerden Balıkesir'de yaşayan bir gazeteci ve editör olarak Çantay, Mustafa Kemal Atatürk'ün yükselişini destekleyen ilk, en dikkate değer ve etkili aktörlerden biri olarak kabul edilir. 1964'te, "kara günler" olarak adlandırdığı, Atatürk'ün yükselişi ve cumhuriyetin kuruluşundan önceki günleri, savaş ve huzursuzluk dönemini yansıtan kişisel bir makale koleksiyonunu yeniden yayımladı. Seçtiği makalelerin çoğunluğu kendi gazetesi *Ses*'in yeniden basılan baş yazılarıydı ve o dönem duyduğu endişe ve kaygıları yansıtmaktaydı. Bu koleksiyona dahil ettiği ilk makale, "Eşkıyalık Derdi" başlıklı bir denemeydi. Çantay'ın 1918'de, Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtilaf devletlerine teslim olmasından iki hafta önce yazdığı bu denemede, kendi ifadesiyle toplumu istila eden bir "veba" halini almış eşkıyalıktan bahseder. O dönem gezgin eşkıyalar öyle çoğalmıştı ki, birçok köyde artık çalınacak bir şey bulunmuyordu. Çantay'a göre, eşkıyaların kendi kendini yöneten bir güç haline geldiği göz ardı edilemez bir gerçektir.¹ Bir hafta sonra yazdığı "asayiş meselesi" başlıklı bir başyazıda ise, eşkıyalara, daha dolaysız bir biçimde, silahlarını bırakma ve "intikam" eylemlerini sonlandırma çağrısında bulunuyordu. "Ne büyük bedbahtlıktır," diye yazıyordu, "senelerce en azılı kuvvetlerle çarpışan mücahitlerimizin köylerimizi, memle-

Hasan Basri Çantay, *Kara Günler ve İbret Levhaları* (İstanbul: Ahmet Said Matbaası, 1964), 41-43.

ketlerimizi asayıştan mahrum, ambarlarını boş, tarlalarını ekilmemiş görmesi!”²

Hasan Çantay'ın bu yakınmaları, resme dışarıdan bakan gözlemcilerin sık sık kaçırdıkları, Türk tarihine dair merkezî bir ögeyi örneklemektedir. Modern Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan doğan diğer tüm devletler gibi, şiddet ve kargaşadan doğmuştur. Savaş, bölücülük ve etnik çatışma, Anadolu'yu Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında tanımlayan sınırların ve iç siyasetin temelini atmıştır. Fakat bu karmaşa yıllarındaki şiddetin tek tezahürü savaşlar ve katliamlar değildir. Özellikle eşkıyalık gibi daha bayağı şiddet biçimleri, Türkiye'nin ilk vatandaşlarının yaşamını ve hatıralarını kirletmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinde organize suç faaliyetlerinin hem şehir hem de kırsal alandaki yaygınlığı, Osmanlı devletini yıkma tehdidi oluşturan başarısızlıklar ve engellerin tipik bir örneğini oluşturunuyordu. 19. yüzyılın başında eşkıyalık sorunu, kaçakçılık, paramiliter örgütler ve diğer suç biçimleri, İstanbul'daki imparatorluk hükümetini, nüfusu güvence altına almak ve denetlemek üzere geniş kapsamlı bir reform gündemini başlatmaya teşvik etti. 1914'te savaş patlak verdiğinde, çözümsüz gibi görünen yoksulluk, kitlesel mülteci hareketleri ve devletin iflası, bu reformların sonunu getirdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında çetelerin gittikçe büyüyen gücü öyle bir kriz yarattı ki, imparatorluk görevlileri ve yetkilileri haydutları ve suçluları devlet hizmetine dahil etme yoluna gitti. Fakat bu yol, suç örgütlerinin faaliyetlerini kontrol etmeye veya en aza indirmeye hizmet etmiyordu. İleride göreceğimiz üzere, suç grupları ile devlet arasında kurulan ilişki, Osmanlı ve erken cumhuriyet dönemlerinin unsurları için, siyasi otoritelerini dayatabilecekleri şiddetli ve taviz vermez bir araç görevi gördü.

Geç Osmanlı dönemindeki çetelerin sahip olduğu güç ve

² Çantay, *Kara Günler ve İbret Levhaları*, 43–45.

etki, Türk Cumhuriyeti'nin ilk yıllarını görecektense kadar uzun ömürlü olmadı. 1920'lerin ortalarına gelindiğinde, kırsal bölgeleri hakimiyet altına almış (ve etkileri devlet saflarına nüfuz etmiş) çok güçlü suç şebekelerinin birçoğu ortadan kayboldu. Haydutluk güç kaybetse de siyasi ve toplumsal bir sorun olarak varlığını sürdürürken, kaçakçılık gibi yeni suç biçimleri önem kazandı. Türkiye'deki organize suçun kökenlerini anlamak için öncelikle yirminci yüzyılın ilk otuz yılında Anadolu'daki suç ve şiddetin bağlamına ve önemine bakmak gerekir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu takip eden yüzyıllarda sayısız suç girişimine rastlanırken 1908 ile 1938 yılları arasındaki organize suç yirminci yüzyılın tüm seyri boyunca önemini koruyacak bir dolu paradigma doğurdu. Osmanlı ve Kemalist dönemlerde kırsal bölgelerdeki çetelerden birçoğunun yapısı, İkinci Dünya Savaşı sonrası gördüğümüz yeraltı aktörü ve komplocu profilinden pek de farklı değildir. En azından yüzyılın ilk yarısında böyle bir terimle ifade edilmemiş olsa da organize suç, genç Türk Cumhuriyeti'nde hem siyasi bir endişenin hem de reform gayretlerinin kaynağı oldu. Bununla birlikte, bu kriz ve dönüşüm döneminde geçen birçok olay, çetelerin devlet politikalarının oluşturulmasında ve yürütülmesinde ne derece rol oynadığını vurgular. Sonraki bölümlerde, organize suçun evriminde belirli olan bu klişeye defalarca dönecektir.

Jön Türklerin hakimiyetini ve Atatürk'ün Cumhuriyet Halk Partisi iktidarını kuşatan yıllar, organize suç tarihinin de önemli kesinti noktalarını oluşturur. Cumhuriyet'in kurulmasının ardından eşkıya gruplarının yok olması, yeni suç kültürleri ve şebekelerinin doğumunu işaret ediyordu. Osmanlı ve erken Kemalist dönemdeki organize suçun bazı yönleri güncel kalsa da sonraki bölümlerde göreceğimiz üzere, Atatürk'ün 1938'deki ölümünü takip eden on yıllarda Türkiye'deki çeteler kademeli bir şekilde ve hatta neredeyse bütünüyle yeniden şekillendi.

Suç Örgütlerinin Bağlamsallaştırılması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Oluşumu (ve Yıkılışı)

Hasan Basri Çantay'ın 1918'deki gözlemleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun altı asırlık varlığı boyunca ev sahipliği yaptığı sayısız tebaaya, devlet adamına ve hükümdara tanıdık gelecektir. Eşkıyalık ve korsanlık, Osmanlı'nın neredeyse her köşesini farklı zamanlarda ve çeşitli yoğunluklarda etkilemişti. Bakış açısına göre değişmekle birlikte, Osmanlı devletinin kendisinin de hanedanının kurucusu Osman Bey'e sadık atlıların Bizans topraklarını yağmalamasıyla kurulduğu söylenebilir. Osman'ın Bizans'a ait Konstantinopolis'in sınırlarındaki küçük feodal topraklarının üç kıtaya yayılmış devasa bir devlete dönüşmesi, sayesinde ün kazandığı o yağmacılık adetine karşı kendisine doğal bir bağışıklık kazandırmamıştı. Ancak devirler değiştikçe, farklı türde organize suç faaliyetlerinin (örneğin eşkıyalık) kökensel nedenleri ve önemi çarpıcı biçimde değişti. Yirminci yüzyıl Türkiye'sinde organize suçun kökenlerini ararken, Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan önce gelen suç örgütlerinin doğasını ve sosyopolitik bağlamını anlamak işte bu nedenle çok önemlidir.

Eric Hobsbawm, eşkıyalığın öyle ya da böyle, en güçlü imparatorlukları bile istila etmiş olduğunu hatırlatır bize.³ Modern bürokrasilerin, mahkemelerin, orduların, vergi sistemlerinin, polis teşkilatlarının ve ulaşım ağlarının ortaya çıkışından önce, en zengin, karmaşık ve istikrarlı imparatorluk hükümetlerinin bile hakimiyetini uzun süre boyunca dengeli ve verimli bir şekilde genişletmesi imkansızdı. Erken modern dönem imparatorluklarını bilhassa zorlu coğrafi şartlar ve uzun mesafeler zorluyordu. Yüksek dağlar, çorak çöller, sık ormanlar ve تنها koylar ve körfezler genellikle en çetin eşkıyaların, korsanların ve diğer suç gruplarının bulunduğu yerlerdi. İmparatorluğun, savaş ve kıtlık gibi en zor dönemle-

³ Hobsbawm, *Bandits*, 16.

rinde, genellikle تنها yerlerle ilişkilendirilen bu tür organize suçlular başkentin duvarları içinde bile görülebilirdi.

Başka tarihçiler de tarihte erken ve geç dönem modern imparatorluklara musallat olmuş organize suç faaliyetlerinin başka örneklerini belgelemişlerdir. Kaçakçı çeteleri uzun yıllardır sınırları ve açık denizleri aşarak hem şahsi kazançları hem de devlet hazinelerini yağmıyorlardı.⁴ İrili ufaklı şehir merkezleri, kavga başlatıp talihsiz dükkân sahiplerinden nemalanan genç erkek çeteleriyle mücadele halindeydi.⁵

Modern ulus devletlerin ortaya çıkışı, bunlara ve diğer suç türlerine bazı çözümler sundu. Mahkemeler, kentlerdeki polis teşkilatları, kırsal bölgelerdeki jandarmalar, sahil güvenlik birimleri ve cezaevleri gibi modern yasa koruyucu kurumlar, düzenin tesisinde giderek daha rafine araçlar haline geldi.⁶ Burada, Charles Tilly'nin devlet inşası ve organize suç arasındaki karşılaştırmasını hatırlatmak yerinde olacaktır. Tilly'e göre, eşkıyalığın kademeli olarak azalmasıyla (yok olmasıyla değil), devlet misyonerleri nüfusun geniş kesimlerinin maddi zenginliğini ve kişisel sadakatini, nüfuzlu bir eşkıya lideri edasıyla kolayca suistimal edip ele geçirmeye başlamıştı.⁷

Hobsbawm'dan aktarma yapmak gerekirse, Osmanlıların organize suç evrimini nasıl deneyimlediklerini (hem nedenleri hem de etkileri açısından) anlamak için, Osmanlı topraklarının içindeki imparatorluk gücü ve egemenliğinin tarihine yakından bakmak şarttır. Osmanlı sultanlarının ilk iki yüz elli yılında, imparatorluğun sınırları büyük ölçüde genişledi, medeni ve yargısal kurumlar yavaşça kalıcı, yerleşik ve tutarlı nitelikler

⁴ Alan Karras, *Smuggling: Contraband and Corruption in World History* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2011).

⁵ Örneğin bkz. Keith Hopwood (ed.), *Organised Crime in Antiquity* (Londra: The Classical Press of Wales, 1998); John McMullan, "Organization in Sixteenth and Seventeenth Century London," *Social Problems* 29.3 (Şubat 1982), 311-323.

⁶ Kolluk kuvvetleri ve devlet içi güvenliğinin nasıl evrildiğini anlamak için zirai yönetimden endüstriyel yönetim biçimlerine genel geçişi anlamak gerekmektedir. Bkz. Ernest Gellner, *Nations and Nationalism* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1983), 8-38.

⁷ Tilly, "War Making and State Making as Organized Crime," 172.

kazandı.⁸ Joshua White'in altıncı yüzyılda Ege denizindeki korsanlığa ilişkin çalışması, bize, İstanbul hükümetinin hâkimi olduğu bölgeleri istikrarla yönetebilmesinin ne kadar zor olduğu hakkında bazı ipuçları veriyor.⁹ 17. yüzyılın başlangıcı, “yerleşik” Osmanlı devletinin (yani daha sabit sınırlara, daha bilinir ve öngörülebilir sivil/yargısal kurumlara sahip hale gelerek) olgunlaşmasını sağlasa da karada veya denizdeki yağmacı gruplarda hiçbir azalma olmamıştı.

Osmanlı İmparatorluğu 1600'lere girdiğinde, siyasi, ekonomik ve ekolojik koşulların (ki bu koşullar yükselen nüfus seviyelerini, sınırlarda devam eden çatışmaları, yüksek vergileri, enflasyonu, topraksızlığı ve iklim değişikliğini içeriyordu) oluşturduğu müthiş bir fırtına, eşkıyalık ve köylü isyanlarıyla dolu aralıksız dalgaları doğurdu. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki idareciler, *celali* adı verilen bu isyanlar sırasında eşkıyalar gibi örgütlü gruplar ile ilgili politikalar ve denetimler bakımından önemli bazı teamüller geliştirdi.¹⁰

Osmanlı topraklarında yönetimin yerelleşmesinin ilk işaretlerini 17. yüzyılda görürüz. Erken modern dönemde daha konsolide ve merkezî yönetim biçimleri geliştiren Fransa veya Büyük Britanya gibi klasik örneklerin aksine, Osmanlı yönetimi bölgesel köklere sahip siyaset simsarlarına giderek daha çok bel bağlamıştı ve bu kişileri imparatorluk yönetiminin başlıca arabulucuları olarak kullanıyordu. Bu mevkiye kimlerin getirileceği sorusu genellikle bölgesel siyasi gruplar arasındaki

⁸ Erken dönem Osmanlı Devleti'nin gelişimindeki dalgalanmayı daha kapsamlı görmek için bkz. Daniel Goffman, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 27–58; Cemal Kafadar, *Between Two Worlds* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996).

⁹ Joshua White, “Easy Targets: The Illegal Enslavement of Ottoman Subjects in the Aegean (Late 16th C.)”, New York Üniversitesi Osmanlı Araştırmaları Çalıştayında “Anadolu'da Şiddet” başlığı altında sunulan bildiri. (4–5 Mart 2011).

¹⁰ On yedinci yüzyıl krizinin neden ve sonuçlarına ilişkin daha kapsamlı bir çalışma için bkz. Geoffrey Park, “Crisis and Catastrophe: The Global Crisis of the Seventeenth Century Reconsidered,” *American Historical Review* 113.4 (Ekim 2008), 1053–1079; Sam White, *The Climate of Rebellion in the Early Ottoman Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011).

rekabetin sonucuna bağlıydı. Osmanlı İmparatorluk yönetiminin yerleşen yapısı, 18. yüzyılda giderek daha da kökleşti. 1800'e gelindiğinde, yerel beylerin (*ayan*) kolektif otoritesi, askeri potansiyeli ve hatta mali gücü, sultanın İstanbul'daki sarayını büyük ölçüde gölgede bırakmıştı.¹¹

Osmanlı'da 17. yüzyılda başlayan siyasi ve idari adem-i merkezîleşme, eşkıyalığın artan görünürlüğü ve siyasallaştırılması gibi önemli bir ikinci teamülün hem sonucu hem de dışavurumu olarak görülebilir. Karen Barkey, ikna edici bir yaklaşımla, Avrupa'nın yeni ortaya çıkan birçok ulus-devletinin aksine, İstanbul'un 17. yüzyıl boyunca eşkıyalık ve köylü isyanlarına verdiği tepkinin uzun değil kısa vadeli stratejilerden ibaret olduğunu gösterir. Osmanlı başkentinin kullandığı stratejilerden biri, *celalileri*, eşkıyaları ve olası eşkıyaları hem askeriyede hem de üst düzey yönetimde görevlendirmektir.¹² Askerî açıdan bu politika gerçekten de kısa vadede faydalar sağladı. Osmanlı İmparatorluğu ateşli silahlarla donatılmış piyadelerin daha fazla olmasını gerektiren büyük askeri seferlere giriştiğinde, eşkıyalardan ve isyancı köylülerden yararlanmak, safları doldurmak için geçici bir kaynak sağlamıştı. Başkent'in yerel meselelere giderek daha az etki ettiği bir imparatorlukta, eşkıyalar ve isyancılar, bu adem-i merkezîleşme dönemiyle eş anlamlı hale gelen yerel siyasi simsarlar haline geldiler.¹³ Kariyerinin başında, bugün Arnavutluk ve kuzey Yunanistan'ı kapsayan yerlerde eşkıyalık yapan Yanyalı Ali Paşa'nın 18. yüzyılın başlarında batı Balkanların baş ayanı olarak görev yapabilmesi bundandı.¹⁴

¹¹ Fikret Adanır, "Semi-Autonomous Provincial Forces in the Balkans and Anatolia", *The Cambridge History of Turkey: Cilt 3, The Later Ottoman Empire, 1603–1839*, Suraiya Faroqhi (ed.) (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 157–185.

¹² Karen Barkey, *Bandits and Bureaucrats: The Ottoman Route to State Centralization* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1994).

¹³ Virginia Aksan, "War and Peace", *The Cambridge History of Turkey: C. 3, The Later Ottoman Empire, 1603–1839*, Suraiya Faroqhi (ed.), (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 81–117.

¹⁴ Katherine Fleming, *The Muslim Bonaparte* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1999).

17. ve 18. yüzyıl arasında eşkıyaların elde ettiği siyasi servetin yanı sıra, haydutluğun yaygınlığı, Osmanlı'nın kırsal bölgelerinin çeşitli köşelerinde gözlenen fiziksel ve ekonomik çürümenin göstergesiydi. Rusya ve Avusturya ile yıllar süren çatışmaların etkisi, güney Balkanlar'daki eşkıyalık dalgasını daimî kılmada bilhassa etkili oldu. Savaşın uzun dönemleriyle birlikte gelen yoksulluk, yüksek vergiler ve toplumsal düzenin bozulması, Osmanlı İmparatorluğu için kilit önemdeki bu bölgedeki hukuksuzluğa neden olan ana etkenler arasındaydı. 18. yüzyılın artan eşkıya gruplarından en fazla etkilenen bölgeler arasında Batı Balkanlar'daki Arnavutluk'un dağlık kesimleri yer alıyordu. 18. yüzyılın ortalarından itibaren, Güneydoğu Avrupa'nın bölgesel ve topografik açıdan en zorlu bölgelerinden birinde geçimini sağlamakta zorlanan Arnavut dağlıları, güney ve doğudaki alçak bölgelerdeki köyleri düzenli şekilde yağmalaya başlamışlardı.¹⁵ 1700'lerin sonlarına gelindiğinde, özellikle Kırım'ın Rus İmparatorluğu'na kaybedilmesiyle Osmanlı İmparatorluğu, devam edecek bir dizi mülteci krizinin ilk sancılarını yaşıyordu. 19. yüzyılın ilk yarısında gelen Kırımlı yüz binlerce Tatar mülteci, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine yerleşecek daha büyük göç dalgalarının habercisi oldu.¹⁶ Bu göçmen topluluklarının (Tatarlar ve diğerleri) siyasi ve toplumsal evrimi, organize suçun doğasını ve günümüze kadar devam eden ilgili bakış açılarını anlamak için kritiktir.

Eşkıyalığın Osmanlı diyarının geniş alanlarını istila ettiğine kuşku olmasa da kırsal kesimdeki hukuksuzluk, İmparatorluğun bekasını tehdit eden fiziksel tehlikelerden sadece bir tanesiydi. 19. yüzyılın başlamasıyla hem imparatorluk yetkilileri hem de vilayetlerin önde gelenleri savaş ve siyasi parçalanma

¹⁵ Fredrick Anscombe, "Albanians and 'Mountain Bandits'," *The Ottoman Balkans, 1750–1830*, Fredrick Anscombe (ed.), (Princeton, NJ: Markus Wiener Publications, 2006), 87–113.

¹⁶ Kemal Karpat, *Ottoman Population, 1830–1914: Demographic and Social Characteristics* (Madison: University of Wisconsin Press, 1985), 65–66; Hakan Kırımlı, *National Movements and National Identity Among the Crimean Tatars, 1905–1916* (Leiden: E.J. Brill Press, 1996), 7–8.

tehdidiyle karşı karşıya kaldı. 1700'lerin son çeyreğinde savaş meydanlarında tekrarlanan yenilgiler (önce Balkanlar'da, ardından Mısır'da) ve zayıflamış bir hazine, başkent içinde ve dışında birçok kişiyi ıslahatlar üzerine kafa yormaya mecbur bıraktı. Bu esnada Sırbistan'da (ve daha sonra Yunanistan'da) isyanların patlak vermesi, idari çözülmenin (özellikle kaprisli *ayanların* yetkilerinin bir sonucu olarak) bir başka kanıtı niteliğindeydi. Osmanlı seçkinlerinin bazı unsurları arasında kültürel ve teknolojik bir bunalım hissi de büyüyordu ki bu durumu muhtemelen en iyi şekilde gözler önüne seren şey, 1700'lerin sonunda Fransa'nın kısa süreli işgali sırasında Osmanlı Mısırlılarının yaşadığı deneyimlerdi.¹⁷

1808'de II. Mahmud'un tahta çıkması, Osmanlı yönetiminin doğasında kesin bir dönüşümün işaretçisiydi. Onun hükümdarlığı sırasında yapılan ıslahatlar, imparatorluk politikaları içinde bir gelenek haline geldi. 19. yüzyılın ilerleyen dönemlerinde İstanbul, imparatorluk siyasetiyle egemenliğin mutlak merkezi olarak konumunu tekrar kazanmaya başladı. İmparatorluk, bu merkezîleşme ve devlet destekli ıslahat yolunda ilerlerken, *ayan* beyleri, isyankâr yeniçerileri ve çeşitli bölgelerdeki itaatsiz kesimleri büyük ölçüde ortadan kaldırma veya bastırma yoluna gitti. İstanbul'daki ıslahat yanlısı yetkililer ise bölgelerin önde gelenleri ve beyleri yerine daha düzenli bir profesyonel bürokrasiyi bir araya getirmeye başladı. Islahat döneminin okulları ve mesleki akademileri, bürokrasi ve askeriye'nin genişleyen kadroları için yeni bir devlet hizmeti ve pozitivist düşünce anlayışına sahip mezunlar yetiştirdi. Kişisel ve toplumsal hukuk, aidiyet ve vatandaşlık kavramları, devletin karmaşık yapısı ve büyüklüğü arttıkça dönüşüm geçiriyordu.¹⁸

¹⁷ Abdurrahman Cebertî'nin *Chronicle of the First Seven Months of the French Occupation of Egypt* [Mazharü't-takdîs (Muzhirü't-takdîs) bi-zehâbi (zevâli) devleti'l-Fransîs], Haziran-Aralık 1798/Muharrem-Receb 1213 (Princeton, NJ: Markus Wiener Publishing, 1993), 19-48.

¹⁸ Fredrick Anscombe, "Islam and the Age of Ottoman Reform," *Past & Present*

Eşkıyalık ve organize suç davranışlarının diğer biçimleri, modern Osmanlı devletinin yükselişiyle azalmadı. Kırsal kesimdeki hukuksuzluğun bir yüzyıl önceki kadar yaygın olduğu da söylenebilir. Ancak yönetimin giderek merkezî, rasyonel ve “modernleşen” bir politikaya doğru evrilmesi, suç şebekeleri ve örgütlerinin doğası ve algılanış biçimini derinden etkiledi.

Osmanlı Makedonyası'nın Siyaseti ve Modern “Çete”nin Kökenleri

Osmanlı yöneticileri ve yorumcuları eşkıya veya şaki terimini uzun süre boyunca çeşitli suçluları tanımlamak için kullanmıştır. “Eşkıya” terimi aynı anda, yankesicileri, adam kaçıranları, yağmacı kabileleri, isyancı süvarileri ve muhalif vilayet seçkinlerini de kapsamaktaydı. 19. ve yirminci yüzyılın başlarında yaşanan yeni bir dizi bölgesel kriz, eşkıyalığa yeni bir anlam kazandırdı: milliyetçi devrimci. Eşkıyaların Balkanlar'daki milliyetçi devrimi körüklemedeki rolü hâlâ yoğun bir ilgi ve tartışma konusudur.¹⁹ Sırp, Yunan veya Bulgar eşkıyalarının, 19. yüzyılın ulusal devrimlerinin başlangıcından önce veya devrimler sırasındaki milli bilinçleri şüpheli bir konu olabilir ama kesin olan, imparatorluk yönetiminin, bu silahlı grupların politik taleplerine fazla itimat etmediğidir. Osmanlı yetkilileri hem apolitik eşkıyalar hem de örgütlü devrimci gruplar için eşkıya terimini kullanıyordu. Politik olsun ya da olmasın tüm silahlı grupları eşkıya olarak adlandırma adeti 19. yüzyılın başlarına kadar devam etti. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra

208 (Ağustos 2010), 159–189; Carter Vaughn Findley, *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire: The Sublime Porte, 1789–1922* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1980); Carter Vaughn Findley, “The Tanzimat,” *The Cambridge History of Turkey, Cilt 4: Turkey in the Modern World*, Reşat Kasaba (ed.), (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 11–37.

¹⁹ Hobsbawm, *Bandits*, 77–90; Barbara Jelavich, *History of the Balkans Cilt. I.* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), 61–62.

Osmanlı otoritesinin tamamen çökmesine rağmen İstanbul, taşradaki Ermeni ve Yunan savaşıçılarının tümünü eşkıya olarak adlandırıyordu. Bunlardan hangilerinin Müslüman sivillere rastgele saldırdığının, hangilerinin vatanlarını savunduğunun ya da hangilerinin Anadolu'da toprak iddiasında bulunduğunun bir önemi yoktu.²⁰

Yirminci yüzyılın başında imparatorluğun kalan toprakları arasında “siyasi eşkıyalık” terimi en çok Makedonya ile özdeşleşmişti. Bugünkü Makedonya Cumhuriyeti’ni, Yunanistan’ın kuzeyini ve güneybatı Bulgaristan’ı kapsayan, Balkanlardaki bu merkezî bölge 1878 Berlin Antlaşması’nın imzalanmasından sonra yoğun bir rekabet konusu haline geldi. Sonraki otuz dört yıl boyunca İstanbul, Makedonya vilayetlerini Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan’ın irredantist çıkarlarına karşı savunmak için yoğun bir çaba sarf etti. Ortodoks Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudilerden oluşan Makedonya’nın son derece çeşitli nüfusu üzerindeki rekabet, tüm tarafların yerel halkın sadakatini kazanmak için okullar, kiliseler ve kamu binaları açma girişimini içeren bir propaganda savaşıyla başladı.²¹ Osmanlı İmparatorluğu, Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan arasındaki bu rekabet, silahlı çetelerin katılımıyla beraber 1890’larda şiddetli bir hal aldı.

İşin ironik yanı, bölge üzerinde siyasi kontrolü sağlama aracı olarak silahlı çeteleri başarıyla kullanan ilk taraf, Balkanlar üzerinde rekabet eden devletlerle resmî bağlantıları olmayan yerli bir hareket oldu. 1890 yılında liman kenti Selanik’te kurulan İç Makedon Devrimci Örgütü (IMRO), Makedonya’da, İstanbul’un kontrolünün büyük ölçüde dışında bir özerk devletin kurulmasını savunuyordu. Bu örgütün ilk liderleri, geçmişte Balkanlarda yaşanan şiddetli

²⁰ Bkz. Adnan Sofuoğlu, *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu, 1919–1921* (Ankara: Genelkurmay Basım Evi, 1994), 31–36.

²¹ İpek Yosmaoğlu, “The Priest’s Robe and the Rebel’s Rifle: Communal Conflict and the Construction of National Identity in Ottoman Macedonia, 1878–1908,” (Doktora Tezi: Princeton Üniversitesi, 2005).

ayaklanmalardan ilham almış kişilerdi ve silahlı gruplarını daha çok Makedonya’nın Slavca konuşan Ortodoks Hristiyan nüfusundan oluşturdular (buna rağmen IMRO, en azından resmî olarak, bölgedeki etnik gruplardan herhangi biri adına konuşma iddiasında bulunmamıştır). Büyük ölçüde yerel ve uluslararası bağışlarla finanse edilen köy çetelerinin desteğiyle, IMRO kuruluşundan on yıl sonra gayri resmî bir “devlet içinde devlet” kurdu. 1903 yazında IMRO’ya sadık çeteler, Avrupa’nın Büyük Güçleri’nin sempatisini uyandıracığını umarak Makedonya genelinde isyan çıkardı. İsyan, ilk etapta elde edilen birtakım başarılarla rağmen, başarısızlıkla sonuçlanarak IMRO’yu zayıf ve parçalanmış hâle getirdi. 1903 isyanının ardından Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Romanya devletleri, IMRO örneğini benimsemeyerek kendi ulusal çetelerini oluşturmaya başladı. 1904 ile 1908 arasında Makedonya’da kanun ve düzen neredeyse çöktü, (birçoğu bölge dışından toplanmış savaşçılardan oluşan) muhalif çeteler “ulusal özgürlük” adı altında köyleri yakıp evleri yağmaladı ve sivilleri katletti.²²

Bölgedeki imparatorluk ve yerel kurumları reform etmek için büyük güç ve çaba harcanmasına rağmen, Makedonya’yı idare etmekle görevli Osmanlı subayları ve yetkilileri, kırsal kesimde dolaşan çeşitli çeteleri alt etmek şöyle dursun, onlarla mücadelede bile zorlandı. İstanbul’un Makedonya’daki muhalif çeteleri bastıramaması, o dönemde hükümetin iç ve

²² Fikret Adanır, *Die Makedonische Frage: Ihre Entstehung und Entwicklung bis 1908* (Wiesbaden: Steiner Verlag, 1979); Douglas Dakin, *The Greek Struggle in Macedonia, 1897–1913* (Selanik: Institute for Balkan Studies, 1966); Dimitar Dimeski, *Makedonskoto Nacionalnoosloboditelno Dvizhenje vo Bitolskiot Vilaet (1893–1903)* (Üsküp: Studentski Zbor, 1981); Ryan Gingeras, “‘Scores Dead in Smerdesh’: Communal Violence and International Intrigue in Ottoman Macedonia”, *Balkanistika* 25 (2012), 75–98; Duncan Perry, *The Politics of Terror: The Macedonian Liberation Movement 1893–1903* (Durham, NC: Duke University Press, 1988); Nadine Lange-Akhund, *The Macedonian Question, 1893–1908, From Western Sources* (Boulder, CO: East European Monographs, 1998); Steven Sowards, *Austria’s Policy of Macedonian Reform* (Boulder, CO: East European Monographs, 1989).

dış kesimlerinde Sultan II. Abdülhamid'in yönetimine karşı duyulan genel hayal kırıklığı ile birleşince, devrim patlak verdi. 1908'deki Jön Türk Devrimi, anayasal monarşi altında parlamenter yönetimin yeniden kurulmasını sağladı ve böylece bölgedeki çatışmalar biraz duruldu (çünkü IMRO'nun kalıntıları da dahil olmak üzere, Makedonya'daki birçok yerel grup, anayasal yönetimin geri dönüşünü desteklemeye başlamıştı).²³ Ancak Jön Türklerin yükselmesinden dört yıl sonra çete şiddeti çok daha sert bir şekilde Makedonya'ya geri döndü. Nihayet, 1912 sonbaharında Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ ordularının, yerel Hristiyan silahlı çetelerin desteğiyle Makedonya'ya girmesi Osmanlı Balkanlarının nihai parçalanışını başlattı.

IMRO mafya değildi elbette. Ayrıca Makedonyalı savaşçıları çete üyeleri veya belirli bir organize suç örgütünün üyeleri olarak gören bir Osmanlı yetkilisi bulmak da imkansızdır. Ne var ki, Makedonya'daki çete şiddeti, gelecekteki organize suç algıları ve izahatı üzerinde kalıcı bir etki bıraktı. "Çete" kelimesi, Türkçe değil, Slav kökenli bir kelime olarak, nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti'ndeki çağdaş çeteler ve suç örgütleri için kullanılan temel terim haline geldi. Ancak "eşkiya" teriminin tarihsel kullanımında olduğu gibi, "çete" terimi de suçla ilgili olmayan grup ve faaliyetler için daha geniş anlamda da kullanılabilir. Örneğin "çete" ve "çetecilik," meşru veya resmî unsurlarca kolayca gerçekleştirilebilen "gerilla" veya "paramiliter faaliyeti" tanımlamak için de kullanılabilir.

Makedonya'daki çete şiddeti, son Osmanlı devletinin birçok liderini ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucularının birçoğunu doğrudan etkiledi. Erik Jan Zürcher, 1870'lerden 1912'ye kadar Makedonya'da meydana gelen olayların Jön Türk yetkililer ve bürokratlar kuşağının temelini oluşturdu-

Şükrü Hanoğlu, *Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902-1908* (Oxford: Oxford University Press, 2001), 244-249.

ğunu kanıtlarıyla izah ediyor. 1908 devrimini gizlice organize eden İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin (İTC) kurucu üyelerinin çoğu Güney Balkanlar’da doğmuştur. Jön Türk devletini yöneten veya hizmet veren birçok başka subay ve yetkili de şiddeti, yerel idareciler veya askeri komutanlar olarak deneyimlemişlerdi.²⁴

İTC yetkilileri, Balkanlar’da ve başkentte, Makedonya’daki çetelerle başa çıkma konusunda önemli ancak birbiriyle çelişen iki ders çıkarmış gibi görünüyor. Makedonya’daki partizan çatışmalar, birçok Osmanlı yetkilisinin gayrimüslimleri (özellikle Hristiyanları) algılama biçimine kalıcı olarak etkiledi. Buna göre çete şiddeti, Ortodoks Hristiyan milliyetçiliğinin tabiatında var olan tehdidi temsil ediyordu. Osmanlı Makedonyası’nın parçalanmasından Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan’ın düzenli orduları sorumlu olmasına rağmen, yerel çeteler, yerel yöneticileri, güvenlik personelini ve sivilleri korkutarak zafer yolunu açmada yardımcı olmuş görünüyordu. İmparatorluk, Birinci Dünya Savaşı’nın patlamasına doğru topallarken başkentteki birçok kişinin zihnini Yunan ve Ermeni çetelerinin görünür gücü ve tehdidi meşgul ediyordu.²⁵

Ordu içinde ve imparatorluk yönetiminde bulunan İTC taraftarları, Makedonya’daki çetelerden daha teknik ama eşit derecede kapsamlı bir ders çıkardı. Yirminci yüzyılın başında Osmanlı Balkanlarını saran şiddetin büyük bir kısmı, yerel ve yabancı Ortodoks Hristiyan savaşçılarla ilişkilendirilse de vilayetlerdeki Müslüman sivillerin kendi çetelerini oluşturmaktan uzak durmadığını veya buna karşı çıkmadığını söylemek yanlış olmaz. İmparatorluk dışında daha çok “başıbozuklar” olarak bilinen Müslüman çeteler genellikle iç isyan zamanlarında

²⁴ Erik Jan Zürcher, “Young Turks—Children of the Borderlands,” *Ottoman Borderlands: Issues, Personalities and Political Changes*, Kemal Karpat ve Robert W. Zens (ed.), (Madison: University of Wisconsin Press, 2003), 279–282.

²⁵ Bkz. Donald Bloxham, “Terrorism and Imperial Decline: The Ottoman-Armenian Case,” *European Review of History* 14.3 (2007), 301–324.

(1876 Bulgar isyanı ve 1903 Makedonya isyanı, başıbozukların Hristiyan sivillere uyguladığı şiddetinin en bilinen örnekleridir) kullanılırlardı. 1904 ile 1908 arasında Yunan, Bulgar, Sırp ve IMRO çeteleri arasında süregelen çatışmalar, bölge Müslümanlarını kendi silahlı milislerini yeniden oluşturmaya zorladı. İTC, 1908 devrimi için uygun zemini hazırlarken, yılın ilkbaharı ve yazında yerel Müslüman çetelere el koydu veya yenilerini oluşturdu. Jön Türk Devrimi'nin kahramanları olan Ahmet Niyazi ve Enver gibi kişiler, kendi Müslüman (çoğunlukla Arnavut) paramiliter gruplarının başları olmalarıyla ün ve siyasi önem kazanmışlardı.²⁶ Abdülhamid, başlangıçta tekrar yürürlüğe koyduğu anayasayı 1909'da feshedince, İTC'ye bağlı gruplar Makedonya genelinde tekrar toplanarak sultanın iktidardan alınmasına yol açacak hareketli ordunun bir parçasını oluşturdu.

İTC, Abdülhamid'in iktidardan alınmasından sonra da Makedonya'daki *çete* şebekelerine bel bağlamaktan vazgeçmedi. Jön Türklerin sadık taraftarları, yeniden tesis edilen Osmanlı parlamentosunda (ayrıca askeri ve bürokrasinin içinde) daha fazla güç topladıkça, Müslüman çeteler Makedonya'nın siyasi manzarasının daha kalıcı bir unsuru haline geldi. Geçmişte ayaklanmalara tepki olarak oluşturulan *çetelerin* aksine, 1908'den sonra Makedonya'da faaliyet gösteren birçok Müslüman *çete*, İTC'nin siyasi tabanının bir uzantısı olarak hizmet ediyordu. Birçok eski Ortodoks Hristiyan grup (IMRO'nun unsurları da dahil olmak üzere), Jön Türk Devrimi'nden sonra silah bırakmış olmasına rağmen, eldeki bulgular, Müslüman çetelerin geçmişte yaşanmış veya o günkü isyanlara katıldığından şüphelendiği kişileri hedeflemeye devam ettiğini göstermektedir.²⁷

I İanioğlu, *Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902–1908*, 221–232. Müslüman paramiliter bir çete, 1908'den sonra bile Makedonya isyancı hareketinin kalıntılarının etkisini denetlemek için Florina kasabasında faaliyet göstermişti. Bkz. PRO/FO [Birleşik Krallık Devlet Arşivleri Dairesi] 294/47/27, 9 Mayıs 1911; PRO/FO 294/47/32, 31 Mayıs 1911; PRO/FO 294/47/35, 9 Temmuz 1911.

IMRO gibi, İTC’nin Makedonya’daki *çetelerini* de herhangi bir şekilde organize suç örgütüyle karşılaştırmak büyük ölçüde yanıltıcı olurdu (yine de eylemleri resmî olarak suç olarak kabul ediliyordu). Fakat IMRO’nun aksine, İTC saf- larındaki birçok kişi, devlet destekli çetelerin oluşturulmasını benzer niteliğe sahip bir düşmana karşı kullanmanın meşru ve etkili bir araç olduğunu düşünüyordu. İmparatorluğun, sınırları içinde ve dışındaki acımasız ve hiddetli rakiplerce her taraftan kuşatıldığı bir dönemde, ayrılıkçılar ve irredantistlerin (sonradan anlaşılacağı üzere gerçek ve hayali olanlar dahil) kendi yöntemleriyle vurulması gerektiği düşünülüyordu.

Bu düşünceler, radikal bir şekilde değişen koşullara rağmen, Osmanlı İmparatorluğu’nun Türkiye Cumhuriyeti’ne evrildiği o uzun dönem boyunca korundu. Jön Türk rejiminin 1918’deki resmî çöküşünden sonra, hükümet yanlısı çetelerin faaliyetlerini düzenleme, kolaylaştırma, destekleme ve övme görevine günümüz Türkiye Cumhuriyeti’nde devam edilmektedir. Hatta *çete* teriminin kullanım alanı bile aynı kalmıştır. Kuvvetle muhtemel değişen, modern “*çeteci*”nin doğası veya karakteridir. İTC destekli çeteci bir çoban, işsiz tarım işçisi veya hizmete zorlanmış bir mülteci olabilirken, günümüzdeki anlamıyla *çeteci*, silah veya uyuşturucu kaçakçılığı gibi suçlar işleyen bir serseri veya çeteciden daha azı değildir şüphesiz. İTC’li *çete* liderleri sadece suç geçmişi olmayan adamları hizmete alırken, modern Türk *çetecisinin* Türk devletinin bir ajanı veya silahlı muhafızı olarak hizmet edebilmesinin asıl nedeni uyuşturucu kaçakçısı ya da katil olmasıdır.

*Bir Eşkırıya Portresi: Göç, Etnisite ve Türkiye’deki
Organize Suçun Osmanlıdaki Kökleri*

Görünürde politik bir amaç gütmeyen eşkıya gruplarının ve *çetelerin*, 19. yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu’nun çeşitli köşelerinde bulunması normaldi.

Çeşitli pek çok bölgede eşkıyalık, taşradaki sosyoekonomik durumunun -görünüşe bakılırsa- asli bir özelliği olarak ortaya çıkmıştı. Örneğin yirminci yüzyılın başında, Türkmen eşkıyalarından oluşan çeteler, Anadolu'nun Ege kıyısının iç bölgelerini istila etmişti.²⁸ Doğu Anadolu'daki Osmanlı yetkilileri sık sık Kürt aşiretlerinin yağmalamalarının neden olduğu güçlüklerden şikâyet ederlerdi. Bedevi göçebeleri, Osmanlı Suriyesi ve Ürdün'ünün çeşitli köşelerindeki yerleşik tarım toplulukları için benzer bir tehlike arz etmekteydi.²⁹

19. yüzyıldaki Osmanlı yetkilileri ve subaylar, ıslah edilen ve modernleştirilen bir devletin sorumluları olarak imparatorluğun varlığını tehdit eden bir dizi tehlike ve güçlükleri hem görmüş hem tahayyül etmişti. Muhtemelen birçok Osmanlı reformcusunun zihninde, devletin geleceği önündeki en büyük güçlük, açıkça söylemek gerekirse, halktı. İstanbul'un bakış açısından, padişahın tebaası geniş bir engeller yelpazesıyla karşı karşıyaydı. Reform çağının doğumundan önce, imparatorluğun çeşitlilik içindeki nüfusunu birleştirip harekete geçirecek tek bir kurum dahi yoktu. İmparatorluğun çeşitli bölgelerinde sivil ve ceza hukukunun uygulanması, kişinin dinine ya da imparatorlukta yaşadığı yere bağlıydı. İmparatorluğun nüfusunun büyük çoğunluğu okuma yazma bilmeyenlerden oluşuyordu ve Osmanlı Türkçesini yazılı olarak bilmek şöyle dursun, ortak konuşma dili olarak bilenler bile azınlıktaydı.

“Modern” çağda Osmanlı devlet adamları, imparatorluğun nüfusunun bazı kesimlerinde gördükleri ilkel veya gerici davranış kalıplarından giderek daha fazla rahatsız olmaya başladılar. Özellikle bürokratlar ve subaylar, devletin çeşitli köşelerindeki göçebe yaşam ve aşiret otoritesinin süregelen yaygınlığından mustarıptı.³⁰ Dahası, imparatorluk yirmin-

²⁸ Sabri Yetkin, *Ege'de Eşkıyalar* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003).

²⁹ Bkz. Eugene Rogan, *Frontiers of the State in the Late Ottoman Empire: Trans-jordan 1850–1921* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).

³⁰ Reşat Kasaba, Osmanlı İmparatorluğu'nun göçebe gruplara yönelik yerleşim

ci yüzyıla yaklaştıkça, kent ve kır arasındaki ekonomik ve kültürel eşitsizlik giderek daha belirgin hale geliyordu. Duruma ister imparatorluğun metropolü İstanbul’dan ister iç kesimlerdeki bir pazar kasabasından bakalım, imparatorluğun çeşitli bölgelerindeki şehir merkezlerinin giderek artan ekonomik ve kültürel gelişimiyle materyalizminin, şehirlerin dışında yaşayan insanların yaygın yoksulluğu, geri kafalılığı ve ekseriyetle sergiledikleri kaba saba davranışlarıyla çatıştığını görmek kaçınılmazdır. Başka bir deyişle, şehirli tipik bir Osmanlı yetkilisi sıradan köylülerden ekseriyetle korkardı. 19. ve yirminci yüzyıllar boyunca reformist Osmanlı devletin yürürlüğe koyduğu politikaları incelediğimizde, ortaya çıkan imparatorluk bürokrasisinin, Osmanlı halkını büyük oranlarda hem kontrol etmeyi hem de yeniden şekillendirmeyi amaçladığı açıktır. Osmanlı halkını yeniden yapılandırmak, halkların iyiliği için yapılan bir iş değildi: ulusal bir ölüm kalım meselesiydi.

Eşkıyalığın olası nedenleri ve gerçek tezahürleriyle savaşmak (ki bu durum vilayetlerdeki Osmanlı toplumunun yaygın bir özelliği idi) yavaş yavaş modernleşen Osmanlı elitlerinin ıslahat gündemlerine dahil edildi. İstanbul, “Tanzimat” dönemi denen süreçle (1839–76) başlayarak, göçebe kabileleri yerleşik hale getirme ve denetleme konusuna iyice ağırlık verdi. İmparatorluğun her yanından yetkililer, aşiretlerin siyasi bağlılıklarını kazanmak ve özerkliği kontrolsüz bir şekilde kullanan göçebeleri cezalandırmak için bir dizi yeni politika uyguladı. Bu önlemlerden biri, sadık aşiretleri bölgedeki asayiş sağlamak üzere özel aşiret milisleri olarak görevlendirmektir (Doğu Anadolu’daki Hamidiye Alayları bunun bir örneğidir). Yeni sivil ve ceza mahkemeleri, silahsızlanma programları, okullar ve iç göç yasaları (özellikle başıboşları veya *serseri-*

politikalarının en erken aşamalarını on yedinci yüzyıl olarak belirler. Bkz. Reşat Kasaba, *A Moveable Empire: Ottoman Nomads, Migrants & Refugees* (Seattle: University of Washington Press, 2009).

leri hedefleyenler) eşkiyalığın nedenlerini azaltmak ve genel anlamda Osmanlı halkını medenileştirmek için kullanılan diğer yöntemlerdi.³¹

Kırsal bölgelerdeki jandarma ve şehirdeki polisler gibi eğitilmiş birimler, yirminci yüzyılda ordudan bağımsız bir şekilde imparatorluğun her yerinde bulunur hale geldi. Geçmişten itibaren başkentte düzen ve asayiş sağlayan yeniçeri ocaklarının ortadan kaldırılması, 1845 yılında İstanbul'da profesyonel bir polis gücünün oluşturulmasının yolunu açtı. II. Abdülhamid'in tahta çıkması, polis teşkilatındaki ıslahatların hızını artırdı. 1879'da ıslahatçılar, kentli polis güçlerinden ayrı olarak faaliyet gösterecek bir kırsal jandarma teşkilatı kurdu. Osmanlı reform hareketinin diğer yönlerinde olduğu gibi bu konuda da Avrupa modelleri (özellikle Fransa) polis ve jandarmanın organizasyon şekliyle yöntemlerinin belirlenmesini önemli ölçüde etkiledi. Hem polis hem de jandarmalar, Osmanlı vatandaşlarının sivil ve ahlaki davranışlarını denetlemekle görevlendirilmiş olsalar da II. Abdülhamid dönemindeki kolluk kuvvetlerine bağlı personelin başlıca görevi, potansiyel muhalefet merkezlerini ve fiziksel kargaşaları bastırmaktı.³²

Osmanlıların cezai adalet sistemi 19. yüzyılın tamamı boyunca eşi benzeri görülmemiş bir şekilde ıslahattan geçirilmiş olsa da bilhassa eşkiyalık inatçı bir sorun olarak varlığını sürdürdü. Hükümetin kırsal kesimin genelinde suç işleyen çeteler ve eşkiyalarla mücadele kabiliyetini engelleyen çok çeşitli faktörler sıralanabilirdi (güvenlik personelinin eğitim eksikliği ve kaynak yetersizliği gibi), ancak Osmanlı yetkilileri, nedeni göç ve yerleşim sorununda aramaya daha meyilliydi.

İç göç ve yeni göçmenlerin gelmesi Osmanlı siyaseti ve

³¹ Ferdan Ergut, "State and Social Control: The Police in the Late Ottoman Empire and the Early Republican Turkey, 1839–1939" (New School for Social Research Doktora Tezi, 1999), 118–120.

³² Noemi Levy, "Une Institution en Formation: La Police Ottomane à l'époque d'Abdülhamid II," *European Journal of Turkish Studies* 8 (2008); Nadir Özbek, "Policing the Countryside: Gendarmes of the Late 19th Century Ottoman Empire (1876–1908)," *International Journal of Middle East Studies* 40 (2008), 47–67.

toplumunun 19. yüzyıldan önce de belirgin bir özelliği idi. İmparatorluğun bir yerinde nitelikli ya da niteliksiz işçiler olma umuduyla yollara düşen, denizleri aşan göçmen dalgaları yıl boyu eksik olmuyordu. Ege adalarından denizciler veya balıkçılar, Arnavutluk yaylalarından çobanlar, Romanya’dan taş ustaları veya batı Anadolu’dan ipek eğiricileri olsun, tüm bu göçmenler uzun süre imparatorluğun iş gücünün can damarını oluşturmuştu. İşsiz kaldıklarında çıkmaza düşen göçmen işçiler genellikle suça başvuruyordu. 18. yüzyılda işsiz Arnavut göçmenlerin oluşturduğu tehdit o kadar ciddi bir hâl aldı ki Selanik ve İstanbul’daki yerel yetkililer, Arnavutların bu iki şehre girmesini veya yerleşmesini yasakladı.³³

18. yüzyılın sonlarından itibaren savaşlar ve taşradaki hukukla düzeninin çöküşü, imparatorluk genelindeki göç dağılımını çarpıcı ve şiddetli bir şekilde değiştirdi. Kırım’ın ilhakından sonra Rus İmparatorluğu ile süregelen savaş, çok daha büyük sayıda mültecinin Osmanlı İmparatorluğu’na sığınma talebinde bulunmasına neden olmuştu. 1860 ile 1864 arasında, Kuzey Kafkasya’dan yaklaşık iki milyon mültecinin, bölgenin Ruslar tarafından ilhak edilmesinin ardından evlerini terk ettiği tahmin ediliyor. 1877’de Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında savaşın patlak vermesi, Kafkasya’da yine büyük bir mülteci dalgasını doğurdu (bu seferki sayı muhtemelen 500,000’i buluyordu).³⁴ Son şok dalgası, 1912’de Birinci Balkan Savaşı sona erdiğinde yaşandı. Çatışmadan hemen sonra derlenen resmî raporlara göre, Anadolu’ya sığınmak

³³ Bkz. Eyal Ginio, “Migrants and Workers in an Ottoman Port: Ottoman Salonica in the Eighteenth Century,” *Outside In: On the Margins of the Modern Middle East*, Eugene Rogan (ed.), (Londra: I.B. Taurus, 2002), 136–138; Christoph Herzog, “Migration and the State: On Ottoman Regulations Concerning Migration Since the Age of Mahmud II,” *The City in the Ottoman Empire: Migration and the Making of Urban Modernity*, Ulrike Freitag vd. (ed.), (New York: Routledge, 2011), 117–134.

³⁴ Arsen Avagyan, *Osmanlı İmparatorluğu ve Kemalist Türkiye’nin Devlet-İktidar Sisteminde Çerkesler* (İstanbul: Belge Yayınları 2004), 23–36; Karpas, *Ottoman Population, 1830–1914: Demographic and Social Characteristics*, 66–70.

isteyen Balkan mültecilerinin sayısının 500,000 civarında olduğu tahmin edilse de eski Osmanlı toprağı Makedonya'da süregelen etnik temizlik ve baskı kampanyaları daha fazla insanın evini terk etmek zorunda kalmasına neden olmuştu.³⁵

19. yüzyıl boyunca devam eden çeşitli mülteci krizleri, imparatorluk hükümetine daha büyük maddi ve mali güçlükler yüklemenin ötesine geçti.³⁶ Balkanlar ve Kafkasya'dan gelen yüz binlerce Müslüman mülteci, yirminci yüzyılın şafağında Osmanlı İmparatorluğu'ndan geriye kalan demografik yapıyı kökten değiştirdi. Bu yeni göçmenlerin çoğu, Anadolu'nun çeşitli köşelerindeki soydaşlarının kalabalık toplulukları içine yerleşti. Neredeyse hiçbir yanlarında eşyalarını veya önceden geçimlerini sağladıkları araçları getirememişti. İstanbul, mültecilere kısmi bir ekonomik destek sunabilse de ezici çoğunluk, sürgündeki ilk yıllarını yoksulluk içinde geçirdi.

Yeni sakinler çok geçmeden kanunsuzluk, eşkıyalık ve şiddetle tanınmaya başlandı. Kırsal kesimde yaşayan birçok yerli, geçimini sürdürmekte zaten zorlanırken, üzerine bir de Kafkasyalı ve Balkanlı mültecilerin gelmesi hızla toprak, işgücü ve diğer kaynaklar üzerinde gerilime ve rekabete yol açtı. Osmanlı kayıtları, yerel halk ile mülteciler arasında 19. yüzyılın sonlarına kadar tekrarlanan şiddet olaylarına ışık tutar.³⁷ Hükümet, bölgesel gerilimlerin bir kısmını yeni gelen mültecileri (özellikle eşkıya olarak ün kazanmış olanları, yüzyıllar öncesine dayanan bir taktikle) ordu saflarına ve jandarmaya alarak azaltabildi.³⁸ Ancak Sivas'tan Edirne'ye, Urfa'dan İzmir'e kadar, şiddet ve hırsızlıkla ilişkilendirilen mülteci sorunu, taşra yaşamının daimî bir özelliği haline geldi.

· BCA 272.14.75.24.6.21, Eylül 1920.

· David Cuthell, "The Muhacirin Komisyonu: An Agent in the Transformation of Ottoman Anatolia, 1860–1866," (Doktora Tezi: Columbia Üniversitesi, 2005). Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877–1890)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994), 187–200.

· Avagyan, *Osmanlı İmparatorluğu ve Kemalist Türkiye'nin Devlet-İktidar Sisteminde Çerkesler*, 99–104; Ehud R. Toledano, *Slavery and Abolition in the Ottoman Middle East* (Seattle: University of Washington Press, 1998), 102–104.

Eşkıyalık ve mülteciler arasında oluşan bağlar, Osmanlı'nın taşradaki kültür ve etnisiteye ilişkin resmî söylem ve politikasını derinden etkiledi. Yirminci yüzyılın başlarında tutulan resmî raporları veya gazete kesitlerini incelediğimizde bile, özellikle belirli etnik grupların suçlu davranışlarla ilişkilendirildiğini rahatlıkla görebiliriz. Taşra haydutluğuna dair örnekleri incelerken, özellikle etnik kökeniyle anılan şahıslara denk gelmemek çoğunlukla mümkün değildir. Soyadların olmadığı bir dönemde etnik sıfatların kullanımı Müslüman bir adamın kimliğini (Arnavut Mehmet ya da Çerkes Ahmet gibi) ayırımsamak için uygun bir yöntemdi. Yirminci yüzyıl başlarındaki basılı resmî ve kamu kayıtları tarandığında görülen Balkan ve Kafkas kökenli isimlerin sıklığı, bu tür suçların Osmanlı İmparatorluğu'ndaki mülteci sorununun bir göstergesi olmaktan ibaret olmadığını göstermektedir. Doğrudan söylemek gerekirse, bu kayıtlara bakıldığında eşkıyanın çoğu zaman bir göçmen veya mültecinin aksanı, kıyafeti veya adıyla var olduğu izlenimine varılır.³⁹

İmparatorluğun son derece çeşitli olan nüfusu içindeki bazı belli göçmen gruplarının muhtemelen eşkıyalık ve diğer suçlara daha meyilli olduğu iddia edilebilir. Örneğin görünüşe göre Arnavutlar uzun yıllar imparatorluğun en kötü şöhretli unsurlarından biri olarak kabul edilmişti. 18. yüzyıldan imparatorluğun sonuna kadar devam eden Arnavut eşkıyalığı, Arnavutların şiddete yatkın ve çetelere katılmaya istekli olduklarını söyleyen resmî izlenimlerin yanı sıra bu yöndeki genel kanıyı da güçlendirmişe benziyor.⁴⁰

İmparatorluk yetkilileri ve Osmanlı halkının önemli bir bölümü, Kuzey Kafkasyalı göçmenlere de benzer bir gözle bakıyordu. Balkanların batısındaki yüksek kesimlerde yaşayan Arnavutlar gibi, yoksul Çerkes (veya Adige), Abhaz ve

³⁹ Bkz. Ryan Gingeras, *Sorrowful Shores: Violence, Ethnicity and the End of the Ottoman Empire* (Oxford: Oxford University Press, 2009), 29–30, 33–34.

⁴⁰ Anscombe, “Albanians.”

Çeçen mülteciler de doğuştan savaşçı niteliklere sahip “aşiret” insanları olarak kabul ediliyordu. Sözde savaşçı doğaları, Arnavutlar gibi onları da hem askeri hizmete hem de suç işlemeye yatkın kılıyordu. İmparatorluğun içinden ve dışından Batılı gözlemciler de bu klişeleri doğrulayan yorumlarda bulunmuştur.⁴¹ Örneğin Berlin Antlaşması, Doğu Anadolu’ya ilişkin bir dizi idari reform önerirken, Çerkes eşkıyalarının barışçıl Ermeniler için oluşturduğu tehdide açıkça dikkat çekiyordu.⁴²

Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde özellikle eşkıyalıkla ilişkilendirilen diğer etnik grup Lazlardı. Gürcü halklarının Megrel koluyla yakın akraba olan ve çoğunluğu Müslümanlardan oluşan Lazlar, hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Türkiye Cumhuriyeti bağlamında uzun bir işçi göçü tarihine sahiptir. Ünlü Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi, bu Karadenizli göçmenlerin 17. yüzyıldan itibaren başkentte görüldüğünü belirtir.⁴³ Lazların pek çok göçmen gruptan biri olarak sosyal konumları, 19. yüzyıldaki savaşlarla kökten değişti. 1877-78 Rus-Osmanlı Savaşı’nın bir sonucu olarak, yüz binlerce Laz evlerinden sürüldü ve büyük bir kısmı İstanbul çevresine yerleşmek zorunda kaldı.⁴⁴ Birçoğu limanlarda veya Marmara kıyıları ve boğazında denizcilik yapsa da yoksullaşmaya başlayan Laz erkekleri resmî anlamdaki eşkıyalık ve korsanlıkta Arnavutlar veya Çerkeslerinki kadar kötü bir şöhret kazandılar.⁴⁵

1913 yılında Jön Türk diktatörlüğünün kurulmasıyla İstanbul, göçmenler ile suç arasındaki ilişkiyi temel alan çeşitli emperyal yasaları ve düzenlemeleri yürürlüğe koydu. Balkan savaşlarının ardından İTC hükümeti, imparatorluk genelin-

⁴¹ H.N. Brailsford, *Macedonia: Its Races and their Future* (Londra: Methuen & Co., 1906), 221.

⁴² Vahakn N. Dadrian, *The History of the Armenian Genocide: Ethnic Conflict from the Balkans to the Caucasus* (Providence, RI: Berghahn Books, 1995), 106.

⁴³ Doğan Yurdakul, *Abi: Kabadayılar-Mafya Derin Devlet İlişkisi* (İstanbul: Pozitif Yayınları, 2007), 22.

⁴⁴ Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarına Karşı Yürütülen Ulus Olarak Temizleme İşlemi*, çev. Bilge Umar, (İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1998), 123–124.

⁴⁵ PRO/FO 371/4161/49194, 19 Mart 1919.

de göç ve iskanla ilgili yeni bir politika benimsedi. Bu yeni düzenlemelere göre, belirli etnik grupların, yani Arnavutlar, Boşnaklar ve Lazların, bazı stratejik bölgelere (başkent ve çevresi gibi) yerleşmeleri kati surette yasaklandı. İstanbul, bu ve buna benzer etnik grupları kırsal alanlar veya kasabalar gibi yoğun nüfuslu topluluklarda bir arada tutmak yerine, Anadolu'nun dört bir yanına dağılmalarını emretmişti. Nereye yerleştirilirse yerleştirilsin, yerleşik mülteci topluluğunun toplam sayısının yerel nüfusun yüzde 10'unu aşmaması mühim bir kaideydi.⁴⁶ Jön Türk yönetimi Arnavutlar özelinde böyle radikal ve iddialı bir politika için bir dizi ayrıntılı sebep sıralamıştı. Arnavut mültecilere getirilen yasakların sebepleri arasında Arnavutların şiddet ve eşkıyalığa yatkın oluşu da bulunuyordu.⁴⁷

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle, İTC'nin iskân politikasının uygulanması zorlaştı ve zaman zaman imkânsız hale geldi. Göçmenlerin direnişi ve kaynaklardaki eksikliğin yanı sıra, Rus ordularının Doğu Anadolu'ya doğru ilerleyişi de yeni mülteci ve göçmen dalgaları doğurdu.⁴⁸ Savaş alanındaki kayıplar, Osmanlı ordularının genel olarak kötüleşen durumu ve terhis edilmişlerle asker kaçaklarının yüz binlercesinin cephe hattından kaçışı imparatorluğun mülteci sorununu daha da kötüleştirdi.⁴⁹ Bütün olarak değerlendirildiğinde, 1912 ile 1923 yılları arasındaki yıllar gerçekten de bir yer değiştirme dönemi olarak kabul edilebilir. Mülteci krizi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sona erdiğinde, Anadolu'da dokunmadığı neredeyse hiçbir toprak parçası kalmamıştı.

Eşkıyalık, Birinci Dünya Savaşı sırasındaki mülteci krizi-

⁴⁶ Fuat Dündar, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 118.

⁴⁷ Dündar, *İskân Politikası*, 113-14.

⁴⁸ McCarthy, *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarına Karşı Yürütülen Ulus Olarak Temizleme İşlemi*, 257-266.

⁴⁹ Ahmed Emin Yalman, *Turkey in the World War* (New Haven, CT: Yale University Press), 259-263.

nin ortasında neredeyse pandemik bir hal aldı. Hasan Basri Çantay, imparatorluğun “en kara günlerinden” yakınırken, Anadolu’nun, Makedonya’nın kaybedilen vilayetleri kadar hukuksuz ve şiddet dolu bir duruma geldiğini düşünüyordu.⁵⁰ İstanbul’un savaşın sonunda kırsal bölgeleri denetlemekte ve hukuku uygulamadaki mutlak başarısızlığı, Anadolu’nun iç kesimlerinin büyük bir kısmını eşkıya reislerinin eline bıraktı. 1918’in sonunda, hükümetin elinden başka bir şey gelmediği için padişah, eşkıyalık faaliyetlerine katılmakla suçlanan veya hapse atılan herkesi affeden bir ferman yayımladı.⁵¹ Pek tabii, padişahın bu lütfu, eski ve mevcut eşkıyaları yasalara uymaya razı etmedi. Osmanlı yönetiminin son yıllarında, Anadolu’nun birçok il ve ilçesi eşkıya derebeyliklerine dönüşmüş durumdaydı.⁵²

İmparatorluk tarihinin kapanış yıllarında, Anadolu’daki hukuk ve düzenin içine düştüğü kasvetli durum, İstanbul ve çevresine bakıldığında açıkça görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıcından itibaren başkent, çoktan evsiz ve yoksul mültecilerle dolmuş hâldeydi. Dünya savaşı yerini Kurtuluş Savaşı’na bırakırken, İstanbul ve çevre ilçelerinde yaşayan, yerinden edilmiş kişilerin sayısı yüz binlere ulaştı. Mülteci akını, 1920’de İngiliz ve Fransızların şehri işgal etmesiyle de son bulmadı. Döneme ait jandarma raporları, Osmanlı’nın şüphelendiği etnik grupların hareketlerini denetleme ve kontrol etme çabalarının sonuçsuz kaldığını açıkça göstermektedir. Hatta 1922 gibi geç bir tarihte, Dahiliye Nazırlığı Laz soyundan gelen tüm işsiz erkeklerin İstanbul sınırlarından çıkarılmasını emretmişti. Boğaz’ın her iki yakasında da yağmacı çetelerin artışı gerekçe gösteren yetkililer, Lazların ve Arnavutların başkente savaştan ve askerlikten

⁵⁰ Çantay, *Kara Günler ve İbret Levhaları*, 45.

⁵¹ Zühtü Güven, *Anzavur İsyanı: İstiklâl Savaşı Hatıralarından Acı Bir Safha* (Ankara: Türkiye İş Bankası, 1965), 23.

⁵² Güven, *Anzavur İsyanı: İstiklâl Savaşı Hatıralarından Acı Bir Safha*, 24–26.

kaçmak için geldiğini ve bu nedenle ait oldukları bölgelere gönderilmeleri gerektiğini belirtiyordu.⁵³

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanı, şiddet veya suça meyilli göçmenlere yönelik politikaya resmî bir değişiklik getirmedi. Kurtuluş Savaşı’nın sona ermesinin hemen ardından, göçmenlerin yoğun nüfuslu topluluklarda bir araya gelmelerini sınırlama çabaları yeniden başlatıldı. Ankara, yeni alınan göç yasalarına dayanarak, Arnavutların ülkeye girmesini resmî olarak yasakladı. Çerkesler gibi Kuzey Kafkasyalı gruplar ise, ülkeye ancak İçişleri Bakanlığı’nın yazılı onayını almak şartıyla girebiliyordu.⁵⁴ Lazların çoğu Türk topraklarında vatandaş olarak yaşıyor olsa da, görünüşe göre büyük bir kısmı, aşiretleşme eğiliminden uzaklaştırılma umuduyla Karadeniz’e sürülüp, daha batıdaki bölgelere yerleştirilmişti.⁵⁵ Soner Çağaptay’ın araştırmaları net bir şekilde gösterdiği gibi Ankara, Türkiye’deki birtakım göçmen ve yerli azınlıkların faaliyet ve davranışlarını izlemek ve denetlemek için genel anlamda çeşitli önlemler almıştı.⁵⁶

Birçok akademisyen, bu tür adımların Ankara’nın, Anadolu’nun muhtelif nüfusunu millileştirme ve “Türkleştirme” konusundaki kararlılığının bir tezahürü olduğuna ilişkin yorumlarında haklıydı. Gerçekten de Mustafa Kemal Atatürk, destekçileri ve yakın çevresinin birçoğu, Türk milliyetçiliğinden farklı tüm kimliklerin kökünün kazınması gerektiğini büyük bir kararlılıkla savunuyordu.⁵⁷ Ne var ki, Kemalizm’in Osmanlı köklerini düşündüğümüzde, Ankara’nın “Türkleştirme”ye yönelik çabalarının en azından Türk yet-

⁵³ BOA.DH.KMS 62/23, 9 Temmuz 1922.

⁵⁴ Soner Çağaptay, “Crafting the Turkish Nation: Kemalism and Turkish Nationalism in the 1930s,” (Doktora Tezi: Yale Üniversitesi, 2003), 190.

⁵⁵ “Nakledilen Aşiretler: Son Kafile Perşembeye Trabzon’dan Ayrılacak,” *Cumhuriyet* 25 Kasım 1931.

⁵⁶ Çağaptay, “Crafting the Turkish Nation: Kemalism and Turkish Nationalism in the 1930s,” 220.

⁵⁷ Ayşe Afetinan, *Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk El Yazıları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1968), 23.

kililerinin zihinlerinde daha pratik bir amaca hizmet ettiği iddia edilebilir. Arnavutlar, Çerkesler ve Lazlar gibi (ayrıca farklı derecelerde Kürtler, Boşnaklar, Kıbrıslılar, Giritliler, Araplar, Ermeniler ve Yunanlar) şüpheli grupları ayırt edip belirlemek, devletin fiziksel güvenliğini sağlamaya yardımcı olacaktı. Yeni başkentteki yetkililerin bakış açısına göre, Çerkes veya Arnavutların Türkiye içinde serbestçe göç etmesini veya yerleşmesini sınırlamak veya yasaklamak, hükümetin hem milli birlik görüntüsünü sürdürebilmesine hem de bu grupların suç potansiyelini engellemesine fırsat tanıyordu. Türk milliyetçiliğinin mantığına göre, “Türk olmayanlar” uygun şekilde yerleştiklerinde (ki bu, etnik akrabalarının büyük bir kısmından ayrı bölgelere sürülmeleri demekti) ve yakından izlendiklerinde, yeni kültürel ve siyasi normlar içinde asimile olacaktı. Başka bir deyişle, düzgün Türkçe konuşan, çalıp çırpmayan, adam kaçırmayan, şiddete başvurmayan veya hepsinden iyisi isyan etmeyen vatandaşlar haline geleceklerdi.

Mustafa Kemal’in iktidara yükselmesinin ardından, Türk hükümetinin resmî organları halklarla ilgili hitaplarında azınlık terimlerini veya sıfatları kullanmayı (Laz, Arnavut veya Kürt gibi) bıraktı.⁵⁸ Kemalist hükümetin dayattığı milliyetçi eğilimler savaş sonrasında biraz gevşemesine rağmen, 1950’ler ve 1960’lar boyunca gazeteler günlük haberlerini yayımlarken etnik azınlıklardan (özellikle Müslüman olanlardan) nadiren bahseder hale geldi. Bu durum İstanbul, İzmir veya Ankara gibi çeşitli metropollerdeki suç raporlamaları için bile geçerliydi. Resmîyette Türkiye sadece Türk’tü ve dahası yoktu.

Gelgelelim kapalı kapılar ardında, Osmanlı sonrası dönemdeki Türk yetkilileri bazı suçları belli etnik yapılarla ilişkilendirmeye devam etti. Suçların ve çetelerin doğası değişse de şüphelilerin etnik karakteri bir dereceye kadar sabit kalmaya

⁵⁸ Erik Jan Zürcher, “Young Turks, Ottoman Muslims and Turkish Nationalists: Identity Politics 1908–1938,” *The Young Turk Legacy and Nation Building: From the Ottoman Empire to Atatürk’s Turkey*, Erik Jan Zürcher (ed.), (Londra: I.B. Tauris, 2010), 232.

devam ediyordu. Daha sonrasında iyice netleşeceği üzere, Laz, Arnavut ve Kürt kökenli erkekler, hâlâ Türkiye'nin en ünlü suçluları arasındaydı.

Paramilitarizm ve Osmanlının Savaş Dönemindeki Güvenlik Politikaları

Kırsal bölgelerde pusuya yatmış eşkıya tehdidinin Osmanlı İmparatorluğu'nun hizmetindeki yetkililer ve subayları epey endişelendirdiği bir hayli açıktır. Öte yandan imparatorluk hükümeti tarafından eşkıyalığın kökeninde bulunduğu varsayılan nedenleri en aza indirmek için atılan tüm adımlara rağmen, Müslüman eşkıyaların, genel asayiş ve devletin varlığını tehdit eden tek ve en büyük sorun olarak görülmediği de açıktır. İmparatorluğun Balkanlardaki kilit bölgelerini kaybetmesine neden olan Balkan Savaşları sonrasında, imparatorluğun başlıca liderleri ve politika yapımcılarının zihinlerinde Hristiyan ayrılıkçılığının tehlikesi çok daha büyük bir yer kaplamaya başlamıştı.⁵⁹

Birçok Jön Türk'ün zihninde, geçmişte Taşnaksutyun gibi milliyetçi Ermeni gruplar tarafından gerçekleştirilen terörist eylemler, Balkanların kaybına yol açan benzer koşulların gelecekte Anadolu'da da yaşanabileceğine işaret ediyordu.⁶⁰ İstanbul, 1914'teki dünya savaşına doğru ilerlerken, İTC hükümeti, Anadolu'nun Hristiyan nüfusu (yani Ermeniler, Yunanlar ve Süryaniler) arasında gelecekte çıkması muhtemel isyanların kontrolsüz veya pasif bir yolla savuşturulamayacağını düşünüyordu. Osmanlı Makedonyası'nda yaşanan felakete benzer bir durumu önlemek için agresif ve öngörülü adımlar atılmalıydı. Yani, imparatorluğun geleceğini güven-

⁵⁹ Bkz. George Gawrych, "The Culture of Violence in Turkish Society, 1903–1914," *Middle Eastern Studies* 22.3 (1986), 307–330.

⁶⁰ Dikran Kaligian, *Armenian Organization and Ideology Under Ottoman Rule, 1908–1914* (New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 2011).

ceye almak, nüfusun ihanet etme potansiyeline sahip olan bölümlerini onlar henüz silahlanmamışken ortadan kaldırmayı gerektiriyordu.⁶¹ Bu kanlı ve görünüşte yasa dışı eylemi gerçekleştirmek için İTC hükümetine bağlı unsurlar, çeteleri ve eşkıyaları devletin etkili fakat gerektiğinde elden çıkarılabilir şiddet araçları olarak görevlendirip kullandı.

Daha önce bahsettiğim gibi, İTC devletine bağlı unsurlar (yani hem orduda hem de bürokraside bulunan üyeler), Müslüman çetelerden faydalanmanın etkili bir taktik olduğunu, Makedonya'daki Ortodoks Hristiyan ayrılıkçılara karşı verdikleri savaşta fark etmişlerdi. Çeteler, imparatorluk genelinde jandarma birimleri saflarında veya başında bulunabilse de çetecilerin açıkça harekete geçirilmesi ve devlet tarafından sahiplenilmeleri, büyük ölçüde 1912 öncesi Osmanlı Balkanlarına özgü ve geçici bir stratejiydi denebilir. Fakat ilk Balkan Savaşı'nın sonucu, bazı Jön Türk stratejistleri arasında bir yaklaşım değişikliğine neden olmuşa benziyor. Batı Trakya'nın Bulgarlarca işgali sonrasında, Jön Türk Devrimi'nin kahramanı Enver Paşa liderliğindeki İTC komutanları tarafından seçilen bir grup genç subay, stratejik öneme sahip bu bölgede Osmanlı kontrolünü yeniden sağlamak için gizli bir girişimde bulundu. *Teşkilat-ı Mahsusa* adı verilen bu paramiliter birimin, Bulgar işgaline karşı verilen Müslüman direnişinin öncüsü olacağı ümit ediliyordu. Birkaç çatışma ve düzensiz propagandadan başka bir şey yapamayan Teşkilat-ı Mahsusa, nihayetinde Batı Trakya'nın kaybını önleyemedi.⁶²

Yine de Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurulması önemli bir örnek teşkil etmişti. Kontrgerilla faaliyetlerini kuvvetlendirmek için bölgesel bir taktik kullanmak yerine, birleşik bir paramili-

⁶¹ Ronald Grigor Suny, *Looking Towards Ararat: Armenia in Modern History* (Bloomington: Indiana University Press, 1993), 113–114.

⁶² Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992), 84–86; Philip Hendrick Stoddard, "The Ottoman Government and the Arabs, 1911 to 1918: A Preliminary Study of the Teşkilat-ı Mahsusa," (Doktora Tezi: Princeton Üniversitesi, 1963), 52–54.

ter güç kullanmak, merkezi hükümetin kadrolu güvenlik birimlerine ihtiyaç duymaksızın vilayetlerdeki gerilla ve muhaliflere karşı savaşmasını sağlayabilirdi. Doğu Anadolu'daki Ermeni milliyetçisi gerillaların çetin görünen doğası veya Batı Anadolu'daki Anadolu Rumların ayaklanma olasılığı göz önüne alındığında, İTC'nin iç çemberindekiler, imparatorluğun bölünmeden korumak için daha etkili önlemler alınması gerektiğini düşündüler. Resmî komuta zincirinin sınırları dışında faaliyet gösteren gizli bir paramiliter devlet kolu, böyle önlemleri gerektiğinde hukuki kısıtlamalara tabi olmaksızın gerçekleştirmek için Jön Türk yönetimine gereken gücü sağladı.⁶³

Teşkilat-ı Mahsusa özgün veya umutsuz bir askeri planlamanın dışavurumu olmaktan çok daha fazlasıydı. İTC'nin organizasyonel ve kişisel bağlantıları daha yakından incelendiğine, Teşkilat-ı Mahsusa'nın siyasi bir parti olarak Jön Türklerin sosyopolitik doğasını yansıttığı görülür. Makedonya'daki Hristiyan çetelere karşı savaşmak veya imparatorluğun askeri akademisine katılmak gibi profesyonel hizmet ve deneyimler sayesinde İTC'nin destekçileri arasında genel olarak yakın bağlar kurulmuştu. Bu deneyimler aracılığıyla, genç Türkler arasında subay, bürokrat, tüccar veya gazeteci olsun, her biri Osmanlı devletine duyulan derin bir bağlılığı paylaşıyor olmuştular.⁶⁴ Ortak etnik, kişisel ve ideolojik bağlar, İTC'yi oluşturanları ve özellikle Teşkilat-ı Mahsusa'yı, birbirine daha da sıkı bağlarla tutunan bir birim haline getirdi. Teşkilat-ı Mahsusa'nın çeşitli seviyelerinde Çerkes ve daha az ölçüde Arnavut kökenli subaylar ve yetkililer de bulunuyordu.⁶⁵

Teşkilat-ı Mahsusa ile ilgili kaynaklar, Çerkes göçmenlerin teşkilat içinde neden bu kadar önemli roller oynadığıyla ilgili

⁶³ Feroz Ahmad, "War and Society under the Young Turks, 1908–1918," *Review* 11.2 (1988), 265–286.

⁶⁴ Erik Jan Zürcher, *The Young Turk Legacy and Nation Building: From the Ottoman Empire to Atatürk's Turkey* (Londra: I.B. Tauris, 2010), 95–109.

⁶⁵ Gingeras, *Sorrowful Shores*, 56–65.

doğrudan bir ipucu vermiyor. Ancak döneme ait anılar ve biyografiler incelendiğinde, mevcut kanıtlar, İTC ile yakın bağlantılara sahip üst düzey Çerkes subaylarının, eşkıyalık ve çetecilik deneyimi olan Çerkesleri teşkilata kazandırma işlevi gördüğünü gösteriyor. Teşkilat-ı Mahsusa'nın en dikkat çeken ve kötü şöhretli üyelerinden bazıları, örneğin Çerkes Reşit ve Mehmet Reşit, Anadolu'daki çetelerle kişisel bağlantılara sahipti.⁶⁶ Bu bağlantıları aralarındaki diaspora bağlarının kolaylaştırmış olabileceği varsayılabilir, ancak iç yazışmalar, bu tür eşkıyaların ve çetecilerin teşkilata alındıktan sonra hangi amaçla kullanılacağı konusunda nettir. Savaş zamanı telgraflar ve vilayetlere dikte edilen emirler, Çerkeslerin ve genel olarak suçluların paramiliter (çeteci) kapasitelerinin kullanılması gerektiğini açıkça belirtmektedir. Görünüşe göre Teşkilat-ı Mahsusa birimlerinin bazıları, Rus topraklarında kendi etnik grupları arasında isyan çıkarmak için kullanılıyordu. Ayrıca belgesel kayıtlar, Çerkes çetecilerin Osmanlı hatlarının ardında da kullanıldığına işaret etmektedir.⁶⁷

Resmî bir gizlilik havası, Teşkilat-ı Mahsusa faaliyetlerinin kanlı doğasını korumaya yardımcı olmuştu. Harp Nazırı Enver Paşa'nın idaresindeki gizli bir bütçe ve komuta yapısının yanı sıra, Teşkilat-ı Mahsusa'nın varlığı, Osmanlı parlamentosundan ve halktan da gizlenmişti. Teşkilat-ı Mahsusa'nın işlediği suçlar, ancak savaşın sona ermesi ve yabancı işgalinin başlamasından sonra gün yüzüne çıktı. Savaşın hemen ardından İstanbul savaş suçları davalarında verilen tanıklıklar, Teşkilat-ı Mahsusa çetecilerinin (her zaman olmamak kaydıyla, yerel jandarma veya gönüllü destekçilerin yardımıyla)

⁶⁶ Gingeras, *Sorrowful Shores*, 78–79; Hans-Lukas Kieser, “Dr. Mehmed Reshid (1873–1919): A Political Doctor,” *Der Völkermord an den Armeniern und die Shoah/The Armenian Genocide and the Holocaust*, Hans-Lukas Kieser ve Dominik J. Schaller (ed.), (Zürich: Chronos, 2003), 245–280.

⁶⁷ Taner Akçam, *Armenien und der Völkermord: Die Istanbul Prozesse und die türkische Nationalbewegung* (Hamburg: Hamburger Edition, 1996), 318–319.

Yozgat ve Trabzon gibi bölgelerde Ermeni sivilleri keyfî olarak öldürdüğünü iddia etmişti.⁶⁸

İmparatorluğun 1918’de İtilaf Devletleri’ne teslim olmasının ardından gelişen olaylar dizisi, İTC’nin Teşkilat-ı Mahsusa’nın ve görevlendirdiği piyadelerin geleceğini nasıl planladığını tam olarak anlamamıza engel oluyor. İTC hükümetinin 1918’in sonlarında dağılması, Teşkilat-ı Mahsusa’nın resmî varlığını sona erdirdi. Bununla birlikte, yabancı birliklerin Osmanlı topraklarına gelmesini bekleyen şürgündeki İTC yetkilileri ve geride kalan subaylar, teşkilatın adamları veya yönetim yapısıyla ilişkisini tamamen kesmedi veya onları terk etmedi. Yunan birliklerinin İzmir limanına çıkmasından önce (ki bu Kurtuluş Savaşı’nın resmî başlangıcını teşkil eden bir olaydı), Teşkilat-ı Mahsusa ile daha önce ilişkili olan birçok subay ve şahıs gizlice sahada kaldı. Düzenli bir imparatorluk ordusu olmadığından (savaşın sonunda büyük ölçüde terhis edilmişti), Anadolu’da kalan İTC subayları ve yetkilileri, Teşkilat-ı Mahsusa’yı yabancı işgaline karşı ulusal direniş hareketinin öncüsü olarak yeniden yapılandırdı. Çatışmanın ilk iki yılı boyunca, Mustafa Kemal Atatürk’ün Kuvayi Milliye’sine sadık çeteler, yabancı seferi ordularını (ve sözde yerel Hristiyan müttefiklerini) püskürtmeyi amaçlayan silahlı savaşçıların bel kemiğini oluşturdu.⁶⁹

İktidarın, Mustafa Kemal ve yakın takipçilerinin altında tahkim edilmesi, nihayetinde paramiliter faaliyetin terk edilmesiyle ve kalan İTC çetelerinin dağılmasıyla sonuçlanacaktı. 1921’de silahlı direniş kuvvetlerinin birleştirilmesini öngören bir kararnameyi takiben her türlü paramiliter faaliyet resmen (fakat yine de kesin olarak değil) yasa dışı hale getirildi. Bu emre uymayan çete liderleri isyancı ve hain ilan edildi. Yunanistan’ın Kurtuluş Savaşı’ndaki yenilgisi, sadece Anadolu’daki Ortodoks Hristiyanların kitlesel göçüne değil,

⁶⁸ Akçam, *Armenien*, 167–364.

⁶⁹ Gingeras, *Sorrowful Shores*, 68–80.

aynı zamanda (çoğu Teşkilat-ı Mahsusa'nın eski Çerkes üyeleri olan) binlerce kişinin eşkıyalık ve isyankâr davranışlarla suçlanarak sürülmesine neden oldu.⁷⁰

Savaşın sonunda, Teşkilat-ı Mahsusa'nın inşasından sorumlu olan en önemli yetkililerden birkaçı, yeni Türk devletin üst kademelerine sıkıca kök salmış durumdaydı. Erik Jan Zürcher'ın gösterdiği üzere, Rauf Orbay, Kara Kemal ve Kara Vasıf gibi kişilerin birçoğu, Teşkilat-ı Mahsusa'nın yüksek rütbeli eski ajanlarından oluşan bir topluluk olarak, Mustafa Kemal'in henüz gelişim halindeki diktatörlüğüne karşı örgütlendi. 1926'da Mustafa Kemal'e yönelik bir suikast girişimi, Teşkilat-ı Mahsusa ajanlarının sonunu getirdi. Mustafa Kemal'e ve kurucusu olduğu Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) yönetimine karşı çıkan veya muhalefet edenleri hedef alan bir dizi göstermelik duruşma, Teşkilat-ı Mahsusa'nın geriye kalan önemli birçok isminin hapse atılması, idam edilmesi veya sürgüne gönderilmesiyle sonuçlandı.⁷¹

1926'daki göstermelik duruşmalar, bir dizi nedenden ötürü, Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşumundaki temel bir durumun temsilidir. 1926'da ana rakiplerinin ortadan kaldırılmasının ardından Mustafa Kemal'in otoritesi neredeyse sınır tanımaz hale gelmişti. İzmir duruşmalarından sonra Atatürk'ün CHP'si, iktidarı neredeyse çeyrek yüzyıl boyunca elinde tuttu ve hayli radikal bir reform dönemi başlattı. Kemalist dönem ile Jön Türk dönemi arasında birçok devamlılık bulunsa da İzmir'deki göstermelik duruşmalar, İTC'yi hem siyasi bir parti hem de Osmanlı sonrası elit tabakanın bağımsız bir unsuru olarak ortadan kaldırdı. "İttihatçılığı Yeniden Canlandırma" isteği bile kendi başına bir suç haline gelmişti (ki bu sonraki göstermelik duruşmalarda birçok kişiye yöneltlen bir suçlamadır). Mustafa Kemal'in 1927'de gerçekleştirdiği otuz altı

⁷⁰ Gingeras, *Sorrowful Shores*, 134–135.

⁷¹ Erik Jan Zürcher, *The Unionist Factor: The Role of the Committee of Union and Progress in the Turkish Nationalist Movement, 1905–1926* (Leiden: Brill, 1984), 142–156.

saatlik ünlü nutkunda İTC’yi yermesinin ardından, Türkiye Cumhuriyeti, İTC’yi resmî olarak Türkiye’nin imparatorluk geçmişinin pek çok atığından biri olarak kabul etti ve aralarındaki bağı resmen kesti.

İTC’nin 1926’da itibarını kaybederek çöküşü, aynı zamanda devlet ile paramiliter faaliyetler ve gizli operasyonlar arasındaki ilişkinin kritik bir dönüm noktasına damga vurur. İzmir Suikastı sonrasında tutuklananların isimlerine bakıldığında, göstermelik mahkemelerin İTC’yi hem bir parti hem de paramiliter bir örgüt olarak ortadan kaldırdığı açıktır. “İttihatçılığı yeniden canlandırmakla” suçlanan çoğu kişinin bilhassa Teşkilat-ı Mahsusa içindeki önemli aktörlerden olması bir tesadüf değildi. Mustafa Kemal’in yükselişine ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasına yol açan olaylar göz önüne alındığında, Teşkilat-ı Mahsusa’nın birçok İTC subayını ve yetkilisini iktidara döndürmek için çalıştığı kuşkusuzdu. Çete oluşumlarını Kuvayi Milliye’nin düzenli ordusu içine yerleştirmek, Mustafa Kemal’in siyasi rakiplerini etkisiz hale getirme sürecinin sadece bir adımıydı. 1926 yılındaki göstermelik duruşmalarla görüldü ki bu gizli silahlı grupları oluşturan ve işleten zümre de aynı sonu paylaşıyordu.

Şunu belirtmekte fayda var: Teşkilat-ı Mahsusa’nın ve başlıca liderlerinin tasfiyesi, paramiliterliği siyasi veya askeri bir taktik olarak kullanmaktan duyulan herhangi bir hoşnutsuzluğun sonucu değildi. Mustafa Kemal’in kendisi de Türk Kurtuluş Savaşı’nın son günlerinde, en kötü şöhretli çetecilerden Topal Osman’ı kişisel koruması olarak kullanmıştı.⁷² Fakat kesin olan şu ki, CHP hükümeti, Mustafa Kemal’in kontrolü dışındaki bir hükümet içi örgütlenmeye artık izin vermiyordu. İzmir davalarından bir yıl sonra, Milli Emniyet Hizmeti adında mütevazı bir gizli servis oluşturuldu. Türkiye’nin ilk gizli servisinin ilk komutanı Şükrü Ali Ögel, Birinci Dünya Savaşı ve

⁷² Dadrian, *The History of the Armenian Genocide: Ethnic Conflict from the Balkans to the Caucasus*, 369–370.

'Türk Kurtuluş Savaşı'nda genç bir subay olarak hizmet etmiş olsa da görünüşte gizli operasyonlar konusunda bir deneyime sahip değildi.⁷³ Daha da önemlisi, resmî kayıtlara göre, Milli Emniyet Hizmeti, paramiliterlerden yararlanmayı temel bir taktik olarak canlandırmışa benzemiyordu.

İTC ve Teşkilat-ı Mahsusa'nın Türk devleti içindeki kalın-tılarının temizlenmesi aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu sonrasındaki hükümet ve devlet idaresi doğasındaki köklü bir dönüşümün işareti olarak okunabilir. Mustafa Kemal'in yükselişi ve tek parti rejiminin kurulması, Anadolu'da hükümet otoritesi ve güvencesi temelinde büyük bir değişimi beraberinde getirmişti. Ermeni ve yerli Rum topluluklarının neredeyse tamamen yok edilmesi ve Kürt direnişinin bastırılması, Anadolu'da etnik bölünme veya isyan olasılığını büyük ölçüde azaltmıştı. Atatürk'ün tarafsızlığa olan bağlılığı ve kaybedilen Osmanlı topraklarını geri alarak mevcut toprakları genişletmeyi reddetmesi ise Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na kadar yabancı işgaline karşı güvenliğini sağlamaya yardımcı olmuştu.

Daha düzenli ve üniter bir hükümet sistemi altında kendinden daha emin ve sürdürülebilir bir Türkiye'nin yaratılışı, bize bu genç Türk devletinin emniyetsiz ve dolambaçlı doğası hakkında çok şey söylüyor. "Derin devletin", kısmen İTC üyelerinin yoğun endişeleri nedeniyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun son demlerinde ortaya çıktığı iddia edilebilir. Devlet baskısından korkarak gizlice kurulmuş bir parti olarak İTC, 1908 devriminden sonra da iktidarı kaybetmekten korktuğu için gizli köklerini sürdürmeye devam etmişti. Partinin faaliyetlerinin ve görüşmelerin çoğu, halka olan güvensizlik nedeniyle gizli tutulmuştu. En önemlisi, 1914'te ölüm kalım meselesi olarak gördükleri mücadele başladığında İTC, imparatorluğun gele-

⁷³ <http://www.mit.gov.tr/tarihce/ikinci_bolum_G1.html#ogel> (erişim tarihi:16 Mart 2012); Tuncay Özkan, *MİT'in Gizli Tarihi* (İstanbul: Alfa, 2003), 162–163.

ceği önündeki tehditleri ortadan kaldırmak umuduyla gizli, acımasız ve hukuk dışı yöntemleri kullanmaya karar vermişti.

Teşkilat-ı Mahsusa, Jön Türk devletinin geçirdiği paranoyanın ve devletin korunmasında suç çetelerinin oynadığı rolün anlaşılmasında kritik bir öneme sahiptir. Teşkilat-ı Mahsusa, imparatorluğun korunmasıyla ilgilenen veya kendini buna adayan çeşitli tarafları bir araya getirmek gibi önemli bir amaca hizmet etmişti. Devlet ve toplumun unsurları arasında ittifaklar kurma noktasında İTC'nin ötesinde bir araç haline gelmişti. Gizli doğası, subayların, bürokratların, toprak sahiplerinin, entelektüellerin ve paramiliter liderlerin resmî veya halka açık denetim olmaksızın bir araya gelip işlev görmesine olanak sağlıyordu. Çeteler, bu gizli topluluğun kirli işleri için kas gücü sağladı. Makedonya'da (ve çok daha az ölçüde Trakya'da) görüldüğü gibi, paramiliter çetelerin, kadrolu idari ve askeri birimlerin daha önce başarısız olduğu bölgelerde muhalefet merkezlerini bastırmada başarılı olabileceği umuluyordu. Kirli, kanlı işler biter bitmez, *çetecilerin* dağıtılması veya yadsınması kolay olabilirdi.

Tarihsel açıdan Teşkilat-ı Mahsusa, modern Türkiye'nin oluşumunda önemli bir örnek teşkil eder. Türk bürokrasisinin veya ordusunun Teşkilat-ı Mahsusa'ya has özgün bir kurumsal belleği taşımaya devam edip etmediği kesin değildir, fakat İTC yönetimini gizli bir paramiliter kuvvet oluşturmaya iten koşulların birçoğu, yirminci yüzyılın sonraki on yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nde de görülecektir. Daha da önemlisi, sabıkaları ve çeteleri görevlendirmeyi ve silahlandırmayı içeren taktiksel uygulamalar daha şiddetli biçimde yeniden doğacaktır.

Kaçakçılar, Mahalle Kabadayıları ve Türkiye'deki Organize Suçun Diğer Temel Unsurları

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki tek organize suç örneği eşkıyalık ve paramiliter faaliyetler değildi. Türkiye'deki

modern organize suçun kökenlerini ele alırken, diğer iki suç türünün tarihini ve etkisini de bilmek gerekir. Eşkıyalık ve çeteciliğin yanı sıra, kaçakçılar da geç dönem Osmanlı devletinde bulunan en yaygın ve sorunlu suçlu gruplardan biriydi. 19. ve yirminci yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kaçakçılık ekonomisinin evrimi, modern Türkiye'nin oluşumu ve Türk organize suçunun kökenlerini anlamak için temel nitelikteki önemli iki eğilimin göstergesidir. Eşkıyalık gibi Osmanlı kaçakçıları da reformdan geçmiş, modern bir devletin oluşumuna karşı doğrudan bir engel teşkil etmekteydi. Öte yandan, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kaçakçılığın yaygınlığı üzerine dönen tartışmalar, hem Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyıl dünya ekonomisinin oluşturulmasındaki yerini hem de daha belirgin bir şekilde Avrupa sermayesinin ve ticaretinin Osmanlı topraklarındaki artan etkisini yansıtır.

Eşkıyalık gibi kaçakçılık da Osmanlı devletine ilk zamanlarından itibaren musallat olmuştu. Erken modern dönemin büyük bir kısmında Osmanlı'nın ekonomik ilişkileri nispeten esnek kalmış olmasına rağmen, İstanbul'un vergilendirilebilir ticareti düzenlemeye ve gözlemeye yönelik girişimleri çetin bir güçlük yaratır olmuştu.⁷⁴ İmparatorluk 19. yüzyıla girip de Tanzimat döneminin ilk reformları uygulanmaya başladığında, Osmanlı İmparatorluğu'nda, giren ve çıkan malların akışı üzerinde sıkı bir kontrol sağlamak yeni bir önem kazandı. İstanbul'un bitmek bilmez vergi geliri talebi (devlet hizmetlerinin ve kurumlarının genişlemesini finanse etmek için kullanılacak gelir) yetkilileri ithalat ve ihracat vergilerinin tahsilatına daha fazla bel bağlamaya zorladı. Ne var ki, gümrük memurları imparatorluğun sınırları dışından yasal ve yasa dışı malların akışını yalnız başlarına düzene koyamazlardı. Daha önce belirlenmemiş ve kontrol edilme-

⁷⁴ Halil İnalcık ve Donald Quataert, *Economic and Social History of the Ottoman Empire, Cilt I.* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), 199–202.

miş olan sınırlar net bir şekilde çizilmeli ve izlenmeliydi.⁷⁵ Halkın sınırlar içinde ve arasında hareketi de sınırlandırılmalı ve düzenlenmeliydi. Eşkıyalıkla mücadelede olduğu gibi, hükümetin insanları ve sınırları “düzeltme” veya iskân etme çabaları özellikle göçebe halkları, göçmenleri ve mültecileri etkiledi.⁷⁶

Ekonomik ve siyasi pek çok engel, kaçakçılık karşıtı önlemlerin uygulanmasının engellenmesine veya sınırlandırılmasına neden oldu. Osmanlı İmparatorluğu’nun kaçakçılıkla mücadele etme becerisini sınırlayan ve daha sıkı düzenlemelerden kazanç sağlamasını engelleyen başlıca faktör, Avrupalı diplomatların, tüccarların ve bankerlerin imparatorluk ekonomisinde giderek büyüyen rolüydü. Avrupalı aktörler Osmanlı tüccarlarıyla uzun süredir ticaret yapıyor olmalarına rağmen, 19. yüzyıldaki olaylar ve dönüşümler, Osmanlı ve Avrupa ilişkilerindeki dengeyi Batı’ya doğru kaydıracaktı. İmparatorluk küçülür ve hem sınırlardaki savaşlar hem de içerideki reformlar için daha fazla para gerekirken, Osmanlı İmparatorluğu mali yardım için Avrupalı kreditorlere daha sık başvurmaya başladı. Yüzyıllar boyu devam eden ticari düzenlemeler (kapitülasyonlar veya *ahidnameler*), imparatorluğun en yakın ticaret ortaklarına daha düşük tarifeler ve yasa dışı ayrıcalıklar sağlayarak, Osmanlı devletinin çıkarlarıyla gide rek daha çok çelişiyordu. 18. yüzyılın sona erişiyile, Avrupalı tüccarlar ve yatırımcılar, geçmiş kapitülasyon anlaşmalarından (ki bunlar, Osmanlı İmparatorluğu’nun çok daha istikrarlı ve zengin bir döneminde yapılmış anlaşmalardı) büyük ölçüde yararlandılar ve imparatorluğun hem iç pazarının hem de dış ticaretinin büyük bir bölümünü hakimiyetleri altına aldılar.⁷⁷

⁷⁵ Isa Blumi, “Contesting the Edges of the Ottoman Empire: Rethinking Ethnic and Sectarian Boundaries in the Malësore, 1878–1912,” *International Journal of Middle East Studies* 35.2 (Mayıs 2003), 237–256.

⁷⁶ Kasaba, *A Moveable Empire*, 84–122.

⁷⁷ Edhem Eldem, “Capitulations and Western Trade,” *The Cambridge History of Turkey: C. 3, The Later Ottoman Empire, 1603–1839*, Suraiya Faroqhi (ed.), (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 283–325.

İstanbul'un Avrupa sermayesinin giderek daha istilacı bir nitelik alan doğasına karşı direnişine, imparatorluğun zayıf askeri ve diplomatik konumu büyük ölçüde ket vuruyordu. Daha da kötüsü, Avrupalı tüccarların, diplomatların ve misyonerlerin Osmanlı vatandaşlarını istihdam etme (ve bu sayede yabancı uyruklulara verilen aynı ayrıcalıkları genişletme) becerisi, Osmanlı toplumunun toplumsal ve ekonomik dokusunda büyük ayrışmalara sebebiyet verdi.⁷⁸ 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde, Düyûn-ı Umûmiye'nin (Osmanlı Kamu Borçları İdaresi) kurulmasıyla birlikte Osmanlı hazinesinin kendisi de yabancıların eline geçti.

Hem devletin hem de toplumun çeşitli bileşenleri kaçakçılık olgusuyla işte böyle bir ortamda yüzleşmişti. Isa Blumi'nin Arnavutluk ve Yemen üzerine yaptığı çalışma, imparatorluğun kaçakçılığı sınırlama çabalarının Osmanlı çevresinde modern (ve istilacı) devlet kurumlarını inşa etme projesinin yalnızca bir yönünü oluşturduğunu göstermektedir. Arnavutluk dağlarında imparatorluk sınırının yeniden belirlenmesi ve güney Arap Yarımadası'nda yolların inşa edilmesin tek amacı imparatorluğun sınırları içinde ve ötesindeki insan ve mal nakliyatının hareketini düzenlemek değildi. Daha da önemli olan, düzenli devlet kontrolüne hiç maruz kalmamış bölgeler ve halklar üzerinde daha güçlü bir devlet kontrolü kurmaktır. Kapsamı sürekli genişleyen bir vergi ve yargı denetimi rejimi, imparatorluğun bu iki ücra köşesindeki halkın öfkesini ve direnişini ateşledi. Hem Arnavutluk hem de Yemen'deki yerel üreticiler ve tüccarlar imparatorluğun ve yabancıların silahlar, köleler, tuz ve tütün de dahil olmak üzere çeşitli ticaretlere getirdiği kısıtlamaları atlatmaya çalıştılar. Taşrada, genellikle alt dereceden yetkililerin himayesinde faaliyet gösteren kaçakçılık şebekeleri zaman zaman o kadar başarılı ve kârlı

⁷⁸ Fatma Müge Göçek, *Rise of Bourgeoisie, Demise of Empire: Ottoman Westernization and Social Change* (New York: Oxford University Press, 1996) [*Burjuvazinin Yükselişi, İmparatorluğun Çöküşü* (Ankara: FOL Kitap, 2023)].

oldu ki hem Osmanlı hem de Avrupalı taraflar düzen ve asayiş görüntüsünü bozmamak için kaçakçılığın bazı unsurlarını desteklemek zorunda kaldılar.⁷⁹

Yirminci yüzyılın başında, Osmanlı İmparatorluğu'nda görülen ve belki de en büyük ve en evrensel kaçakçılık örneği, tütün ticaretinde yaşanıyordu. Tütün yetiştiriciliği, imparatorluğun Balkanlar, Anadolu ve Arap topraklarındaki geniş bölgelerini kapsıyordu. 19. yüzyıl boyunca imparatorluk içinde ve dışında tütün talebinin artması hem Osmanlı hem de Avrupalı yetkilileri tütün ticaretini tekellerine alma işiyle daha çok ilgilenmeye teşvik etmişti. Düyûn-ı Umûmiye'nin dayatılmasından sonra Avrupa, 1884'te İstanbul'u, Tabac Régie (Memalik-i Şahane Duhanları Müşterekül Menfaa Reji Şirketi veya kısaca "Tütün Rejisi") adında, Osmanlı İmparatorluğu içindeki tütün ürünlerinin üretimini, satışını ve taşınmasını tekeline almayı amaçlayan bir şirketi kurmaya zorladı. Régie dayatması, elde ettiği gelirin tümünü imparatorluğun borçlarının finansmanına yatırırken ülkenin dört bir yanındaki tütün yetiştiricileri ağır yükler altında ezilmekteydi. Tekelleşme, sadece kimin nerede ve ne kadar tütün yetiştirebileceğiyle ilgili kısıtlamalar getirmekle kalmıyor, ürünün piyasaya sunulduğu andaki satış fiyatlarına kontrol getirilmesini de gerektiriyordu. Bazı çiftçiler, daha yüksek vergilerden ve daha düşük kazançlardan korktukları için tütün ticaretini tamamen terk ederken, birçoğu tütünü yasa dışı yollardan yetiştirip satıyordu. Yirminci yüzyılın sonuna gelindiğinde, tütün kaçakçılığı, Osmanlı İmparatorluğu'nda neredeyse evrensel hale gelmişti. Avrupalı yatırımcıların hoşnutsuzluğuna rağmen, hükümetin çeşitli kademelerinden Osmanlı yetkilileri, kaçakçılık faaliyetlerine son verme konusunda yetersiz kaldıkları gibi zaman zaman isteksiz de görünmekteydiler.⁸⁰

⁷⁹ Isa Blumi, "Illicit Trade and the Emergence of Albania and Yemen," *Understanding Life in the Borderlands*, I. William Zartman (ed.), (Atlanta: Georgia State Press, 2010), 58–84.

⁸⁰ William H. Hall, *Reconstruction in Turkey* (New York: American Committee of

Osmanlı İmparatorluğu'nda kaçakçılık faaliyetlerine veya karaborsaya ne tek bir etnik grup ne de tek bir bölge hakimdi. Kaçakçılıktan elde edilen gelir, Anadolu'nun Ege dağlarındaki Zeybek Türkmenlerinden, İran sınırı boyunca faaliyet gösteren Ermeni militanlara kadar pek çok grubun cebini dolduruyordu.⁸¹ Uygulamanın alabildiğince yaygın doğasına rağmen, kaçakçılar zaman zaman Osmanlı devletinin gazabına uğrarlardı. Örneğin, Régie'nin kurulmasından sonraki on dört yılda tütün kaçakçıları ile güvenlik güçleri arasında yaşanan çatışmalarda her yıl 2,000'den fazla kişinin öldüğü tahmin ediliyor.⁸²

Jön Türk dönemi ile sonraki dönem arasındaki uzun geçiş, imparatorluğun küçülen topraklarına getirdiği ekonomi politikasında büyük bir değişikliğe sebep oldu. İTC yetkilileri, "milli ekonomi" yaratma çabası kapsamında Anadolu'daki yerli, özellikle Müslüman, sanayicileri, tüccarları ve girişimcileri destekleyen bir ekonomik ortam yaratmaya çabaladılar. Devlet politikasındaki bu değişiklik, Avrupalıların imparatorlukta istilacı varlığını engellemenin bir yolu olarak görüldü (ki bu, kapitülasyonların 1914 Eylül'ünde feshedilmesinde de görülür).⁸³ İTC'nin milliyetçi politikalarının odak noktası, Avrupalı emperyalistler ve yerli ayrılıkçılarla iş birliği yaptıklarını düşündükleri Osmanlı Hristiyanlarının ekonomik servetlerini batırmaktı. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı sırasında yerli Yunan ve Ermenilerin toplu olarak sürgün

Armenian and Syrian Relief, 1918), 226; Reşat Kasaba, "Migrants, Refugees and Smugglers: The Impact on Border-Crossers," *Turkish Studies Association Bulletin* 17 (1993), 88–91; Donald Quataert, "Ottoman Resistance to European Economic Penetration: Tobacco Smugglers, the Regie and the Ottoman Government," *Turkish Studies Association Bulletin* 7.1 (1983), 25–27.

⁸¹ Halil İnalcık, "The Yürüks: Their Origins, Expansion and Economic Role," *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society* (Bloomington: Indiana University Press, 1993), 97–136.

⁸² Necia Geyikdağı, *Foreign Investment in the Ottoman Empire* (Londra: I.B. Tauris, 2011), 130.

⁸³ Turgay Akkuş, "Bir İktisadi Siyasa Projesi: Milli İktisat ve Bursa," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 8.16–17 (2008), 103–141.

edilmesiyle, imparatorluk yetkilileri bu terk edilmiş büyük arazileri (içindeki evler ve endüstriyel ekipmanlar da dahil) yerli Müslümanlara açık artırmayla sattı.⁸⁴ Anadolu ekonomisinin millileştirilmesi ve tahkimi, Kemalist yönetimin kurulmasından sonra da devam etti. Ankara, yerli sanayi gelişimini teşvik etmek amacıyla ithalat yerine yerli üretimi teşvik eden politikalara ön ayak olmanın yanı sıra, eski Tabac Régie'yi Anadolu'daki tütün yetiştiriciliğine yönelik yeni bir ulusal (sadece Türk) tekel lehine kaldırdı.⁸⁵

Ankara'nın ekonomik milliyetçiliğe taahhüdünü yenilemesi, Osmanlı'dan kalan Anadolu topraklarındaki kaçakçılığın yaygınlığını azaltmada pek etkili olmadı. Osmanlı'daki eski kaçakçılık faaliyetlerinin tütün, silah, kuruyemiş, tuz ve ileride göreceğimiz üzere afyon gibi başlıca malları karaborsada aranmaya devam ediyordu. Ancak içerik açısından bakıldığında, Osmanlı sonrası dönemde kaçakçılık, kritik bir yönüyle imparatorluk köklerinden ayrılıyordu. İmparatorluğun dağılıp çağdaş Ortadoğu'nun ayrı devletlere bölünmesi, emniyet personelinin denetlemesi gereken yeni sınırların kısılması anlamına geliyordu. Bu yeni gerçeklik, Türk yetkililerini geçmişte imkânsız olan bir görevden, imparatorluğun geniş alanında mal ve insan hareketini izleme işinden kurtarmış olsa da Anadolu'nun yeni ulusal sınırlarıyla kesişen köklü ticaret ağlarını ortadan kaldırmadı.⁸⁶ Türkiye'deki alıcılar, satıcılar ve taşıyıcılar, Yunan, Bulgar, Suriye, Irak ve İran sınırlarının diğer tarafında yaşayan emsalleriyle bağlarını koruyup sürdürmeye devam ettiler. Bu gizli ticaret ağlarının birçoğunun aynı etnik ve ailevi soydan gelen kişilerden oluşması (Kürtler

⁸⁴ Bedross Der Matossian, "The Taboo within the Taboo: The Fate of 'Armenian Capital' at the End of the Ottoman Empire," *European Journal of Turkish Studies* (2011).

⁸⁵ Ebru Kayaalp, "From Seed to Smoke: The Re-Making of the Tobacco Market in Turkey," (Doktora Tezi, Rice Üniversitesi, 2009), 227.

⁸⁶ Cyrus Schayegh, "The Many Worlds of 'Abud Yasin; or, What Narcotics Trafficking in the Interwar Middle East Can Tell Us about Territorialization," *American Historical Review* 116.2 (Nisan 2011), 273–306.

ve Araplar gibi) Türk yetkililer için kaçakçılık halkaları içine girip failleri yakalamayı daha zor bir hale getiriyordu. Her şeyden önce Ankara'daki Türk yetkililerin zihninde, devletin başlıca azınlıkları ile kaçakçılığın yaygınlığı arasındaki genel ilişki, sınırdaki hukuki yaptırımların Anadolu'nun çok milletli nüfusu üzerindeki birleştirici devlet kontrolü gibi çok daha büyük ve daimî bir girişimden ayrılamayacağı fikrini güçlendiriyordu. Bu nedenle, ileride göreceğimiz üzere, Osmanlı sonrası dönemde kaçakçılık gittikçe daha "etnik" boyutlar kazandı. Örneğin, Doğu Anadolu'daki Kürt kaçakçıların faaliyetlerini isyana delil olarak gören Türk emniyet yetkilileri, kaçakçılığı temelde "azınlıklara özgü" bir nitelik olarak görmeye başladı.

Osmanlı'nın son dönemleri ve Cumhuriyet'in erken döneminden kalma, Türkiye'deki organize suçun gelecekteki evrimi için kritik öneme sahip son bir suç örneği daha bulunur. Bu son örnek, Osmanlı İmparatorluğu'nun nispeten hâlâ muallakta kalan kentsel suç tarihinden doğar. Erken modern döneme ait son çalışmalar, Osmanlı İstanbul'unda suçluların geniş bir yelpazeye yayılmış tertip ve ticaret ağlarına sahip olduklarını gösterir. "Olağan şüpheliler" İstanbul'un yeraltı dünyasını doldurmuş hâldedir: kadın tüccarları, fahişeler, yankesiciler, soyguncular, kavgacı tipler, kapkaççılar, katiller, şehrin tarihinin çeşitli dönemlerinde kolayca bulunabilen kişilerdir. Bu suç örneklerinin dışında, en azından 19. yüzyılda, başkentteki mahalleler genellikle nüfuzlu adamlar veya daha iyi bilinen adıyla *kabadayılar*ın kontrolü altındaydı.

Roger Deal'e göre *kabadayı* kültürü, büyük ölçüde yeniçeri birliklerinin bir kalıntısıydı.⁸⁷ Bu seçkin Osmanlı asker sınıfı

Kabadayı kültürünün kökeni İstanbul'daki diğer şehir alt kültürlerinde de görülür. Hamamlarda uyuyup çalışan *külhanbeyleri* ve yerli itfaiyeciler (*tulumbacılar*) de şehir çetesi davranışı ve küçük suçlarla ilişkilendirilmiştir. Bkz. Roger Deal, "The Kabadayis of Istanbul," (Yüksek Lisans Tezi: Utah Üniversitesi, 2000), 9-15; Mehmet Demirtaş, "XVIII Yüzyılda Osmanlıda Bir Zümrenin Alt-Kültür Grubuna Dönüşmesi: Külhanbeyleri," OTAM 19-20 (Ocak 2006), 113-141.

1826'da dağıtılmadan önce, başkentte (veya vilayetlerde) bulunan yeniçeriler kendilerini hem zabıta hem taşra polisi hem de haydut olarak kabul ettirebiliyorlardı. 1826'daki Vaka-i Hayriye, yeniçerileri fiili bir askeri güç olarak ortadan kaldırmış olsa da Deal, yeniçerilerle öteden beri ilişkilendirilen mahalli şiddet ve ataerkil otoritenin kaybolmadığını ileri sürer. Kabadayılar, onlardan önceki yeniçeriler gibi, dövüş yetenekleri ve anlaşmazlıklarda şiddete başvurmaya hazır oluşlarıyla biliniyorlardı.⁸⁸

Şiddet, *kabadayının* davranışı ve geçim kaynağının özüydü. Namı, kendi sınıfındaki diğer kabadayılarla giriştiği kavgalardan gelirdi. Kavgaya etmek, bir mahalle kabadayısının oluşumundaki nihai iki amaca hizmet ederdi. Bir yandan *kabadayı*, bir şiddet adamı olarak, özünde haraççıydı. Mahallenin zorbası olarak ün yapmaya çalışan genç bir adam, dükkânlardan ve düğünlerden haraç kesmek için önce kas gücünü kullanırdı. Öte yandan, bir *kabadayı*, diğer *kabadayılara* üstünlük sağlamak ve mahalleye düzen getirmek yoluyla "saygın" ve "onurlu" bir adam olarak da ününü sağlamlaştırırdı. Bir kahvehane, lokanta ya da meyhane açması veya sadece buralardaki varlığı bile mahalledeki konumunu köklendirir ve bir ihtimal kıymetli hale getirirdi. Bir kabadayının mahalleye vereceği muhtemelen en büyük hizmet, yerel sakinler arasında ve hatta komşu mahalle kabadayıları arasında çıkan sorunları (genellikle *racon* olarak adlandırılan yöntemlerle) çözüme becerisiydi.⁸⁹

Hiçbir etnik grup ya da toplumsal sınıf *kabadayı* kültürüyle bağdaştırılmamıştı. Roger Deal'ın 19. yüzyılın sonlarından itibaren İstanbul basını üzerine yaptığı analize göre, *kabadayılar* Müslüman, Hristiyan veya Yahudi olabilirdi. Yoksul ve üst tabaka bireyler ve topluluklar, mahalle *kabadayılarının* hakimiyeti altına girerdi. Yine de Deal, Laz ve Arnavutların

⁸⁸ Deal, "Kabadayis of Istanbul," 44-50.

⁸⁹ Deal, "Kabadayis of Istanbul," 15-32.

vilayetlerdeki eşkıyalarla olduğu gibi, *kabadayı* kültürüyle de güçlü bir şekilde ilişkilendirildiğini belirtir.⁹⁰ Eşkıyalar ve *kabadayılar*, başkentin yerel yönetimiyle benzer şekilde karmaşık bir ilişkiye sahipti. Daha da önemlisi, bir mahalle kabadayısı, mahallesindeki diğer kabadayıları kontrol altında tutarak bölgenin denetlenmesine yardımcı olurdu.⁹¹ Deal *kabadayı* kültürünün, Balkanlar ve Arap ülkeleri de dahil olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli kasaba ve şehirlerinde farklı derecelerde var olmuş olabileceğini de öne sürer.⁹²

Kabadayı kültürünün tarihsel önemi ve Türkiye'nin yeraltı dünyasında bulunan daha çağdaş isimlerle olan ilişkisi, gerçek değerden çok sembolik bir değere sahip gibi görünmektedir. 19. yüzyıl İstanbul'daki kabadayıların zaman zaman bir çeteye üye olduğu veya toplu bir suç girişiminde bulunduğu görülürdü. Bununla birlikte Deal ve Tanilli, *kabadayı* çetelerinin ve çoğu bağımsız *kabadayının*, Jön Türk Devrimi'nin ardından (özellikle 1909'da serserileri hedef alan yasalardan sonra) ortadan kaybolduğunu iddia eder.⁹³ Yirminci yüzyıl ilerledikçe, İstanbul'daki organize suçla ilişkilendirilen erkekler, *kabadayılığın* gelenekleri, mertliği ve popüler itibarına sahip çıkmaya başladılar. Örneğin Dünder Kılıç, "mafya" üyesi olarak adlandırılmayı kabul etmiyordu. Kılıç, yirminci yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'daki yeraltı dünyasının en kötü şöhretli aktörlerinden biri olmasına rağmen, eski *kabadayılar* gibi, "insancıl" ve halk adamı olduğunu iddia ediyor, mafya üyelerinin sert tipler olduğunu ve sıradan halka hiç değer vermediğini de ekliyordu.⁹⁴

⁹⁰ Deal, "Kabadayis of Istanbul," 28–29.

⁹¹ Deal, "Kabadayis of Istanbul," 40.

⁹² Deal, "Kabadayis of Istanbul," 47–48.

⁹³ Deal, "Kabadayis of Istanbul," 33–43; Sever Tanilli, "Geçen Yüzyılda İstanbul'da Kabadayılar ve Külhanbeyleri," *Osmanlı İmparatorluğunda Yaşamak*, çev. Maide Selen, François Georgeon ve Paul Dumont (ed.), (İstanbul: İletişim, 2003), 145.

⁹⁴ Yurdakul, *Abi: Kabadayılar-Mafya Derin Devlet İlişkisi*, 36.

Küresel Bağlamda Türkiye'deki Organize Suçun Emperyal Kökenleri

Mustafa Kemal Atatürk'ün 1938'de ölümüyle birlikte, Türkiye Cumhuriyeti'nde hiç kimse organize suçtan, ülkede sürdürülen herhangi bir yasa dışı ticaretin simgesi veya hâkimi olan tekil bir olgu olarak bahsetmedi. Organize suç terimi, Türkiye'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanının ölümünden on yıllar sonrasına dek Türkçe sözlüklere dahil edilmedi. Ne var ki, bu bölümde alıntılanan birçok suç girişimi, Kemalist dönem sırasında ve sonrasında gerçekleşti. Farklı türlerden *kabadayılar* çeşitli İstanbul mahallelerinin üzerinde kontrol sağlamaya devam etti. Kaçakçılar ve karaborsacılar Anadolu'nun farklı limanlarında ve kesişme noktalarındaki faaliyetlerin demirbaşı olmaya devam etti. Eşkıyalık Cumhuriyet Halk Partisi'nin demir yumruğu altında bile, Türk kırsalında kol geziyordu (fakat resmî olarak, eşkıyalık genellikle kırsaldaki Kürtlerle ilişkilendirilmişti).

Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazından doğan hiçbir alt kültür, cumhuriyet dönemindeki suç örgütleri için bir ana çatı veya temel oluşturmaz. Bu bölümde imparatorluk geçmişini incelenerek, daha çağdaş nitelikteki Türk organize suç örgütlerinin kuruluşunu ve dışarıdan nasıl algılandıklarını bir dereceye kadar etkilemiş başlıca suç girişimlerini ayrıntılandırmaya çalışılacaktır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki suç tarihinin okunması ve bu tarihin Türkiye'nin gelişimine olan etkisi, Anadolu ve diğer bölgelerdeki modern devlet kurma çabalarından ayrı düşünülemez. Organize suç örgütlerinin evrimi, devlet unsurlarının suçluları nasıl anladığı, yorumladığı ve onlarla bizzat nasıl etkileşimde bulunduklarına bağlıdır.

Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminin organize suçla deneyimi birbirinden hiç de farklı değildir. Türk organize suçunun geniş imparatorluk kökleri düşünülünce, önceden bahsi geçen suç davaları ve davranış biçimlerinin, dünya genelinde modern organize suçun oluşumunda görülen daha

genel eğilimleri doğruladığı görülmektedir. Bağlamları birbirinden farklı mevcut akademik çalışmalar, suç çetelerinin nasıl oluşturulduğuna ve nasıl faaliyet gösterdiğine ilişkin benzer toplumsal, siyasi ve ekonomik faktörlere işaret eder. Dahası, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi ve erken Cumhuriyet dönemi devlet adamlarının kaçakçılık, eşkıyalık ve kentsel suçlar gibi konulara yaklaşımı, dünya genelinde 19. ve yirminci yüzyılın başlarında devletler ve devlet kurumları arasında yaşanan daha geniş kapsamlı güçlükleri ve gelişim kalıplarını da yansıtmaktadır. Başka bir deyişle, Türkiye ve diğer yerlerde modern organize suçun kökenlerini ararken, özellikle devlet yönetiminin hâlâ hâkim olan biçimlerine eleştirel bir gözle bakılmalıdır.

19. yüzyılda devletlerin merkezîleşme çabalarında görülen örüntüler, organize suça dair çağdaş algıların temelini atmıştır. Devletlerin merkezî bölgeler üzerinde bütüncül kontrolü sağlama ve hem şehir hem de kırsal alanda istikrarlı, öngörülebilir ve etkili yönetim kolları kurma ihtiyacı, mahalli direnişi ortadan kaldırmanın önemini arttırmıştı. Uzun süredir uzak veya تنها bölgelerle ilişkilendirilmiş eşkıyalık, devletlerin modernleşme süreçleri sırasında karşılaşmak zorunda kaldığı sınavların bir örneğini temsil ediyordu. İtalyan ve Fransız devletlerinin sırasıyla 1860 ve 1769 yıllarında, üzerinde hak iddia ettikleri Sicilya ve Korsika gibi bölgeler, yirminci yüzyılın başlarına kadar bile eşkıyalıkla özdeşleşmiş durumdaydı. Hem Roma hem de Paris'in bu iki adadaki eşkıyalığı kökten kazıma çabasının tek nedeni, bu görece yeni bölgelerde bulunan kanunsuzluk değildi: her iki başkentnin elitlerinin gözünden bakıldığında bu, "geri kalmış" adalara düzen getirme çabası İtalyan ve Fransız devletlerinin sorgulanamaz otoritesini ve ödünsüz medeniliğini temsil ediyordu.⁹⁵

Steven Hughes, "Brigands, Mafiosi and Others: Italy," *Crime History and Histories of Crime*, Clime Emsley ve Louis A. Knafla (ed.), (Westport, CT: Greenwood Press, 1996), 139–159; Alison Jamieson, "Mafia and Political Power 1943–1989," *International Relations* 10.13 (1990), 13–30; Jack Reece,

Amerika ve Meksika’nın kendi sınırlarını denetleme ve birleştirme çabaları da Osmanlı’nın eşkıyalıkla mücadele deneyimini anlamak için bazı karşılaştırma noktaları sunar. 19. yüzyılda Amerika’nın batısı ve Meksika’nın kuzeyi, Tanzimat reformlarından önceki dönemlerde, Osmanlı İmparatorluğu’nun çeşitli bölgeleriyle pek çok ortak noktaya sahipti: yerel üst sınıfın elinde bulunan çeşitli derecelerde özerklik, şehir merkezlerinin dışındaki şiddet ve eşkıyalığın yaygınlığı ve merkezî yönetime karşı artan bölgesel direnç dalgaları. 19. yüzyılın başında Amerikalı ve Meksikalı yetkililer, siyasi direnişe dayansa da dayanmasa da sınırlarındaki tüm silahlı faaliyetleri “eşkıyalık” ilan etti. Geronimo, Jesse James, Malverde (eğer böyle biri sahiden var olmuşsa), Pancho Villa ve diğer taşralı asiler, devlet raporlarına göre hırsız ve eşkıyadan başka bir şey değildi.⁹⁶

Bununla beraber Meksika’da (ve diğer yerlerde de), geç Osmanlı İmparatorluğu’ndaki eğilimlere benzer şekilde, devlet ile eşkıyalar arası iş birliği örnekleri görülmektedir. Sık sık başkentteki istikrarsızlık ve yabancı işgallerle sarsılan Meksika, özellikle engebeli ve uzak kuzey bölgelerinde birleşik bir denetim kurmakta daima zorlandı. Sömürgeci uygulamalara uygun olarak, Meksika şehrinde 19. yüzyılda eyalet işlerinin denetlenmesi yerel siyasi liderlere (*kasike*) bırakılırdı. Profesyonel ve bağımsız bir bürokrasi olmadığından, başkent dışındaki günlük hukuki yaptırımlar genellikle eşkıyalar veya yerli büyükler tarafından görevlendirilmiş eski eşkıyalar tarafından uygulanırdı. Ana Maria Alonzo, 19.

“Fascism, the Mafia and the Emergence of Sicilian Separatism, 1919–1943,” *The Journal of Modern History* 45.2 (Haziran 1973), 261–276; Stephen Wilson, “Banditry in Corsica: The Eighteenth to Twentieth Centuries,” *Organised Crime in Europe*, Cyrille Fijnaut ve Letizia Paoli (ed.), (Dordrecht, The Netherlands: Springer, 2004), 151–180.

⁹⁶ James Creechan ve Jorge de la Herran Garcia, “Without God or Law: Narcoculture and Belief in Jesus Malverde,” *Religious Studies and Theology* 24.2 (2005), 5–57; Richard White, “Outlaw Gangs of the Middle Border: American Social Bandits,” *The Western Historical Quarterly* 12.4 (Ekim 1981), 387–408.

yüzyılda Chihuahua eyaletine odaklanan çalışmasında bu süreci ele alır (1910'daki Meksika Devrimi'ni, en azından kuzey Meksika'nın bu kısmında, eyaletin emsalsiz militanlık ve vigilantizm kültürünün devlet eliyle bastırılmasına yönelik yerel bir öfkenin doğurduğunu iddia eder).⁹⁷

Çin de derin kriz dönemlerinde benzer eğilimler yaşamıştı. Qing devletinin çökmesi ve Sun Yat Sen yönetiminde bir cumhuriyetin kurulmasının ardından, geniş Çin topraklarının büyük bir bölümü yerli savaş lordlarının (ki çoğunluğu bu siyasi yükseliklere çıkmadan önce sıradan eşkıyaydı) hakimiyeti altına girdi.⁹⁸ Giriş kısmında da bahsedildiği gibi, birçok akademisyen Chiang Kai-shek'in milliyetçi hükümetinin, şehrin önemli sektörleri üzerinde kontrol sağlamak için bölgenin en güçlü suç örgütü olan Yeşil Çete ile yakın bir ilişki kurduğu Şangay'daki iç savaş örneğinin altını çizmektedir. Ancak, 1949'da Mao Zedong'un zaferiyle, nihayet güçlü bir Çin devleti tekrar kuruldu ve (en azından aleni durumdaki) eşkıya, asi ve yasa dışı otoritelerin Çin kırsalında ortadan kaldırılması için büyük çaba harcandı.⁹⁹ Devrimden sonraki Meksika, Komünist Çin'in aksine, azgın suç örgütlerinin yerel siyasi yaşamdaki etkisini silmede ancak kısmi bir başarı elde edebildi. Hem Luis Astorga hem de James Sandos, yerel siyasi düzenin meşru üyelerinin, (hem Amerika hem de Meksika sınırından) uyuşturucu kaçakçıları ve eşkıyalarla iş birliği yaparak sözüm ona bir düzen havası getirmesi ve devlet giderlerini cebe indirmesinin eski bir örneği olarak Baja

Alonso, *Thread of Blood: Colonialism, Revolution, and Gender on Mexico's Northern Frontier*, 15–50; Chris Fraser, *Bandit Nation: A History of Outlaws and Cultural Struggle in Mexico, 1810–1920* (Lincoln: University of Nebraska Press, 2006), 20–57; Paul Vanderwood, *Disorder and Progress: Bandits, Police, and Mexican Development* (Wilmington, DE: A Scholarly Resources Inc., 1992), 5–13.

Billingsley, "Bandits, Bosses, and Bare Sticks," 235–288.

He Bingsong, "Organized Crime: A Perspective from China," *Organized Crime: World Perspectives*, Jay Albanese vd. (ed.), (Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2003), 279–297.

Califonria Norte'nin devrim sonrası valisi Esteban Cantú Jiménez'i örnek gösterir.¹⁰⁰

Geç Osmanlı İmparatorluğu'nu bu dönemde çoğu devletten en çok ayıran nokta, gizli operasyonlar için suçlular ve eşkıyalar arasından silahlı gruplar toplama politikasıydı. Firarilerden, aşiretlerden ve isyancılardan oluşan yerel milislerin istihdamı, tarih boyunca dünyanın her yerinde görülmüş bir olgu olsa da (Kazaklarla Çin ve Habsburg İmparatorluğu gibi yerlerdeki diğer sınır birimleri en bilinen örnekler arasındadır), Osmanlı'nın Teşkilat-ı Mahsusa'sıyla kıyaslanabilecek bir oluşum bulmak zordur.¹⁰¹ Yine de, şiddet geçmişine sahip bireylerin (şuikastlar ve toplu katliam operasyonları gibi) gizli ve yargısız infazlar için kullanılması Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde birçok yerde görülebilir. John Paul Newman, Julia Eichenburg ve Robert Gerwarth, savaşın ardından Orta Avrupa'da, marjinalleştirilmiş (ama ille de suça eğilimli veya deneyimli olmayan) bireyler arasında görülen paramiliter hareketlilikle ilgili benzer kalıplara işaret etmektedir.¹⁰²

Osmanlı İmparatorluğu ile diğer devletler arasında yapılan karşılaştırmaların bir başka güçlü noktası, göç dağılımlarının ve etnisiteye ilişkin düşüncelerin organize suç faaliyetlerinin algılanmasına etki etmesi durumudur. Kitlemel göçler 19. yüzyılın dünya tarihinin ayrılmaz bir parçasıydı. Mülteciler ve servet

¹⁰⁰ Astorga, "Organized Crime," 62–65; Nicole Mottier, "Drug Gangs and Politics in Ciudad Juarez: 1928–1936," *Mexican Studies* 25.1 (Kış 2009), 19–46; Sandos, "Northern Separatism during the Mexican Revolution: An Inquiry into the Role of Drug Trafficking, 1910–1920," 191–214.

¹⁰¹ Özellikle etnik temellere dayalı milislerin ve birimlerin dahil edildiği muhtemelen en iyi eser için bkz. Wayne Lee (ed.), *Empires and Indigenes: Intercultural Alliance, Imperial Expansion and Warfare in the Early Modern World* (New York: NYU Press, 2011).

¹⁰² Julia Eichenberg, "The Dark Side of Independence: Paramilitary Violence in Ireland and Poland after the First World War," *Journal of Contemporary European History* 19.3 (2010), 231–248; Robert Gerwarth ve John Horne, "The Great War and Paramilitarism, 1917–1923," *Journal of Contemporary European History* 19.3 (2010), 267–273; John Paul Newman, "Post-Imperial and Post-war Violence in the South Slav Lands, 1917–1923," *Journal of Contemporary European History* 19.3 (2010), 249–265.

avcıları bu dönemde neredeyse her kıtaya akın etmişti. Dahası, üretim tarzlarının hızla değiştiği bir dönemde, büyük küçük tüm imparatorluklar ve devletler, kendi vatandaşlarının yoğun göçü ile başa çıkmak zorunda kaldılar (ki bu genellikle kırsaldakilerin genişleyen kentsel merkezlere yöneldiği kitlesel göçü de kapsayan bir durumdu). Şehre veya yabancı kıyılara yeni gelenler, çoğu zaman kurulu yerel sosyoekonomik düzene ve kentlerin, devletlerin veya bölgelerin siyasi statükosuna büyük zararlar verdi. 19. yüzyıl şehirlerinde suç, genelde her yerde şehrin yeni sakinleriyle özdeşleştirilmekteydi. Amerika'nın büyük şehirlerindeki yerel yetkililer, Sicilyalıları, Meksikalıları, İrlandalıları, Yahudileri, Afrikalı-Amerikalıları ve Chicano-ları (Meksika asıllı Amerikalılar) suç faaliyetleriyle kesin bir şekilde ilişkilendirmişti. Çin ve Rus yetkilileri de yeni gelen köylüler ve suç arasında benzer bağlantılar gördüler. Ayrıca, Britanya idaresindeki Hindistan ve Rusya gibi bazı emperyal devletlerin belirli yerli grupları (Çeçenler ve Orta Hindistan'ın eşkıyaları gibi) doğuştan "savaşçı" olarak kabul ederek suça eğilimli olduklarını düşündükleri de unutulmamalıdır.¹⁰³ İtalyan krimonolog Cesare Lombroso, suç faaliyetlerinin insan anatomisiyle ilişkisini incelediği çalışmasıyla, halkın ve üst sınıfın suç, etnisite ve sınıf arasındaki ilişkiye dair algı ve görüşlerini iyice güçlendirmişti.¹⁰⁴ Günümüzdeki akademik araştırmalar, suç faaliyetlerinin, siyasi ve ekonomik açıdan marjinalleşmiş

¹⁰³Robert Anthony, "Demons, Gangsters and Secret Societies in Early Modern China," *East Asian History* 27 (Haziran 2004), 71–98; Mark Galeotti, "Brotherhoods and Associates: Chechen Networks of Crime and Resistance," *Networks, Terrorism and Global Insurgency* 1 (2005), 171–182; Peter Holquist "To Count, to Extract, and to Exterminate: Population Statistics and Population Politics in Late Imperial and Soviet Russia," *A State of Nations: Empire and Nation Making in the Age of Lenin and Stalin*, Ronald Grigor Suny ve Terry Martin (ed.), (New York: Oxford University Press, 2001), 111–144; Kim A. Wagner, "The Deconstructed Stranglers: A Reassessment of Thuggee," *Modern Asian Studies* 38.4 (2004), 931–963.

¹⁰⁴Peter D'Agostino, "Craniums, Criminals, and the 'Cursed Race': Italian Anthropology in American Racial Thought, 1861–1924," *Comparative Studies in Society and History* 44.2 (Nisan 2002), 319–343.

gruplar (özellikle göçmenler) arasındaki yaygınlığını reddetmese de, 19. yüzyıl suç antropologlarının şiddeti ve hukuk ihlallerini bir şekilde ırksal, etnik, doğuştan veya genetik bir özellik olarak görmelerinin yanlış olduğu açıktır. Çağdaş bilim adamları, bu tür akıl yürütmelerin daha çok 19. yüzyılda üst sınıfın sosyopolitik endişelerinin ve modern bilimsel infaz yöntemleriyle suç önleme yöntemlerinin ortaya çıkışının tezahürlerinden olduğunu öne sürmektedirler.¹⁰⁵

Osmanlı ve erken dönem cumhuriyet yetkilileri, suç faaliyetlerini tartışırken veya raporlarken belirli etnik gruplara ve göçmenlere (yani Arnavutlar, Lazlar, Çerkesler ve Kürtler) özel bir dikkatle yaklaşıyordu. Bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri veya diğer sanayileşmiş devletlerin aksine, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki organize suç faaliyetlerinin (eşkıyalık veya kaçakçılık olsun) ağırlıklı bölümünün şehir merkezleri dışında gerçekleştiği akılda tutulmalıdır. Türkiye’nin en büyük şehri olan İstanbul’un, 1920’lerin sonlarına kadar yalnızca bir buçuk milyon sakini vardı (nitekim bu rakam, genç Türk Cumhuriyeti’ndeki diğer şehirlerinin nüfuslarını katbekat aşılıyordu).¹⁰⁶ Savaşın sonraki yıllarda Londra, St. Petersburg veya Paris gibi politik ve ekonomik açıdan benzer öneme sahip şehirler nispeten daha büyüktü. Kentsel büyümedeki bu fark, Osmanlı ve Türk devletlerinin etnisite ve suç konusuna yaklaşımında önemli farklılıklara yol açtı. ABD, Büyük Britanya ve Sovyetler Birliği’nde üst sınıf genellikle sokak çetelerinin

¹⁰⁵Malcolm Gaskill, “The Displacement of Providence: Policing and Prosecution in Seventeenth and Eighteenth Century England,” *Continuity and Change* 11.3 (1996), 341–374; Rene Levy, “Crime, the Judicial System and Punishment in Modern France,” *Crime History and Histories of Crime*, Clime Emsley ve Louis A. Knafla (ed.), (Westport, CT: Greenwood Press, 1996), 87–108; Alf Lüdke ve Herbert Reinke, “Crime, Police and the ‘Good Order’: Germany,” *Crime History and Histories of Crime*, Clime Emsley ve Louis A. Knafla (ed.), (Westport, CT: Greenwood Press, 1996), 109–138; Jeffrey Scott McIlwain, “Organizing Crime in Chinatown: New York City’s Chinatown and the Social System of Organized Crime during the Progressive Era,” (Doktora Tezi., Pennsylvania Üniversitesi, 1997).

¹⁰⁶İmparatorluk kayıtlarına göre, 1914 yılında İstanbul’un resmi nüfusu 900.000’den biraz fazlaydı. Bkz. Karpat, *Ottoman Population*, 170–171.

tehditlerine ve diğer kentsel suç formlarına daha fazla vurgu yapma eğilimindeyken, Osmanlı ve Türk yetkilileri “etnik” suçu temelde kırsal bir olgu olarak görmeye devam etti. Bununla birlikte, Osmanlı ve Türk elitleri, suça eğilimli oldukları kabul edilen etnik gruplar arasında önemli bir ayrım yapmışlardı. Arnavutlar, Lazlar ve Kürtler gibi Müslüman gruplar, kanun ve düzen açısından bir tehdit oluşturmuyordu. Ancak, uygun koşullar sağlandığında (zorunlu göç ve nüfus dağılımı gibi), belli Müslüman grupların suç eğilimleri hafifletilebilirdi. Yunanlar ve Ermeniler gibi Hristiyan gruplar, suça muhakkak eğilimli olmasalar bile ayrılıkçılık ve yabancı düşmanlarla iş birliği yapma potansiyelleri nedeniyle devletin bekası için bir tehlike olarak görülüyorlardı. Bu nedenle, Osmanlı ve erken dönem cumhuriyet yetkilileri, bu ciddi iç tehdit potansiyelleriyle daha sert bir şekilde başa çıkma eğilimindeydi.

Genel olarak değerlendirildiğinde şu noktayı vurgulamak zorunludur: Osmanlı İmparatorluğu ve erken dönem Türk Cumhuriyeti’nin tarihinden gelen bu çeşitli eğilimler, modern Türkiye’deki organize suçun hakiki kaynağı olarak tanımlanabilecek bir alt kültür veya eğilim oluşturmaz veya bünyesinde bulundurmaz. Küresel tabloya bakıldığında, savaş öncesi dönemde oluşan ve savaş sonrası döneme evrilen belirli alt kültürler veya örgütlerin (örneğin Sicilya mafyası Cosa Nostra, Camorra mafyası ve diasporada bulunan belirli sayıdaki Tong Örgütü Kardeşliği gibi) bulunduğu görülmektedir. Tam bu noktada, Osmanlı ya da erken cumhuriyet döneminin modern Türkiye’deki organize suçun kökenlerini anlamadaki rolünün önemi sorgulanabilir. Başka bir deyişle, eğer Osmanlı’nın son dönemindeki eşkıyalar veya *kabadayılar*, modern İstanbul’un veya Diyarbakır’ın suç örgütlerinin temelini oluşturmuyorsa, bu olayların günümüzle ne gibi bir ilgisi vardır?

19. yüzyıl ile yirminci yüzyıl başlarının organize suç faaliyetlerinin çeşitli formlarını anlamak, bize sonraki dönemde ortaya çıkan suçlular ve suçları denetlemekle görevli devlet yetkilileri arasındaki davranış kalıpları hakkında önemli ipuç-

ları ve içgörüler sunacaktır. Etnisite merceği, organize suçun Türkiye'deki tasvirleri için hâlâ olmazsa olmazdır. Türk devleti yirminci yüzyıla erişecek kadar olgunlaştığında bile, siyasetçiler ve kolluk kuvvetlerinden yetkililer, hâlâ Türk suç dünyasının unsurlarıyla iş birliği yapmaya ve onları desteklemeye mecbur olduklarını düşünüyorlardı. Dahası, Türk devletinin merkezîleşmiş siyasi kontrolüne karşı çevresel direnç biçimlerinin (kendini hem halk ayaklanması hem de Türk devleti içindeki kurumsal muhalefet olarak gösteren durumlar gibi) hâlâ devam ettiği görülüyordu.

Türk organize suçunun kökenlerini tam anlamıyla anlamak için, Osmanlı İmparatorluğu'nun veya erken dönem Türk Cumhuriyeti'nin coğrafi sınırları içinde bulunmayan diğer faktörlerin de bilinmesi gerekir. Bir sonraki bölümde daha net bir şekilde görüleceği gibi, Amerika Birleşik Devletleri'nin ortaya çıkışı, bugün anlaşıldığı şekliyle Türk suç dünyasını ve sınırlarını kavramada hayli mühim bir katkıda bulunur. Osmanlı ve erken dönem Türk Cumhuriyeti'ndeki suç eğilimleri (ve devletin suça ilişkin politikaları), ancak Amerika'nın narkotik maddeler ve bilhassa eroin konusundaki politikaları ve yurt içi tartışmalarıyla beraber incelendiğinde daha büyük önem arz edecektir.

TÜRKİYE, AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE EROİN TİCARETİNİN DOĞUŞU

1943 yazında, Brooklyn federal mahkemesindeki savcılar dünyanın en kötü şöhretli uyuşturucu tacirlerinden ikisini yargı önüne çıkardı. Bu iki kişi, George ve Elias Eliopoulos, Amerika Birleşik Devletleri'ne iki yıl önce gelmişlerdi ve Manhattan'da bulunan Central Park çevresindeki lüks otellerde ayrı ayrı yaşıyorlardı. Yunanistan'ın en zengin denizci ailelerinden birinin varisleri olan Eliopoulos kardeşler, Yunan ordusuna tedarikçi olmuşlardı ve Yunanistan'da boksit ve altın madenleri vardı. İkisi de Almanya'nın 1941'de Yunanistan'ı işgal etmesinin ardından New York'a yerleşmişti.¹

Bununla beraber savcılığa göre Eliopoulos kardeşler, dünya çapına yayılmış bir uyuşturucu kaçakçılık ağını kilit isimleriydi. Bu ağ öyle büyük ve güçlüydü ki daha önce Milletler Cemiyeti de faaliyetlerine son vermek umuduyla müdahalede bulunmuştu. *Washington Post*'a göre Brooklyn mahkemesindeki iddianame, ABD, Kanada, Büyük Britanya, Hollanda, Fransa, Çin, İsviçre ve Mısır'daki emniyet teşkilatlarının ortak çabasıyla hazırlanmıştı.² Federal ajanlardan biri iki Yunan adamın milyonlarca dolarlık vurgun yapacağına ihtimal vermese de Brooklyn'deki iddianame Elias ve George

¹ "2 Held as Leaders of a Narcotic Ring," *New York Times*, 23 Kasım 1941; "2 Held in Narcotics Case," *New York Times*, 22 Kasım 1941; Robert Rice, *The Business of Crime* (New York: Farrar, Straus & Cudahy, 1956), 140-6; "Two Greek Refugees Indicted as Smugglers of \$1,000,000 of Narcotics into the U.S. in 1930," *New York Times*, 5 Mayıs 1943.

² Eric Friedheim, "Greek 'Mystery Man' is Jailed as Head of Huge Dope Ring," *Washington Post*, 22 Kasım 1941.

Eliopoulos'u 1931'de Hoboken limanına iki milyon dolar (daha sonra bir milyon dolar olduğu söylendi) değerinde morfin kaçırmakla suçluyordu. On bir günlük duruşmanın ardından kardeşler tüm suçlamalardan hüküm giydi. Ancak federal savcıların zaferi hızla mağlubiyete dönüştü. Dört ay süren görüşmelerin ardından baş yargıç Matthew T. Abruzzo, davanın zaman aşımına uğradığını ilan ederek kararı feshetti. Hükümetin avukatlarının kafa karışıklığı ve geç kalmış olmaları, iddiaları dört yıl içinde eritip hükümsüz kılmıştı.³ 1947'nin sonunda, iki kardeşten en azılısı Elias Eliopoulos, ailesinin işlerine (o dönemde uyuşturucu ve silah kaçakçılığı da buna dahildi) devam etmek için artık bağımsız olan Yunanistan'a geri döndü.⁴

Eliopoulos kardeşleri yargılamak ve mahkûm etmek için gösterilen çaba, Amerika'nın küresel uyuşturucu ticaretiyle yüzleşmesinin erken tarihlerinden önemli bir anı temsil eder. İkinci Dünya Savaşı'nın ortasında sonuçlanan davanın kendisi bile, Washington'ın ve Amerikan halkının uyuşturucu madde kullanımı, satışı ve kaçakçılığı konusunda artan farkındalığına işaret eder. Afyon tüketimi ve takasıyla ilgili federal yasalar 1914'ten bu yana yürürlükte olsa da Washington bu yeni yönergeleri uygulamaya geçirmekte yavaş davranmıştı. Yasama organlarının uyuşturucu ihlalleriyle özel olarak ilgilenmek üzere küçük bir kuruluşun kurulmasına izin vermesi ancak 1930 yılında gerçekleşti. Hazine Bakanlığı bünyesindeki Federal Narkotik Büronun (FBN) fikir babası ve kurucusu Harry J. Anslinger'dı. Anslinger, FBN'i otuz iki yıl boyunca yönetmiş ve büronun hem yurt içi hem de uluslararası etki ve nüfuz sahibi bir yasama organına dönüşmesine nezaret etmişti.

Anslinger'ın Elias ve George Eliopoulos'u yargı önüne çıkarmadaki şahsi ilgisi, FBN'in İkinci Dünya Savaşı'ndan

³ "2 Brothers Freed in Narcotics Case," *New York Times*, 9 Ekim 1943; Rice, *The Business of Crime*, 146-147.

⁴ Martin Pera'dan Charles Siragusa'ya, 30 Nisan 1951; Martin Pera'nın Dosyası; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

önceki yıllardaki ilgi odağının mühim bir yönünü yansıtır. Eliopoulos kardeşler, afyonun yanı sıra diğer uyuşturucuları da dünyanın çeşitli limanlarına ithal ettiler, ancak uyuşturucu ticaretinin bu iki öncüsünün en çok bel bağladıkları şey, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki çiftçilerin, kimyacıların ve toptancıların üretim ve işleme kabiliyetiydi. Türkiye, Anslinger ve diğerlerinin ifade ettiği gibi, iki dünya savaşı arasındaki dönemde dünya narkotik piyasasının baş afyon tedarikçileri arasındaydı. Ankara, yurt içindeki yasa dışı afyon üretimini ve satışını sınırlamak için tereddütlü adımlar atmış olmasına rağmen, Türk narkotiklerinin Amerika Birleşik Devletleri üzerindeki etkisi FBN'i giderek daha çok endişelendiriyordu. İkinci Dünya Savaşı sona ererken, Anslinger'ın FBN'i Türk narkotik ticaretinin kaynağını kurutma umuduyla Türkiye'de daha sabit ve etkin bir Amerikan varlığı oluşturmaya girişti.

Bu bölüm, farklı ancak birbiriyle bağlantılı iki tarihsel gelişim hattının evriminin izini sürerek Washington'un narkotiklere karşı yasakçı tutumunun kökenlerini ve Federal Narkotik Bürosunun kuruluşunu inceliyor, Amerika Birleşik Devletleri'nde narkotik tüketimini durdurma çabalarını ve FBN'in 1930 ile 1950 yılları arasındaki gelişimini inceleyerek, Amerika'nın dünya sahnesinde yükselen bir egemen güç olarak gelişimini ele alıyor ve Türkiye'deki afyon endüstrisinin gelişimini, Amerika'nın savaş öncesi ve savaş dönemi boyunca kapsamı genişleyen hedeflerinin anlaşılması üzerinden izliyor. Anadolu, öteden beri doğu Akdeniz'deki afyon üretimi ve ticaretinin kaynağı olmuştur. 19. yüzyılda ise Osmanlı afyonuna olan talep büyük bir hızla artmıştı. Ancak Batı'nın emperyal hakimiyeti, Osmanlı devletinin ekonomik anlamda bu talepten doğrudan yararlanmasını büyük ölçüde engellemişti. İlginçtir ki, 1909'dan sonra küresel boyutta kademeli olarak uygulanan uyuşturucu yasakları, Türkiye Cumhuriyeti içindeki narkotiklerin ekonomik önemini ve politik etkisini arttırdı. Amerika'nın afyon ve diğer uyuşturucular üzerindeki uluslararası ambargonun başlıca uygulayıcısı olarak ortaya

çıkışı, Amerika Birleşik Devletleri’nin Türkiye’nin iç işleriyle daha yakından ilgilenebilmesinin yolunu açtı. Amerika’nın Türkiye’deki diğer çıkarlarının (özellikle güvenlik ve diplomasi konularında) artmasıyla birlikte, afyon üretimi ve yasa dışı uyuşturucu ticareti, Türk-Amerikan ilişkileri içinde hem iş birliği hem de gerilim kaynağı haline geldi. Türk ve Amerikan yetkilileri ve ajanları ile suçlular arasındaki etkileşimin yarattığı sinerji, Türkiye’nin modern suç dünyasının evrimine derinlemesine etki etti.

Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Afyon Ticaretinin Oluşumu

Görünüşe bakılırsa, haşhaş bitkisinin ham maddesinden elde edilen afyonun ticareti ve tüketimi, antik çağlardan itibaren görülen örgütlü toplumların gelişimiyle paralel bir hatta ilerliyor. Afyonun büyük Akdeniz pazarındaki varlığı, Bronz Çağı kadar gerilere götürülebilir.⁵ Hafif bir ironiyle, Osmanlı İmparatorluğu’nun temelinin bir afyon tarlasında yattığı da söylenebilir. İmparatorluğun adını taşıyan kurucu Osman Gazi, günümüz Afyonkarahisar’ın etrafındaki verimli tarlalara bir günlük mesafedeki Söğüt kasabasında doğmuştu. Torununun oğlu I. Bayezid dönemine gelindiğinde, Osman’ın kurduğu devlet, afyon üretimine en uygun olan Anadolu topraklarının büyük bir bölümünü içine almış olacaktı. Afyon ile Yozgat arasındaki bölgeye ek olarak, çiftçiler ve tüccarlar afyonu Aydın, Balıkesir, Kütahya, Konya, Isparta ve batıyla iç Anadolu’daki diğer bölgelerde başat bir mahsul haline getirdiler.

Afyon, 19. yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu üzerinde büyük bir etkiye sahipmiş gibi görünmüyordu. Özellikle

⁵ Alfred McCoy, *The Politics of Heroin: CIA Complicity in the Global Drug Trade* (Chicago, IL: Lawrence Hill Books, 2003), 3; Booth, *Opium*, 15–34.

ünlü Oryantalist ressam ve yazarların pek sevdiği popüler tasvirlerin (nargilesinin tadını çıkaran çakırkeyif bir Osmanlı efendisi gibi) aksine, afyonun bir uyuşturucu olarak tüketimi sınırlandırılmıştı. Haşhaşın hem tohumu hem de bitkisinden elde edilen öz, yemek yağı, çeşni (ekmekte vb.) ve tıbbi amaçlar gibi çeşitli alanlarda kullanılırdı. Ne Müslümanlar ne de Hristiyanlar afyon hasadını tekel altına almıştı fakat 19. yüzyılda afyonla ilgili ürünlerin ticareti Ermenilerle ilişkilendirilir hale geldi.⁶

19. yüzyılın başlarında Anadolu'daki afyonun durumunu, dünyanın diğer yarısında yaşanan olaylar değiştirdi. Doğu Hindistan Ticaret Şirketi (EIC) yetkilileri Bengal'deki geniş arazileriyle Çin pazarını içeriden çökertmek için bir plan yaptı. 18. yüzyılda İngilizlerin çay talebi, EIC tüccarlarının kazançlarında bir orantısızlığa neden olmuştu. Güney Çin'deki ham afyon talebinin farkına varan EIC yetkilileri ve tüccarları, Bengal'deki yeni haklarından yararlanarak Babürlerin afyon üzerindeki eski tekeli yeniden canlandırdı. Çin hükümetinin Pekin'de afyonun satışını ve ithalatını yasaklaması, Doğu Hindistan Şirketi (EIC) yetkililerini giderek artan miktarda afyonu Çin pazarına sokmasına mâni olamadı. İngiliz-Hint afyonunun yasa dışı ticareti, Doğu Hindistan Şirketine (ve diğer yabancı tüccarlara) büyük kârlar getirirken, Çin'in güney kıyılarında bir dolu uyuşturucu bağımlısı peyda olmuştu. İktidardaki Çing Hanedanlığı, İngiliz afyonunun halka satışını engellemeye çalışınca, savaş ilan edildi. Birinci Afyon Savaşı'nın sonucu, Doğu Asya'da ticaret, diplomasi ve toplum yapısını hızla değiştirdi. Savaş, Avrupa ve Amerika'nın Çin'deki ticari çıkarlarını engelleyebilecek her türlü siyasi ve hukuki engeli ortadan kaldırarak Batı'nın bir yüzyılı aşkın

İbrahim İhsan Poroy, "Expansion of Opium Production in Turkey and the State Monopoly of 1828-1839," *International Journal of Middle East Studies* 13.2 (Mayıs 1981), 196; A. Üner Turgay, "The Nineteenth Century Golden Triangle: Chinese Consumption, Ottoman Production, and the American Connection, II," *International Journal of Turkish Studies* 3.1 (1984-85), 65-66.

bir süre boyunca Çin devletinin ve ekonomisinin üzerindeki egemenliğinin yolunu açtı. İlerleyen on yıllarda Çin, afyon tüketiminin küresel merkezi haline geldi. 1906'da Çin'in yetişkin erkek nüfusunun dörtte birinden fazlasının düzenli olarak afyon kullandığı göz önünde bulundurulduğunda, Çin iç pazarı talebi karşılamak için on binlerce ton afyona ihtiyaç duyar oldu.⁷

Çin'in hızla büyüyen bağımlı nüfusu, dünya genelindeki afyon tüccarları ve üreticileri üzerinde manyetik bir etki yaptı. Güney Çin'in bitmek bilmez gibi görünen afyon talebi, hükümetleri ve özel sektörleri yerel afyon üretimini teşvik etmeye veya uyuşturucunun yeni kaynaklarını aramaya zorladı. Afyon sadece Avrasya karasında, doğu-batı ekseninde uzanan dar bir toprak şeridine özgü olduğundan, üretime en uygun topraklar şu üç imparatorluğun elindeydi: Britanya Hindistan'ı, İran'daki Kaçar Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu. Bengal örneğini takip eden Osmanlılarla Kaçar çiftçileri ve tüccarları, afyonu hayatı öneme sahip bir mahsule dönüştüren bu yüksek kârlı ticaretin cazibesine hemen kapıldılar.⁸

İstanbul, afyonun dünya ekonomisinde giderek artan önemini göz ardı etmiyordu. 1828'de Osmanlı hükümeti, afyon talebinin çarpıcı yükselişine yanıt olarak, uyuşturucu maddeler için Yed-i Vahit isimli bir devlet tekeli kurdu. Yed-i Vahit yönetimi altında, haşhaş üretimi ve kârı arttı. Bengal'in

⁷ Konuyla alakalı daha fazla kaynak için bkz. Gregory Blue, "Opium for China: The British Connection," *Opium Regimes: China, Britain and Japan, 1839-1952*, Timothy Brook ve Bob Tadashi Wakabayashi (ed.), (Berkeley: University of California Press, 2000), 31-54; Alfred McCoy, "The Stimulus of Prohibition: A Critical History of the Global Narcotics Trade," *Dangerous Harvest: Drug Plants and the Transformation of Indigenous Landscapes*, Michael K. Steinberg vd. (ed.), (New York: Oxford University Press, 2004), 37; Alfred McCoy, "Heroin as a Global Commodity: A History of Southeast Asia's Opium Trade," *War on Drugs: Studies in the Failure of U.S. Narcotics Policy*, Alfred McCoy ve Alan Block (ed.), (Boulder, CO: Westview Press, 1992), 237-279.

⁸ Kaçar Devletiyle ilgili olarak bkz. Rudi Matthee, *The Pursuit of Pleasure: Drugs and Stimulants in Iranian History 1500-1900* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005), 207-218.

üretim kapasitesiyle hiçbir zaman rekabet edememiş olmakla birlikte Osmanlı afyonu, bir dönem Çin'in uyuşturucu madde tüketiminin %10'unu karşılayacaktı.⁹ Afyon ticareti üzerindeki tekel, Osmanlı hazinesine gerekli olan finansal can simidini sağladı. 18. yüzyılın büyük bir kısmı ve 19. yüzyılın başlarında, İstanbul istikrarlı gelir kaynaklarını koruma mücadelesi veriyordu. Rus ve Avusturyalı rakiplerle sürekli çatışmaların yaşandığı bu dönemde, imparatorluk cebinden çıkan fonların büyük bir kısmı savaşa harcanıyordu. Fakat merkezî yönetimin kademeli olarak zayıflamasıyla beraber, sultanın vergileri arttırma ve kontrol etme yetkisi zorlaştı ve sınırlandırıldı. Anadolu ve Balkanlar'daki yerel ayan aileleri köylülerin sırtından zenginleşirken, devletin vergi tahsildarları, imparatorluğun refahına katkıda bulunacak vergi gelirlerinin büyük bir kısmını zimmetine geçirmekteydi. 19. yüzyılın başlarında Sırbistan ve Yunanistan'daki ilk ayrılıkçı hareketler, İstanbul'un mali işlerini yönetme gücünü daha da zayıflattı.¹⁰

1808'de tahta çıkan II. Mahmud, geçmiş Osmanlı yönetimlerinin aczinden kesin bir kurtuluşu temsil ediyordu. 1826'da imparatorluğun sahtekârlarla dolu yeniçeri ordusunun ortadan kaldırılmasıyla, Osmanlı kırsalındaki ayanlardan kimileri kademeli olarak dize getirildi, kimileri ise tamamen ortadan kaldırıldı. Mahmud, imparatorluğun askeri kurumlarının bu iki kaynağı yerine, Batı askerleri usulünce eğitilip donatılmış zorunlu askerlerden oluşan bir ordu kurmayı amaçlıyordu. Reformdan geçirilmiş bu ordunun ve onu yönetecek genişleyen bürokrasinin masrafları için eski ve daha az verimli vergi biçimleri (çiftçilik vergisi gibi) kademeli olarak kaldırıldı. Afyon da dahil olmak üzere, devletin çeşitli ticaretler üzerin-

⁹ Poroy, "Expansion of Opium Production in Turkey and the State Monopoly of 1828-1839," 192.

¹⁰ Linda Darling, "Public Finance: The Role of the Ottoman Center," *The Cambridge History of Turkey: 3. Cilt, The Later Ottoman Empire, 1603-1839*, Suraiya Faroqhi (ed.), (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 118-131; Eldem, "Capitulations and Western Trade"; Suraiya Faroqhi, *The Ottoman Empire and the World Around It* (Londra: I.B. Tauris, 2006), 70-72.

deki kontrolünden elde ettiği gelirler doğrudan yeni Osmanlı ordusuna aktarıldı.¹¹

Ancak Osmanlı'nın afyon üretimi üzerindeki bu dolaysız kontrol dönemi uzun sürmedi. Önceki bölümde bahsedildiği gibi, imparatorluğun ekonomik egemenliğinin erozyonu kademeli bir süreçti. Akdeniz ekonomisinin öneminin giderek azalması ve Batı Avrupa'daki devletlerin üretim kapasitesinin artması, Osmanlı İmparatorluğu'nun 18. yüzyıldaki askeri ve diplomatik yenilgilerini daha da kötüleştirdi.¹² 19. yüzyılın başlarında yaşanan daha çok askeri başarısızlık, imparatorluğun egemenlik haklarını korumadaki mücadelesini iyice güçleştirdi. Mısır valisi Mehmet Ali, Osmanlı Suriyesi üzerinde hak iddia ederek isyan başlattığında, II. Mahmud'un yeni zorunlu askerler ordusu, üstüne düşen güçlüğü göğüsleyemedi. Mehmet'in birlikleri, 1833 Konya Muharebesi'nde sultanın kuvvetlerini bozguna uğrattınca, II. Mahmud tahtını ve devletini kurtarmak için Rusya ve diğer Avrupalı güçlerin aracılığını talep etti. Büyük Britanya'nın kısmen de olsa Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü desteklemesinin bir bedeli vardı. 1838'de, Sultan I. Abdülmecid'in başlattığı geniş kapsamlı Tanzimat reformlarından bir yıl önce Büyük Britanya, İstanbul'u tüm tarım ürünlerinin üzerindeki tekeli ve yabancı mallar üzerindeki gümrük vergilerini fesheden Balta Limanı Antlaşması'nı imzalamaya zorladı.

Britanyalıların Osmanlı İmparatorluğu içerisinde serbest ticaret yapabilme talebi, afyon ticaretinin siyasi ve ekonomik önemini kökten değiştirdi. Yabancı afyon satışlarının artmakta olan gelirleri artık devlet kasasına aktarılamayacak yahut kurumsal reformlara yatırılmayacaktı. Balta Limanı Antlaşması yabancı ihracat ve yatırımının önündeki engelleri

¹¹ Poroy, "Expansion of Opium Production in Turkey and the State Monopoly of 1828-1839," 198-202.

¹² Immanuel Wallerstein vd. "The Incorporation of the Ottoman Empire into the World Economy," *The Ottoman Empire and the World Economy*, Huricihan İslamoğlu İnân (ed.), (Cambridge: Cambridge University Press, 1987), 88-100.

azaltarak Batılı tüccar ve üreticilerin Anadolu haşhaşına akın etmelerinin yolunu açtı. Sonraki yüzyıl boyunca, Anadolu'daki afyon ticaretinin (ve kârının) büyük kısmı yabancıların eline geçti.¹³ Osmanlı toplumu içerisinde büyüyen mezhep ayrılıkları, Batı'nın afyon ticaretinde büyüyen etkisinin bölgesel karakterini pekiştirmişti. Anekdot niteliğindeki kanıtlar, Yahudilerin ve Hristiyanların (bilhassa Ermeni ve Yunanların) afyon ihracatında çok daha etkin bir rol oynadığını gösteriyor. Çoğunlukla Hristiyan ve Yahudilerle iş yapmayı tercih eden Batılı tüccar ve diplomatlar, afyon ticaretindeki gayrimüslim egemenliğini desteklemekteydi. Özellikle İTC'nin yükselişinden sonra, Müslüman Osmanlı milliyetçilerinin gözünden bakıldığında, Hristiyan ve Yahudilerin (afyon ticaretinde olduğu gibi) ticaret ve sanayinin zirvesinde konuşlanmış olmaları ve ticari çıkarlarının Batı ile böyle yakın bir iş birliği içinde olması, gayrimüslim tebaanın, Osmanlı devletini ve ekonomisini boyunduruk altına alma ve kontrol etmede Batı ile bir suç ortaklığı içinde olduğunu gösteriyordu.

Osmanlı'nın afyon satışları, Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar istikrarlı bir şekilde devam etti. Savaşın başlamasıyla birlikte, Osmanlı afyon ihracatının tonajı 1912'den önceki seviyelerinin yaklaşık yarısına kadar geriledi. Anadolu'dan yapılan ihracat, savaş öncesi afyon ihracatı ederinin bir kısmını oluşturmaya 1930'ların ortalarına değin devam etti.¹⁴ Ne var ki, 1912'den sonra ortaya çıkan birtakım yeni koşullar bölgenin uluslararası afyon ticaretindeki konumunu yeniden belirledi. Hem ABD'de hem de Avrupa'da ilaç endüstrisinin kademeli olarak gelişmesiyle birlikte, daha yüksek dozajda morfin içermesi nedeniyle değeri artan Anadolu afyonuna olan talep, Hint, İran ve Çinli rakiplerini geride bırakmıştı. Talepteki bu artış, Jön Türk hareketinin başla-

¹³ Poroy, "Expansion of Opium Production in Turkey and the State Monopoly of 1828-1839," 202-203.

¹⁴ Erdinç, *Overdose Türkiye: Türkiye'de Eroin Kaçakçılığı, Bağımlılığı ve Politikalar*, 46.

ması ile 1913’te İttihat ve Terakki Cemiyeti hükümetinin kuruluşuyla aşağı yukarı aynı zamana rastlar. Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle, Jön Türk yönetimi radikal bir dönüş yaparak batılı (ve yerli Hristiyan) etkisinden uzak bir “milli ekonomi” inşası niyetiyle eski kapitülasyon sistemine son verdi.¹⁵ Son olarak, 1912’de afyonun küresel satışını sınırlayan bir anlaşma imzalandı ki bu değişimlerin her biri ileride Türkiye Cumhuriyeti’nin afyonla ilişkisinin temelleri üzerinde geniş kapsamlı etkiler doğuracaktı. İlerleyen yıllarda afyon, giderek Avrupalı, Amerikalı ve yerli gayrimüslim taraflarca titizlikle denetlenen bir serbest piyasa ürünü olmaktan uzaklaştı. Savaşın hemen ardından yerli Yahudi ve Hristiyanların hatırı sayılır bir kısmı yabancı afyon tüccarları ile iş yapmaya devam etse de 1923’te Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması, devletin Anadolu’daki afyon ticaretine daha fazla katılımını beraberinde getirmişti. Yirminci yüzyıl ilerledikçe afyonun hem yasal hem de yasa dışı ihracatını ve morfin ile eroin türevlerinin kontrolünü eline alan yerli Müslüman Türk sayısı giderek artacaktı.

Yasakların Öncüsü: Amerika Birleşik Devletleri, Afyon ve Federal Narkotik Büronun Kurulması

19. yüzyıl boyunca, Osmanlı siyaseti veya ekonomisi Amerika Birleşik Devletleri’nde asgari düzeyde ilgi uyandırıyordu. Amerika Birleşik Devletleri, 1831’de imparatorlukla diplomatik ilişkiler kurmuş olsa da Washington, Avrupa ve Osmanlı müzakerelerini “Doğu Sorunu” olarak tanımlayan Büyük Güç politikalarından hayli uzak duruyordu. Amerika Birleşik Devletleri’nin ilk yüzyıl tarihindeki dış politikası daha ziyade, batı yarımküre ve Doğu Asya’daki siyasi, ekonomik ve

¹⁵ Zafer Toprak, *İttihad-Terakki ve Cihan Harbi: Savaş Ekonomisi ve Türkiye’de Devletçilik* (İstanbul: Homer Kitabevi, 2003).

diplomatik konulara odaklanmıştı. Washington'un Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği konusundaki genel ilgisizliği, Amerikalı sivil vatandaşların ilgisine engel olmuş değildi. 19. yüzyıl boyunca Amerikalı misyonerler, imparatorluğun çok çeşitli nüfusu arasında Hristiyanlığı yayma çabasındaki batılıların ön saflarındaydı. Amerikalı misyonerler hastaneler ve kiliseler kurmanın yanı sıra, Osmanlı dünyasının çeşitli köşelerinde okullar da inşa etti. Bu okullardan bazıları imparatorluğun enkazından sağ çıkarak varlıklarını hâlâ günümüz Ortadoğusu'nda eğitimin temel taşları olarak sürdürmektedir.¹⁶

Latin Amerika ve Çin'in, Amerikan diplomasisi ve dış ticaretinin odak noktaları olduğu iddia edilebilse de 19. yüzyılda bazı tüccarlar ve tacirler Osmanlı İmparatorluğu'nu Yanki (Kuzey Amerikalı) ihracatları ve yatırımları için iyi bir pazar olarak görüyorlardı.¹⁷ Osmanlı tütünü Amerika Birleşik Devletleri'nde satılan en kârlı mal olarak ilk sırada yer alsa da Amerikalılar, Osmanlı İmparatorluğu'nu zamanla değerli bir afyon kaynağı olarak görmeye başladı.¹⁸ İç Savaşın ardından Osmanlı afyonunun Amerikalı alıcılara satışı doruk noktasına ulaştı.

David Courtwright'ın 19. yüzyılda uyuşturucu kullanımı üzerine yaptığı araştırma, afyonun tıbbi ve keyfî kullanımlarına yönelik pek çok örnek sunar. Doktorlar ve eczacılar ağrı için sık sık morfini reçete ederlerdi (ki bu durum, İç Savaş sırasında ve sonrasında artmıştı). 19. yüzyıldaki metotlara göre, afyon, astım, depresyon, kolera, dizanteri ve sıtma gibi

¹⁶ Ussama Makdisi, *Artillery of Heaven: American Missionaries and the Failed Conversion of the Middle East* (Ithaca, New York: Cornell University Press, 2009).

¹⁷ Leland James Gordon, *American Relations with Turkey, 1830–1930* (Philadelphia: University Pennsylvania Press, 1932), 49. 1862 ile 1892 yılları arasında, mineral yağlar (petrol), pamuklu ürünler, ateşli silahlar ve damıtılmış alkollü içkiler, Osmanlı İmparatorluğu'na yapılan Amerikan ihracatının en karlısıydı.

¹⁸ Gordon, *American Relations with Turkey, 1830–1930*, 83–86; Turgay, "The Nineteenth Century Golden Triangle: Chinese Consumption, Ottoman Production, and the American Connection, II," 93. Yirminci yüzyılın başına gelindiğinde, Osmanlı afyonu Amerikan tüketiminin %66 ila %89'unu oluşturuyordu.

çeşitli hastalıkların semptomlarını hafifletiyordu.¹⁹ Afyonun keyfî kullanımı da Amerika Birleşik Devletleri'nin çeşitli köşelerinde giderek yaygınlaştı. Amerika Birleşik Devletleri'nin dört bir yanında (özellikle pek çok şehirde bulunan yeni Çin mahallelerindeki) afyonhanelerin yayılmasına, eroinin Amerikalı tüketicilere aşama olarak tanıtılması eşlik etti. Yirminci yüzyılın başında hem popüler basın hem de tıp dergileri, birçok şehir merkezinde küçük miktarlarda eroin çekerken görülen genç erkeklerin giderek çoğaldığını bildiriyordu. Soğuk, tehlikeli fabrikalarda ve emek sömürsünün yoğun olduğu ter hanelerde uzun saatler boyunca ağır işler görmenin sosyal hayata hâkim olduğu bir dönemde eroin, hiç kuşkusuz modern yaşamın fiziksel ve fizyolojik zorlukları ve stresleriyle mücadele eden işçileri biraz olsun rahatlatıyordu.²⁰

Gerek tıbbi gerek keyfî nedenlerle uyuşturuculara bağımlılık meselesi Amerikalı reformcuların dikkatini yirminci yüzyılın başlangıcından çok önce çekmişti. Alkol karşıtı hareketin destekçileri, alkol tüketimine eşlik eden toplumsal ve ekonomik aşındırıcı özelliklerin birçoğunu afyon, morfin ve eroin kullanımında da görüyorlardı. Uyuşturucu kullanan erkekler ve kadınlar, tembel, dikkatsiz ve disiplinsiz işçiler, babalar, anneler ve Hristiyanlar haline geliyordu. Ayrıca pek çok kişi, uyuşturucu kullanımının etnik azınlıklar ve alt sınıflar tarafından oluşturulan tehlikeleri daha da arttırdığını düşünüyordu. 19. yüzyılın erken dönemlerindeki “cin [içki] salgınları” gibi, afyon, kokain ve marihuana, Asyalı, Afrikalı-Amerikalı ve Chicano (Meksikalı) kullanıcıların (kullanıcıya ve tüketilen uyuşturucuya göre değişse de) en fena yönlerini ortaya çıkararak onları tembel, ahlaki açıdan yozlaşmış veya şiddete meyilli hale getiriyordu. Araştırmalar, uyuşturucu tüketiminin, yirminci yüzyıl başlarında özellikle Güneyli be-

¹⁹ David T. Courtwright, “The Hidden Epidemic: Opiate Addiction and Cocaine Use in the South, 1860–1920,” *The Journal of Southern History* 49.1 (Şubat 1983), 63–65.

²⁰ Jill Jonnes, *Hep-cats, Narcs and Pipe Dreams: A History of America's Romance with Illegal Drugs* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1999), 38.

yaz erkekler ve kadınlar arasında yaygın olduğunu ortaya çıkarırken, ırklar arası evlilik ve üstünlüğün kaybı korkusu, Amerika Birleşik Devletleri'nin çeşitli bölgelerindeki yerel ve merkezî yönetimleri uyuşturucu kullanımı ve bağımlılığı tehdidine karşı daha sert bir tavır takınmaya zorluyordu.²¹

Uyuşturucu kullanımıyla ilgili yurt içindeki fikirler, Amerika Birleşik Devletleri dışında gelişen olayları da etkilemişti. Amerikalı ve Avrupalı misyonerler, 19. yüzyılın ikinci yarısında bağımlılığın Çin'in yanı sıra Asya'nın diğer bölgelerinde de hızla yayılmasından endişe duymaya başladılar. Afyon bağımlılığının sosyal, ekonomik ve ahlaki sonuçlarından duyulan endişeler, Hristiyan mezhepleri arasında ittifaklar oluşmasına yol açıp Britanyalı ve Çinli imparatorluk yetkililerini uluslararası afyon ticaretini durdurma hedefine doğru itti. 1906 yılında, otuz yıl süren kamu baskısından sonra, Britanya Avam Kamarası, Hindistan'daki afyon ticaretini durdurma kararı aldı. Kamu ve devlet tarafından desteklenen uyuşturucu karşıtı kampanyalar Çing Hanedanlığı'nın 1911'deki çöküşünden önce ve sonra Çin içinde de yoğunlaştı (ancak kesin bir başarı elde edilemedi).²² 1903 yılında, Filipinler'de yakın zaman önce kurulmuş Amerikan kolonisi de afyon satışı ve tüketimi konusunu ele almıştı. Bir Episkopal Kilise piskoposu ve misyoner olan Charles Brent liderliğindeki bir komisyonun tavsiyesi üzerine, Amerikalı sömürge yönetimi 1906'da afyon kullanımının Filipinler genelinde yasaklandığını ilan etti.²³ Çin kaynaklı afyon kaçakçılığının devam etmesi,

²¹ Douglas Clark Kinder, "Shutting Out the Evil: Nativism and Narcotics Control in the United States," *Drug Control Policy: Essays in Historical and Comparative Perspective*, William O. Walker III (ed.), (University Park, PA: Pennsylvania State University Press, 1992), 117-142.

²² McCoy, "Heroin as a Global Commodity," 250; Arnold H. Taylor, *American Diplomacy and the Narcotics Traffic, 1900-1939* (Durham, NC: Duke University Press, 1969), 20-46.

²³ Anne Foster, "Prohibiting Opium in the Philippines and the United States: The Creation of an Interventionist State," *Colonial Crucible: Empire in the Making of the Modern American State*, Alfred McCoy ve Francisco Scarano (ed.), (Madison: University of Wisconsin Press, 2009), 95-105.

Brent’i ve diğer Amerikan yetkililerini Filipinler ve Asya’nın geri kalanındaki uyuşturucu kullanımı sorununa daha geniş bir diplomatik yaklaşım arayışına yöneltti. 1909 yılında on üç ülkenin temsilcileri, afyonun uluslararası satışına kısıtlamalar getirme olasılığını tartışmak üzere Şangay’da toplandı. Bir ay süren müzakerelerin ardından Şangay Afyon Komisyonu oy birliğiyle, afyonu küresel bir meta olarak “kademe kademe yasaklamayı” önerdi. Bir sonraki daha büyük kongre, yine Amerika Birleşik Devletleri’nin öncülüğünde iki yıl sonra Lahey’de toplandı. Uluslararası Afyon Konferansı, Şangay anlaşmasının izinden giderek, tüm imzacı ülkelerin “afyon, morfin, kokain ve bunların türevlerinin üretimini, ithalatını, satışını, dağıtımını ve ihracatını” denetleyen bir iç mevzuat taslağı hazırlamasını gerektiren, hukuki bağlayıcılığa sahip bir karar almayı başardı. 1912’deki bu anlaşmayı sadece on bir ülke (Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Fransa, İran, İtalya, Hollanda, Rusya, Tayland, Japonya ve Portekiz) kabul etti. Ancak, Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle, Lahey Antlaşması’nın maddeleri Versay Antlaşması’na dahil edildi ve bu da uluslararası imzacı sayısını artırdı.²⁴

Birinci Dünya Savaşı, Amerika Birleşik Devletleri’nin uyuşturucu satışı ve kullanımı konusundaki yasal kısıtlamaların daha da artırılmasına yönelik arzusunu azaltmadı. Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesinden önce, imzacı birkaç devlet afyon içmeyi yasaklamıştı (ki bu politika ABD’nin Batı yakasında yaşayan Çinli göçmenleri ve vatandaşları hedef alıyordu).²⁵ Aralık 1914’te Kongre, Harrison Uyuşturucu Vergisi Yasası’nı kabul etti. Bu yeni yasa gereğince afyon ve türevlerini tedarik edenler federal hükümete kayıt yaptırmak zorundaydı. Dönemin yapıtaşlarından olan bu yasa afyonun tıbbi amaçlar için kullanımına izin verse de çoğu afyon kullanıcısını ve tüccarı federal kovuşturmaya tabi hale getirdi.

²⁴ Taylor, *American Diplomacy and the Narcotics Traffic, 1900–1939*, 46–81.

²⁵ Kinder, “Shutting Out the Evil,” 122.

1919'da Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'ndaki 18. Değişikliğin onaylanması, Washington'ın Amerikan vatandaşlarının keyfî tüketim alışkanlıklarını gözetleme ve denetleme gücünü artırdı. Eyalet ve bölge polislerinin yanı sıra federal ajanlar da hem alkol hem de uyuşturucu yasaklarının uygulanması için görevlendirildi. 1920'lerde, muhtelif kollara yayılmış olan bu denetim kurumları görevlerinde kati bir başarısızlığa uğradı. Ülke çapındaki vatandaşlar bira, şarap ve alkollü içkilerin yasaklanması konusundaki düzenlemelere istedikleri gibi karşı gelmişlerdi. Süreçten hesapsız kâr elde eden yerel hükümet yetkilileri ve federal ajanlar da yasayı alt etmeye çalışmıştı. Büyük Buhran'ın başlamasıyla birlikte, 1931'de alkollü içki yasağı ivedilikle feshedildi. Yasaklama dönemi unutulup giderken, Harrison Yasası geçerliliğini korumaya devam etti.²⁶

Kükreyen 1920'li yıllarda, Harrison Yasası'nın federal yönetimi büyük ölçüde ABD Vergi Dairesinin (IRS) Yasaklar Birimi'nin bir parçası olan Narkotik Bölümü'ne bırakıldı. IRS'nin 18. Değişiklik ve Volstead Yasası'nın uygulamasını ciddi derecede engelleyen yolsuzluklar hem iç hem de uluslararası afyon sınırlamalarına yeni bir yaklaşımı gerektiriyordu. Haziran 1930'da Hazine Bakanlığı, halk arasında FBN olarak bilinen Narkotik Büro adlı yeni bir kurum kurdu. Başkan Herbert Hoover, Kongre Temsilcisi Stephen Porter'ın ve gazete sahibi William Randolph Hearst'ün FBN'in kurulması önerisini kabul etmiş ve bu yeni kurumu yönetmesi için Harry J. Anslinger'i atamıştı.²⁷

Atandığında otuz sekiz yaşında olan Anslinger, mesleki hayatına doğduğu Pennsylvania eyaletindeki demir yolla-

²⁶ Bkz. Norman Clark, *Deliver Us From Evil: An Interpretation of American Prohibition* (New York: W.W. Norton Press, 1976); Harrison Yasası için bkz. John McWilliams, "Through the Past Darkly: The Politics and Policies of America's Drug War," *Drug Control Policy*, William O. Walker III (ed.), (University Park, PA: Pennsylvania State University, 1992), 9-13.

²⁷ Douglas Valentine, *The Strength of the Wolf* (Londra: Verso, 2004), 15.

rında çalışarak başlamıştı. Anslinger’ın kişisel yazıları, FBN içindeki görüşleri ve yaklaşımlarının kökenleri hakkında ilginç ipuçları sunar. Anılarına göre, Anslinger gençken hem afyon hem de organize suçların gazabına uğramıştı. 1961 tarihli “The Murderers” adlı kitabının ilk bölümlerinden birinde, Altoona’da büyürken tanıdığı bir gençten bahseder. Bu genç, kilise korosunda şarkıcı olmasına rağmen, kafadan çatlak bir bılardocu olarak bilinirmiş. Genç adam iki yıllık afyon bağımlılığının ardından hayatını kaybetmiş. Gençken, mafya şiddetini yine ilk kez Pensilvanya’dayken gördüğünü söylüyor Anslinger. Ayrıca demir yollarındaki işçi gruplarını denetleme işinde çalışırken, genç bir Sicilyalı göçmenin acımasızca öldürülmesinden sonra yaşananlara tanık olduğunu iddia eder. Cinayetin arkasında yerli bir “mano nera”, *kara el*, olduğundan şüphelenilmiştir.²⁸ Anslinger’ın gelecekte vereceği mücadeleler düşünüldüğünde, akla bu anıların kasten duygusallaştırılmış abartılı unsurlar olduğu gelebilir. Yine de bunları anılarının başlangıcına dahil etmesi, afyon ve suçla kavgasındaki adanmışlık ve samimiyetini gösterme arzusunun ortaya koyuyor.

Harry Anslinger 1918’de Dış İşleri’nde çalışmaya başladı. Sonraki sekiz yıl boyunca Almanya, Venezuela ve Bahamalar’da konsolosluk görevlisi olarak hizmet edecekti. Kendi anlatısına göre, Anslinger ABD’ye casus yerleştirmeye çalışan komünist aktivistleri kişisel olarak gözlemledikten sonra İngiliz istihbarat çevreleri ile yakın bir çalışma yürütmüştü. Venezuela ve Bahamalar’daki görevleri, ona aynı zamanda Karayipler’deki kaçakçılık türlerini görme fırsatı vermişti. 1926’da Amerika Birleşik Devletleri’ne döner dönmez Hazine Bakanlığı’na girdi ve nihayetinde Yasakçılık Birimi’ne bağlı seçkin “Çevik Kuvvet” grubunun başına

²⁸ Harry J. Anslinger ve Will Oursler, *The Murderers: The Story of the Narcotics Gang* (New York: Farrar, Straus and Cudahy, 1961), 8–10. “Mano nera” ve onun Amerikan mafyasının yükselişiyle ilişkisi için bkz. Dickie, *Cosa Nostra: A History of the Sicilian Mafia*, 171.

geçti. Hizmet kaydı, politik açıdan güçlü ailelerle kurduğu kişisel bağlantılarıyla birleşince, Anslinger 1930'ların başında FBN'in başına getirildi.²⁹

Anslinger'ın FBN komiseri olarak ilk görevi, Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan ön dört ofisin kurulması ve yönetilmesini içeriyordu. Savaş öncesi dönemde FBN'in operasyon ve hizmetleri için ayrılmış gerekli deneysel araştırma alanı çok küçük olmasına rağmen, görünüşe göre Anslinger'ın ajanlarından çok şey bekleniyordu.³⁰ İşin gerektirdikleri, dik başlı, becerikli ve enerjik adamları kendine çekmişti. FBN'in Amerika Birleşik Devletleri içindeki ilk soruşturmalarının ayrıntıları oldukça belirsiz olsa da Anslinger'ın işe aldığı ilk kişilerden çoğunun, FBN ve Amerika'nın uyuşturucuyla mücadeledeki geleceği üzerinde kalıcı bir etki bıraktığı kesindir. FBN'e erken dönemde hizmet etmiş bu ajanlardan ikisi, George H. White ve Charles Siragusa, FBN'in özellikle Türkiye'deki uyuşturucu ticareti ve organize suç soruşturmalarını anlamamızda önemli bir rol oynarlar. Amirleri gibi, onların da kişilikleri ve devlet hizmetindeyken yaşadıkları deneyimler, kariyerleri boyunca algı ve yaklaşımlarını büyük ölçüde şekillendirmişti.

George White, Alhambra banliyösünün şehir yöneticisinin oğlu olarak Los Angeles'ta doğmuştu. FBN'e girmeden önce *San Francisco Bulletin* ve Los Angeles Daily News gazetelelerinde suç alanında uzman muhabir olarak görev yaptı.

1933 yılında, yirmi beş yaşındaki White, bir yıl boyunca Göçmenlik ve Vatandaşlık Bürosu'nda sınır devriye memuru olarak görev yaptı, fakat daha sonra Anslinger'ın hâlâ nispeten yeni olan Narkotik Bürosu'na transfer oldu.³¹ Charles Siragu-

²⁹ Anslinger ve Oursler, *The Murderers: The Story of the Narcotics Gang*, 10–20; Valentine, *Strength of the Wolf*, 16.

³⁰ Kinder, "Shutting Out the Evil," 130–131.

³¹ "Guide to the George White Papers, 1932–1970," Stanford Üniversitesi Kütüphanesi (<<http://findingaids.stanford.edu/xtf/view?docId=ead/mss/m1111.xml;query=&brand=default>>), erişim tarihi 25 Mayıs 2012; Valentine, *Strength of the Wolf*, 27.

sa ise Sicilyalı göçmenlerin oğluydu ve Bronx’ta büyümüştü. White gibi Siragusa da üniversiteden mezun olup Göçmenlik ve Vatandaşlık Bürosu’nda yazmanlık yapmaya başlamadan önce birkaç tuhaf işte çalıştı. Dört yıl sıkıcı bir masa başı işinden sonra FBN’e katılma teklifi aldı (fakat kaleme aldığı anılar, kolluk kuvvetlerinde çalışmayı kabul etmesine neden olan şartların neler olduğu konusunda açık değildir).³²

Kariyerlerinin erken döneminde White da Siragusa da birer gizli ajan olarak adlarını duyurmuş kişilerdi. Sicilyalı göçmen bir aileden gelen Charles Siragusa, Bronx aksanıyla konuşur, sürekli ve inandırıcı biçimde, sert mafya üyelerine has tavırlar takınırdı. White’ın ise farklı suç halkalarına sızarken birden fazla sahte kimlik (gangster veya denizci gibi) benimsediği görülür. İkinci Dünya Savaşı’nın patlak verdiği döneme gelindiğinde, her ikisi de Amerikan suç dünyasını çok iyi bildiklerini iddia ediyorlardı. Anılarına göre, Siragusa’nın İtalyan gangsterleri hakkındaki bilgi ve deneyimi, ailesinin Sicilya’daki tarihine dayanıyordu. İddiasına göre, ailesi Amerika Birleşik Devletleri’ne göç etmeden önce, dedesi Messina kasabasındaki bir mafya liderinin emriyle öldürülmüştü. Mafyaya olan nefreti, Bronx’ta büyürken yeni yetme çeteler ve mafya üyeleriyle yaşadığı deneyimlerle daha da kişisel hale gelmişti.³³ White’ın suç örgütleriyle deneyimi, FBN ajanı olarak başladığı kariyerinin ilk yıllarına dayanıyordu. 1936 yılında, o dönemde uyuşturucu kaçakçılığı şüphesiyle suçlanan Çinli bir kardeşlik örgütü olan Hip Sing Tong’un Seattle kolunun iç çemberine sızmasıyla ün kazanmıştı. Yaptığı soruşturmanın sonucunda otuzun üzerinde kişi tutuklandı ve yirminci yüzyılın başından beri gangster şiddeti ve afyon kaçakçılığının kötü şöhretli kaynağı olmuş Hip Sing’e ciddi bir darbe vurulmuş oldu.³⁴

³² Charles Siragusa ve Robert Wiedrich, *Trail of the Poppy* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall Inc., 1966), 36–45.

³³ Siragusa ve Weidrich, *Trail of the Poppy*, 33–36.

³⁴ Valentine, *Strength of the Wolf*, 27. Ko-Lin Chin, *Chinatown Gangs: Extortion, Enterprise and Ethnicity* (Oxford: Oxford University Press, 2000), 119.

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinin ardından, her iki adam da Amerika Birleşik Devletleri ordusunda görev almaya çalıştı. White orduya 1942'de katıldı ve nihayetinde albay rütbesine yükseldi. Siragusa ise iki yıl sonra deniz kuvvetlerine asteğmen olarak katıldı. Savaşın sonuna gelmeden önce her iki adam da Amerika Birleşik Devletleri ordusunun ilk istihbarat ajansı Stratejik Hizmetler Ofisi'nde (OSS) göreve başladı. Siragusa ve White istihbaratta çalışırken Akdeniz'de uzun süreli görevlere katıldılar. Siragusa, 1944 yılında Roma'da görevlendirildi ve Merkezî İstihbarat Teşkilatı'nın (CIA) gelecekteki karşı-istihbarat şefi James Jesus Angleton'ın emri altında bir süre görev yaptı.³⁵ White, OSS'nin “doğruluk serumu” üzerine yaptığı araştırmalara danışmanlık yapmakla birlikte (ki bu girişim sonunda CIA'nın MKULTRA programının bir parçası olacaktı) 1942 ile 1943 yılları arasında gizli görevler için Mısır, Filistin, Suriye, Irak, İran ve Libya'ya gitti.³⁶

White ve Siragusa'nın savaş sırasında Amerika lehine yaptıkları hizmetler, amirleri Harry Anslinger'ın araştırma veya planlarından bağımsız değildi. Anslinger'ın kendisi de OSS'e aktif olarak danışmanlık yapıyordu. Uyuşturucu meselesinde kökleşmiş uzmanlığıyla, sorgulamalar için potansiyel bir “doğruluk serumu” geliştirilmesinde destekleyici bir rol oynamıştı. Anslinger, İkinci Dünya Savaşı'ndaki OSS operasyonlarının daha kapsamlı projelerinde, John McWilliams'ın ifadesiyle, büyük ölçüde “gereksiz bir rol” oynamıştı.³⁷ Fakat savaşın ötesinde, FBN'in OSS'e olan katkısı hem yurt içinde hem de yurt dışındaki uyuşturucu karşıtı operasyonların geleceğini derinden etkiledi. Siragusa ve White'ın, üniformalı askerler olarak aldıkları karşı-istihbarat operasyon eğitimleri, gizli

³⁵ Siragusa ve Wiedrich, *Trail of the Poppy*, 58–63.

³⁶ George White'in Günlükleri, 22 Kasım 1942–6 Mart 1943, George H. White Raporları, Kutu 7, Special Collections Departmentı, Stanford Üniversitesi; Valentine, *Strength of the Wolf*, 131–132.

³⁷ John McWilliams, *The Protectors: Harry J. Anslinger and the Federal Bureau of Narcotics, 1930–1962* (Newark: University of Delaware Press, 1990), 159.

ajanlığa ilişkin savaş öncesi beceri ve deneyimlerini geliştirmişti. Savaşın bitişini takip eden yıllarda, her iki adam da OSS’deki hizmetleri sayesinde yurt dışı soruşturmalarına erkenden giriş yaptı. Ortadoğu ve İtalya’dayken kazandıkları kişisel bağlantılar ve saha deneyimi sayesinde, her iki adam da savaş sonrası dönemde FBN operasyonları için çok değerli olacak gizli bir yabancı istihbaratçı ve yetkililer ağının temelini attı.

FBN’in Amerikan istihbarat topluluğuyla arasındaki ilişki, OSS’in 1948’de Merkezî İstihbarat Teşkilatı’na katılmasıyla sona ermedi. White ve Siragusa hem ülke içinde hem de dışarıda, Harry Anslinger’ın bilgisi dahilinde, CIA faaliyetleriyle yakın ilişkilerini sürdürdüler. FBN ile CIA arasında, Anslinger, White, Siragusa ve diğerleri aracılığıyla kurulan bu faydalı ilişki Soğuk Savaş başladığında büyüyüp gelişmişti. Bu ilişkiden hem FBN hem de CIA faydalandı. CIA’nın FBN ile ortaklığı, yurt dışında ABD önderliğinde yürütülen istihbarat operasyonlarını gizlemeye yardımcı oldu. Siragusa, White ve daha sonra göreve başlayan başka ajanlar çoğunlukla iki farklı rol üstleniyorlardı: resmiyette çeşitli ülkelerdeki uyuşturucu karşıtı faaliyetleri koordine etmekle görevlendirilmiş olmalarına rağmen, ABD dışında görevlendirilen ajanlar, Langley tarafından verilen gizli görevleri yerine getiriyordu ve bu görevler, hiçbir zaman büro kayıtlarına geçirilmiyordu. Tarihi boyunca (özellikle J. Edgar Hoover’ın FBI’ıyla karşılaştırıldığında) büyük ölçüde küçük ve yeterince finanse edilmemiş bir kurum olarak kalan FBN için, istihbarat paylaşmaya ve lojistik destek sağlamaya hazır durumdaki CIA yararlı bir müttefikti.

Dönemin daha geniş siyasi bağlamı içinde değerlendirildiğinde, Federal Narkotik Bürosunun gelişimi, Amerika Birleşik Devletleri’nin evrimini tanımlayan daha derin meselelerin bir sembolüdür. Anslinger’ın bürosunun kademeli inşası, Washington’ın yirminci yüzyılın başında-büyüyen ulusal güvenlik takıntısını yansıtır. Yurt içinde uyuşturucu kullanımını

kontrol altına almak, sadece halk sağlığını iyileştirmeye hizmet etmiyordu; daha ziyade, (Anslinger ve diğerlerinin düşüncesine göre) Amerikan toplumunun içinde, doğası itibarıyla yıkıcı ve yozlaşmış unsurları (etnik azınlıklar öncelikli olmak üzere, diğer gruplar dahil) bastırmak ve engellemek için bir araçtı. Anslinger öteden beri, Amerika'nın fiziksel sınırlarının uyuşturucuyla mücadeleyi sınırlamaması gerektiğini savunuyordu. Uyuşturucuların Amerika Birleşik Devletleri'ne akışını durdurmak, yurt dışındaki üretim kaynaklarını kurutmayı içeren bir mücadeleydi.

İlk Fransız Bağlantısı: Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ve Savaş Öncesi Afyon Ticareti

Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin üzerinden uzun bir zaman geçinceye dek afyon üretimine ilişkin herhangi bir müzakereye katılmayı reddetti. İstanbul yönetimi, 1909'da II. Abdülhamid tarafından yönetilen darbe sonrasında yaşanan iç sorunlar nedeniyle 1909'daki Şangay Komisyonu'na katılmalarının mümkün olmadığını öne sürmüştü.³⁸ İki yıl sonra Jön Türk hükümeti, afyon karşıtı bir sözleşmenin devletin mali çıkarlarına zarar vereceğini belirterek Lahey'deki müzakerelere katılmayı da reddetti.³⁹ Batı karşıtı ve milliyetçi fikirlerin yükselişi ve aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı'nın kendisi, İstanbul'un afyon ticaretine dair uluslararası bir anlaşmada yer almayı reddetmesini daha da çetrefilli kıldı. Avrupalıların emperyalist çıkarlarından uzak bir "milli ekonominin" inşa edildiği bu dönemde Jön Türk hükümeti, dünyanın büyük güçlerinin endişelerini pek umursamıyordu. İstanbul'un inatçılığı, ancak çatışmaların

³⁸ Wie Tsain Dunn, *The Opium Traffic in its International Aspects* (New York: Columbia University Press, 1920), 75; Taylor, *American Diplomacy and the Narcotics Traffic, 1900–1939*, 63.

³⁹ Taylor, *American Diplomacy and the Narcotics Traffic, 1900–1939*, 114.

sona ermesinden sonra azalmaya başladı. İstanbul hükümeti, 1920'de başkentin İtilaf Devletleri tarafından işgali sırasında Sevr Antlaşması'nı imzalayarak Lahey Sözleşmesi'nin şartlarına da boyun eğmiş oldu. Atatürk'ün 1922'de Yunanistan'a karşı kazandığı büyük zaferin ve 1923'te saltanatın kaldırılmasının ardından Osmanlı'nın Lahey Sözleşmesi'ni kabulü geçersiz kılındı.⁴⁰

Türk İçişleri Bakanlığı'nın savaş öncesi döneme ait kayıtları, kaçakçılığın olağanüstü derecede ciddi bir suç olarak kabul edilmediğini göstermektedir. Ancak 1920'ler ve 1930'lardan kalma genel *asayiş* hülasaları, Ankara'nın İç Anadolu'daki eşkıyalar (veya şakiler) ile devam eden mücadelesini ayrıntılı bir şekilde anlatır. 1930'lara doğru çoğu rapor, İç ve Doğu Anadolu'daki kitlesel hırsızlıklar (hayvan hırsızlığı gibi) veya şiddet suçlarına dair kayıtları içerir.⁴¹ Ankara'nın millileştirme politikasının önündeki Kürt muhalefetine rağmen, neredeyse hiçbir belge (o dönem ülkenin kültürel çeşitliliği hakkında konuşma yasağının bir sonucu olarak) failerin etnik kimliğinden bahsetmez.⁴² Sadece bir rapor, Artvin ve Erzincan'daki polislerin Türkçe ve Türkçe olmayan diller konuşan yerli Kızılbaşlarla (muhtemelen Azeriler ya da Alevi Türkmenler

⁴⁰ Bay Henderson'dan Kedleston Markizi Curzon'a, 25 Ağustos 1923, PRO/FO 87/2454/2607, *The Opium Trade, 1910–1941, Cilt 5, 1922–1926* (Wilmington, DE: Scholarly Resources, Inc., 1974), 30–31.

⁴¹ BCA 30.10.0.0.128.923.2, 9 Kasım 1932; BCA 30.10.0.0.128.923.3, 21 Aralık 1932; BCA 30.10.0.0.128.923.4, 25 Şubat 1933. 1932–33 kışına ait bu spesifik güvenlik raporları dizisinde, rapor eden yetkili, *asayiş bozan mühim sayılacak vakaların* çoğunun özellikle Diyarbakır, Erzurum, Muş, Van, Elâzığ, Mardin ve Urfa gibi illerde meydana geldiğini vurgular. Hiçbir rapor Kürtler veya Kürt direnişinden bahsetmez. Bunun yerine her rapor, kötü şöhretli çete başlarının adlarına dikkat çeken, bölgelere göre ayrılmış bir tür suç (genellikle hırsızlık, eşkıyalık ve cinayet gibi ağır suçlar) fihristine yer verir. Malatya'daki hayvan hırsızlığı için bkz. BCA 30.10.0.0.88.580.9, 27 Ocak, 1929.

⁴² 1929 yılından, İçişleri Bakanlığına ait kayıtlarda geçen, Ağrı Dağı yakınlarındaki eşkıyalık faaliyetlerine dair detaylı bir rapor sayesinde bir bakıma Kürt direnişinin resmi tanınırlığının kanıtlarını görüyoruz. Bu olayda eski bir general olan Kör Hüseyin Paşa'ya yakın kişilerin komutasındaki 160 kişilik bir atlı grup, muhtemelen Türk Hava Kuvvetleri'nin hava saldırılarından kaçmak amacıyla İran sınırından firar etmişti. Bkz. BCA 30.10.0.0.112.753.14, 3 Eylül 1929.

kastedilmektedir) başa çıkmak zorunda kaldığını söyleyecek kadar ileri gidebilmiştir.⁴³ Kaçakçılık faaliyetlerinden bahseden belgelerde, İçişleri Bakanlığı kayıtları yalnızca polisle yaşanan çatışmalarda gözaltına alınan kişi sayısını belirtir. Kasım 1932 ile Şubat 1933 arasında İçişleri Bakanlığı, kaçakçılık nedeniyle sadece altı kişiyi gözaltına almıştı.⁴⁴ O dönem genç Türkiye'deki kaçakçılık sorununu ele alan yayımlanmış makalelerin içeriği de aynı şekilde muğlaktır.⁴⁵

1923 yılında cumhuriyet yönetiminin kurulmasıyla Türkiye, milletler topluluğuna uluslararası taahhütlerden bağımsız afyon üreticisi bir devlet olarak katıldı. Yunanistan'ın Anadolu'yu istilas ve işgali pek çok afyon üretim bölgesini tahrip etmiş olsa da Türkiye, Avrupa pazarına hem yasal hem de yasa dışı uyuşturucu sağlayan bir aktör olarak tekrar girme konusunda pek vakit kaybetmedi.⁴⁶ Alan Block'un derlediği istatistiklere göre, Türkiye 1925 ile 1930 yılları arasında yıllık 200 ila 480 ton arasında afyon ürettiyordu. Bu yıllık toplamın bir kısmı Çin pazarlarına gitmiş, burada ya tüketilmiş ya da Batı Yarıküredeki alıcılara satılmıştı. Kuvvetle muhtemel en büyük pay Fransa'ya gönderilmişti. Sofya ve Basel gibi Avrupa şehirleri yasal ve yasa dışı morfin ve eroin üretim merkezlerine sahip olmakla övünürken Paris savaşın hemen sonrasındaki yıllarda afyonun arıtılıp temel türevlerine ayrıldığı küresel merkeze dönüştü. Block'a göre, Fransız tüccarları sadece 1928'de çeyrek milyon tonun üzerinde Türk afyonu ithal etmişlerdi ve bu miktar dünya genelindeki Türk afyonu tüketiminin neredeyse üç katıydı. Milletler Cemiyeti kaynaklarına göre, Fransızların bu ticaret üzerindeki denetimi gevşekti.⁴⁷

1935 yılında Paris'in önde gelen restoranlarından birinin

⁴³ BCA 30.10.0.0.88.380.19, tarihsiz, 1931.

⁴⁴ BCA 30.10.0.0.128.923.3, 21 Aralık 1932.

⁴⁵ "Kaçakçılık Başladı!" *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1931.

⁴⁶ Gordon, *American Relations with Turkey, 1830-1930*, 94.

⁴⁷ Alan Block, "European Drug Traffic and Traffickers between the Wars: The Policy of Suppression and its Consequences," *Journal of Social History* 23.2 (Kış 1989), 321-322.

sahibine karşı açılan bir dava, Fransız uyuşturucu kaçakçılarının iki dünya savaşı arası dönemdeki karmaşık yapısı ve gücünün içyüzünü anlamamıza yardımcı olabilir. ABD kaynaklarına göre Louis Lyon, popüler restoranını şehirdeki uyuşturucu ve kumar faaliyetlerini maskeleyerek için kullanıyordu. Fransız Ulusal Polisi *Sûreté Nationale*’ye bağlı unsurların ve tanınmış ulusal siyasetçilerin himayesi altındaki Lyon, afyon işlemek için kullanılan yasa dışı bir dizi fabrika işletiyordu.⁴⁸ Marsilya merkezli kaçakçılar ve gangsterler, Lyon’un operasyonlarına ilk katkıda bulunanlar arasındaydı. Lyon’un kaçakçılık ağının en tanınmış iş birlikçilerinden biri Paul Carbone adındaki Mısır doğumlu Korsikalı bir mafya üyesiydi. François Spirito ile birlikte Carbone’un, Lyon’un kaçakçılık operasyonundaki infazcı rolü, Marsilya yeraltı dünyasının en güçlü aktörü olarak sahip olduğu konumu sağlamlaştırmıştı. Lyon gibi Carbone da yerel siyasi üst tabaka içinde güçlü dostlara sahipti. Marsilya’nın “Korsika mafyası”, 1935’te Lyon’un yargılanmasının ardından güçlendi.⁴⁹ İkinci Dünya Savaşı’nın öncesinde, Marsilya gitgide Fransa’da (ve belki de Avrupa’da) gizlice eroin ve morfin işlemenin merkezi haline geliyordu.⁵⁰ Spirito ve Carbone’un Korsika kökenli göçmenlerle kişisel bağları, Marsilya’daki yeraltı dünyasının küresel gücünü daha da artırdı.⁵¹

Batı Avrupa ve Çin’deki diğer kaçakçılık ağları gibi Lyon ağı da Türk uyuşturucularını Amerika Birleşik Devletleri’nde

⁴⁸ Meyer ve Parssinen, *Web of Smoke: Smugglers, Warlords, Spies and the History of the International Drug Trade*, 256–257.

⁴⁹ Block, “European Drug Traffic,” 328.

⁵⁰ G. Clerk’ten Mr. A Henderson’a, 3 Temmuz 1930, PRO/FO 87/88/3778, *The Opium Trade, 1910–1941, Cilt 5—1922–1926* (Wilmington, DE: Scholarly Resources, Inc., 1974), 30–31.

⁵¹ Pierre Galante ve Louis Sapin, *The Marseilles Mafia: The Truth Behind the World of Drug Trafficking* (Londra: W.H. Allen, 1979), 8–15. Örneğin, Galante ve Sapin bu kitapta, 1920’lerde Marsilya’da Carbone ve Spirito’nun “etrafında dolaşan” Auguste Ricord’un hikayesini anlatır. Ricord, savaş sırasında Paris’e gelmiş ve Alman işgal kuvvetleriyle iş birliği yapmıştı. Savaşın sonunda Buenos Aires’e kaçmış ve Arjantin yeraltı dünyasında yer alan diğer Korsika mafyası üyeleriyle ilişki kurmuştu.

faaliyet gösteren eşit derecede seçkin küçük bir kaçakçılık halkasına tedarik ediyordu. New York'un Kükreyen Yirmilerin muhtemelen en güçlü aktörlerinden Arnold Rothstein'in etkisi hakkında çok şey yazılıp çizilmiştir. Dönemin ilk kaçakçılarından olan Rothstein (1919 World Series'ı⁵² yola getiren adam olarak da bilinir), uyuşturucuları Amerika Birleşik Devletleri'ne ilk kez 1920'lerin başlarında ithal etmişti.⁵³ Rothstein 1929'daki suikastta öldürüldükten sonra, ticaretteki ilk ortaklarından bazıları, Jacob Yasha Katzenberg, "Legs"⁵⁴ Jack Diamond, Dutch Schultz ve "Lucky"⁵⁵ Luciano gibi isimler New York limanındaki uyuşturucu kaçakçılığının kontrolünü ele geçirdiler. New York uyuşturucu ticareti, 1930'larda Luciano ve (ünlü "Murder, Inc." çetesinin lideri) Louis "Lepke"⁵⁶ Buchhalter'in koruması altında kök salmaya devam etti. Fakat New York'un savaş öncesi dönemdeki uyuşturucu şebekelerinin gelişimini engelleyen iki olay yaşandı. Avrupa'da savaş patlak vermeden önce, savcıların Luciano, Katzenberg ve Buchhalter aleyhine ayrı ayrı davalar açması, zanlıların uzun süreli hapis cezasına mahkûm edilmeleriyle sonuçlandı.⁵⁷ Washington'ın 1941 Aralık ayında Mihver Devletleri'ne savaş ilan etmesi daha derin bir etki yarattı. Açık denizlerde yoğun çatışmaların yaşandığı bu dönemde, Akdeniz ve Asya'dan uyuşturucu akışı aniden durdu.

Luciano, Rothstein ve diğer New Yorklu gangsterler, Türk afyonunun Amerika Birleşik Devletleri'ndeki tek satıcıları değildi. FBN, San Francisco ve diğer yerlerde gerçekleştirdiği baskın ve teftişlerde, çoğunlukla İran ve Çin kaynaklı afyonla

⁵² Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da gerçekleştirilen, Amerika Ulusal Beyzbol Ligi (MLB)'in yıllık şampiyonluk serisi. (çev.)

⁵³ Pietrusza, *Rothstein: The Life, Times and Murder of the Criminal Genius Who Fixed the 1919 World Series*.

⁵⁴ İng. *Tez Canlı*. (çev.)

⁵⁵ İng. *Şanslı*. (çev.)

⁵⁶ Yiddiş dilinde *Küçük Louis*. (çev.)

⁵⁷ Raab, *Five Families: The Rise, Decline and Resurgence of America's Most Powerful Mafia Empires*, 13-57.

kariştirilmiş küçük miktarlarda Türk afyonu ele geçirmişti. FBN raporlarına göre yasa dışı Türk afyonunun önemli bir kısmı denizciler aracılığıyla Amerikan limanlarından geçiyordu ve en azından hükümet kaynaklarına göre, bu denizcilerin savaş öncesinde yeşermekte olan suç örgütleriyle doğrudan bir bağlantısı bulunmuyordu.

İki savaş arası dönemde ortaya çıkan isimlerden, Türk afyonu ticareti yapan kaçakçılar arasında en kötü şöhretli ve faal olanı Elie Eliopoulos’tur. Elie (veya Elias), 1894 yılında Yunanistan’ın liman şehri Pire’de tanınmış bir ailede doğdu. Osmanlı İmparatorluğu’nun içinde ve dışındaki pek çok hırslı ve zengin genç adam gibi, o da eski İstanbul’un Boğaziçi’nde elit bir Amerikan üniversitesi olan Robert Koleji’ne girdi. Eliopoulos’un bir kaçakçı olarak kariyerine başlamadan önce askeri teçhizat ithalatçısı olarak bilindiği kesin olsa da uyuşturucu ticaretine ilk ne zaman veya nasıl girdiği belli değildir. Yine de Eli Eliopoulos’un uyuşturucu ticaretinde 1930’ların başından önce tanınan kişilerle iş birliği yaptığı kesindir. Eliopoulos kardeşlerin ilk iş ortaklarından olup Rus kasabası Novgorod’dan gelmiş Yunan kökenli David Gourievidis, Çin’de birkaç yıl yaşadktan sonra Fransa’ya afyon ihraç etmişti.⁵⁸ 1930’ların başlarına gelindiğinde Eliopoulos, Louis Lyon, Gourievidis ve diğer kaçakçılarla birlikte Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika’da bir alıcılar, kaçakçılar ve tedarikçiler ağı kurmuştu. Eliopoulos’un küresel uyuşturucu ticareti üzerindeki gücü, Lucky Luciano ile bağlantılara sahip New Yorklu gangster “Minik Augie” August Del Gracio’nun tutuklanmasıyla gün yüzüne çıktı. Del Gracio’nun 1931’de Alman polisi tarafından tutuklanması, Amerika Birleşik Devletleri ve Milletler Cemiyeti’nin dikkatini çekti ve böylelikle çeşitli uluslararası kaçakçılara (Eliopoulos da dahil olmak

⁵⁸ “Advisory Committee on Traffic in Opium and Other Dangerous Drugs: Activities of the Eliopoulos-Del Gratio Gang of Traffickers,” 8 Haziran 1933, Eliopoulos’un Dosyası, Narkotik Şüpheliler Dosyaları, 1927–42, RG 59, NAB.

üzere) ilişkin geniş kapsamlı bir soruşturma başlatıldı. Milletler Cemiyeti'ne konuşan bir tanığın ifadesine göre, Elie'nin 1930'ların başlarında sadece Fransa'da yürüttüğü işler ona 400.000 sterlinden fazla kazandırmıştı.⁵⁹

Eli Eliopoulos, soruşturmacılara güçlü dostları olan bir adam olduğunu açıkça belli etmişti. 1932'de Mısır'daki Britanya subaylarının yürüttüğü bir sorguda, Eliopoulos, faaliyetlerini ve faaliyetleri sırasında ona yardım eden suç ortakları hakkında etraflıca anlatan uzun bir otobiyografi sundu. Yine nüfuzlu dostlara sahip Louis Lyon ile iş birliğini itiraf etmesinin yanı sıra Fransa'daki operasyonlarının Paris *Sûretesi*'nin baş müfettişi tarafından korunduğunu da iddia ediyordu. Atina'daki siyasetçiler de Yunanistan'daki faaliyetlerine benzer şekilde yardım etmişti.⁶⁰ Oslo'da görev yapan Perulu bir diplomat bile müşterisiydi ve bu adam büyük miktarda eroini resmî aracının bagajında ABD'ye kaçırıyordu. Sûreté yetkililerinin himayesi, ancak Del Gracio davasının başlamasıyla ortadan kaybolmaya başlamıştı. Eliopoulos'un söylediğine göre, 1931'de Fransa'dan sınır dışı edilmesi, Paris'teki emekli bir müfettişe son bir rüşvet daha vermeyi reddettiği içindi.⁶¹

Görünüşe göre Elie Eliopoulos kaçakçılığını yapmakla bindiği uyuşturucuya genelde el sürmüyor, daha ziyade, afyon ticaretiyle uğraşan üreticiler ve nakliyeciler arasında kreditor, yatırımcı ve komisyoncu olarak faaliyet gösteriyordu. Müşterilerinden biri, Amerika Birleşik Devletleri Hazine Bakanlığı'nın erken dönemdeki "narkotik şüpheliler" dosyalarında önemli bir yer tutmuş Georges Baklacoğlu idi. İstanbul'da doğan Baklacoğlu'nun kariyeri, eski İstanbul'daki Mısır Çarşısı'nda başlamıştı. İstanbul'da eroin fabrikası işleten kayınbiraderi

⁵⁹ Harry Anslinger'den Fuller'e, 29 Aralık 1932, Kutu 4536, CD Dosyaları, 1930-39; RG 59, NAB.

⁶⁰ Harry Anslinger'den Fuller'e, 29 Aralık 1932, Kutu 4536, CD Dosyaları, 1930-39; RG 59, NAB.

⁶¹ Harry Anslinger'den Fuller'e, 29 Aralık 1932, Kutu 4536, CD Dosyaları, 1930-39; RG 59, NAB.

ile birlikte, 1930'ların başlarına gelindiğinde uluslararası bir kaçakçı olarak adını duyurmuştu. Ekim 1930'da Mısır'ın İskenderiye limanında 40 kilo eroinin satışını içeren bir dava ile ilişkilendirildi (fakat hapse girmedi).⁶² Üç yıl sonra, adı Fransa, Mısır ve Etiyopya'daki eroin pazarlarına hizmet veren başka bir İstanbul merkezli kaçakçı Nessim Calderon'un soruşturmasında geçiyordu.⁶³

Baklacoğlu davası, savaşlar arası dönemin uyuşturucu ticaretinin karmaşıklığını vurgular ve Türkiye'nin yükselen eroin piyasasındaki artan öneminin haberciliğini üstlenir. Amerikalı soruşturmacılara çalışan bir muhbirin dediğine göre, Georges Baklacoğlu, güney Balkanlar'da bir dizi uyuşturucu fabrikası işletiyordu. Yunanistan, Bulgaristan ve Arnavutluk'taki işleme merkezleri zinciriyle Baklacoğlu, hem Anadolu'daki ham afyon bağlantısından hem de Balkanlar'daki yerel (ve oldukça zengin) afyon kaynaklarından istifade etmişti. Fransız kaçakçılarla olan ilişkileri, Baklacoğlu'nun, Eliopoulos da dahil olmak üzere, Avrupalı ve Amerikan toptancılara eroin ve morfin satmakla ilişkilendirilmesine neden oldu.⁶⁴ Türk afyonunun çıkışına getirilen devlet kısıtlamalarının artmasına rağmen, Baklacoğlu faaliyetlerini Yunanistan'dan 1930'ların ortalarına kadar sürdürebilmişti. Görünüşe göre Baklacoğlu'nun faaliyetlerine yönelik Amerikan soruşturmaları, 1935 yılında aniden sona ermişti ki bu bize, Baklacoğlu'nun suçları nedeniyle hiçbir zaman hapishaneye girmemiş olabileceğini düşündürüyor. Her hâlükârda, Elie Eliopoulos'un hikayesi örnek alındığında, 1941'de Yunanistan'ın Nazi işgaliyle beraber

⁶² Merkezî Narkotik İstihbarat Bürosu, Kahire, Mısır: Georges Bakladjoglou, 20 Nisan 1934, Bakladjoglou'nun Dosyası, Narkotik Şüpheliler Dosyaları, 1927-42, RG 59, NAB.

⁶³ Bkz. PRO/FO 371/17171/6136, 21 Eylül 1933; Rapor No. 1, George Bacladjoglou ya da Pacladjoglou, 25 Temmuz 1935, Bakladjoglou'nun Dosyası, Narkotik Şüpheliler Dosyaları, 1927-42, RG 59, NAB.

⁶⁴ Bakladjoglou ve Eliopoulos, 3 Nisan 1935, Bakladjoglou Dosyası, Narkotik Şüpheliler Dosyaları, 1927-42, RG 59, NAB.

Baklacoğlu'nun (geçmişteki başarılarına rağmen) kaçakçılık faaliyetlerinin sona ermiş olması muhtemeldir.⁶⁵

Başlangıçta Lahey Sözleşmesi'nin uygulanmasını üstlenen Milletler Cemiyeti, 1930'da Türkiye'nin uluslararası afyon ticaretindeki rolüne odaklanmaya başladı. Türkiye'nin uzlaşmaz tavırları, aynı yıl FBN'in başına geçen Harry Anslinger'in de dikkatini çekmişti. Dışişleri ve Hazine Bakanlığı personelinin de yardımıyla Anslinger, özellikle hem yasal hem de yasa dışı piyasalar için eroin ve morfin üreten üç fabrikayı inceledi. İstanbul'un Anadolu yakasındaki Kuzguncuk'ta bulunan ve "Societe Anonyme Turque de Produits Pharmaceutiques et Chimiques" adı altında faaliyet gösteren bir fabrika, dört Türk vatandaşı (iki Müslüman ve iki Ermeni), bir Meksikalı ve Paul Mechelaere adında uluslararası uyuşturucu ticaretinde tanınmış Belçikalı bir vatandaşın dahil olduğu bir konsorsiyum tarafından işletiliyordu.⁶⁶ İkincisi, daha küçük bir fabrika olan "Oriental Products Company", eski şehir merkezinin kuzeyindeki Taksim'de kurulmuştu. Türkiyeli Eş Başkan Hovsep Gelanian'ın yanı sıra, Hite Sakan adında bir Japon vatandaşı da Oriental Products Company'nin sahibi olduğunu iddia ediyordu. Cengiz Erdinç'in dediğine göre Sakan, İstanbul'a 1926'da gelmiş ve daha önce New York, Hamburg ve Paris gibi şehirlerde yaşamıştı. Avrupalı rakiplerinin aksine Sakan ve kimyacıları, ürünlerini sadece Doğu Asya'nın büyüyen Japon pazarına ihraç ediyorlardı ki

⁶⁵ Bir Yunan raporuna göre, eski Başbakan Eleutherios Venizelos tarafından organize edilen 1935 darbesi, Yunan limanları aracılığıyla yapılan uyuşturucu kaçakçılığını daha da arttırmıştı. Bununla birlikte, 1936'da Metaxas'ın askeri hükümetinin yükselişinin uyuşturucu ticaretini Nazi işgalinin yaşandığı 1941'e kadar nasıl etkilediği net değildir. Bkz. Rapor No. 1, George Bacladjoglou ya da Pacladjoglou, 25 Temmuz 1935, Bakladjoglou'nun Dosyası, Narkotik Şüpheliler Dosyaları, 1927-42, RG 59, NAB.

⁶⁶ Charles Allen'dan ABD Dışişleri Bakanlığına, 25 Kasım 1931, 1930-34; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170; NAB; "Report on the Narcotics Factories of Turkey," 16 Ocak 1931, 1930-34; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

bu pazar 1930'ların başlarında Kore, Çin ve Japonya'daki tüketicilere uyuşturucu tedarik ediyordu.⁶⁷

Harry Anslinger'ın kaynaklarında adı geçen üçüncü fabrika, muhtemelen Amerikalı ve Avrupalı gözlemcilerin ilgisini en çok çekendi. Eyüp'te (eski şehir surlarının hemen batısında) kurulan Etkim Fabrikası, Albert, Richard ve Leon Taranto adlı üç ortak tarafından işletiliyordu.⁶⁸ Taranto ailesinin servetinin kökenleri hakkında pek bilgi yok, ama ailenin babası Nesim'in, yirminci yüzyılın başından itibaren afyon ticaretiyle ilgilendiği ve İstanbul'un önde gelen tüccarlarından olduğu söyleniyor. Taranto adının Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında önemli bir siyasi etkiye sahip olduğunu gösteren ek kaynaklar da bulunmaktadır. Aile üyelerinden biri olan Isaac Taranto, Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda Osmanlı'nın Hariciye Nazırlığında görev yapmıştı. Ocak 1915'te savaşa girilmesiyle İttihat ve Terakki Cemiyeti, Nesim'in oğlu ve Isaac'ın kuzeni olan Leon Taranto'yu iki devlet arasında ayrı bir barış anlaşması yapma umuduyla Osmanlı hükümeti ile Büyük Britanya arasında aracı olarak kullanmaya çalıştı.⁶⁹ Leon'un girişimlerinin başarısız olması, ailenin maddi veya siyasi servetinden bir şey eksiltmedi. Ankara'daki birkaç yüksek rütbeli bakanla kişisel bağlantılara sahip olmanın yanı sıra Leon Taranto ve Etkim fabrikası, hükümetteki Cumhuriyet Halk Partisi'nin en sadık gazetesi *Cumhuriyet*'in kurucusu ve editörü Yunus Nadi'den destek ve yatırım almıştı.⁷⁰ Amerikalıların Taranto ailesinin faaliyetlerine olan ilgisi, bilhassa Etkim fabrikasının

⁶⁷ Erdinç, *Overdose Türkiye: Türkiye'de Eroin Kaçakçılığı, Bağımlılığı ve Politikalar*, 68; "Report on the Narcotics Factories of Turkey," 16 Ocak 1931, 1930-34; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁶⁸ "Report on the Narcotics Factories of Turkey," 16 Ocak 1931, 1930-34; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁶⁹ Feroz Ahmad, "The Special Relationship: The Committee of Union and Progress and the Ottoman Jewish Political Elite, 1908-1918," *Jews, Turks, Ottomans: A Shared History, Fifteenth Through the Twentieth Century*, Avigdor Levy (ed.), (Syracuse: Syracuse University Press, 2002), 230.

⁷⁰ Charles Allen'dan ABD Dışişleri Bakanlığına, 15 Şubat 1932, 1930-34; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB

Eliopoulos'a ait kaçakçılık ağı için bir kaynak olduğu ortaya çıktıktan sonra arttı.⁷¹

Türk yetkililer, Milletler Cemiyeti huzurunda, elçiler ve konsolosluk yetkilileri ile girdikleri kişisel sohbetlerde, Türk afyonunun yasa dışı ticaretiyle ilgili kaygılarını ifade etmişlerdi.⁷² Ama Cenevre'deki Milletler Cemiyeti 1925'te Lahey Sözleşmesi'ne taahhüdün yenilenmesini talep etmiş olsa bile, 1930'dan önce Türkiye'de afyonun üretimini, işlenmesini veya ihracatını düzenleyen hiçbir yasa veya hükümet organı yoktu. Ekonomik milliyetçilik, Ankara'nın uyuşturuculara dönük yaklaşımına yön vermeye devam ediyordu. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti temsilcisi Mazhar Bey'in açıkladığı gibi:

Günümüz Türkiye'si, ekonomik büyümesinin önüne böyle bir kısıtlamanın getirilmesini asla kabul edemez. Hem, bu işte payına düşen kısma; yani ham madde üreten ancak bunu işleme hakkına hiçbir zaman sahip olmayan bir ülke olmaya da razı gelmez.⁷³

Türk afyonunun en yüksek morfin içeriğine sahip olmasıyla övünen Mustafa Kemal hükümeti, morfin ticaretinin meşru olduğu küresel pazardan büyük bir pay talep etti. Türk diplomatlar bu talebin karşılanmaması durumunda, Ankara'nın

⁷¹ Burton Berry'den ABD Dışişleri Bakanlığına, 23 Eylül 1931, 1930-34; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB. Şu da not edilmelidir ki, Taranto ailesinin İstanbul'daki üyelerinden Richard Taranto'nun da Georges Bakladjoglou ile bağlantılı olduğundan şüpheleniliyordu. Bkz. George Bakladjoglou, 19 Haziran 1934, Bakladjoglou'nun Dosyası, Narkotik Şüpheliler Dosyaları, 1927-42, RG 59, NAB; "Advisory Committee on Traffic in Opium and Other Dangerous Drugs: Activities of the Eliopoulos-Del Gratio Gang of Traffickers," 8 Haziran 1933, Eliopoulos'un Dosyası, Narkotik Şüpheliler Dosyaları, 1927-42, RG 59, NAB.

⁷² Bkz. Russel Paşa'nın sözlerinden alıntı: "Turkey: Memorandum for Division of Foreign Control," tarihsiz, 1930-34; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁷³ "London Conference: Statement by Turkish Delegate Regarding the Reasons for Maintaining Alkaloid Factories in Turkey," 7 Kasım 1930, 1930-34; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB. Ayrıca bkz. William McAllister, *Drug Diplomacy in the Twentieth Century* (Londra: Routledge, 2000), 99-100.

Lahey Konferansı veya afyon ticaretini kısıtlayan diğer anlaşmalarda müzakerelere girmeyeceğini ısrarla belirtti.⁷⁴

1931’in ilk yarısında Harry Anslinger ve Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Joseph Grew, Ankara’yı politikasını değiştirmeye zorlamak için çarpıcı hamlelerde bulundu. Aralık 1930’da, New Yorklu kongre üyesi Fiorello LaGuardia’nın liderliğindeki Amerika Birleşik Devletleri Temsilciler Meclisi, Lahey Sözleşmesi’nde belirtilen yasaklara uymayan ülkelerden afyon türevlerinin alımını yasaklayan bir yasa tasarısı sundu.⁷⁵ Uluslararası Afyon Konferansı, (Lahey Sözleşmesini oluşturan konferans) Amerikan temsilcisi olarak katılan Anslinger, Türk meslektaşına LaGuardia tasarısının afyon ticaretine yönelik tehdidini açıklayan bir mektubu bizzat iletmişti. Cenevre’deki Türk yetkililer, Ankara ile iletişime geçerek, Türk politikasının yakında değişeceğini bildirdiler.

Şubat 1931’de Türk yetkililer, Anslinger’ın ilk soruşturmasının odağındaki üç büyük fabrikayı kapattı.⁷⁶ Üretimin, kısmi hükümet denetimi ile bir sonraki yıla kadar devam etmesine izin verilince, bu adımların “geçici” olduğu anlaşıldı. Aralık 1932’de Büyükelçi Grew, Ankara üzerindeki baskısını sürdürdü ve Türkiye’nin afyon konusunda daha kesin yasalar çıkarması umuduyla Mustafa Kemal ve diğer üst düzey yetkililerle kişisel olarak görüştü. Dışişleri Bakanı Tefik Rüşü’yle konuşurken Grew, Paris’te dolaşan söylentilere göre “Türkiye’de yetkililerin birçoğunun bu kötü ve yasa dışı afyon kaçakçılığından maddi olarak fayda sağladığını” ima etmişti. Grew, böyle söylentilere elbette inanmadığını eklese de, “bu dedikodulara cevap vermenin en iyi yolunun kaçakçılığı büyük ölçüde azaltmak veya tamamen ortadan

⁷⁴ Taylor, *American Diplomacy and the Narcotics Traffic, 1900–1939*, 244.

⁷⁵ Yasa tasarısının taslağı için bkz. Harry Anslinger’dan Fiorello LaGuardia’ya, 3 Ocak 1933, 1930–34; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁷⁶ “Turkey Restricts Narcotic Output,” *The New York Times*, 23 Şubat 1931; “Turk Urges Action on Seizures,” *The New York Times*, 30 Haziran 1931.

kaldırmak ve böylece tüm dünyaya oradan hemen hiç kâr edilmediğini göstermek” olacağını söylemişti.⁷⁷

Mustafa Kemal, 1932 Noel’inde gerçekleşen bir kabine toplantısının ardından Türkiye’nin Lahey Sözleşmesi’ni ve 1925 Cenevre Protokolü’nü kabul edeceğini açıkladı.⁷⁸ Üretici il ve ilçe sayısı da zamanla azaltılacak, yalnızca Türkiye’nin merkezindeki birkaç bölgeye izin verilecekti. Böylece Ankara, 1938’de gelindiğinde, diğer tarımsal ürünlerin yanı sıra afyonun tıbbi amaçlar için üretimini de dikkatle denetleyip sınırlandıracak olan Toprak Mahsulleri Ofisi’ni kurdu.⁷⁹

Ankara’daki toplantılarda, Anslinger’ın ultimatomundan sonra bu politika değişikliğine karşı olanlar boy göstermeye başladı. Amerikan kaynaklarına göre, Mustafa Kemal’in, Şükrü Kaya, Hasan Saka ve Yunus Nadi gibi yakın arkadaşlarından birkaçı, afyon üretimine getirilen her tür kısıtlamaya gayri resmî bir şekilde karşı çıkıyorlardı. Noel’deki kararın öncesinde, Taranto ailesinden biri (muhtemelen Leon), Etkim tesislerini yeniden açma umuduyla Ankara’ya gitmişti. Amerikan elçisi Joseph Grew ile görüşmeye çalışmasına ek olarak Taranto, “arkadaşları” olan Dışişleri ve İçişleri Bakanlarına başvurarak fabrikasının yasa dışı ticaretle uğraşmadığını iddia etmişti.⁸⁰ Ancak, 1933’ün başında yeni bir afyon yasasının kabul edilmesinin ardından Etkim fabrikası kapalı kalmaya devam etti.

Ankara’nın 1932’deki hamlelerinin kararlı doğasına rağmen, yasa dışı uyuşturucu madde akışının Mustafa Kemal’in Noel günü bildirisiyle sona ermediği kesindi. 1934’te Milletler Cemiyeti yetkilileri, George Baklacoğlu’nu Avrupa’da uyuşturu-

⁷⁷ Charles E. Sherrill’den ABD Dışişleri Bakanlığına, 1 Kasım 1932, 1930–34; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁷⁸ Fırka Grupunda Afyon Mes’esi Görüşülüyor,” *Cumhuriyet* 27 Aralık 1932; “Fırka Grubu: Uyuşturucu Maddeler İçin Yaptığı Müzakereyi Dün Bitirdi,” 28 Aralık 1932.

⁷⁹ Erdinç, *Overdose Türkiye: Türkiye’de Eroin Kaçakçılığı, Bağımlılığı ve Politikalar*, 140–141.

⁸⁰ Joseph Grew’dan ABD Dışişleri Bakanlığına, 18 Kasım 1931, 1930–34; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

cu kaçakçılığıyla ilgili bir dizi konuda sorguladı. Baklacoğlu'na göre, Türkiye'de müdahale korkusu olmadan işlenen “onlarca değil, yüzlerce küçük ve gizli uyuşturucu bitki” vardı. Ayrıca Baklacoğlu, Mustafa Kemal'in yakın bir dostu olan Ekrem Necip'in, afyon tüccarlarının lehine olacak şekilde müdahalelerde bulunduğunu ve hükümet yetkililerine bu ticaretten gelen kazancın yasa dışı afyon ihracatını engellemek için gösterilen her çabadan büyük olduğunu açıkça söylediğini ekledi.⁸¹

Taranto ailesinin serveti, afyona getirilen yeni düzenin hemen sonrasındaki yıllarda düşüşe geçti. Yıllar sonra, Ağustos 1950'de Charles Siragusa, Leon Taranto'yu İstanbul'daki ofisinde ziyaret etti. Doğu Akdeniz'deki eroin kaçakçılığı hakkında geniş çaplı bir istihbarat toplama operasyonu kapsamında İstanbul'da bulunan Siragusa, Taranto'nun bölgedeki uyuşturucu karşıtı Amerikan girişimlerine yardım etmeye gönüllü olacağını düşünmüştü. Fakat Leon, ziyaretçisine uzun uzun dert yanmaya başladı. Yaşlı tüccar suçsuz olduğunu ve eroini, üretiminin henüz yasaklanmamış olduğu bir dönemde ürettiğini öne sürdü. Yirmi yıl sonra Taranto, Türkiye'yi afyon ticaretinde serbest ticareti ortadan kaldırmaya ve devlet tekeli dayatmaya zorlayan Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı hâlâ derin bir kin besliyordu. Etkim fabrikasının kapatılmasından bu yana Taranto ailesi, dediğine göre zor durumdaydı. 1931'deki kapanma emrinden sonra, Oriental Products Company'nin sahipleri sigorta parasını almak için fabrikalarını yakmışlardı. Öte yandan, Kuzguncuk tesisinin sahiplerine fabrikalarını boşaltma ve ekipmanlarını tasfiye etme izni verilmişti. Fakat Leon Taranto, Etkim fabrikasının kapatılmasından tazminat alamamıştı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin (afyona yönelik kısıtlamaları destekledikleri

⁸¹ Bakladjoglou, Türkiye, 31 Ekim 1934, Bakladjoglou'nun Dosyası, Narkotik Şüpheliler Dosyaları, 1927–42, RG 59, NAB. Ekrem Necip de 1931'de Almanya'da yaşanan Del Gracio/Eliopoulos olaylarına karışmakla suçlanmıştı. Bkz. Erdinç, *Overdose Türkiye: Türkiye'de Eroin Kaçakçılığı, Bağımlılığı ve Politikalar*, 102–103, 121.

için) kendisine 100.000 ila 200.000 dolar arasında bir “tazminat” borçlu olduğunu iddia ediyordu.⁸²

İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesinin ardından Taranto ailesinin talihsizlikleri arttı. 1942’de Ankara, Türkiye genelinde özellikle Müslüman olmayan iş sahiplerini hedef alan cezai bir önlem olarak o acımasız “varlık vergisi”ni çıkardı. Leon, Karadeniz kıyısına sürgün edilme tehdidiyle, 875.000 lira vergi ödemeye zorlandı.⁸³ Taranto, 1950’lerin ortalarına kadar halka açık duruşmalarda kayıpları nedeniyle eski iş ortakları ve hükümet yetkililerine dava açmaya devam etti.⁸⁴ Charles Siragusa onu 1950’de ziyaret ettiğinde, yaşlı tüccar yeğenine ait bir ofiste oturuyordu. Siragusa’nın çıkarımlarına göre, Taranto ticaret veya işle çok az ilgileniyordu. Türk eroin ticaretiyle ilgili güncel bilgi sahibi olup olmadığı sorulduğunda, Taranto’nun tek yanıtı şu olmuştu: “Türk polisinin tüm faileri tanıdığına şüphe yok.” Bununla birlikte, şakayla karışık söylediğine göre, savaş sonrası dönemde “polis infaz gücünün eksikliği” sadece kesin olan bir şeyin, yani polisin büyük miktarlarda sus payı aldığı bir göstergesiydi.⁸⁵

Leon’un yaşadığı zorluklar ve verdiği yetersiz bilgi, Charles Siragusa’nın sempati veya acımasını kazanmış gibi görünmüyor. 1955’te Siragusa, Leon Taranto’nun Türkiye temsilcisi olarak çalıştığı İtalyan kimya şirketi UVADO’nun (daha sonra Assofio olarak yeniden adlandırıldı) faaliyetlerini engellemek ve itibarsızlaştırmak için ciddi çaba harcadı.⁸⁶ Şirketin bir

⁸² Charles Siragusa’dan Harry Anslinger’a, 18 Ağustos 1950, Türkiye, 1950; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁸³ Metin Toker, “Varlık Vergisini Ödemeyen Çalışma Kampına Gidiyor,” *Milliyet* 8 Ocak 1984. Ayrıca bkz. Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve “Türkleştirme” Politikaları* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001).

⁸⁴ “Taranto Meselesi,” *Milliyet* 22 Ocak 1955; “Yüce Divana Sevki İstenen Eski Bakanlar,” *Milliyet* 22 Ocak 1952.

⁸⁵ Charles Siragusa’dan Harry Anslinger’a, 18 Ağustos 1950, Türkiye, 1950; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁸⁶ Charles Siragusa’dan Harry Anslinger’a, 29 Temmuz 1955, Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

temsilcisinden gelen mektuba göre, Taranto, Ankara'daki Toprak Mahsulleri Ofisi ile yapılan müzakerelerde aracı görevi görüyordu.⁸⁷ Leon'un kirli geçmişi ve yeğeni Victor'un yasa dışı uyuşturucu ticaretiyle ilgilendiği iddialarını haber alan şirket, bu eski uyuşturucu üreticisiyle tüm bağlarını koparma kararı aldı.⁸⁸ Leon Taranto, 4 Aralık 1965 tarihinde, ardında Türkiye, Batı Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Amerika'ya dağılmış büyük bir aile bırakarak hayatını kaybetti.⁸⁹

İki Dünya Savaşı Arasındaki Uyuşturucu Ticareti Bağlamında Türkiye

Leon Taranto'nun 1965 yılındaki ölümü, Türkiye Cumhuriyeti'nde uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçun tarihinde bir dönemin sonunu getirdi. Onun deneyimleri, girişimleri ve talihsizlikleri, savaşlar arası dönemdeki afyon ve eroin kaçakçılığının evrimini tanımlayan pek çok eğilimin yansımasıydı. Taranto ailesi, afyon ticaretine sabıkalı kişiler olarak başlamamıştı. Aksine ister Nesim'in ister Leon'un himayesi altında olsun, afyonun Amerikalı, İngiliz veya Hollandalı bir tüccara satılması, resmî kayıtlara muhtemelen bir Osmanlı malının ihracı olarak geçiyordu. Taranto ailesinin afyon tüccarları olarak, modern ilaç endüstrisinin oluşumunda küçük ancak dikkate değer bir rol oynadığı kesindir. Öte yandan yatıştırıcı nitelikteki depresanların tüketiminde, daha geniş kapsamlı bir devrimi etkiledikleri de söylenebilir. Leon ve diğer Taranto

⁸⁷ Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 19 Eylül 1955, Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁸⁸ Filippo Carpi'den Charles Siragusa'ya, 29 Eylül 1955, Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁸⁹ "Vefat—Leon Taranto Türarlan," *Milliyet* 5 Aralık 1965. Bir akrabasının yaklaşık bir yıl önce yazdığı anma yazısına göre, Leon Taranto'nun Portekiz, İsviçre, Amerika Birleşik Devletleri ve Uruguay'da yaşayan akrabaları bulunuyordu. Bkz. "Ölüm—Bay Vitali Taranto," *Milliyet* 16 Ocak 1965.

ailesi üyeleri, küresel yasağın başlamasından hem önce hem sonra, afyon ticareti sayesinde zenginleşmiş olsa da bu işten en büyük payı kazananlar ne onlardı ne de afyonu hasat eden veya pazara getiren işçiler. Afyon veya eroin Fransa, Amerika veya Çin'e gitmek üzere gemilere yüklenir yüklenmez, Batılı tüccarlar, aratıcılar ve perakendeciler, muhtemelen çok daha yüksek kâr marjları elde etmeye başlıyorlardı. Batılıların finansal kazancı, Osmanlıların ve daha az ölçüde Türkiye hükümetlerinin zararı demekti. Britanyalıların Anadolu pazarını serbest ticarete açma baskısı ve imparatorluğun vergi ve harç toplama becerisindeki egemenliğinin giderek azalması, İstanbul'un afyon ticaretinden tam olarak kâr elde etmesini imkânsız kılmıştı. Ankara'nın, bu tarihi dersi içselleştirdiği kesindir. Ne var ki, 1938'de devlet tekelinin uygulanmasına rağmen, Türk yetkilileri Türkiye'nin modern afyon ticaretindeki rolünü belirlemede zorlanmaya devam etti.

İki savaş arası dönemin kritik bir aşamasında, Leon Taranto kişisel ve profesyonel olarak, Akdeniz ve Kuzey Atlantik eroin ticaretine hâkim konumdaki daha geniş bir kaçakçılar ve tüccarlar dünyasına bağlıydı. Alan Block'un oldukça isabetli bir şekilde belirttiği gibi, Taranto ve Eliopoulos aileleri, Osmanlı tarihinde daha önceki dönemlere kadar uzanan doğu Akdeniz ticaretinin belirli özelliklerinin bir devamını ihtiva ediyordu. Gayrimüslimlerin, (Ortodoks, Ermeni veya Yahudi fark etmeksizin) bölgedeki komisyonculuk ve tüccarlık rolü öteden beri bilinen bir şeydi. Taranto örneğinde olduğu gibi geniş aileler veya Eliopoulos örneğindeki gibi ortak kültürel veya etnik bağlar, bu şebekelerin, imparatorluğun çöküşünden sonraki dönemde bile ayakta kalma gücünü arttırdı. Ayrıca Leon ve Elie'nin birden fazla dilde iletişim kurma becerisi ve ekseriyetle kozmopolit yapıdaki soyları ve tavırları, onları karmaşık ve ekonomik olarak canlı bir bölge için ideal birer girişimciye dönüştürmekteydi. Büyük ihtimalle, her ikisinin de (en azından belirli bir süre için) sahip olduğu en önemli

ayrıcılık, yüksek düzeyde siyasi himaye altında olmalarıydı. Onların işlerinden yararlanan ve karşılığında koruma sağlayan polis müfettişleri, politikacılar ve diğer tanınmış kişiler, her iki şebekenin de oluşturulması ve sürdürülmesinde etkili olmuştu. Elie ve Leon'un faaliyetleri 1950'lerin başında sona erdiğinde, iki adam da daha öncesinde hiç uzun süreler hapis yatmamıştı.

Leon Taranto ve Elie Eliopolous'un Akdeniz'deki faaliyetlerinin dışında, bu dönemde yirminci yüzyılın büyük bir kısmının kaderini tayin eden transatlantik bir kaçakçılık sisteminin ortaya çıkışını görüyoruz. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte, birbirine bağlı iki kaçakçılık ağı oluşturuldu ve her ikisi de kuzey Atlantik eroin ticaretinin büyük bir kısmını pekiştirip ona hâkim oldu. Paris, iki savaş arası dönemde Avrupa'daki uyuşturucu ticaretinin odak noktası olsa da Paul Carbone ve "Korsika mafyası" olarak adlandırılan bir grubun yükselişi, Marsilya merkezli grupların kırk yıl sürecek hakimiyetine yol açacaktı. Marsilya'nın eroin işleme ve nakliye merkezi olarak yükselişi, tam da New York'un suç dünyasının örgütlenme ve liderlikte bir devrim geçirdiği döneme denk geldi. Şehrin meşhur Beş Ailesi "Castellemamare'se Savaşları" (1928-31) olarak adlandırılan olayların ardından ortaya çıkmıştı. Bu görece daha genç olan ve Amerika doğumlu bir grup gangsterin elindeki güç değişikliği, New York Limanı'na gelen eroin ithalatı ve dağıtımı üzerinde uzun bir istikrar ve kontrol dönemini doğurdu. Castellemamarese Savaşları'ndan dönemin en güçlü aktörlerinden biri olarak çıkan Lucky Luciano da Amerika Birleşik Devletleri'ndeki suç örgütlerinin daha geniş kapsamlı koordinasyon ve iş birliği yapabilmesinin temellerini atanlardandı. Luciano'nun "Ulusal Komisyon"unun Amerika'daki organize suçun çıkarlarını ve faaliyetlerini ne kadar başarılı bir şekilde yönettiği belirsizdir. Ancak kesin olan şu ki, New York'un suç ailelerinin bu dönemin başındaki hakimiyeti, New York'un bir eroin

dağıtım merkezi olarak önemini etkilediği gibi bu durumdan etkilenmişti de.⁹⁰

Daha önce çok kez yapıldığı üzere, Marsilya ve New York'un modern eroin ticaretinin kökenleri açısından önemini vurgularken ilk "Fransız Bağlantısı"nın Türk uyuşturucularını Amerikan pazarına götürecek tek araç olmadığı akılda tutulmalıdır. New York dışındaki limanlarda da Türk afyonu ticareti yapan küçük çaplı tüccarlar bulunuyordu. Daha da önemlisi, bir sonraki bölümde açıklanacağı gibi, Türk afyonunun akışı sadece batıya yönelik değildi; Türkiye'den kaçak afyon ihracatı, İran, Çin ve çok daha sonra Afganistan üzerinde de derin etkiler bırakmıştı.

1912 tarihli Lahey Sözleşmesi nedeniyle Leon Taranto'nun adı, diplomatik telgraflarda ve raporlarda geçiyordu. Bu noktada, Şanghay ve Lahey anlaşmalarını yeni sömürgecilik döneminin kalıntıları olarak düşünmekte fayda var. Afyona yönelik küresel bir yasağı dayatma fikri, başta Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin "Büyük Güçler" olarak sahip olduğu uluslararası otoritenin bir ürünüdür. Sadece Şanghay ve Lahey'e katılan ve katılmayan (Osmanlı İmparatorluğu gibi) davetliler incelendiğinde bile, genellikle ham afyon üreten ülkeler ile türevlerini tüketen ülkeler arasındaki güç, sorumluluk ve zorunluluk farklarını açıkça görmek mümkündür. Öte yandan, afyon yasağı imparatorlukların işleyen çarkları ve yapısına da çok şey borçludur. Batı deniz kuvvetlerinin yedi denizde birden devriye gezdiği ve dünyanın büyük bir kısmını Avrupalı emperyal temsilciler ve yöneticilerin idare ettiği bir dönemde, uyuşturucu ticaretine küresel çapta bir yasak getirme fikri görünüşte mümkündü. Son olarak, afyon yasağının emperyal köklerini modern Batılı devletlerin benimsediği uygarlık normlarının bir ifadesi olarak da görebilmek gerekir. Anslinger ve Grew'un, Mustafa Kemal hükümeti üzerindeki

⁹⁰ Tim Newark, *Lucky Luciano: The Real and the Fake Gangster* (New York: St. Martin's Press, 2010), 71.

baskısı ve bunun afyon ticaretini bastırma kararıyla sonuçlanması, Lahey sonrasında Batı’nın uyuşturucu kaçakçılığı üzerine vardığı fikir birliğini hem sömürgeci rejimlere hem de bağımsız devletlere dayatma çabasının sadece bir örneğidir. Filipinler, Çin, İran ve diğer yerlerde olduğu gibi Türkiye’nin de “uluslararası uyuşturucu savaşı”na boyun eğmesi, Batılı görüşmeler ve raporlarda son derece ahlaki ve ilerici terimlerle çerçevelendirilmişti. Birçok kişinin değerlendirmesine göre, Mustafa Kemal’in afyon meselelerindeki liderliği, Türkiye’nin uluslararası topluluktaki konumunu pekiştirmiş ve “Türk gençliğini” ve “maşum çiftçilerini” afyon bağımlılığının ve üretiminin kötülüklerinden kurtarmıştı.⁹¹

Washington’ın uyuşturucu maddelerle ilgili olarak Türkiye’nin içişlerine doğrudan müdahalesi, Amerika’nın bir devlet olarak gelişimindeki iki temel değişiklikten bağımsız düşünülemez. İlk olarak, Amerika’nın uyuşturucu ticareti konusundaki proaktif politikaları, Amerika Birleşik Devletleri’nin küresel bir güç olarak ortaya çıkışının bir göstergesiydi. Baskın durumdaki “uluslararası politikadan çekilme yanlısı” [“izolasyonist” / yalıtımcı] eğilimlere rağmen Amerika Birleşik Devletleri, iki savaş arası dönemde giderek dünya sahnesinde daha aktif ve müdahil bir oyuncu haline geldi. Bu dönemde Washington’ın iç huzuru sürdürmenin yanı sıra yurt dışındaki kamusal ve özel Amerikan çıkarlarını koruma ve teşvik etme adına “ulusal güvenlik” konusundaki söylemlerinin hiç olmadığı kadar netleştiği görülür. William O. Walker’ın savaşlar arası dönemde Asya’daki afyon ticareti üzerine yaptığı çalışma, Washington’un, Çin’deki uyuşturucu ticareti ile istikrarsızlık ve bölgede artan Japon tehdidi arasındaki ilişkiye dair endişelerini anlatırken bu noktaya vurgu yapar.⁹²

⁹¹ “24 Şubat 1934’te, Dünya Uyuşturucu Savunma Derneği’nin sekizinci yıllık Uyuşturucu Eğitim Haftası gözlemi kapsamında, WABC ağı üzerinden General Charles H. Sherrill ve Layton Bassett’in ‘Türkiye’ konulu radyo yayını.” 1930–34; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁹² William O. Walker III, *Opium and Foreign Policy: The Anglo-American Search*

Federal Uyuşturucu Bürosunun kurulmasıyla beraber, birçok kişi tarafından Amerika'nın "milli güvenlik eyaleti" olarak adlandırılan şeyin fiziksel inşasının kanıtlarını da görürüz. Harry Anslinger, çeşitli yönetimlerin desteğiyle, bürosunun hem iç hem de uluslararası işlerde genişleyen yetkilere sahip olacağını tasavvur etmişti. Küçük ve nispeten az finanse edilmiş olsa da Federal Narkotik Bürosu hem içeride hem de dışarıda Amerikan otoritesinin diğer yönlerinin bir tamamlayıcısı ve destekleyicisi olarak hizmet etti.

Diğer yandan, Amerikalı yetkililerin Türkiye ile uyuşturucu meseleleri üzerinden bağlantı kurmaya neden ve nasıl karar verdiğini ele alırken, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer yerlerdeki yasama organlarının, kolluk kuvvetlerinin ve halkın çoğunluğunun organize suç örgütlerine ve organize suçla bakışının nasıl kökten değiştiğini anlamak önemlidir. İddialara göre modern Amerikalı gangsterlerin ortaya çıkışına Anayasadaki 18. Değişiklik ve Volstead Yasası'nın kabul edilmesi neden olmuştu. İçki Yasağı dönemi, sadece karanlık suç dünyasına ait aktörlerin alkol kaçakçılığı ve toptan satışı yoluyla büyük kârlar elde etmelerinin bir aracı olmakla kalmayıp, Amerikan halkını (yerel, eyalet ve federal hükümet yetkilileri dahil) Al Capone ve Lucky Luciano gibi nüfuzlu gangsterlerin şiddetinin boyutları, siyasi nüfuzları ve sosyal çekiciliği ile tanıştırdı. Amerikan mafyasının bu altın çağı, FBN'in yapısı ve evrimi üzerinde kalıcı etkiler bıraktı. Harry Anslinger ve başlıca yardımcıları George White ve Charles Siragusa'nın iki savaş arası dönemde edindiği tecrübeler, sonraki yıllarda FBN ajanlarının hem içeride hem de dışarıda organize suçla başa çıkma yöntemlerini şekillendirdi. Türkiye ve Akdeniz'deki uyuşturucu kaçakçılığı şebekelerinin daha geniş bağlamından bakıldığında, Elie Eliopoulos ve Leon Taranto gibi kişiler sadece kaçakçı veya yasa dışı mal üreticileri değil, tehlikeli

“çetelerin” başındaki “uyuşturucu baronlarıydı.”⁹³ Anslinger ve diğerleri, Taranto ve Eliopoulos’u uluslararası yasa dışı uyuşturucu ticaretinin başlıca failleri olarak gösterirken hem Amerika Birleşik Devletleri içinde hem de dışında, bu adamlarla dönemin kötü şöhretli diğer sabıkalıları arasında (Rothstein, Katzenberg, “Legs” Diamond ve Paul Carbone gibi) bağlar kuruyordu. Taranto veya Eliopoulos’un kendilerini bağımsız mı yoksa bir çete üyesi olarak mı gördükleri hâlâ belirsiz olsa da Amerikan narkotik ajanları savaş sonrası dönemde, uyuşturucu kaçakçılığı örneklerini tek bir merkezden kontrol edilen, bileşik yapıya sahip bir kriminal düzenin dışavurumları olarak tanımlamaya ve yorumlamaya devam etti. Başka bir deyişle, savaş sonrasını takip eden yıllarda FBN ajanları, gerçekten var olup olmadıklarına bakmaksızın, gangsterleri ve mafyaları avlamak üzere yurt dışına çıktı.

Türkiye’nin evrimsel gelişimini, uyuşturucular ve Amerika’nın uyuşturucu kaçakçılığı mücadelesinin kökenleriyle ilişkisi bağlamında değerlendirirken, daha geniş ölçekteki küresel şartları göz önünde bulundurmak önemlidir. Savaş sonrası dönemde göreceğimiz gibi Anadolu, dünya pazarlarına giren yasa dışı afyonun tek tedarikçisi değildi. Örneğin, Çin’den gelen kaçak afyon, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa’daki yasama organları ve kolluk kuvvetleri için daha büyük bir zorluk teşkil ediyordu. 1930’lara gelindiğinde, Çin’den gelen üretim fazlası uyuşturucu, diğer tedarikçileri (Türkiye, İran ve Hindistan gibi) giderek gölgede bıraktı. Çin merkezli kaçakçılık şebekeleri, örneğin Du Yu Sheng’in ünlü Yeşil Çete’si, iddialara göre Türkiye veya Akdeniz çevresinde konumlanmış herhangi bir kaçakçılık örgütünden daha fazla yerel, ulusal ve uluslararası etkiye sahipti. Jonathan Marshall’ın araştırmasına göre, Anslinger ve diğer Ameri-

⁹³ Anslinger, kaleme aldığı anılarında Eliopoulos’u çok kez uyuşturucu “baronu” olarak adlandırıyor. Bkz. Anslinger ve Ousler, *The Murderers: The Story of the Narcotics Gang*, 58, 59, 61.

kalı yetkililer, Du'nun Doğu Asya'daki yasa dışı uyuşturucu kaçakçılığı üzerindeki gücünün ve etki alanının farkındaydı ama diplomatlar ve askeri yetkililer, Washington'ın bölgedeki başlıca müttefiki Kuomintang⁹⁴ Şanghay merkezli Yeşil Çete ile ittifakını devam ettirdiği sürece, örgütün faaliyetlerini göz ardı etmek zorunda kaldılar. Marshall'a göre, Amerika'nın, Doğu Asya uyuşturucu ticaretiyle ilişkilendirilen güçlü isimler ve hareketlere olan desteği savaş sonrası dönemde de devam etmişti. Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Japonya'nın yeraltı dünyalarıyla bağlantıları olan radikal Japon istihbarat ajanı Yoshio Kodama gibi kişilere yataklık etmenin yanı sıra, Burma dağlarına uyuşturucu ihraç eden ve Pekin'deki Komünist hükümete karşı mücadelesini sürdüren Kuomintang unsurlarını da aktif olarak destekledi.⁹⁵

Türkiye'nin uyuşturucu ticaretiyle savaşına daha benzer örneklerden biri, Pehlevi yönetimindeki İran'ın ilk dönemlerinde bulunabilir. 1925'te Rıza Şah Pehlevi'nin tahta çıkmasından sonra, Tahran ülkede afyon üretimini tekelleştirmeye çalıştı. Amerikalı yetkililerin doğrudan desteğini ve rehberliğini alan Rıza Şah, ham afyonun toplanmasını merkezîleştirmeyi ve İran afyonunun yabancı pazarlara teslimatını konsolide etmeyi içeren bir dizi politika başlattı. Ancak her iki politika da başarısız oldu. Devlet hazinesinin tekelleşmeden elde ettiği gelir iki savaş arası dönemde artsa da İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle uyuşturucu kaçakçılığı tekrar yaygınlaştı. İran'da uyuşturucu tüketen kalabalık bir kitle, afyonun salt ülke içindeki satışını ve faaliyetlerini kontrol edebilmeyi bile karmaşık hale getiriyordu.⁹⁶

İki savaş arası dönemde Meksika'daki afyon ve eroin üre-

⁹⁴ Çin Milliyetçi Partisi (çev.)

⁹⁵ Jonathan Marshall, "Opium, Tungsten, and the Search for National Security, 1940–1952," *Drug Control Policy: Essays in Historical and Comparative Perspective*, William O. Walker III (ed.), (University Park: Pennsylvania State University Press, 1992), 89–116.

⁹⁶ Bradley Hansen, "Learning to Tax: The Political Economy of the Opium Trade in Iran, 1921–1941," *The Journal of Economic History* 16.1 (Mart 2001), 95–113.

timinin çok daha karmaşık olduğu görülüyor. Haşhaş yetiştiriciliği, Meksika'nın kuzey eyaletlerine (Sinaloa, Chihuahua ve diğer yerlere) büyük sayıda Çinli göçmenin yerleşmesiyle birlikte başladı. Harrison Narkotik Vergisi yürürlüğe girinceye dek, Türk ve Çin afyonu kolay bulunabilir olması nedeniyle Meksika afyonunun Amerika Birleşik Devletleri'ndeki satışını ve tüketimini gölgede bıraktı. Meksika'da 1910'da başlayan devrim ve 18. Değişiklik hem Meksika narkotik pazarını hem de Meksika sınır eyaletlerindeki kaçakçılar ile politikacılar arasındaki güç ilişkilerini kökten değiştirdi. Kükreyen Yirmiler boyunca, Ciudad Juarez ve Tijuana gibi kasabalar Amerikan turistlerin ahlaksız ve yasa dışı tüketim cennetine dönüştü. Öte yandan, Kurumsal Devrimci Parti'nin (PRI) gözetiminde yeni bir devletin inşası, uyuşturucu kaçakçılığı ve diğer sektörlerin politikacılar ve devrim sonrası rejime bağlı kodamanların kontrolü altına girmesine neden oldu. Mark Wasserman'ın ifadesiyle, bu "kalıcı oligarklar", etnik kökeni Çinli eski şebekelerin ortadan kaldırılmasına ve işlevsel olarak devlet destekli ve "yerli" kaçakçılık örgütlerinin yeniden oluşturulmasına yardımcı oldu.⁹⁷ Türkiye, İran veya Çin'in aksine, iki savaş arası dönemde Amerika'ya yapılan yasa dışı ticaret, Meksikalı ve Amerikalı organize suç örgütleri arasında kurulmuş olan daha doğrudan bağlantılar tarafından yönetiliyordu. "Bugsy"⁹⁸ Siegel ve Harold "Happy"⁹⁹ Meltzer gibi kişiler, Meksika'nın uyuşturucu ticaretiyle doğrudan bağlantılı olan yetkililer ile ilişkiler kurmuştu.¹⁰⁰ Bu dönemde, Küba'nın siyasi oluşumlarının üyeleri de Amerikalı uyuşturucu tüketicileri ve suç örgütleri ile benzer bir ilişkiye sahipti. Bununla birlikte Küba,

⁹⁷ Elias Castillo ve Peter Unsinger, "Mexican Drug Syndicates in California," *Organized Crime and Democratic Governability: Mexico and the U.S.—Mexico Borderlands*, John Baily ve Roy Godson (ed.), (Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press, 2000), 199–200; Mark Wasserman, *Persistent Oligarchs: Elites and Politics in Chihuahua, Mexico 1910–1940* (Durham, NC: Duke University Press, 1993).

⁹⁸ İng. Gözüpek. (çev.)

⁹⁹ İng. Mutlu. (çev.)

¹⁰⁰ Astorga, "Organized Crime," 65.

Meksika'nın aksine 1970'lere kadar, Amerikalı turistler için ya yabancı ülkelerden ithal edilen uyuşturucuların bir geçiş noktası ya da fuhuş, uyuşturucu ve alkol arayışındakilerin tatil mekânı olarak kalmaya devam etti.¹⁰¹

Görünüşe göre, uluslararası uyuşturucu ticaretini izlemek ve denetlemekle görevli Amerikalı ve Avrupalı yetkililerin dikkatini en çok uyuşturucu tüketimi ve kaçakçılığı çekiyordu. Ne var ki bu dönem, kokaini daha geniş bir küresel pazara tanıtacak şebekelerin gelişiminin ilk zamanlarıydı. Paul Gootenberg'in And kokaini ticaretinin tarihi üzerine yaptığı cesur çalışmalar, Güney Amerika'dan çıkan ihracat rotalarına, Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya'dan gelen tüccarlar, bilim adamları ve kaçakçılardan oluşan zengin bir dokununege men olduğunu gösterir. Türk afyonu gibi, yabancı pazarlara ulaşan kokainin bazıları tıbbi veya bilimsel amaçlar için kullanılmış olsa da savaşlar arası dönemdeki kaçakçılar giderek daha çok miktarlarda kaçak kokain ticareti yapmaya başladı. Fakat Gootenberg, tıpkı Türk ve diğer afyon kaynaklarının ticaretinde olduğu gibi, pazara çıkan And kokaininin miktarının da görece az olmasına karşın, bunları pazara getiren şebekelerin faaliyet alanlarının bu oluşum döneminde bile geniş olduğunu vurgular.¹⁰²

İkinci Dünya Savaşı, uyuşturucu ticareti tarihi için nihai bir dönüm noktasıdır. Savaş, açık denizlerde ve İran, Çin ve Hindistan gibi çeşitli afyon tedarikçisi ülkelerde devam ederken, okyanus aşırı uyuşturucu kaçakçılığı neredeyse durma noktasına geldi. FBN kaynaklarına göre, Atlantik ve Pasifik boyunca ticaretin azalmasıyla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nde bağımlıların kayıtlardaki sayısı çarpıcı bir şe-

¹⁰¹ Eduardo Saenz Rovner, *The Cuban Connection: Drug Trafficking, Smuggling and Gambling in Cuba from the 1920s to the Revolution* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2008), 17-44.

¹⁰² Paul Gootenberg, *Andean Cocaine: The Making of a Global Drug* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2008), 105-142.

kilde düştü.¹⁰³ Meksika’dan gelen hem yasal hem de yasa dışı afyon, Amerika’nın tıbbi çalışmaları ve yasa dışı pazarı için Avrupa veya Asya tedarikçilerinin bir alternatifi konumundaydı.¹⁰⁴ Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı’ndaki tarafsızlığı ise hem Britanya hem de Alman tarafına, kaynakların azaldığı savaş döneminde morfin temin edebilme fırsatı sunuyordu.¹⁰⁵

Japonya’nın Ağustos 1945’te resmen teslim olmasını takip eden dönemde, uyuşturucu tarihinin eski kalıplarına döndüğü görülür. Savaştan önce New York’ta uyuşturucu ticareti yapan örgütler ve gangsterler, Atlantik okyanusunun diğer tarafında yatan Marsilya, Sicilya ve Beyrut’taki yeni ve eski ortaklarıyla yeniden bağlantıya geçtiler. İç hukukta yapılan değişikliklere ve resmîyette Lahey prensiplerine uyulmasına rağmen Türkiye, Kuzey Amerika, Avrupa ve Güneybatı Asya’da bulunan toptancılar, tüccarlar ve tüketiciler için yasa dışı afyon tedarikçisi olmaya devam etti. 1945 sonrasındaki döneme bakıldığında, küresel eroin ticaretine (ve Türkiye’nin bu ticaret içindeki özel konumuna) ilişkin genel anlayışımızı şekillendiren iki belirgin durum ortaya çıkacaktır. Bunlardan ilki ve en önemlisi, savaş sonrası dönemde yıllık bazda üretilen eroin miktarında görülen istikrarlı artıştır. Bu artışlarla birlikte, dünyanın çeşitli köşelerinde (ama özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde) yaşayan eroin kullanıcılarının ve bağımlılarının sayısında da sürekli bir artış yaşandı. Savaş sonrası dönemde dünya çapındaki uyuşturucu ticaretini şekillendiren ikinci durum ise Washington’daki yasama organları ve kolluk kuvvetlerinin küresel uyuşturucu ticareti üzerindeki resmî ilgisinin sürekli artmasıydı. Mihver

¹⁰³FBN istatistiklerine göre, 1938 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde ele geçirilen afyon miktarı 602 kilogramdı. Bir yıl sonra, bu rakam 116 kilograma düştü. 1941’de sadece 29 kilogram ele geçirildi. FBN’nin, 1945 ve 1946 yılları arasında toplam ele geçirdiği miktarın sırasıyla 101 ve 127 kilograma yükseldiğini bildirmesine bakılırsa, afyon ticaretinin toparlanması hızlı oldu. *Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının 31 Aralık 1946 itibarıyla durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Uyuşturucu Bürosu, 1947), 14.

¹⁰⁴McCoy, “Stimulus of Prohibition,” 42.

¹⁰⁵PRO/FO 44/120/5379, 5 Nisan 1944.

Devletleri'nin teslim olmasını takip eden ilk yirmi beş yıl içinde, Amerika'nın hem yurt içinde hem de dışındaki uyuşturucu karşıtı çabalarının kapsamı çarpıcı biçimde genişlemiştir. Bu dönemde, Washington büyük ölçüde komünizmle mücadele ve solcu bozgunculukla meşgul olurken 1969 yılında Harry Anslinger ve onun FBN'deki çalışanları, Amerika'nın uyuşturuculara karşı açacağı resmî savaş ilanının temellerini yavaş yavaş atmaya başladılar. Uyuşturucu ticaretinin Amerika'nın ulusal güvenliğine bir tehdit olarak yeniden tanımlanması, bu dönemde fiziksel inşasını ve güçlenişini gördüğümüz federal ve uluslararası kolluk kuvveti kurumlarıyla sadece kısmen ilişkilidir. Savaş sonrası dönemde uyuşturucu ticaretiyle ilgili algının merkezinde, dünyadaki belli başlı gangsterlerin, mafyaların ve örgütlerin uyuşturucunun ana tedarikçileri olarak tanımlanması yatar. Kilit önemdeki kişiler ve grupların tanınması ile birlikte, uyuşturucuların devletin bütünlüğünü sahiden tehdit ettiği düşüncesi daha somut ve aşikâr hale geldi.

Geriye baktığımızda görüyoruz ki, uyuşturucu ticaretinin şüphelenilen üst akıllar ve suçlular formunda "ete kemiğe bürünmesi" bize ister istemez dönemin politikaları ve güç dinamiklerinin içyüzünü göstermektedir. Türkiye örneğinde, uyuşturucu ticaretine karışan faillerin sayıları ve isimleri savaş sonrası dönemde hızla arttı. FBN dosyalarının araştırmacılara açılmasıyla beraber, uyuşturucu ticaretinin etkilerini Washington ve Ankara'nın kendi halklarına sunduğu resmî açıklamalar ve çalışmaların ötesinde analiz etmek mümkün hale geldi. Önemli kaçakçılar, örgütler ve onların uyuşturucu ticaretine katılımını mümkün kılan rotalar ile iş birlikçilerini detaylandıran FBN'in iç yazışmaları, söz konusu kişi ve oluşumların yerel, ulusal ve uluslararası politikada oynadıkları rolün içyüzünü açıklığa kavuşturuyor. Dahası, Türkiye ve ötesindeki uyuşturucu faaliyetlerine ilişkin Amerikan algısı ve soruşturmalarının sınırlarını ölçmek, FBN yetkililerinin yeraltı dünyalarıyla mücadelesine rehberlik eden önyargılar ve yanlış yorumlamalar hakkında da bir fikir verebilir.

3 FRANSIZ BAĞLANTISI

Temmuz 1963'ün sonlarında, Harry Anslinger Arkansas Senatörü John L. McClellan'la bir görüşme gerçekleştirdi. Organize suç ve uyuşturucu ticaretini araştıran daimî bir senato alt komitesinin başkanı olan McClellan, Federal Narkotik Bürosunun eski başkanı olan yetmiş bir yaşındaki Anslinger'ı hayli sıcak karşılamıştı. Anslinger, otuz iki yıl boyunca başkanlığını yaptığı bürodan önceki yıl emekli olmuştu. Anslinger, federal hükümette uzun yıllar çalıştığından bahsedince McClellan, "Amerika Birleşik Devletleri'nde bu alanda sizden daha deneyimli kimse yok," demişti.¹ Anslinger'ın, McClellan'ın alt komitesi önündeki ifadesi iki gün sürdü. Komite üyelerine anlattıkları, hâlâ FBN'de çalışan birçok ajanın (o zamanlar başkan olan Henry Giordano dahil) ifadelerini tamamlar nitelikteydi. Temmuz ayında komite tarafından ele alınan konular oldukça geniş kapsamlıydı. FBN ajanlarının ifadeleri, Lübnan'daki kenevir üretimi, Komünist Çin'in eroin ticaretindeki rolü, Kanada'daki uyuşturucu ticaretinin organizasyonu ve kokain içmek için kullanılan yöntemler gibi konulara kadar uzanıyordu. Büyük bir kısmı FBN tarafından derlenen belgelerin bir dizi dökümü de resmî kayıtların bir parçası olarak sunuldu. Yapılan işlerin bu ciltli ve tamamlanmış baskısında, okuyucuya, mahkeme davaları ve baskınları detaylandıran dizinler, şüpheli kaçakçıların biyografileri, uyuşturucuların nasıl

¹ U.S. Senate, Permanent Subcommittee on Investigations, *Organized Crime and Illicit Traffic in Narcotics, Part 3* (Washington DC: U.S. Government Printing Office, 1964), 679.

üretildiği ve kaçakçıların yasa dışı malları pazara çıkarmak için hangi rotaları kullandıkları hakkında özet incelemeler sunuluyordu.

McClellan Komitesi'nin bulguları, ürettiği bilgi bolluğuna rağmen bütünüyle yeni değildi. Senatör Estes Kefauver'in Amerika Birleşik Devletleri'ndeki organize suça ilişkin 1951 tarihli komite oturumları da benzer bir zemine dayanıyordu. Televizyonda yayımlanmış bir program olarak Kefauver Komitesi'nin belki de en meşhur yanı, Sam Giancana, Vito Genovese, Willy Morretti gibi dönemin en ünlü yeraltı aktörlerinden bazılarıyla görüşmesiydi. Komite önüne çıkarılan mafya üyelerinin hiçbiri sırlarını açmaya ya da itirafta bulunmaya yanaşmasa da Anslinger öncülüğündeki FBN ajanları Amerikan mafyası hakkındaki soruşturmalarını genişletmeye kararlıydı. FBN'in, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki organize suçun doğasını ifşa etmesi, öteden beri ülkede mafya bulunmadığını iddia eden FBI başkanı J. Edgar Hoover'ın görüşleriyle sert bir tezat oluşturdu.²

Türkiye, FBN'in savaş sonrası yıllardaki küresel uyuşturucu ticaretiyle ilgili kamusal ve gizli kayıtlarının önemli bir parçasıydı. Anslinger, 1950'lerde açıkça Çin Halk Cumhuriyeti'ni (ÇHC) Amerika Birleşik Devletleri'nde tüketilen eroinin baş kaynağı olmakla itham etse de FBN ajanları Türk afyonunun Amerikan uyuşturucu pazarı üzerindeki etkisini anlamak, belgelemek ve engellemek için ciddi çaba harcadı. 1960'ların sonuna gelindiğinde, Amerikan uyuşturucu karşıtı faaliyetlerinin merkezî odak noktasına, Çin ve tüm diğer afyon üreticisi devletler yerine Türkiye yerleşmişti.

Hoover'ın İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Amerika Birleşik Devletleri içindeki önemli mafyalar ile bir ilişki kurmuş olabileceği uzun zamandır tahmin edilmektedir. Bir gazete köşe yazarı, Hoover'ın organize suç aktörlerini bilgi kaynağı olarak kullanıp karşılığında koruma sağladığını öne sürmüştü. İddialara göre, Hoover'ın FBI ajanlarını mafyanın var olmadığını belgelendirmeye yönlendirmesinin nedeni buydu. Burton Hersh, *Bobby and J. Edgar* (New York: Carroll & Graf Publishers, 2007), 49; Stephen Fox, *Power and Blood* (New York: William Morrow and Company, Inc. 1989), 337.

FBN'in tahminlerine göre Türkiye, Akdeniz ve Kuzey Atlantik boyunca faaliyet gösteren kaçakçılık rotalarının merkezindeydi. "Temel Reis" Egan'ın maceraları kitaplarda ve filmlerde anlatılmadan çok önce, FBN ajanları "Fransız Bağlantısını" kurumlarının bir önceliği olarak görüyordu.³ *Fransız Bağlantısı*'nın ilk kez 1969'da yayımlanmasından sonra uzun bir süre geçinceye dek bu ifadenin kendisi FBN veya Dışişleri Bakanlığı yazışmalarında görülme de, Amerika ve Doğu Akdeniz'deki yerel narkotik görevlilerinin, savaşın hemen ardından Türk eroinini Marsilya üzerinden Kuzey Amerika'ya taşıyan karmaşık bir kaçakçılık ağının var olduğunu düşündükleri kesindir. Amerika Birleşik Devletleri'nin kolluk kuvvetleri yetkilileri, ancak 1970'in başlarındaki yoğun diplomatik çabaları sayesinde Fransız Bağlantısı ile mücadelelerinden galip çıktıklarını iddia edebildiler.

Fransız Bağlantısının yükselişi ve düşüşü, popüler Amerikan medyasında büyük ilgi çekerken İran, Soğuk Savaş sırasındaki Amerikan uyuşturucu karşıtı faaliyetlerinin çok daha başarısız bir cephesini oluşturuyordu. 1945'ten sonra Amerika, Tahran'ı afyon kaçakçılığı, üretimi ve tüketimi konusunda daha ilerici adımlar atmaya zorladı. Bu girişim, 1955'te Muhammed Rıza Şah'ın afyon ekimini ülkede tamamen yasakladığını açıklamasıyla sonuçlandı. Amerikan Dışişleri Bakanlığı ve FBN, "şahların şahının" Amerika'nın uyuşturucusuz dünya vizyonuna verdiği desteğin bir süre için sevincini yaşasa da afyon üretim ve kaçakçılığının Türkiye üzerinden devam etmesi, nihayetinde bu kazanımları gölgede bıraktı. Amerikan yetkililerine göre, afyon üretiminin İran'da 1967'de yeniden başlaması, Türkiye'nin uzlaşmazlığı kadar Şah'ın politik iradesinin zayıflığının da bir sonucuydu.

Bu bölüm, Anadolu'yu 1945 ile 1971 yılları arasındaki eroin kaçakçılığı tarihi içinde konumlandırarak Türkiye'deki uyuşturucuların ve organize suçun daha geniş ölçekli evrimini kavramak ve bağlamı içinde değerlendirmek için elzem olan

³ Bkz. Robin Moore, *The French Connection* (Guilford, CT: Lyons Press, 2003).

bir dizi meseleyi ele alıyor. İtiraf edilmelidir ki, bu dönemde FBN dosyalarında ve Türk gazetelerinde geçen Türk şahıslar, Fransız Bağlantısını oluşturan iç içe geçmiş grupların çok küçük ve görece karanlık bir bölümünü oluşturunuyordu. Yine de bu dönemde ortaya çıkan başlıca Türk kaçakçıların, daha yakın dönemde narkotik kaçakçılığını ve diğer yasa dışı ticaretleri Türkiye'den yönlendiren adamlar için birer öncü ve rehber konumunda olduklarına şüphe yok. Ayrıca bu ve sonraki bölümlerde, Türkiye'nin yeraltı dünyasına ait unsurların, yerel ve ulusal temsilciler üzerinde giderek artan bir etkiye sahip olduğu görülecektir.

Bu bölüm, savaş sonrası Türk yeraltı dünyası ve onun uluslararası eroin ticareti içindeki rolünü salt kendi bağlamı içinde incelemeyecektir. Türk ve yabancı suçlular arasındaki bağlantıların genellikle zayıf, geçici veya en iyi ihtimalle mesafeli olduğu bir gerçektir. Dahası, Fransız Bağlantısının, Türkiye'den İran'a uzanan kaçakçılık trafiği şöyle dursun, tekil, yekpare ve bütünleşmiş hiçbir kriminal komploya bağlı kalmadığı da açıktır. Türk kaçakçıların Suriye, Lübnan, İran, Fransa, İtalya, Kanada veya Amerika Birleşik Devletleri'ndeki denklemleriyle nasıl etkileşimde bulunduğunu veya bulunmadığını anlamak, uyuşturucu kaçakçılığı yapan Türk şebekelerin Fransız Bağlantısının çökmesinin ardından büyümeye nasıl ve neden devam ettiğini anlamamızda etkili olacaktır.

Türkiye'nin batı ve doğu sınırlarındaki eroin kaçakçılığını ele alan bir sonraki bölümün kaynaklarının büyük bir kısmını, resmî ve gizli FBN raporlarının yanı sıra bir dizi gazete yazısı ve diplomatik açıklamalar oluşturunuyor. Ancak bu bölümde amaç, söz konusu raporların ve medya kayıtlarının ayrıntılı bir analizini veya eleştirisini yapmak değil, Fransız Bağlantısı ve Türk/İran uyuşturucu ticaretinin genel işleyişini incelemek ve bunları bağlamları içinde değerlendirmektir. İşe, bu dönemde Türk eroin ticaretiyle ilişkilendirilmiş sistemler ve şahısları keşfetmekle başlamak, soruşturmacıların bu ticareti nasıl algıladıklarını ve uluslararası eroin ticaretine hayat veren

şahısları ve şebekeleri nasıl hedef aldıklarını (ya da görmezden geldiklerini) anlamamızı mümkün kılacaktır.

İlk Babalar: İstanbul'un Toptancıları ve Kimyagerleri

İhsan Sekban'ın organize suç kariyerinin kökenleriyle ilgili bilgiler, Federal Uyuşturucu Bürosunun Türkiye Cumhuriyeti'ndeki varlığının ilk yıllarında ortaya çıktı. Resmî polis dosyaları, onun, Türkiye'nin kuzeybatıda küçük bir liman şehri olan Rize'de doğduğunu belirtiyor.⁴ Bir muhbirin duyduğu söylentilere göre Sekban aslında sonradan Müslüman olup adını değiştirmiş bir Ermeni'ydi. Suç dünyasına nasıl girdiği de bir spekülasyon konusuydu. Yunan bir kaçakçı olan aynı muhbir Michael Kalogrides'e göre Sekban, İstanbul'un yeraltı dünyasında köşeyi dönmeden önce Mısır'da haşhaş ticareti yapmıştı.⁵ CIA'ya yakın başka bir kaynağın duyduğuna göre Sekban 1942'ye kadar "fakir, sıradan bir taksi şoförüydü."⁶ İsimsiz diğer kaynaklar ise Laz İhsan'ın İstanbul'a Karadeniz'den beş parasız bir göçmen olarak geldiğini ve başlangıçta önemsiz bir uyuşturucu satıcısı olarak çalışıp zamanla ticaretin üretim ve kaçakçılık tarafını öğrendiğini iddia eder. Sekban, 1930'ların ortasında, bir suikast planıyla ilişkilendirildiği için iki yıla yakın hapis yattı. 1942 ve 1950 yıllarında uyuşturucu nedeniyle tekrar tutuklandı, ancak uzun süreli hapis cezalarından ya beraat etti ya da temyiz yoluyla kurtuldu.⁷

Charles Siragusa Temmuz 1950'de, CIA'nın İstanbul istas-

⁴ International List No. 309, tarihsiz doküman, Türkiye, 1951-52; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁵ Martin Pera'dan Charles Siragusa'ya, 30 Nisan 1951, Türkiye: Martin Pera'nın Dosyası; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁶ Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 25 Temmuz 1950, Türkiye, 1950; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁷ İngilizce Çeviri: "The Arrest of İhsan Sekban, A Trafficker," *İstanbul* 26 Temmuz 1950, Türkiye, 1950; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA; RG 170, NAB;

yonu şefi G. Joseph Zogby ile buluşmak üzere ABD konsolosluğuna gitti. Zogby'nin elinde, tarihine bakıldığında OSS tarafından toplanmış olduğu izlenimini veren iki yıllık bir rapor bulunuyordu. Bu raporun içeriği hâlâ gizlidir. Ancak Siragusa'ya göre CIA, İhsan'ın ülkenin en önde gelen eroin kaçakçılarından biri olduğunu 1948'in başlarında tespit etmişti.⁸ Siragusa'nın İstanbul yeraltı dünyasında edindiği bağlantılarının daha sonraki iddialarına göre İhsan ve çetesinin şehrin civarında işlettiği otuz ila kırk fabrika vardı.⁹ Birden fazla raporda, İhsan Sekban'ın 1950'lerin başlarında İstanbul'un en zengin adamlarından biri olduğu öne sürülüyordu. Şehrin içinde Amerikan otomobili ile dolaşıp ünlü bir gece kulübü şarkıcısıyla vakit geçiren Sekban'ın, şehrin ana caddelerinden İstiklal'de milyonlarca dolarlık bir apartman sitesi vardı.¹⁰ Daha da önemlisi, Sekban üst mevkilerde dostları olan bir adamdı. Hem İstanbul'da hem de liman şehri İzmir'de, onu yargıdan koruyacak ve adını gazetelerden uzak tutacak politikacılar, polisler ve gazeteciler bulunuyordu.

Türk ve Amerikalı soruşturmacıların İhsan Sekban'ın faaliyetleriyle ilgilenmeye başladığı dönemde, Türkiye ve daha geniş ölçekte Akdeniz'deki eroin ticaretinin doğasında büyük

International List No. 309, tarihsiz doküman, Türkiye, 1951-52; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁸ Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 24 Temmuz 1950, Türkiye, 1950; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB. "29 Haziran 2009'da, İhsan Sekban ile ilgili dosyalar için CIA'ya bir Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası (FOIA) talebi sundum. 15 Temmuz 2009'da İstihbarat ve Gizlilik Koordinatörü Ofisi, talebimin, FOIA'nın b (1) ve b (3) maddeleri gereğince reddedildiğini bildirdi. CIA, istenilen bilginin varlığını ne onaylayabilir ne de reddedilirdi ve bilgi paylaşımı "milli savunma ve dış politika çıkarları" ve "istihbarat kaynak ve yöntemlerinin ifşa edilmesini engellemek" muafiyeti nedeniyle korunmaktaydı.

⁹ Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 6 Ağustos 1950, Türkiye, 1950; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁰ İngilizce Çeviri: "The Arrest of İhsan Sekban, A Trafficker," *İstanbul* 26 Temmuz 1950, Türkiye, 1950; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; International List No. 309, tarihsiz doküman, Türkiye, 1951-52; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; *Newsday*, *The Heroin Trail* (New York: New American Library, 1973), 36 1970'lerin başında, *Newsday* gazetesinin muhabirleri Sekban'ı "İhsan Seymenoğlu" takma adıyla anmaktaydı."

değişiklikler yaşandı. Amerikan narkotik yetkilileri ve onların Türk muhataplarına göre İhsan Sekban, yirminci yüzyılın ortasında İstanbul'da faaliyet gösteren küçük bir uyuşturucu toptancısı grubunun üst kademesindendi. Sekban'ın geçmişi-nin yanı sıra soyunun da İkinci Dünya Savaşı'nın ardından şehirde ortaya çıkan diğer güçlü uyuşturucu kaçakçıları hakkında bir ipucu verdiği söylenebilir. 1945'ten sonraki yıllarda İstanbul'un eroin pazarını şekillendiren diğer kişilerin hayatı hakkında çok daha az bilgi olsa da Sekban'ın hikayesinin şehrin yeraltı dünyasının diğer önemli aktörlerinin yaşamları ve faaliyetleriyle örtüştüğü kesindir.

İstanbul'da el altından yürütülen eroin ticareti, İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyük ölçüde gayrimüslim vatandaşların hakimiyeti altında kalan bir işkolu olmaya devam etti. Türk ve Amerikalı yetkililer, Eyüp'teki Etkim fabrikasının kapatılmasından sonra bile yasa dışı afyon ticareti yapmaya devam ettiği söylenen Leon Taranto ve ailesi dışında, savaştan sonra İstanbul'da faal olan diğer önemli Hristiyan ve Yahudi tüccarlarla da ilgilenmişlerdi.¹¹ Türkiye'ye ilişkin olarak savaş sonrasında derlenmiş Amerikan raporlarında adı çokça geçenlerden biri de Vasil Arcan'dı (veya Artin). Vasil, 1898 yılında İstanbul'da Ortodoks Rum bir ailede doğmuştu.¹² George White onunla 1948'de İstanbul'daki bir soruşturma esnasında tanıştığında, Arcan kendisini genellikle barları, kahvehaneleri ve gece hayatıyla tanınan Tepebaşı'ndaki *Piccadilly Bar*'ın eski sahibi olarak tanıtmıştı.¹³ FBN'e çalışan ilk muhabirlerden birinin ifadesine göre Vasil, Galata limanlarına

¹¹ İngilizce Çeviri, Yasal Not(?), "Accused of Selling Heroin," Türkiye 1943-48; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹² İngilizce Çeviri, Yasal Not(?), "Accused of Selling Heroin," Türkiye 1943-48; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹³ Narkotik Komiseri Anslinger'a, White #9'dan, 4 Haziran 1948, George H. White Dosyaları, Kutu 1, Dosya 7, Special Collections Departmanı, Stanford Üniversitesi; Narkotik Komiseri Anslinger'a, White #10'dan, 10 Haziran 1948, George H. White Raporları, Kutu 1, Dosya 7, Special Collections Departmanı, Stanford Üniversitesi.

yakın bu mütevazı mekânı, çok yönlü bir uyuşturucu ticareti ve üretim imparatorluğunun merkezi olarak kullanıyordu. Yeraltından bir muhbir, Charles Siragusa'ya, Visal'in 1950 yazı gibi geç bir tarihte bile İhsan Sekban'dan daha fazla afyon işleme laboratuvarına sahip olduğunu, daha çok istihdam sağladığını ve bu sayede de Türkiye'nin en büyük eroin tüccarı konumunda olduğunu iddia etmişti.¹⁴

Vasil Arcan savaşın hemen sonrasındaki dönemin muhtemelen en önemli uyuşturucu kaçakçılarından biri olsa da güçlü gayrimüslim uyuşturucu tüccarlarının çağı hızla sona yaklaşıyordu. Bir muhbirin iddiasına göre İhsan Sekban, Arcan'dan daha sert ve daha acımasızdı. Arcan, dış görünüş ve karakter açısından Sekban'dan daha az tanındığı ve Rizeli Laz çetecinin yerel kolluk kuvvetleri yetkilileriyle daha güçlü bağlantıları olduğu söylenebilirdi. İhsan, adli takibattan korunma karşılığında İstanbul narkotik bürosundaki memurlara rakibinin faaliyetleri hakkında bilgi vermeyi memnuniyetle kabul etmişti.¹⁵

Vasil Arcan'ın adı, zamanla İstanbul'a ilişkin FBN raporlarından kaybolup gitti. Bu durum, Türk eroin ticaretiyle ilişkili diğer gayrimüslim şüphelilerin aniden ortadan kaybolmasıyla aynı döneme rastlar. 1951 yılında bir muhbir, İstanbul'un yeraltı dünyasındaki bu değişikliğin altında yatan nedeni açıkladı. Ajan Martin Pera'ya konuşan bu muhbir, şehirdeki Ermeniler ve Rumların uyuşturucu pazarından "dışlandığını" gözlemlemişti. Bu büyük değişimden en çok yararlananlar, doğal olarak yükselen Müslüman rakipler olsa da muhbir, şehrin yerel dokusundaki bu köklü değişimin "temel nedeninin" "emniyet kurumları" olduğundan şüpheleniyordu. Bu bilgiyi rapor eden Martin Pera, aynı yıl içinde benzer söylentiler duyduğunu da doğrulamaktadır.¹⁶

¹⁴ Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 6 Ağustos 1950, Türkiye, 1950; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁵ Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 8 Ağustos 1950, Türkiye, 1950; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁶ Martin Pera'dan Charles Siragusa'ya, 5 Mart 1951, Türkiye, 1951-52; FBN

Pera’nın ifşa ettiği bilgiler, bilerek veya bilmeyerek, Türk ekonomisinin, Kemalist devletin kurulmasını takip eden yıllarda geçirdiği daha büyük dönüşümle örtüşmektedir. Rum Ortodoks Hristiyanların genç Türk ekonomisinin içindeki hatırı sayılır varlığı, 1923-24 yıllarında Yunanistan ve Türkiye’deki nüfusun “büyük mübadelesi” ile başlayarak hızla yok olmuştu. İkinci Dünya Savaşı sırasında, ceza niteliğindeki “varlık vergisi”nin kabul edilmesiyle cumhuriyet genelindeki gayrimüslimlerin ekonomik gücü daha da zayıflatılmıştı; nitekim bu olay, 1931’de İstanbul’un başlıca eroin fabrikalarının kapanmasının ardından Leon Taranto ve diğerlerinin işlerini de felce uğratmıştı. Müslüman mülkiyeti ve girişimciliğine dayanan “milli ekonomi”nin inşası, 1950’de tek partili Kemalist rejimin sona ermesiyle de bitmedi. Hristiyan karşıtlığı, Adnan Menderes liderliğindeki Demokrat Parti’nin yükselmesiyle birlikte daha şiddetli bir hal aldı. Eylül 1955’te, Mustafa Kemal’in Selanik’teki doğum yerinin bombalandığına dair yalan haberler, İstanbul’da hem Hristiyan hem de Yahudi işletmelere karşı kitlesel saldırılara ve şehir genelinde binlerce mağazanın zarar görmesine neden oldu. Ankara, şiddeti polisin yetersizliğine vermekte hızlı davrandı, ancak 1955 olaylarına ilişkin sonraki raporlar ve soruşturmalar, İstanbul (ve muhtemelen Ankara) polisinin saldırıların düzenlemesinde rol oynadığını öne sürüyordu. CIA’ya yakın kaynaklara göre, saldırılar “başından beri o kadar planlı ilerlemişti ki” rastgele gerçekleştirilmiş olmaları imkansızdı. CIA analistleri başlangıçta Türkiye’nin, Yunanistan’ın Kıbrıs üzerinde gizli emelleri olduğundan şüphelendiği için böyle davrandığını düşünse de Ankara’nın Türk toplumunu gayrimüslimlerden arındırma isteğinin şiddet olayları üzerinde kesin bir rol oynadığı açıktır.¹⁷ Martin Pera’nın topladığı istihbaratı doğru kabul

Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁷ “Subject: 1. Anti-Menderes Group Among DP Deputies in the Grand National Assembly, 2. Anti-Greek Riots in Turkey,” 4 Ekim 1955, Rapor numarası karartılmış, CIA, FOIA talebi yoluyla elde edilmiştir, 12 Temmuz 2011’de

edersek, ekonomiyi yeniden düzenleme ve “Türkleştirme”yi amaçlayan resmî gayretlerin karaborsaya yayıldığını da kabul etmek gerekir.

Savaş sonrası Türk uyuşturucu ticaretinin baş mimarları olarak Vasil Arcan ve Leon Taranto’nun yerini alanlar, İstanbul’a yeni gelmiş göçmenlerdi. Bu yönetim değişikliğinden en çok fayda görenler, genel olarak Karadenizli orta yaşlı erkeklerdi. İhsan Sekban, Laz olarak anılan nadir kaçakçılardan olsa da (ki gerçekte Ermeni kökenli olabilir), onunla iş birliği yapan veya onun çıkarlarına rakip olan birçok kişinin Sekban’ının memleketi Rize’ye yakın şehir ve köylerden olduğu biliniyor.

Birçok kişiye göre, tanınmış bir kaçakçı olan Hüseyin Eminoglu, Sekban’la eş bir güç ve nüfuza sahipti. 1898 civarında Rize’de doğan Hüseyin, uyuşturucu ticaretiyle ilk tanıştığında İstanbul’un Galata bölgesindeki bir kıyı kahvehanesinde garson olarak çalışıyordu.¹⁸ Elli yaşına geldiğinde, yerel polisler onu büyük bir uyuşturucu kaçakçısı olarak tanımlamaya başladı. Eminoglu 1948’de, uyuşturucu ticareti suçlamalarından hüküm giyerek dört aylık bir hapis cezası ve Trabzon’da altı aylık sürgüne mahkûm edildi.¹⁹ 1950’den önce bir aralık, eski jandarma Ali Osman Tüter ile yakın bir iş ortaklığı kurdu. Eminoglu’nun aksine Ali Osman, uyuşturucu ticaretine bir kimyager ve eroin üreticisi olarak başlamıştı (bu beceriyi bir Yunan kaçakçısı olan Michael Kalogrides’ten öğrenmişti).²⁰ Ne var ki FBN kayıtları, Eminoglu ve Tüter tarafından kurulan

yayımlanmıştır; Speros Vyronis, *The Mechanism of Catastrophe: The Turkish Pogrom of September 6–7, 1955, and the Destruction of the Greek Community of Istanbul* (Greekworks.com, 2008).

¹⁸ Newsday, *The Heroin Trail*, 32; Başlıksız fotoğraf dizisi (Türkçe versiyonu), 1948, Türkiye, 1943–48; Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosu Dosyaları, 1916–70; Uyuşturucu ile Mücadele İdaresi Kayıtları, Kayıt Grubu 170; ABD Ulusal Arşiv Binası II, Silver Spring, MD.

¹⁹ M. Sicot’tan Charles Siragusa’ya, 3 Mart 1956, Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

²⁰ Martin Pera’dan Charles Siragusa’ya, 30 Nisan 1951, Türkiye: Martin Pera’nın Dosyası; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

organizasyonun iç faaliyetleri hakkında çok az bilgi içeriyor. Fakat rastgele bazı istihbarat kırıntıları ve ikiliye karşı açılmış çeşitli suç dosyaları, Hüseyin ve Tüter’in kaçakçılık ağının kapsamının, Türk limanlarından çıkan uyuşturucu miktarı açısından geniş olduğunu gösteriyor.²¹

Laz (veya daha genel olarak Karadeniz) göçmenlerinin İstanbul’un uyuşturucu ticaretindeki etkisi ilk olarak 1950’lerin sonlarına doğru FBN yazışmalarında gündeme getirilmişti. Hem Türkiye’de hem de Lübnan’da başarıyla hizmet vermiş ajan Paul Knight, “Lasi” denizcilerinin İstanbul limanından kaçak uyuşturucu nakli yapmak için sık sık kullanılan buharlı gemilerin birkaçını işlettiğini kesin bir dille iddia etmişti. Bir yetkili, Knight’ı, bir kaçakçıya tek başına yaklaşmasının boşuna olacağı konusunda açıkça uyarmıştı, çünkü şüpheliyi çevreleyenlerin hepsi Laz’dı.²²

Knight’ın, İstanbul uyuşturucu dünyasını neredeyse tümüyle Lazların hâkim olduğu bir yer olarak tanımlaması (onun ifadesiyle Marsilya’daki Korsikalılar gibi), 1950’ler ve 1960’larda şehirde aktif olan daha küçük bazı isimlerin varlığı tarafından çürütülmektedir. Örneğin İhsan Sekban, İstanbul dışında bir fabrikayı işleterek baz morfin ile eroini Yunanistan’daki toptancılara tedarik eden Yunan kaçakçı Mavromatis (veya daha resmî adıyla Nickli Eftimyadis) ile yakın bir iş birliği içindeydi.²³ Sekban’ın, iddialara göre tamamı Rizelilerden oluşan çetesinde Arnavut kökenli bir kişi bulunmaktaydı.²⁴

Kentteki uyuşturucu ticaretinin görünüşte Karadeniz kaçakçıları, kimyagerleri ve tüccarları hakimiyetinde olduğuna

²¹ Charles Siragusa’dan John Cusack’a, 9 Temmuz 1952, Türkiye, 1951–52; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

²² Memorandum Raporu, 22 Ekim 1958; Türkiye, 1957–59; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

²³ Elmore Gross’tan Charles Siragusa’ya, 7 Nisan 1955, Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

²⁴ Frank Sojat’tan Harry Anslinger’a, 5 Şubat 1952, Türkiye, 1951–52, FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

ilişkin algının bir başka önemli istisnasını da Soysal ailesinin ticaretteki etkisinde görmekteyiz. Türk makamlarına göre aile, Türkiye'ye kuzey Yunanistan'ın Vodina (veya Edessa) şehrinden göç etmişti. Türk makamları, Hüsnü, Ahmet ve Mehmet Soysal kardeşleri de tıpkı Sekban gibi, şehirdeki küçük tüccarlara işlenmiş afyon tedarik eden “*birinci el*” veya büyük *patronlar* olarak etiketlemişti.²⁵ 1950 yazında, Charles Siragusa, iki yıl önce FBN ile ilgili bir davada tutuklanmış bir muhbir aracılığıyla Hüsnü ile bir görüşme ayarladı. Siragusa, Yunan doğumlu kaçakçının uyuşturucu ticaretiyle olan geçmişi ve İstanbul uyuşturucu ticaretinin yapısı hakkında oldukça açık sözlü ve konuşkan olduğunu fark etti. Hüsnü, kimyager ve toptancı olarak kariyerinin 1930'lara kadar uzandığını iddia ediyordu. Ticarete nasıl girdiğini anlatmamıştı, ancak Hüsnü'nün tutuklanma kayıtları, kimyager olarak becerileri ve Afyon'da üretilen uyuşturucuya erişiminin ona İhsan Sekban, Hüseyin Eminoglu, Vasil Arcan ve savaştan sonraki İstanbul'un diğer büyük kaçakçı çevrelerine girme imkânı sağladığına işaret ediyor.²⁶ 1944 yılında sektörden emekli olduktan sonra, “yasal ama sağlam olmayan” yatırımlarda tüm parasını kaybedince uyuşturucu işine geri dönmüştü. İddiasına göre yeniden başladığı kariyerindeki ilk bağlantısını, bir İstanbul polisinden düzenli olarak haftalık 100 lira rüşvet karşılığında iki kilo asetik anhidrit alarak kurmuştu. Hüsnü, bu yetkilinin himayesi altında dört yıl geçirmiş, sonra,

²⁵ Frank Sojat'tan Harry Anslinger'a, 1 Ekim 1951, Türkiye, 1951–52; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB. Amerikan belgeleri bu konuda biraz karışık. İddialara göre Hüsnü Soysal kendini “Selanikli Hüsnü” olarak tanıtırdu ki bu da Yunan Makedonyası'nın en büyük liman şehri olan Selanik'ten geldiğini gösteriyordu. Ancak McClellan Komitesi'ne ilişkin bilgilere göre, Ahmet Soysal, Kilis (Türk-Suriye sınır şehri) doğumlu olarak biliniyordu. Aile Ege Makedonyası'ndan gelmiş olabilir; bu durumda Hüsnü (muhtemelen bir statü işareti olarak veya yaşadığı, büyüdüğü veya eğitim aldığı yere gönderme yapma ihtiyacıyla) kendini Selanikli olarak tanıtırken kardeşi bölgedeki kaçakçılarla iş yapmış olduğu için Kilisli olarak anılıyor olabilir. Ayrıca bkz. ABD Senatosu 951.

²⁶ Charles Siragusa'dan H. J. Anslinger'a, 10 Ağustos 1950; Türkiye, 1950; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

kendi iddiasına göre, talep edilen rüşvet miktarının artması yüzünden çıkan bir tartışmanın ardının laboratuvarı ve evi polis baskınına uğramıştı.²⁷ Mayıs 1950'de tutuklanması ve sonrasında FBN'e muhbirlik yapması, onu veya kardeşi Ahmet'i işlerine devam etmekten alıkoymadı.²⁸

Hüsnü'nün 1959'daki intihar teşebbüsünün ardından ticareti bıraktığı görülürken, ondan küçük kardeşleri Ahmet ve Mehmet Fahrettin, 1970'lere kadar İstanbul yeraltı dünyasının demirbaşları olmaya devam etti.²⁹ İkili, 1950 ile 1980 arasında defalarca tutuklandı ve uyuşturucu madde-nin yanı sıra kahve, silah, mühimmat, tütün, altın ve diğer malların kaçakçılığını yapmakla yargılandı.³⁰ Bu dönemdeki tutuklama kayıtları, Ahmet ve Fahrettin'in İstanbul'un yeraltı dünyasındaki öneminin bir göstergesi olarak okunacak olursa, bu ikilinin de tıpkı ağabeyleri Hüsnü gibi güçlü çevreler içinde faaliyet gösterdiği kesinleşmiş olur. 1964 yılında, İstanbul'daki soruşturmacılar, Hüseyin Eminoglu ve iki Soysal kardeşi elli kilo morfini Marsilya'ya kaçırma suçlamasıyla tutukladı. Fahrettin, 1980'nin sonlarına kadar, Türkiye'ye yasa dışı yollardan sigara, mühimmat, ateşli silah ve yabancı para kaçırmakla suçlandı. Davanın diğer yirmi yedi şüphelisi arasında, 1970'lerden 1990'lara kadar İstanbul'un en güçlü mafya liderlerinden biri olarak kabul edilen Dündar Kılıç da bulunuyordu.³¹

Aralık 1980'de bu dava kapsamında tutuklanan diğer iki

²⁷ Charles Siragusa'dan H. J. Anslinger'a, 10 Ağustos 1950; Türkiye, 1950; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; "50,000 Liralık Eroin Bulundu," *Milliyet* 3 Mayıs 1950.

²⁸ Memorandum Raporu, 22 Ekim 1958; Türkiye, 1957-59; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

²⁹ "Boşandığı Karısının Evini Ateşe Verdi," *Milliyet* 21 Temmuz 1959; "Karısının Evini Yakan Eroinci Tevkii Edildi," *Milliyet* 22 Temmuz 1959.

³⁰ "Eroin Kaçakçılığı Sanıklarından İkişi Dün Teslim Oldu," *Milliyet* 5 Aralık 1962; *Newsday*, *The Heroin Trail*, 34, 36; "Kahve Kaçakçılığı Duruşması Başladı," *Milliyet* 4 Eylül 1959; "150 Ton Tütün Motorla Triyeste'ye Kaçırıldı," *Milliyet* 30 Haziran 1960.

³¹ "Toplu Kaçakçılık Sanığı 28 Kişi Daha Tutuklandı," *Milliyet* 25 Aralık 1980.

şüpheli, İstanbul'un önemli kaçakçılarının çoğundan farklı kökenlere sahip iki kardeşti. Bu iki adam, Türkiye'nin en nüfuzlu nakliye şirketlerinden biri olan Kalkavan Holding'in kurucularından Nazım Kalkavan'ın akrabalarıydı. Nazım, 1914 yılında İstanbul'da doğmuştu ancak şehrin önde gelen diğer kaçakçıları gibi o da Karadeniz asıllıydı. Kalkavan, karanlık işleri nedeniyle sahip olması muhtemel bağlantılarının yanı sıra Roberts Koleji ve Oxford Üniversitesi'nden mezundu ve ünlü James Bond serisinin yazarı Ian Fleming ile tanışıklığı vardı.³² 1955 yılında FBN, Kalkavan'ın, şirketine ait gemileri, Hüseyin Eminoglu ve Ali Osman Tüter ile birlikte Marsilya'ya morfin ve eroin kaçırmak için kullandığını iddia etmişti. Ayrıca FBN, Kalkavan'ın bağlantılarının doğrudan Lübnan'ın en önemli kaçakçılarından Sami al-Khoury ve Marsilya yeraltı dünyasının en önde gelen isimlerinden Antoine Guerini'ye kadar uzandığını ileri sürüyordu.³³ Türk tarafının Nazım'ın uyuşturucu madde ticaretine karışmadığına dair resmî tezkibi, Kalkavan Holding ile Akdeniz uyuşturucu ticareti arasındaki bağlantıları ortadan kaldırmamıştı.³⁴ 1970 yılında şirketi Türk eroin ticaretine karışmakla itham eden Amerikan narkotik polisi, baş zanlının Ziya Kalkavan olduğunu belirledi.³⁵ 1980 yılında uyuşturucuyla ilgili suçlamalarla tutuklanmasına rağmen, Ziya Kalkavan'ın adı hâlâ İstanbul'daki bir denizcilik ve gemicilik meslek lisesinde (Ziya Kalkavan Denizcilik Meslek Lisesi) yaşıyor.

İstanbul uyuşturucu ticareti içinde yer aldığı iddia edilen,

³² John Pearson, *The Life of Ian Fleming* (Londra: Jonathan Cape, 1966), 273–274; “Kalkavan Yalı 2.7 Trilyon Liraya Kalkavanlar'a Kaldı,” *Hürriyet* 29 Mayıs 1999. Ian Fleming'in, Kalkavan'la tanışık olduğu zamanlarda MI6 üyesi olduğunu da not düşelim.

³³ Elmore Gross'tan Charles Siragusa'ya, 7 Nisan 1955, Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Elmore Gross'tan Charles Siragusa'ya, 17 Mart 1955; Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

³⁴ Azai Yumak'tan Charles Siragusa'ya, 12 Kasım 1955; Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

³⁵ Newsday, *The Heroin Trail*, 33.

alışılmışın dışındaki bir başka aile de Akar kardeşlerdi. Necip ve Cemil Akar, 1904 yılında Gaziantep yakınlarındaki Nizip'te doğmuşlardı. İstanbul'a taşındıktan sonra yerel bir eczacılık okulundan mezun olan ikili, genç Türkiye Cumhuriyeti'nde dış macunu üreten ilk şirketlerden birini kurdu.³⁶ George White'a yakın bir kaynak olan gazeteci Rıza Çandır'a göre, ailenin bu yeni servetinin tek kaynağı markaları *Radyolin* dış macununun üretimi değildi. İddiaya göre kardeşler, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, dış macunu şişelerini hatırı sayılır miktarda eroini Mısır'a kaçırmak için kullanmışlardı. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Akar kardeşler, Alman bir kinin [sıtma ilacı] tedarikçisi ile ortaklık kurarak yasa dışı işlerini daha da genişletti. Çandır'ın söylediğine göre hem halkı hem de Türk ordusunu kinin kıtlığının vurduğu bir dönemde, Necip ve Cemil, Alman tedarikçilerinden kasten büyük miktarlarda kinin alarak yerel alıcılara %40'ı tebşir tozu olan solüsyonlar satmıştı. İki kardeş de işledikleri suçlar dolayısıyla hiçbir zaman tutuklanmadı. Dahası, Rıza Çandır'ın sonraları yaptığı açıklamalara göre, Türkiye Sağlık Bakanlığı'nın bir müsteşarı, Akarların yaptığı sahtekarlıkları bilmesine rağmen onlarla aktif bir iş birliği içindeydi.³⁷

İstanbul'un başlıca toptancılarının potansiyel alıcılarla etkileşimleri, alışveriş yöntemleri ve araçları tek tip değildi. Hüseyin Eminoglu ve Ali Osman Tüter gibi bazıları yabancı dillerde (Fransızca ve İngilizce) anlaşmalar yapabiliyorlardı ama İstanbul'un çoğu kaçakçısı Türkçeden başka dil bilmiyordu.³⁸ İstanbul'da afyon, morfin bazı veya eroin arayan yabancılar, bazen önde gelenlerden bir toptancı ile fiyatta anlaşmak üzere yüz yüze görüşebiliyordu. Şehirde gerçekleşen bu alışverişler genellikle gece kulüplerinde veya kahvehanelerde açıktan ya-

³⁶ Gürkan Hacı, "Bir Gripin Al, Bir Şeyin Kalmaz," *Akşam* 19 Eylül 2009.

³⁷ Rıza Chandir'dan George White'a, 30 Haziran 1948, Türkiye, 1943-48; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

³⁸ Sal Vizzini vd., *Vizzini: The Secret Lives of America's Most Successful Undercover Agent* (New York: Arbor House, 1972), 102, 110.

pılırdı.³⁹ Başka zamanlarda ise, büyük miktarlardaki uyuşturucu alışverişi şehir dışında, genellikle ürünün depolandığı veya işlendiği köylere yakın bir bölgede gerçekleştirilirdi. Şehir genelinde bir kiloluk veya daha küçük alışverişler sokaklarda ve kafelerde gerçekleşirken, (eroïn veya morfin haline getirilmek üzere) büyük miktarlarda ki afyon alımları ve ödemeler genellikle kırsal bölgelerin تنها köşelerinde yapılırdı.

İstanbul uyuşturucu ticaretinin üst tabakası genellikle doğrudan Avrupalı ve Lübnanlı alıcılarla iş yapardı. Ahmet Soysal, Hüseyin Eminoglu ve Nazım Kalkavan, Batı Avrupa veya Kuzey Amerika'ya kaçırılacak işlenmiş eroïn ve morfini Marsilya ve Beyrut merkezli kaçakçılara doğrudan tedarik eden az sayıda isimlerdendi.⁴⁰ Fakat görünen o ki İstanbul'un uyuşturucu satıcılarının çoğu, Anadolu'nun iç kesimlerindeki çiftçiler ve kaçakçılar arasında simsarlık yapıyordu. Bu ham afyonun satışı genellikle İstanbul üzerinden değil, işlenmek ve paketlenmek üzere Suriye ve Lübnan üzerinden kara yoluyla gerçekleştirilirdi. Fransız Bağlantısının devam ettiği dönemin büyük bir kısmında, Sekban veya Eminoglu gibi büyük toptancıların kişisel alışverişleri genellikle İstanbul'un sınırları içinde başlar ve biterdi.

FBN'in 1950'ler ve 1960'lardaki saha raporları tam kapsamıyla okunduğunda, o dönemde İstanbul eroïn ticaretini tekeli altına almış hiçbir şahsın, çetenin veya kartelin olmadığı açıkça görülmektedir. Amerikalıların soruşturmaları ve Türk içişlerinin FBN'e ilettiği raporlar, daha önce bahsedilenlere ek olarak şehirde faal olan birçok kaçakçının ismini sıra-

³⁹ Narkotik Komiseri Anslinger'a, White'dan #10, 10 Haziran 1948, George H. White Dosyası, Kutu 1, Dosya 7, Special Collections Departmanı, Stanford Üniversitesi; Alvin Moscow, *Merchants of Heroin* (New York: Dial Press, 1968), 5-7; Vizzini, *Vizzini: The Secret Lives of America's Most Successful Undercover Agent*, 10-11.

⁴⁰ Moscow, *Merchants of Heroin*, 5-7; Elmore Gross'tan Charles Siragusa'ya, 7 Nisan 1955; Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Elmore Gross'tan Charles Siragusa'ya, 17 Mart 1955; Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.7114.

lar. Çoğu rapor, bu kişilerin adları veya belirgin suçlarının tasvirleri dışında pek az ayrıntıya yer verir.⁴¹ Örneğin Ajan Paul Knight, İstanbul merkezli birkaç gemi işleten Laz kaçakçıların başı olduğu iddia edilen Hasan Turan adlı bir “baş kaçakçı” dan bahseder.⁴² Ancak FBN dosyaları ve Türk basını, Hasan Turan’ın kim olduğuna ilişkin bir bilgi vermek şöyle dursun, henüz bu iddiayı destekleyecek herhangi bir bilgi bile sunmamıştır. Afyon satışının, çeşitli mevkilerdeki şahıslar ve gruplarla nasıl da dolup taşan bir ticaret kolu olduğu düşünüldüğünde, “İstanbul yeraltı dünyası epey küçüktü,” diyen bir FBN ajanının iddiasına şüpheyle yaklaşmakta yarar var gibi durur.⁴³ Dahası FBN’in Kalkavanlar ve Akarların faaliyetlerine dair açıklamaları doğruysa, İstanbul’un yeraltı dünyasını normalde meşru olan “üst dünyadan” ayırmak da aynı derecede zor olacaktır.

Uyuşturucu kaçakçılığı ile diğer yasal ve yasa dışı ticaret arasındaki ayrım, İstanbul’un önde gelen bazı kaçakçıların ek yatırımları düşünüldüğünde daha belirsiz hale gelir. İhsan Sekban’ın İstanbul emlak piyasasındaki işleri, yasa dışı silah ticaretindeki çıkarlarıyla bütünleşmişti.⁴⁴ Hüseyin Eminoglu’nun ticari girişimlerinin ise çok daha geniş kapsamlı olduğu görülür. Eminoglu, Türkiye’ye çeşitli kaçak mallar getirmenin yanı sıra İstanbul’da bir güzel sanatlar okulu kurmuştu. Hem onun hem de ortağı Ali Osman’ın şehirde apartmanları, çiftlikleri ve Eminoglu’nun memleketi.

⁴¹ Bkz. Elmore Gross’tan Charles Siragusa’ya, 12 Şubat 1955; Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170; Elmore Gross’tan Charles Siragusa’ya, 23 Şubat 1955; Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170.

⁴² Memorandum, 10 Mart 1959; Türkiye, 1957–59; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG170, NAB.

⁴³ Elmore Gross’tan Charles Siragusa’ya, 17 Şubat 1955; Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170.

⁴⁴ Charles Siragusa’dan Bay H. J. Anslinger’a, 25 Temmuz 1950; Türkiye, 1950; ABD Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosunun Konu Dosyaları 1916–70; ABD Uyuşturucu ile Mücadele Dairesi Kayıtları, Kayıt Grubu 170; ABD Ulusal Arşiv Binası II, Silver Spring, MD.

Rize’de bir sinemaları vardı.⁴⁵ Ahmet Soysal da yasal ticarete büyük yaptırımlar yapmış, sonraları bir saat mağazasının, bir apartman sitesinin ve bir otomobil yedek parça mağazasının sahibi olduğunu iddia etmiştir.⁴⁶

İsmi geçen bu tüccarlar ve diğerlerinin ticari girişimlerinin çeşitliliğini anlamak, Türkiye’deki suç dünyası unsurlarının ekonomik ve siyasi etki alanını anlamak için elzemdir. Ülkenin savaşın gölgesinden yeni yeni çıkmaya başladığı, etnik çatışmaların ve ekonomik yıkımın yaşandığı bir dönemde, Sekban ve Eminoğlu gibiler olağanüstü bir servete sahip şahıslar olarak öne çıkmışlardı. Bu kişilerin elde ettiği servet, yetkililere verebilecekleri rüşvetten çok daha fazlaydı. Türk halkına tedarik ettikleri kaçak malların yanı sıra sahip oldukları yasal işletmeler, Türk siyasi ve ekonomik kurumlarının üst kademelerine girmelerini sağlamıştı.

Sekban, Eminoğlu ve Soysal’ın Türk ekonomisi (ve uluslararası uyuşturucu ticareti) içindeki konumlarına daha yakından bakabilmek, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ülkede bulunan karaborsanın daha iyi anlaşılmasını gerektirir. İstanbul’daki afyon kaçakçılığı, cumhuriyetin her yerine yayılmış yaygın bir kaçak üretim, tüketim ve taşıma sektörünün bileşenlerinden sadece biriydi. Yasa dışı mal alışverişinde bulunanların çoğunluğu finansal anlamda büyük gelir elde etmez veya politikacılar ve polisler üzerinde egemenlik kuramazdı. Onlar, Anadolu’nun iç bölgelerinin pek çok köşesindeki o dev üretici, işleyici ve kaçakçılar ağını oluşturuyorlardı. İstanbul uyuşturucu ticaretinin o büyük babalarından hiçbiri, kırsaldaki bu dev ağın ustalık ve kurnazlığından faydalanmadan başarısını sürdürmezdi.

Arai Yumak’tan Charles Siragusa’ya, 4 Mayıs 1956; Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170; Elmore Gross’tan Charles Siragusa’ya, 17 Mart 1955; Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

Newsday, *The Heroin Trail*, 54.

Çiftçiler ve Kaçakçılar: Kır Afyonu ve Türk Karaborsası

1920’li yılların bir noktasında Ankara İçişleri Bakanlığında, kaçakçılığın tehlikeli doğasına ilişkin bir iç yazışma dolaşıma girdi. İlegal kaçakçılık sorununu çözmek, belgeyi yazan kişinin ifadesiyle, “memurlardan, idareden, idarecilerden ve hepimizden” dikkat gerektiren bir çaba idi. Bu kısa yazışmada tanımlanan başlıca problem, yasa dışı kahve ithalatı meselesiydi. Bu “dahiyane girişimleri” gerçekleştiren “geniş şebekeler”, sadece para ile değil, yerli mal (özellikle fındık) takasıyla da işleyen büyük bir kaçakçılık kültürünün bir parçasıydı.⁴⁷

Önceki bölümde belirtildiği gibi, “eşkıyalık” ve diğer şiddet veya direniş eylemleri ile ilgili suçlar, iç ve doğu Anadolu’daki güvenlik görevlilerinin başlıca endişe kaynağı olmaya devam ediyordu.⁴⁸ Yazarın yasa dışı kahve kaçakçılığı hakkında konuşurken takındığı “ciddiyet”, 1923’te bağımsızlık sonrası Türk ekonomisinin evrimindeki daha derin eğilimlerin bir yansımasıdır. Erken Kemalist dönemde afyon ticaretinin savunulmasında görüldüğü gibi, geç Osmanlı siyasetini tanımlayan ekonomik milliyetçilik, cumhuriyetin ekonomi politikasının temelini oluşturmaya devam ediyordu. Yabancı

⁴⁷ BCA 30.01.00.00.41.246.17; tarihsiz doküman. Raporun Türk Dil Reformu yasalarının hemen sonrasında yazıldığı varsayılabilir, çünkü rapor hem Latin hem de geç dönem Osmanlı yazısıyla hazırlanmıştır.

⁴⁸ 1945 ile 1980 arasındaki dönem genellikle Türkiye’deki Kürt direnişinin faal olmayan bir aralığı olarak tasvir edilse de Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nden gelen belgeler, yerel düzeydeki şiddet eylemlerinin devam ettiğine işaret etmektedir. Örneğin, 1959’da Erzincan ve Tunceli (Dersim) valileri, belirli kabileler arasında otlatma hakları yüzünden çıkan çatışmaları rapor etmektedir. Diyarbakır ve Rize’den diğer raporlar, kan davalarının patlak verdiğinden bahseder. Her iki durumda da fail veya kurbanların etnik kökenine dair bilgi bulunmasa da 1958’de Diyarbakır’da bir adamın öldürülmesi, Demokrat Parti’yi destekleyen bir aileye mensup olduğu için dikkate değer görülmüştür. Ankara Amerikan Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına, “Güneydoğu Türkiye’deki Kürtler Hakkında Bir Rapor” başlıklı rapor. 8 Aralık 1952, 882.41/12-852, Desimal Dosyalar, 1950–54, RG 59, NAB; BCA 30.1.00.00.69.435.2, 7 Ağustos 1959; BCA 30.1.00.00.69.435.4, 20 Eylül 1958; BCA 30.1.00.00.69.438.2 7 Ağustos 1959; BCA 30.1.00.00.72.460.8, 27 Ağustos 1969.

mallara getirilen yüksek gümrük vergisi Büyük Buhranı takip eden dönemden savaş sonrası döneme kadar devam etti. Ankara, 1950'lerin post-Kemalist Demokrat Parti hükümeti altında hem yerli endüstriyi canlandırmak hem de yabancı mallara olan talebi daha da azaltmak umuduyla ithal ikameci bir politika izlemeye başladı. Kemalist dönemle başlayarak, Türkiye'nin endüstriyel veya tarımsal kapasitesinin önemli bir kısmı devlet organları tarafından sahiplenildi veya tekelleştirildi. Demokrat Parti 1950'lerin başlarında ülkede daha fazla doğrudan yabancı yatırımı destekledi, ancak Menderes hükümeti on yılın sonlarına doğru ithalat ve döviz kontrolünü yeniden sıkılaştırdı. 1950'lerin sonlarına gelindiğinde, Türkiye'nin zayıflayan ekonomisi, yerli mal ve maddeler için fiyat kontrolü ve lira için sabit döviz kuru uygulamasına geçilmesine neden oldu. 1960'ta Menderes hükümetinin düşmesi ve yeni bir anayasanın hazırlanmasıyla, önceki on yıllarda görülen devletçi eğilimler daha da arttı. Yeni anayasa, ekonomik büyümeyi devlet adına öngören ve başlatan bir "Devlet Planlama Teşkilatı"nın oluşturulmasını şart koşuyordu. 1960 sonrası ekonomik rejim, ülkenin endüstrisine daha büyük iyileştirmeler getirirken devlet tarafından işletilen veya desteklenen sektörlerdeki verimsizlik ve işlevsel bozukluklar 1970'lere kadar devam etti. Öte yandan, Türkiye'nin tarım sektörü, savaş sonrası dönemde ülkenin ekonomisinin ve iş gücünün büyük bir bölümünü oluşturmaya devam etse de Demokrat Parti döneminde yapılan reformlardan yalnızca ufak bir kazanç ve fayda görebildi.⁴⁹

Türkiye'deki birçok karaborsa sektörü işte bu zeminde şekillendi ve gelişti. 1965 yılında Türkiye'deki kaçakçılığın nedenlerini ve dinamiklerini inceleyen bir iç rapor, Türk bü-

⁴⁹ Şevket Pamuk, "Economic Change in Twentieth Century Turkey: Is the Glass more than Half Full," *The Cambridge History of Turkey: Cilt 4, Turkey in the Modern World*, Reşat Kasaba (ed.), (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 266–300; Erik Jan Zürcher, *Turkey: A Modern History* (Londra: I.B. Tauris, 1997), 202–209, 234–240, 278–280.

rokrasisinin çeşitli bölümlerinin yasa dışı ekonomik faaliyetlerin doğasını ve kapsamını nasıl gördüğünün daha net bir resmini sunuyor. Buna göre, İçişleri ve Dışişleri Bakanlıkları, kaçakçılığın ülkenin en çok doğu ve güneydoğu sınırlarıyla ilişkilendirilen bir sorun olduğu konusunda hemfikir. Türkiye’nin, bu bölgelerdeki sınır ötesi kaçakçılıkla mücadelesinin merkezinde birçok neden yatmaktaydı. Ekonomik açıdan bakıldığında kaçakçılık, Türkiye Cumhuriyeti içindeki “yüksek vergiler”, ithalat kısıtlamaları ve yükselen fiyatların bir sonucuydu. Öte yandan, bazı Türk ürünlerine (örneğin, çiftlik hayvanları ve zeytinyağı gibi) bölgesel talep, kaçakçıları Irak, İran ve Suriye’ye geçip mallarını satmaya teşvik ediyordu. İşsizlik (ve sevkiyat başına 50 ila 200 lira arasında sabit bir gelir vaadi) ve daha yüksek kur oranı arzusu da insanların kaçakçılığa başlamaları üzerinde etkili oluyordu.⁵⁰

Afyon ve türevleri, savaş sonrası dönemde Türkiye Cumhuriyeti’nden dışarıya akan yasa dışı malların sadece bir kısmını oluştuyordu. Türk yetkililer, afyonun yanı sıra kaçak hayvan (özellikle koyunlar), tütün, zeytinyağı, kuru meyve ve odun gibi mallar da ele geçiriyordu.⁵¹ Örneğin Türk yetkililer sadece 1954 ile 1959 yılları arasında, Türk sınırından yasa dışı olarak ihraç edilen 56.000 kilogramdan fazla tütün ele geçirdi.⁵² Sınırdan Türkiye içine de giyim eşyaları (özellikle

⁵⁰ BCA 30.0.001.000.000.39.235.4, 21 Ağustos 1965. İçişleri Bakanlığı yetkilileri, kaçakçılığı, çobanların sınırın her iki tarafındaki toprakları otlatma alanı olarak kullanmasını sağlayan, Suriye ile İran arasındaki belirli anlaşmaların bir yan ürünü olarak da görmüşlerdir. Bu rejimin (*pasavan rejimi*) himayesinde sığır ve diğer mallarla hem yasal hem de yasa dışı ticaret yapanlar sınırı nispeten kolaylıkla geçebilmişlerdir.

⁵¹ BCA 30.0.001.000.000.39.235.4, 21 Ağustos 1965.

⁵² BCA 30.1.0.0.67.423.7, 4 Temmuz 1955; BCA 30.1.0.0.58.428.4, 1 Şubat 1957; BCA 30.1.0.0.68.428.2, 18 Ocak 1957; BCA 30.1.0.0.68.432.10, 1957; BCA 30.1.0.0.69.433.2, 7 Ocak 1958; BCA 30.1.0.0.69.433.3, 10 Ocak 1958; BCA 30.1.0.0.69.433.5, 15 Şubat 1958; BCA 30.1.0.0.69.433.8, 8 Mart 1958; BCA 30.1.0.0.69.433.12, 12 Nisan 1958; BCA 30.1.0.0.69.434.5, 9 Mayıs 1958; BCA 30.1.0.0.69.434.8, 7 Haziran 1958; BCA 30.1.0.0.69.434.13, 12 Temmuz 1958; BCA 30.1.0.0.69.434.16, 8 Ağustos 1958; BCA 30.1.0.0.69.435.2, 13 Eylül 1958; BCA 30.1.0.0.69.435.15, 10 Aralık 1958; BCA 30.1.0.0.69.435.15,

nylon ve ipek), altın, Türk ve yabancı para, doğal gaz (özellikle İran'dan), lastik, kahve, jilet ve saat gibi eşit derecede büyük miktarlarda kaçak mal giriyordu.⁵³ Türk arşiv kaynakları, 1954 ile 1959 yılları arasındaki bu ticarete de olağanüstü bir bakış sunmaktadır. Kasım 1954 ile Nisan 1959 arasında, İçişleri Bakanlığı yetkilileri, sınır yetkililerin karşılaştığı en az 10,980 “olay” listelemişti. Bu olaylar sonucunda 7,639 kişi yakalandı.⁵⁴ Hem Amerikan hem de Türk kaynakları, bu tür karşılaşmaların genellikle sınır güvenlik güçleri ile kaçakçılar arasında çatışmalara yol açtığını belirtiyordu.⁵⁵ Bu dönemdeki sınır çatışmalarında 295 kaçakçı öldürüldü (sadece 1957’de 108 kişi öldürülmüştü.) Ankara kaçakçılığı engellemek amacıyla, Türk-Suriye sınırının büyük bir bölümünü mayınlamaya çalıştı fakat sonradan bu çabaların bölgedeki kaçakçı faaliyetlerini engellemede pek de etkili olmadığı görüldü.⁵⁶ Amerikalı bir yetkilinin dediğine göre, sınır kasabası Kilis’teki yerel halk arasında bir deyiş vardı: “Eğer Kilis’te

10 Aralık 1958; BCA 30.1.0.0.69.436.2, 7 Şubat 1959; BCA 30.1.0.0.69.436.6, 13 Mart 1959; BCA 30.1.0.0.69.437.2, 6 Mayıs 1959; BCA 30.1.0.0.69.437.6, 9 Haziran 1959.

⁵³ BCA 30.0.001.000.000.39.235.4, 21 Ağustos 1965.

⁵⁴ Memorandum: Kısım #17, 24 Kasım 1955; Türkiye, 1955–56; FBN Dosyalar, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Memorandum Raporu, 6 Ocak 1957, İran Konulu Muhtelif Dosyalar; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Memorandum Raporu, 22 Ekim 1958; Türkiye, 1957–59; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁵⁵ BCA 30.1.0.0.67.423.7, 4 Temmuz 1955; BCA 30.1.0.0.58.428.4, 1 Şubat 1957; BCA 30.1.0.0.68.428.2, 18 Ocak 1957; BCA 30.1.0.0.68.432.10, 1957; BCA 30.1.0.0.69.433.2, 7 Ocak 1958; BCA 30.1.0.0.69.433.3, 10 Ocak 1958; BCA 30.1.0.0.69.433.5, 15 Şubat 1958; BCA 30.1.0.0.69.433.8, 8 Mart 1958; BCA 30.1.0.0.69.433.12, 12 Nisan 1958; BCA 30.1.0.0.69.434.5, 9 Mayıs 1958, BCA 30.1.0.0.69.434.8, 7 Haziran 1958; BCA 30.1.0.0.69.434.13, 12 Temmuz 1958; BCA 30.1.0.0.69.434.16, 8 Ağustos 1958; BCA 30.1.0.0.69.435.2, 13 Eylül 1958; BCA 30.1.0.0.69.435.15, 10 Aralık 1958; BCA 30.1.0.0.69.435.15, 10 Aralık 1958; BCA 30.1.0.0.69.436.2, 7 Şubat 1959; BCA 30.1.0.0.69.436.6, 13 Mart 1959; BCA 30.1.0.0.69.437.2, 6 Mayıs 1959; BCA 30.1.0.0.69.437.6, 9 Haziran 1959.

⁵⁶ BCA 30.0.001.000.000.39.235.4, 21 Ağustos 1965.

total bir genç görürseniz, bilin ki kaçakçıdır; eğer total bir yaşlı görürseniz, bilin ki Atatürk’le savaşmıştır.”⁵⁷

FBN ajanları, savaş sonrası dönemde ülkeden çıkan toplam kaçak uyuşturucu miktarını en fazla tahmin edebiliyorlardı. Türk yetkililer, 1952 gibi erken bir dönemde gizlice Anadolu’daki yasal afyon üretiminin yaklaşık %15’inin yasa dışı kaynaklara gittiğini Amerikalı yetkililere bildirmişlerdi.⁵⁸ 1959’da bizzat Harry Anslinger, bir Amerikan Dışişleri Bakanlığı yetkilisine “Türkiye’nin afyon üretimi hakkında kesin verilere hiçbir zaman ulaşamadı. Tek başına köylü üreticilerin hükümet tekeline satmadığı çok büyük bir miktarın tamamının yeraltına gitmiş olması bile muhtemel,” demişti.⁵⁹ Sert hava koşulları, zorlu yollar ve kırsal bölgelerdeki eşkiya tehdidi, kaçakçıların taşradaki kaynaklarının düzenli olarak izlenmesini ülkenin birçok yerinde tehlikeli bir hale getiriyordu.⁶⁰ Türkiye’de afyon üretimiyle ilişkilendirilen toprakların yüz ölçümünün çok geniş olması da hem Amerikan hem de Türk yetkililerinin ülkede üretilen yasal ve yasa dışı afyon miktarını tespit ve takip etmesini zorlaştırıyordu. 1960’ların başlarına gelindiğinde, Toprak Mahsulleri Ofisi afyon üretimine sadece şu yedi ilde izin veriyordu: Afyon, Eskişehir, Amasya, Kütahya, Malatya, Denizli ve Konya.⁶¹ Bununla birlikte, afyon üreticisi şehirlerin azaltılmasından önce ve sonra yaşanan vakalar, yasa dışı afyon üretiminin kararlaştırılmış bölgeler dışındaki yerlerde de devam ettiğini gösteriyor.⁶²

⁵⁷ ABD Ankara Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 23 Temmuz 1968, dosya numarası yok, Nümerik Dosyalar, 1967–69; RG 59, NAB.

⁵⁸ Amerikan Başkonsolosluğundan ABD Dışişleri Bakanlığına “Narcotics and Opium Report” 23 Ocak 1953, 882.53/1-253, Desimal Dosyalar, 1950–54, RG 59, NAB.

⁵⁹ Riwyn Chase’ten Harry Anslinger’a, 17 Şubat 1959, Türkiye, 1957–59; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁶⁰ Memorandum: Kısım #17, 24 Kasım 1955, Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁶¹ ABD Senatosu 881.

⁶² Lauren Goin’dan Charles Siragusa’ya, 3 Haziran 1958, Türkiye, 1957–59; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB. Uluslararası İş Birliği İdaresi’nden (ICA) bir temsilcisinin söylediğine göre, afyon üreten şehirlerin sayısı 1956 ile 1958 arasında sahiden azalmıştır (17,370 dönümden 10,700 dönüme

Türkiye genelinde haşhaş yetiştiren köylülerin karşı karşıya olduğu bir dizi zorlayıcı teşvik mevcuttu. Köylüler, bir sezon boyunca ne kadar afyon hasadı yapacaklarını yerel yetkililere bildirmek zorundaydılar. Birçok köyün yalıtılmış durumda olması ve geçit vermez yollar, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin hasat faaliyetlerini düzenli olarak denetlemesini zorlaştırıyordu. Ya bağımsız olarak çalışan ya da İstanbul veya İzmir'deki büyük toptancılarla iş birliği yapan yerli kaçakçılar fazla afyon için biraz daha yüksek fiyatlar ödemeye seve seve razı oluyordu. Söylenene göre kaçakçılar 1959'da çiftçilere kilo başına 200 ila 300 lira arasında ödeme yapıyorlardı ki bu o dönem hükümetin kilogram başına verdiği 50 liradan bir hayli fazlaydı. Afyonu dışarıya satmanın cezası da (kilo başına 30 lira) yerel üreticileri kaçak afyon istiflemeden ve satmaktan caydırmada pek etkili olmuyordu.⁶³

Ayrıca Amerikalı yetkililer özellikle köylülerde devlet otoritesine karşı duyulan kuşku ve güvensizliğin daha yaygın olduğunu fark etmiş (veya haberdar edilmişlerdi.) FBN'in bir ilerleme raporu bu durumu şöyle ifade ediyordu:

Bir yabancıнын mal alabileceği önde gelen şehirli Türk çetecilerinin, böyle müşterileri, malı genellikle depolarının bulunduğu ve yıllardır birlikte çalıştıkları büyük köylü grupların koruduğu kırsal alanlarda teslim almaya zorlama stratejisini izlediği görülür. Bazı durumlarda, bir köyün tamamının bu çetecilere en azından ahabpılık veya belki de akrabalık yoluyla bağlı olduğu olur. Çeteci, kırsal alanlardaki "halkla ilişkileri"nde tüm köylülerin temel özelliklerinden ötürü destek görür: her türlü otoriteye (özellikle polise) karşı duydukları şüphe ve antipati ile "büyük adam" saydıkları kanun kaçağına duydukları hayranlık.

düşmüştür). Ne var ki temsilci Lauren Goin, Siragusa'ya şu uyarıda bulunuyordu: ". . . üretici bölge sayısına atfedilen verim miktarı oldukça garip ve hükümetin tahminleriyle uyuşmuyor gibi görünüyor. Ayrıca, rakamların doğruluğuna kefil değilim, ancak size bir bilgi sağlayabilir diye buraya ekliyorum."

⁶³ Garland Williams'tan Harry Anslinger'a, 30 Ocak 1958, Türkiye, 1957-59; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıt; RG 170, NAB.

FBN’in değerlendirmelerine göre, köylülerin genel olarak yabancılara (özellikle Araplara) karşı gösterdiği yabancı düşmanlığı, yerel üreticiler ile kaçakçılık kartelleri arasındaki bağları güçlendiriyordu.⁶⁴

Türk İçişleri Bakanlığı içinden bildirilen istatistikler, 1954 ile 1959 yılları arasında yalnızca mütevazı miktarlarda “uyuşturucu maddenin” ele geçirildiğini gösterir:

**Türkiye’de Ele Geçirilen Uyuşturucu Madde Miktarı,
1954-59 (Türk Kaynakları)⁶⁵**

	1954	1955	1956	1957	1958	1959	Toplam (Kilo)
Ocak	-	9	0	12.675	719.6	4.3	745.575
Şubat	-	0	291.022	578.97	6.4	-	876.392
Mart	-	0	0	0	213	60.51	273.51
Nisan	-	0	0.004	0	110	75.2	185.204
Mayıs	-	0	72.5	0	1.25	-	73.75
Haziran	-	0	24.69	0	14.5	-	39.19
Temmuz	-	65.625	13.5	0	1340.388	-	1419.513
Ağustos	-	84.4	0	307.5	166.1	-	558
Eylül	-	179	71	-	-	-	250
Ekim	-	49	239	2.05	10.04	-	300.09
Kasım	3	0	0	10	88.35	-	101.35
Aralık	0	0	253.6	-	12.8	-	266.4
Toplam (Kilo)	3	387.025	894.316	982.195	2682.428	140.01	5088.974

⁶⁴ Memorandum: Kısım #17, 24 Kasım 1955, Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁶⁵ BCA 30.1.0.0.67.423.7, 4 Temmuz 1955; BCA 30.1.0.0.58.428.4, 1 Şubat 1957; BCA 30.1.0.0.68.428.2, 18 Ocak 1957; BCA 30.1.0.0.68.432.10, 1957; BCA 30.1.0.0.69.433.2, 7 Ocak 1958; BCA 30.1.0.0.69.433.3, 10 Ocak 1958; BCA 30.1.0.0.69.433.5, 15 Şubat 1958; BCA 30.1.0.0.69.433.8, 8 Mart 1958; BCA 30.1.0.0.69.433.12, 12 Nisan 1958; BCA 30.1.0.0.69.434.5, 9 Mayıs 1958; BCA 30.1.0.0.69.434.8, 7 Haziran 1958; BCA 30.1.0.0.69.434.13, 12 Temmuz 1958; BCA 30.1.0.0.69.434.16, 8 Ağustos 1958; BCA 30.1.0.0.69.435.2, 13 Eylül 1958; BCA 30.1.0.0.69.435.15, 10 Aralık 1958; BCA 30.1.0.0.69.435.15, 10 Aralık 1958; BCA 30.1.0.0.69.436.2, 7 Şubat 1959; BCA 30.1.0.0.69.436.6, 13 Mart 1959; BCA 30.1.0.0.69.437.2, 6 Mayıs 1959; BCA 30.1.0.0.69.437.6, 9 Haziran 1959.

Fakat Türk yetkililerin 1963 yılında Amerikan meslektaşlarıyla paylaştığı istatistikler tamamen farklıydı:

**Türkiye’de Ele Geçirilen Uyuşturucu Madde Miktarı,
1952-62 (Amerikan Kaynakları)⁶⁶**

Yıl	Afyon (Kilo)	Baz Morfin (Kilo)	Eroin (Kilo)	Toplam (Kilo)
1952	38.5	14	28	80.5
1953	5	5.7	7.8	18.5
1954	488	35.5	4	527.5
1955	753	105	19	877
1956	97	405	25	162.5
1957	70	58	7	135
1958	147	28	3.3	178.3
1959	46	22.8	2	70.8
1960	1167	32.1	107.2	1306
1961	1137	32.2	5	1174.2
1962	2016	71	9.2	2096.2
Toplam	5964.5	444.8	217.5	6626.8

Kayıtlardaki bu iki istatistik seti arasındaki farkları yorumlamak zor. Ayrıca uyuşturucu maddelerin bu dönemdeki yayılım veya akışlarını belirlemek de kolay değil. Fakat en azından, bu istatistikler, Türkiye’den çıkan afyon miktarının İkinci Dünya Savaşı’nın ardından yıllar içinde arttığı varsayımını destekliyor gibi görünüyor.

Türk uyuşturucularının üretimi ve kaçakçılığı, İstanbul’da-

⁶⁶ BCA 30.1.0.0.67.423.7, 4 Temmuz 1955; BCA 30.1.0.0.58.428.4, 1 Şubat 1957; BCA 30.1.0.0.68.428.2, 18 Ocak 1957; BCA 30.1.0.0.68.432.10, 1957; BCA 30.1.0.0.69.433.2, 7 Ocak 1958; BCA 30.1.0.0.69.433.3, 10 Ocak 1958; BCA 30.1.0.0.69.433.5, 15 Şubat 1958; BCA 30.1.0.0.69.433.8, 8 Mart 1958; BCA 30.1.0.0.69.433.12, 12 Nisan 1958; BCA 30.1.0.0.69.434.5, 9 Mayıs 1958; BCA 30.1.0.0.69.434.8, 7 Haziran 1958; BCA 30.1.0.0.69.434.13, 12 Temmuz 1958; BCA 30.1.0.0.69.434.16, 8 Ağustos 1958; BCA 30.1.0.0.69.435.2, 13 Eylül 1958; BCA 30.1.0.0.69.435.15, 10 Aralık 1958; BCA 30.1.0.0.69.435.15, 10 Aralık 1958; BCA 30.1.0.0.69.436.2, 7 Şubat 1959; BCA 30.1.0.0.69.436.6, 13 Mart 1959; BCA 30.1.0.0.69.437.2, 6 Mayıs 1959; BCA 30.1.0.0.69.437.6, 9 Haziran 1959.

ki büyük ve küçük simsarların alışveriş ve anlaşmaları haricinde hemen hemen tümüyle taşraya özgü bir girişimdi. FBN'in taşradaki üreticilerin ve kaçakçıların bu ticareti nasıl düzenledikleri ilişkin ilk görüşlerinin kökü, Aralık 1954 ile 1955 arasında geçen on iki aylık dönemdeki bir dizi davaya dayanmaktadır. Charles Siragusa'nın şahsi yönetimi altında başarıyla yürütülen ilk davada, Ahmet Özsayar ve yirmi altı diğer kaçakçı Adana'nın dışında 400 kilogramdan fazla ham afyon, morfin ve eroinle yakalandı.⁶⁷ Özsayar davası, Türkiye, Yunanistan, Suriye ve Lübnan'da polis tarafından yürütülen daha geniş kapsamlı operasyonun bir parçasıydı ve daha sonraları FBN'in Türkiye'deki çalışmaları için referans noktası halini aldı. İkinci davada ise, yine ilkinde olduğu gibi, Türk ve Amerikan kolluk kuvvetleri arasındaki başarılı iş birliği sayesinde, İzmir'in doğusundaki Uşak'ta Mehmet Özyürek ile yedi kişi daha yakalandı ve yetmiş beş kilogramdan fazla baz morfin ile yaklaşık 700 kilogram işlenmemiş afyon ele geçirildi. Ayrıca Özyürek davasında çok sayıda ateşli silah zulası (Türk polisiyle yapılan bir silahlı çatışmada kullanılanlar da dahil olmak üzere) ve ham afyonu baz morfine çevirmek için kullanılan iki laboratuvar ele geçirilmişti. McClellan Komitesi'nin soruşturmasına göre, bu dava, savaştan sonraki dönemde Türkiye ve Avrupa'da yapılmış en büyük uyuşturucu zaptıydı.⁶⁸ Doğu Anadolu'nun Merzifon bölgesinde gerçekleşen üçüncü bir olay, Aralık 1955'te Amerikan ve Türk yetkililerine 150 kilogram afyon ve benzer şekilde büyük bir silah zulası (kılıç ve hançerler dahil) getirdi.⁶⁹

FBN, bilinmeyen nedenlerden ötürü yalnızca bu son davanın gizli raporunu muhafaza etmişti (1954-55 klasöründe

⁶⁷ ABD Senatosu 799; Siragusa ve Wiedrich, *Trail of the Poppy*, 3-32.

⁶⁸ ABD Senatosu 799.

⁶⁹ Memorandum: Kısım #17, 25 Aralık 1955, Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; 31 Aralık 1955 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. (Washington DC: U.S. ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1956), 21.

ne Özsayar ne de Özyürek davalarına ilişkin resmî bir rapor bulunuyor). Bu davada tutuklamayı gerçekleştiren yetkililerden James Attie, yedi kişinin suçüstü yakalanması için Türk jandarmalarına şahsen yardım etmişti. Bu “çete”nin lideri olduğu iddia edilen Nadir Alpten, yirmi altı yaşında Merzifonlu bir adamdı ve bölgede önceleri bir eşkiya (Attie’nin deyiimiyle “zorba bir delikanlı”) olarak ün yapmıştı. Gözaltına alınan diğer adamlar da benzer şekilde gençti (çoğunluğu on yedi, yirmi sekiz yaş aralığındaydı). Bu kişilerin çoğunun, Alpten’in operasyonunda şoför veya yardımcı olarak çalıştığı görülüyordu. Şüphelilerden biri olan İsmet Karakavak “dışlanmış Kürt” olarak bilinir ki kendisi Alpten’in “tetikçisi” olarak kazandığı ününü Merzifon bölgesinde yıllar yılı işlediği adam kaçırmaya, cinayet ve tecavüz suçlarıyla arttırmıştır. Attie, bu grubun herhangi bir büyük kaçakçıyla ilişkilendirildiğinden bahsetmiyor. Fakat görünen o ki Alpten, Merzifon’un güneybatısındaki Gaziantep’te bulunan alıcılara ve kaçakçılara ham afyon tedarik ediyordu.⁷⁰ İddiaya göre Türk yetkililer, Alpten’in faaliyetlerinden, ortağı Fazlı Beden’in bir polis muhbirine Merzifon örgütünün İstanbul’da alıcılar aradığını söylemesinden sonra haberdar olmuştu.⁷¹ Tutuklamadan sonra, Alpten ve Beden’in narkotik işlerinden elde ettikleri gelirle uzun süredir Merzifon kasabasında yatırım yaptığı ortaya çıktı (öyle ki ikisinin de ayrı ayrı birer hamamı ve bakkal dükkanı vardı).⁷²

İstanbul ve İzmir, her ne kadar Türkiye’deki büyük kaçakçılar için ham afyon, baz morfin ve eroin alım ve sevkiyatını düzenleme noktaları olarak hizmet etse de savaş sonrası dönemde Türkiye’den yasa dışı afyon üzerinden nakit para

⁷⁰ Memorandum: Kısım #17, 25 Aralık 1955, Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁷¹ Memorandum: Kısım #17, 13 Aralık 1955, Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Charles Wighton, *Dope International* (Londra: Frederick Muller Limited, 1960), 55–59.

⁷² Memorandum: Kısım #17, 25 Aralık 1955, Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

alışverişi ve malın dışa çıkışının asıl merkezleri Gaziantep, İskenderun ve Kilis gibi Anadolu şehirleriydi.⁷³ Gaziantep ve İskenderun'da para ve uyuşturucu takası gerçekleştirildikten sonra, kaçakçılar mallarını güneye, Türkiye/Suriye sınırına taşırlardı.⁷⁴ Gaziantep'in 50 kilometre güneyinde bulunan küçük sınır kenti Kilis, yabancı pazarlara doğru yola çıkan Türk afyonunun genellikle son ayağı olurdu. Kenti 1968'de ziyaret eden ABD büyükelçiliği yetkililerinden birine göre Kilis, kaçak mal piyasası için büyük bir açık hava pazarıydı. Kilis'e akan ucuz ve genellikle kalitesiz ithal tüketici ürünlerinin dev hacmi, şehrin hemen güneyindeki yoğun sınır kapıları veya şehrin uzağındaki dağ yolları aracılığıyla kasabadan dışarıya durmaksızın akan uyuşturucuyu kamufle etmiş olmalıydı. Raporu hazırlayan Amerikan yetkilisi kasabadan çıkan yasa dışı mallar sayesinde işleyen sektörleri ve görece refahı göz önünde bulundurarak, Kilis'e giren ana yolda asılı bulunan tabelalardan birini, açıktan bir ironiyle not düşmüştü. Tabelada bizzat Atatürk'ün yaptığı şu uyarı yazılıydı: "Türk, öğün, çalış, güven!"⁷⁵

⁷³ FBN, İzmir'in Türkiye'nin uyuşturucu ticaretindeki önemine dair yalnızca birkaç belge sunmaktadır. 1950'lere uzanan FBN dosyalarında İzmir'e yapılan referansların birçoğu, İhsan Sekban'ın afyonun bu Ege liman kentindeki ihracatını tekelleştirmedeki önemli (eğer baskın değilse) rolünden dem vurur. Örneğin, 1955 yılında, İzmir'de iki kaçakçı, 100 kilogram afyonla yakalanmadan bir hafta önce, bir keresinde Sekban'a 200 kilogram ham afyon sattıklarını FBN'e ifşa etmişti. Ne FBN kayıtlarında ne de Türk basınında Sekban'ın bu suçlamalar nedeniyle suçlandığını veya gözaltına alındığını gösteren bir rapor bulunmuyor. Bkz. 31 Aralık 1955 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1956), 21.

⁷⁴ Memorandum: Kısım #17, 24 Kasım 1955; Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Memorandum Raporu, 6 Ocak 1957, İran Konulu Muhtelif Dosya; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Memorandum Raporu, 22 Ekim 1958; Türkiye, 1957–59; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁷⁵ Ankara Amerikan Büyükelçiliğinden ABD Büyükelçiliğine, "Smuggling at Kilis, Turkish-Syrian Border," 23 Temmuz 1968, dosya numarası yok, Nümerik Dosyalar, 1967–69; RG 59, NAB.

Eroinin Orta Geçiş Güzergahı: Suriye, Lübnan ve Türk , Afyon Ticareti

Türkiye'nin Suriye ile güney sınırı Birinci Dünya Savaşı'nın bir sonucudur. Aralık 1920'de Osmanlı hükümetinin Sevr Antlaşması'nın şartlarını kabul etmesiyle, Britanya ve Fransız mandası altındaki Suriye ve Irak, Anadolu'nun imparatorluk merkezinden resmen ayrılmış oldu. Ancak Anadolu'yu güneydeki "Arap toprakları"ndan ayıran sınır, Britanya ve Fransa'nın daha önce ilk kez Dünya Savaşı sırasında dile getirdiği işgal hedeflerinin yenilenmiş bir versiyonunu yansıtıyordu. 1916'daki gizli Sykes-Picot Anlaşması'na göre, bugünkü güney Türkiye'nin büyük bir bölümü (Sivas ve Malatya gibi daha kuzeydeki bölgeler de dahil olmak üzere; İskenderun, Urfa ve Gaziantep gibi daha yakın sınır kentleri) savaşın sona ermesinden ardından Fransa'ya verilecekti. Osmanlı imparatorluğu haritasının yeniden çizilmesi ve ardından modern Türkiye, Irak ve Suriye devletlerinin kurulması, sadece imparatorluğun çöküş sürecini tamamlamak veya Türkiye Cumhuriyeti'nin gelecekteki toprak iddialarının önünü almakla kalmadı. Yeni sınırların yanı sıra, sınırların belirlenmesi ile birlikte gelen gümrük ve göç yasaları da sınırların arasında kalan halkların sosyal ve ekonomik konumunu kökten değiştirdi. Örneğin, eski Osmanlı vilayeti Musul'un Irak devletine dahil edilmesi, bölgenin, yeni Türk illeri Diyarbakır ve Van ile bir zamanlar sahip olduğu yakın ekonomik, siyasi ve sosyal bağları kesmiş veya ciddi oranda engellemişti.⁷⁶ Hem Gaziantep'teki Türkler hem de Halep'teki Suriyeliler, iki şehir arasına getirilen uluslararası sınır uygulamasının ardından müşkül bir duruma düştüler. Bu bütünlüklü ticaret ve etkileşim bölgesinin ikiye bölünmesi bölgenin ekonomik zeminini geriye döndürülemez biçimde değiştirdi. Gümrük vergileri, resmî denetimler

⁷⁶ Levant ve Mezopotamya'da ulaşım ve ticaretin ele alındığı bir inceleme için bkz. İncalcık ve Quataert 818-820.

ve ithalat/ihracat kontrollerinin uygulanması, malların ve malzemelerin serbest akışını imkânsızlaştırarak kârlı ve geniş kapsamlı bir karaborsanın oluşumuna kapı açtı.⁷⁷

Biladü’ş-Şam’dan çıkan uyuşturucuların üretimi ve satışı Suriye ve Lübnan’ın Fransız mandasına girmesinden önceki dönemlere dayanır. Haşhaş kullanımı ve kenevir üretimi, savaş öncesindeki Suriye ve diğer Levant ülkelerinde de yaygındı.⁷⁸ İki savaş arası dönemin ilk günlerinde, İngiliz-Mısır Merkezî Narkotik İstihbarat Bürosunun başkanı ünlü Sör Thomas Russell (bilinen adıyla Russell Paşa), bölgede haşhaş kullanımına karşı mücadelede ilk göze çarpanlardan biriydi.⁷⁹ Lübnan ve Suriye’deki Fransız yetkilileri de benzer ancak başarısız bir şekilde, Bekaa Vadisi ve Cebel el-Dürzi gibi bölgelerde kenevir üretimini sınırlamaya çalıştı.⁸⁰ Bölgedeki kenevir ve afyonla mücadele, savaş sonrası dönemde Lübnan ve Suriye’nin bağımsızlığını kazanmasının ardından da devam etti. Yerel yetkililer genellikle yerel kenevir üreticilerine karşı kampanyalarında başarı ilan etmede aceleci davranırsa da Levant’ı ziyaret etmiş ilk FBN temsilcilerinden biri olan Garland Williams, Harry Anslinger’a Lübnan’daki iç güvenlik personelinin politikacılara ait tarlalara zarar vermemeye dikkat ettiğini bildirmişti. Tanınmış politikacılara ait kenevir tarlalarının sıkı denetimlerden muaf olduğunun farkında olan yerel üreticiler, hükümetin çabalarına karşı aktif bir direniş gösteriyordu.⁸¹

İki savaş arası dönemde Lübnan ve Suriye’de bol miktarda afyon da bulunmaktaydı. Cebel el-Dürzi gibi bazı bölgeler,

⁷⁷ Schayegh, “The Many Worlds of ‘Abud Yasin; or, What Narcotics Trafficking in the Interwar Middle East Can Tell Us about Territorialization.”

⁷⁸ Schayegh, “The Many Worlds of ‘Abud Yasin; or, What Narcotics Trafficking in the Interwar Middle East Can Tell Us about Territorialization,” 296.

⁷⁹ Thomas Russell, *Egyptian Service 1902–1946* (Londra: John Murray, 1949), 229–230.

⁸⁰ “Subject: Hashish Campaign”, Lübnan ve Suriye, 1944, 1 Mayıs 1945; Lübnan Dosyaları, 1945–53; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁸¹ Garland Williams’tan Harry Anslinger’a, 14 Şubat 1949; Lübnan Dosyaları, 1945–53; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

yerel ve uluslararası pazar için afyon ürettiyordu. Ancak yetiştiriciler ürünlerini pazarlamak için Türk ve İranlı tedarikçilerle başa çıkmak zorundaydılar. Bir FBN ajanının daha sonra yaptığı açıklamalara göre Türk afyonu, içerisinde daha yüksek morfin bulundurduğu için Suriye ve İran çeşitlerine kıyasla daha avantajlı bir durumdaydı. Ayrıca, Türk afyonunun Türkiye-Suriye sınırından geçirilmesi pek fazla zorluk çıkarmıyordu ve İran veya Cebel el-Dürzi'nin Beyrut'la arasındaki mesafeden daha kısaydı.⁸²

FBN'in Lübnan ve Suriye'nin narkotik ticaretine olan ilgisi ve dahli, büronun Türkiye'deki ilk çalışmalarından kaynaklanıyordu. Charles Siragusa, 1950 yazında Türkiye'ye ilk gidişinin ardından Eylül 1950'de Lübnan ve Suriye'yi ziyaret etmişti. Siragusa'nın o yazdan kalan ayrıntılı raporları ve 1950'lerdeki diğer FBN ajanlarının sonraki raporları, her iki ülkede de narkotik ticaretinin yaygınlığını canlı bir şekilde tasvir eder. Lübnan'da iç savaşın patlak vermesi ve 1958'de birleşik Suriye-Mısır Arap Cumhuriyeti'nin kurulması, FBN'in Beyrut, Şam ve Halep'teki faaliyetlerine ara vermişti; ancak elimizde bulunan arşiv kayıtları, Türk afyonunun bölgeyi saran uyuşturucu şebekelerinin iç işleyişini nasıl etkilediğine dair bir hayli elverişli bir tablo çizmektedir.

Türk afyonu Türk-Suriye sınırını geçtikten sonra genellikle ilk varış noktası Halep olurdu. Türk afyonunun bir kısmı saf hâlde sınırdan geçip doğrudan Beyrut'a ilerlerken hatırı sayılır büyüklükteki diğer kısmıysa Halep'teki işleme laboratuvarlarına giderdi. Gamal al-Masri, Halep bağlantısının Doğu Akdeniz uyuşturucu ticareti üzerindeki etkisini gösteren tipik bir örnektir. FBN'in (Mısır doğumlu veya Mısır kökenli olan) al-Masri'yi yakalamak için başlattığı mücadelenin başlangıcı 1954 yılına uzanır. Dört yıl süren bir soruşturmanın ardından, Amerikalı ajanlar Gamal ve kardeşlerini Beyrut'taki

⁸² Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 13 Eylül 1950; Suriye Dosyaları, 1948-67; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

alıcılar ve toptancılara afyon ve morfin temin eden tek ve en büyük tedarikçi olmakla suçladılar.⁸³ Çoğu kimyager ve üretici gibi, afyonun eroin ve morfine dönüştürülmesi, Gamal ve kardeşleri için de aile işiydi (ana laboratuvarları Halep'teki aile evindeydi).⁸⁴ Ne yazık ki, FBN belgeleri, al-Masri'nin operasyonlarının Beyrut'ta faaliyet gösteren ihracatçılara kadar uzanmasını mümkün kılan kişisel, mesleki veya belki de ailesel bağların üzerinde durmuyor. Bununla birlikte, dört yıl süren soruşturmanın ardından (ki bu, Suriye ulusal polisinin doğrudan yardımını içeriyordu), Gamal al-Masri'nin Doğu Akdeniz'deki en güçlü Beyrut kaçakçılarından bazılarıyla doğrudan çalıştığı kesinleşmişti.

Al-Masri'nin 1958'de tutuklanması, ne Türk afyonunun Suriye üzerinden çıkışını engellemekte etkili oldu ne de Halep'in işlenmiş ve işlenmemiş uyuşturucuların başlıca dağıtım noktası olarak önemini azalttı. 1950'lerin sonları ve 1960'ların başlarından itibaren FBN ajanları tarafından tutulan yıllık ilerleme raporları, Suriye'nin Türkiye kaynaklı narkotik ticareti için hayati önemde olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.⁸⁵ FBN ajanları, 1950'lerin başlarında ülke içindeki ilk deneyimlerinden itibaren, Suriyeli meslektaşlarının ortak soruşturmaları gerçekleştirmedeki cana yakınlıklarını sürekli vurgulamışlardır. Fakat görünüşe göre 1966'ya gelindiğinde, FBN ile Suriye arasındaki diyalogun dostane

⁸³ George Abraham'dan Charles Siragusa'ya, 13 Ekim 1954; Suriye: Gamal al Masri'nin Dosyası; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Memorandum: Kısım #17, 22 Ekim 1955; Suriye: Gamal al Masri'nin Dosyası; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁸⁴ Memorandum Raporu Kısım #17, Gamil el Masri vd., 27 Şubat 1958; Suriye: Gamal al Masri'nin Dosyası; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁸⁵ Memorandum: Kısım #17, 24 Kasım 1955; Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtlar; RG 170, NAB; Memorandum, 10 Mart 1959; Türkiye, 1957-59; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; "Turkey," 16 Mart 1960; Türkiye, 1960-61, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; "Arrests in Turkey... Escape of Narcotic Traffickers," 14 Nisan 1963; Türkiye, 1961-63; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

ve samimi niteliği yalnızca lafta kalıyordu. Michael Picini, Anslinger'ın halefi Henry Giordano'ya yazarken, Suriye'deki tutuklamalarda yaşanan son başarısızlıkların, yerli kaçakçılara sağlanan resmî himayeden kaynaklandığını düşündüğünden bahsediyordu. Anlaşıldığı kadarıyla Suriyeli yetkililer, suç mahalline varır varmaz araştırmayı kasten karıştırıp bozuyordu. FBN ajanları onların doğrudan denetimi olmadan hareket edemedikleri için, soruşturmaların yönünü ve kovuşturmasını kontrol etmekte zorlanıyorlardı. "Her nasılsa," diye yakınıyordu Picini, "Suriye'deki sorun ne olursa olsun, Suriyelilerin gerçek duygularını anlamak zordur."⁸⁶

Doğu Akdeniz'de faaliyet gösteren Amerikalı ajanlar, Suriye polisinin iş birliği veya direnişine rağmen, Halep kaçakçılarının nispeten daha az bir önem taşıdığını anladılar. Levant'taki uyuşturucu ticareti için merkezî dağıtım merkezi, özellikle de Türk afyonları için, Beyrut'tu. Charles Siragusa'nın Türkiye ve Lübnan'a yaptığı ilk ziyaret, bu çıkarımı FBN'in bölgedeki uyuşturucu ticaretine yaklaşımının temeline kazı-mıştı.⁸⁷ FBN ajanları, eroinin Amerika'ya girişini engellemek için, Lübnan'da sıkı önlemler alınması gerektiğini düşünmeye başladılar.

FBN'in, Gamal al-Masri'nin operasyonlarına yönelik soruşturmasında yola kısmen Beyrut pazarının işleyiş biçiminden çıkılmıştı. İstanbul gibi Beyrut da yurt dışındaki tedarikçiler ve toptancılarla bağlantıları olan birkaç büyük kaçakçının hakimiyeti altındaydı. Al-Masri'nin başlıca ortaklarından biri Omar Makkouk adında bir adamdı. Gamal gibi, Makkouk da Beyrut'ta ikamet eden bir kimyagerdi. 1911 yılında doğmuş, 1950'lerde rafine edilmiş uyuşturucuların başlıca üreticisi ve dağıtıcısı olarak Suriye, Lübnan ve İran'daki ka-

⁸⁶ Michael Picini'den Henry Giordano'ya, 10 Kasım 1966; Suriye, 1956-66; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁸⁷ Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 20 Eylül 1950; Lübnan Dosyaları, 1945-53; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

çakıcılarla kurduğu bağlantılar nedeniyle ün kazanmıştı.⁸⁸ Bununla birlikte, Makkouk’un Akdeniz eroin ticareti içindeki faaliyetleri, Lübnan’ın genç tarihindeki muhtemelen en güçlü ve ünlü uyuşturucu kaçakçılarından biri olan Sami al-Khoury’nin geniş kapsamlı uyuşturucu ağından da büyük destek görmüş gibi duruyor. Bekaa Vadisi’nin kenevir zengini bölgesinde, Katoliklerin çoğunlukta olduğu Zahle adlı bir kasabada doğan al-Khoury kaçakçılık kariyerine henüz genç bir adamken başlamıştı.⁸⁹ Sami 1947’de yirmi yaşındayken, ailesinin Lübnan’daki depoları adına Mısır’a esrar kaçırma suçundan hapse girdi. Mısır’daki üç yıllık hapis cezası, onu uyuşturucu ticaretine devam etmekten caydırmamıştı. İddialara göre al-Khoury, 1950’lerin başlarında Beyrut’taki en büyük uyuşturucu toptancısıydı ve Omar Makkouk ile beraber, Marsilya merkezli Korsika örgütlerinin başlıca tedarikçisiydi.⁹⁰ Şahsi nüfuzu İstanbul’a da uzanıyordu. FBN kaynaklarına göre, Hüseyin Eminoglu ve Ali Osman Tüter, rafine edilmemiş afyonun geniş çaplı sevkiyatlarının düzenlenmesi için Sami al-Khoury ile genellikle aracılar aracılığıyla doğrudan iş yapıyorlardı.⁹¹

Suriye’de olduğu gibi, Lübnan hükümetinin ve güvenlik servisinin çeşitli düzeylerindeki yolsuzluklar, FBN’in Beyrut’taki uyuşturucu ticaretiyle ilgili soruşturmalarını zorlaştırdı. Makkouk ve al-Khoury 1950’lerde yargı önüne çıkarılmış olsalar da iki adam da kısa süreli hapis cezalarına çarptı-

⁸⁸ ABD Senatosu 948–949.

⁸⁹ Tıpkı Türk organize suç örgütlerinde görüldüğü gibi, Amerikan ajanlarının erken savaş sonrası dönemde karşılaştığı birçok Lübnanlı örgütün organizasyonel yapısını destekleyen yerel bağlantılı ilişkiler bulunmaktaydı. Özellikle Zahle şehri, tanınmış birçok kaçakçının memleketiydi. Örneğin, Sami al-Khoury’nin uzun süre korumalığını yapan Antoine Harkouk da Zahle’liydi. Bkz. Schaylegh, “The Many Worlds of ‘Abud Yasin; or, What Narcotics Trafficking in the Interwar Middle East Can Tell Us about Territorialization”; ABD Senatosu 947.

⁹⁰ Wighton, *Dope International*, 63–65.

⁹¹ Elmore Gross’tan Charles Siragusa’ya, 11 Mart 1955; Türkiye Dosyaları, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

rıldı ve bu süre zarfında işlerini sürdürmeye devam ettiler.⁹² Jonathan Marshall'ın Lübnan'daki uyuşturucu ticareti üzerine yaptığı çalışmasında işaret ettiği gibi, FBN ajanları hep Beyrut'taki büyük uyuşturucu tacirlerine sunulan resmî himayeden yakınmaktaydılar. Lübnan'ın en güçlü politikacılarından birçoğunun önde gelen toprak sahiplerinden olması (özellikle Bekaa Vadisi'nde), ve devletin emniyet teşkilatı içindeki çeşitli rütbelerdeki memurların kolayca rüşvet kabul etmesi, yargılanma korkusu (ki genellikle sadece birkaç yıllık hapis cezasıyla sonuçlanırdı) kaçakçıları caydırmada pek etkili olmuyordu. FBN'in yirmi yıl boyunca artarak devam eden ilgi ve siyasi baskısından sonra, Türk afyonunun Beyrut'tan akışını engelleme görevi, en azimli Amerikalı yetkililer için bile artık umutsuz bir çabaydı.⁹³

*Beyrut, Marsilya, Montreal, New York: Türk Eroini,
Korsika Mafyası ve Kuzey Amerika Yeraltı Dünyasının
Gelişimi*

Beyrut'ta alışverişi yapılan afyon, morfin veya eroin genellikle (tamamen olmasa da) Fransız limanı Marsilya'ya giden gemilere yüklenirdi. Büyük ölçüde Fransız sermayesi tarafından geliştirilmiş (ki bu durum iki savaş arası dönemde daha da pekiştirildi) bir şehir olan Beyrut ile Marsilya arasındaki ticaret ve kaçakçılık düzenliydi, öngörülebilirdi ve görünüş itibarıyla da kârlıydı.⁹⁴ Savaşın bitişini takip eden döneme ait anekdot niteliğindeki kayıtlara göre, Beyrut'taki narkotiklerin Fransız karaborsasına giriş anlaşmalarını yürütme ve bunları

⁹² ABD Senatosu 797, 798, 948.

⁹³ Jonathan Marshall, *The Lebanese Connection* (Palo Alto, CA: Stanford University Press, 2012), 33–48.

⁹⁴ Ticaret ve Akdeniz kültür metropolü olarak Beyrut'un modern kökenleri hakkında daha kapsamlı bir inceleme için bkz. Jens Hanssen, *Fin de Siecle Beirut: The Making of an Ottoman Provincial Capital* (Oxford: Oxford University Press, 2005).

güvence altına almakla görevlendirilen birçok kişi ya Türk ya da Osmanlı doğumlu Ermenilerdi. Bu ilişkinin kökeni, Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesi ve modern Ermeni diasporasının oluşumu etrafında gelişen şiddet olaylarına dayanıyordu. 1915'teki Ermeni Soykırımı'ndan sonra on binlerce Ermeni, kuzey Suriye ile Lübnan'ın kıyı bölgelerine yerleşmişti. Fransa'ya kaçan pek çok Ermeni mülteci ise kalıcı olarak Marsilya'ya yerleşmişti.⁹⁵ Beyrut ve Marsilya'da bulunan Ermeniler, Türk eroin ticaretinin ağır gelişimine çok iyi ayak uyduran benzersiz becerilere sahipti. Ana dilleri Türkçe olan bu Ermenilerin birçoğu, Arapça, Fransızca ve başka dilleri (İngilizce dahil) çeşitli derecelerde akıcılıkla konuşabiliyordu. 1914'te Mardin'de doğan Hagop Kevorkian ve 1925'te Gardonne'da doğan Antranik Paroutian gibi kişiler, Beyrut ve İstanbul'dan çıkan uyuşturucuların Marsilya, New York ve Montreal pazarlarına akışında hayati bir rol oynamışlardı. Örneğin Kevorkian, Omar Makkouk'un ithal ve rafine ettiği uyuşturucuların başlıca alıcılarından biriydi.⁹⁶ Paroutian'ın bağlantıları daha da geniş bir alıcı ve dağıtıcı ağını kapsamaktaydı. McClellan raporuna göre, New York, Miami, Havana ve Montreal'i düzenli olarak ziyaret eden Antranik, Marsilya'nın başlıca yeraltı aktörlerinin her biriyle kişisel bağlantılara sahipti.⁹⁷ Alvin Moscow'un 1960'ların başında yaptığı açıklamaya göre, Birinci Dünya Savaşı sırasındaki sürgünler ve katliamlardan doğan düşmanlık, Ermeni ve Türk kaçakçılar arasında oluşturulan iş ilişkilerini engellememişti. Moscow'un raporuna göre Ahmet Soysal, İstanbul'a ziyareti sırasında bir Ermeni kaçakçıyı (muhteme-

⁹⁵ Örneğin, 1930'ların başlarında, 20.000'den fazla Ermeni göçmen Marsilya'yı vatan edinmişti. Fransa'daki diaspora içinde Ermeni yaşamına ilişkin daha kapsamlı bir inceleme için bkz. Mary Lewis, *The Boundaries of the Republic* (Palo Alto, CA: Stanford University Press, 2007), 102; Maud S. Mandel, *In the Aftermath of Genocide: Armenians and Jews in Twentieth-Century France* (Durham, NC: Duke University Press, 2003).

⁹⁶ ABD Senatosu 948.

⁹⁷ ABD Senatosu 783, 883-4.

len Keyorkian veya Paroutian) açıkça ve samimi bir şekilde karşılayıp ağırlamıştı (ve o akşam büyük miktarlarda afyon satın alımıyla sonuçlanmıştı).⁹⁸

Türk afyonunun satışına yardımcı olan Ermeniler, Marsilya'da faaliyet gösteren çok daha büyük bir çete ve suç örgütleri ağının yalnızca tek bir unsuruydu. Kökenleri iki savaş arası döneme veya belki daha öncesine dayanan Marsilya yeraltı dünyası, bir dizi haydut, dolandırıcı ve kaçakçıdan oluşan benzersiz bir topluluktur. Akdeniz'i ve dünyayı kuşatan pazarlar ve koloni depolarıyla bağlantılı bir liman olarak kentin suç dünyasının genellikle farklı etnik gruplar ve iş kollarına göre ayrıldığı söylenirdi. Hem içeride hem de uluslararası sahada polisin dikkatini en çok çeken grup, Marsilya şebekeleri içinde bulunan ve Paris yeraltı dünyasının iç işleyişine kadar uzanan Korsikalı göçmenlerdi. Kötü şöhretini eroin ve morfin üretimi ile nakliyesini kontrol etmekle kazanmış olan Korsikalı çeteler, fuhuş ve kumar ticareti ve silahlı soygunları kontrol etmeleriyle de dikkat çekmekteydiler. Ancak Korsikalı gangsterler şehirdeki uyuşturucu ve yasa dışı ticaretlerin tüm unsurlarını tekelleri altına alamamışlardı. Çinli ve Vietnamlı tüccarlar ve kaçakçılar da ham afyonun satış ve nakliyesinin bir bölümünü (muhtemelen Güneydoğu Asya'daki bağımlılara ve şehirdeki Asyalı göçmenlere tedarik etme amacıyla) kontrol etmekteydi. Haşhaş kaçakçılığı (bu da yine şehrin afyon arzı gibi Doğu Akdeniz'den geliyordu) büyük ölçüde Marsilya'daki Arap diasporasının eline geçti; nitekim bunların çoğunluğunun Kuzey Afrika'daki Fransız sömürge bölgelerinden geldiği tahmin ediliyor.⁹⁹ Bu çeşitli

⁹⁸ Moscow, *Merchants of Heroïn*, 3–13. Moscow, eroin kaçakçılığını ifşa ettiği yazısında, ticaret yaparken temas ettiği kişilerin isimlerini değiştirir. Ancak, Ahmet Baykal adında bir Türk kaçakçıya verdiği arka plan bilgileri (1928'de Kilis'te doğduğunu belirtmesi gibi), kişinin kuvvetle muhtemel Ahmet Soysal olduğunu gösteriyor.

⁹⁹ Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 3 Mayıs 1951; Fransa Dosyaları, 1951–59; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Charles Siragusa'dan Barrett McGurn'e, 3 Mart 1953; Fransa Dosyaları, 1951–59; FBN

taraflar arasındaki ilişkilerin her zaman birbiriyle uyumlu olmadığını da ekleyelim. 1950'ler ve 1960'larda Akdeniz sahası genelinde en aktif FBN ajanlarından biri olan Sal Vizzini, Marsilya'da Cezayirli ve Korsikalı çetelerin şehirdeki fuhuş ticaretinin kontrolünü ele geçirmek için verdikleri on iki ay süren çatışmalarda yirmi sekiz kişinin ya vurularak ya boğazlanarak ya da bıçaklanarak öldürülmüş olduğunu anımsadığından bahseder.¹⁰⁰

FBN ajanları, şehir limanında faaliyet gösteren Çinli ve Vietnamlı kaçakçıların işlerine başlangıçta ilgi göstermiş olsa da Amerikan (ve bir ölçüde Fransız) kolluk kuvvetlerinin çabaları, Marsilya'nın eroin ticaretine hâkim olan çeşitli Korsikalı gruplar üzerinde yoğunlaşmış durumdaydı. Aslında Amerikalı ve Avrupalı ajanlar, Korsikalı çetelerin faaliyetlerini savaşlar arası dönemden beri takip etmekteydi. Örneğin, FBN kaynakları içinde bulunan 1937 tarihli bir Milletler Cemiyeti raporu, Marsilya'nın Fransa'da yasa dışı eroin üretiminin tartışmasız merkezi olduğu çıkarımını vurgulamaktadır. Rapor, dolaylı bir şekilde Leon Taranto'nun firmasından afyon satın alımına dahil olduğu belirtilen (ve Louis Lyon'un suç ortağı olduğu söylenen) Paul Carbone'un faaliyetlerine özellikle atıfta bulunur.¹⁰¹ Fakat savaşın başlaması ve Nazi işgali, Carbone ve diğer Korsikalı gangsterlerin gelişimine katkıda bulunduğu bu ağı bir hayli tahrip etti. Karlı uyuşturucu ticaretinin yok olduğu bu dönemde, Carbone, François Spirito ve tanınmış diğer yeraltı aktörleri, savaşın oluşturduğu karaborsadan faydalanmaya çalıştı. Savaş sona erdikten sonra Fransız yetkilileri, Marsilya'nın önde gelen birçok çetesini Alman işgaliyle

Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; George White'tan Harry Anslinger'a, 10 Haziran 1948; George H. White Raporları, Kutu 1, Klasör 7, Special Collections Departmanı, Stanford Üniversitesi.

¹⁰⁰Vizzini, *Vizzini: The Secret Lives of America's Most Successful Undercover Agent*, 119.

¹⁰¹“League of Nations: Note on the Illicit Traffick in Dangerous Drugs in France during the Period from May 1st, 1937 to April 30th, 1938,” 19 Mayıs 1938; Fransa Dosyaları, 1927–39; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

iş birliği yapmakla suçladılar (bu arada Carbone, Fransız Direniş güçlerinin bombalı saldırısında ölmüştü).

Transatlantik uyuşturucu ticaretine girme fırsatlarının yenilenmesi, savaş sonrasında Marsilya çetelerinin yeniden düzenlenmesinin yolunu açtı. Uyuşturucu maddeyle önceden deneyime sahip olan bazı gangsterlerin, savaş sonrası uyuşturucu ticaretine uyum sağlayabilmesi bir dizi faktöre bağlıydı. İlki ve en önemlisi savaşın, deneyimli birçok gangstere Fransa'yı terk etme ve yasa dışı faaliyetlerini yurt dışında sürdürme fırsatı sunmasıydı. Bu olgunun önemli bir örneği, savaş sonrası Marsilya'nın muhtemelen en güçlü uyuşturucu kaçakçılarından biri olan Antoine D'Agostino'nun kariyerinde görülür. Cezayir doğumlu (ancak Korsika kökenli) olan D'Agostino, önceleri Paris'in Pigalle bölgesinde işlettiği popüler bir gece kulübünün sahibi olarak ünlenmişti. Paris ve Marsilya suç dünyalarında nasıl bu kadar etkili olduğu tam olarak bilinmese de işgal altındaki Paris'teki karaborsacı statüsünün onu ölüme mahkûm ettiği kesindi. Gaul'un geçici hükümeti tarafından ihanet suçuyla aleyhine dava açıldığında, D'Agostino işgalden kurtulmuş Paris'i terk ederek Kanada'ya gitti. Montreal'de kaldığı süre boyunca, iki kardeşiyle birlikte Joseph Orsini ve François Spirito da dahil olmak üzere bölgedeki tanınmış diğer gangsterleri kendine bağladı. Artık Montreal'de ikamet eden bu ünlü Marsilyalılar, Kuzey Amerika'daki uyuşturucu kaçakçılığını kontrol eden çeteler ve örgütlerle ilişkiler kurmaya veya var olan ilişkilerini yenilemeye başladı. Sürekli Montreal ve New York'taki toplantılar arasında mekik dokuyan D'Agostino, Winnipeg ve Toronto'daki kaçakçılarla da bağlantılar kurdu. New York'taki Cenevreli suç ailesinin bazı üyeleriyle anlaşmazlığa düştükten sonra, faaliyetlerini kardeşi Albert ile birlikte Meksiko'ya taşıdı.¹⁰²

Bu dönemde Güney Amerika ve Karayipler'de yaşayan diğer Korsikalı gangsterler arasında da benzer sürgün ha-

¹⁰² ABD Senatosu 887, 955-956; Wighton, *Dope International*, 213-215.

yatlarına, gittikleri şehirlerin yerlisi suçlular ve kaçakçılarla kurdukları ticaret ilişkilerine rastlanır.¹⁰³ Bu kaçakçılık ağı D'Agostino'nun nihayet 1955'te Meksika'da gözaltına alınmasının ardından dramatik bir şekilde sona erdi ama diğer Korsikalı Fransız gangsterler Atlantik Okyanusu genelinde daha kalıcı güzergahlar ve işletmeler kurmayı başardı. İstanbul ve Beyrut'taki örgütlerde olduğu gibi, İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda oluşturulan Korsikalı şebekelerin başında da tek bir kişi veya çete bulunmuyordu. Örneğin, McClellan Komitesi, "Fransız Bağlantısı" yoluyla ihraç edilen eroinin ezici çoğunluğundan sorumlu olan dört grup bulunduğunu öne sürer. Eddie Egan'ın 1962'de New York'taki ünlü davasının, (ki bu dava "Fransız Bağlantısı" terimini sonraki yıllarda popülerleştirmiştir) François Spirito'nun çetesiyle ortak bağlantıları bulunduğu ortaya çıktı ki McClellan Komitesi bu çetenin Atlantik'i aşan en büyük ve en güçlü Korsika çetesi olduğunu iddia ediyordu.¹⁰⁴

Kuzey Amerika'daki Korsika çetelerinin etkisini ve yaygınlığını daha da artıran bir başka faktör, Marsilya'dan gelen birçok gangsterin Batı Sicilyalı *Cosce* mafyasıyla ilişkisiydi. Kolluk kuvvetleri ve gazeteciler, Korsikalılar ve Sicilyalılar arasındaki bağları, iki adanın halkları arasındaki kültürel benzerliklerin bir ifadesi olarak açıklamakta gecikmemişti. Ayrıca bir FBN ajanının dediğine göre, "bu iki grup, yazışmalarında birbirlerine kuzen diye hitap ediyordu."¹⁰⁵

¹⁰³Galante ve Sapin, *The Marseilles Mafia: The Truth Behind the World of Drug Trafficking*, 97–102. Galante ve Sapin, Auguste Ricord'u ele alırken Güney Amerika merkezli karmaşık bir kaçakçı ağının oluşumunu detaylarıyla inceler. Ricord'un liderliğinde (ancak Antoine ve Meme adlı Marsilyalı iki önemli mafya babasının kardeşi olan Alberto Guerini'nin yardımıyla) kurulan bu ağ, Arjantin, Şili, Uruguay, Kolombiya ve Meksika dahil bir dizi Latin Amerika ülkesi aracılığıyla Amerika Birleşik Devletleri'ndeki eroin ticaretini organize etmişti.

¹⁰⁴Moore, *The French Connection*; ABD Senatosu 722, 789.

¹⁰⁵Şicilyalılar ve Korsikalılar'ın birbirlerine "kuzen" demesi, FBN soruşturmalarına ilişkin birçok kaynaktan görülür. Bkz. Charles Siragusa'dan Barrett McGurn'a, 3 Mart 1953; Fransa Dosyaları, 1951–59; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; ABD Senatosu 873; Wighton, *Dope International*, 33.

Korsikalı ve Sicilyalı mafya üyelerinin paylaşp paylaşmadığı kültürel benzerlikler ne olursa olsun, Sicilya ve Marsilya suç dünyasının unsurları arasında kurulan dostluğun, münferit seçimler ve çabaların sonucu olduğu kesindir. Korsika şebekelerinin iç içe geçmiş ve son derece kişisel doğasının bir başka örneğine, Joseph Spirito'nun kaçakçılık örgütü içinde kritik bir isim haline gelen Joseph Orsini'nin kariyerinde rastlanır. 1951 tarihli bir FBN soruşturması, Amerika Birleşik Devletleri'nde kaçak olarak yaşayan Orsini'nin, Eugenio Giannini gibi gangsterlerle doğrudan ilişki içinde olduğunu ve bu gangsterlerin, Lucky Luciano, Vito Genovese ve Sicilya'daki suç aileleriyle bağlantılı diğer ünlü New York kaçakçı elebaşlarıyla bağlantılı olduğunu gösterir.¹⁰⁶ Anslinger ve FBN'in diğer ajanları, 1950'lerin ve 1960'ların büyük bir kısmında Luciano'nun transatlantik eroin ticaretinin merkezi lideri olduğu konusunda hâlâ kararlıydılar (veya en azından kararlı olduklarını iddia etmişlerdi). İtalya ve başka yerlerdeki FBN ajanları, Luciano'yu basında ve Senato önünde kınamanın yanı sıra savaş sonrası yıllardaki hareketlerini ve etkileşimlerini aralıksız takip ediyordu. FBN'in "Lucky Luciano"yu yargı önüne çıkarma çabası, 1946'dan beri İtalya'da sürgünde yaşayan bu eski New Yorklu gangsterin resmî olarak suçlanmasını sağlayamadı. FBN'in, Luciano'nun savaş sonrası eroin ticaretindeki önemi ve katılımına ilişkin iddiaları, son yirmi otuz yılda artan eleştirilere maruz kaldı. Kathryn Meyer ve Terry Parssinen'in yirminci yüzyıldaki afyon politikaları üzerine yaptıkları çalışma, Luciano'nun savaş sonrası eroin ticaretinin gelişimi için önemli olmadığına dair ikna edici bir argüman sunar ve Harry Anslinger'in uyuşturucularla

¹⁰⁶Harry Anslinger'dan L. Ducloux'a, tarihsiz doküman, Fransa Dosyaları, 1951-59; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Charles Siragusa'dan Barrett McGurn'a, 3 Mart 1953; Fransa Dosyaları, 1951-59; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; 31 Aralık 1951 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1952), 22-23.

mücadelesini yüceltmek için Luciano'nun ününü kullandığını savunur.¹⁰⁷ Benzer bir argüman, İngiliz ve Amerikan arşiv kaynaklarını daha çok kullanan Tim Newark'ın çalışmasında da bulunabilir.¹⁰⁸

Korsika çetelerinin eroin ticareti üzerindeki etkisini pekiştiren ve özellikle Marsilya'nın yeraltı dünyasındaki egemen konumlarını güçlendiren son bir unsur da birçok kaçakçının savaş sonrasında Fransız siyasetinde oynadığı rolle ilgiliydi. Alfred McCoy, Korsika mafyasının yükselişini, birçok Marsilyalı gangsterin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda solcu grevleri bastırmada oynadığı rolle ilişkilendiren ilk akademisyenlerden biriydi.¹⁰⁹ Sicilya'nın Cosa Nostra'sında olduğu gibi, Korsika örgütlerinin de özünde bulunan muhafazakarlık, onları Fransa içinde komünizmin yayılmasını durdurmayı amaçlayan Paris güvenlik kurumlarının (ve CIA'nın) gönüllü ve sadık destekçileri yapmıştı.¹¹⁰ Fakat bu tür ittifaklar, Marsilya'nın siyasal elitlerinin suç ortaklığı olmadan muhtemelen mümkün olamazdı. Paul Carbone ve François Spirito gibi gangsterler, şehri 1930'ların sonlarında yöneten kötü şöhretli belediye başkanı Simon Siabiani'nin siyasi korumasından yararlanmışlardı.¹¹¹ Marsilya'nın "Fransa'nın Chicago'su" olarak kazandığı şöhret savaş sonrası dönemde, şehrin belediye başkanı Gaston Defferre'nin uzun görev süresince devam etti. 1953'ten 1986'daki ölümüne kadar Marsilya belediye başkanı olarak görev yapan Defferre, büyük ölçüde

¹⁰⁷Meyer ve Parssinen, *Web of Smoke: Smugglers, Warlords, Spies and the History of the International Drug Trade*, 281–286.

¹⁰⁸Newark, *Lucky Luciano: The Real and the Fake Gangster*, 217–220.

¹⁰⁹McCoy, *Politics of Heroin*, 53–63.

¹¹⁰Minayo Nasiali, "Native Republic: Negotiating Citizenship and Social Welfare in Marseille 'Immigrant' Neighborhoods Since 1945," (Doktora Tezi: Michigan Üniversitesi, 2010), 134–136.

¹¹¹Simon Kitson, "Police and Politics in Marseille, 1936–8," *European History Quarterly* 37:81 (2007), 86–88.

Louis Rossi adında bir gangsterin siyasi desteği ve şahsi gücüne bel bağlamıştı.¹¹²

Charles Siragusa, Korsika mafyası ve onların Marsilya'daki siyasi müttefiklerinin oluşturduğu tehlikeyi o kadar ciddiye almıştı ki, New York basınından bir arkadaşının yardımını istedi. Mart 1953'te, Siragusa, *New York Herald Tribune* için Paris'te görev yapan muhabir Barrett McGurn'a resmî bir mektup yazdı. Siragusa'nın McGurn ile yazışması, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Arşivi'nde bulunan FBN kayıtlarının doğası göz önünde bulundurulduğunda ilginç ve benzersizdir. Bu derlemelerde listelenen belgelerin çoğunluğu, saha raporları, gizli notlar ve harici ajansların resmî çalışmalarının yazışma veya kopyalarını içerirken, Siragusa'nın mektubu, bir ajanın elindeki davayı bilerek açıklayıcı ve detaylı bir şekilde özetlediği ve düşüncelerini paylaşmaya çalıştığı nadir durumlardan birini temsil eder. Basının desteği için yazılmış kişisel dilekçeleri içeren FBN belgeleri çok daha nadir görülür. Burada Siragusa, McGurn'un kendisine güvenmesini umarak, sağladığı bilgilere ilişkin bir haber yazmasını istiyordu.

Charles Siragusa'nın 1953 tarihli bu mektubu, Korsika mafyasına ve Fransız ulusal polisine karşı sert ama çok da benzersiz olmayan bir taşlamadır. Siragusa, etnik kökeni Korsikalı olan kişilerin, Marsilya eroin ticaretinin, kimyasal işlemler ve Amerika Birleşik Devletleri'ne nakledilmesi de dahil olmak üzere tüm katmanlarını kontrol ettiğini iddia ediyordu. Marsilya içindeki güçleri, sabit de olsa kâr getiren Kuzey Afrika kaynaklı sigara kaçakçılığı üzerindeki kontrolcü çıkarlarıyla daha da pekişmişti.¹¹³ Korsikalı örgütlerin Amerikan ve Fransız kolluk kuvvetlerini alt edebilmeleri her şeyden önce şehrin yargı sisteminde bulunan çok katmanlı

¹¹²Nasiali, "Native Republic: Negotiating Citizenship and Social Welfare in Marseille 'Immigrant' Neighborhoods Since 1945," 129-131.

¹¹³Jerome Pierrat, *Une Histoire du Milieu* (Paris: Denoel, 2003), 279-295.

yolsuzluğun bir sonucuydu. Siragusa bu durumu şöyle ifade ediyordu:

Tüm Korsikalılar, suçlu olsun ya da olmasın, birbirlerini kuzenleri olarak görür. Korsikalı uyuşturucu kaçakçısını tutuklayan polis de Korsikalıdır. Zanlı yine Korsikalı olan bir bölge savcısı tarafından sorgulanır. Savcı, 3 aylık ahmakça bir hapis cezası isteminde bulunur. Korsikalı hakim de ya buna razı olur ya da “çok ağır” olacağını düşünerek süreyi iyice azaltır.

Siragusa'nın şehirdeki emniyet teşkilatına yönelik hüsranı (ki orası da Marsilya'nın birçok kurum gibi, Korsikalılar tarafından kontrol ediliyordu), eroin kaçakçılarına karşı uygulanan cezalara ve yasal düzenlemelere karşı duyduğu genel hayal kırıklığı yüzünden iyice arttı. Siragusa'nın gördüğü kadarıyla, uyuşturucu suçları, genel ahlaka aykırı bir davranış suçundan daha fazla ciddiye alınmıyor ve genellikle yıl değil, ay cinsinden hapis cezalarıyla sonuçlanıyordu. Bu nedenle Siragusa, McGurn'ün mektupta yazan gizli bilgileri kullanarak bir haber yazmasını umuyordu (ancak Siragusa, bu yazışmadaki bilgilerin kaynağının belirtilmeyerek, McGurn'ün kendi araştırmasının bir ürünü olarak sunulması gerektiğini özellikle belirtmişti).¹¹⁴

Charles Siragusa'nın New York basınına müdahalesi, FBN'in Korsika tarafından kontrol edilen eroin ticaretinin tehdidini ne kadar ciddiye aldığını gösteriyor. Harry Anslinger ve Henry Giodarno, 1960'ların başlarına kadar Amerikalı bağımlıların kullandığı eroinin başlıca kaynağı olarak açıkça Komünist Çin'i suçlasa da FBN ajanları, hem özel olarak hem de yıllık Kongre raporlarında, açık açık, gözle görülür oranda daha büyük miktarda Türk eroininin Marsilya limanından kaçırıldığını ima ediyorlardı.¹¹⁵ Örneğin, 1947'da

¹¹⁴Charles Siragusa'dan Barrett McGurn'a, 3 Mart 1953; Fransa Dosyaları, 1951–59; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹¹⁵ABD Senatosu 684.

FBN tarafından Kongre'ye sunulan resmî yıl sonu raporu bile, Türk afyonlarının doğu sahilinde eroïn ve afyon kullanımının başlıca kaynağı olduğunu ve bu durumun savaş öncesi uyuşturucu kaçakçılığı dağılımıyla da örtüştüğünü belirtiyordu.¹¹⁶

Savaş sonrasında mafyanın Amerika'da nasıl evrildiği ve Amerika Birleşik Devletleri'nde çeşitli suç ailelerinin eroïn ticareti yoluyla nasıl güçlenip nüfuzlarını artırdığı konusunda şimdiye kadar çok şey yazılıp çizilmiştir. Gerçek şu ki, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesine kadar hiçbir zaman tek tip bir politika organize suç grupları arasında tam olarak oluşturulmamıştı; bazı aileler ve patronlar uyuşturucu satışını yasaklarken, diğerleri, özellikle alt seviyedeki piyadeler ve ortak iş yapanlar, üstlerinin veya ortaklarının onayı olmadan veya onaylarıyla bu ticarete serbestçe iştirak etmekteydi.¹¹⁷ Kuzey Amerika'daki savaş sonrası eroïn ticaretinden en büyük faydayı görenler, kuşkusuz New York ve Montreal suç dünyasını kontrol altına alan suç örgütleriydi.¹¹⁸ Eroïn, New York'un "beş ailesi" (özellikle Lucchese ve Genovese aileleri)

¹¹⁶ 31 Aralık 1947 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1948), 14.

¹¹⁷ Otuz yıldan fazla süre boyunca Bonanno suç ailesinin reisi olan Joseph Bonanno, gerçek "namuslu adamların" uyuşturucu kaçakçılığı ile uğraşmayacağını savunmuştu. Bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çeşitli mafya grupları arasındaki iç müzakerelere rağmen, "yüksek kâr cazibesinin... alt kademedeki bazı suçluları uyuşturucu ticaretinde bağımsız olarak çalışmaya yönlendirdiğini" kabul etmişti." Bkz. Joseph Bonanno ve Sergio Lalli, *Man of Honor: The Autobiography of Joseph Bonanno* (New York: Simon and Schuster, 1983), 209–210.

¹¹⁸ Amerikan mafyasıyla ilgili başlıca birkaç çalışmada, Korsikalı gangsterlerin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki uyuşturucu ticaretinin oluşumunda oynadıkları rol azımsanmış gibi görünüyor. Selwyn Rabb, New York suç aileleri üzerine yaptığı çalışmasında, uyuşturucu ticaretinin büyük bir bölümünü, Sicilyalı suç aileleriyle bağlantıları olan mafyaların oluşturduğunu vurguluyor (Rabb'a göre Korsikalılar başlangıçta önemliydi ancak sonraları çok daha güçlü Sicilyalı etkisi altında kaldılar). 1957'deki kritik Apalaş toplantısını ele alırken, Raab'ın bilgi kaynaklarından biri, bu toplantıya katılanların (ki hepsi ABD genelinden gelen gangsterlerdi) uyuşturucu ticaretine getirilen yeni sert federal yasalardan sonra, gangsterlerin patronlarını yargıdan korumak için yalnız çalışması gerektiğine karar verdiklerini öne sürmüştür. Bkz. Raab, *Five Families: The Rise, Decline and Resurgence of America's Most Powerful Mafia Empires*, 108–124.

ve Montreal'deki Vincent Cotroni ailesi aracılığıyla, daha küçük dağıtıcı ve karaborsacı şebekelere toptan satılıyordu.¹¹⁹ Bu iş bölümünün en iyi örneği, Genovese ve Lucchese Ailelerinin, 1950'lerden 1970'lere kadar Harlem'de eroinin başlıca perakendecileri olan "Bumpy"¹²⁰ Johnson ve Leroy Nicky Barnes örgütleriyle olan yakın ilişkisinde görülür.¹²¹

Korsikalılar Türk eroininin Amerika Birleşik Devletleri'ne girdiği dolambaçlı yol üzerinde her zaman tam kontrol sahibi olmadılar. Türk eroini kaçakçılarının daha az kullandığı ama yine de kritik olan bir başka güzergâh, Meksika'dan ve Amerika Birleşik Devletleri'nin güney sınırı üzerinden geçiyordu. Mart 1951'de FBN ajanları, "Happy" Harold Meltzer dahil yirmi üç diğer şüpheliyi, ABD'ye yıllık altı milyon dolar değerinde uyuşturucu ithal etmekle itham eden büyük bir kumpas davasında tutukladı. Meltzer'in organize suç geçmiş, savaş sonrası dönemin ünlü mafya babası Mickey Cohen için Los Angeles'ta uyuşturucu eksper ve tetikçi olarak çalıştığı günlere dayanıyordu. 1940'ların sonlarına gelindiğinde, Meltzer enerjisinin büyük bir kısmını Meksika üzerinden Kaliforniya pazarına ihraç edilmek üzere istikrarlı bir eroin kaynağı elde etmeye harcamaktaydı. FBN'e göre Meltzer, Meksiko'yu doğrudan Türkiye'den, ithal edilen afyonun işlenmesi için bir üs olarak kullanmayı da planlıyordu. Bu amaçla Ali Osman Tüter'i eğiten ve danışmanlığını yapan İstanbul kaçakçısı ve kimyager Michael Kalogrides ile iletişime geçti. Yaptıkları plana göre iki gemici, Ivan Dodig ve Andelmo Kassini, ham afyonu Atlantik'ten geçirecek, Kalogrides de Meksika'da laboratuvarları kuracaktı.¹²² Meltzer, suçlamayı kabul ettikten

¹¹⁹ Lee Lamothe ve Adrian Humphreys, *The Sixth Family: The Collapse of the New York Mafia and the Rise of Vito Rizzuto* (Mississauga, Ontario: Wiley, 2008), 9–13.

¹²⁰ İng. *Yamuk*. (çev.)

¹²¹ Rufus Schatzberg ve Robert Kelly, *African American Organized Crime* (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1997), 105, 124–125.

¹²² "21 Indicted in a Wide Plot to Smuggle Opium to US," *New York Times* 6 Mart 1951. Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 27 Temmuz 1950, Türkiye,

sonra önemli bir hapis cezası aldı (beş yıl), ancak tahliyesinden sonra organize suç faaliyetlerine Kaliforniya’da devam etmeye kalkıştı. FBN onun Meksika uyuşturucu ticaretiyle ilişkilerine devam ettiğinden şüphelenmişti ancak Meltzer’in Türk suç dünyasıyla yeniden bağlantıya geçip geçmediği bilinmiyor.¹²³

“Doğulu Halkların Ortak Bir Alışkanlığı”: İran-Türkiye Bağlantısı

Mart 1956’da Michael Kalogrides’in eşi Kalyopi, dört İran vatandaşıyla birlikte Tahran’da tutuklandı. Beş kişi, bir eroin işleme laboratuvarında ele geçirildi ki iddiaya göre bu, İran ulusal polisi tarafından ele geçirilen ilk eroin laboratuvarıydı. Eşininkiler gibi Kalyopi’nin faaliyetleri de Türkiye’deki FBN ajanları arasında biliniyordu. Ancak onun 1950’deki tutuklanması, Amerika’nın uyuşturucularla giriştiği savaşın ilk zamanlarına dair unutulmuş bir bölümü temsil etmektedir.¹²⁴

Amerika’nın İran devletiyle uyuşturucu akışı ve tüketimi açısından ilişkisi, İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinden önceki yıllarda FBN’in Birleşik Devletler’e afyon akışını takip etme ve engellemeye yönelik erken dönem faaliyetleriyle örtüşmekteydi. Örneğin, 1942’de FBN, Amerika Birleşik Devletleri’nde ele geçirilen afyonun üçte ikisinin İran kaynaklı

1950; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Martin Pera’dan Charles Siragusa’ya, 30 Nisan 1951, Türkiye; Martin Pera’nın Dosyası; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB. Ivan Dodig, 1950’de Vasil Arcan’ın kaçakçılık ağıyla çalıştığını tespit edildiğinden beri FBN’nin dikkatini çeker olmuştur.

¹²³Memorandum Raporu Kısım #17, 2 Kasım 1955, Türkiye Dosyaları: 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; ABD Senatosu 781.

¹²⁴Charles Siragusa’dan Harry Anslinger’a, 27 Temmuz 1950, Türkiye, 1950; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; ABD Senatosu 798. 1955 yılında hem Michael hem de Kalyopi Kalogrides Yunanistan’a sınır dışı edildi ve burada eroin işleme laboratuvarını yeniden kurdu. Bkz. Elmore Gross’tan Charles Siragusa’ya, 12 Şubat 1955, Türkiye Dosyaları: 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

olduğunu tahmin ediyordu.¹²⁵ Bu tutuklamaların neredeyse hepsi San Fransisco’nun Çin mahallesinde satmaya niyetlendikleri az miktarda bir afyona sahip Çinli tüccarlar ve denizcilerin yakalanmasını içeriyordu.¹²⁶

İkinci Dünya Savaşı’nın hemen ardından İran afyonunun istikrarlı bir şekilde Amerika Birleşik Devletleri’ne akışı, Anslinger’ı İran (ve Türkiye) afyonlarına daha fazla dikkat ve ciddiyetle yaklaştırmaya sevk etti.¹²⁷ 1948 ve 1949 yılları arasında en güvendiği iki ajanı, George H. White ve Garland Williams’ı, İran’dan çıkan yasa dışı kaçakçılığın ciddiyetini değerlendirmeleri için İran’a gönderdi. Amerika Birleşik Devletleri’nde uyuşturucu çalışmalarının kıdemlisi olan bu iki ajanın başkent Tahran’dan sunduğu tablo hiç de iç açıcı değildi. Nüfusun %10’unun afyon kullandığı başkentte bağımlılık kol geziyordu.¹²⁸ Her yaştan ve sosyal statüden kadın ve erkek afyon içmekteydi. Uyuşturucu üretimi veya ihracatı konusunda resmî bir denetim neredeyse yoktu (her iki ajan da İran’ın batı sınırı Türkiye’den ve Basra körfezinden gelen büyük sevkiyatları belgelemişti.)¹²⁹ En fenası da İran’ın en önemli ailelerinin, Şah’ın akrabaları da dahil olmak üzere bu ticaretten kâr sağlıyor olmasıydı.¹³⁰

¹²⁵ 31 Aralık 1942 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1943), 16.

¹²⁶ 31 Aralık 1944 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1945), 26–28.

¹²⁷ 1947 yılına gelindiğinde, Türk afyonu, İran afyon ticaretini geride bırakmaya başlamıştı. Bkz. 31 Aralık 1947 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1948), 14.

¹²⁸ Narkotik Komiseri Anslinger’a, White #3’ten, 11 Mayıs 1948, George H. White Raporları, Kutu 1, Klasör 7, Special Collections Departmanı, Stanford Üniversitesi; Garland M. Williams’tan H. J. Anslinger’a, Yakın Doğu’daki Narkotik Problemi ile İlgili Mektuplar, 1 Şubat 1949, George H. White Raporları, Kutu 1, Klasör 7, Special Collections Departmanı, Stanford Üniversitesi.

¹²⁹ Narkotik Komiseri Anslinger’a, White #1’den, 1 Mayıs 1948, George H. White Raporları, Kutu 1, Klasör 7, Special Collections Departmanı, Stanford Üniversitesi.

¹³⁰ Garland M. Williams’tan H. J. Anslinger’a, Yakın Doğu’daki Narkotik Problemi ile İlgili Mektuplar, 9 Şubat 1949, George H. White Raporları, Kutu 1, Klasör 7, Special Collections Departmanı, Stanford Üniversitesi. William’ın afyon

Savaştan sonraki ilk on yılda İran afyon ticaretinin doğası, İran'da bir yüzyıldan fazla süredir görülen eğilimlerle örtüşmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi Kaçar İranı'nda da afyon kullanımı modern çağın başlamasından çok önce bile İran halkı arasında yaygındı. İkinci Afyon Savaşları'ndan sonra Çin afyon pazarının gelişmesi, Osmanlılar gibi, İranlı üreticileri de Doğu Asya'daki karlı ihracattan yararlanmak için yurt içi üretimi genişletmeye sevk etti. Ortadoğu'nun genel bağlamı içinde, yirminci yüzyılın ortalarından gelen anekdotal kanıtlar, örnek olarak İran'daki bağımlılığın, Osmanlı imparatorluğunda ve sonrasında kurulmuş Türkiye ile karşılaştırıldığında daha şiddetli olduğunu göstermektedir.¹³¹

1905 Anayasa Devrimi'nin ardından İran'daki yerli reformcular, afyonu Batı emperyalizminin zayıflattığı bir toplum üzerine binmiş gereksiz bir yük olarak görmeye başladılar. Türk veya Osmanlı mevkidaşlarının aksine, Tahran'dan gelen temsilciler, 1912'de Uluslararası Afyon Sözleşmesi'nin kabul edilmesi konusunda Avrupa ve Amerikalılara katılıyorlardı.¹³² Kaçar hükümetinin çöküşü ve 1925'te Rıza Şah öncülüğünde Pehlevi hanedanının yükselmesi, İran'ın Lahey uzlaşmasını sürdürme taahhüdünü zayıflatmadı. Rıza Şah 1925 ile 1941 yılları arasında, afyon üretimine yönelik devlet çapında bir

ticaretinden kâr sağlayan aileler listesinde Pehlevi, Vahabzadeh, Ebtehajh, Namazee, ve Ardalan aileleri bulunuyor.

¹³¹ Bir BM gözlemcisi, örneğin, etnik olarak Türk olan Azerilerin (Farsça konuşan İranlıların aksine) "etnik kökenleri" nedeniyle uyuşturucu bağımlısı olma eğiliminde olmadığını belirtmişti. Bkz. "Field Notes of United Nations Advisor to the Narcotics Control Administration of Iran on a Tour of Control Offices and Agencies in Azerbaijan from 27th of Ekim to 7th Kasım 1962," İran Dosyası, 1961-63; Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosu Konu Dosyaları, 1916-70; Uyuşturucu ile Mücadele Dairesi Kayıtları; Kayıt Grubu 170; ABD Ulusal Arşiv Binası II, Silver Spring, MD; Garland Williams'tan Harry Anslinger'a, 30 Ocak 1958, Türkiye Dosyası, 1957-59; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; MacDonald 143-145.

¹³² Hansen, "Learning to Tax: The Political Economy of the Opium Trade in Iran, 1921-1941," 97-99; "The Opium Situation in Iran," 7 Temmuz 1971, CIA/ORR Job[?] SOTO 1315A, Kutu 24, Klasör S-3686-S3716, CIA Kayıt Arama Aracı (CREST), NARA.

tekel oluşturmaya ve iç tüketimi azaltmaya çalıştı. 1936'ya gelindiğinde, resmî olarak onaylanmış afyon üreten vilayetlerin sayısı büyük ölçüde azalmıştı. Pehlevi rejiminin üretimi sınırlamaya yönelik faaliyetleri, savaştan sonraki dönemde Musaddık dönemindeki petrol krizine kadar devam etti.¹³³

İran'da millileşme krizi sırasında petrol gelirlerinin azalmasının kısmi bir sonucu olarak yeniden ortaya çıkan afyon ve kaçakçılık karşıtlığı hem Washington hem de Birleşmiş Milletler'i daha yoğun bir diplomatik çaba göstermeye teşvik etti.¹³⁴ Mohammed Mussadık'ın devrilmesiyle devletin petrol satışlarından elde ettiği kârda önemli bir artış görülünce Tahran haşhaş üretimine yeniden topyekûn bir yasak getirdi.¹³⁵ İran'ın 1955'te haşhaş üretimini yasaklamaya karar vermesi, Washington'daki politikacılar için güzel bir haberd. İran'ın aksine, Türkiye'nin Demokrat Parti hükümeti, yerel olarak üretilen afyonların Amerika'daki uyuşturucu erozyonuna sebep olduğunu inkâr ediyordu (çünkü İçişleri Bakanı Namık Gedik'in dediğine göre Türk afyonu Ankara tarafından "sıkı bir şekilde denetleniyordu").¹³⁶ Bu yüzden, Tahran'ın Washington'ın yeni başlayan "uyuşturucu savaşına" daha açıktan katılımı, Amerika'nın uyuşturuculara karşı küresel kampanyasının başarılı bir şekilde devam etmesi durumunda gelecekteki işbirlikleri için gerekli olacak temel bir örnek görevi gördü.

1958'den sonra Garland Williams, Dışişleri Bakanlığına bağlı ABD İran büyükelçiliğinin Halk Güvenliği Ofisi bünyesinde İran hükümetinin resmî narkotik danışmanı olarak tam zamanlı bir göreve terfi edecekti. Amerikan askeri heyetinin bir

¹³³Hansen, "Learning to Tax: The Political Economy of the Opium Trade in Iran, 1921-1941," 107-109.

¹³⁴"Narcotics Agency Scores Iran Anew," *The New York Times* 3 Ocak 1950; "China and Iran Cited as Opium Offenders," *The New York Times* 21 Ağustos 1952.

¹³⁵Hanson, "Learning to Tax: The Political Economy of the Opium Trade in Iran, 1921-1941," 109.

¹³⁶Bkz. A. Gilmore Flues'tan Harry Anslinger'a, 23 Ocak 1959, İran Dosyası, 1958-60; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Garland Williams'tan Harry Anslinger'a, 13 Mayıs 1958, İran Dosyası, 1958-60; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

üyesi olarak bu göreve atanması hem onun Amerikan ulusal güvenlik çevrelerindeki profesyonel ve siyasi konumunun hem de Washington ve Tahran'ın afyon meselesine yaklaşımındaki politik duyarlılığının bir göstergesiydi. Anslinger'ın Federal Bürosunun ilk üyelerinden biri olan Garland Williams, soruşturmadaki çalışmaları için Olağanüstü Sivil Hizmet Ödülü ile ödüllendirildi. Diğer yüksek rütbeli Federal Büro üyeleri gibi Williams da karşı istihbarat ajanı olarak eğitim aldığı Stratejik Hizmet Bürosunun da ilk üyelerindendi.¹³⁷ Kendi ifadesiyle Williams'ın görevi, Sovyet hegemonyasına karşı yürütülen daha büyük bir mücadele çerçevesinde şekillendirilmişti. Garland Williams'a göre, İran'ın uyuşturucu karşıtı mücadeledeki iş birliği, diğer afyon üreten devletleri de dize getirmede ilk adım olacaktı. "Domino teorisinin" kendi yorumundan süzölmüş versiyonuna göre, İran'ın rıza göstermesi, Türkiye, Hindistan, Pakistan, Afganistan, Tayland, Vietnam, Singapur ve Hong Kong gibi sorun çıkaran diğer devletleri de aynı yolu izlemeye zorlayacak ve böylece Kızıl Çin, Amerika'ya musallat olan eroinin kaynağı olarak yalnız kalacaktı. Eğer afyon üretimi ve kaçakçılığının kontrolsüz bir şekilde büyümesine izin verilirse, bilinçsiz bağımlıların giderek artan sayısı nihayetinde hem yurt içinde hem de dışarıda daha büyük bir Komünist yıkıma yol açabilirdi.¹³⁸

İran'da 1955 yılında topyekûn yasağın başlaması, afyon kullanımı ve bağımlılığında yüksek oranda düşüslere yol açmışa benziyor. Raporlar farklılık gösterse de (çünkü İran hükümeti genellikle kullanım ve bağımlılık istatistiklerini yayımlamıyordu), Harry Anslinger, Amerika Birleşik Devletleri Senatosu'na bağlı bir komite önünde, afyon kullanımının iki milyondan yaklaşık elli bine düştüğünü ileri sürmüştü.¹³⁹

¹³⁷Valentine, *The Strength of the Wolf*, 105.

¹³⁸Garland Williams'tan Harry Anslinger'a, 10 Nisan 1960, İran Dosyası, 1958-60; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹³⁹Tahran'dan ABD Dışişleri Bakanlığına, 8 Nisan 1958, İran Dosyası, 1958-60; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB. ABD Dosyası 702.

Ancak bağımlılık devam etti. Bu kadar çok İranlı arasında devam eden afyon kullanımı, Amerikalıların büyük ölçüde beklediği bir durumdu. Bir CIA ajanının dediği gibi, afyon kullanımı “doğu halklarının ortak bir alışkanlığıdır; onlar yaşamın tesellisini afyonda ararlar.”¹⁴⁰ Birkaç rapor, İran’da uyuşturucu kullanımının yaygınlığına dair canlı örnekler sunar. (Tahran’ın üst sınıfının “eroin” partileri gibi).¹⁴¹

Görünüşteki bu ahlaki uzlaşmazlık göz önüne alındığında, İran’daki denetim yöntemleri, Williams ve diğerlerinin Washington’a sunduğu birçok belgenin sabit bir parçası haline geldi. Zaman zaman olumlu terimlerle tasvir edilseler de taşra polisi ve jandarmalar genellikle rüşvetçi, yozlaşmış, cahil ve tembel olarak tanımlanırdı.¹⁴² Bizzat Williams, Amerika Birleşik Devletleri’nin İran’a uyuşturucuyla mücadele için helikopter sağlamasına gerek olmadığını, çünkü yerel memurların helikopterlere “oyuncak” muamelesi yapacağını öne sürmüştü.¹⁴³ Yine de Amerika Birleşik Devletleri’nin İran’a sağladığı destek, “İran’ı yirminci yüzyıla taşımaya” yardımcı oluyordu.¹⁴⁴

Tahran’ın haşhaş yetiştiriciliğini yasaklamaya yönelmesi, afyon kaçakçılarını alternatif tedarikçiler bulmak için ülke sınırlarının ötesine bakmaya sevk etti. Özellikle hem Amerika Birleşik Devletleri hem de İran için endişe verici olan şey, Afgan afyonunun yasa dışı piyasalara akışıydı.¹⁴⁵ Afganis-

¹⁴⁰ “Opium Traffic,” 22 Haziran 1955, CIA-RDP 73B00296R000300070022-8, CIA Kayıt Arama Aracı (CREST), NARA.

¹⁴¹ Manfred Mandrot’tan O’Carroll’a, 9 Aralık 1961, İran Dosyası, 1961–63; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁴² Manfred Mandrot’tan İran İmparatorluk Jandarma Teşkilatı Görev Şefine, 7 Ağustos 1962, İran Dosyası, 1961–63; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Garland Williams’tan Harry Anslinger’a, 30 Eylül 1958, İran Dosyası, 1958–60; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁴³ Garland Williams’tan Harry Anslinger’a, 10 Nisan 1960, İran Dosyası, 1958–60; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁴⁴ A. Gilmore Flues’tan Garland Williams’a, 3 Aralık 1958, İran Dosyası, 1958–60; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁴⁵ Genele bakıldığında, FBN kayıtlarının İran bölümünde bulunan dosyalar, Pakistan’da yetiştirilen afyonun da İran’daki uyuşturucu karşıtı rejim için bir

tan ve İran arasındaki afyon ticareti ve kaçakçılığı 1955'ten önce genel olarak istikrarsızdı ve kaçakçılar uyuşturucuyu her iki ülkede de sıkıntı yaşayan bölgelere tedarik ediyordu.¹⁴⁶ Ancak 1955'ten sonra ticaretin dengesi kalıcı olarak Afgan afyon tüccarlarının lehine kaydı. Afyon üretimi ve satışı (Kandahar dağıtım ve satışın ana merkezlerinden biri olmak üzere) Afganistan'ın çeşitli birçok bölgesinde görülse de yasa dışı afyon üretiminin büyük bir bölümünü ülkenin kuzeyinde bulunan Bedaḥşan bölgesi sağlıyordu.¹⁴⁷ Malını İran'a getirmek isteyen kaçakçılar için İran sınırı boyunca uygun pek çok güzergâh bulunuyordu. Pakistan üzerinden geçen güzergahların yanı sıra, Sovyet sınırının korunmasız kısımlarının da uyuşturucu kaçakçıları için erişilebilir olduğu raporlanmıştı.¹⁴⁸

İran/Afganistan sınırının iki yanındaki afyon kaçakçıları'nın genellikle belirli aşiretlerin üyeleri olduğu görülmüyordu.¹⁴⁹

sorun teşkil ettiğini göstermektedir. Ancak, örneğin Garland Williams'a göre, Pakistan bir kaynak noktası olmaktan ziyade daha çok Afgan afyonunun transit noktası olarak hizmet ediyordu. Bkz. Garland Williams'tan Harry Anslinger'a, 10 Nisan 1960, İran Dosyası, 1958-60; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; "Summary of Proceedings of Conference of Mutual Assistance for the Prevention of the Smuggling of Narcotic Drugs on the Iran-Pakistan Border (14-16 July 1962)," İran Dosyası, 1961-63; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁴⁶Garland M. Williams'ın, Yakın Doğu'daki Narkotik Problemi ile İlgili H. J. Anslinger'a, 26 Ocak 1949 tarihli mektupları, George H. White Raporları, Kutu 1, Klasör 7, Special Collections Departmanı, Stanford Üniversitesi.

¹⁴⁷"End of Tour Report for Garland Williams, 24 June 1959 to 23 June 1961," İran Dosyası, 1961-63; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Garland Williams'tan Harry Anslinger'a, 27 Şubat 1960, İran Dosyası, 1958-60; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Garland Williams'tan Harry Anslinger'a, 10 Nisan 1960, İran Dosyası, 1958-60; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁴⁸Garland Williams'tan Harry Anslinger'a, 26 Mayıs 1960, İran Dosyası, 1958-60; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁴⁹Directorate of Intelligence, "The French-Turkish Connection: The Movement of Opium and Morphine Base from Turkey to France (December 1971)," CIA-RDP 73B00296R000300070022-8, CIA Kayıt Arama Aracı (CREST), NARA; "Information on a Case of Illicit Traffic in Narcotics or on a Seizure," 13 Ağustos 1962, İran Dosyası, 1961-63; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB. FBN dosyalarında adı uyuşturucu kaçakçılığıyla anılan aşiretler (Beluç) Noori ve (Peştun) Alizai aşiretleridir. Uyuşturucu karşıtlığı önündeki

İran/Afganistan arasındaki afyon ticaretinin aşiret boyutu, özellikle Tahran'daki siyasilerin ve emniyet teşkilatındakilerin işini zorlaştırıyordu. Pehlevi rejimi 1920'lerde ortaya çıktığından beri, İran'ın büyük bir kısmında bulunan çeşitli aşiret konfederasyonlarını bastırmaya veya üzerlerinde daha güçlü bir merkezî kontrol sağlamaya çalışmaktaydı.¹⁵⁰ Tahran'ın aşiret karşıtı politikaları, yüzyılın ortasına gelindiğinde birçok başarı elde etmiş olsa da aşiret birimleri özerkliklerini İran'ın daha uzak bölgelerinde önemli ölçüde sürdürmeye devam etti.¹⁵¹ İran'ın doğu sınırını gezen Amerikan ajanları, devlet güvenlik güçleri (ki bunlar genellikle kötü eğitilmiş, donatılmış veya komuta edilmiş durumdaydı) ile ağır silahlı kaçakçı grupları arasında neredeyse sürekli çatışmalar yaşadığından bahseder.¹⁵² Kaçakçıların bakış açısından, böyle riskli bir ticarete girişmenin ödülü, o an elde ettikleri parasal miktardan daha fazlasıydı. Afganistan'daki kaçakçılar İran altını ile ticaret yapma eğilimindeydiler, ki bu kıymetli maden

Peştun direnişine ilişkin daha kapsamlı örnekler için bkz. Jonathan Randal, "Afghanistan's Promised War on Opium," *The Washington Post* 2 Kasım 1978.

¹⁵⁰ Kaveh Bayat, "Rıza Şah and the Tribes: An Overview," *The Making of Modern Iran: State and Society under Rıza Şah, 1921–1941*, Patricia Cronin (ed.), (Londra: Routledge, 2003), 213–219.

¹⁵¹ Garland M. Williams'ın, Yakın Doğu'daki Narkotik Durumu Hakkında H. J. Anslinger'a, 26 Ocak 1949 tarihli mektupları, George H. White Raporları, Kutu 1, Klasör 7, Special Collections Departmanı, Stanford Üniversitesi. Amerikan ajanı Manfred Mandrot 1965 yılında jandarmanın yürüttüğü ülke genelindeki bir uyuşturucuyu bastırma operasyonunu rapor ederken, çeşitli aşiretlerden bazı direnişler olabileceğini tahmin etmişti, ancak jandarma bu yıl onları yenmek için "yeterli ateş gücüne sahip olduklarına" inanıyordu. Manfred Mandrot'tan Michael Picini'ye, 23 Şubat 1965, İran Dosyası, 1964–67; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁵² Directorate of Intelligence, "The French-Turkish Connection: The Movement of Opium and Morphine Base from Turkey to France (December 1971)," CIA-RDP 73B00296R000300070022-8, CIA Kayıt Arama Aracı (CREST), NARA; Garland Williams'tan Harry Anslinger'a, 10 Nisan 1960, İran Dosyası, 1958–60; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; "Information on a Case of Illicit Traffic in Narcotics or on a Seizure," 13 Ağustos 1962, İran Dosyası, 1961–63; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; "Opium Fight Kills 18 in Iran," *The New York Times* 17 Haziran 1957.

genellikle Afganistan, Pakistan ve Hindistan'da düğün hediyesi olarak kullanılırdı.¹⁵³

Yasağın uygulanmasının ardından, Türk afyonu İran'ın Azerbaycan ve Kürdistan sınırlarına da yayıldı.¹⁵⁴ İran makamları tarafından 1961'de ele geçirilen yirmi beş ton afyonun iddiaya göre %65'i Türk kaynaklıydı.¹⁵⁵ Ankara ve Tahran arasındaki sınır ile ilgili konularda (özellikle yasa dışı kaçakçılık) ikili iş birliği, Türk hükümetinin Türk-İran sınırında kaçakçılık sorununun varlığını reddetmedeki ısrarı nedeniyle yavaş ilerlemekteydi. 1959'da yapılan iş birliği anlaşmasının yüzeysel olduğu sonunda anlaşıldı, çünkü kaçakçılık şebekeleri yasadışı mallarını İran'ın çoğunlukla korunmasız olan Irak sınırından da rahatça taşıyabiliyordu.¹⁵⁶

Amerikan kaynakları 1970'lere kadar Türk uyuşturucularının İran'a kaçakçılığını özellikle "Kürtlere özgü" bir mesele olarak tanımladı.¹⁵⁷ Tahran'ın İran Kürtleri ve diğer "aşiret" halkları arasındaki milliyetçi duyguları ve politik direnci bastırma konusundaki sıkı çabaları, Türk sınırı bo-

¹⁵³ Garland Williams'tan Harry Anslinger'a, 7 Ağustos 1960, İran Dosyası, 1958-60; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; R.S. Turnbull'dan Polis Şefi'ne, New Scotland Yard, 25 Ocak 1963, İran Dosyası, 1961-63; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁵⁴ Charles Siragusa'dan Paul Knight'a, 19 Kasım 1956, İran Konulu Muhtelif Dosya; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; "Field Notes of United Nations Advisor to the Narcotics Control Administration of Iran on a Tour of Control Offices and Agencies in Azerbaijan from 27th of Ekim to 7th Kasım 1962," İran Dosyası, 1961-63; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Garland Williams'tan Harry Anslinger'a, 23 Ocak 1960, İran Dosyası, 1958-60; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁵⁵ John Cusack'tan Harry Anslinger'a, 2 Mart 1962, İran Dosyası, 1961-63; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁵⁶ Directorate of Intelligence, "The French-Turkish Connection: The Movement of Opium and Morphine Base from Turkey to France (December 1971)," CIA-RDP 73B00296R000300070022-8, CIA Kayıt Arama Aracı (CREST), NARA; Garland Williams'tan Harry Anslinger'a, 27 Şubat 1960, İran Dosyası, 1958-60; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁵⁷ Philip Heymann'dan Benjamin Civiletti'ye, 14 Ocak 1980, Güneybatı Asya Eroin Dosyası; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Garland Williams'tan Harry Anslinger'a, 27 Şubat 1960, İran Dosyası, 1958-60; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

yunca kaçakçılığın ciddiyetini iyice körükledi. İran/Afganistan sınırında olduğu gibi, devlet güvenlik güçleri ile Türkiyeli Kürt kaçakçılar arasında sürekli çatışmalar yaşanmaktaydı.¹⁵⁸ Buna karşılık, Türk ve İran Azerilerinin bu ticarete oynadığı rol İran, Türk ve Amerikan yetkililerini pek de endişelendirmiyordu çünkü Türklerin genelde (bir gözlemcinin ifadesiyle) “muhtemelen etnik kökenlerinden ötürü, ağır bağımlılık geliştirdiği görülmemiştir.”¹⁵⁹

İran’da görev yapan Garland Williams ve onun halefleri tarafından harcanan tüm çabalara rağmen FBN kayıtları, Türkiye’deki ajanların Türk-İran sınırında faaliyet gösteren kaçakçıların faaliyetlerine pek ilgi göstermediğine işaret eder gibidir. Örneğin FBN ajanlarının doğuya doğru afyon satışını araştırmaya veya engellemeye çalıştığına dair belgesel hiçbir kanıt bulunmamaktadır. 1952’de Dışişleri Bakanlığına bağlı bir yetkili, Hakkari’deki Kürtlerin Türk-İran sınırını nasıl kolay ve sürekli olarak geçtiklerini fark etmişti. Ancak onun değerlendirmesine göre, bu tür faaliyetler yalnızca Türkiye’de Komünist propagandanın yayılmasına neden olursa dikkat çekebilirdi.¹⁶⁰ Bununla birlikte, 1962’de konuşan ajan John Cusack, İran ABD’yi doğrudan “ilgilendirmedeği” için FBN’in Tahran’da bir ofis kurmasına gerek olmadığını öne sürmüştü ama bu durum, İran eroininin ABD’de daha büyük miktarlarda bulunmasıyla değişecekti.¹⁶¹ Dahası, 1950’ler ve 60’larda Türkiye’de bulunan FBN ajanlarının raporları, Kürtlerin Türk uyuşturucu ticareti üzerindeki gücüne veya

¹⁵⁸ “CENTO Conference on Narcotics Control, Tehran—June 12, 1961,” Türkiye Dosyaları: 1960–61; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁵⁹ “Narcotics Control Administration, Iran, Fifth Progress Report of U.N. Advisor Covering Last Quarter 1962,” 11 Nisan 1963; İran Dosyası, 1961–63; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁶⁰ ABD Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, “A Report on the Kurds in Southeastern Turkey,” 8 Aralık 1952, 882.41/12-852, Desimal Dosyalar, 1950–54, RG 59, NAB.

¹⁶¹ John Cusack’tan Harry Anslinger’a, 2 Mart 1962; İran Dosyası, 1961–63; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

etkisine pek değinmez. Anadolu'nun iç kesiminde tutuklanan (Nadir Alpten'in suç ortakları gibi) birkaç kişi dışında, Amerikan ajanlarının Türkiye'nin doğusundaki kaçakçı Kürt örgütlerinin oluşumundan bihaber olduğu görünmektedir. Charles Wighton'ın 1960'taki küresel uyuşturucu ticaretini ifşa eden yazısına göre, Ankara'daki Türk yetkilileri "kavgaçı Kürt azınlıklarına" müdahale etmekten çekinmekteydi. Ayrıca Wighton'a göre Türk polisi, "Küçük Chicago" olarak bilinen ve cinayet dahil her türlü suçtan aranan ünlü afyon kaçakçılarının hakimiyeti altındaki Gaziantep'e girmekten de çekiniyordu.¹⁶² Uyuşturucuyla Mücadele Dairesi'nin (DEA) bir raporunun 1979 yılına kadar belirtmeye devam ettiği tek husus, Türk-İran sınırındaki Kürt kaçakçılığını "akrabalık ve etnisite bağlarının" kolaylaştırdığıydı.¹⁶³ Doğu Anadolu'daki Kürt kaçakçılığının erken dönem tarihi konusunda Türk kaynakları da aynı şekilde belirsizdir. Örneğin Behçet Cantürk'ün "anıları", memleketi Lice'nin uzun süredir yasa dışı ticaretin ve kaçakçılığın merkezi olduğundan ve bu ticaretin yıllar yılı akrabalarının geçim kaynağını oluşturduğundan dem vurur.¹⁶⁴

Bölgedeki kaçakçılık şebekelerinin oluşumu ve evrimi etrafındaki soru işaretlerine rağmen, Türk ve Afgan kaçakçılığının yaygınlığının nihayetinde Tahran'ın afyon yasağına olan bağlılığının sonunu getirdiği açıktır. On dört yıldan fazla bir süre boyunca harcanan para, zaman ve emeğin ardından Muhammed Rıza Şah, Mart 1969'da İran hükümetinin afyon yetiştirmeye izin vereceğini duyurdu. Afyon yetiştiriciliğinin kontrollü bir şekilde yeniden başlatılması, diye açıklıyordu Şah, "mevcut bağımlıları iyileştirmenin ve ardından afyon kullanımını daha büyük bir şevkle sıkı denetim altına almanın en iyi yoluydu." Tahran'ın politika değiştirmesine neden olan eşit derecede önemli bir başka faktör de anesteziklerin

¹⁶²Wighton, *Dope International*, 38–39.

¹⁶³Philip Heymann'dan Benjamin Civiletti'ye, 14 Ocak 1980, Güneybatı Asya Eroin Dosyası; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁶⁴Soner Yalçın, *Behçet Cantürk'ün Anıları* (İstanbul: Doğan Kitap, 2007), 18–19.

yasal ticaretinden elde edilebilecek potansiyel gelirdi çünkü İran afyonu, güneydoğu Asya'da üretilen afyona kıyasla daha fazla morfin içeriyordu.¹⁶⁵ FBN kaynaklarına göre, Şah'ın 1969'daki politika değişikliğinden uzun yıllar önce bile İran'ın elit kesimi arasında yasaktan rahatsız olanlar vardı. Özellikle tanınmış toprak sahipleri, Garland Williams'a, İranlı kaçakçıların ve afyon tacirlerinin bu yasa dışı ticaret sayesinde zenginleştiklerinden yakınıyorlardı. Bu sırada Türkiye, Pakistan ve Afganistan'daki toprak sahipleri, kendi hükümetlerinin afyon yetiştirme konusundaki gevşekliği sayesinde kâr etmekteydiler.¹⁶⁶ İşin tuhaf yanı FBN ajanları bu değişikliği yıllar önce öngörmüştü. 1960'ta Türkiye'deki uyuşturucu ticaretinin durumuyla ilgili gizli bir araştırma, Türkiye ve İran arasındaki süregelen afyon ticaretinin İran hükümetini "afyon üretiminden yeniden finansal fayda elde etmeye ve parayı diğer üreticilerle yasa dışı kaçakçılara kaptırmamaya" ikna edeceğini öngörmüştü.¹⁶⁷

Eröin, Kokain ve Soğuk Savaş'ın İlk Yılları: Küresel Bir Bağlamda Türkiye

FBN'in İran'dan içeri ve dışarı gerçekleştirilen uyuşturucu kaçakçılığına yönelik stratejisi ve yaklaşımı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yirmi yıl içinde Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin, uyuşturucu kaçakçılığının kapsamı ve karmaşıklığı nedeniyle karşı karşıya kaldığı daha geniş bir sorun yelpazesine işaret etmektedir. Türk afyon kaçakçılarının İran'ın uyuşturucu ticareti, üretimi ve kullanımına yönelik yasaklarını çiğnemede yalnız olmadığı bir gerçektir. Afyon ve

¹⁶⁵Eric Clark, "Iran Revises Opium Policy," *The Washington Post* 18 Mart 1969.

¹⁶⁶Garland Williams'tan Harry Anslinger'a, 20 Nisan 1961, İran Dosyası, 1958-61; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁶⁷"Opium Production," 16 Mart 1960, Türkiye Dosyası, 1960-61; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

eroinin yanı sıra diğer uyuşturucuların da dünyanın birçok yerindeki şahıslar ve devletler tarafından yetiştirilip işlenen ve ihraç edilen ticari bir mal olduğu gerçeğiyle eşit derecede acı bir hakikatti. Türkiye, Soğuk Savaş'ın erken dönemlerindeki küresel uyuşturucu ticareti bağlamı içinde düşünüldüğünde, ülkenin dünya uyuşturucu pazarındaki göreceli önemi hakkında ancak tahmin yürütülebilir. Çeşitli milletlere ait uyuşturucuların pazardaki yaygınlığına dair istatistikler ve anlatısal raporlar, bu ve ilerleyen bölümlerde görüleceği üzere, bir hayli politikleştirilmiş ve farazi durumdaydı. Ayrıca, Amerikan raporları ve soruşturmalarının birçoğu (diğer ülkeleri ve pazarları göz ardı ederek) dünya çapında üretilen ve satılan uyuşturucuların başlıca hedefinin Amerika Birleşik Devletleri olduğunu vurgulama eğilimindedir.

Yine de bu sınırlamalara rağmen, Soğuk Savaş dönemine ilişkin çeşitli çalışmalar, bu kritik dönemde Türk uyuşturucu ticaretinin evrimini anlamak ve yorumlamak için gereken karşılaştırmalı temeli sağlamaktadır. Organize suçlar ve uluslararası uyuşturucu ticareti üzerine çalışan akademisyenler, Alfred McCoy'un 1972'de ilk kez yayımlanan "eroin politikaları" adlı ufuk açıcı çalışmasına çok şey borçludur. Geniş saha araştırması ve röportajlar aracılığıyla (ki bu onu sahiden de güneydoğu Asya'nın uzak köşelerindeki haşhaş tarlalarına kadar götürmüştü) McCoy, yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki uluslararası uyuşturucu ticaretine hakim olmuş şahıslar, şebekeler ve tedarik güzergahlarının dağınıp budaklanmış bir resmini çizer. McCoy'un araştırmasının büyük bir kısmı, kendi tahminlerine göre 1960'ların sonlarından itibaren dünya eroin ticaretinin kalbinin attığı güneydoğu Asya'ya odaklanmaktadır.¹⁶⁸ Öncesinde Türk eroin ticareti için elzem olduğunu belirttiğimiz kişiler gibi, buradaki ticarete de belli başlı kişilerin oluşturduğu zengin bir doku hakimdi. McCoy'un çalışmasının merkezinde Soğuk Savaş'ın gizli operasyonları-

¹⁶⁸ McCoy, *Politics of Heroin*, 158.

nın; güneydoğu Asya’nın eroin endüstrisinin büyümesini hem teşvik etmede hem de Kuzey Amerika ve diğer yerlere eroin taşıyan grupların temellerini atmadaki rol bulunmaktadır.

McCoy, afyon yetiştiriciliği ve eroin üretiminin 1945’ten sonraki yıllarda kritik bir noktaya ulaştığını kuvvetli bir biçimde savunmaktadır. Çin’in afyon tarlaları ve uyuşturucu örgütleri, öteden beri Asya’nın uyuşturucu ticaretinin merkezi olsa da Mao Zedong’un Çiang Kai-shek’in Kuomintang’ına karşı elde ettiği zafer, bölgede afyonun hem tüketimi hem de üretimi konusundaki alışkanlığın ani bir değişikliğe uğramasına yol açtı. Mao’nun afyon kullanımını şiddetle bastırması ve Çin’in güney bölgelerindeki haşhaş tarlalarını yok etmesi, sadece küresel afyon tüketiminin tarihsel merkezini ortadan kaldırmakla kalmamış, aynı zamanda küresel ithalat pazarının çok önemli bir afyon kaynağını da yok etmişti.¹⁶⁹ Buna karşın Çin Komünist Partisi’nin 1949’daki İç Savaşın sonrasında uyuşturucu karşıtı kampanya başlatmasıyla eş zamanlı olarak birdenbire Burma, Laos, Tayland ve Vietnam’da yeni afyon hasat ve tedarik merkezleri ortaya çıkmaya başladı. McCoy’un tahminine göre, bu ani görünümlü değişimin ateşini fitilleyenler, tedarik ve talepten doğan piyasa güçleri değildi. McCoy’yun titizlikle gösterdiği üzere, işin aslı şuydu: Soğuk Savaş yanlıları ve yerel müttefiklerden oluşan büyük bir koalisyon (Fransız istihbaratının unsurları, CIA, Korsika yeraltı dünyası, Kuomintang, Tay ve Vietnam yetkilileri ve Hmong kabileleri de dahil olmak üzere) Asya’da komünizm karşıtı operasyonları finanse etmek ve harekete geçirmek amacıyla bölgenin afyon eroin ticaretini ele geçirmeye başlamıştı. McCoy’a göre, kısıtlı bütçe sorunuyla Amerikan, Fransız ve yerel ajanlar ve yetkililer, karşı afyon üretimine bağlı olan şahıs ve toplulukların silahlandırılmasına ve Güneydoğu Asya’dan

¹⁶⁹Zhou Yongming, “Nationalism, Identity and State-Building: The Antidrug Crusade in the People’s Republic, 1949-1952,” *Opium Regimes: China, Britain and Japan, 1839-1952*, Timothy Brook ve Bob Tadashi Wakabayashi (ed.), (Berkeley: University of California Press, 2000), 380-403.

afyon ve eroin nakliyesi için yeni güzergahlar oluşturulmasına göz yumdu. Hong Kong'daki toptancılar, kimyacılar ve kaçakçılar, o dönem Beyrut ve Marsilya üzerinden faaliyet yürüten Türk afyon kaçakçılarıyla benzer bir rol oynadı. Yeşil Çete'nin düşüşe geçişi ve çöküşüyle (ki üyelerinin bir kısmı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Hong Kong'a göç etmişti), yine gizli bir suç örgütü olan Chiu Chau, Güneydoğu Asya, Avustralya ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çeşitli laboratuvarları ve dağıtım rotalarının denetimini ele geçirdi. Chiu Chau'nun nerede ve kimlerle ticaret yaptığı şöyle dursun, bu imparatorluğu tam olarak nasıl inşa ettiği bile büyük oranda muallaktır. Fransız Bağlantısının aksine, Atlantik'in her iki tarafında da incelenen ve bilinen, Asya kaynaklı kaçakçılığının önde gelen isimleri ve ticaret yöntemleri kamuoyundaki bilinmezliğini hâlâ korumaktadır.¹⁷⁰

Son çalışmalar, savaş sonrası dönemde Latin Amerika'nın uyuşturucu kaçakçılığı şebekelerinin ortaya çıkış biçimi konusunda daha eksiksiz bir resim sunmaktadır. Özellikle de hem Amerikan hem de Meksika arşivlerinin geniş koleksiyonundan yararlanan Luis Astorga, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Meksikalı uyuşturucu kaçakçısı örgütlerin nasıl evrildiğinin canlı bir tasvirini sunar. Meksiko, Baja California, Chihuahua, Sonora, Sinaloa ve Tamaulipas'takiler başta olmak üzere eyaletlerdeki şebekeleri tek tek ele alan Astorga, sınırın kuzeyinden eroin, marihuana ve kokain ihracatı yapan önemli birçok şahıs ve ağa ilişkin gizli detaylar sunar. İncelediği her vakada, yerel çiftçilerin ve kaçakçıların faaliyetlerini destekleyen ve himaye eden Kurumsal Devrimci Parti ile bağlantılı politikacıların oynadığı role dikkat çeker. Astorga'nın portresini çizdiği Meksika'nın genişleyen yeraltı dünyasını oluşturan bu erkekler ve kadınlar ne tipik bir özelliği paylaşıyor ne de aynı soydan geliyorlardı. Sinaloa'lı büyük afyon kaçakçısı Pablo Macias Valenzuela, İkinci Dünya Savaşı sırasında Meksika

¹⁷⁰McCoy, *Politics of Heroin*, 270–282.

Savunma Bakanı olarak görev yapmış ve ülkenin bölgesel askeri komuta yapısı içinde çeşitli görevlerde bulunmuştu.¹⁷¹ Meksika'nın "Al Capone'u" olarak bilinen meşhur Jorge Asaf y Bala, ülkedeki eroin ve kokain ticaretinde geniş bağlantılara sahip önemli bir Lübnanlı-Meksikalı ailenin soyundan geliyordu.¹⁷² Diğer taraftan, Maria Dolores Estevez Zuleta veya diğer adıyla Lola la Chata, Meksika'nın savaş öncesi dönemdeki en büyük eroin dağıtım ağlarından biri üzerinde hakimiyet sürmeden önce Meksiko'nun La Merced bölgesinde yoksulluk içinde yaşamıştı.¹⁷³ Soğuk Savaş döneminde Meksika'nın uluslararası uyuşturucu ticareti içindeki önemini inceleyen Astorga'nın çalışması, Meksika'nın, Amerika'nın güneybatısında eroin ithalatı için önemli bir kaynak olmaya devam ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'nden Meksika'ya ihraç edilen bazı eroinlerin Meksika'nın Pasifik eyaletlerinden geldiği ne kadar açıksa, Meksiko ve diğer depo noktalarının hem eroin hem de dışarıda üretilen kokain için tartı istasyonları olduğu da o kadar açıktır. Marsilya ağının Antoine D'Agostino gibi önde gelen üyeleri, Meksiko Şehri'ndeki kaçakçılarla kişisel bağlantılarını sürdürmeye hep devam etmişlerdi (D'Agostino, 1955'te başkentte tutuklandı ve yargılanmak üzere Kanada'ya sınır dışı edildi).¹⁷⁴

Prio Socarras ve Batista rejimleri altındaki Küba da uluslararası uyuşturucu ticareti içinde kritik bir transit noktası olarak hizmet görüyordu. Eduardo Saenz Rovner'e göre, Fransız ve Amerikalı gangsterlerin Havana'ya giren ve çıkan eroin ticaretinin üzerinde kurdukları tekel, polis, asker ve bürokrasi içindeki kişilerle güçlü bağları olan diasporalar

¹⁷¹ Astorga, *Drogas sin Frontieras*, 133.

¹⁷² Astorga, *Drogas sin Frontieras*, 300–302; Valentine, *Strength of the Wolf*, 201.

¹⁷³ Elaine Carey, "“Selling is more of a Habit than Using”: Narcotraficante Lola la Chata and Her Threat to Civilization,” *Journal of Women's History* 21.2 (2009), 62–89.

¹⁷⁴ Astorga, *Drogas sin Frontieras*, 299, 321; ABD Senatosu 804.

tarafından destekleniyordu.¹⁷⁵ Hem yerliler hem de Küba'ya sürülenler, kendi Pan-Amerikan kokain ticaretine uzanan yollarını geliştirmişlerdi. Havana'nın Karayip ticareti içindeki merkezî konumunun, Küba ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki sıkı ticaret ilişkileriyle birleşmesi, Kübalı denizcilere, kaçakçılara ve hükümet yetkililerine Kuzey ve Güney Amerika arasında geniş bir dağıtım ağı oluşturmada kritik bir avantaj sağlamış görünüyor. 1959'dan sonra daha büyük ve siyasi bağlantılara sahip topluluklar Amerika kıtasının çeşitli bölgelerinde kök salmaya başlarken, Castro'nun iktidarı ele geçirmesi, Küba diasporasının kokain ticaretindeki gücünü daha da arttırdı.¹⁷⁶

Paul Gootenberg'ün *And Kokaini* adlı eseri, Güney Amerika'nın kokain üretimi ve kaçakçılığının "Kolombiya öncesi dönem" boyunca hiçbir ülke veya örgütün tekeli altında olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Şilili ve Perulu küçük gruplar ve onları yakından takip eden Arjantinlilerle Brezilyalılar, Bolivya ve And bölgesinin diğer bölgelerinden mütevazı miktarlarda kokain kaçırmışlardır. Ancak Gootenberg, 1970'lerden önceki dönemde kokain kaçakçılığının, Fransız Bağlantısı ve diğer eroin şebekeleri gibi hayli bütünleşik ve hiyerarşik suç örgütlerinin hakimiyeti altında olmadığını belirtir. Daha ziyade, Pablo Escobar'dan öncekiler, "Latin Amerikalı tüccarlar, elit asalaklar, siyasi mülteciler ve küçük çaplı suçlulardan oluşan gevşek, çeşitli ve bağımsız bir diaspora"ya sahipti.¹⁷⁷ Gootenberg, McCoy'un yaptığı gibi savaş sonrası dönemde kokain ticaretinin yükselişinin, Soğuk Savaş dönemindeki entrikaların bir yan ürünü olduğunu iddia

¹⁷⁵ Saenz Rovner, *The Cuban Connection: Drug Trafficking, Smuggling and Gambling in Cuba from the 1920s to the Revolution*, 103–112.

¹⁷⁶ Andres Lopez Restrepo ve Alvaro Camacho Guizado, "From Smugglers to Warlords: Twentieth Century Colombian Drug Traffickers," *Canadian Journal of Latin American & Caribbean Studies* 28.55–56 (2003), 249–263.

¹⁷⁷ Gootenberg, *Andean Cocaine*, 287. Ayrıca bkz. Paul Gootenberg, "The 'Pre-Colombian' Era of Drug Trafficking in the Americas: Cocaine, 1945–1965," *The Americas* 64.2 (Ekim 2007), 133–176.

edecek kadar ileri gitmese de Amerika’nın sert uyuşturucu politikalarının Güney Amerika üzerinde, genellikle yasa dışı girişimcileri ve inatçı çiftçileri kokain ticareti aracılığıyla kâr elde etmeye (caydırmak yerine) iten karşıt bir etkiye sahip olduğunu öne sürer.

Yukarıda bahsi geçen her çalışma, Türkiye’nin afyon ticareti içindeki rolünde görülen daha geniş eğilimleri doğrular niteliktedir. Uyuşturucu ticareti, bir mamul sanayii olarak, savaş sonrası dönem boyunca istikrarlı bir şekilde büyümüştür. O dönemde bu ticareti oluşturan kadrolar ve şebekelerin yekpare hiçbir yanı yokmuş gibi durmaktadır. Suç şebekeleri genellikle değişken bir yapıya sahipti ve etnik diaspora bağları ve ortak ekonomik çıkarların şekillendirdiği gevşek bağlantılardan oluşmaktaydı. Bu dönemdeki uyuşturucu ticaretinin artan karmaşıklığı ve canlılığı Soğuk Savaş politikalarından ayrı düşünülemez. Daha da önemlisi, uyuşturucu ticaretindeki faaliyetler ve tüccarlar, ister Meksika, Küba veya Vietnam’da isterse Tayland da olsun, genellikle önemli roller oynuyorlardı veya devlet işlerinden sorumlu kişilerle güçlü bağlara sahiptilerdi. Hatta başarılı pek çok suç girişimi tam da bu tür ilişkiler aracılığıyla kurulmuş ve gelişmişti.

Türkiye’yi savaş sonrası dönemin çeşitli uyuşturucu kaçakçılık şebekelerinin ortaya çıkışı bağlamında düşündüğümüzde, örgütlü suç davranışındaki geçmiş eğilimlerle bu yeni dönem arasında birkaç ortak noktanın var olduğu görülür. Geç Osmanlı dönemi ile erken Cumhuriyet dönemi arasındaki en çarpıcı ortak nokta, örgütlü suç faaliyetleri ile Türkiye’nin evrilen kentsel ve kırsal alanlarında bulunan bazı “azınlık” grupları arasındaki devamlı ilişkidir. Öte yandan, İstanbul’un gayrimüslim tüccar sınıfının bazı unsurları ile uyuşturucu ticareti arasında da devam eden bağlar görürüz. Ortodoks Hristiyanlar ve daha az ölçüde Türk Yahudileri, 1950’lerin başlarına kadar Türkiye’deki suç dünyasının önemli aktörleri olmaya devam etmişlerdir. Büyük Hristiyan ve Yahudi kaçakçıları zaman içinde giderek azalsa da (ki bunun hükümet

yetkilileri tarafından teşvik edilip edilmediği belli değildir), Osmanlı'nın eski Ermeni tebaası, Akdeniz'in çeşitli bölgelerindeki uyuşturucu ticaretinin tertip ve taşınmasında kilit pozisyonları işgal etmeye devam etti. Ermeni tüccarların genel olarak Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki küresel ticarete dikkate değer simsarlardan olduğu kesinse de savaş sonrasında oynadıkları mühim rolün Osmanlı hükümeti himayesinde faaliyet gösteren eski Ermeni aileler veya ağların nüfuzuna doğrudan bağlı olduğu söylenemez. Hagop Kevorkian veya Antranik Paroutian gibi kişilerin faaliyetlerinin daha çok 1915 Ermeni sürgünlerinin ardından doğan demografik ve ekonomik değişimlerin doğrudan sonucu olduğu söylenebilir. Erişebildiğimiz belgeler ve tanıklıklar, Kevorkian, Paroutian ve onlar gibilerinin, dilsel ve kültürel kökenlerini (ki muhtemelen bu beceriler Korsika ve Lübnanlı kaçakçılarla aralarındaki kişisel bağları daha da güçlendirmişti) kullanarak, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden önce de var olan ağlara sızdıklarını göstermektedir.

Öte yandan Türkiye'nin gayrimüslim şebekelerinin gerilemesiyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında var olan çetelerle bazı benzerliklere sahip birkaç Müslüman suç örgütünün yükselişe geçtiğini görürüz. Amerikan ve Türk kaynakları, Birinci Dünya Savaşı ve Türk Kurtuluş Savaşı'ndaki çeteler gibi, bu kaçakçılık örgütlerinin de genellikle iki önemli etnik grupla, Lazlar ve Kürtlerle dolu olduğunu ve hatta bu grupların hakimiyeti altında bulunduklarını vurgulamaktadır. Bu öne çıkan kaçakçılık operasyonlarının belli başlı etnik "azınlıklara" mal edilmesi, Türk yetkililerinin eskiden beri suç faaliyetlerini doğuştan gelen bir "azınlık" özelliği olarak görme eğiliminden kaynaklanabilir; ne var ki eroin ve afyon ticaretinin doğası ve Türkiye içindeki süregelen demografik eğilimler, uyuşturucu kaçakçıları tarafından paylaşılan etnik veya bölgesel bağların belirli grupların oluşumunu ve yönetimini etkilediğini göstermektedir. İç ve Doğu Anadolu'da afyonun temini ve kaçakçılığıyla ilgili Türk ve Amerikan

analizlerine bakıldığında, Kürtlerin uyuşturucu ticaretindeki rolünün kökeni açıkça görünmektedir; Kürt topluluklarının afyon yetişen bölgelere ve sınıra yakınlığı, yerli Kürt kaçakçılarına sınır ötesi ticaret yapma avantajı sağlamıştı. İstanbul'daki Laz örgütlerinin yükselişi ise doğrudan geçmişteki göç ve yerleşim dağılımıyla ilişkiliymiş gibi durmaktadır. İhsan Sekban ve Hüseyin Eminoglu'nun biyografilerine bakıldığında, savaş sonrası eroin ticaretinin bu önemli isimlerinin tek yaptıkları şeyin Karadeniz'in kuzeydoğusundan gelmiş o diğer dik başlı göçmenlerin adımlarını takip etmek olduğu çıkarımı yapılabilir. Ancak, önceki Laz göçmen dalgalarının aksine (ki genellikle gönüllü veya zorunlu olarak Yalova, Bolu veya Kartal gibi köylere veya küçük kasaba mahallelerine yerleşirlerdi), daha büyük ekonomik fırsatlar vadeden İstanbul, Sekban ve Eminoglu gibi deneyimli ve potansiyel suçluları kendine çekmişti. İstanbul, Laz olsun olmasın tüm kaçakçılar için, (Lazların şehre yerleşimini engellemeye çalışan tüm devlet çabalarına rağmen) bu şehirdeki yeni yaşamlarını sürdürebilmeleri ve iyileştirebilmelerini gönüllü olarak destekleyen istikrarlı ve hayat dolu bir dizi eski komşu ve akrabayla doluydu.

İlginç bir şekilde, savaş sonrası dönemin ilk yıllarında, Türk uyuşturucu ticaretine karışmış Arnavutlar ve Kuzey Kafkasyalılardan çok az bahsedilmekte veya hiç bahsedilmemektedir.¹⁷⁸ İhsan Sekban'ın örgütünün bir üyesi olduğu bilinen bir Arnavut dışında, FBN'e ait kayıtlar, Türk vatandaşı Arnavutların savaş sonrası dönemdeki İstanbul uyuşturucu ticaretinde oynadıkları olası rol hakkında belli belirsiz bilgiler sunmaktadır (bu konu beşinci bölümde ele alınacaktır). Bu

¹⁷⁸ Amerikan kaynaklarında, Çerkeslerin uyuşturucu kaçakçılığı veya üretiminde rol aldığı tek bir vakadan söz edilir. 1935 yılında, bir Türk yetkili, BM'ye, İstanbul dışındaki Yeni Bosna'da eroin üretimi yapan "Türk vatandaşı dört Çerkes"ten oluşan bir çetenin tutuklandığını bildirmişti. Fabrikayı Moiz adında bir İtalyan vatandaşının yardımıyla işleten çetenin başlıca tedarikçisi ise Armando adında bir yabancı uyruklu bir şahıstı. Bkz. "Discovery of a Clandestine Drug Factory at Istanbul on Haziran 13th to 14th, 1935," 19 Temmuz 1935; Türkiye Dosyaları, 1935-50; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB. .

iki gruba dair algıların, en azından resmî kayıtlardaki tarihsel sürekliliği düşünüldüğünde akıllara şu soru geliyor: Arnavut ve Çerkes suçlular, Türkiye’de 1945’ten hemen sonra ortaya çıkan güçlü kaçakçılık örgütleri içinde niçin yer almamıştı? Elimizdeki bilgilere dayanarak, bu sorunun cevabı hakkında yalnızca spekülasyon yapabiliriz. Örneğin, İstanbul limanında (kayıkçılar ve denizciler gibi) belirli kritik mesleklerde Laz göçmenlerin hakimiyeti, yeni Laz yerleşimcilere çağdaş kaçakçılık ticaretinde daha çok avantaj sağlamış olabilir.

Cumhuriyet Türkiye’si örneğinde hâlâ iyi anlaşılmamış olan bir başka olasılık da göçün değişen doğasından ve ülkenin çok büyük göçmen toplulukları arasındaki yukarı yönlü ekonomik hareketlilikten kaynaklanıyor olabilir. Türkiye’ye büyük ölçekli göçün ekseriyetle I. Dünya Savaşı sonrası dönemde (özellikle 1923 ve 1924’te Yunanistan ile nüfus mübadeleleri sonrasında) giderek azaldığı görülmektedir. Örneğin, Kafkasya’da Sovyet yönetiminin kurulmasının, Kuzey Kafkasya’da 19. yüzyıldaki mülteci krizleri kadar büyük ölçekli bir grubun kitlesel göçünü tetiklemediği görülür.¹⁷⁹ Balkanlardan Türkiye’ye sığınan göçmenlerin sayısı da iki savaş arası ve hemen sonrası dönemde durmadan azalmıştır. 1953’te Belgrad ile Ankara arasında güçlenen ilişki, Yugoslavya’dan gelen ani bir Arnavut göçünü başlatsa da bu yeni gelenlerin sosyoekonomik karakteri, geçmiş göç dalgalarından büyük ölçüde farklıydı. Balkan Savaşları’nın sebep olduğu mülteci krizinin aksine, 1946 ile 1970 yılları arasında Türkiye’ye yerleşen 180,000 Yugoslav vatandaşının çoğu acele etmeden ve eşyalarını alarak gelmişti.¹⁸⁰ Bu göçmenlerin neredeyse tümü sınıra, Türk konsolosluk yetkililerinin önceden onaylamış olduğu vizelerle gelmişti. Birçoğu Türkiye’deki ar-

¹⁷⁹Mitat Çelikpala, “From Immigrants to Diaspora: Influence of the North Caucasian Diaspora in Turkey,” *Middle East Studies* 42.3 (2006), 426. Çelikpala’ya göre, Sovyet yönetiminden kaçanların çoğu Kafkasya’nın elit ve entelektüel sınıflarına mensuptu.

¹⁸⁰Nurcan Özgür-Baklacioğlu, “Devletlerin Dış Politikaları Açısından Göç Olgusu: Balkanlar’dan Türkiye’ye Arnavut Göçleri (1920-1990),” (Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi, 2003), 480.

kadaşları ve aile üyelerinin yakınına yerleşti ve bu yeni kasaba veya şehirlerin yerel ekonomisine ve kültürüne hızla entegre oldular. İTC veya Kemalist rejimlerinin aksine, savaş sonrası dönemin Türk hükümeti göçmenlere çok daha sıcak davrandı ve 1950’den sonra yerel ve ulusal diaspora derneklerinin kurulmasına izin verdi.¹⁸¹

Bu yeni göç örüntüleri göz önüne alındığında, Türkiye’ye göçün değişen doğasının, eşkıyalık veya diğer suç faaliyetleriyle tarihsel olarak ilişkilendirilen ikinci ve üçüncü nesil göçmen gruplarının yaşamlarında değişikliklere yol açtığı söylenebilir. Türkiye’deki göçmen gruplarının nasıl asimile olduğuna dair detaylı analizlerin eksikliğine rağmen, Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan çalışmalar bu konuda bize bazı referans noktaları sunmaktadır. Jenna Weissman Joselit, 1900 ile 1940 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Yahudi gangsterleri ve organize suçları incelediği çalışmasında, eski yoksul bölgelerden yeni ve daha kibar bölgelere doğru kayan nüfusun, New York şehrinin Yahudi diasporası arasındaki suç işleme ve suçun tekrarlanması sorunlarını azaltmaya yardımcı olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca, Avrupalı göçmenlere konulan göç sınırlamalarının, ikinci ve üçüncü nesil Amerikalı Yahudilere orta sınıf mahallelere ve mesleklere daha fazla entegre olma özgürlüğü sağlamış (ve organize suç faaliyetlerine katılmaya eğilimli birinci nesil yoksul göçmenlerin sayısını sınırlamış) olabileceğini öne sürer.¹⁸² Benzer bir durumun Türkiye’deki Arnavutlar ve Çerkesler gibi gruplar için de geçerli olup olmadığı ise tartışmaya açıktır.¹⁸³

¹⁸¹ Alexandre Toumarkine, “Kafkas ve Balkan Göçmen Dernekleri: Sivil Toplum ve Milliyetçilik”, *Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik*, Stefanos Yerasimos vd. (ed.), (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 425–450.

¹⁸² Jenna Weissman Joselit, *Our Gang: Jewish Crime and the New York Jewish Community, 1900–1940* (Bloomington: Indiana University Press, 1983), 157–172.

¹⁸³ Söner Çağaptay’ın çalışması, bağımsızlıktan sonra belirli göçmen gruplarının Türkiye’ye girişlerinin nasıl sınırlandırıldığını ve Ankara’nın bu halkları entegre etme ve Türkleştirme çabalarının ne kadar şiddetli olduğunu açıkça göstermektedir. Öte yandan, bu politikaların ne kadar başarılı olduğunu anlamak için

Başka bir olasılık da Arnavutlar da dahil farklı kökenlere sahip suçluların, uyuşturucu ticareti dışındaki diğer organize suç faaliyetlerine katıldığıdır. Genç devletin ekonomik büyümesi, bağımsızlığı takip eden on yıl boyunca mütevazı bir şekilde artmış olsa da kitlesel şehirleşmenin göçmenler ve yerlilerin iş ve suç deneyimlerini değiştirdiği açıktır. 1927 yılında, Türkiye’de 50,000’den fazla nüfusa sahip toplam beş şehir vardı. 1950’de bu sayı on bire yükselmişti. On yıl sonra, Türkiye’de 50,000’den fazla nüfusa sahip yirmi yedi şehir bulunmaktaydı.¹⁸⁴ Türkiye’deki kentsel nüfusun artmasıyla birlikte, İstanbul gibi büyük şehir merkezlerinde suç oranının hızla yükseldiği görülür. *New York Times*’a göre, Osmanlı’nın eski başkentindeki dava sayısı 1938’de 9,636 iken, 1947’de 300,000’in üzerine çıkmıştı.¹⁸⁵ Büyük şehir merkezlerindeki suçlar, 1950’deki çok partili seçimlerden sonra da artmaya devam etti. ABD Dışişleri Bakanlığı’nın 1962 tarihli bir çalışmasına göre İstanbul’daki savcılar, artan dava yükünü takip etmede (yeni yargı mahkemelerinin açılmasına rağmen) zorlanmaktaydı.¹⁸⁶ İzmir’deki polisler de benzer şekilde bütçe ve insan gücü eksikliğinin zorluğunu yaşamaktaydı.¹⁸⁷ 1950’lerin sonlarından itibaren kötüleşen ekonomik koşullarla birlikte artan taşralı göçmen sayısı, Türkiye’nin kentsel suç sorunuyla ilişkilendirilen nedenler arasındaydı.¹⁸⁸

Bu dönemde İstanbul basını, şehirdeki *kabadayılar*ın faaliyetlerini belgelemeye devam etti. Yerel ve ulusal basının sayfalarında adı nispeten sık geçen kişilerden biri Arnavut

daha geniş kapsamlı bir çalışma gerekmektedir. Bkz. Soner Çağaptay, *Islam, Secularism and Nationalism in Modern Turkey: Who is a Turk?* (Abingdon: Routledge, 2006).

¹⁸⁴ John Kolars, “The Integration of the Villager into the National Life of Turkey,” *Social Change and Politics in Turkey: A Structural-Historical Analysis*, Kemal Karpat vd. (ed.), (Leiden: E.J. Brill, 1973), 191.

¹⁸⁵ “Turkey Troubled by Crime Increase,” *New York Times* 7 Aralık 1947.

¹⁸⁶ Betty Carp’tan ABD Dışişleri Bakanlığına, 4 Eylül 1962, 782.31/9-462, Desimal Dosyalar, 1960–63, RG 59, NAB.

¹⁸⁷ Donald B. Eddy’dan ABD Dışişleri Bakanlığına, 12 Şubat 1959, 882.52/2-159, Desimal Dosyalar, 1955–59, RG 59, NAB.

¹⁸⁸ Betty Carp’ten ABD Dışişleri Bakanlığına, 4 Eylül 1962, 782.31/9-462, Desimal Dosyalar, 1960–63, RG 59, NAB; Betty Carp’ten ABD Dışişleri Bakanlığına, 19 Kasım 1963, Nümerik Dosyalar, 1963, RG 59, NAB.

Cafer'di; kendisi bir dizi şiddet suçu nedeniyle tutuklanıp yargılanan ünlü bir kabadayıydı. Gece hayatı ve yozluğu ile ünlü mahalleler (özellikle Beyoğlu, Tepebaşı ve Taksim) Cafer'in uğrak yeri idi. Cafer, görünüşte bir çetenin üyesi değildi ancak suçlarının (otel sahibi Necati Mutlucan'ın cinayeti de dahil olmak üzere) Arnavut kökenli diğer kişileri de içerdiği görülüyordu. Cafer'in, silahlı saldırılar, zehirlenmeler ve para ve diğer kişisel meseleler üzerine girdiği yumruk dövüşleri dahil birçok çeşitli şiddet eyleminin ayrıntılarından bahseden basın kayıtları, şahsın geçmiş ve kişisel ve finansal faaliyetleri hakkında neredeyse hiçbir bilgi sunmaz. Dönemin ünlü suçlularına ilişkin diğer basın kayıtları gibi Arnavut Cafer'in basında kapladığı yer de kanlı olayların veya dikkat çeken davaların ayrıntılarından öteye geçmez.¹⁸⁹

Diğer yazılar, İstanbul'un uyuşturucu ticareti dışındaki suç dünyasının etnik yapısı, oluşumu veya iç işleyişi hakkında yalnızca ufak tefek bilgiler sunar. Örneğin, 1953 yazında *Milliyet*, kendilerini "Lazlar" ve "Köprü Hamalları" olarak adlandıran iki grup arasında bir çete savaşının patlak verdiğini bildirmişti. Habere göre, gençlerden oluşan iki çete, sözlü saldırıların ardından Galata bölgesinde bir sokakta çatışmış ve bu çatışmada bir delikanlı hayatını kaybetmişti.¹⁹⁰ Bu sokak çetelerinin, hatta bireysel kabadayıların, İstanbul uyuşturucu ticareti içinde hangi rolleri oynadığı genellikle belirsizdir. Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'deki arşiv kayıtları, genç çetelerinin veya kabadayıların, İkinci Dünya Savaşı'nı

¹⁸⁹ "Dolapdere'yi Birbirine Katan Sabıkalılar," *Milliyet* 30 Eylül 1950; "Tarlabaşı'nda Vukua Gelen Arbede," *Milliyet* 11 Kasım 1950; "Beyoğlu'nda bir Kumarhane daha Basıldı," *Milliyet* 6 Kasım 1951; "Cafer bir Genci Vurdu," 16 Ekim 1952; "Tepebaşı Cinayeti bir Tertip Eseri Mi," *Milliyet* 27 Temmuz 1956; "Cinayet içinde bir Cinayet" *Milliyet* 29 Temmuz 1956; "Arnavut Cafer ile Arkadaşı Yeni bir Suçtan Adliye Veriliyor," *Milliyet* 3 Şubat 1957; "Polisin Yardımını İsteyen Kabadayı," 1 Temmuz 1957; "Arnavut Cafer Boğazdaki bir Otelde Hadise Çıkardı," *Milliyet* 12 Mart 1958; "Arnavut Cafer Muş'a Sürgün Gönderilecek," *Milliyet* 18 Mayıs 1958; "Arnavut Cafer Nezaret Altında," *Milliyet* 12 Haziran 1963; "Sürgünden kaçan Arnavut Cafer Adliye Tutuldu," *Milliyet* 23 Mayıs 1968.

¹⁹⁰ "Kan Gütme Yüzünden Bir Cinayet Daha İşlendi," *Milliyet* 26 Haziran 1953.

takip eden yirmi yıldaki uyuşturucu kaçakçılığı şebekelerinin oluşumundaki rolünden bahsetmez. Son bölümde göreceğimiz gibi, kabadayı geleneğini benimseyenlerin Türk uyuşturucu ticareti içinde önemli konumlara erişmesi ancak daha sonraları, 1970 ve 1980'li yıllarda görülmüş bir durumdur.¹⁹¹

Uyuşturucu tacirlerinin (kabadayılar da dahil) oluşum aşamasındaki yapısı ile Anadolu'nun imparatorluk mirası çete ve kabadayılarının arasında görülen son bir karşılaştırma noktası daha bulunuyor. Osmanlı tarihinin son dönemlerinde görüldüğü gibi, savaş sonrası dönemde de örgütlü suç (özellikle uyuşturucu kaçakçılığı) ve siyasetin çakıştığı birkaç örnek bulunmaktadır. Şüphesiz rüşvet, politikacılar, kolluk kuvvetleri ve uyuşturucu kaçakçıları arasında kurulan birçok ilişkinin temelinde yer alıyordu. Ancak çete üyeleri ile devlet görevlileri arasındaki danışıklı dövüş ve iş birliğini kuvvetlendiren başka faktörler de vardı. Özellikle 1948 ile 1960 yılları arasındaki Amerikan kayıtlarına baktığımızda, suç dünyasının tanınmış aktörlerinin Amerikan ve Türk kolluk kuvvetlerinin ülke dışına çıkan afyon ve eroin akışını durdurmalarına yardımcı olduğu birçok vaka görüyoruz. Amerikalı ve Türk yetkililer, rakip veya alelade uyuşturucu kaçakçıları hakkında aldıkları bilgiler karşılığında bu çete üyelerine yargıya karşı koruma sağlıyordu; nitekim bu durum İstanbul'da dönemin en güçlü uyuşturucu tacirlerinin birçoğunun gelişimi için adeta bir kaldıraç görevi görmüştü. FBN kayıtlarından elde edilen diğer kanıtlar da İstanbul ve Anadolu içindeki uyuşturucu karşıtı operasyonların Amerikalı ve Türk yetkililere görevlerinden bağımsız gizli faaliyetler yürütmeleri için politik ve yasal bir kılıf sağladığını göstermektedir. İstanbul'un yeraltı dünyası

¹⁹¹ 1970'lerden önce uyuşturucu kaçakçılığına karışan nadir kabadayılardan biri de Arnavut Küçük Cafer'dir. Aynı adı taşıyan daha ünlü kabadayı ile bilinen hiçbir ilgisi olmayan *Arnavut Küçük Cafer* veya Cafer Şunay, 1952 yılında tarihi İstanbul içinde bir hamamda eroin sattığı için gözaltına alınmıştı. Cafer, 1961 ilkbaharında, kumarda çıkan anlaşmazlık nedeniyle silahla vurularak öldürüldü. Bkz. "Hamamda bir Tevkif," *Milliyet* 11 Mart 1952; "Arnavut Cafer Yedi Kurşunla Öldürüldü," *Milliyet* 6 Mart 1961.

unsurlarının Türk ve FBN ajanlarına bu faaliyetlerde yardım edip etmediği belirsiz olsa da bu döneme ait kaynaklar, Amerikan ve Türk uyuşturucu karşıtı soruşturmalarının casusluk operasyonlarını, cinayetleri ve diğer şüpheli faaliyetleri desteklediğini net bir biçimde gösterir.

1948 ile 1960 yılları arasındaki yıllardaki uyuşturucu ticaretinin ve siyasetin nasıl bir etkileşim içinde olduğunu anlamak, bu dönemdeki Amerika-Türkiye ortak operasyonlarının oluşumu ve işleyişi hakkında daha kapsamlı bir anlayışı gerektirir. Bir sonraki bölüm, Amerikalı ve Türk yetkililerle ajanlarının Türkiye'deki uyuşturucu ve organize suçlarına bakış açıları ve yaklaşımlarını daha yakından inceleyecektir. Göreceğimiz gibi, Amerikalıların ve Türklerin afyon ve eroin kaçakçılığına bakışı, aralarındaki ilişkinin evrimiyle ve uyuşturucu kaçakçılarının ve kabadayılarının Türk devletinin siyasetini ve yönetimini ne derece etkilediği ile doğrudan ilişkilidir.

POLİSLERİN ÇALIŞMALARI: SOĞUK SAVAŞ'IN İLK DÖNEMLERİNDE UYUŞTURUCUYLA MÜCADELE OPERASYONLARI VE İSTİHBARAT TOPLAMA

1948 Haziran'ının başlarında bir akşam, George White İstanbul'un Tepebaşı bölgesinde bulunan Eriko adlı en alt tabakadan bir içki mekanına girdi. İçeri girdiğinde, kendisini Melina olarak tanıtan bir kadının dikkatini çekti. Kaba ve bozuk bir İngilizce konuşan Melina, White'ın akşamı geçirmek için kadın arayan bir "müşteri" olduğunu düşünmüştü. White teklifi reddetti. Kadına açık açık uyuşturucu aradığını, amacının kullanmak değil, büyük miktarlarda alıp satmak olduğunu söyledi. Melina başlangıçta ayak direse de nihayetinde White'ı, kendisine yardımcı olacak biriyle tanıştırabileceğini söyledi. Birkaç dakika sonra Melina, kendisini Vasil Arcan olarak tanıtan bir adamla geri döndü. Vasil, kadın barmenin çeviri yardımıyla White'ı iyice sorguladı. White, Vasil'i New York'ta bağlantıları olan bir deniz tüccarı olduğuna ikna ettikten sonra, beş kilo eroin satın almak üzere Türk'le anlaştı.

İki gün sonra White, kendini "Bob" olarak tanıtan başka bir adamla Tepebaşı'ndaki müstakil bir eve gitti. "Bob" (İradodos Terapyamos) ve evin sahibi "Joe" (Yasef Kariyon), White'a 250 gram kahverengi eroin verdi. White numuneyi test edip onayladıktan sonra, toplam üç kilo eroin satın almaya karar verdi. Üçlü, 2.000 dolarlık bir fiyat üzerinde anlaştı ve White, birkaç saat içinde parayı getireceğine söz verdi. O öğleden sonra eve tekrar gelen White, Joe'ya Türk lirası ve dolar cinsinden bir ödeme yaptı. White anlaşma yapılır yapılmaz rozetini ve silahını çıkardı. Joe başlangıçta panikledi,

ancak direnirse Amerikalının kendisini öldüreceğini çok geç geçmeden fark etti. İki şüpheliyi etkisiz hale getirdikten sonra küçük bir camı kırarak dışarıda pusuda bekleyen kalabalık bir Türk polisi grubunun içeri gelip kendisine yardım etmesi için sinyal verdi. Dakikalar geçti ama içeriye giren yoktu. Sabırsızlanan White dışarıda bekleyen polislerin dikkatini çekmesini umarak başka bir pencereye bir sandalye fırlattı.¹ “Joe” ve “Bob” tutuklandıktan sonra Türk polis memurları, Üsküdar’da Boğaziçi’nin karşısındaki bir evi basarak on altı kilo eroin ele geçirdiler.² Görünüşe göre baskınlardan habersiz olan Vasil Arcan sonradan Amerikan konsolosluğunun önünde yakalandı. White’in daha sonraki açıklamalarına göre Arcan, Amerika’ya vize başvurusu yapmayı umuyordu ve White binadan ayrılırken ona rastlamamış olsaydı yakalanmayabilirdi.³

White’in soruşturması hem Amerikan hem de Türk basınında kısa bir haber dalgasının konusu oldu. ABD Haber Ajansından kısa bir haber, baskının olduğu gün *New York Times*’da yayımlandı ve bir milyon dolarlık uyuşturucunun ele geçirildiğini duyurdu (White gizli raporunda uyuşturucunun sokaktaki değerinin 36.000 dolara yakın olduğunu belirtmişti).⁴ İstanbul’un günlük gazetesi *Akşam*, eroin kaçakçılığı suçuyla yargılanan dört kişinin tutuklanmasına yol açan olayları, röportajlar ve mahkemede verilen ifadeler aracılığıyla

¹ Burada verilen bilgi, aşağıdaki iki kaynağa dayanmaktadır: Narkotik Komiseri Anslinger’a White’dan #10, 10 Haziran 1948, George H. White Raporları, Kutu 1, Klasör 7, Special Collections Departmanı, Stanford Üniversitesi; James Phelan, “The Calculating Colonel and the Turkish Trap,” *True: The Men’s Magazine* (Ocak 1960), 71–78. Bahsi geçen ikinci kayıt popüler basında yer almış olsa da anlatılanlar White’in 1948 gizli raporuna ve günümüz yerel basın haberleriyle büyük ölçüde örtüşüyor.

² “Eroin Kaçakçıları,” *Akşam* 5 Haziran 1948.

³ Narkotik Komiseri Anslinger’a, White’dan #10, 10 Haziran 1948, George H. White Raporları, Kutu 1, Klasör 7, Special Collections Departmanı, Stanford Üniversitesi.

⁴ Narkotik Komiseri Anslinger’a, White’dan #9, 4 Haziran 1948, George H. White Raporları, Kutu 1, Klasör 7, Special Collections Departmanı, Stanford Üniversitesi; “US Traps 4 in Istanbul,” *New York Times* 4 Haziran 1948.

birkaç gün boyunca detaylı bir şekilde haber yaptı.⁵ Ancak görünüşe göre ABD Haber Ajansının yaptığı haberin tonu, İstanbul'daki bazı basın ve hükümet unsurlarını rahatsız etmişti. Olaydan bir ay sonra, ABD Başkonsolosu C.E. Macy, yerel narkotik biriminin başı Namık Karayel'in operasyon sırasında White'a sağladığı destek için İstanbul valisine kişisel bir mektup yazarak teşekkür etti. Macy'nin valiye yazdığı mektup, daha sonraları kendisinin açıkladığına göre, "White'ın başarılarına gereğinden fazla yer veren ve Türk Polisi'nin arka planda yaptığı çalışmalara yeterince vurgu yapmayan" Amerikan haberlerini dengelemek amacıyla yazılmıştı.⁶

White'ın o yaz giriştiği işleri ele alan haberlerin ötesine bakıldığında bu hikâyenin sadece İstanbullu birkaç uyuşturucu tacirinin yakalanmasından çok daha ilginç ve şüphe uyandıran tarafları olduğu görülür. Baskın, White'ın özel olarak üstlerine belirttiği üzere, tümüyle kendi soruşturma kabiliyetlerinin bir sonucu değildi. Tüm soruşturma, Vasil Arcan'ı potansiyel bir hedef olarak gösteren Namık Karayel'in müdahalesinin sonucuydu.⁷ Arcan, tutuklanmasının ve mahkemeye çıkarılmasının ardından tahliye edildi ve muhtemelen uyuşturucu satışından ötürü bir daha hiç yargılanmadı. Dahası cumhuriyet savcısı, mahkeme salonunda, Arcan'ın muhtemelen White'a uyuşturucu değil halı satmaya çalıştığını söyledi.⁸ Daha sonraları,

"Eroin Kaçakçıları," *Akşam* 5 Haziran 1948; "Amerika'ya Eroin Kaçıran Şebeke Nasıl Yakalandı," *Akşam* 6 Haziran 1948; "Eroin Kaçakçıları," *Akşam*, 8 Haziran 1948; "Eroincilerin Muhakemesine Dün Başlandı," *Akşam* 9 Haziran 1948.

C. E. Macy'den ABD Dışişleri Bakanlığına, 13 Temmuz 1948, Türkiye 1943-48; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

White'ın söyledikleri ile Vasil Arcan, Yusef Kariyon ve İradodos Terapyamos'un tutuklanmasını takip eden ilk davadaki tanıklıklar arasında önemli bir fark bulunuyor. Halka açık duruşmada ifade veren Melina'ya göre, White özellikle Vasil Arcan ile konuşmak istediğini belirtmişti. Yani Melina'ya uyuşturucu satın almak istediğinden hiç bahsetmemişti. Bkz. "Eroincilerin Muhakemesine Dün Başlandı," *Akşam* 9 Haziran 1948

Rıza Çandır'dan Frank White'a, 30 Haziran 1948, Türkiye 1943-48; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

Arcan'ın, İstanbul'daki diğer büyük uyuşturucu kaçakçıları gibi, polis muhbiri olduğu ortaya çıktı.⁹

George White'ın İstanbul'a yaptığı ziyaretin diğer yönleri basınla paylaşılmadı. White 1948'den önce Türkiye'de hiç bulunmamış olmasına rağmen, şehirdeyken tanıdığı ve yardımına başvurduğu bir dizi kişi ve eski silah arkadaşı vardı. Bu kişilerin birçoğu, yeni kurulan Merkezî İstihbarat Teşkilatı'na (CIA) çalışmaktaydı. Diğerleri de Stratejik Hizmetler Ofisi'nin eski ajanları veya muhbirleriydi. Kendi ifadesine göre, Türkiye'deki uyuşturucu ticaretinin doğasını hızlı bir şekilde kavraması bu adamların yardımıyla mümkün olmuştu.

1948'deki Tepebaşı baskını, Federal Uyuşturucu Bürosunun Türkiye'de gerçekleştireceği bir dizi soruşturmanın ilkiydi. Bu soruşturmaların ancak pek azı, George White ve Türk meslektaşlarının Haziran 1948'de keyfini çıkardığı türden bir basın ilgisine nail oldu. Maryland'deki Ulusal Arşivde bulunan dosyalar incelendiğinde, FBN'in sonraki yirmi yıl içinde yürüttüğü soruşturmaların ezici çoğunluğunun çok daha az bir başarı elde ettiği görülüyor. Elde ettikleri pek çok delil ve birçok soruşturma sonuçsuz kalmış ve yarım bırakılmıştı. Bu dönemde, İçişleri Bakanlığı'nda bulunduğu düşünülen Türk arşiv kaynaklarının yardımı olmadan Türkiye Genel Emniyet Müdürlüğü'nün başarı veya başarısızlık oranının ne durumda olduğunu bilmek mümkün değildir. Yerel basındaki haberler ve gizli Amerikan araştırmaları, başarının büyük ölçüde alelade kullanıcılar, satıcılar ve uyuşturucu kaçakçıları pahasına sağlandığını göstermektedir. Türk yetkilileri bu dönemde büyük uyuşturucu kaçakçıları adalet önüne getirdiğinde, bir Amerikan ajanı veya ajansının övgü aldığı nadiren görülürdü.

Bu bölüm büyük ölçüde, Türkiye ve Amerika'nın 1948 ile 1967 yılları arasındaki ortak uyuşturucu karşıtı faaliyetlerin doğasını ve önemini keşfetmeye yönelik bir girişimi temsil et-

⁹ Charles Siragusa'dan H. J. Anslinger'a, 14 Ağustos 1950; Türkiye, 1950; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

mektedir. Bu değerlendirmenin üç amacı vardır. Önceki bölüme dayanarak inşa edilen bu bölüm, öncelikle Amerikalı ve Türk yetkililerin İstanbul'daki organize suççu nasıl algıladıklarını, neden öyle algıladıklarını ve kolektif yaklaşımlarının doğasını anlamaya çalışacak. İkinci olarak, afyon tüccarlarının ve kaçakçılarının İstanbul'un yerel yönetimi ve Ankara'da bulunan ulusal hükümet içindeki bireyler ve kurumları nasıl etkilediğini ve etkileşim kurduklarını gözler önüne serecektir. Üçüncü olarak bu bölüm, gizli Amerikan ve Türk operasyonlarının Türk uyuşturucu ticaretinin denetimi (ve bir dereceye kadar inşası) ile ne ölçüde kesiştiğini vurgulamaya çalışacaktır.

Bu üç meseleyi gereğince işleyebilmek için, Amerika ve Türkiye'nin uyuşturucu konusunda girdikleri bu ilk dolaysız iş birliğine zemin oluşturmuş daha geniş bir dizi konu ve eğilimi de ele almak gerekmektedir. Savaş sonrası dönemdeki Türk afyon ve eroin ticaretine dair anlayışımız ve algılarımız, tarihin bu noktasındaki Türk ve Amerikan emniyet teşkilatlarının kapsamının genişlemesi ve operasyonel gelişimlerinin doğrudan bir sonucudur. Türkiye'ye gelen FBN ajanları, genellikle Amerika Birleşik Devletleri'ndeki organize suç dünyası hakkında güçlü bir bilgi birikimine sahipti ve hatta konuyla ilgili daha güçlü kanaatleri vardı. Bu seçkin grup için, İstanbul ve Anadolu içindeki uyuşturucu kaçakçılara karşı mücadele, New York veya Chicago'daki gangsterler ve mafya ailelerine karşı verilen mücadele ile aynıydı. Eğer Amerikan ajanlarının anlatıları doğruysa, organize suç tehdidi ve eroin ticareti, Genel Emniyet Müdürlüğü tarafından istihdam edilen Türk polis memurlarında benzer bir aciliyet veya dehşet duygusu uyandırmaktaydı. Bu iki devletin temsilcileri bir dizi konuda anlaşıp iş birliği yapmış olsa da Türklerin İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yirmi yıl boyunca Amerikan meslektaşlarının etkisi ve taleplerine karşı evhamlı veya daha fenası, düşmanca bir tavır takındığı kesindir.

Amerikalıların Türkiye'den çıkan uyuşturucuları denetleme ve engellemeye duyduğu ilgi hem Amerika Birleşik Devletleri

hem de Türkiye’de bulunan önemli iç ve dış güvenlik kurumlarının eşi görülmemiş bir reform ve genişleme sürecine tabi tutulduğu bir döneme denk geldi. İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte, FBN hızla büyüdü. Artık daha büyük bir bütçeye sahip olan Washington, Harry Anslinger ve ekibini hem içerdeki hem de dışarıdaki uyuşturucu kaçakçıları takip etme konusunda daha çok destekler oldu. Uyuşturucuların, Amerika Birleşik Devletleri’nin iç güvenliği için giderek daha büyük bir tehdit oluşturduğu düşünülürken FBN dünyanın çeşitli yerlerindeki ana kaçakçılık şehirleri ve bölgelerinde sağlam fiziksel varlığını oluşturmaya çalıştı. FBN’in uyuşturucularla savaşının globalleşmesi, Amerika Birleşik Devletleri’nin askeri ve istihbarat kurumlarının diğer unsurları tarafından da benimsenen, önemli müttefik devletleri destekleme ve kolektif bir güvenlik çerçevesine entegre etmeye yönelik eşit derecede kararlı ve çok daha büyük bir çabanın yansımasıydı. Soğuk Savaş bağlamında, bu duruş ve yabancı müttefiklerle etkileşim, Amerikan hükümetinin diğer kolları gibi FBN’i de Türkiye dahil olmak üzere, çeşitli yabancı ülkelerde yeni yaklaşımlar yayıp, yeni kurumlar oluşturmaya sevk etti.

ABD Ulusal Arşivlerinde bulunanların dışındaki belgeler, anılar ve çalışmalar, FBN’in Türkiye ve diğer bölgelerdeki faaliyetlerinin özellikle CIA’nin çalışmalarını genişlettiğini göstermektedir. Bu iki kurum arasında oluşan iş birliği İkinci Dünya Savaşı sırasında doğdu, ancak Amerika Birleşik Devletleri Soğuk Savaş’a girince daha da güçlenip karmaşıklaştı. Şu anda halka açık durumdaki kanıtlar, FBN’in hem içeride hem de dışarıda CIA’nin gizli faaliyetlerini örtbas etmeye yardımcı olduğunu ve istihbarat toplama ve paramiliter operasyonlarının etki alanını genişlettiğini göstermektedir. Türkiye örneğine bakıldığında, CIA’nin Amerikalı narkotik ajanlarına Türk yeraltı dünyası hakkında bilgi sağlama ve Ankara’daki hükümetle temas konusunda yardımcı olduğu da açıktır.

Soğuk Savaş’ın başlaması, Türkiye’deki emniyet teşkilatlarının boyutu, kapasitesi ve kapsamında da benzer bir genişle-

meyi tetikledi. Doğu'ya dönük bir Sovyet istilasına tehdidinin, ülkede solcu veya isyankâr hareketlere karşı giderek artan endişelerle birleşmesi, İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yirmi yılda ülkedeki gözetim ve denetime yönelik artan bir dikkat ve özen doğurdu. Türkiye'nin Emniyet Genel Müdürlüğü'nün (EGM) uyuşturucu karşıtı faaliyetlere ilişkin reformu başlangıçta tek bir kişinin, Kemal Aygün'ün sorumluluğundaydı. Aygün'ün liderliği altındaki EGM, uyuşturucu karşıtı faaliyetlere ondan önceki diğer dönemlerin hepsinden çok daha fazla zaman, enerji ve güç harcadı. Aygün, ülkede uyuşturucuyla mücadelenin “Amerikanlaştırılmasını” savunan bir kişiydi, ancak FBN ajanlarının, EGM başkanı olarak görev yaptığı süre boyunca Aygün'e karşı hissettikleri hayal kırıklığı giderek arttı. 1960 yılına gelindiğinde bu ilişki, Türk ordusunun sivil hükümeti devirmesiyle çarpıcı bir şekilde sona erecekti. 1960 darbesinden sonra ortalık nihayet yatışınca Anslinger ve FBN'deki diğer ajanlar, Türkiye'deki en yakın müttefiklerinin ülkenin en önde gelen kaçakçılarının birçoğuna yardım ettiğini ve koruduğunu fark ettiler.

Kemal Aygün'ün yükselişinin ve düşüşünün hikayesi ile Türkiye'nin organize suç ve uyuşturucu kaçakçılığına yaklaşımının daha genel evrimi, yirminci yüzyılın ortasında cumhuriyette gerçekleşen daha derin değişikliklerin belirtisiydi. Aygün'ün 1950'de Ankara'da göreve gelmesi, Adnan Menderes'in Demokrat Parti'sinin ülkenin ilk sahici çok partili seçimindeki zaferiyle aynı zamana denk geldi. Demokrat Parti'nin zaferi, ülkenin siyasi sahnesine yeni kişilikler ve imtiyazlar getirerek Türkiye'nin ulusal ve yerel yönetiminin gidişatını kökten değiştirdi. Ne var ki, Türk siyaseti içindeki bu taze kana rağmen, Demokrat Parti yetkililerinin yanı sıra yerel bürokratlar ve kolluk kuvvetleri memurları da İstanbul, İzmir ve diğer yerlerdeki büyük uyuşturucu kaçakçılarının artan finansal ve siyasi nüfuzu ile hâlâ savaşmak zorundaydı. Aygün'e yöneltilen yolsuzluk ve suç ortaklığı suçlamaları, daha az ya da eşit siyasi öneme sahip başkalarına da aynı şekilde

(fakat genellikle halka açıklanmadan) yöneltildi. Menderes dönemindeki uyuşturucu ticareti ve denetimi, bir bakıma, uyuşturucu kaçakçılarının bir dereceye kadar siyasi otorite sahibi olduklarına işaret ediyor. Kemal Aygün ve birçok başka kişiye yöneltilen yolsuzluk ve suç ortaklığı suçlamaları, Türkiye’nin yeraltı dünyasındaki önemli aktörlerin Türk yönetimi ve siyasetinin işleyişi içinde normalleştirilip bütünleştirilmeye başlandığı iddiasına temel sağlamaktadır. Aynı zamanda, Türk devletinin unsurlarının da Türkiye’nin yasa dışı uyuşturucu ekonomisinin gücünün kapmasını genişletme ve geliştirme konusunda kritik roller oynadığı açıktır.

Bu döneme ait belgeler, tanıklıklar ve haber yazıları incelendiğinde, Menderes dönemindeki uyuşturucu karşıtı politikalar ve denetim ile ilgili hâlâ anlaşılamayan bir kısım bulunmaktadır. Çağdaş kaynaklara göre, Aygün ve EGM tarafından yürütülen uyuşturucu önleme faaliyetleri, daha genel bir iç ve dış istihbarat toplama aracı olarak da kullanılmış olabilir. Dahası, özellikle 1960’da askeri rejim tarafından yargılandıktan sonra, Kemal Aygün ve Demokrat Parti’nin Türk yeraltı dünyasını özel silahlı çeteler veya paramiliter gruplar oluşturmak için kullanmış olabileceğine işaret eden bazı kanıtlar bulunmaktadır. Bu son iddiaları tamamen doğrulamak zor olsa da Demokrat Parti ile şehir çetecileri arasında kurulmuş böyle dolaysız bir ittifakın, geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerinden bu yana var olan eğilimlerle uyumlu olduğunu söyleyebiliriz.

Ajanlar, Bütçeler ve Yöntemler: Fbn’in 1945-67

Yıllarında Türkiye’deki Mücadelesinin Kritik Faktörleri

J. Edgar Hoover’ın ifadesiyle suç ve Komünizm, savaş sonrası Amerika’da özgürlüğün “ikiz düşmanları”ydı.¹⁰ Ancak Hoover, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki görev süresi boyunca

¹⁰ Bernstein, *Greatest Menace*, 48.

kamuoyu önünde “Amerikan mafyası”nın tek bir etkisini kabul etmek şöyle dursun, varlığını bile reddetti. Onun aksine Harry Anslinger, organize suç tehdidini şiddetle ve yüksek sesle kınadı. Anslinger ilk olarak 1950’de Kefauver Komitesi önünde ve daha sonra 1963’te John McClellan’ın Senato soruşturmasında, Amerikan mafyasının Amerika Birleşik Devletleri içindeki tüm büyük suç faaliyetlerine hâkim olan, koordine fakat merkezî olmayan bir oluşum olduğuna vurgu yaptı. Bu teze daha fazla inandırıcılık kazandıransa, Charles Siragusa ve George White’in (ki her ikisi de Kefauver Komitesi adına araştırmacı olarak görev yapmaktaydı) desteği ve tanıklığıydı. Anslinger’in Kefauver soruşturmaları sayesinde kazandığı ün, mesleki kariyerini öteden beri işgal etmiş benzer başka bir soruna ilişkin bir tezini öne sürmesine de kapı açtı. Anslinger’a göre eroin, yurt dışındaki komünistlerin elinde giderek bir silah haline geliyordu. Anslinger önce Kefauver Komitesi, ardından da McClellan Komitesi önünde, Çin’in uyuşturucu maddeleri Amerika Birleşik Devletleri’ne ihraç eden başlıca ülke olduğunu ve bu durumun Çin Komünist Partisi’nin Amerika Birleşik Devletleri’ne sızmasına ve tesir etmesine olanak sağladığını öne sürecekti.¹¹ Anslinger otobiyografisinde şöyle diyordu: “Bazı Komünistler ve yandaşlarının dünya çapına yayılmış suç şebekesiyle kâr ve yıkıcı politikalar üzerine el sıkışması için tüm olanaklar mevcut. Dünya hakimiyetini ele geçirme yolunda önlerine çıkan hedefleri zayıflatmak ve yok etmek amacıyla uyuşturucuları “altıncı” kol haline getirebilmeleri için tüm olanaklar mevcut.”¹²

Bununla beraber FBN’in açıkladığı istatistiklerin, İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda uyuşturucuların Amerikan toplumu için oluşturduğu ölümcül tehlikenin derecesi veya boyutuyla çeliştiği görülmektedir. Örneğin, 1947’de FBN, uyuşturucularla ilgili 2.340’tan fazla “ihlal” bildirdi (bunların

¹¹ Bkz. McWilliams, *Protectors*, 152–153.

¹² Anslinger ve Oursler, *The Murderers: The Story of the Narcotics Gang*, 295.

dörtte biri yalnızca New York eyaletindeki tutuklamalardan kaynaklanıyordu).¹³ Bu sayı 1952'de 2.500'ün üzerine çıktı ve 1955'te 2.000'e düştü.¹⁴ 1953 ile 1956 arasında FBN, 150 milyonun üzerindeki nüfustan 35,835 kişinin uyuşturucu bağımlılığı tedavisi gördüğünü tahmin ediyordu.¹⁵ FBN, on yıl sonra uyuşturucu bağımlılığı nedeniyle hastaneye kaldırılan kişilerin sayısında önemli bir artış bildirdi ama yine de bu sayı (59.720), Amerika Birleşik Devletleri'nin genel nüfusuyla karşılaştırıldığında oldukça küçüktü.¹⁶

Anslinger'ın, Çin'deki eroin kumpasının varlığı bir yana önemi konusundaki iddiası bile çetrefilli bir meseleydi. Sovyetler Birliği ve diğer bazı devletler, Anslinger'ın Komünist eroin kumpası iddiasını kati bir şekilde reddetti.¹⁷ Örneğin, Hong Kong'daki İngiliz yetkililer, Çin Halk Cumhuriyeti'nde (PRC) gizli bir eroin endüstrisi iddiasının “gülünç ve temelsiz” olduğunu ilan ederek, 1949'dan beri PRC'den önemli miktarda uyuşturucunun ele geçirilmediğini belirtti.¹⁸ Amerika'nın Çin'e yönelik tutumu karşısındaki muhalefet, Anslinger'ın

¹³ 31 Aralık 1947 İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1948), 29.

¹⁴ 31 Aralık 1952 İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1953), 26; 31 Aralık 1955 İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1956), 38.

¹⁵ 31 Aralık 1956 İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1957), 36. Charles Siragusa'ya göre, “uyuşturucu bağımlıları” hakkındaki veriler, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki düzenli afyon kullanıcılarının sayısını yansıtmaktadır. Otobi-yografisine göre, bu rakamlar sağlık görevlileri ve polis memurları aracılığıyla toplanmıştır. Siragusa, bazılarının Amerika Birleşik Devletleri'nde 1960'ların başlarında yarım milyon bağımlı olduğunu tahmin ettiğini belirtir, ancak böyle spekülatif bir rakamın, nadiren marihuana içen veya barbitüratlar, sakinleştiriciler veya halüsinojenler gibi diğer uyuşturucuları kullananlarla düzenli eroin kullanıcılarının toplamı olacağını öne sürer. Bkz. Siragusa ve Wiedrich 204–205

¹⁶ 31 Aralık 1966 İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1967), 51.

¹⁷ Anslinger ve Oursler, *The Murderers: The Story of the Narcotics Gang*, 229; McWilliams, *Protectors*, 151.

¹⁸ McWilliams, *Protectors*, 152–153. Anslinger'ın 1967'de emekli olması ve FBN'nin dağılmasıyla, Washington FBN'nin Çin'e yönelik önceki suçlamalarını

1950'lerde Birleşmiş Milletler ile etkileşimleri sırasında karşılaştığı diğer zorluklara nispeten önemsiz bir meseleydi. Bu on yılın büyük bir bölümünde Anslinger, uluslararası toplumu, küresel uyuşturucu ticaretini denetleyen yeni ve güçlü bir sözleşmeye yönlendirmek için çabaladı. 1950'li yılların ilerleyen dönemlerinde, Birleşmiş Milletler içinden giderek daha fazla temsilci, Amerika'nın uyuşturucu üretimine sıkı uluslararası kısıtlamalar getirme taleplerine karşı çıkmaya başladı. Anslinger'ın çalışmaları BM'nin Uyuşturucu Maddelere Dair Tek Sözleşmesi'nin nihayet 1961'de kabul edilmesiyle sonuçsuz kaldı. Uyuşturucu üreten devletlere getirdiği yetersiz uluslararası kısıtlamaların yanı sıra, uyuşturucu kullanıcılarının hapsedilmesine yönelik onayın eksikliği (ki o dönemde "sivil taahhüt" olarak adlandırılıyordu) nedeniyle Anslinger, sözleşmenin FBN varlığını artık gereksiz göreceğinden korkuyordu. Devletlerin ulusal düzeyde uyuşturucu denetimine nezaret etmek için "özel bir idare" oluşturmalarını zorunlu kılan belirli bir açıklamanın bulunmaması (ki böyle bir açıklama 1931 Milletler Cemiyeti anlaşmasında bulunuyordu) yüzünden Anslinger, FBN'in kuruluşundan bu yana sahip olduğu yetki ve özerkliği pekiştiren politik ve diplomatik gövdeyi kaybetmiş oldu.¹⁹

Yine de Anslinger'ın bürosu tüm bu zorluklara karşın, İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yirmi yıl boyunca Washington'da olağanüstü bir mali ve siyasi destek dalgasından yararlandı. 1945'te Amerika Birleşik Devletleri Kongresi, FBN'e 1,3 milyon dolarlık bir meblağın biraz üstüne çıkan bir finansman sağladı. Anslinger'ın federal hizmetten emekli olacağı 1962 yılına gelindiğinde Kongre, büroya 4,4 milyon dolar tahsis etti.²⁰ FBN, savaş sonrası dönemde genellikle yetersiz kaynaklar almaya devam etti ancak federal destekteki

nihayet reddetti ve Pekin'in afyon üretimine karşı yürüttüğü başarılı kampanyayı takdir etti. Bkz. McCoy, *Politics of Heroin*, 124.

¹⁹ McAllister, *Drug Diplomacy in the Twentieth Century*, 98, 190–192, 221–222.

²⁰ Kinder, "Shutting Out Evil," 131.

bu önemli genişleme, bu dönem boyunca Amerika Birleşik Devletleri’ndeki emniyet kurumlarının genel gelişiminin bir yansımasıydı. 1940 yılında Hoover’ın FBI’ı 2.400’den fazla ajana sahipti. 1960 yılına gelindiğinde FBI, yaklaşık 15.000 ajan istihdam etmekteydi.²¹ ABD federal emniyet kurumlarının genişlemesi, Soğuk Savaş’ın erken dönemlerinin atmosferi ve siyasi hassasiyetleri ile sahiden uyum içindeydi. Yönetimsel olarak askeriyeden ayrı olsa da FBN’in olgunlaşması ve genişlemesi, Amerika’nın savaş sonrasındaki “ulusal güvenlik devletinin” genel yapısıyla güçlü bir bağlantı içindedir. Örneğin Truman döneminde artan savunma harcamaları, CIA ve Ulusal Güvenlik Konseyi’nin oluşturulması gibi Amerikan sivil-askeri ilişkileri alanındaki önemli yeniliklerle uyum içindeydi. Bu dönemdeki ciddi ideolojik ve jeostratejik kaygı ve kuruntular, Washington’ın Amerika’nın ulusal ve uluslararası çıkarlarını korumak için kullanılabilecek tüm kurumları veya departmanları finanse etme ve daha da genişletme konusundaki sonu gelmez taahhüdüne neden oldu.²² Hatta ulusal güvenlik çevreleri içinde, samimi ve diğerkam değerlere sahip gibi görünen Birleşik Devletler Barış Gönüllüleri’nin bile yurt dışında Amerikan güvenlik hakkını korumak için belirli bir rol oynaması gerektiği düşünülüyordu.²³

Türkiye, Amerikan güvenlik politikasının yeni Soğuk Savaş çerçevesi içinde önemli bir konumdaydı. Adnan Menderes, dönemin Büyükelçisi George McGhee ile yaptığı bir görüşmede, Türkiye’nin Sovyetler Birliği’ne karşı Ortadoğu’nun

²¹ Todd Masse ve William Krouse, “The FBI: Past, Present and Future,” Congressional Research Service (<<http://www.fas.org/irp/crs/RL32095.pdf>>), erişim tarihi: 28 Eylül 2012.

²² Bkz. Douglas Steward, *Creating the National Security State* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2008).

²³ Elizabeth Cobbs Hoffman, “Decolonization, The Cold War, and the Foreign Policy of the Peace Corps,” *Empire and Revolution: the United States and the Third World Since 1945*, Peter Hahn ve Mary Ann Heiss (ed.), (Columbus: Ohio State University, 2001), 123–153.

“kalesi” olduğu konusuna ısrarla vurgu yapmıştı.²⁴ 1948 ile 1971 yılları arasında Türkiye, Washington’dan yaklaşık 4.4 milyar dolar (ve askeri ve güvenlik amaçları için başka bir 185 milyon dolar kredi) askeri yardım aldı.²⁵ Washington’dan gelen milyonlarca dolarlık doğrudan askeri yardım, büyük askeri üslerin inşasını (örneğin, Türkiye’nin güneyindeki İncirlik üssü) ve Türkiye’nin silahlı kuvvetlerinin çeşitli unsurlarının modernleştirilmesini ve gerekli teçhizatla donatılmasını mümkün kıldı.²⁶ Amerikan askeri yardımı (ki bu, finansmanın yanı sıra uzmanlığı da içeren bir yardımdı) Washington’dan gelen doğrudan ekonomik yardım ile desteklendi. Marshall Planı çerçevesinde Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri’nden 183 milyon dolar ekonomik destek aldı.²⁷ Türkiye’nin tarım sektörünü canlandırmak umuduyla Washington, Türk çiftçilerine traktör gibi Amerikan yapımı sermaye mallarını sağladı ve barajlarla yolların inşasını finanse etti.²⁸ Türkiye’nin Amerikan mali yardımını coşkuyla karşılayan ihtiyaç sahibi konumu, Sovyetler Birliği’ni ek yardım teklifleri sunmaya teşvik etti.²⁹

Başlangıçtaki büyük stratejisinin doğasını belirlemek zor olsa da Anslinger’ın Türkiye’yi ve genel anlamda Ortadoğu’yu, Amerika’nın küresel yasa dışı uyuşturucu ticaretiyle mücadelesinin merkezine koyduğu belliydi.³⁰ Anslinger’ın PRC’ye yönelik hamlesi bir yana, kendi başına FBN’in iç yazışmaları

²⁴ 10 Şubat 1952 tarihinde Türkiye’deki Amerikan Büyükelçisi (McGhee) tarafından tutulan görüşme tutanağı, *Foreign Relations of the United States, 1952-1954 C. VIII: Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean* (Washington DC: Government Printing Office, 1988), 877.

²⁵ Jim Zanotti, “Turkey-U.S. Defense Cooperation: Prospects and Challenges,” Congressional Research Service, 8 Nisan 2008, 4.

²⁶ George S. Harris, “Turkey and United States,” *Turkey’s Foreign Policy in Transition, 1950-1974*, Kemal Karpat (ed.), (Leiden: E.J. Brill, 1975), 56-57.

²⁷ William Hale, *Turkish Foreign Policy, 1774-2000* (Londra: Routledge, 2012), 83.

²⁸ Zürcher, *Turkey*, 234-236.

²⁹ Current Intelligence Bulletin, 13 Nisan 1956, CIA-RDP79T00975A00250017 0001-5, CIA Kayıt Arama Aracı (CREST); ABD Ulusal Arşiv Binası, College Park, MD.

³⁰ “Amerika’ya Eroin Kaçıran Şebeke Nasıl Yakalandı,” *Akşam* 6 Haziran 1948.

bile Türk afyonunun kaynağında bastırılmasının, Amerika Birleşik Devletleri’nde bağımlılık tehdidini ortadan kaldırmak için hayati öneme sahip olduğunu açıkça ortaya koyuyor.

FBN’in Türkiye’deki uyuşturucu karşıtı operasyonlarına doğrudan müdahale ettiği 20 yıl boyunca, büronun kontrolünde bulunan üç kritik faktör, Amerikan ajanlarının çalışmasını sürekli olarak engelliyor veya zorlaştırıyordu. Bunların ilki ve muhtemelen en az tartışılanı, Türk dili, politikası ve kültürüne dair bilgi eksikliğiydi. 1948 ile 1967 yılları arasında Türkiye’ye gönderilen ajanların neredeyse hiçbiri Türkçe bilmiyordu (bir tek Sal Vizzini, ülke içinde birkaç yıl geçirdikten sonra meslektaşlarıyla konuşacak kadar Türkçe öğrendiğini iddia etmişti).³¹ Bazı ajanlar ikinci bir dilde belli akıcılıkta konuşabiliyordu, ancak FBN’in Türkiye’deki tüm temsilcileri Türkçe konuşan (suçlu, muhbir veya yetkili olsun) yerlilerle etkileşimde bulunmak için genellikle tercümanlara güvenmek zorunda kalıyorlardı.

İkinci sınırlayıcı faktör ise paraydı. FBN’in bütçesi elbette 1950’ler ve 1960’larda artmıştı ama Türkiye ve diğer bölgelerde soruşturma yapan ajanlara yönelik mali destek genellikle sınırlıydı. Yıllar sonra bürodaki kariyerini yad eden Joe Arpaio’ya göre FBN, “paraya o kadar muhtaçtı ve bu nedenle yürüttüğü organizasyonlar o kadar sınırlıydı ki” Arpaio, Türkiye’deki uzun görevi sırasında eşini de yanında getirmek için uçak bileti almaya para bulamamıştı.³² Ne Arpaio ne de FBN’in diğer üyeleri, resmî yazışmalarında Anslinger’a veya başka bir üst düzey yöneticiye bu durumdan bahsetmiştir. Öte yandan Anslinger, anılarında, ajan olarak yaşamın gerçekten

³¹ 1951-52 yılı dosya klasöründe, birinin afyon ticareti ile ilgili kelimeler ve ifadelerle ilgili bir liste hazırladığı görülür (örneğin **afyon**: opium, **afyonkeş**: opium smoker, **esrar çekmek**: to smoke hashish, **esrar tekkesi**: hashish den, **uyuşturucular**: narcotics, vb.). Bunun dışında, FBN dosyalarında ajanların resmi olarak Türkçe eğitimi aldığına dair herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Bkz. Memorandum Raporu, 26 Ocak 1960, Türkiye, 1960-61, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

³² Joe Arpaio ve Len Sherman, *Joe’s Law* (New York: Amacon, 2008), 153-154.

kendi başına bir zorluk olduğunu yazmıştı. Ajanları saat başına ücret almıyor ve dış destek olmadan uzun süreler boyunca (gizliliklerini korumak adına tutuklama, yargılama ve hapis cezasına çarptırılmayı da içeren) gizli görevlerde bulunmak zorunda kalıyordu. Hem büyük hem de küçük davalar, bireysel atılım ve beceri sayesinde yürütülüyordu. Anslinger'in değerlendirmesine göre gerçekten iyi ve adanmış bir ajan, "amaçla aşılanmış bir mücadeleydi. Ömrünü, uyuşturucu kaçakçılara karşı verdiği bu savaşın içinde geçirirdi."³³

FBN'in çalışmaları önündeki üçüncü ve daha karmaşık bir problem, güvenilir ve bağımsız istihbarat kaynaklarının bulunmamasıydı. Bir ajanın yurt dışı soruşturmalarını yürütmesine yardımcı olabilecek iki olası istihbarat kaynağı vardı. İlki, Uluslararası Polis Teşkilatı, yani İnterpol'dü. İnterpol, FBN ve diğer ulusal ve yerel kolluk kuvvetleri birimlerine şüphelinin temel kişisel bilgilerini ve sicil kaydını içeren genel bir dosya tedarik ediyordu. Ancak çok sayıda polis ajansı ile etkileşim ve iş birliği içinde olsa da İnterpol topladığı bilgileri bağımsız olarak doğrulama imkanına sahip değildi.³⁴ Yurt dışında çalışan bir ajan için istihbarat ve destek sağlayabilecek olası ikinci kaynak CIA idi. Önceki bölümde bahsedildiği üzere, CIA 1948'den itibaren bazı önemli İstanbul kaçakçıları hakkında detaylı bir dosya tutuyordu (ki bu, bilgilerin büyük olasılıkla OSS'den devralındığını göstermektedir). Ulusal Arşivlerdeki dosyalar CIA'den özel olarak elde edilen bilgilere dair belirli hiçbir referans içermese de 1950'lerde Türkiye'de görev yapan Sal Vizzini'nin anıları, FBN'in CIA mevkidaşlarıyla bilgi paylaştığını açıkça göstermektedir. Vizzini, İstanbul'daki ABD konsolosluğunda "Napolyon" adını taktığı CIA ajanı ile kurduğu temas sayesinde sahte kimlikler, işinin ehli tercümanlar, silahlar ve güvenli iletişim hatları gibi bir dizi değerli ürün

³³ Anslinger ve Oursler, *The Murderers: The Story of the Narcotics Gang*, 132-134.

³⁴ İnterpol'ün tarihine ilişkin daha detaylı bilgi için bkz. Fenton Bresler, *Interpol* (New York: Penguin Books, 1993).

ve hizmete anında erişebiliyordu.³⁵ Bu destek karşılığında Vizzini, ajansa taşeron hizmetlerde bulunuyor ve el altından yürütülen operasyonları onlar adına bizzat gerçekleştiriyordu.

FBN ajanlarının 1948'de İstanbul'da işe koyulduklarındaki kısıtlı istihbarata rağmen, Anslinger'in adamları DPS'nin yardımını ve kendi yöntemleriyle Türk uyuşturucu ticaretinin epey karmaşık bir haritasını çizebilmişti. Örneğin George White, 1948 yazında ünlü uyuşturucu kaçakçılarının isimleri, adresleri ve son dönemdeki tutuklama kayıtları da dahil, bir dizi fotoğraftan oluşan bir dosya elde etmişti.³⁶ Daha sonraları, 1951 sonbaharında, İstanbul'daki yerel Emniyet Müdürlüğü ofisinin ikinci bölümü (yani uyuşturucu bürosu), Ajan Frank Sojat'a şehirde faaliyet gösteren "birinci el" ve "ikinci el" uyuşturucu kaçakçılarının güncel bir listesini teslim etti.³⁷

Amerikalı ve Türk ajanların ellerindeki bilginin birçoğunu paralı muhbirlerden elde ettikleri açtı. Paralı muhbirlerin kullanımı, FBN'in sık tercih ettiği bir soruşturma aracıydı. Bilhassa emniyet teşkilatları, valilikler, yargıçlar ve bölge avukatları gibi yerel topluluklarla köklü bağları olan kaçakçıların suçunu ispat etmek için delil toplamak, Anslinger'in ifadesiyle "yasal yaptırımın en güç görevlerinden biri"ydi. Buna karşın Anslinger'in anılarında öne sürdüğü üzere, suç dünyası içindeki bazı kişileri konuşmaya ikna eden bir dizi kişisel sebep bulunuyordu: "kâr, kendi davalarına ilişkin bir fikir, hasta veya ölmekte olan bir eş veya anneye yardım, intikam veya sadece vicdan."³⁸ Anslinger, bu muhbirleri intikam tehlikesinden "en iyi şekilde korumak için" büronun elinden

³⁵ Vizzini, *Vizzini: The Secret Lives of America's Most Successful Undercover Agent*, 108.

³⁶ Başlıksız fotoğraf dizisi (Türkçe versiyonu), 1948, Türkiye, 1943-48; Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosunun Konu Dosyaları, 1916-70; Uyuşturucu ile Mücadele Dairesi Kayıtları, Kayıt Grubu 170; ABD Ulusal Arşiv Binası, Silver Spring, MD.

³⁷ Frank Sojat'tan Harry Anslinger'a, 1 Ekim 1951, Türkiye, 1951-52; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

³⁸ Anslinger ve Oursler, *The Murderers: The Story of the Narcotics Gang*, 4-5.

geleni yaptığını vurgularken, FBN'in polis faaliyetlerine yönelik yaklaşımına ilişkin atladığı nokta, büronun deyimiyle bu "özel personellerin" bir soruşturmanın tamamlanmasından önce ve sonra suç dünyasında aktif kalmaya ne dereceye kadar devam ettikleridir. Göreceğimiz gibi, İstanbul'daki hem Amerikan hem de Türk faaliyetlerine yardımcı olan birçok paralı muhbir, yıllarca "özel personel" statüsü maskesi altında uyuşturucu tüccarlığı yapmaya devam etmişlerdir.

Diğer hafifletici faktörlerin yanı sıra bu zorluklar, FBN'in Türkiye'deki girişimlerini sık sık engellemiştir. Ancak savaşın hemen sonrasındaki dönemde büronun faaliyetleri tam kapsamıyla değerlendirildiğinde, FBN'in hem Amerika Birleşik Devletleri'nde hem de yurt dışında birçok büyük kaçakçının soruşturulması, tutuklanması ve yargılanmasında önemli bir başarı elde ettiği açıkça görülür. 1945 yılında FBN görevlileri, New York'ta "107. Sokak Çetesi" olarak bilinen bir eroin kaçakçılığı şebekesine bağlı yüzlerce kişinin ABD ve Meksika'da tutuklanmasının koordine edilmesine yardımcı oldu.³⁹ 1951 yılında bir New York bölge başsavcısı, FBN'in yardımıyla nihayet Irving Wexler'in (daha iyi bilinen adıyla Waxey Gordon) uyuşturucu suçlarından yargılanması ve uzun bir hapis cezası almasını sağlayarak iki savaş arası dönemin en güçlü uyuşturucu kaçakçılarından birinin saltanatına son vermiş oldu.⁴⁰ 1950'li yılların ileri dönemlerinde FBN, Antoine D'Agostino,⁴¹ Joseph Orsini,⁴² Vito Genovese,⁴³ Giuseppe

³⁹ 31 Aralık 1945 *İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1946), 22–24; 31 Aralık 1946 *İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1947), 19–20.

⁴⁰ 31 Aralık 1951 *İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1952), 16.

⁴¹ 31 Aralık 1955 *İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1956), 9.

⁴² 31 Aralık 1951 *İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1952), 22.

⁴³ 31 Aralık 1958 *İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1959), 24.

Pici (Lucky Luciano'nun ünlü yardımcısı),⁴⁴ Jorge Asaf y Bala,⁴⁵ ve Giusippe Controni⁴⁶ gibi ünlü gangsterlerin liderliğindeki diğer büyük kaçakçılık şebekelerini de dizginleyecekti. Bu tanınmış kişilerin tutuklanması ve FBN'in Kefauver ve McClellan komitelerine katılımı, FBN'in *modus vivendi*'sinin merkezindeki kritik bir tezi doğrulamış oldu. Amerikan mafyası, Amerika Birleşik Devletleri'nin temelini sarsmayı amaçlayan tekil bir küresel kumpasın parçasıydı. Amerika Birleşik Devletleri'nin genelindeki organize suç faaliyetlerinin büyük bir kısmını totaliter bir hassasiyetle koordine eden mafya neredeyse sadece İtalyan şebekesinden oluşmaktaydı ve bu şebeke etnik veya bölgesel bağlara dayalı güçlü müttefikler kurmuştu (Marsilya'nın Korsikalılar veya İstanbul'un Lazları gibi). Komünist Parti gibi uyuşturucu kaçakçılığı da tüm uluslararası boyutlarıyla, ana akım Amerikan toplumunun gözünde ideolojik ve kültürel olarak (hatta bir bakıma ırksal olarak) yabancı veya "egzotik" bir şeyi temsil ediyordu.⁴⁷

Joseph Valachi'nin açıklamaları, FBN'in Amerika Birleşik Devletleri ve diğer yerlerdeki organize suç tehdidinin analizine daha fazla derinlik kattı. Valachi, kendi deyimiyle New York'lu Genovese suç ailesinin piyonlarından biriydi ve 1963'teki McClellan soruşturmasının bir numaralı tanığı olarak Amerika'daki organize suçun işleyişine dair eşsiz bir içgörü sağladı. Amerikan mafyasını oluşturan yapıyı, kişilikleri ve kültürü ayrıntılı bir şekilde açıkladı (söz konusu, birçok Amerikan mafya aktörünün resimlerini ve sıralamalarını içeren şematik çizimlerin yardımıyla daha da ayrıntılandırılan bir kozmolojidi). Amerikan mafyasının, 1930'larda Sicilyalı ve Amerika doğumlu İtalyan taraflar arasında meydana gelen belirleyici bir

⁴⁴ 31 Aralık 1959 *İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1960), 20.

⁴⁵ 31 Aralık 1959 *İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1960), 20.

⁴⁶ 31 Aralık 1959 *İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1960), 21.

⁴⁷ Woodiwiss, *Organized Crime and American Power*, 243–248.

çete savaşından evrildiğini iddia etti: Castellammarese Savaşı 1931’de sona erdiğinden beri, Ulusal Komisyon adıyla bilinen yekpare bir yönetim kurulu, “La Cosa Nostra” tarafından yürütülen ulusal ve uluslararası faaliyetlere başkanlık etmekteydi.⁴⁸

Joseph Valachi’nin açıklamaları Amerika Birleşik Devletleri’nde günümüze kadar devam eden organize suçla yönelik algıyı oluşturmuş veya güçlendirmiş ve mafya yaşamının hem film hem de televizyon uyarlamalarına malzeme sağlamıştır.⁴⁹ Bir grup yasa dışı ticaretin hakimiyetini elinde tutan bağdaşık ve kumpasçı “etnik” şebekelerin varlığına vurgu yapan Amerika’nın organize suç tanımı, dünya genelinde “mafya”ları incelemek ve tanımlamak için kullanılan bir yaklaşım modeli olarak 1960’lardan bu yana yabancı hükümetler ve uluslararası kuruluşlarca kümülatif biçimde benimsenmiştir.⁵⁰ Muhtemelen bazı belirli tarihsel eğilimler, dünya genelinde organize suçla mücadele yaklaşımlarının Amerikanlaştırılmasını veya daha geniş anlamda homojenleştirilmesini desteklemiştir. Peter Andreas ve Ethan Nadelmann’ın belirttiği gibi, uluslararası hukuki yaptırım yönetimlerinin oluşturulması, Avrupa imparatorluklarının 18. yüzyılda başlayan büyüme ve sağlanmasından doğmuş bir fenomendir. Uluslararası korsanlık ve köle ticareti ile mücadeleden başlayarak, Büyük Britanya ve Fransa gibi devletler, standartlaştırılmış hukuki yaptırım anlayışlarını ve kurumlarını küresel ölçekte tatbik edebilmek için gereken sistemi ve mekanizmaları (başta büyük güçlü donanmalar olmak üzere) dünyaya sunmuştur. Ulusal ve uluslararası hukuki yaptırım standartları, Amerika Birleşik

⁴⁸ “Castellammarese Savaşı” ve onun Amerika Birleşik Devletleri’ndeki organize suçlar üzerindeki etkisine ilişkin eleştirel bir okuma için bkz. Block, *East Side West Side*, 3–9. Komisyon’un oluşumuna dair incelemeler için bkz. Bonanno ve Lalli, *Man of Honor: The Autobiography of Joseph Bonanno*, 159–165.

⁴⁹ Bkz. Peter Maas, *The Valachi Papers* (New York: Harper Paperback, 2003); Woodiwiss, *Organized Crime and American Power*, 260–261.

⁵⁰ Woodiwiss, *Organized Crime and American Power*, 362–389.

Devletleri’nin yirminci yüzyılda hegemonik bir güç olarak yükselmesiyle daha homojen bir hal aldı.⁵¹

Washington’ın aynı anda hem içeride hem de dışarıda organize suçla mücadele etme derecesi, Soğuk Savaş dönemi ait daha geniş kapsamlı bir düşünce ve strateji kalıbının belirtilerini taşır. “Uluslararası komünist komplo” tehdidinin, Washington’ın küresel bir güç olarak yeni konumuyla birleşmesi Amerikalı politika üreticilerine, ABD’yi ve dış çıkarlarını sağlam bir şekilde savunmak ve sürdürmek amacıyla yabancı polis ve istihbarat servisleriyle etkileşime girmeleri ve müdahalede bulunmaları için eşsiz bir fırsat tanıdı. Özellikle uyuşturucu karşıtı operasyonlar, Soğuk Savaş döneminin politika üreticilerine, bürokratik ve idari reformlara müdahale edebilmek ve müttefikleri arasında uzlaşma sağlayabilmek için etkili ve makul bir araç sağlamıştır. Jonathan Marshall’ın Amerika’nın kontrgerilla stratejisi üzerine yaptığı çalışma, uyuşturucularla mücadelenin, yerel isyancılar ve gerillalarla savaşı çeşitli yabancı hükümetleri destekleme ve silahlandırma için araç sağlamış olduğunu vurgular.⁵² Amerika’nın organize suçla mücadele yaklaşımlarına daha geniş bir perspektiften bakıldığında ve çeşitli şebekelerin eroin ticaretiyle olan özel bağları göz önüne alındığında hem suçluları kovalayan hem de suçların ve suçluların doğasını tanımlayan FBN’in faaliyetlerinin Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri’nin büyüyen hegemonik etki ve nüfuz alanını artırmaya hizmet ettiği açıktır.

Ancak FBN her ne kadar, Türk afyon ve eroin kaçakçılarına ve Lübnan, Fransa ve ABD’deki suç örgütlerine benzer şekilde bölünmez veya birleşik bir yapının parçasıymış gibi davransa da FBN tarafından yayımlanan raporlar ve açıklamalar, Anslinger

⁵¹ Bkz. Peter Andreas ve Ethan Nadelmann, *Policing the Globe: Criminalization and Crime Control in International Relations* (Oxford: Oxford University Press, 2006).

⁵² Jonathan Marshall, *Drug Wars: Corruption, Counterinsurgency and Covert Operations in the Third World* (Forestville, CA: Cohen & Cohen Press, 1991), 11-28.

ve diğerlerinin organize suçun hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bütünsel bir doğaya sahip olduğuna ilişkin iddialarını baltalamaktadır. FBN'in 1950'lerin ortalarında soruşturduğu Özsayar ve Özyürek gibi önemli davalardan neredeyse hiçbiri, Türkiye'de Cali veya Medellin kartelleri gibi ünlü gruplarla karşılaştırılabilecek nitelikte belirgin bir uyuşturucu ağının veya örgütünün varlığına işaret etmemektedir. Dahası, İstanbul'daki büyük eroin toptancılarını Beyrut veya Marsilya'daki kaçakçılar ve dağıtıcılara bağlayan şematik çizelgeler ve haritaların varlığına rağmen, Türk kaçakçılık şebekelerini birleşik "çeteler" veya "mafyalalar" olarak tanımlayan veya tasvir eden çok az gizli FBN kaydı bulunmaktadır.⁵³ Belki de daha önemlisi, FBN tarafından yayımlanan yıl sonu raporlarının, "Fransız Bağlantısını" oluşturan kişiler ve örgütlerle görünüşte bağlantısı olmayan birçok şahıs ve ağı içermesidir. Çeşitli limanlardaki gemilerde küçük miktarlarda afyon ve eroinle sahip denizcilerin sürekli olarak yakalanması, Amerika Birleşik Devletleri'ne akan afyonun büyük ve organize suç örgütlerinin yanı sıra küçük girişimciler ve kaçakçıları da içeren bir ticaret olmaya devam ettiğini gösteriyor (ki bu savaşlar arası döneme dayanan bir durumdur).⁵⁴ FBN, İstanbul-Beyrut-Marsilya ticareti ile bağlantılı olan gruplar ve bireylerin kontrolündeki narkotik

⁵³ Hüseyin Eminoğlu, Ali Osman Tüter, İhsan Sekban ve diğer büyük Türk kaçakçıları ile Lübnan'daki meslektaşları (Sami al-Khoury ve Antranik Paroutian) ve Fransa'daki (Jean-Baptiste Croc, Dominique Ventura ve Dominique Albertini gibi) bağlantıları ayrıntılarıyla gösteren haritalar, McClellan Komitesi'nin nihai raporuna eklenmiştir.

⁵⁴ FBN yıllık raporlarında, afyon sahiplerinin isimlerini ve ele geçirilen afyon miktarını özenle kaydediyordu. Ayrıca ilginç bir şekilde, ele geçirilen birçok denizcinin (ve bunların yerel bağlantılarının) Asyalı (muhtemelen Çinli), Latin (genellikle Meksikalı) veya İtalyan kökenli görünen isimlere sahip olduklarını görülür. FBN'nin yıl sonu raporlarında net olmayan nokta ise, ele geçirilen eroin ve diğer afyonların kökenlerine sürekli dikkat edilmesidir. Savaş sonrası dönemde eroin ticaretinin karmaşıklığını düşünüldüğünde, bir şüphelinin etnik kökeni veya gözaltı yerinin, ele geçirilen uyuşturucunun kaynağına ilişkin bir ipucu vermez. Örneğin, Kaliforniya'daki ABD-Meksika sınırında gözaltına alınan bir Meksikalı'dan ele geçirilen eroinin kaynağı ya Türkiye ya Güneydoğu Asya ya da Meksika'dır (ki Meksika bu üç yerin afyonlarının transit noktası olarak görev yapmıştır).

maddelerin (özellikle uyuşturucuların) yüzdesine ilişkin tahminlerini ancak 1960’ların sonlarında paylaştı. Ne var ki, bu raporlar doğru kabul edilecek olursa, Türkiye’de (ve başka yerlerde) üretilen uyuşturucuyla iş yapan, FBN’in dikkatinden ve propagandasından kaçmış başka birçok “bağlantı” olduğu öne sürülebilir.

FBN’in yalnızca (daha küçük ve dağınık olanların aksine) büyük, birleşik suç şebekelerinin yarattığı tehdidi vurgulaması ve uyuşturucu ticareti gibi faaliyetlerde bulunan etnik, yabancı veya “egzotik” grupların altını çizmesi günümüzde eleştirilerin odağı olmuştur. Bugün, organize suçların uluslararası doğasına yönelik Amerikan yaklaşımlarının gelişimindeki bu dönemi inceleyen bilim insanları, New York’un beş suç ailesi gibi büyük şebekelerin bile çoğu zaman tasvir edildiklerinden çok daha az ahenkli veya bütünlük olduğunu öne sürer. Örneğin Jay Albanese, organize suçların New York’taki gevşek yapısına kanıt olarak Joe Valachi’nin ifadesine işaret eder. Bir zamanlar Genovese’nin piyonu olarak görev yapan bu kişi, Senatör Jacob Javitz’in her aile üyesinin “kendi başına hareket ettiği” ve kendi kararlarıyla kişisel suç ortaklıkları kurduğu şeklindeki tanımını doğrulamıştı.⁵⁵ Ayrıca Albanese, on yıllar önceki FBN gibi diğer çağdaş emniyet teşkilatlarının da organize suçun yapısını ve motivasyonlarını analiz ederken sık sık bir “etnik köken tuzağına” düştüğünü savunur. Uyuşturucu kaçakçılığı sorununu bir sektör veya geniş kapsamlı bir ticaret olarak ele almak yerine organize suç faaliyetlerini etnik veya bölgesel girişimler olarak etiketlemeye devam eden tutum, belirli etnik grupların belirli tür suçları işlemeye yatkın olduğu fikrini (kasıtlı veya dolaylı olarak) tasdik etmekteydi.⁵⁶

Bu tür tanımlamalar, sahiden de belirli etnik gruplarla ilgili tarihsel önyargılardan doğmuş olabilir ama Türk yeraltı dünyasına ilişkin Amerikan algılarını şekillendirmede, savaş

⁵⁵ Jay Albanese, *Transnational Crime and the 21st Century* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 6-7.

⁵⁶ Albanese, *Transnational Crime*, 5-6. Ayrıca bkz. Abadinsky, *Organized Crime*, 41-49.

sonrası ortam, FBN'in Türkiye'deki ilk faaliyetlerini etkileyen kurumsal öncelikler ve Akdeniz'deki eroin kaçakçılığına karşı daha geniş kapsamlı mücadele de eşit derecede önemli bir rol oynamıştır. George White ve Charles Siragusa gibi ajanlar, İstanbul'a, alt edecek yerli bir mafya bulmak için geldiler. Böyle bir girişimin temelini, Amerika'da yapılan geçmiş ve mevcut soruşturmalar oluşturmaktaydı. Türkiye'nin "Lucky Luciano" sunu (Sal Vizzini'nin Hüseyin Eminoglu'na taktığı isim) arayan Amerikan ajanları, Amerika'nın yeraltı mafya dünyasına yaklaşımlarıyla uyumlu birçok varsayımı (ticaretteki belirli etnik grupların tekelciliği ve suç şebekelerinin son derece örgütlü yapısı gibi) Türk soruşturmalarına da derhal uyguladı.⁵⁷ Uyuşturucu kaçakçılığının (ve diğer suç türlerinin) bilhassa etnik karakterini vurgulamaya eşit derecede meyilli olan İstanbul'daki Türk yetkililer, Laz, Rum veya Yahudi kaçakçı ve toptancıların faaliyetlerine dair ayrıntılı değerlendirmelerle FBN'i memnun ediyordu.

Zaman dilimi ve bağlam göz önüne alındığında, (Mayıs 1951'de yayımlanan) Organize Suçlara ilişkin Kefauver Komitesi Raporu'nun sonuçları ile FBN'in Türkiye'deki organize suç anlayışı arasında pek çok ilginç paralellik bulunmaktadır. Örneğin Kefauver Komitesi, suçun Amerika Birleşik Devletleri'ndeki birçok şehirde "büyük ölçüde bağlantılı bir temelde örgütlendiğini" ancak özel olarak iki şehirde, New York ve Chicago'da bulunan çetelerin ülke genelinde birçok suç ticaretinin hâkimi olduğunu ileri sürmüştü. Özellikle Chicago'daki "Accardo-Guzik-Fischetti örgütü" ve New York'taki "Costello-Adonis-Lansky" örgütünün, 1950'lerin başlarındaki organize suç faaliyetinin başlıca hakimleri olduğundan bahsedilir.⁵⁸ İleride göreceğiniz üzere, FBN, Türkiye'nin yeraltı dünyasındaki iç güç yapısı hakkında benzer iddialarda bulunarak iki şehirde, Gaziantep-Kilis ve İstanbul'da bu-

⁵⁷ Vizzini, *Vizzini: The Secret Lives of America's Most Successful Undercover Agent*, 99.

⁵⁸ U.S. Senate, *The Kefauver Committee Report on Organized Crime*, C. 5 (Washington DC: United States Congress, 1951), 1-2.

lunan çetelerin ülkenin uyuşturucu ticaretinin merkezinde olduğunu öne sürdü. FBN, Kefauver Komitesi gibi, İstanbul veya Anadolu'nun diğer bölgelerindeki suç davranışlarını İtalyan-Amerikan mafyası kalıbındaki gizli ve baskın bir kültürün tanımladığı sonucuna varmasa da Türkiye'deki ajanlar genellikle Sicilyalılar, Korsikalılar ve İstanbul'un "Laz" çetecileri arasında karşılaştırmalar yapmaktaydı.⁵⁹ FBN de tıpkı Kefauver Komitesi gibi, genellikle örgütlü, büyük ve birleşik suç gruplarının etkisini vurgularken küçük, bağımsız veya dağınık örgütlerin rollerini açıklamaktan veya vurgulamaktan kaçınıyordu. Kefauver Komitesi'nin raporlarında detaylandığı New York ve Chicago örgütleri gibi FBN de, Türkiye'deki uyuşturucu ticareti ve karaborsa kaçakçılığının, özünde "modern" olan, "iş benzeri" bir suç anlayışına işaret ettiğini sürekli olarak ancak göze çarpmadan vurguladı.⁶⁰

İlginç bir şekilde, Türk yetkililerin FBN dosyalarındaki görüşleri, FBN'in Türkiye'de 1950'ler ve sonrasındaki organize suç yapısına dair genel izlenimini doğrular gibi görünüyor. Türk Emniyet Genel Müdürlüğünün, FBN'in İstanbul veya Anadolu'nun iç bölgelerindeki suç dünyasını algılayış biçimini reddettiğini veya eleştirdiğini gösteren herhangi bir belge, rapor veya alıntı bulunmuyor. Aksine, Türk yetkililer tarafından sağlanan bilgiler, İstanbul'un yeraltı uyuşturucu dünyasını ülkenin uyuşturucu ticaretini kontrol altına almış ve büyük ölçüde düzenli, son derece örgütlü ve hegemonik bir çevre

⁵⁹ U.S. Senate, *The Kefauver Committee Report on Organized Crime*, C. 5 (Washington DC: United States Congress, 1951), 147–50. Kefauver Komitesi Raporu'nu hazırlayanlar, mafyanın farklı suç sebekeleri arasındaki "bağlayıcı" bir unsur olduğundan ve özellikle "Costello-Adonis-Lansky şebekesi" gibi grupların çıkarına hizmet ettiğinden defaatle bahsetmektedir. Komite, "Mafya'nın bugün Sicilya kökenli kişilerle sınırlı olmadığını" özellikle belirterek, "Sicilyalı ve İtalyan soyundan gelen ve yasalara uyan [Amerikalı] yurttaşların büyük çoğunluğuna dair yanlış herhangi bir çıkarımda bulunmanın pek talihsiz olacağını" eklemiştir. Ancak, Komite'nin İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki mafya tarihini ele alırken neredeyse sadece İtalyan-Amerikalıların rolüne vurgu yapan karamsar yaklaşımı, 1950'lerde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki organize suç kültürünün güçlü bir Sicilyalı yanı olduğuna şüphe bırakmamaktadır.

⁶⁰ U.S. Senate, *The Kefauver Committee Report on Organized Crime*, C. 5, (Washington DC: United States Congress, 1951), 145.

olarak betimleyen FBN görüşünü devamlı doğrulamaktaydı. 1970'ler ve sonrasında kazanacağı öneme rağmen, ne Türk ne de Amerikan kaynakları İstanbul'un kabadayı kültüründen şehirdeki uyuşturucu ticareti veya organize suçun bir kaynağı veya merkezi olarak bahseder.

Türk emniyet birimleri, örgütlenme, hedef belirleme ve yöntem açısından kendine has bir rönesans deneyimledi. FBN'in durumunda olduğu gibi, Soğuk Savaş siyaseti ve Türk devletinin evrilen doğası bu değişikliklerin çoğunun temelini oluşturdu. Ancak Ankara'nın Emniyet Müdürlüğü'nü etkileyen benzersiz bir dizi koşul daha vardı. İleride göreceğimiz üzere, farklı bir dizi güvenlik endişesi, EGM'nin uyuşturucu ve organize suçlara yaklaşım metotlarının etkisini güçlendirdi veya zayıflattı. Ayrıca yeni bir siyasal elit tabakanın oluştuğu bu dönemde, politikacılar ile önde gelen suçlular arasında ortaya çıkan kişisel ve kurumsal ilişkiler, EGM'nin uyuşturucu ticareti ve tacirlerine yaklaşım metotlarının etkisini çoğu zaman zayıflattı.

Uyuşturucu Maddeler ve Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'de Ulusal Güvenlik

Cemiyetin iç bünyesini çürüten bir sorun olarak bu konunun [uyuşturucu ticaretinin] vaktiyle pek ciddi bir boyut kazandığı hiçbir vakit unutulmayacaktır. Fakat vatandaşların uyuşturucu madde üretimi, satışı ve kullanımının engellenmesi bakımından bu tehlike, yıllar süren amansız bir mücadelenin ardından önlenmiş bulunmaktadır.⁶¹

Adnan Menderes, 1955

George White'ın yerel polise Vasil Arcan ve suç ortaklarının tutuklanmasında sunduğu yardımın ardından, İstanbul polisi şehrin tarihi merkezi yakınlarındaki Tahtakale'deki bir

⁶¹ BCA 30.01.00.000.15.82.4, 6 Mart 1955.

afyon mekanına baskın düzenledi. Baskın sırasında polis, işletmenin sahibi *Kürt Ziya* ile *cürmümeşhut* yakalanan üç isimsiz bağımlıyı tutukladı. İki gün sonra, 27 Haziran'da, basın, Ankara'da bağımlılara ulu orta uyuşturucu satan iki kişinin tutuklandığını bildirdi. İddiaya göre Cemal Coşak ve Mehmet Yılmaz adlı bu iki adam, gözaltına alındıktan sonra, önceki ay iki kilo eroin sattıklarını itiraf etmişti.⁶²

Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı yaklaşık kırk yıl boyunca İstanbul basınında yer alan bu tür hikayeleri biriktirdi. Bir konsolosluk görevlisi ya aylık ya da üç aylık periyotlarla, şehirde ve dışında uyuşturucuyla ilgili meydana gelen tüm olayların ayrıntılı özetlerini Washington'a bildirdi; hatta bu olaylar arasında İhsan Sekban'ın Temmuz 1950'de yargılanması gibi önemli tutuklamalar ve hamamlarda veya sokaklarda uyuşturucu kullanılması gibi daha küçük ihlaller de bulunuyordu. Çağdaş Türk basınının doğasına uygun olarak, bu derlenmiş haber özetlerinin içinde tutuklanan şahsın kişisel geçmişini veya önemini belirten herhangi bir bilgi bulunmuyordu: genellikle şahsın sadece adı veriliyordu. FBN veya Dışişleri Bakanlığı dosyalarında, bu kayıtların neden bu kadar uzun bir süre boyunca toplandığına dair herhangi bir bilgi bulunmuyor. Bu düzenli raporların, FBN'in soruşturmalarıyla doğrudan bağlantılı olduğu söylenemez çünkü şu anda Maryland, College Park'taki Ulusal Arşivlerde kayıtlı olan FBN dosyaları içinde düzenli olarak yer almıyorlar. Yine de bu raporlar, çağdaş gözlemcilere İstanbul'daki narkotik polisinin günlük operasyonları ve faaliyetleri hakkında bir perspektif sağlamaktadır.

Savaş sonrası dönemde ABD Dışişleri Bakanlığı'nın narkotik tutuklamalarına ilişkin kayıtların istatistiksel veya bağıntılı bir analizini yapmak zordur.⁶³ Ayrıca, bu bilgilerin büyük bir

⁶² "Subject: Narcotics Offenses," 23 Temmuz 1948, Türkiye, 1943-48, Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosunun Konu Dosyaları, 1916-70; Uyuşturucu ile Mücadele Dairesi Kayıtları; Kayıt Grubu 170; ABD Ulusal Arşiv Binası, College Park, MD.

⁶³ Örneğin, FBN dosyalarında 1957-59 yıllarına ait Dışişleri Bakanlığı raporları

kısımının basından elde edildiği gerçeği göz önüne alındığında, muhabirlerin şehirde yaşanan uyuşturucuyla ilgili olayların gerçek boyutunu ne derece yansıtabildiği konusunda kesin bir şey söylemek zordur. Öyle de olsa, 1950 ile 1963 yılları arasında rapor edilen olayların çoğu, FBN dosyalarında adı geçen büyük kaçakçılara bağlı olmayan şahıslarla ilgiliydi (ABD Dışişleri Bakanlığında kayıtlı bulunan basın raporlarında adı en çok dikkat çekenler, Soysal kardeşler⁶⁴, İhsan Sekban⁶⁵, Topaç Osman⁶⁶, Sefer Bezal⁶⁷ ve belki de Vasil Arcan'dır).⁶⁸ İstanbul başkonsolosları tarafından kısa özetler halinde yeniden basılan kayıtların büyük bir çoğunluğu, Türkiye'nin uyuşturucu yaşalarına yönelik daha sık veya daha az ciddi olan ihlalleri ele alır: küçük satıcıların tutuklanması, aşırı dozdan ölümler, kaçakçıların duruşmaları veya ev veya daireler içinde küçük eroin fabrikalarının bulunması gibi. Tutuklananların (birkaçı Arap veya Kürt kökenli olmak üzere) çoğu Müslüman

bulunmuyor. 1960 ile 1963 arasında bazı raporlar bulunsay da basına verilen bu dikkat 1964 ile 1967 yılları arasında azalıyor.

⁶⁴ "Narcotics Offenses in the Municipality of Istanbul," 20 Ekim 1950, Türkiye, 1950, Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosunun Konu Dosyaları, 1916-70; Uyuşturucu ile Mücadele Dairesi Kayıtları; Kayıt Grubu 170; ABD Ulusal Arşiv Binası, College Park, MD. Soysal Kardeşler için bkz. "Narcotics Offenses in the Municipality of Istanbul," 13 Şubat 1963, Türkiye, 1961-64, Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosunun Konu Dosyaları, 1916-70; Uyuşturucu ile Mücadele Dairesi Kayıtları; Kayıt Grubu 170; ABD Ulusal Arşiv Binası, College Park, MD.

⁶⁵ "Narcotics Offenses in the Municipality of Istanbul," 22 Ocak 1951, Türkiye, 1961-64, Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosunun Konu Dosyaları, 1916-70; Uyuşturucu ile Mücadele Dairesi Kayıtları; Kayıt Grubu 170; ABD Ulusal Arşiv Binası, College Park, MD.

⁶⁶ "Illicit Traffic in Narcotics—Municipal District of Istanbul," 10 Kasım 1953, Türkiye, 1953-54, Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosunun Konu Dosyaları, 1916-70; "Narcotics Offenses in the National District of Istanbul," 13 Şubat 1958, Türkiye, 1957-59, Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosunun Konu Dosyaları, 1916-70.

⁶⁷ "Narcotics Offenses in the National District of Istanbul," 13 Şubat 1958, Türkiye, 1957-59, Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosunun Konu Dosyaları, 1916-70; "Narcotics Offenses in the National District of Istanbul," 13 Şubat 1963, Türkiye, 1961-64, Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosunun Konu Dosyaları, 1916-70.

⁶⁸ "Illicit Traffic in Narcotics in the Municipal District of Istanbul," 22 Ocak 1951, Türkiye, 1951-52, Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosunun Konu Dosyaları, 1916-70.

erkeklerdi, ancak kayıtlar 1950’lerin çeşitli dönemlerinde kadınların ve Müslüman olmayanların da hapis cezasına çarptırıldığını belirtiyor.

Bütün olarak bakıldığında, ABD Dışişleri Bakanlığı’nın İstanbul basınına bakışı, 1950’lerin ve 1960’ların başında uyuşturucuyla mücadelenin yerel bir mesele olduğu izlenimini veriyor. Bağımlıların ve uyuşturucu kullanımının diğer toplumsal tezahürlerinin (özellikle sokak satıcılığının) hedef alınması görünüşe göre 1950’lerin ortasına kadar özel bir öncelik olmayı sürdürmüştü. Haziran 1952’de konuşan İstanbul valisi Fahrettin Gökay, Tahtakale’de artan polis gözetiminin, bölgenin “eroïn manyaklarının” yerel satıcılardan doz almasını engellediğini anlatarak böbürleniyordu.⁶⁹

FBN dosyaları, savaş sonrası dönemde Türkiye’deki tipik bir uyuşturucu kullanıcısının geçmişi veya içinde bulunduğu koşullara dair pek ayrıntı sunmaz. ABD’de olduğu gibi, İstanbul’daki uyuşturucu kullanımıyla ilgili resmî tetkiklerin çoğu yerel hastanelerden gelmekteydi. 1950’de şehrin batısında bulunan Bakırköy’deki bir akıl hastanesinin, bünyesinde bulunan 1,534 kişinin uyuşturucu bağımlılığı için tedavi ettiği açıklandı. Bu hastaların ezici çoğunluğu (1,442) eroïn kullanan erkeklerdi (hastanedeki vaka sayısının yalnızca %12’si ya afyon ya haşhaş ya da morfin kullanıyordu). Bu bağımlıların mesleklerini inceleyen bir anket, çoğunun alt sınıfa mensup olduğunu gösterir. Hastalar arasında en sık rastlanan meslekler şu üç kategoridendi: “esnaf ve işsiz” (%52), “işçi” (%18) ve teknik işçi (%11). Hastanede kalan doksan iki kadından, %5’i fahişe, %3.5’i “ev hanımıydı”.⁷⁰

FBN ile Türk İçişleri Bakanlığı arasındaki iç yazışmalar, uyuşturucu suçunun adi suçlardan sayıldığı izlenimini ve-

⁶⁹ “Illicit Traffic in Narcotics in the Municipal District of Istanbul,” 19 Mayıs 1956, Türkiye, 1955–56, Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosunun Konu Dosyaları, 1916–70.

⁷⁰ “Illicit Traffic in Narcotics in the Municipal District of Istanbul,” 22 Ocak 1951, Türkiye, 1951–52, Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosunun Konu Dosyaları, 1916–70.

riyor. 1953 ile 1959 yılları arasında eroin, morfin, kokain veya haşhaşla ilgili davalarda gözaltına alınan 2,384 kişiden yalnızca otuz tanesi on yıl veya daha fazla hapis cezası aldı (bir kişi ölüm cezası almıştı, ancak 1959'a gelindiğinde dava hâlâ temyiz kararını bekliyordu). İlginç bir şekilde bu suçlamalar kapsamında gözaltına alınanların üçte birinden fazlası (850 kişi), bu dönem içinde tüm suçlarından beraat etti. Garland Williams'ın tahminine göre bu yüksek beraat oranı, muhtemelen kötü soruşturma prosedürleri veya prosedürdeki eksikliklerle ilişkiliydi. Ancak gözaltına alınanların çok büyük bir kısmının (%60'tan fazlasının) on yıl veya daha az hapis cezası almış olması da savaş sonrası Türkiye'de narkotik madde kullanmanın, satmanın veya üretmenin çok ağır sonuçları olan bir suç olmadığını göstermektedir.⁷¹ Türk mahkemelerinin hem büyük hem de küçük kaçakçılara hafif cezalar vermesi Amerikan ajanlarını son derece rahatsız etmekteydi. Örneğin, Kasım 1950'de İhsan Sekban'a bir yıl dokuz ay hapis cezası ve ek olarak Diyarbakır'da iki yıl sürgün cezası verilmişti.⁷²

Türkiye'de uyuşturucu kullanımı ve satışını denetleme programının yoğunlaştırılması, savaş sonrası dönemde ülkenin emniyet kurumları tarafından gerçekleştirilen reformların sadece bir parçasıydı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de yönetimin daha geniş çaplı evrimine bakıldığında Ankara, İstanbul ve diğer yerlerdeki yetkililerin, dikkatlerinin sadece belli bir kısmını Türk narkotik ticaretine ayırdıkları görülür. 1945'ten sonraki dönemde Türk yetkililerin uyuşturucu (özellikle eroin) ile ilgili suçları nasıl ele aldığını anlamak için, EGM'ye bağlı devlet güvenlik hizmetlerinin yapısal düzenine ve dönemin önceliklerini şekillendiren şahıslar ve siyasi koşullara dikkat vermek gerekir.

⁷¹ Garland Williams'tan Harry Anslinger'a, 20 Ocak 1958, Türkiye, 1957-59, Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosunun Konu Dosyaları, 1916-70.

⁷² "Illicit Traffic in Narcotics in the Municipal District of Istanbul," 22 Ocak 1951, Türkiye, 1951-52, Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosunun Konu Dosyaları, 1916-70.

İçişleri Bakanlığı'na bağlı bulunan EGM, trafik suçları dışında kalan geniş bir kolluk faaliyet alanını yönetmekteydi. İdari olarak EGM, ülkenin kırsal bölgelerinde düzeni sağlama görevi verilen ve 1951 itibarıyla 13.000 kişilik bir birim olan Jandarma Teşkilatından ayrı bir kurumdu.⁷³ Şehirdeki polis birimleri, atanmış görev ve yetkilere göre ayrılan departmanlara sahipti. Örneğin, İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü'nün ikinci departmanı, uyuşturucu ihlalleri ile ilgili tüm soruşturmaları üstleniyordu.

Teşkilatın faaliyetlerinin önemli bir kısmı, Türkiye genelinde kentli polis güçlerinin kontrolü de dahil olmak üzere, siyasi bir nitelik taşıyordu. 1951'de EGM'nin işlevleriyle ilgili olarak FBN'e sunulan genel analiz, yıkıcı faaliyetleri engellemek ve izlemekle görevli bir dizi gizli bürodan bahseder. Komünistler, devrimciler, yabancılar ve (Kürtler dahil olmak üzere) azınlık gruplar gibi daha çağdaş potansiyel tehditleri gözetlemenin yanı sıra, EGM, eskiden kalma muhtemel muhalifler ve hainlerle de (Ermeni propagandacıları, sürgündeki Osmanlı monarşisini destekleyenler ve Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ihanetle suçlanarak vatandaşlıktan çıkarılanlar gibi) aktif olarak ilgileniyordu. Yetki alanının yurt dışını kapsamadığı söylene de teşkilatın özel bir departmanı, yurt dışındaki Türk iş insanlarından, tüccarlardan ve turistlerden bilgi topluyordu.⁷⁴

Ankara'nın iki savaş arası dönemde monarşi yanlılarından ve Kürt muhaliflerden çekinmesi için bazı sebepleri olsa da geç Osmanlı döneminden kalma sözde vatan hainlerinin devletin iç güvenlik kurumları için bir endişe kaynağı olmaya devam etmesi, imparatorluğa ait kaygıların Cumhuriyet siyasetinin

⁷³ "Survey of the General Directorate of Public Safety," tarihsiz doküman, Türkiye, 1951-52; Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosunun Konu Dosyaları, 1916-70; Uyuşturucu ile Mücadele Dairesi Kayıtları; Kayıt Grubu 170; ABD Ulusal Arşiv Binası, College Park, MD.

⁷⁴ "Survey of the General Directorate of Public Safety," tarihsiz doküman, Türkiye, 1951-52; Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosunun Konu Dosyaları, 1916-70; Uyuşturucu ile Mücadele Dairesi Kayıtları; Kayıt Grubu 170; ABD Ulusal Arşiv Binası, College Park, MD.

kurumsallaşmış bir özelliğine ne derecede dönüştüğünün altını çizmektedir.⁷⁵ 1950'ler ve 1960'lardaki valiler, bürokratlar ve kolluk kuvvetleri, tıpkı kendilerinden önceki İTC ve Kemalist yetkililer gibi taşradaki şiddet ve kanunsuzluk sorunlarıyla mücadeleye devam ettiler. Arşiv kayıtları eksik olsa da 1963 ile 1969 yılları arasındaki asayiş raporlarından örnekler, taşradaki şiddet suçları ve kargaşanın Ankara'daki yetkililerin zihinlerini ne derece meşgul ettiğini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.⁷⁶ Cinayet, tecavüz ve kaçırma gibi suçların yanı sıra, jandarmalar (ve sınırlı bir ölçüde polis), büyükbaş hayvan hırsızlığı ve köyler ile aşiretler arasında silahlı çatışma gibi suçları da kayıt altına alıyorlardı.⁷⁷ Bu döneme ait raporların çoğu, 1920'ler veya 30'lardaki raporların aksine, Türkiye'nin bilhassa sorunlu olan bölgelerinden bahsetmemektedir. Bununla birlikte bazı raporlara eklenen haritalar, taşradaki şiddet suçlarının ülkenin her bir köşesine yayılmış olduğu izlenimini vermektedir.

⁷⁵ Soner Çağaptay, savaşlar arası dönemde göç ve kimlik siyaseti üzerine yaptığı analizinde, Ankara'nın azınlık muhalifler ve anti-Kemalist aktivistlerden duyduğu korkuları uzun uzadıya anlatır. Örneğin, 1930'lara kadar, Türk İçişleri Bakanlığı, genç Türk Cumhuriyeti'ni baltalamaya devam ettiği söylenen Çerkes Ethem ve Eşref Kuşçubaşı gibi sürgündeki anti-Kemalist muhalifler hakkında istihbarat toplamıştı. Bkz. Çağaptay, "Crafting the Turkish Nation," 217–218.

⁷⁶ Kayıtların baştan sona eksik olmasının yanı sıra, 1950'lerin büyük bir kısmını kayda alan asayiş raporları şiddet eylemlerini sınıflandırmada hayli belirsiz bir yol izler. Demokrat Parti dönemi istatistik kayıtları, hırsızlık ve şiddet türleri veya nedenleri arasında ayırım yapmak yerine, suç faaliyetlerini yol kesme veya ev basmanın bir sonucu olarak, müsademe, hudut tecavüzü ve gasp/soygun gibi genel başlıklar altında sıralar. Bkz. BCA 30.1.0.0.66.410.9, Mayıs 1948; BCA 30.1.0.0.67.418.1, 7 Haziran 1952; BCA 30.1.0.0.67.423.7, 4 Temmuz 1955.

⁷⁷ 1950'lerin sonlarında, İçişleri Bakanlığının intikam, kan gütme ve kişisel ihtilaflara dayalı cinayetlerin de kaydını tuttuğu görülüyor. Bu kategoriler 1960'lardaki raporlarda yer almıyordu. BCA 30.1.0.0.68.428.4, 1 Şubat 1957.

Türk Jandarma Teşkilatı İstatistikleri: Şiddet Suçları ve Hırsızlık⁷⁸

	Oca. Şub.	Mar. Nis.	May.	Haz.	Tem.	Ağu.	Eyl.	Eki.	Kas.	Ara.	
1964											
Hırsızlık	9	8								17	
Cinayet	91	142								147	
Emniyet Müfrezesine Mukavemet	6	2								2	
Emniyet Müfrezesine Ateş Açma	2	4								3	
Hayvan Hırsızlığı	24	31								32	
Köyler veya Aşiretler Arası Şiddet	4	7								2	
1965											
Hırsızlık	22	27	27	36	26	24	48	52	35	31	35
Cinayet	117	159	159	189	204	227	226	235	180	152	130
Emniyet Müfrezesine Mukavemet	4	5	5	4	6	5	9	9	6	5	4

⁷⁸ BCA 30.1.00.00.72.457.2, 11 Mart 1966; BCA 30.1.00.00.72.457.6, 20 Mayıs 1966; BCA 30.1.00.00.72.458.2, 7 Şubat 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.3, 4 Mart 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.5, 4 Nisan 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.7, 7 Haziran 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.13, 17 Temmuz 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.14, 7 Ağustos 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.15, 9 Eylül 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.16, 16 Ekim 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.17, 10 Kasım 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.18, 6 Aralık 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.20, 9 Ocak 1968; BCA 30.1.00.00.72.459.3, 7 Aralık 1968; BCA 30.1.00.00.72.460.1, 8 Şubat 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.2, 11 Mart 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.3, 8 Nisan 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.4, 5 Haziran 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.6, 3 Temmuz 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.9, 5 Eylül 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.10, 3 Ekim 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.11, 8 Kasım 1969.

	.Oca.	Şub.	Mar.	Nis.	May.	Haz.	Tem.	Ağu.	Eyl.	Eki.	Kas.	Ara.
Emniyet Müfrezesine Ateş Açma	9		10	10	13	15	18	9	14	16	16	8
Hayvan Hırsızlığı	9		17	17	52	49	42	62	45	26	29	20
Köyler veya Aşiretler Arası Şiddet	1		3	3	1	1	2	1	4	3	0	0
1966 Hırsızlık	18		30	24	24	30	38	31	34	52	32	12
Cinayet	178		186	207								
Emniyet Müfrezesine Mukavemet	6		5	10	6	6	12	8	9	52	4	2
Emniyet Müfrezesine Ateş Açma	9		19	16	14	20	19	10	15	5	10	7
Hayvan Hırsızlığı	24		30	21	40	55	51	42	64	29	36	16
Köyler veya Aşiretler Arası Şiddet	0		3	1	7	7	4	1	2	4	1	1
1967 Hırsızlık	14	5	5	15	21	16	20	27	30	33	17	
Cinayet	165	118	196	213	222	264	254	286	251	237	183	
Emniyet Müfrezesine Mukavemet	3	1	5	5	4	8	6	7	9	9	3	
Emniyet Müfrezesine Ateş Açma	7	4	4	11	3	11	14	13	5	2	11	
Hayvan Hırsızlığı	7	12	16	18	38	38	49	40	40	34	26	

	Oca.	Şub.	Mar.	Nis.	May.	Haz.	Tem.	Ağu.	Eyl.	Eki.	Kas.	Ara.
Köyler veya Aşiretler Arası Şiddet	0	1	0	4	0	1	3	3	2	1	1	
1968												
Hırsızlık	19	6	9	23	23	23	24	39	30	34		17
Cinayet	231	183	189	237	235	296	286	274	270	183		175
Emniyet Müfrezesine Mukavemet	5	6	6	6	6	17	5	7	9	15		5
Emniyet Müfrezesine Ateş Açma	8	3	7	7	7	15	18	14	8	12		
Hayvan Hırsızlığı	19	5	14	23	40	33	37	49	36	38		
Köyler veya Aşiretler Arası Şiddet	2	1	1	1	2	1	2	2	1	4		
1969												
Hırsızlık		5		10	20?		26	42	35			8
Cinayet		183		225	241		281	316	279			181
Emniyet Müfrezesine Mukavemet		2		4	4		21	18	11			3
Emniyet Müfrezesine Ateş Açma		5		10	14		17	12	16			17
Hayvan Hırsızlığı		9		26	27		19	21	44			9
Köyler veya Aşiretler Arası Şiddet		0		1	3		2	1	0			2

Türk Emniyet Genel Müdürlüğü İstatistikleri: Şiddet Suç- ları ve Hırsızlık⁷⁹

	Oca.	Şub.	Mar.	Nis.	May.	Haz.	Tem.	Ağu.	Eyl.	Eki.	Kas.	Ara.
1964												
Hırsızlık	3		14									12
Cinayet	21		30									30
Haneye Te- cavüz	0		0									0
Hayvan Hır- sızlığı	5		5									7
1965												
Hırsızlık	4		12	10	9	14	21	15	13	11	7	17
Cinayet	21		36	45	38	29	43	50	38	38	50	29
Haneye Te- cavüz	2		1	0	2	1	2	1	2	6	2	2
Hayvan Hır- sızlığı	2		7	11	10	6	2	13	5	24	9	4
1966												
Hırsızlık	7	12	12	14	22	22	14	15	21	19	18	10
Cinayet	26	43	42	32	42	45	61	45	57	47	38	38
Haneye Te- cavüz	1	2	3	1	3	1	2	0	0	1	1	3
Hayvan Hır- sızlığı	8	3	6	3	6	7	5	3	5	8	14	1

⁷⁹ BCA 30.1.00.00.72.457.2, 11 Mart 1966; BCA 30.1.00.00.72.457.6, 20 Mayıs 1966; BCA 30.1.00.00.72.458.2, 7 Şubat 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.3, 4 Mart 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.5, 4 Nisan 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.7, 7 Haziran 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.13, 17 Temmuz 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.14, 7 Ağustos 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.15, 9 Eylül 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.16, 16 Ekim 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.17, 10 Kasım 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.18, 6 Aralık 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.20, 9 Ocak 1968; BCA 30.1.00.00.72.459.3, 7 Aralık 1968; BCA 30.1.00.00.72.460.1, 8 Şubat 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.2, 11 Mart 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.3, 8 Nisan 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.4, 5 Haziran 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.6, 3 Temmuz 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.9, 5 Eylül 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.10, 3 Ekim 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.11, 8 Kasım 1969.

	Oca.	Şub.	Mar.	Nis.	May.	Haz.	Tem.	Ağu.	Eyl.	Eki.	Kas.	Ara.
1967												
Hırsızlık	2	5	6	7	10	12	23	4	9	6	8	
Cinayet	31	29	35	51	61	51	51	60	47	53	36	
Haneve Tecavüz	2	0	2	5	1	1	1	0	0	1	0	
Hayvan Hırsızlığı	1	1	1	72	5	6	7	6	3	1	1	
1968												
Hırsızlık		8	8	7	11	5	7	12	7	5		
Cinayet		47	57	64	57	61	69	76	58	56		
Haneve Tecavüz	2	2	0	0	1	1	1	6	1			
Hayvan Hırsızlığı	3	2	1	2	1	6	0	1	0			
1969												
Hırsızlık				3	7		9	16	11			
Cinayet				56	74		66	79	74			
Haneve Tecavüz			3	3		1	4	8				
Hayvan Hırsızlığı			2	2		4	5	14				

Soğuk Savaş'ın başlangıcı ve daha iddialı bir Sovyetler Birliği'nin ortaya çıkışı, Türkiye'nin iç güvenliği konusundaki paranoyasını artırdı. Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılması, potansiyel bir Sovyet saldırısı tehdidinin artmasına neden oldu.⁸⁰ Resmî bir parti olarak küçük olmasına rağmen Türkiye Komünist Partisi basında büyük ilgi görmekteydi.⁸¹ 1950 ve

⁸⁰ Soğuk Savaş dönemi Türkiye'si'nin sosyal tarihine dair görece az bilgi bulunmaktadır. Bkz. John Vander Lippe, "Forgotten Brigade of the Forgotten War: Turkey's Participation in the Korean War," *Middle East Studies* 36.1 (Ocak 2000), 92-102.

⁸¹ Milliyetçi bir şair ve yılların Komünist aktivisti Nazım Hikmet, özellikle, haksız yere aldığı hapis cezasına karşılık 1950 yılında açlık grevine girdikten sonra büyük

1953 yılları arasında Bulgaristan'dan sürülen on binlerce Türk göçmenin ülkeye girişiyle, İstanbul ve diğer bölgelerdeki yerel kolluk kuvvetlerinin başındaki yetkililerin, yerli (ve büyük ölçüde abartılmış) bir Komünist devrim tehdidini daha da ciddiye aldıkları görülüyor.⁸²

Sovyetler Birliği tehdidi ve Komünizmin yayılmasından doğan endişeler, Türk devleti içinde uzun süre var olan ve derine işlemiş gerilim ve endişeleri pekiştirirken, savaş sonrası dönemin başlangıcı, ülkedeki yönetimin doğasını temelden değiştiren yeni siyasi ve sosyal eğilimleri beraberinde getirdi. Cumhuriyet Halk Partisi çeyrek asırdan fazla bir süre iktidarda kaldıktan sonra, 1950 Mayıs'ında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kontrolünü Adnan Menderes ve Demokrat Parti'ye (DP) bıraktı. Bazıları Birinci Dünya Savaşı'na kadar uzanan tarihi pek çok alışkanlık, yönetimdeki bu dramatik değişiklik sonucunda yerle bir oldu. Bunlardan ilki ve en önemlisi, DP'nin iktidara gelişiyle, Ankara ve taşrada çok daha genç bir reformcu, devlet adamı ve teknokrat neslinin göreve getirilmesi idi. DP'nin başlıca üyelerinden birçoğu Türk Kurtuluş Savaşı'nda görev almış olsa da (Adnan Menderes, Celal Bayar ve Refik Koraltan dahil), bu partinin ordu ile arasında CHP'nin sahip olduğu türden güçlü bağlar bulunmuyordu. CHP'nin (ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin) ana kadrolarını oluşturan birçok kişinin aksine, DP'nin önde gelen birçok üyesi, Balkanlar'ın eski Osmanlı topraklarında değil, Anadolu'da doğup büyümüştü. Genel olarak bakıldığında DP yönetimi, Kemalist dönemde gerçekleştirilen daha yoğun ve

ilgi gördü. Bkz. Saime Göksu ve Edward Timms, *Romantic Communist: The Life and Work of Nazım Hikmet* (New York: Palgrave Macmillan, 1999), 212–253. Türkiye Komünist Partisinin Soğuk Savaşın erken dönemlerindeki evrimi için Bkz. Jacob Landau, *Radical Politics in Turkey* (Leiden: Brill, 1974), 101–105.

⁸² Huey Louis Kostanick, "Turkish Resettlement of Bulgarian Refugees, 1950–1953," *Middle East Journal* 9.1 (1955), 41–52; Geoffrey Lewis, "Political Change in Turkey Since 1960," *Aspects of Modern Turkey*, William Hale (ed.), (Londra: Bowker, 1976), 18; Martin Pera'dan Charles Siragusa'ya, 9 Mart 1951, Türkiye, 1951–52, FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

etkili reformların bazılarının (özellikle devletin laikliğe bağlılığı konusundaki tutumunun) gevşetildiği bir dönem olarak bilinir. Dahası DP'nin, elde ettiği iktidarı bile Amerika'nın aktif desteğine borçlu olduğu söylenebilir. 1950 seçimlerinde Amerika'nın DP'ye verdiği desteğin, ABD ve Türkiye'nin sonraki birkaç on yıl boyunca paylaşacağı yakın siyasi, askeri ve ekonomik bağların temelini atmaya yaradığı muhakkaktır.

Türkiye'deki savaş sonrası düzenin oluşmasına katkıda bulunanlardan biri de Kemal Aygün adında tecrübeli bir bürokrattı. Aygün'ün kariyerindeki yükselişi, düşüşü ve itibarını aniden yitirishi hem dönemin bir yansımasıdır hem de Türk-Amerikan uyuşturucu karşıtı iş birliğinin özel tarihi için kritiktir. Ebeveynleri hakkında pek bilgi olmasa da Kemal'in, Kurtuluş Savaşı'nın kahramanlarından ve erken cumhuriyet hükümetinin önemli üyelerinden biri olan dayısı Refik Koraltan'ın şöhreti ve başarılarından bir hayli faydalandığı açıktır.⁸³ Dayısı gibi Aygün de siyasete girmek için henüz gelişim aşamasındaki Türk bürokrasisini seçti. Bölge idarecisi olarak kısa bir süre çalıştıktan sonra, Emniyet Müdürlüğü'ne girdi. 1950 Haziran'ında büyük bir terfi alan Aygün, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün başına getirildi.⁸⁴ Müdürlüğün makamları içindeki bu ani yükselişin, Mayıs 1950 seçimi için kritik olan bir ay içinde gerçekleşmesi tesadüf değildi. Demokrat Parti'nin zaferi, Kemal Aygün'ün, 1946 yılında partinin kurulmasına yardım ettiği için sonraki on yıl boyunca Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı olarak görev yapan dayısı Refik Koraltan'a da yarar sağlamıştı.⁸⁵

İstanbul şubesinin başına geçtikten iki yıl sonra, Kemal Ay-

⁸³ 1923'te Atatürk'ün cumhuriyet hükümetinin kurulmasının ardından, Koraltan, yirmi yıl boyunca mecliste ve il hükümetlerinin çeşitli düzeylerinde hizmet verdi. Ancak Refik Koraltan'ın anılarının büyük bir kısmı, bağımsızlık mücadelesine katkılarına adanmış durumdadır. Bkz. Refik Koraltan, *Bir Politkacının Anıları* (Ankara: Hacettepe-Taş Yayınevi, 1999).

⁸⁴ "Yeni İdari Değişiklikler," *Milliyet* 26 Haziran 1950.

⁸⁵ Frank Sojat'tan Harry Anslinger'a, 5 Şubat 1952, Türkiye, 1951-52, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

gün, bu kez Genel Emniyet Müdürlüğü'nün tamamının başına getirildi. EGM'deki görev süresince İstanbul'un siyasi sahnesinin değişmez bir aktörüne dönüşen Aygün, bu sayede 1958 yılında şehrin belediye başkanı seçildi. Aygün, Türkiye'nin Başbakanı Adnan Menderes ile birlikte İstanbul'un deneyimlediği en kökten “kentsel dönüşüm” projelerinden birinin denetlenmesine katkı sağladı.⁸⁶ İstanbul'un “modernleştirilmesi” sırasında görülen değişken tutum, DP'nin ülke üzerindeki gücünü sağlamlaştırma hırasının bir yansımasıydı. Menderes ve Demokrat Parti yönetimi, CHP'nin otoriter yönetimi altındaki on yılların ardından iktidara gelmelerine rağmen kendilerinden önceki hükümetlerin de kullandığı, seçimleri manipüle etmek ve basın özgürlüğünü kısıtlamak gibi pek çok diktatoryal uygulamaya başvurdu. Bu durum, Menderes yönetimine Türk ordusu ve eski CHP rejiminin bazı unsurları arasında azılı düşmanlar kazandırdı.⁸⁷

Kemal Aygün, Türkiye ile FBN arasında gelişen ilişki ve Soğuk Savaş'ın ilk yirmi yılında Türkiye'nin uyuşturucuya yaklaşımının evrimi açısından önemli bir aktördür. DP'nin yakın çevresindeki kişilerle kişisel bağlara sahip olması, (ki bu 1950'lerde yükseleceği önemli makamlarla da kesinleşmişti) onu Washington ve Ankara arasında paha biçilmez bir aracı haline getirdi. Ortak Amerikan ve Türk mücadelesinin hızla meyve vermeye başlaması, onun EGM başkanı olarak yaptığı müdahaleler sayesindeydi. Aygün'ün Türkiye'deki FBN/EGM girişimlerine kişisel desteğinin ortak uyuşturucu operasyonlarına kazandırdığı resmî meşruiyet ve aciliyet havası, çoğu zaman Amerikalı meslektaşlarını bir hayli etkilemiştir. Amerikalı ajanlar, onun veya birbirine sıkıca bağlı olan astlarının

⁸⁶ Murat Gül, *The Emergence of Modern Istanbul* (Londra: I.B. Tauris Publishers, 2009), 140–171.

⁸⁷ Demokratik dönemin önemi ve 1960 darbesinin arka planı ve sonuçları hakkında daha fazla arka plan için bkz. Kemal Karpat, “The Military and Politics in Turkey, 1960–64: A Socio-Cultural Analysis of a Revolution,” *American Historical Review* 75.6 (Ekim 1970), 1654–1683.

iş birliği olmasaydı ülkedeki faaliyetlerini dayandıracak bir zemine sahip olamazlardı.

Kanıt Toplama: Fbn/Egm İş Birliğinin İlk Yılları

20 Temmuz 1950'de Charles Siragusa, İstanbul'a giden bir KLM uçağına bindi. Seyahat, ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından Türk hükümetinin de resmî rızasıyla gerçekleşmişti. Bu resmî anlaşmaya göre Siragusa "Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki uyuşturucu trafiğini açığa çıkarmak için Türk polisiyle iş birliği yapmak üzere" İstanbul'a geliyordu.⁸⁸ Siragusa kaleme aldığı anılarında, Temmuz 1950'deki ilk Türkiye seyahatinin belli bazı hedefleri konusunda açık konuşmaz.⁸⁹ İlk Türkiye seyahatini yönlendiren büyük bir strateji olmasa da Siragusa'nın faaliyet ve görevlerinin George White'ın 1948'de yürüttüğü operasyonel yaklaşımla aynı yolu izlediği açıktır. Siragusa, 24 Temmuz ile 25 Ağustos arasında, doğrudan Harry Anslinger'a göndereceği yirmi iki ayrıntılı "ilerleme raporunun" her birinde, ülkedeki deneyim ve izlenimlerini akıcı ve betimleyici bir dille kaleme almıştır.⁹⁰ Yazılarının genel tonu, tanıştığı kişiler ve edindiği bilgilerle alakalı tuttuğu kayıtlarla birleştirildiğinde, seyahatinin asıl amacı konusunda yani Türkiye'nin en üst düzey eroin kaçakçılarını ortaya çıkarma ve mümkünse gözaltına alma konusunda akıllarda çok az kuşku kalmaktadır.

⁸⁸ ABD Dışişleri Bakanlığından Emniyet Genel Müdürlüğüne, tarihsiz doküman, Türkiye, 1950, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁸⁹ Siragusa ve Wiedrich, *The Trail of the Poppy*, 5. Anslinger'ın onu, gençler arasındaki uyuşturucu kullanımının fena durumunu ele almak için yurtdışına gönderdiğinden bahsetmektedir.

⁹⁰ Siragusa'nın Harry Anslinger ile kişisel yazışmaları, Ekim ayının sonlarında İstanbul'dan ayrıldıktan sonra da devam etti. Beyrut ve Marsilya'daki deneyimlerine dair son derece detaylı ve kişisel kayıtlar tutmaya en azından 1951'in ortasına kadar devam etti. Siragusa'nın yazılarının hayli yalın ve düzeltilmemiş tonu, bu belgeleri Ulusal Arşivdeki FBN kayıtlarında bulunan en özgün kanıtlardan kılıyor.

Seyahati, FBN'in gelişiminde dönüm noktasının yaşandığı bir döneme denk gelmişti. FBN, 1950'ler boyunca yabancı topraklarda kuracağı bir dizi ofisin ilki olarak Roma'da daimi bir ofis açmıştı. Zaman içinde Siragusa, şehri, gelecekte Avrupa ve Ortadoğu'da gerçekleştirilecek soruşturmalar için merkezî bir ileri karakola dönüştürdü.⁹¹ Siragusa'nın ilk İstanbul ziyaretinin hemen ardından İtalya'ya gidişi, FBN'in sahiden küresel bir etki alanına sahip bir polis gücüne dönüşüm sürecini tamamladı (ki bu süreç, Anslinger'ın iki savaş arası dönemde yabancı hükümetlerle aktif iş birliği içine girmesiyle başlamıştı). Nihayet İstanbul'da bir FBN saha ofisinin açılması 1960 yılını buldu. FBN bu dönemde Beyrut (1954'te açıldı), Paris (1959), Marsilya (1961), Hong Kong (1963), Meksiko (1963) ve Bangkok (1963) gibi şehirlerde de güçlü köklere sahipti. Dünya genelinde altmış altı ülkede toplam seksen beş ofisi bulunan Uyuşturucuyla Mücadele Dairesi'nin uluslararası ofislerinin listesi şu anda çok daha uzun.

Siragusa'nın İstanbul'a varır varmaz yaptığı ilk iş, Amerikan Konsolosluğu ile iletişime geçmek ve konsolosluk personelinin birkaç üyesiyle randevu ayarlamaktı. Tanıştığı ilk kişilerden biri Siragusa'ya, ülkenin önde gelen eroin üreticileri ve kaçakçılarına ilişkin bir istihbarat dosyası veren CIA yetkilisi G. Joseph Zogby idi.⁹² Anılarında, 1950 kış ve baharının büyük bir kısmını, FBN'in Avrupa ve Ortadoğu'daki gizli dosyalarını inceleyip o yaz yapacağı seyahati bekleyerek geçirdiğini belirtse de Zogby'nin Siragusa'ya sağladığı bilgiler yeni birçok noktayı açığa çıkarmışa benziyor.⁹³

Siragusa, konsolosluktaki randevularının hemen ardından George White'ın 1948'de Türkiye'deki soruşturmasının arka

⁹¹ Valentine, *Strength of the Wolf*, 105–106.

⁹² Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 24 Temmuz 1950, Türkiye, 1950; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁹³ Siragusa ve Wiedrich, *The Trail of the Poppy*, 85. Siragusa'ya göre, Garland Williams yakın zamanda büyük suçluların bir listesini derlemişti ve bu liste, (CIA raporunun ana odağı olan) İhsan Sekban'ı da içeriyordu.

planının oluşturulmasına yardımcı olmuş birkaç kişiyle görüşmeye çalıştı. İlk iletişim kurduğu yerli, Türk Haber Ajansı için dış muhabir olarak çalışan gazeteci Rıza Çandır’dı.⁹⁴ Siragusa, Çandır ile birlikte ABD Hava Kuvvetleri’ne bağlı bir yardımcı ataşe olan Albay Charles W. Edwards ile bir öğle yemeği yedi. Bu iki adam, George White’ın yakın arkadaşları olmalarının yanı sıra benzer bir geçmişe de sahipti. White’ın Kahire’den tanıdığı Edwards, İkinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul’da OSS’nin irtibat mercisi olarak görev yapmıştı. Görünüşe göre Çandır da savaş sırasında (kısmen gazeteci olarak saygınlığı ve altı dili akıcı konuşması nedeniyle) OSS istihbaratı için önemli bir kaynaktı. Her iki adam da savaş sona erdikten sonra da istihbarat çevrelerinde aktif kalmaya devam etmişlerdi. Edwards, CIA ile bağlantılarını sürdürürken Çandır (White’ın tahminine göre) “Türk gizli siyasi polisi” adına çalışmaya devam etti.⁹⁵

İkisi arasında, Türkiye’deki uyuşturucu ticaretinin durumu hakkında en fazla bilgiye sahipmiş gibi görüneni Rıza Çandır’dı. 1948 yılında White, İstanbul’da kaldığı süre boyunca Çandır ile dokuz kez görüşmüştü. Çandır, Marsilya’daki organize suçun durumu ve ham afyonların işlenmesi ile ilgili konuşmanın yanı sıra White’ı Karadenizli denizcilerle tanıştırdı (ki bu durum akıllara İstanbul yeraltı dünyasının “Laz” yapısı üzerine konuştukları varsayımını getiriyor).⁹⁶ Ancak,

⁹⁴ “Gazeteci Rıza Çandır Öldü,” *Milliyet* 28 Eylül 1979.

⁹⁵ Narkotik Komiseri Anslinger’a, White’dan #10, 10 Haziran 1948, George H. White Raporları, Kutu 1, Klasör 7, Special Collections Departmanı, Stanford Üniversitesi. George White’ın “Türkiye’nin gizli siyasi polisi” ifadesiyle ne demek istediği bilinmiyor. İddiasının doğru olduğunu varsayarsak, Çandır’ın ya Emniyet Müdürlüğü (siyasi departmanında) veya Milli Emniyet Hizmeti adına çalıştığı çıkarımını yapabiliriz. Edwards’ın istihbarat toplama ve uyuşturucu faaliyetlerindeki rolüne gelince, kendisi, Siragusa’yı, başka bir eski OSS görevlisi olan Teodor Anastasio adlı yerel bir kaynakla tanıştırmaya gönüllü oldu. Sonrasında Anastasio, Siragusa’ya, İhsan Sekban ve faaliyetlerine dair pek çok detay verdi. Charles Siragusa’dan H. J. Anslinger’a, 24 Temmuz 1950, Türkiye, 1950; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁹⁶ George White Günlükleri, 21 Mayıs 1950–9 Haziran 1950, George H. White Raporları, Kutu 7, Kitap 1950, Special Collections Departmanı, Stanford Üniversitesi.

bu iki adamın 1950'lerin ortalarına kadar haberleştikleri mektuplara bakıldığında, White'ın Çandır ile olan ilişkisinin FBN için bir istihbarat kaynağı olmaya devam ettiği görülüyor.⁹⁷

Charles Siragusa'nın Edwards ve Çandır ile yaptığı toplantıları, kısa bir süre önce İstanbul Emniyet Müdürü olan Kemal Aygün ile resmî bir randevu takip etti.⁹⁸ Siragusa'yı hayal kırıklığına uğratan ilk karşılaşmaları iyi gitmedi. İstanbul şefini samimi bulsa da uyuşturucu karşıtı operasyonlar için hızlıca iş birliğine girme umutları suya düşmüştü. Siragusa, bunu itiraf etmekten çekinse de Anslinger'a, Türk meslektaşlarının kendisi henüz şehre bile gelmemişken ona tuzak kurmuş olabileceklerini söyleyecek kadar ileri gidiyordu. Yakında Amerikalıların İstanbul'a gizli bir uyuşturucu karşıtı operasyon başlatacağına dair haberler, tam da Siragusa'nın şehre iniş yaptığı gün yerel gazetelerde dolaşıyordu.⁹⁹ Siragusa Aygün ile buluşmadan iki gün önce, gazeteler yerel polis ekiplerinin şehrin en kötü şöhretli kaçakçılarından İhsan Sekban'ı yakaladığını yazıyordu.¹⁰⁰ Ancak Siragusa, görüşme

⁹⁷ 1951 yılında gönderilen bir mektupta Çandır, İstanbul'daki görevin Charles Siragusa'nın boyunu aştığını öne sürüyordu. Siragusa, bir hayli "şüpheli bir karakteri" olan birini tercümanı olarak (gelecekte FBN muhbiri olacak olan Charles Diamond) kullanmasının yanı sıra, kendini sık sık fiziksel tehlikelere maruz bırakıyordu (ki İstanbul polisi "bunları engellemek için bin dereden su getiriyordu"). Soruşturma metodu açısından, Siragusa'nın takındığı "yalnız kurt" tavırları, az kaynakla çok şey yapmaya kalkışmasına yol açıyordu. Çandır, o dönemde Siragusa'ya yardım edemeyecek kadar çok meşgul olduğunu ve hem yeraltı dünyasında hem de "casus beyler" arasında kişisel temasları bulunmadığını iddia etti. Rıza Çandır'dan George White'a, 7 Mart 1951; Türkiye, 1951-52; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları ; RG 170, NAB.

⁹⁸ Charles Siragusa'nın son tanıştığı ve en ilgi çekici istihbarat kaynaklarından biri de Abdullah F. L. Ma'ydı. Ma, 1949'da Çin İç Savaşı'nın sonuna kadar on yıl boyunca Çin konsolosluğunda görev yapmıştı. 1948 yılında, White onunla (Rıza Çandır ile birlikte) buluşmuştu ve görüşmeleri sırasında Ma, şehirdeki eroin fabrikalarının yerine dair istihbarata sahip olduğunu iddia ederek bu bilgiyi Amerika Birleşik Devletleri'ne vize karşılığında paylaşacağını söyledi. Ancak Siragusa, Ma'nın samimiyetinden şüphe ettiği için teklifi reddetti. Charles Siragusa'dan H. J. Anslinger'a, 24 Temmuz 1950, Türkiye, 1950; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

⁹⁹ "Beyaz Zehir Kaçakçıları," *Akşam* 24 Temmuz 1950.

¹⁰⁰ "Milyonar Eroinci Yakalandı," *Cumhuriyet* 25 Temmuz 1950.

esnasında Sekban’ın yakalanmasını gündeme getirdiğinde, Aygün ona açıkça Sekban’ın muhtemelen hiç yargılanmayacağına söylemişti. İhsan Sekban şehirdeki en iyi avukatlara ve nüfuzlu dostlara sahipti. Başka bir deyişle, Siragusa’ya göre İstanbul polisi, buradaki varlığını basına sızdırmakla kalmamış, ayrıca şehrin en ünlü kaçakçısını aklamak amacıyla gözaltına almıştı.¹⁰¹

Aygün ve Siragusa arasındaki ilişkiler sonraki iki yıl boyunca inişler ve çıkışlar yaşamaya devam etti. Ancak Aygün EGM başkanı olarak atandıktan sonra, Amerikan meslektaşlarına karşı tavrını ve yaklaşımını değiştirdi. FBN ajanları ile Aygün’ün ofisi arasındaki yazışmalar ve toplantıların havası önemli ölçüde ısındı ve daha verimli bir iş birliği görünümü kazandı.¹⁰² Aygün, FBN’den aldığı destek için çok daha minnettar görünüyordu ve sık sık daha “Amerikalılaştırılmış” denetim yöntemlerini benimseme arzusunu dile getiriyordu. EGM başkanı olarak, müdürlüğün gücünü merkezileştirmeye ve çeşitli departmanlar arasında istihbarat paylaşımını artırmaya çalışmaktaydı.¹⁰³ O ve Ankara’daki diğer üst düzey yetkililer, Türkiye’nin uyuşturucu ihlalleriyle ilgili ceza yasalarının reformdan geçirilmesini açık bir biçimde desteklemekteydi.¹⁰⁴ Buna karşılık Charles Siragusa, Aygün’ün birkaç adamını Amerikalıların uyuşturucu karşıtı yöntemleri konusunda eğitim almaları için İtalya’daki FBN ofisine davet

¹⁰¹ Charles Siragusa’dan H. J. Anslinger’a, 26 Temmuz 1950, Türkiye, 1950; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁰² Valentine’ın Martin Pera ile yaptığı röportaja göre, Kemal Aygün, EGM, George White’in 1948’deki soruşturmasının ardından basında gereğince yer almadığı için Amerikan işbirliği taleplerine sıcak bakmamıştı. Bkz. Valentine, *Strength of the Wolf*, 161.

¹⁰³ Frank Sojat’tan H. J. Anslinger’a, 5 Ocak 1952; Türkiye, 1951–52; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; “Opium Production,” 16 Mart 1960; Türkiye, 1960–61; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁰⁴ İstanbul Amerikan Başkonsolosundan ABD Dışişleri Bakanlığına, “Narcotics Report—Turkey,” 17 Eylül 1952, 882.53/9-1752, Desimal Dosyalar, 1950–54, RG 59, NAB.

etti.¹⁰⁵ EGM bünyesindeki narkotik büroda yapılan belli başlı değişikliklerin yanı sıra Türkiye'nin emniyet altyapısı daha genel bir reform dalgasından geçirildi. Amerikalı bir sivil danışmanın yönlendirmesiyle, EGM'nin yapısı, iş kanunları ve ekipmanı geliştirildi ve düzenlendi.¹⁰⁶

1950'li yılların ilerleyen dönemlerinde, FBN ajanları Aygün'ü zaman yönetimi, iletişim ve gereken özeni gösterme açısından (özellikle 1955'te EGM ve Ankara valiliğini aynı anda yürütmeye başladıktan sonra) giderek daha sorunlu bulmaya başladı. Onun yokluğunda, Amerikan ajanları ile günlük temas ve iş birliğini üç EGM memuru yönetiyordu. Aygün 1952'de EGM başkanı olduktan sonra İçişleri Bakanlığı, Emniyet Müdürlüğü'nün İstanbul şube başkanlığına gelmesi için yeni tecrübeli bir memur olan Alaattin Eriş'i atadı. 1955'e kadar Eriş, iki genç memuru, Ali Eren ve Galip Labernas'ı, Amerikan meslektaşlarıyla bireysel soruşturmaları koordine etmekle görevlendirdi.

Charles Siragusa'nın 1950 Ağustos'unda Türkiye'den ayrılmasının ardından, deneyimli bir dizi FBN ajanı Türkiye'de soruşturma başlatma ve yürütme sorumluluğunu üstlendi. Büro 1951 ve 1967 yılları arasında, kısa süreli hizmet için Türkiye'ye şu ajanları gönderdi: Paul Knight, Martin Pera, John Cusack, Elmore Gross, Sal Vizzini, James Attie, Joe Arpaio ve Michael Picini.¹⁰⁷ FBN'in Türkiye'ye ilişkin dosyalarının içinde Türkiye'deki Amerikan operasyonlarının sorumluluk ve düzeninin detaylarına dair resmî hiçbir yönerge bulunmasa da Ankara ve Washington'un FBN operasyonları için bir

¹⁰⁵ Garland Williams'tan Harry Anslinger'a, 20 Nisan 1958, İran Dosyası, 1958-60; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁰⁶ Ali Dikici, "Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı, *Akademik Bakış* 3.5 (Kış 2009), 68-70.

¹⁰⁷ 1960 tarihli bir rapora göre, ajanlar 1956 ile 1960 yılları arasında Türkiye'ye düzensiz aralıklarla geldi. Bu dönemden önce, Elmore Gross'un raporları, FBN'nin 1951 ile 1956 yılları arasında Türkiye'de çok daha istikrarlı bir varlığı olduğunu göstermektedir. Bkz. Tanımlanmamış rapor, 16 Mart 1960, Türkiye, 1960-61, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

dizi temel kural üzerinde anlaştığı açıktır. Örneğin Ankara, Amerikalı ajanların Ali Eren ve Galip Labernas olmadan Anadolu'nun kırsal bölgelerine girmemesini şart koşmuştu.¹⁰⁸ FBN ajanları, hareketlerini ve sabıkalı muhbirler ve potansiyel şüphelilerle etkileşimlerini İstanbul'daki Türk meslektaşlarına güncel olarak bildirmekteydi. Joe Arpaio'ya göre Amerikan ajanlarının silah taşınması yasaklanmıştı ancak görünüşe göre bu yasak zaman zaman ihlal ediliyordu.¹⁰⁹ FBN dosyalarında bahsi açıkça geçen noktaların belki de en önemlisi, şüpheliler yargı önüne çıkarıldığında Amerikalı ajanlardan tanıklıklarının istenmemesiydi.

FBN'in kayıtlarında bulunan yüzlerce sayfalık raporlardan sadece birkaçı soruşturmalarına dair ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. 1950'lerde yapılan FBN tutuklamalarına dair en ayrıntılı bilgiler, Sal Vizzini ve Charles Siragusa'nın anılarında bulunmaktadır. Örneğin Siragusa, Adana'da 1954'te, FBN ajanı Paul Knight'ın müdahalesi ve Beyrut polis şefi Amir Farid Chehab ile bir Yunan muhbirinin iş birliğiyle gerçekleştirilen Ahmet Özsayar soruşturması hakkındaki pek çok noktayı açıklığa kavuşturur ancak daha öncesinde bahsedildiği gibi, Siragusa'nın anlatımını doğrulayan arşivsel bir kayıt mevcut değildir.

Sal Vizzini, 1950'lerin sonlarında Türkiye'deki kendi deneyimlerine dair daha çarpıcı ve ilginç hikayeler sunar. Vizzini, Türkiye'ye ilişkin anılarına, İstanbul'un başlıca uyuşturucu kaçakçıları olarak tanımladığı Ali Osman Tüter ve Hüseyin Eminoğlu'nu yakalamak için gösterdiği mücadelelerden başlar. Mucizevi bir şekilde Vizzini, Ali Osman Tüter'le, İtalya'da polis tarafından Vizzini adına Tüter'e mektup yazmaya zorlanan bir muhbir sayesinde bizzat tanışabilmiştir. Vizzini, yerel bir Amerikalı pilot olan Dan Klein'in tercümanlığı aracılığıyla Tüter'i evinde ziyaret etmiş ve Amerikalı askeri personele ay-

¹⁰⁸Memorandum: Kısım #17, 24 Kasım 1955; Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁰⁹Arpaio ve Sherman, *Joe's Law*, 153, 164. Arpaio, bir keresinde, yasal yetkisi olmamasına rağmen otuz kaçakçıyı silah zoruyla tutukladığını iddia etmiştir.

rılmış bir yerden aldığı ucuz Amerikan sigarasını satın almak üzere anlaşılmıştı. Bu ilk alışveriş, Vizzini'ye İstanbul'daki diğer satıcılarla etkileşimde bulunurken kullandığı "bir referans" sağlamış oldu. Vizzini, yerel satıcılar arasında kazandığı güven sayesinde bir ay içinde yarım düzine "yavru kaçakçı" tutukladığını iddia eder.¹¹⁰

Vizzini, Ali Osman Tüter ile karşılaşmasının hemen ardından Hüseyin Eminoglu'yla İstanbul'da bir restoranda buluşma ayarlayabildiğini de iddia eder. Yozlaşmış bir hava yolu pilotu gibi davranan Vizzini, bir Türk polisi muhbirinin referansı ile Eminoglu'na kendisine morfin bazı satmasını teklif etmiş ve Sicilya'da morfini eroin haline getirebilecek bağlantıları olduğunu iddia etmişti. Eminoglu anlaşmaya yanaşmayınca Vizzini kaçakçıya 2.000 dolar değerinde Amerikan sigarası vermeyi teklif etmişti. Öneriyi cazip bulan Eminoglu, Vizzini'ye "müteferrik kargo" taşıyan bir gemi İstanbul'a vardıkdan sonra kendisiyle buluşmasını teklif etmişti. Vizzini ve Türk meslektaşları Ali Eren ve Galip Labernas ellerindeki bu bilgi kırıntısını kullanarak, gemi limana ulaştığında Eminoglu'nu yakalamak için bir plan yapmışlardı. Plan görünüşe göre işe yaramıştı. Bir süre sonra (anılarda, zaman aralığı veya tarihler hakkında bir bilgi bulunmuyor), Türk polisi Eminoglu'nu içerisinde kaçak yirmi beş ton kahve ve on ton İngiliz naylon taşıdığı tespit edilen *Adana* adlı bir geminin yanında yakalamıştı.¹¹¹

FBN'in, Hüseyin Eminoglu ve Ali Osman Tüter'i soruştururken gösterdiği özene rağmen, bu olayların hiçbirine FBN dosyalarında yer verilmemiştir. Hüseyin Eminoglu, 1959 yılında (Ali Osman Tüter ve Ali Bezal ile birlikte), Vizzini'nin yukarıda açıkladığı suç nedeniyle tutuklandı.¹¹² Vizzini'nin

¹¹⁰Vizzini, *Vizzini: The Secret Lives of America's Most Successful Undercover Agent*, 102–106.

¹¹¹Vizzini, *Vizzini: The Secret Lives of America's Most Successful Undercover Agent*, 109–112.

¹¹²"Büyük Kahve Kaçakçılığı Elebaşları Yakalanmadı," *Akşam* 9 Ağustos 1959;

dediğine göre, Eminoglu bu suçtan 10 yıl hapis cezası aldı ama ileride basında yer alan haberler, serbest bırakıldığını ve yasa dışı kaçakçılığa devam ettiğini gösteriyor (zira Eminoglu, daha sonraları 1960, 1964 ve 1969'da kaçakçılık suçlamalarıyla yeniden tutuklanmıştı).¹¹³ Vizzini'nin hikayesinin doğruluğunu iyice sorgulatan başka bir nokta, Eminoglu'nun yakalanmasıyla ilişkilendirilen geminin adıdır. Basın raporları 1959'da bu isime sahip belirli bir gemiden bahsetmezken, *Milliyet* gazetesinin yaptığı bir araştırma, *Adana* adlı bir geminin 1958 ile 1961 arasında en az sekiz kaçakçılık olayına karıştığını ortaya koymaktadır.¹¹⁴ İstanbul limanından içeri ve dışarı düzenli olarak seyahat eden birden fazla *Adana* adlı gemi olduğunu varsaymak elbette mümkündür ancak bu isimde bir geminin basında bu kadar sık yer alması, muhtemelen onun düzenli olarak yasa dışı mallar için aranan bir gemi olduğu şüphesini uyandırmaktadır.

FBN arşiv kayıtları (bilhassa başarılı olan) bireysel davalar hakkında ne kadar sessizse, ajanların 1950'lerde tuttuğu istihbarat raporları da bir o kadar ayrıntılıdır. Charles Siragusa'nın Türkiye'ye yaptığı ilk seyahatten itibaren FBN ajanları, İstanbul'da faaliyet gösteren büyük ve küçük kaçak-

“Kahve Kaçakçılığının 13. Sanığı Tevkif Edildi,” *Akşam* 14 Ağustos 1959; “Kahve Kaçakçılığı Tahkikatı İlerliyor,” *Cumhuriyet* 4 Ağustos 1959; “30 Ton Kahve Kaçakçılığının Duruşması,” *Cumhuriyet* 4 Eylül 1959; “Üç Kahve Kaçakçısı Tevkif Edildi,” *Milliyet* 9 Ağustos 1959; “Kahve Kaçakçılığı Duruşması Başladı,” *Milliyet* 4 Eylül 1959; “Milyonluk Kahve Kaçakçılığı Sanıkları Tahliye Edildi,” *Milliyet* 20 Ocak 1960.

¹¹³ “150 Ton Tütün Motorla Triyeste'ye Kaçırıldı,” *Milliyet* 20 Haziran 1960; “Mahkeme Salonunda Bir Sanık Muayene Edildi,” *Milliyet* 12 Mart 1964; “Telefonlar Dinlenerek Kaçakçılar Yakalandı,” *Milliyet* 27 Haziran 1969.

¹¹⁴ “Adana Vapurunda Yine Kaçak Eşya Bulundu,” *Milliyet* 7 Ağustos 1958; “Üç Gemide Kaçak Eşya Bulundu,” *Milliyet* 1 Kasım 1958; “Adana Vapurunda Yine Kaçak Mermi Bulundu,” *Milliyet* 24 Nisan 1959; “Adana Vapurunda Yine Kaçak Eşya Bulundu,” *Milliyet* 7 Kasım 1959; “Adana'da Kaçak Saat ve Bilezik Ele Geçti,” *Milliyet* 6 Şubat 1960; “Dışarıya 1.5 Kilo Esrar Kaçıran 5 Tayfa Getirildi,” *Milliyet* 18 Mart 1960; “Döviz Kaçakçısı bir Müzisyen Yakalandı,” *Milliyet* 4 Mart 1961; “Adana Vapurunda Kaçak Eşya Bulundu,” *Milliyet* 29 Mart 1961.

çılarının listelerini düzenli olarak güncelledi. Bu güncellenen listelerin korunması ve gözden geçirilmesi hem elde edilen yeni bilgilerin hem de FBN ajanlarının karşılaştıkları şebekelerin gizli ve örgütsel doğasına dair değişen algılarının bir yansımasıydı. Amerikan ve Türk ajanları, (çoğu kez sabıkalı muhbirlerin yardımıyla) potansiyel hedeflerin yerlerini takip etti, fotoğrafladı veya izledi.

Bu güncellenen listelerde adı geçen kişilerin çoğu FBN'in ilgisini üzerlerine sabit ya da sürekli olarak çekmiyordu. Genelde daha fazla ilgi çekenler (İhsan Sekban, Hüseyin Eminoglu, Ali Osman Tüter, Ali Bezal ve Sefer Bezal gibileri) genellikle belirli "mafyalaların" veya çetelerin üyeleri olarak anılırdı.¹¹⁵ 1950 ile 1960 yılları arasında, FBN'in tanımladığı belli "çetelerin" yapısı ve önemi devamlı değişti. Örneğin 1950'de, Frank Sojat adlı ajan, İhsan Sekban, Ahmet Soysal ve Hüseyin Eminoglu tarafından yönetilen üç farklı grubun İstanbul'un eroin pazarında hâkim pozisyonlarda bulunduğundan bahseder. Sırasıyla dokuz, sekiz ve beş üyeye sahip bu üç grubun yanı sıra Sojat o yıl şehrin uyuşturucu ticaretinde iz bırakmış ve bazıları iki ila dört kişilik gruplar halinde çalışan yirmi iki kişi daha sayar.¹¹⁶ 1955 yılında ajan Elmore Gross, Türkiye'den "büyük miktarda baz morfin ve eroin" göndermekten sorumlu üç "örgütü" büyükten küçüğe sıralar: "Mavromatis-Paskalides-Foti örgütü," "Hüseyin-Osman-Kalkavan örgütü" ve "Denizkurdu-Kirazli-Şarafın örgütü."¹¹⁷ Gross'un 1955 yılında büyük kaçakçılık şebekeleri hakkındaki hülasasını, Sojat'ın önceki değerlendirmesinden ayıran iki ilginç nokta bulunur. İkisi de Eminoglu ve Tüter gibi belli başlı kilit isimlerden bahsetse de adı daha önce yalnızca bir-

¹¹⁵Paul Knight'tan Charles Siragusa'ya, 1 Ocak 1955, Türkiye, 1955-56, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹¹⁶"List of Important Narkotics Violators (Heroin Manufacturers)" 25 Ekim 1951, Türkiye, 1951-52, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹¹⁷Elmore Gross'tan Charles Siragusa'ya, 27 Mart 1955, Türkiye, 1955-56, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

kaç belgede geçen Mahmut Denizkurdu çetesinin 1955'teki listeye dahil edilmesi, diğer önemli kişiler ve öteden beri nüfuz ve öneme sahip olduğu düşünülen örgütler (özellikle Soysal kardeşler) için küçük düşürücüdür. Ayrıca Gross, Sojat'ın aksine sektörün daha küçük bir kısmına hükmeden büyük isimlerden bahsetmeyerek İstanbul yeraltı dünyasının sadece üç güçlü çetenin hakimiyeti altında olduğu izlenimini verir.

Ne FBN ne de EGM, görüş veya izlenimlerini yalnızca dış gözlemlere dayandırmakla yetinir. FBN ajanları, kaçakçılık halkalarına sızmak ve potansiyel şüphelileri yakalamak için çeşitli tekinsiz tiplerin kimliklerini benimserlerdi (hem Siragusa hem de Vizzini zaman zaman İtalyan mafya üyeleri gibi davranırdı). Zaman zaman, Labernas veya Eren gibi Türk memurları da tutuklamalar için kılık değiştirdi.¹¹⁸ Ajanların uyuşturucu şebekelerini gizlenerek çökertme girişimleri, 1950'ler ve 1960'larda yasal kovuşturmayla neden olacak kadar sınırlı miktarda istihbarat sağladı. Aslında bu dönemde hem FBN hem de DPS büyük ölçüde ve bazen de yalnız paralı muhbirlerin sağladığı bilgilere ve içgörülere güvenmek zorundaydı. Vizzini'ye göre pek çok muhbir, polisle iş birliği yaptığı ortaya çıkınca öldürülmüştü.¹¹⁹

Daha önce belirtildiği üzere, İstanbul'da güvenilir bir muhbir ağı oluşturmak, Charles Siragusa'nın 1950 yazında şehirdeki ilk görevlerinden biriydi. Rıza Çandır ve Charles W. Edwards ile yaptığı görüşmeler sayesinde bazı ipuçları elde etti ve İstanbul'daki uyuşturucu ticaretinin mevcut durumunu bilen kişilerle bağlantılar kurmasını sağladı. Ancak Türkiye'ye atanmış sonraki ajanlar, bu erken temasları (Çandır ve Edwards dahil) sonradan kesti veya sürdürmedi.

¹¹⁸Bir vakada Ali Eren, İtalyan bir deniz kaptanını oynayan Sal Vizzini ile birlikte Asım Bintepe'nin tutuklanmasında "ithalat-ihracat" görevlisi kılığına girdi.

¹¹⁹Sal Vizzini bir keresinde tutuklama düzenlemek için bir muhbire 12.000 dolar ödediğini söyler. Vizzini'nin tuttuğu toplam otuz muhbirden sekizi öldürülmüştü. Bkz. Vizzini, *Vizzini: The Secret Lives of America's Most Successful Undercover Agent*, 101.

Türkiye'ye ilk gelişinden üç hafta sonra Siragusa büronun en tanınmış ve kıdemli Türk "özel personeliyle" tanıştı. Temmuz 1950 sabahı, Yunan denizcisi Yovakim Kiriako, Siragusa ile Hüsnü Soysal arasında bir buluşma ayarladı. Siragusa'nın elinde Soysal'ın kimliği ve bir kimyager olarak statüsünü ayrıntılı olarak açıklayan 1948 tarihli bir rapor bulunuyordu; rapor, ajanın bu potansiyel muhbire yaklaşması için bazı bahaneler üretmesine yardımcı olmuştu. Kimyagerin yeğeni Ali Tocksan'ı tanıyan Kiriako, randevuyu İtalyan birinin (Siragusa'nın) eroin satın almak istediğini iddia ederek ayarlamıştı. İkili nihayet ayın otuzunda buluştuğunda Soysal, Siragusa'nın Amerika'dan gönderilen bir polis olduğunu bildiğini ama ona yine de yardım etmek istediğini iddia ederek Amerikalı müşterisini şaşırttı. İkili, Siragusa suçlamayı şiddetle reddedip Soysal'ı "beynini patlatmakla" tehdit ettikten sonra ayrıldı.¹²⁰ Siragusa, bu karşılaşmayla şaşkına dönmüş bir hâlde Anslinger'a, kimliğini ifşa edenin yine Kemal Aygün olduğunu düşündüğünü ve bu yüzden artık EGM ile bilgi paylaşmayacağını yazdı. On bir gün sonra yumuşayan Siragusa, Soysal ile iletişim kurarak kendisinin bir muhbir olarak sağlayabileceği hizmeti görüşmek için buluşmaya çağırdı. Soysal, ikinci buluşmayı memnuniyetle kabul etti ve Siragusa'ya "Türkiye'nin en büyük suçlusu" olduğunu iddia ettiği Vasil Karamanli hakkında bilgi vermeye başladı.¹²¹ Sonraki hafta Soysal, Karamanli'yi bir morfin alışverişi ayarlayarak kandırmayı taahhüt etti. Ancak birkaç görüşmeden sonra Karamanli, polisin (özellikle Ali Eren'in) Amerikan ajanlarının kendisini tutuklamaya çalıştığına ilişkin uyarısının ardından anlaşmayı aniden reddetti.¹²²

¹²⁰Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 31 Temmuz 1950, Türkiye, 1950, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹²¹Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 10 Ağustos 1950, Türkiye, 1950, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹²²Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 20 Ağustos 1950, Türkiye, 1950, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 14 Ağustos 1950, Türkiye, 1950, Türkiye, 1950, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

Hüsnü Soysal'ın Vasil Karamanlı'yı yetkililere teslim etmekteki başarısızlığı, Siragusa'nın onu muhbir veya şüpheli uyuşturucu kaçakçıları yakalamak için potansiyel bir "köprü" olarak kullanmaya devam etmekten alıkoymadı. 1955 yılında Siragusa, sahte uyuşturucu satışıyla önde gelen kaçakçılardan bir kaçını tuzığa düşürmeyi umarak ajan Elmore Gross'u Soysal ile iletişime geçirdi. O kış FBN, Soysal'ın (tıpkı gizemli Vasil Karamanlı için dediği gibi) "İstanbul'un en büyük kaçakçısı" dediği Sefer Bezal'e (Parlak Sefer olarak da bilinir) ulaşmayı umuyordu. Soysal, onunla küçük bir miktar eroin satışı konusunda pazarlık yapmaya razı olduğunu ancak geçmişteki işlerinin kötü sonuçlanmış olduğunu iddia etti (görünüşe göre Sefer, teslim aldığı eroinin kalitesizliği yüzünden kendisine ödeme yapmayı reddetmişti).¹²³ Nisan ayının ilerleyen günlerinde Soysal, İhsan Sekban ve Nickli Eftimyadis'in (genellikle takma adı Mavromatis ile bilinir) bağlantılı olan Yunan kaçakçı Foti'den 250 kilo eroin alışverişi ayarlamayı başardı. Uyuşturucuyu parayı takas etme zamanı geldiğinde Foti duraksadı ve her seferinde sadece on beş kilo satabileceğini söyledi. Bunun muhtemel nedeni Türk mahkemelerinin genellikle yirmi kilodan az eroin bulunan kişilere sadece üç ay hapis cezası vermesiydi. İddiaya göre Soysal malın tamamını talep ederek anlaşmadan çekildi.¹²⁴ Yakın gelecekte eroin satışını tamamlama sözüne

¹²³ Elmore Gross'tan Charles Siragusa'ya, 19 Şubat 1955, Türkiye, 1955-56, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Elmore Gross'tan Charles Siragusa'ya, 23 Şubat 1955, Türkiye, 1955-56, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB. Sefer Bezal, 1958 yılında Ali Eren'in gerçekleştirdiği bir arama sırasında tutuklandı. Kendi anlatısına göre Eren, Napolili eroin rafinatörleriyle bağlantıları olan uyuşturucu kaçakçısı Osman Topaç'a muhbirlik teklifinde bulunduktan sonra Bezal ile karşılaşmıştı. Eren, Topaç'ın bir muhbir olarak sorumluluklarından kaçarak küçük miktarlarda morfin satmaya çalıştığını öğrenince Osman'ı dairesine zorla girdi ve burada Bezal'ın yanı sıra bir kilo baz morfin ele geçirdi. Bkz. Memorandum Raporu, 26 Şubat 1958, Türkiye, 1957-59, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹²⁴ Elmore Gross'tan Charles Siragusa'ya, 19 Nisan 1955, Türkiye, 1955-56, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

rağmen, sonraki FBN raporları alışverişe veya Foti'nin tutuklanmasına dair hiçbir referans içermemektedir.

Ulusal Arşiv tarafından gerçekleştirilen son taramalar, FBN'ye bağlı başka birçok muhbirin adlarının (kolluk kuvvetlerinin gizli muhbirlerine Bilgiye Erişim Özgürlüğü Yasası tarafından sağlanan koruma nedeniyle) gizlenmesiyle sonuçlandı. Buna rağmen FBN koleksiyonlarında yer alan çeşitli dosyalardan toplanan bilgiler sayesinde, Hüsnü Soysal dışındaki başka özel personellerin de şüphelileri ifşa etmeye eşit derecede hevesli oldukları kanıtlanmıştır. Görünüşe göre bir tutuklama yapmak çoğu zaman başarılı bir kovuşturma yürütmekten daha zordu. 1958 yılında, küçük çaplı iki uyuşturucu kaçakçısı olan Ahmet ve Mehmet Dişkaya, Mehmet'in üzerinde on gram eroin ve otomatik bir tabancayla yakalanmasının ardından Afyon'daki bir dizi yasa dışı afyon üreticisi ve kaçakçısı hakkında konuşmaya zorlandılar.¹²⁵ Foti vakası gibi, mevcut FBN kayıtlarında Dişkaya kardeşlerin de bir tutuklama ayarlama konusunda başarılı olduklarına dair herhangi bir belirti bulunmuyor (ancak başka bir özel personelin, kimliği kardeşler tarafından ifşa edilmiş Gazi Yücel'in tutuklanmasına yardım ettiği görülüyor).¹²⁶ İki yıl sonra Ali Eren, Sal Vizzini'yi Vedat Kantarcı adında başka bir potansiyel muhbire tanıştırdı. Kantarcı, orta Karadeniz kıyısındaki Samsun'da "büyük" bir morfin üreticisi olan Cemal Özüdoğru'nun yakın bir arkadaşı olduğunu iddia etti. İki polis memuru ile potansiyel şüpheli arasında bir buluşma düzenleme amacıyla Özüdoğru'yu Samsun'da ziyaret ederek İstanbul'a getirmeye gönüllü oldu. Birkaç ay geçtikten sonra, Kantarcı, yakın zamanda bir anlaşmanın olmayacağını bildirdi. Söylediğine göre Özüdoğru, o mayıs ayında Menderes hükümetine karşı gerçekleştirilen askeri darbenin ardından

¹²⁵Memorandum Raporu, 21 Ekim, 1958, Türkiye, 1957–59, FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Memorandum Raporu, 31 Ekim, 1958, Türkiye, 1957–59, FBN Dosyaları, 1916–70; DEA kayıtları; RG 170, NAB; Charles Siragusa'dan M. Sicot'a, 8 Şubat 1957, Türkiye, 1957–59, FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹²⁶Memorandum Raporu, 26 Temmuz 1959, Türkiye, 1957–59, FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

faaliyetlerini bitirme kararı almıştı. Vizzini’nin dediğine göre muhbirin detay vermediği bazı nedenlerden ötürü darbe ve hükümet değişikliğinden önceki “zorlu zamanlar”, kimyageri gelecekteki yasa dışı tüm faaliyetlerini ertelemeye zorlamıştı.¹²⁷

1958 yılının Ekim ayında, ajan Paul Knight, FBN’in soruşturmalarında sabıkalı muhbirleri kullanma stratejisi üzerine sert bir eleştiri kaleme aldı. Türk meslektaşlarıyla görüştüğten sonra şu sonuçlara varmıştı:

Türkiye’de ya afyonu baz haline getirmekte ya da bir ihracatçıya satmak üzere afyon üretmekte ve toplamakta uzmanlaşmış bir grup insan var... Tanıdığımız bu tür kişilerden bazı örnekler şunlardır: Hüsnü Soysal, Osman Özdemir, Nur Öven, Ahmed Dışkaya. Bu kişilerin hepsinin bize ve/veya Türk polisine çalışmış olduğu da not düşülmelidir. Süreç şöyle işler: kendileri de kaçakçı olan bu adamlardan biri, biraz ekstra para kazanmak ister veya polis tarafından sıkıştırılınca, kendisine gelen bir afyon dönüştürme teklifini kabul eder ya da taşraya gidip afyon veya baz siparişi verir, ardından da vakayı polise bırakır. Türk polisine göre, Türkiye’de baz kaçakçılığının veya laboratuvar işletmenin cezası şu an çok daha ağır olduğu için, bu tür uygulamalar iyice yaygınlaşmıştır. Bu adamlar neredeyse her zaman, polise çalışırken veya sonrasında kendi kaçakçılık faaliyetlerini sürdürmeye devam ederler...”

Knight, bu tür vakaların “el koymalar ve tutuklamalarla sonuçlandığı için” genellikle başarılı kabul edildiğine vurgu yapar. Ancak tecrübeyle sabittir ki, bu tür özel personellerin kullanımı Ali Osman Tüter veya Hüseyin Eminoğlu gibi büyük kaçakçıların faaliyetlerini durduramayacak veya onlara zarar veremeyecektir. Özellikle Hüsnü Soysal gibi kişiler, kendi

¹²⁷Memorandum Raporu, 23 Şubat 1960, Türkiye, 1960–61, FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Memorandum Raporu, 26 Ocak 1960, Türkiye, 1960–61, FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Memorandum Raporu, 19 Ağustos 1960, Türkiye, 1960–61, FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

yasa dışı işlerinin zarar görmesinden korktukları için büyük kaçakçıların yakalanmasında polise asla yardım etmezdi.¹²⁸

Sabıkalı muhbirlerin kullanımı konusunda FBN ajanların zihnini bir hayli meşgul eden başka meseleler de vardı. Türk polis memurları, FBN'in özel personellerini, Amerikan ajanlarıyla ilişkileri EGM'ye açıklandıktan sonra bile düzenli olarak taciz veya tehdit ediyordu. Bu durum, 1950'de Siragusa'nın İstanbul'daki ilk deneyimi esnasında Ali Eren'in, Vasil Karamanlı'yı Amerikan ajanları konusunda uyarmasıyla başlamıştı. Ajan James Attie, Eren'in yerli muhbirlerle yönelik etik olmayan tutumundan duyduğu rahatsızlığı açıkça ifade etmiştir. Eren, potansiyel bir muhbirle yapılacak toplantıyı (adamın zatürre nedeniyle hastanede olduğunu iddia ederek) engellemenin yanı sıra başarılı bir gözaltı sonrasında ödüllendirilen başka bir muhbirin ödülünden pay almak isteyerek öfkeli bir münakaşaya girişmişti.¹²⁹ Sal Vizzini de Türk polisi ve sabıkalı muhbirlerle çalışırken benzer deneyimler yaşamıştı. Özel personellere yalnızca EGM'ye bilgi vermeleri için sık sık baskı yapılması ve muhbirlerden düzenli olarak haraç kesilmesi, Vizzini'yi nihayetinde kendi muhbirlerini Türk meslektaşlarından gizlemeye mecbur bıraktı.¹³⁰

Yine de FBN ajanları hem düzenli raporlamalarında hem de anılarında, İstanbul ve iç Anadolu'daki operasyonlarında onlara yardımcı olan Türk polis memurlarını çoğu zaman nezaketle anıp övmüşlerdir. Charles Siragusa, geçmişteki endişelerine rağmen Kemal Aygün'den bir kez daha “şahsi dostum” diye bahsediyordu.¹³¹ Ali Eren, Sal Vizzini'ye yalan söylemeyeceğine dair “Peygamberin adı üzerine” yemin etmişti

¹²⁸Memorandum Raporu, 22 Ekim 1958; Türkiye, 1957–59; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹²⁹Memorandum Raporu, 10 Şubat 1956, Türkiye, 1955–56, FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹³⁰Vizzini, *Vizzini: The Secret Lives of America's Most Successful Undercover Agent*, 101–102.

¹³¹Elmore Gross'tan Charles Siragusa'ya, 18 Haziran 1955; Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

ve Vizzini'ye göre kendisi Türkiye'de kaldığı süre boyunca Eren bu sözünü tutmuştu.¹³² Gerçekten de FBN ve EGM yetkilileri bir arada çok uzun zaman geçirmiş, bazen dostluklar kurmuş ve büyük küçük pek çok kaçakçıyı başarıyla yargı önüne çıkarmışlardı.

Ancak FBN'in iç yazışmalarının bütünü, EGM'deki meslektaşlarına yönelik endişe verici izlenimleri içeren çok farklı bir meseleye işaret ediyor. Kemal Aygün, Ali Eren ve Galip Labernas'ın davranışları FBN'e pek çok kez bu kişilerin profesyonellik ve sadakatini sorgulatmıştır. DP'nin hükümeti sona erdiğinde, FBN ile EGM arasındaki ilişki hiç de umulduğu gibi değildi.

Yolsuzluk ve Casusluk

Charles Siragusa, 1950 yazının sonlarında Türkiye'den ayrılırken, Türkiye'deki FBN operasyonlarının geleceğine ilişkin şüpheleri vardı. İlk ziyareti sırasında başarılı soruşturmalar yürütememesinin ötesinde onu asıl rahatsız eden Kemal Aygün ve Türk polisiyle etkileşimleriydi. Türkiye'deki görevi ondan devralan Martin Pera, amirinin aylar önce dile getirdiği birçok kaygıyı yeniden dile getirdi; Aygün'ün gerekli istihbaratı paylaşmaya isteksiz olmasının yanı sıra yerel polis memurları, İstanbul'daki soruşturmalarını başlatmasına her adımda engel oluyorlardı.¹³³ 1951 baharında Aygün, bir Türk ajanının Amerika Birleşik Devletleri'ne gizlice eroin kaçır-

¹³²Vizzini, *Vizzini: The Secret Lives of America's Most Successful Undercover Agent*, 108.

¹³³Martin Pera'dan Charles Siragusa'ya, 9 Mart 1951, Türkiye, 1951-52, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB. Aygün ile etkileşimleri sırasında, Pera defalarca istediği halde kendisine sözü verilen şüpheliler listesini alamamıştı. 1951 yılında duygularını özetlerken, Pera, "Buradaki polisin, soruşturma başlatma girişimlerimi engellemekten başka bir şey yaptığına henüz ikna olmadım." demişti. Öte yandan Pera, "Aygün'e hakkını vermesi gerektiğini" kabul ederek, "İstanbul'un Türkiye'nin siyasi sorunlarının merkezi haline geldiği gerçeğini" vurgu yaptı.

arak uyuşturucu satın alan Amerikalı şüpheliyi yakalamayı önerdiğinde taraflar arası gerilim iyice tırmandı. Siragusa, plana öfkeyle tepki vererek, düpedüz bir tuzak olan bu planı, Aygün'ün "uluslararası narkotik kolluk kuvvetleri arasındaki iş birliğine yönelik utanç verici taktik ve samimiyetsizliğinin kesin kanıtı" olarak nitelendirdi.¹³⁴

Mart 1951'de Harry Anslinger, doğrudan Siragusa'ya yazarak Türkiye'deki FBN misyonunun geleceği konusunda moral verdi. Anslinger, Siragusa'nın yurtdışında mükemmel işler yaptığını ve gerçekten kendisinin de "İstanbul polisi cephesindeki sabotaj belirtileri karşısında çok büyük hayal kırıklığı yaşadığını" belirtiyordu. FBN'in başkanı, Ankara'daki Amerikan büyükelçisinin duruma müdahale ederek onu "üst düzey Türk yetkilileriyle" görüşmeye götürmesini önerdi; böylece Siragusa "diplomatik olarak kartlarını açık oynayabilirdi". Anslinger'ın bu görüşme için Siragusa'ya verdiği talimatlar oldukça açıktı:

Görüşeceğin kişilere, bizi aldatma girişimlerinin farkında olduğumuzu, Ankara hükümetinin, İstanbul polisinin suçlulara yandaşlık etmesi ve rüşvetçiliğinden memnun olmadığını var saydığımızı; Türk hükümetinin kendi halkının refahını ve bu ülkeye eroin akışını durdurmayı yeterince önemseddiğini, vb., vb., vb. bu iki ülkenin Türk eroinine karşı operasyonlarının devam etmesini istediğini var saydığımızı bildir.

Siragusa, amirinin önerilerine uydu ve şikayetleriyle gözlemlerine dair ayrıntılı bir liste hazırlayarak Emniyet Genel Müdürü Servet Sürenkök ile bir buluşma ayarladı.¹³⁵ Görüşmeden önce George White, Anslinger'a özel olarak, Siragusa'nın polise yaklaşımını değiştirmesini önerdi. Türk polisinin, "tutkulu vatanseverler" olduğunu ve "yenilmiş"

¹³⁴Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 13 Mart 1951, Türkiye, 1951-52, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹³⁵Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 30 Mart 1951, Türkiye, 1951-52, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

İtalyan meslektaşlarının aksine “itip kakılabilecek” kişiler olmadığını açıkladı.¹³⁶

30 Mart sabahı Siragusa ve Pera, Büyükelçi George Wadsworth’ün danışmanı Gerald Keith’in huzuruna çıktılar. Keith, iki ajana, büyükelçinin sorunlarının farkında olduğu ve durumu düzeltmeye çalıştığı konusunda teminat verdi. Danışman ayrıntı vermedi ve meselenin “çok gizli” olduğunu söyledi, ancak Siragusa’ya açıkça “yakın gelecekte Türkiye’nin genelindeki kolluk kuvvetlerinin faaliyetlerini bir hayli olumlu etkileyecek bazı gelişmelerin yaşanacağını” belirtti. Bu nedenle ve “Türkiye’deki mevcut siyasi durumdan ötürü” iki ajan bu dönemde Sürenkök ile bizzat görüşemeyecekti.¹³⁷ Daha sonraları Siragusa, büyük polis reformlarının yakın olduğu ve bu reformların EGM’nin üst kademesinde sarsıntılara yol açacağı kanısına varmıştı.¹³⁸

Daha sonra her ne olduysa, Kemal Aygün’ün FBN’ye yaklaşımı yumuşadı. Aygün, Ocak 1952’de yani EGM’nin başına atanmasından kısa bir süre önce İstanbul’a yeni gelmiş olan Frank Sojat adlı ajanla buluştu. Aygün’ün yakın zamanda Emniyetin İzmir ve Ankara müdürleriyle beraber Washington ve New York’a yaptığı resmî ziyaretin konuşulduğu görüşmeye samimi bir hava hakimdi.¹³⁹ EGM ile ilişkilerin düzelmesine dair kanıtlar, Eylül ve Kasım 1952’de, Aygün ile Amerikan Başkonsolosu Frederick Merrill arasında peşpeşe gerçekleşen toplantılarda da gözlemleniyordu. Her iki toplantıda da Aygün, EGM’nin Türkiye’deki uyuşturucu kaçakçılığının ciddiyetinin farkında olduğunu yineledi ve EGM ile FBN

¹³⁶George White’tan Harry Anslinger’a, 14 Mart 1951, Türkiye, 1951–52, FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹³⁷Charles Siragusa’dan Harry Anslinger’a, 30 Mart 1951, Türkiye, 1951–52, FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹³⁸Charles Siragusa’dan Harry Anslinger’a, 31 Mart 1951, Türkiye, 1951–52, FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹³⁹Frank Sojat’tan Harry Anslinger’a, 5 Ocak 1952, Türkiye, 1951–52, FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

arasındaki ilişkileri daha da geliştirmek için Harry Anslinger'ı Türkiye'ye ziyarete davet etti.¹⁴⁰

Aygün, hem Emniyet Genel Müdürü hem de Ankara valisi olarak kişisel sorumluluklarıyla bir hayli meşgul olduğu için, FBN ajanları Türkiye'deki operasyonlarını düzenlemede ana temas noktası olarak İstanbul Emniyet Müdürü Alaattin Eriş'e giderek daha bağlı hale geldi. Aygün, 1952'den sonra FBN ile ilişkilerinde daha uzlaşmacı bir tavır benimsemeye başlasa da (ülkede Amerikan tarzı bir "merkezî narkotik bürosunun" oluşturulmasını savunması gibi),¹⁴¹ Eriş'in FBN ajanlarıyla ilişkisi giderek daha muhalif ve uzlaşmaz bir hal almaya başladı. İlk başta Elmore Gross, Mart 1955'te Siragusa'ya İstanbul Emniyet Müdürünün "tüm imkanlarını hizmetlerine sunduğunu" ve "onlara her konuda yardımcı olmak için dürüst ve samimi bir istek duyduğunu" rapor etmişti. "Benim niyetim de" diye eklemişti Gross, "ilişkilerimizi bu şekilde sürdürmek".¹⁴² Bu açıklamalardan sadece iki hafta sonra, Gross'un Eriş'e dair izlenimleri değişmeye başladı. Eriş, astlarıyla yaptığı bir toplantıda, özel personellerden hiç hoşlanmadığını net bir şekilde ifade etti ve Gross'u, Siragusa'ya sabıkalı muhbirlerin soruşturmaları kasten yanılttığını yazması için zorladı.¹⁴³

Nisan 1955'in ortalarında, polis kimliği taşıyan kimliği belirsiz bir adam, İzmir'deki bir restoranda bir şüpheliyle oturan GM kod adlı FBN muhbirine saldırdı. Adam, GM'yi tokatlayarak ve kasık bölgesine birkaç kez tekme atarak gö-

¹⁴⁰Amerikan Başkonsolosundan (AmConGen) ABD Dışişleri Bakanlığına, 14 Kasım 1952, Türkiye, 1951-52, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Amerikan Başkonsolosundan (AmConGen) ABD Dışişleri Bakanlığına, 17 Eylül 1952, Türkiye, 1951-52, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁴¹Frank Sojat'tan Harry Anslinger'a, 1 Ekim 1951, Türkiye, 1951-52, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁴²Elmore Gross'tan Charles Siragusa'ya, 17 Mart 1955, Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁴³Elmore Gross'tan Charles Siragusa'ya, 1 Nisan 1955, Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

zaltına aldı. GM’nin uğradığı saldırıdan günler sonra Ali Eren, ajan Gross ile bir araya geldi ve şaşırtıcı bir dizi gelişmeden bahsetti. Eren, İzmir olayından hemen sonra Eriş ile buluştuğunda, İstanbul Kent Konseyi üyesi (ve Demokrat Parti’nin eski genel başkanı) Naki Hıncal’ın toplantıya katılmak üzere beklenmedik bir şekilde çıkageldiğini açıkladı. Toplantıda Hıncal, polis memuru kılığındaki adamın kendisi olduğunu itiraf etti ve masada oturan şüpheliyle işbirliği yaparak GM’den para koparmaya çalıştığını açıkladı. Gross’un önünde birkaç dakika boyunca kontrolsüzce ağlayan Eren, Hıncal’ın potansiyel bir uyuşturucu şüphelisiyle ilişkisinin ifşa edilmesinin yaklaşan seçimlerde DP’yi kötü etkileyeceğinden endişelenen Eriş’in, duyduklarını saklaması için kendisine yemin ettirdiğini iddia etti. Eren’in dediğine göre, Alaattin Eriş, yolsuzluk suçlamalarından kurtulmasına yardım eden Hıncal’a siyaseten borçluydu. Şimdi ise İstanbul Emniyet Müdürü olarak İçişleri Bakanı Namık Gedik’e siyaseten borçlu olan Eriş, bakanın maddi desteği sayesinde oğlunu Boğaziçi Üniversitesi’nde okutuyordu.¹⁴⁴

Charles Siragusa, Gross’un açıklamalarını dikkat ve endişeyle karşıladı. Derhâl Anslinger’a yazarak, bu iddiaların FBN operasyonlarını Türkiye’de büyük ölçüde tehlikeye attığını ve Eriş’in ihlallerini göz ardı etmeyi tercih ettiğini itiraf etti (olayı Ankara’nın talimatları üzerine örtbas etmesi gerektiğini düşünüyordu).¹⁴⁵ Durum, 1955 yazının başlarına doğru daha da karmaşıklaştı. Aygün, Gross’a gizlice gönderdiği bir telgrafta, İstanbul Emniyet Müdürünün İhsan Sekban ve diğer üst düzey kaçakçılarla ilişkili olduğuna dair “kesin kanıtlara sahip olduğunu” açıkladı. Gross’a göre, Aygün şu açıklamayı yapmıştı:

Sekban’ın İstanbul’un dışında bulunan Ada Plazi Sahili’ni

¹⁴⁴Elmore Gross’tan Charles Siragusa’ya, 1 Mayıs 1955; Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁴⁵Charles Siragusa’dan Harry Anslinger’a, 9 Mayıs 1955, Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA kayıtları; RG 170, NAB.

satın aldığını ve uyuşturucuyu teknelere yükleyip Türkiye'den çıkarmak için burayı kullandığını tespit ettim. Eriş'ten bu konuda bir şeyler yapmasını istedim. Eriş 'in bu yere doku-
nulmaması için emir vermiş olduğuna eminim.

Sekban, İstanbul'un çoğu kumarhane ve genelevinden çıkar elde ediyor. Kayıtları kontrol edince gördüm ki daha önce bu mekanların hiçbiri basılmamış. Bu da Eriş'in emriydi. Durumu belgeledim. Sekban'a ait olmayan tüm küçük mekanlar ancak kısa bir süre ayakta kalabiliyor. Eriş'in bu yerlerin işletiminde Sekban ile ortak olduğuna eminim ve gerekirse kanıt sunabilirim. Ayrıca, Eriş'in Sekban'ı uyuşturucu satıcılığından gözaltına alınmaktan koruduğunu da biliyorum.

Ali Eren, Aygün ile birlikte Gross'la buluştuğunda, Sekban'ı gözetim altına aldığını ve onu Alaattin Eriş ile kart oynarken bizzat gördüğünü de ifade etti.¹⁴⁶

Haziran ayının sonlarında Siragusa, Eriş hakkında daha ayrıntılı konuşmak için Aygün ve Namık Gedik ile görüşmek üzere Ankara'ya uçtu. Toplantıda Aygün, Siragusa'yı Hıncal'ın saldırısının tüm ayrıntılarını açıklamaya zorladı (ki bu ayrıntılar, Siragusa'yı toplantıya götüren GM tarafından da doğrulandı). Ankara'dan ayrılırken Siragusa, Anslinger'a bu olayın içinde yine görünenden daha fazlası olduğunu yazdı. Görünüşe göre Aygün, Eriş'ten nefret ediyor ve onu yok etmeye çalışıyordu.¹⁴⁷

Alaatin Eriş, aynı yazın sonlarında neredeyse ölümcül bir siyasi saldırıya uğradı. 6-7 Eylül 1955 tarihli İstanbul Pogromundan sonra ortalık yatışınca, resmî bir hükümet soruşturması, İstanbul Emniyet Müdürünü olayın büyük bir kısmından sorumlu tuttu.¹⁴⁸ Aygün, ayaklanmalardan

¹⁴⁶Memorandum Raporu, 24 Haziran 1955, Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Elmore Gross'tan Charles Siragusa, 18 Haziran 1955, Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁴⁷Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 27 Haziran 1955, Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁴⁸"Anti-Menders Group Among DP Deputies in the Grand National Assembly;

bir ay sonra Elmore Gross ile yaptığı toplantıda hiç olmadığı kadar keyifliydi. Pogrom, İçişleri Bakanlığı'nı bütünüyle sarsmıştı. Eriş'in siyasi koruyucusu olarak görülen Gedik, istifa etmişti. Yeni bir İçişleri Bakanı ve İstanbul Emniyet Müdürü atanmasının ardından, Ankara Aygün'ü Emniyet Genel Müdürlüğü'nün başına atadı (daha önce bu görevi yalnızca geçici olarak üstleniyordu). Aygün, rakibinin yok olacağından emin bir tavırla Gross'a Eriş'in sonunu Sekban ile ilişkisinin getirdiğini söyledi (aslında, İçişleri Bakanlığı'ndaki değişiklikler, o yaz gerçekleşen Hristiyan karşıtı saldırılardan önce düşünülmekteydi).¹⁴⁹ Gross'un, intikam peşindeki Kemal Aygün ile görüştüğü aynı dönemde, Alaatin Eriş Charles Siragusa ile bir görüşme talep etti. Bu görüşmede, itibarını yitirmiş eski Müdür, FBN'in muhbiri olmak istediğini söyledi. Söylediğine göre İstanbul'un yeraltı dünyasında önemli temasları vardı ve bu kişiler Türkiye ile Suriye arasındaki afyon ticaretini yönlendiren büyük kaçakçılarla ilgili bilgi sahibiydi. Görünüşe göre Siragusa bu teklifi değerlendirmeye almıştı (ancak ilişkilerinin, Ekim ayındaki toplantıdan ileriye gidip gitmediği bilinmiyor).¹⁵⁰ Eriş'in şansına 1955 olayları kariyerini tamamen bitirmedi. 1960'lara kadar bir kamu görevlisi olarak kalmaya devam edecek ve nihayetinde Sakarya valisi olacaktı.

İleri düzeyde yolsuzluğun görüldüğü tek şehir İstanbul değildi. Ekim 1952'de, ajan Frank Sojat, daha önce İzmir Emniyet Müdürü olarak görev yapmış olan Necat Lütfi Ör-

Anti-Greek Riots in Turkey," 23 Kasım, 1955, CIA'in Gizliliği Kaldırılmış Dosyaları, Yayınlanma Tarihi: 7 Aralık 2011. Bu değerlendirmeye göre, "ayaklanmaların başından itibaren planlı ve organize devam ettiği kesindi." Dahası, "Police saldırıların hangi gece nerede yapılacağı önceden haber verilmiş ve o vakitte buralarda bulunmamaları" söylenmişti.

¹⁴⁹Memorandum Raporu, 15 Eylül 1955, Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Memorandum Raporu, 27 Ekim 1955, Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁵⁰Memorandum Raporu, 27 Ekim 1955; Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

küş ile görüştü. Birkaç ay önce, Örküş tekrardan EGM'nin Ankara'daki ana bürosuna atanmıştı. Ona göre bu transfer, İhsan Sekban'ın faaliyetlerine yönelik soruşturmaları nedeniyle kendisine verilmiş bir cezaydı.¹⁵¹ Sojat'ın raporuna göre Sekban'ın, sık sık evine misafir olan İzmir belediye başkanı Rauf Onursal üzerindeki etkisi büyüktü.¹⁵² İzmir Emniyetinden çıkarıldıktan sonra Örküş, şehirde tutuklama veya baskın şöyle dursun, soruşturma yürütmenin bile imkânsız olduğuna emin olmuştu.¹⁵³

1955 Eylül'ündeki pogromların etrafındaki olaylardan önceki aylarda, FBN/EGM ortak operasyonlarının stratejisi, odak noktası bakımından önemli bir değişiklik göze çarpmaktadır. Ankara'da Aygün ve Gedik ile yaptığı görüşmeler sırasında, Charles Siragusa'ya eğer Anadolu'nun kırsal bölgelerinde daha fazla soruşturma yapılırsa daha kayda değer bir ilerleme sağlanabileceği tavsiye edildi. Aygün özellikle, İstanbul merkezli simsarları hedeflemek yerine, Afyon gibi önemli kırsal bölgelerde afyonu dağıtan çiftçi ve kaçakçılara odaklanmanın daha verimli olacağını önerdi.¹⁵⁴ Aygün ilk kez bu tarz bir öneride bulunmuyordu. 1951'de bile, Aygün'ün önerisi üzerine Martin Pera, Afyon ve Kütahya'nın afyon üreten bölgelerini ziyaret etmişti. O dönemde Pera'ya göre, odağın kırsala kaydırılması gerçekten de elzemdi; afyon hasadı üzerindeki yerel denetim yok denecek kadar azdı.¹⁵⁵ Siragusa, Temmuz 1955'te Anslinger'a yazdığı mektupta bu

¹⁵¹Frank Sojat'tan Harry Anslinger'a, 8 Ekim 1952, Türkiye, 1951-52; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Frank Sojat'tan Harry Anslinger'a, 1 Ekim 1951, Türkiye, 1951-52; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁵²Frank Sojat'tan Harry Anslinger'a, 5 Şubat 1952, Türkiye, 1951-52; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁵³Frank Sojat'tan Harry Anslinger'a, 8 Ekim 1952, Türkiye, 1951-52; FBN Dosyaları, 191-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁵⁴Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 27 Haziran 1955, Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁵⁵Martin Pera'da Charles Siragusa'ya, 21 Mart 1951, Türkiye, 1951-52, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

yeni yaklaşımı kabul etti, zira 1952 ile 1955 yılları arasında İstanbul'daki pek çok soruşturma sonuçsuz kalmıştı.¹⁵⁶

1954 ve 1955 arasında yapılan önemli gözaltılar, daha önce Aygün ve Pera tarafından yapılan çıkarımların geçerliliğini kanıtlamış gibi görünüyor. Bununla beraber İstanbul'daki Türk uyuşturucu ticaretini durdurma mücadelesinin azalmasıyla FBN'in, ortak operasyonların genel yapısı ve yoğunluğu üzerinde muhatap ve denetmen görevi gören Ali Eren ve Galip Labernas'a bağımlılığı arttı. Özsayar, Alpten ve Özyürek davaları sonuçlandıktan sonra bile, eleştirilerinde her zaman sert olan ajan James Attie, bu iki EGM memurunun davranışlarından rahatsız olmaktaydı. "Gereksiz suçlamalarda bulunmak istemeyen" Attie, Kasım 1955'teki raporunda "soruşturmaların genellikle dışarıya bilgi sızdırılmasıyla oldukça ani ve açıklanamayan bir şekilde sona erdiğini" belirtiyordu. Tahminine göre, Özyürek davasının başarılı olmasının tek nedeni, Eren ve Labernas'ın soruşturmanın ayrıntılarından son ana kadar habersiz olmasıydı. Ancak her iki adam da Kemal Aygün tarafından büyük saygı görüyor ve "sadece İstanbul'da değil, ülkenin her yerinde uyuşturucuyla mücadelenin ön safında yer alıyorlardı"¹⁵⁷ Attie, özellikle Eren'in sorunlu bir polis olduğunu düşünüyordu. Eren genellikle (ya paranın azlığından ya uzak bölgelerde çalışmanın tehlikelerinden ya da sadece kayıtsızlık nedeniyle) soruşturmalardan kaçınıyordu.¹⁵⁸

Eren ve Labernas'ın, Anadolu'nun iç bölgelerinde soruşturmalar yapma konusundaki uzlaşmaz tutumları FBN ile bu iki EGM polisi arasındaki diğer güvensizlik unsurlarını kuv-

¹⁵⁶Charles Siragusa'dan Harry Anslinger'a, 5 Temmuz 1955, Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁵⁷Memorandum Raporu, 24 Kasım 1955, Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁵⁸Memorandum Raporu, 15 Aralık 1955, Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Memorandum Raporu, 10 Şubat 1956, Türkiye, 1955-56, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA kayıtları; RG 170, NAB; Memorandum Raporu, 13 Aralık 1955, Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

vetlendirdi. Şüpheliler gözaltındayken daima dövülüyordu; bu da çoğu kez hallerine acıyan hakimlerin suçüstü yakalanmış şüphelileri serbest bırakmasına neden oluyordu.¹⁵⁹

Ali Eren'in sabıkalı muhbirleri para için sürekli taciz etmesi, FBN'in EGM tarafından ödenen düşük maaşların bu tür yolsuzluklara kapı açtığına dair endişelerini doğruluyordu.¹⁶⁰ 1951 yılında Siragusa ve FBN'i Kemal Aygün ile iş yapmalarını konusunda özellikle uyararak Amerikan Başkonsolosu Frederick Merrill "Herhangi bir emniyet müdürüne güvenilebileceğimi hiç sanmıyorum, özellikle de maaşlar bu kadar düşükken!" demişti.¹⁶¹

1950'lerde Türkiye'de kaydedilen birkaç başarıya rağmen, bu döneme ait FBN raporlarının geneli, büronun operasyonları konusunda hayli endişe verici bir tablo çiziyor. Bu belirleyici dönemde FBN ile EGM arasındaki ilişkilerin kötülüğüne rağmen, Anslinger ve adamlarını İstanbul'da kalmaya teşvik eden şey neydi? İki kurum arasında sık sık patlak veren anlaşmazlıklara rağmen, Türkiye'nin uluslararası eroin ticaretindeki merkezî konumu FBN'e burada aktif kalmak ve EGM yetkilileri arasında tekrarlanan ikiyüzlülüklerle yolsuzluğa katlanmaktan başka seçenek bırakmıyordu elbette. Ancak FBN'in Türk operasyonlarına bağlılığının büronun dosyalarında hiç bahsedilmeyen başka bir sebebi daha vardır. Mevcut tanıklıklara inanılacak olursa, FBN'in İstanbul'daki varlığının CIA tarafından yürütülen gizli operasyonlara olanak tanıdığı söylenebilir.

Sal Vizzini'nin anıları, Soğuk Savaş'ın bu dönemindeki CIA/FBN gizli operasyonlarına dair tek kaynaktır. Vizzini ka-

¹⁵⁹Elmore Gross'tan Charles Siragusa'ya, 23 Şubat 1955; Türkiye, 1955-56; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁶⁰"Survey of the General Directorate of Public Safety," tarihsiz doküman, Türkiye, 1951-52; Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosu Konu Dosyaları, 1916-70; Uyuşturucu ile Mücadele Dairesi Kayıtları; Kayıt Grubu 170; ABD Ulusal Arşiv Binası, College Park, MD.

¹⁶¹Fredrick Merrill'den H. J. Anslinger'a, 23 Ekim 1951; Türkiye, 1951-52, FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

riyeri boyunca büronun saha çalışmaları için dünyanın birçok yerinde gizli ajan olarak görev yapmıştı.¹⁶² Kariyerinin bu döneminde büro için yaptığı saha çalışmaları Vizzini'yi gizli bir ajan olarak dünyanın her köşesine götürmüştü. Türkiye'de bulunduğu süreçte ise, Türk istihbaratıyla çalışan ve aynı zamanda ABD Konsolosluğunda da ofisi bulunan Harold Fiedler adındaki gizli bir CIA ajanıyla düzenli olarak işbirliği yaptı (Vizzini'nin anılarının çeşitlikisimlerinde Napoleon olarak bahsettiği kişi muhtemelen Fielder'dir). Vizzini 1960 yılında, Fiedler'in talimatları doğrultusunda Türk/Sovyet sınırını gezerken, iki kişiyi vurdu ve öldürdü. Vizzini, daha sonraki bir röportajında, cinayetin FBN tarafından örtbas edildiğini ve olayın "eroin alışverişi ters gitti" şeklinde rapor edildiğini belirtir.¹⁶³ Ancak FBN dosyalarında olaya dair herhangi bir referans bulunmuyor.

Sal Vizzini'nin CIA ile kayıt dışı iş birliği, Türkiye'ye özel ya da Türkiye'yle sınırlı değildi. Otobiyografisinde Vizzini, Lübnan'a yaptığı ziyaret sırasında CIA'nın emriyle gizli operasyonları bizzat yürüttüğünden bahseder.¹⁶⁴ Douglas Valentine'in yaptığı röportajlar da CIA ve FBN'in çoğunlukla bulanık nitelikteki ilişkisini doğrulamaktadır. FBN'in tarihini inceleyen Valentine, narkotik ajanlarının yurt dışında ve daha tartışmalı bir şekilde yurt içinde istihbarat toplamak için bir meşruiyet maskesi sağlamaya yaradığını gözler önüne serer. Vizzini'nin daha sonra açıkladığı üzere, FBN ajanı olarak taşıdığı statü, ona yerel veya yabancı gözetime karşı daha güçlü bir dokunulmazlık veren bir "maske içinde maske" sunmaktaydı.¹⁶⁵

Sonrasında ortaya çıkacağı üzere uyuşturucu ticareti ve

¹⁶²Valentine, *Strength of the Wolf*, xvi.

¹⁶³Valentine, *Strength of the Wolf*, 278.

¹⁶⁴Vizzini, *Vizzini: The Secret Lives of America's Most Successful Undercover Agent*, 175–193.

¹⁶⁵Vizzini, *Vizzini: The Secret Lives of America's Most Successful Undercover Agent*, 175. CIA'nın gizli faaliyetlerde narkotik ajanlarını kullanmasına ilişkin daha kapsamlı bir inceleme için bkz. Marshall, *Drug Wars*, 35–62.

üretimi, Soğuk Savaş'ın stratejik öneme sahip cephelerinin bir parçasıydı. Savaş öncesi dönemden itibaren yurt dışındaki Amerikan yanlısı güçlerle ittifak kürma ihtiyacı, FBN'in uyuşturucu karşıtı operasyonlarını çoğu zaman gölgede bıraktı. Anslinger, Çin'de Çan Kay Şek'in Milliyetçi Parti güçleri arasındaki uyuşturucu ticaretini detaylandıran raporları bizzat görmezden gelmişti.¹⁶⁶ Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte FBN, Güneydoğu Asya ve Latin Amerika'daki CIA destekli müttefikleri ya görmezden geldi ya da onlara siyasi koruma sağladı.¹⁶⁷ Daha yakın tarihlerde, hem George White hem de Charles Siragusa, New York ve San Francisco'da CIA'nın marihuana ve LSD ile yaptığı "doğruluk serumu" deneylerine kritik destek sağladı.¹⁶⁸ Son zamanlarda gizliliği kaldırılmış belgeler, CIA'nın uyuşturucu operasyonlarıyla iş birliğinin ve bu operasyonları çoğu zaman kendi amaçları için kullanma stratejisinin (zaman zaman narkotik ajanlarının desteğini alarak) 1970'lerin ortalarına kadar devam ettiğini göstermektedir.¹⁶⁹

1950'ler ve 1960'lardaki Türkiye örneği dışında CIA'nın, FBN'in muhbir olarak kullandığı gangster ve kaçakçıları daha karanlık operasyonlar için kullanmayı arzuladığına dair kanıtlar bulunmaktadır. 1960 yılında CIA'nın istihbarat departmanı başkanlarından William K. Harvey, dünyanın dört bir yanından toplanan gangsterleri üst düzey suikastları gerçekleştirecek bir birlik haline getirmeyi amaçlayan QJ/WIN programının idaresine yardımcı olması için Charles Siragusa'ya başvurdu. Siragusa daha sonra bu görevi "ahlaki nedenlerle" reddettiğini ifade etti, ancak Harvey'in Fidel Castro'yu öldürmeleri için ünlü Amerikan gangsterleriyle

¹⁶⁶Walker, *Opium and Foreign Policy*, 69.

¹⁶⁷Vizzini, *Vizzini: The Secret Lives of America's Most Successful Undercover Agent*.

¹⁶⁸Valentine, *Strength of the Wolf*, 134–147.

¹⁶⁹Bkz. Ek belgeler: Douglas Valentine, *The Strength of the Pack* (Walterville, OR: Trine Day, 2009), 431–440.

sözleşmedeki rolü, bu tür bir planın tek sefere mahsus olmadığı izlenimini vermektedir.¹⁷⁰

1950'lerde FBN, Kemal Aygün ve onun EGM'deki sadık destekçilerinin de çift yönlü faaliyet gösterdiğini fark etti. FBN ajanları Nisan 1955'in sonlarında, Aygün'ün aynı anda Ankara valisi ve Emniyet Genel Müdürü olduğu dönemde “gizli ve siyasi istihbaratla uğraştığını” öğrendi.¹⁷¹ Zaman içinde hem Eren hem de Labernas'ın Aygün'ün küçük casus ağının bir parçası olduğu anlaşıldı (iddiaya göre bu iki adam faaliyetlerini İstanbul'daki Şark Otel'den yürütüyordu).¹⁷² Bu üç adamın ana odak noktasının ekseriyetle İstanbul'daki yerel Komünist faaliyetler olduğu düşünülmektedir. Ancak Charles Siragusa, FBN ile ortak operasyonların Aygün'ün yurt dışındaki personeli için maske görevi görmüş olabileceğini tahmin etmekteydi. 1956 yılında FBN, Başkomiser Galip Labernas'ı İtalya'daki FBN bürosunda eğitim almaya davet etti. Charles Siragusa, Labernas'ın bu eğitimin yanında, Aygün adına “siyasi istihbarat” topladığından şüpheleniyordu. Siragusa, Labernas ile ettiği sohbetlerde, İtalya'dayken yürüteceği herhangi bir Türk istihbarat operasyonuna “kati surette karşı olduğunu” vurguladı.¹⁷³

Labernas'ın İtalya'da konaklamasının dışında, FBN dosyaları İstanbul veya başka bir yerdeki Türk gizli operasyonlarına yönelik Amerikan politikasına pek değinmemektedir.

¹⁷⁰ Alan Block, *Perspectives on Organized Crime* (Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1990), 214–216; Howard Jones, *The Bay of Pigs* (Oxford: Oxford University Press, 2008), 91; Valentine, *Strength of the Wolf*, 227.

¹⁷¹ Charles Siragusa'dan Kemal Aygün'e, 13 Nisan 1955; Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Elmore Gross'tan Charles Siragusa'ya, 18 Haziran 1955; Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁷² Charles Siragusa'dan H. J. Anslinger'a, 5 Aralık 1956; Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Memorandum, 10 Mart 1959; Türkiye, 1957–59; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁷³ Martin Pera'dan Charles Siragusa'ya, 5 Mart 1951; Türkiye, 1951–52; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

Ancak dolaylı kanıtlar, Kemal Aygün ve CIA arasında belirli bir düzeyde koordinasyonun (veya en azından temasın) olduğunu göstermektedir. Aygün 1951 yılında, İzmir ve Ankara emniyet müdürleriyle New York ve Washington'a yaptığı ziyaret sırasında, George White ve White'ın günlüklerinde "CIA Fallon" olarak bahsettiği bir adamla üst üste iki gün görüştü.¹⁷⁴ White'ın günlükleri bu buluşmada konuşulan konulara değinmez. CIA'ya sunulan bir Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası talebinin de Kemal Aygün ile Langley arasındaki (eğer varsa) ilişkinin doğasına dair herhangi bir getirisi olmamıştır.¹⁷⁵

Kemal Aygün'ün faaliyetlerini Türk gizli servisinin daha geniş tarihi bağlamında değerlendirmek çok daha zordur.¹⁷⁶ Türk gizli operasyonlarıyla ilgili çoğu çalışma, 1923'ten bu yana Türkiye'de var olan üç ardışık casusluk ajansının örgütsel yapısı ve personeline dair bilgiler bakımından oldukça belirsizdir.¹⁷⁷ Kemal Aygün'ün İstanbul belediye başkanı olduğu dönemde resmî iç istihbarat operasyonlarından haberdar olduğuna dair bazı kanıtlar olsa da FBN dosyalarında (veya başka herhangi bir kamu kaynağında) onun Türkiye'nin günümüzdeki gizli servisi Milli İstihbarat Teşkilatı'nın (MİT) öncüsü Milli Emniyet Hizmetine bağlı bir ajan olduğuna dair hiçbir kanıt bulunmamaktadır.¹⁷⁸

Faaliyetlerinin doğası veya amacı hakkında hiçbir ipucu

¹⁷⁴George White Günlükleri, 7 Kasım–8 Kasım 1951, George H. White Raporları, Kutu 7, Special Collections Departmanı, Stanford Üniversitesi.

¹⁷⁵30 Eylül 2010 tarihinde Kemal Aygün ile ilgili dosyalara erişim talep ettiğimde, CIA Aygün hakkında kayıtların varlığını "ret de kabul de etmediğini" ve var olan herhangi bir bilginin (kısmen 1949 tarihli CIA Yasasına dayanarak) gizli kalması gerektiğini belirtti.

¹⁷⁶Bkz. İlhan Bahar, *Teşkilat-ı Mahsusa, MİT ve İstihbarat Örgütleri* (İstanbul: Kum Saati Yayıncılık, 2009); Gültekin Ural, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan MİT'e: Abdullah Çatlı ve Susurluk Olayı* (İstanbul: Kemer Yayınları, 1997).

¹⁷⁷Tuncay Özkan, *MİT'in Gizli Tarihi* (İstanbul: Alfa, 2003).

¹⁷⁸Soner Yalçın, *Efendi: Beyaz Türklerin Büyük Sırrı* (İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2004), 510. Yalçın'ın görüştüğü kişilere göre, Aygün, Türk Milli Emniyet Hizmeti üyelerinin mahkumlara işkencesine tanık olmuşt.

olmadığı için, Aygün'ün etrafındaki ajan çevresinin, kişisel bir casus grubundan oluştuğuna kanaat getirmek mümkündür. Birinci bölümde görüldüğü gibi, özel veya resmî olmayan istihbarat ve paramiliter birimlerin varlığı ve kullanımı, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonlarına ve erken Cumhuriyet dönemine kadar uzanan tarihsel bir olgudur. Kemal Aygün'e yöneltilen suçlamaların ötesindeki başka veriler, bu olgunun Soğuk Savaş'ın ilk yıllarına kadar devam ettiğine işaret etmektedir. 1960 yılındaki duruşmasında yapılan açıklamaya göre, Menderes resmî olarak, Eylül 1955'teki Rum karşıtı pogromların öncesinde 600 kişiden oluşan bir "milis teşkilatı" kurmakla itham edildi. Bu milis teşkilatına dahil edilen pek çok kişi İstanbul'un yerli kabadayılarıydı ve Demokrat Parti'nin muhaliflerini dövmeleri için her birine 25 lira ödenmişti.¹⁷⁹

Amerikalı ve Türk narkotik polisleriyle casuslarının görev ve çıkarlarının birleştirilmesi, bu tür ittifakların sağlayabileceği operasyonel değerin ötesine geçmektedir. Uyuşturucu polisinin istihbarat veya gizli bir operasyonda kullanılmasının en azından uyuşturucu karşıtı rejimlerin başarısızlığını telafi ettiği iddia edilebilir. Diğer akademisyenler ve yorumcuların öne sürdüğü gibi, uyuşturucu ticaretine yönelik denetimin, çoğu zaman devlet unsurlarınca yürütülen daha karanlık operasyonları kısmen gizleyebilen bir kalkandan fazlası olmadığı iddia edecek kadar da ileri gidilebilir.¹⁸⁰

¹⁷⁹"DP'nin Milis Teşkilatı Kurduğu Açıklandı," *Milliyet* 25 Haziran 1960; "Aziz Ozan '6-7 Eylül,' Hadiseleri Tertiptir," *Diyor*," *Milliyet* 24 Ekim 1960.

¹⁸⁰ABD'nin, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Burma ve Tayland'daki müttefik uyuşturucu tacirlerine verdiği gizli desteği araştıran William Walker, ABD'li kanun koyucuların Asya'daki anti-Komünist çabaları sürdürme umuduyla yolsuzluğu ve uyuşturucu ticaretini "teşvik ettiğini" öne sürüyor. Bkz. Walker, *Opium and Foreign Policy*, 220. Bu tezin en kapsamlı biçimiyle Alfred McCoy'un *The Politics of Heroin* adlı eserinde geliştirilmiş olduğu söylenebilir.

Hesaplaşma Zamanı: 1960 Darbesi ve Kemal Aygün'ün Düşüşü

Türkiye'nin çok partili demokrasisinin ilk on yılı, 27 Mayıs 1960'ta şiddetli bir dönemeçten geçti. Askeri cunta, ülke genelindeki il ve ilçelere tanklar ve askerlerle girerek sabah saatlerinde Ankara'da iktidarı ele geçirdi. Türkiye'de askeri darbeden önce gerilim bir hayli yükselmiş durumdaydı. Nisan ayında, Kayseri'nin DP valisi bir bölük askerin desteğiyle, CHP lideri İsmet İnönü'nün ilde konuşma yapmasını engellemişti. Aynı ayın ilerleyen günlerinde Menderes hükümeti, CHP tarafından yasa dışı olarak yürütüldüğü iddia edilen faaliyetleri soruşturmakla görevli bir komisyon kurdu. Komisyon henüz bir sonuca ulaşmamışken, Ankara ülkedeki tüm siyasi faaliyetlerin durdurulmasını (basında sıkı bir sansür rejiminin uygulanması da dahil) emretti. Yasak, birkaç profesörü gözaltına alma girişimiyle birleşince İstanbul Üniversitesi kampüsünde başlayan öğrenci protestolarına ordunun müdahale etmesi bir öğrencinin ölümüne neden oldu.

Mayıs darbesi, liderlerinin açıklamalarına göre, demokrasiyi sona erdirmek amacıyla değil onu Başbakan Adnan Menderes'in Demokrat Parti'sinin hatalı yönetimi ve diktatoryal eğilimlerinden kurtarmak amacıyla yapılmıştı. Fakat Türk halkı, çok geçmeden, düşen hükümetin liderlerine ve pek çok astına bahsi geçen suçların bedelinin ödetildiğini gördü. Menderes, DP'nin diğer üst düzey yöneticileriyle birlikte tutuklandı. Ordunun intikamı, Türk toplumunun derinlerine kadar uzandı. Pek çok sayıda, belki de yüzlerce bürokrat ve devlet memuru tutuklandı.¹⁸¹ DP'nin eski liderlerinin birçoğu için İstanbul açıklarında bulunan Yassıada hem bir hapisane hem de gelecekteki duruşmalarının mekânı olarak kullanıldı.

Yassıada'ya götürülen en tanınmış mahkumlardan biri

¹⁸¹ Ankara Amerikan Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 7 Haziran 1960; Central Dispatch Dosyaları, 1960-63; ABD Dışişleri Bakanlığının Genel Kayıtları; RG 59, NAB.

de Kemal Aygün’dü. Darbeden bir ay sonra, İstanbul’daki Amerikan konsolosluğu, güvenilir bir muhbirden Aygün’ün durumuna ilişkin bir haber aldı. Kemal Aygün’ü muayene etmek üzere gönderilen askeri bir doktor, mahkûmun “kendini kaybettiğini” ve durmadan ağladığını görmüştü. Aygün, pek çok suç işlemiş olduğunu kabul etti. Aygün mahkeme sonucunda haklı olarak idam edileceğinden emindi.¹⁸²

Yassıada’daki mahkemeler; Kemal Aygün’ü eski Başbakan İsmet İnönü’yü öldürmek için komplo düzenlemek, İstanbul Üniversitesi önündeki öğrenci protestoculara karşı saldırı başlatmak, İstanbul’da mülklere hukuksuz bir şekilde el koymak ve Demokrat Parti’nin rüşvet fonunu idare etmek gibi bir dizi suçtan yargıladı.¹⁸³ Bu vakalardan bazılarında, örneğin İsmet İnönü’ye karşı düzenlenen Topkapı komplosunda Aygün’ün oynadığı rolün diğer tutuklularla ilişkilendirildiği görülüyor.¹⁸⁴ Diğer mahkemeler, özellikle Yassıada dışında düzenlenen bazı mahkemeler, Aygün’ü daha ziyade tekil bir fail olarak tanımladı. Bu duruma örnek vakalardan birinde Kemal Aygün, İstanbul genelindeki genelevleri içeren bir rüşvet ve şantaj skandalının baş organizatörüydü. Dönemin İstanbul belediye başkanı olarak kendisi ve yine dönemin emniyet müdür vekili Ferit Avni Sözen, muhabbet tellalları ve kumarbazlardan binlerce lira haraç kesmekle suçlandı. İronik bir şekilde, Sözen aleyhine tanıklık yapması için çağrılan kişilerden biri de 1948’de George White tarafından yakalanan uyuşturucu kaçakçısı ve polis muhbiri Vasil Arcan’ın ta kendisiydi.¹⁸⁵

¹⁸²İstanbul’daki Amerikan Başkonsolosundan ABD Dışişleri Bakanlığına 22 Haziran 1960, 782.00/6-2260, Kutu 2040, Desimal Dosyalar, 1960–63; RG 59, NAB.

¹⁸³İstanbul’daki Amerikan Başkonsolosundan ABD Dışişleri Bakanlığına 2 Aralık 1960, 782.00/12-260, Kutu 2040, Desimal Dosyalar, 1960–63; RG 59, NAB.

¹⁸⁴İstanbul’daki Amerikan Başkonsolosundan ABD Dışişleri Bakanlığına, 12 Aralık 1960, 782.00/12-1260, Desimal Dosyalar, 1960–63; RG 59, NAB; İstanbul’daki Amerikan Başkonsolosundan ABD Dışişleri Bakanlığına, 20 Mart 1961, 782.00/3-2061, Desimal Dosyalar, 1960–63; RG 59, NAB.

¹⁸⁵“Rüşvet Davasında Şahitler Dinlendi,” *Milliyet* 9 Mart 1961; “Randevuculardan Haraç Toplayan 2 Kişi Tevkif Edildi,” *Milliyet* 5 Ekim 1960. Basında, belediye başkanı olarak görevleri için birden fazla maaşı aldığı ve bunların aylık olarak

Tutuklandığı döneme gelindiğinde, FBN'in Kemal Aygün ile günlük teması neredeyse hiç yoktu. Ancak yargılanması, İstanbul'un narkotik bürosu içinde bir sarsıntıya neden oldu. Haziran 1960'da ABD Ordusu İstihbaratı, Türk ulusal polis teşkilatı içinde özellikle "pis işleri" yapmakla görevli memurlara yönelik genel bir tasfiyenin yaşandığını raporluyordu.¹⁸⁶ Darbe hükümetinin yürüttüğü bu temizlikten Aygün'ün eski adamları Ali Eren ve Galip Labernas da paylarına düşeni aldılar. Önce Eren sonra da Labernas emekliliğe zorlandı ve bürodan uzaklaştırıldı.¹⁸⁷ İstanbul İl Emniyet Müdürlüğünde boşalan bu koltuklara atananlar, Kemal Aygün'ün narkotik şubedeki görev süresi ve bıraktığı miras hakkında çeşitli ilginç bilgiler verdiler. Darbe sonrasında Müdürlüğün Asayiş Daire başkanlığına atanan Hüseyin Çağlar'a göre Kemal Aygün tamamen yozlaşmış biriydi. O ve "uşağı" Ali Eren, uzun yıllar boyunca şehrin önde gelen kaçakçılarını muhafaza etmişti. Aygün'ün yönlendirmesiyle Eren, büronun soruşturma gücünü küçük çaplı kaçakçılara harcayarak en kötü suçlulara koruma sağlamıştı.¹⁸⁸

FBN'in Türkiye'deki başlıca ortaklarının uzun süredir Türk suç dünyasının bir parçası olduğunu gösteren açıklamalar, Washington'ın Türk uyuşturucu ticaretine yaklaşımı üzerinde resmî bir etki yapmamış gibi görünüyor. Aygün, 1961 sonbaharında ömür boyu hapis cezasına çarptırıldığında Siragusa, Harry Anslinger'a sadece kısa bir rapor gönderdi. Siragusa, Aygün'ün yalnızca "samimi ve etkin bir iş birlikçi" olmakla

yaklaşık 30.000 lira ettiği belirtildi. Bkz. "Aygün Belediyeden Her Ay 27.333 Lira Almış," *Milliyet* 5 Nisan 1961.

¹⁸⁶ Ankara'daki ABD Silahlı Kuvvetler Ataşeliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 6 Haziran 1960, 782.00/6-660, Desimal Dosyalar, 1960-63; RG 59, NAB.

¹⁸⁷ Ankara'daki ABD Silahlı Kuvvetler Ataşeliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 6 Haziran 1960, 782.00/6-660, Desimal Dosyalar, 1960-63; RG 59, NAB.

¹⁸⁸ John Cusack'tan H. J. Anslinger'a, 22 Eylül 1960; Türkiye, 1960-61; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB. Bu ifade, Anslinger'ın raporun kenarlarına ilaştirdiği bir yorum gibi görünüyor.

kalmayıp aynı zamanda “çok Amerikan yanlısı ve FBN’in büyük bir hayranı” olduğunu belirtiyordu.¹⁸⁹

Kayıp On Yıl: 1960’lardaki Fbn/Egm Soruşturmaları

Kemal Aygün, Yassıada davaları ve diğer soruşturmalar sırasında aldığı pek çok hapis cezasına rağmen idam edilmekten kurtuldu. 1963’te, mahkûm Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile birlikte sağlık sorunları nedeniyle serbest bırakıldı.¹⁹⁰ Bir yıl sonra, geçici başbakan ve 1960 Mayıs darbesinin lideri Cemal Gürsel, itibarsızlaştırılmış eski İstanbul belediye başkanı için resmî af çıkardı.¹⁹¹ Muhtemelen Menderes ve hükümetine yöneltilen birçok suçlamanın şüpheli oluşu nedeniyle, Aygün seçkin bir vatandaş olmaya sessiz sedasız devam etti. 1979’da ölmeden önce Türk Hava Yolları’nın yönetim kurulu başkanı olarak görev yaptı.¹⁹² Cenazesine tanınmış birçok isim katıldı; bunlar arasında eski başbakan ve Adalet Partisi’nin kurucusu Süleyman Demirel de vardı.¹⁹³

Ali Eren’i emekli olmaya zorlayan suçlamaların aynısına maruz kalmış olmasına rağmen Galip Labernas, EGM’de kalmaya devam etti. Labernas, Doğu Anadolu’da uzun bir görevin ardından, 1961’de narkotik polisi olarak görevine geri döndü. 1962’de Ankara’da yeni kurulan Narkotik Suçlarla Mücadele Başkanlığının Merkezî Şube yönetimine atandı. FBN, böyle bir büronun kurulmasını uzun süredir savunmasına rağmen, Labernas’ın başkan olarak görev süresi, FBN’in EGM ile arasındaki ilk ilişkilere damga vuran hırçın ve uyumsuz döneme çok benziyordu. Amerika’nın

¹⁸⁹ Charles Siragusa’dan H. J. Anslinger’a, 16 Eylül 1961; Türkiye, 1960–61; FBN Dosyaları, 1916– 70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁹⁰ “Tahliye Edilenlerin Durumları İncelenecek,” *Milliyet* 31 Mart 1963.

¹⁹¹ “Gürsel Aygün’ü Affetti,” *Milliyet* 24 Eylül 1964.

¹⁹² “Kemal Aygün; THY İdare Meclisi Başkanlığına Seçildi,” *Milliyet* 15 Nisan 1972.

¹⁹³ “Aygün ve Taşkiran’ın Cenazeleri Dün Toprağa Verildi,” *Milliyet* 7 Mayıs 1979.

Türk jandarmasıyla iş birliği yapma girişimleri, Labernas ve şubesindeki müttetikleri tarafından sürekli olarak engellendi. Bu kişiler, kırsal kesimde işlenen suçun Amerika Birleşik Devletleri'ne yasa dışı afyon sevkiyatına neden olacağına dair kesin kanıtlar bulunmadıkça, FBN'in kırsalda soruşturmalar yapmasına izin verilemeyeceğini iddia etmekteydi.¹⁹⁴ Labernas 1967'de, FBN'in sabıkalı bir muhbiriyle bizzat görüşerek, ona Amerikan ajanları yerine kendisine bilgi sağlaması karşılığında daha yüksek bir aylık ödemeyi teklif etti.¹⁹⁵ FBN'in değerlendirmesine göre Labernas, "uyuşturucuyla mücadeleyi umursamıyordu" çünkü Narkotik Merkez Şubesi yeterince finanse edilmiyor ve personel eksikliği yaşıyordu (iddiaya göre şubeye yalnızca Labernas ve başka bir memur tahsis edilmişti). FBN'in 1967'de dağılmasından kısa bir süre önce ajan Michael Picini, Narkotik Merkez Şubenin kurulduğundan beri tek bir soruşturma bile yürütmemiş olduğu sonucuna varmıştı.¹⁹⁶

Labernas ve FBN arasındaki karşılıklı güvensizliğin büyüklüğüne rağmen Amerikan ajanları, Labernas'ın çıkarlarını "beslemeye" ve diğer üst düzey memurlarla güçlü ilişkiler kurmaya teşvik ediliyorlardı. Neyse ki ajanlar, darbe sonrası İstanbul narkotik şubeye atanan Abdullah Pektaş ile bazı ortak noktalar buldular. Pektaş, "siyasi" bir memur olarak gördüğü Labernas'tan (Joe Arpaio'ya göre bu tanım Labernas'ın Kemal Aygün'ün emrinde casus olarak çalıştığı

¹⁹⁴ John Cusack'tan İhsan Aras'a, 29 Kasım 1962, Türkiye, 1961-64; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; "Meeting with General Director of Turkish National Police Ahmet Demir, at Ankara, on Ağustos 14, 1963," 24 Ağustos 1963, Türkiye, 1961-64; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; "Re-organization of Istanbul 8th Section (Treasury) Police, by Chief Rafet Kaplangi," 28 Şubat 1966, Türkiye, 1965-67; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁹⁵ "Halit Elver and the Central Narcotics Bureau of the Turkish National Police-Ankara," 27 Mart 1967, Türkiye, 1965-67; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁹⁶ "Halit Elver and the Central Narcotics Bureau of the Turkish National Police-Ankara," 27 Mart 1967, Türkiye, 1965-67; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

döneme bir referanstır) “nefret ettiğini” itiraf ediyordu.¹⁹⁷ Joe Arpaio’nun anılarında belirttiği üzere Pektaş, 1950’lerdeki öncüllerinin aksine kırsaldaki FBN soruşturmalarını engellemeye çalışmadı. Bununla birlikte Arpaio ve diğerleri, polis faaliyetlerine yönelik bazı yaklaşımlarını (özellikle modern soruşturma metotlarına olan güvensizliği ve isteksizliğini) eleştirmektedirler.¹⁹⁸ Tüm bunlardan ötürü John Cusack, Arpaio’ya EGM ile ilişkilere ilişkin tavsiyelerde bulunurken, FBN’in Türkiye içindeki yerini unutmaması gerektiğini özellikle vurguladı. Cusack, “Biz polise yardımcı oluruz, onlar bize yardımcı olmazlar” demişti.¹⁹⁹

FBN ile Labernas arasındaki sürtüşmeler, 1960’ların başında Türk ve Amerikan ajanları arasındaki ilişkinin nihayet daha olumlu değişiklikler geçirmesine engel olmadı. On yılın büyük bir dilimi boyunca FBN, Türk İçişleri Bakanlığı’na yeni atanan üç isimle kurdukları düzenli ve destekleyici ilişkiden yararlandı. Bu kişiler, 1963’te EGM başkanı olan İhsan Aras, onun ardından EGM başkanı olan Ahmet Demir (1963-67) ve Interpol Türk temsilcisi Halit Elver idi. Örneğin İhsan Aras, Galip Labernas’ın Amerikan ajanlarının jandarmayla iş birliği yapmasını ve kırsalda faaliyet göstermesini yasaklayan emirlerini önlemekte etkili olmuştu.²⁰⁰ Aras, 1963’te İstanbul’da ülkenin en modern polis karakolunu açtıktan dört yıl sonra şehirde yeni bir polis akademisi kurdu.²⁰¹ 1964 yılında J.

¹⁹⁷Joseph Arpaio’dan John Cusack’a, 24 Eylül 1962, Türkiye, 1961–64; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁹⁸Memorandum Raporu, 14 Şubat 1963, Türkiye, 1961–64; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; “Re-organization of Istanbul 8th Section (Treasury) Police, by Chief Rafet Kaplangi,” 28 Şubat 1966, Türkiye, 1965–67; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁹⁹“Police Cooperation,” 13 Aralık 1962, Türkiye, 1961–64; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

²⁰⁰“Police Cooperation,” 13 Aralık 1962, Türkiye, 1961–64; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; Memorandum Raporu, 15 Ocak, 1962, Türkiye, 1961–64; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA kayıtları; RG 170, NAB.

²⁰¹“Türkiye’nin En Modern Polis Karakol Açıldı,” *Milliyet* 15 Ocak 1963; “Yeni Polis Okulu Dün Törenle Açıldı,” *Milliyet* 14 Mayıs 1967.

Edgar Hoover, Halit Elver ve Ahmet Demir'i Washington'da kabul ederek onlara bir anma plaketi ve *A Study of Communism* [Komünizme Dair bir İnceleme] adlı kitabının Türkçe çevirisini hediye etti.²⁰²

FBN'in Demir ve Elver'e sevgisinin içtenliği, 1964 ilkbaharında Joe Arpaio'nun Amerikan Hava Kuvvetleri Özel Araştırma Ofisi (OSI) bölge komutanından aldığı bir mektupla sınandı. FBN dosyalarına eklenmeyen mektuba göre, eski bir EGM memuru olan Kemal Özköy, Ahmet Demir ve Halit Elver'i gizli birtakım yolsuzluk iddialarıyla suçluyordu. Joe Arpaio suçlamaları hemen reddetti ve bu dedikoduları yaymada Galip Labernas'ın parmağı olduğundan şüphelendi. Halit Elver, bu şüpheyi hak vererek suçlamaların, darbe sonrasında askeri rejimin yerine gelen Adalet Partisi'ni zayıflatmak için bir seçim taktiği olduğunu öne sürdü.²⁰³ Ancak basın da mahkemeler de Özköy'ü görmezden gelmedi. Bir yıl sonra, İstanbul'daki *Akşam* gazetesi, Ahmet Demir ve İstanbul Emniyet Müdürü Haydar Özkin'i "kumar, fuhuş ve uyuşturucu kaçakçılığıyla uğraşanlardan aldıkları büyük meblağlardaki rüşvet karşılığında bu suçların İstanbul'da dallanıp budaklanmasına göz yummakla" suçlayan bir dizi makale yayımladı. Ayrıca makalelerde FBN'in yüksek rütbeli polis memurlarına maddi ödüller dağıtmak için soruşturma uydurduğu da iddia ediliyordu.²⁰⁴ Ocak 1967'de İstanbul'da bir mahkeme, Ahmet Demir'in EGM başkanı olarak görevine yönelik resmî bir rüşvet soruşturması açtı (kendisi görevini bir süre önce bırakmıştı).²⁰⁵ Mevcut FBN raporları veya ye-

²⁰² "Türk Polisinden F.B.I. Başkanına," *Milliyet* 11 Nisan 1964.

²⁰³ Joseph Arpaio'dan Michael Picini'den, 21 Mart 1964, Türkiye, 1964-65; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB. FBN Ajanı Richard Salmi'ye göre, Elver, CIA'den maaş aldığı için meslektaşları tarafından pek sevilmezdi. Bkz. Valentine, *Strength of the Wolf*, 404.

²⁰⁴ "Articles appearing in Istanbul newspaper 'Aksam' concerning General Director Ahmet Demir, and Istanbul Chief of Poliec Hydar Ozkin," 5 Nisan 1965; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

²⁰⁵ "Ahmet Demir Hakkında İdari Soruşturma Açıldı," *Milliyet* 18 Ocak 1967;

rel haberler, bu soruşturmaya ilişkin resmî bir sonuca atıfta bulunmamaktadır. Demir, 1967'ye gelindiğinde EGM'den ayrılmış olduğu için, FBN'in eski müttefiki aleyhine yöneltilen suçlamalara hâlâ şüpheyle yaklaşıp yaklaşmadığı veya suçlamaların büro tarafından yürütülen son soruşturmalar üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığı bilinmiyor.

Sahadaki görevlilerin deneyimlediği destek ve köstek dönmeleri arasında FBN, 1960 ile 1967 arasında EGM ile çalışmaya devam etti. Bu dönem boyunca düzenli FBN raporları, 1960'ta dört,²⁰⁶ 1961'de altı,²⁰⁷ 1962'de yedi,²⁰⁸ 1963'te on,²⁰⁹ 1964'te beş,²¹⁰ 1965'te iki,²¹¹ 1966'da iki²¹² ve 1967'de²¹³ tamamlanan son iki soruşturmaya beraber toplamda 38 soruşturma yürütüldüğünü kaydeder. Bu soruşturmanın neredeyse tümü İstanbul dışında gerçekleşti. Örneğin, 1963 yılında Ajan Joe Arpaio, Galip Labernas veya Abdullâh Pektaş'la birlikte Afyon,²¹⁴ Balıkesir,²¹⁵ Kayseri,²¹⁶ Deniz-

“Ahmet Demir'in Dosyası Sorgu Yargıçlığında,” *Milliyet* 15 Şubat 1967.

²⁰⁶ 31 Aralık 1960 *İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1961), 37.

²⁰⁷ 31 Aralık 1961 *İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1962), 135–136.

²⁰⁸ 31 Aralık 1962 *İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1963), 32–33.

²⁰⁹ 31 Aralık 1963 *İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1964), 44–46.

²¹⁰ 31 Aralık 1964 *İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1965), 46–48.

²¹¹ 31 Aralık 1965 *İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1966), 24–25.

²¹² 31 Aralık 1966 *İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1967), 21–22.

²¹³ 31 Aralık 1967 *İtibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu*. (Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1968), 11–12.

²¹⁴ Roma Amerikan Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanına, Washington DC, 8 Nisan 1963, Roma 2099, Nümerik Dosyalar, 1963, RG 59, NAB; Roma Amerikan Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanına, Washington DC, 27 Temmuz 1963, dosya numarası yok, Nümerik Dosyalar, 1963, RG 59, NAB; Roma Amerikan Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanına, Washington DC, 21 Ekim 1963, Roma 1102, Nümerik Dosyaları, 1963, RG 59, NAB.

²¹⁵ Roma Amerikan Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanına, Washington DC, 11 Eylül 1963, Roma 701, Nümerik Dosyalar, 1963, RG 59, NAB.

²¹⁶ Roma Amerikan Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanına, Washington DC,

li²¹⁷ ve Konya²¹⁸ illerinde bir dizi yasa dışı kaçakçı ve afyon üreticisini tutukladı. Bir haftalık bir süre zarfında, Arpaio ve Labernas, Denizli, Çal, İstanbul, İzmir, Konya, Beyşehir ve Kayseri'de şimşek hızında baskınlarla bir ton afyon ve on bir kilo morfin ele geçirdi.²¹⁹

Muhtemelen bu dönemde mahkemeye götürülen en meşhur dava 1964 yılında gerçekleşti fakat bu davada FBN aktif bir rol oynamışa benzemiyor. Bu yılın ocak ayında Ahmet ve Fahrettin Soysal ile birlikte Hüseyin Eminoğlu ve Sefer Bezal, Marsilya'ya giden bir gemiyle doksan kilo morfin kaçırmaya çalıştıkları gerekçesiyle gözaltına alındı. Bu ünlü kaçakçılara ek olarak Üsküdar belediye meclisi üyesi Mehmet Refik Can da suça iştirak etmekle suçlandı.²²⁰ Refik Can daha önce uyuşturucu kaçakçılığı nedeniyle hiç gözaltına alınmamış olsa da 1955 yılından gizli yazışmalar, FBN'in onun adı ve faaliyetlerinden 1964'teki davasından çok daha önce haberdar olduğunu göstermektedir. O yılın mayıs ayında James Attie, Ali Eren ve başka bir Türk memuru, bir miktar hazır morfin satın almak için Can ile bir görüşme ayarlamaya çalıştı. Attie, Can'ı "korkak biri" olarak tanımlamış ve tutuklandığında, FBN'in sabıkalı muhbirlerinden olacağına emin olduğunu söylemişti. 1955'ten sonraki raporlar, tutuklamanın gerçekleşip gerçekleşmediğine ilişkin herhangi bir bilgi vermemektedir. Yine de Attie, Can'ın İstanbul uyuşturucu dünyasında gerçekten önemli bir fail olduğunu ve Sami al-Khoury'nin Beyrut'taki kaçakçılık çetesiyle doğrudan bağlantıları olduğunu

3 Nisan 1963, Roma 2505, Nümerik Dosyalar, 1963, RG 59, NAB.

²¹⁷Roma Amerikan Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, Washington DC, 27 Mart 1963, Roma 1983, Nümerik Dosyalar, 1963, RG 59, NAB.

²¹⁸Roma Amerikan Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, Washington DC, 1 Nisan 1963, Roma 2035, Nümerik Dosyalar, 1963, RG 59, NAB.

²¹⁹"Cooperation obtained from Central Narcotics Agency, Ankara, Türkiye," 4 Nisan 1963, Türkiye, 1961-63; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB; John Cusack'tan İhsan Aras'a, 9 Nisan 1963, Türkiye, 1961-63; FBN Dosyaları, 1916-70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

²²⁰"Baz Morfin Kaçıran Bir Şabeke Yakalandı," *Milliyet* 31 Ocak 1964; *Newsday*, *The Heroin Trail*, 35.

öne sürdü.²²¹ DPS, Can’ın (diğer önemli “Laz” kaçakçılar gibi) biyografik dosyasını Nazım Kalkavan gibilerinin yanına kaydetmişti.²²²

1960’lı yılların ilerleyen dönemlerinde, FBN’in faaliyetlerini bildiren raporların doğasında belirgin bir değişiklik göze çarpmaktadır. Daha önce Charles Siragusa, James Attie ve 1950’lerde Türkiye’de faal olan diğerler kişilerin kaleme aldığı yazışmaların aksine, 1960’lardaki görevlilerin sunduğu raporlar belirgin bir şekilde kısa ve ayrıntıdan yoksundur. Bu dönemde bulunan belgelerin yalnızca birkaç tanesinde, önceki on yıldaki yazışmaların samimiyet ve konuşkanlığı görülebilir. Daha da şaşırtıcı olan, 1967’de dağıldığı güne dek FBN’in gizli kayıtları, 1950’lerde büyük ilgi çeken İstanbul kaçakçılarına yönelik soruşturmalardan neredeyse hiç bahsetmez. Ajan Joe Arpaio, 1962’de Ahmet Soysal’ın tutuklanmasındaki katkısına atıfta bulunsa da Soysal’ın yargılanmasının ardından tutulan herhangi bir takip raporu yoktur.²²³ 1960 darbesini takip eden dönemde İhsan Sekban veya Hüseyin Eminoglu’nun adlarına FBN’in dönem sonu soruşturma raporlarının hiçbir sayfasında rastlanmaz.²²⁴

1970 yılında Ankara’daki Amerikan Büyükelçiliği, Türkiye’de “afyonun durumuna ve kaçak ticarete” dair verileri güncellemek ve derlemekle görevli resmî bir “çalışma grubu” oluşturdu.

Çeşitli departmanlardan temsilcilerin oluşturduğu bu grup, ABD Dışişleri Bakanlığı, USAID (ABD Uluslararası Kalkınma

²²¹James Attie’den Charles Siragusa’ya, 9 Mayıs 1955, Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

²²²Arai Yumak’tan Charles Siragusa’ya, 12 Kasım 1955, Türkiye, 1955–56; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

²²³John Cusack’tan İhsan Aras’a, 29 Kasım 1962, Türkiye, 1961–64; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

²²⁴Ali Osman Tüter ve Sefer Bezal 1966’da FBN tarafından soruşturmaya alınmıştı. Ancak görünüşe göre bu davalar yargı önüne çıkmadı. Bkz. “Re-organization of Istanbul 8th Section (Treasury) Police, by Chief Rafet Kaplangi,” 28 Şubat 1966, Türkiye, 1965–67; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

Ajansı) ve diğer ajanslardan katılımcıları içeriyordu. 1967'de FBN'in iskeletinden oluşturulan Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosu (BNDD) da bir temsilci gönderdi ve toplantı için önemli istihbarat sağladı. Çalışma grubu, özellikle ülkede afyon üretiminin tamamen yasaklanma olasılığı da dahil olmak üzere Türkiye'deki uyuşturuculara ilişkin bir dizi konuyu ele aldı. Konu kaçakçılığa geldiğinde, grup "100 ila 600 kilogram baz morfin sevkiyatından sorumlu olan kişiler" için iki ayrı liste oluşturdu. Tahminlerine göre, 1970 yılında Türkiye'de faal olan iki büyük grup, "İstanbul'da ikamet eden veya temsilcisi bulunan" gruplardı. Çalışma grubuna göre bu iki grup, aşağıdaki kişilerden oluşuyordu:

Birinci Grup: Eski Lazistan Sancağından Lazlar

- 1) Hüseyin Eminoglu
- 2) Refik Can
- 3) Ali Kambur
- 4) Mehmet Ali Işık
- 5) Hüseyin Nar
- 6) İhsan Sekban (takma adı İhsan Seymenoğlu)
- 7) Sefer Bezal ve kardeşi Ali Bezal
- 8) Nuri Bostan (takma adı Nuri Bostancı)
- 9) Ali Pandur

İkinci Grup: Gaziantep/Kilis Bölgesi'nden

- 1) Mustafa Sevcin
- 2) Hüseyin Çil Ailesi Örgütü
- 3) Mehmet Külekçi ve damadı Hayrettin Yağcı
- 4) İbrahim Yanartaş
- 5) Mehmet Döğme
- 6) Mehmet Akman (takma adı Hagi Akman)
- 7) Birratin [Fahrettin?] Soysal ve kardeşi Ahmet Sosyal
- 8) Mustafa Şahin²²⁵

²²⁵ ABD Ankara Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanına, 18 Kasım 1971, Ankara 7893, Nümerik Dosyalar, 1963, RG 59, NAB.

1970’te Ankara’da toplanan çalışma grubunun raporuna şöyle bir bakıldığında, ABD’nin Türkiye’deki uyuşturucu ticaretini anlama ve denetleme konusuna doğrudan yatırım yaptığı yirmi yıl boyunca neredeyse hiçbir şeyin değişmemiş olduğu görülüyor. Bir yandan, bir dizi dava ve hapis cezasına rağmen, uzun süredir İstanbul afyon ticaretinin başlıca mimarları olarak kabul edilen birçok kişi, özellikle Ahmet Soysal, Hüseyin Eminoglu ve İhsan Sekban, Türkiye’nin afyon pazarını aktif olarak beslemeye devam etmekteydi. Görünüşe göre hapis tehdidi ve Türk mahkemelerinin bazı davalarda verdiği sahici hükümler, bu nüfuz sahibi kaçakçıları yollarından döndürememişti.

Öte yandan, grubun Türk afyon ticaretinin iç dinamiklerine ilişkin anlayışı, FBN’in güçlü organize suç gruplarına dair iddiasının ne kadar kuvvetli bir öngörünün ürünü olduğunu kanıtlıyor. BNDD ve diğer Amerikan ajanslarının listelenen kişileri belirlerken, merkezdeki bir dizi özel örgütü, Türk eroin kaçakçılığının ana dayanak noktası olarak görmeye devam ettikleri kesindir. Grubun, İstanbul merkezli tek bir “Laz örgütü”nün varlığıyla ilgili fikri ve Antep ile Kilis merkezli grupların tek bir örgütten oluştuğu iddiası, açıkça Türk uyuşturucu ticaretinin merkezindeki büyük “çetelerin” egemenliğiyle ilgili geçmiş tasarıları anımsatıyor. Ayrıca, böyle iddiaların genellikle Amerikan yetkililerinin kendi ülkelerindeki organize suç gruplarını (1950’de Kefauver Komitesi’nde bahsi geçenler gibi) nasıl gördüğünü yansıttığı söylenebilir. Başka bir deyişle tutarlılık, basitlik ve netlik adına BNDD’nin de kendisinden önceki FBN gibi, Türkiye’deki eroin kaçakçılığının çok yönlü, çok biçimli veya akıcı bir sektör olduğuna dair iddiaları terk etmesi icap etmişti. Ankara çalışma grubu, büyük kaçakçılara odaklanarak ve onları iki homojen grup halinde birleştirerek, Türkiye’deki eroin kaçakçılığını birleşik ve yekpare bir örgüt haline getirmekteydi.

Kabul Edilebilir Kayıplar: Türkiye, Uyuşturucuyla Mücadele Operasyonları ve Soğuk Savaş

Sal Vizzini, geriye dönüp kariyeri üzerine düşünürken İstanbul'u, "sonu gelmez entrikalar şehri, yarı Asyalı ve yarı Avrupalı, yolsuzluğun bin yıldır bir yaşam biçimi olduğu antik bir metropol" olarak anımsıyordu.²²⁶ Abartıları bir kenara bırakırsak, Amerikalıların Türkiye'deki suç ve yolsuzluğa dair algılarına EGM'nin bir miktar inandırıcılık kattığı söylenebilir. 1948 ile 1967 yılları arasındaki FBN'e ait gözetli kayıtları, hangi yılları dikkate aldığınıza bağlı olarak etkileyici görünebilir, ancak bu dönemin geneli boyunca pek bir şey elde edilemediğine dönük izlenimi gizleyemez. Görünüşe göre dönemin tüm büyük isimleri, Sekban, Eminoğlu, Bezal ve Soysallar, ceza veya hapis tehdidinden etkilenmeden faal kalmaya devam etmişti. Türkiye'den çıkan uyuşturucu akışı, 1950'ler ve 1960'larda kesintisiz şekilde devam etti. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ve Fransa'da) bağımlılığın ve sokakta işlenen suçların artması, Türk afyonundan elde edilen eroinin daha önce hiç olmadığı kadar fazla miktarda bulunmasına işaret ediyordu. Amerikalı yetkililerin baktığı noktadan, EGM üyeleri tarafından sunulan iş birliği, çoğu zaman yolsuzluk, mukavemet ve ikiyüzlülük yüzünden reddediliyordu. Türk denetim metotları, 1950'ler ve 1960'lar boyunca gelişmiş ve genişlemiş olsa da EGM'nin narkotik bölümünün üst kademelerinde sık sık istikrarsızlıklar baş gösteriyordu. Kemal Aygün, Ali Eren, Galip Labarnas, Abdullah Pektaş, Halit Elyer ve Ahmet Demir'e yönelik yolsuzluk suçlamaları sadece kamusal skandallara ve davalara yol açmakla kalmamış, aynı zamanda FBN ve EGM arasında gergin bir ilişki ve güvensizlik doğurmuştu. FBN'in 1967'de dağıtılmasıyla, Anslinger'ın 1930'a kadar uzanan ve adeta haçlı seferi olarak ilan edilmiş

²²⁶Vizzini, *Vizzini: The Secret Lives of America's Most Successful Undercover Agent*, 99.

olan Türkiye mücadelesinin büyük ölçüde başarısız olduğuna inanmamak için hiçbir neden yoktu.

Eldeki sonuçların derinliği ve ciddiyeti kaçınılmaz olsa da, bu dönemde Türkiye'deki erooin kaçakçılığı, organize suç ve siyasi yolsuzluk hikayesinin tek taraflı bir anlatı olduğunu belirtmeliyiz. Emniyet Genel Müdürlüğünün arşivlerinden gelecek daha fazla bilgi, bu bölümde bahsi geçen Türk memur ve yetkililerinin de izlenim ve deneyimlerine ışık tutacaktır. Bu dönemdeki Türk gözlemcilerin tanıklıkları sayesinde akademisyenler, FBN'in hâlâ büyük ölçüde eksik olan kayıtlarındaki tek taraflılığı dallandırıp sorgulayacak bir anlatı geliştirecektir.

Ulusal Arşivlerde bulunan raporlar ve yazışmaları ele alarak, bu kritik dönemde Türkiye'deki uyuşturucu ticaretinin evrimine ilişkin dört önemli sonuç çıkarabiliriz. İlk ve en önemlisi FBN kayıtları, Amerikalılara ait yaklaşım ve önceliklerin, uyuşturucu karşıtı operasyonların Türkiye'deki işleyişini büyük ölçüde etkilediğini göstermektedir. EGM memurları için birer ortak, eğitmen ve sponsor olan FBN ajanları, Türkiye'deki polis faaliyetlerinin profesyonelleşmesine ve standartlaştırılmasına katkıda bulunmuştur. Türk dili, kültürü ve siyaseti üzerine temel bir eğitimden mahrum olmalarına, ekseriyetle finansal ve kurumsal destek eksikliği yaşamalarına rağmen Amerikalı ajanlar, uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçla mücadelede Türk meslektaşlarına yeni bir bakış açısı ve daha güçlü bir aciliyet duygusu kazandırdı. Bu çabaların sonucunda hem FBN hem de EGM, Türkiye'deki afyon kaçakçılığının çarpıcı artışını daha çok su yüzüne çıkardılar.

İkinci sonuç, Amerikan ajanlarının Türkiye'de bulunan hem büyük hem de küçük çaplı uyuşturucu kaçakçısı örgütlerin yapısı ve faaliyetlerini tanımlamada ve ortaya çıkarmadaki rolünün nispeten ortada olmasıdır. Türkiye'deki Amerikan raporları Amerika Birleşik Devletleri'ndeki organize suç operasyonlarının genel gelişimiyle karşılaştırıldığında, Amerikan ajanlarının, adalet önüne çıkarmayı umdukları Türk kaçakçılara dair algılarının büyük ölçüde ABD'deki

deneyim ve gözlemleri sonucunda şekillendiği söylenebilir. Son dönemdeki akademik çalışmalar ve Amerika'nın organize suçlara yaklaşımlarına yönelik eleştiriler, FBN'in bu dönemde yaptığı pek çok çıkarımın, Türkiye'de faaliyet gösteren çeşitli kaçakçılık örgütlerinin gerçek doğasını hafife almış veya yanlış yorumlamış olabileceğine işaret eder. Amerikan mafyası örneğinde olduğu gibi, İstanbul'daki sözde "Laz çetelerinin" de yalnızca etnik karakterine ağırlık verilmiştir. Oysa Laz çetecilerin çoğu zaman farklı bölgesel veya etnik kökenlere sahip kişilerle iş birliği yaptığı bilinmektedir. FBN ajanlarının, daha küçük bağımsız gruplar ve şebekeleri es geçerek geniş çaplı veya önde gelen kaçakçılık örgütlerinin faaliyetlerini vurgulama eğiliminde olduğu görülür. Oysa bu dönemde yakalanan kişilerin çoğu daha küçük ve daha az bilinen grupların üyeleri idi.

Üçüncü sonuç, FBN kayıtlarının, uyuşturucu kaçakçılarının ve genel olarak uyuşturucu kaçakçılığı ticaretinin Türkiye'deki siyaseti ve polis faaliyetlerini etkilemeye başladığını göstermesidir. Yolsuzluk, Menderes döneminde politikacılar, polis memurları ve uyuşturucu kaçakçılar arasında yakın ilişkiler kurulmasına yol açmıştı. Refik Can ve Naki Hıncal vakaları, siyasi liderlerin Türk uyuşturucu ticaretinin büyümesine ve gelişmesine aktif olarak katkıda bulunduğu gerçeğini kanıtlamaktadır. Alaattin Eriş ve Kemal Aygün gibi diğer Türk yetkililerin sağladığı koruma da Türk suç dünyasının önemli aktörlerinin (özellikle İhsan Sekban) başarısına katkıda bulunmuştur. Dahası, istihbarat toplamak ve tutuklamalar gerçekleştirmek amacıyla sabikalı muhbirlerin kullanımı, İstanbul yeraltı dünyasının başlıca faillerinin resmî koruma kalkanı altında uyuşturucu ticaretine devam etmesine fırsat tanımıştır. Bu bağlamda, FBN, EGM, Demokrat ve Adalet Partileri gibi unsurların, Soğuk Savaş Türkiye'sinde organize suçun büyümesine ve gelişmesine büyük katkıda bulunduğu söylenebilir.

Son olarak, Türkiye'deki uyuşturucu karşıtı operasyonların

bu dönemde hem Amerikan hem de Türk istihbarat ağlarının gizlice faaliyet göstermesine olanak sağladığı kesindir. FBN raporları ve Sal Vizzini’nin anıları, bu dünyaya sadece ufak bakışlar atmayı sağlar. Ancak bu sınırlı kanıtlardan hareketle Türkiye’nin, Soğuk Savaş sırasında gizli entrikaların yürütüldüğü bir kokpite dönüştüğünü belli bir kesinlikle söylemek mümkündür. Sal Vizzini’nin sözleriyle Türkiye’de uyuşturucu ticaretiyle savaşmak, Batının çıkarlarına hizmet eden gizli operasyonlar yürüten Amerikalı ve Türk yetkilileri için elzem bir “maske içinde maske” sağlıyordu.

. Bu dönemde FBN ajanları tarafından sunulan birçok raporda varlığı su götürmez bir hayal kırıklığı göze çarpar. Açıkça ifade edilmese de birçok Amerikan memurunun (aksi pek çok beyana rağmen) Türk meslektaşlarını ciddiye almadığı görülür. Yılların emeğine rağmen, Türk yetkililer nasıl oluyor da kendi safları arasında görülen yolsuzluğa ve umursamazlığa katlanabiliyordu? EGM, il müdürleri ve ulusal liderler, Türkiye’nin ABD ve diğer yerlerdeki kalıcı ve büyüyen bir uyuşturucu bağımlılığı salgınının merkezinde yer aldığını fark etmiyor muydu? İş birlikleri, Charles Siragusa’nın deyiimiyle, sadece “zevahiri kurtarmak” ve suçu başkasına atmaktan mı ibaretti?

FBN’in EGM ve Türkiye Cumhuriyeti’nin sivil hükümeti içindeki yolsuzluklar konusundaki kötümser izlenimlerini yorumlarken, aynı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’ndeki organize suçun nasıl bir tarihsel gelişim gösterdiğini de göz önünde bulundurmak gerekir. Yerel, eyalet ve hatta federal polis teşkilatlarının saflarındaki yolsuzlukların yanı sıra çeşitli mevkilerdeki politikacıların suçlulara sağladığı destek, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki organize suç grupları ve faaliyetlerine nesiller boyu benzer bir koruma sağladı. Herbert Asbury’nin New York, Chicago ve New Orleans hakkındaki özgün eserleri, 19. yüzyılın ortalarından itibaren gangsterler, kaçakçılar, polisler ve politikacılar arasındaki iş birliğinin sayısız örneğini gözler önüne serer. New York gibi bir şehre daha yakından bakıldığında görülecektir ki, Frank Costello gibi güçlü mafya

liderleri, Tammany Hall'ün şehir üzerindeki kontrolünü nesiller boyunca sürdürmek için Demokrat Parti tarafından kullanılan çarkın ana dişlileridir.²²⁷ Mark Haller ve diğerleri de benzer şekilde, Chicago'da yirminci yüzyıl boyunca organize suç faaliyetlerine dayalı geçim kaynaklarının, farklı sosyal şartlara sahip pek çok insana ekonomik çıkar sağladığını ve bu durumun suçlular ile yasalara bağlı vatandaşlar arasında himaye ve kişisel zenginleşmeye dayalı bir karşılıklı bağımlılık sistemi oluşturduğunu savunur.²²⁸ John F. Kennedy suikastına ilişkin araştırmalar, organize suçun yerel ve ulusal düzeyde hükümetin işleyişine nasıl etki ettiğini anlamamıza katkıda bulunmuştur. Jack Ruby'nin Lee Harvey Oswald'ın öldürülmesindeki payı, Joseph Civello'nun Dallas ve Teksas politikaları üzerindeki etkisine ışık tutmuştur.²²⁹ Kennedy suikastı, ABD'nin, Fidel Castro'yu CIA ve büyük organize suç örgütlerinin ortaklığıyla devirmek için ihtiyaç duyduğu itici gücü doğurdu.

İronik bir şekilde, yolsuzluk ve suç ortaklığı suçlamaları, FBN'in, ABD'deki en büyük uyuşturucuyla mücadele kurumu olarak sonunu getirdi. Harry Anslinger'in FBN'in başına geçmesinden önce bile, büronun eski başkanı Roland Nutt'ın oğlu, dönemin en ünlü kaçakçılarından biri olan Arnold Rothstein'in gelir vergileri üzerinde oynama yapmakla itham edilmişti.²³⁰ Hatalı yöntemler, hırsızlık ve rüşvet alma, özellikle New York saha bürosunda FBN'in peşini savaş sonrası döneme dek bırakmamıştır.²³¹ 1967'de Hazine Bakanlığı, FBN'in New York ofisine yönelik bir dizi yolsuzluk suçlamasını araştırmak için

²²⁷Daniel Czitrom, "Underworlds and Underdogs: Big Tim Sullivan and Metropolitan Politics in New York, 1889–1913," *The Journal of American History* 78.2 (Eylül 1991), 536–558; Raab, *Five Families: The Rise, Decline and Resurgence of America's Most Powerful Mafia Empires*, 62–65.

²²⁸Mark Haller, "Organized Crime in Urban Society: Chicago in the Twentieth Century," *Journal of Social History* 5.2 (Kış 1971–72), 210–234.

²²⁹Peter Dale Scott, *Deep Politics and the Death of JFK* (Berkeley: University of California Press, 1996), 129–131.

²³⁰Valentine, *Strength of the Wolf*, 15.

²³¹Valentine, *Strength of the Wolf*, 209–221.

bir görev gücü oluşturdu. Yıl sonunda, aktif ve eski birçok ajan, marihuana, kokain ve eroin satma ve dağıtma suçundan gözaltına alındı. Soruşturma başkanı Andrew Tartaglino’ya göre, 140 kişinin benzer suçları işlediğinden şüpheleniliyordu (ancak birçoğu skandalın içindeki rolü yüzünden hapis yatmadı veya mahkemeye çıkarılmadı). Yıllar sonra, aralarında George Gaffney’in de bulunduğu bazı kişiler, Tartaglino’nun FBN saflarındaki yolsuzluğa karşı yürüttüğü kampanyanın büyük ölçüde hatalı bilgilere ve kişisel anlaşmazlıklara dayalı bir karalama kampanyası olduğunu öne sürdü.²³²

FBN’in dürüstlüğü sorgulanırken Johnson yönetimi, Washington’un uzun zamandır yurt içi ve dışındaki uyuşturucu karşıtı politikaları uygulama ve sürdürmedeki rolünü yeniden şekillendirecek çarpıcı adımlar attı. Şubat 1968’de yönetim, FBN’in “Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosu” (BNDD) adlı yeni bir kuruma entegre edilmesini kararlaştırdı. Daha genç ve daha mütevazı olan bu büroya transfer edilecek FBN ajanları artık Adalet Bakanlığı’nın yetkisi altında faaliyet gösterecekti. Johnson yönetiminin resmiyette ülkenin uyuşturucu politikaları üzerindeki kontrolü düzenlemeyi ve güçlendirmeyi amaçlayan bu kararın, FBN’in kuruluşundan bu yana geliştirdiği siyasi ve yöntemsel kültür üzerinde çarpıcı bir etkisi oldu. BNDD’nin kurulması, önceleri pek çok ajanın saha görevlerinde keyfini sürdüğü özerkliğin sonunun geldiğine işaret etti. FBN’in uyuşturucu karşıtı operasyonlara yönelik bağımsız ve sınır tanımaz yaklaşımı, yerini, saha tecrübesine veya kıdemliliğe ehemmiyet vermeyen yeni bir siyasi hiyerarşiye bıraktı. Bu değişikliğin sembolü, John Ingersoll’un BNDD’nin başına atanmasıydı ve Ingersoll, sahada hiç gözaltı yapmamış veya kişisel olarak kriminal soruşturma yürütmemiş Kaliforniya doğumlu bir bürokrattı. Anslinger’in yerini alan ve FBN’de

²³²Valentine, *Strength of the Wolf*, 440–454.

neredeyse otuz yıl hizmet vermiş olan Henry Giordono terfi almadı ve 1969'da emekli oldu.²³³

FBN'in kapatılması, Türkiye'deki uyuşturucu ticareti, organize suç ve siyasete ilişkin algılarımız için de önemli bir dönüm noktasını işaret ediyor. BNDD'nin dosyaları şu anda gizli olmasına veya kataloglarda yer almamasına rağmen, 1970'lerden itibaren ABD Dışişleri Bakanlığı ile iç yazışmaları, ajanların uyuşturucu ticareti ve afyon üretimi açısından Amerika-Türkiye ilişkilerinde belirleyici bir rol oynamayı bıraktığını göstermektedir. BNDD'nin tarihsel kayıtlar içindeki bu sessizliği nedeniyle elimizde bulunan tek şey sonraki on yılın en ünlü uyuşturucu kaçakçılarının isimlerini ve yöntemlerini açığa çıkaran soruşturmalara ait birkaç kaynaktır. Yine de sıradaki bölümün göstereceği üzere, 1970'lerde Türkiye'nin tarihi değişikliklere sahne olduğundan ve bu değişikliklerin doğu Akdeniz, Avrupa ve Kuzey Amerika arasındaki narkotik ticaretinin doğasını değiştirdiğinden eminiz. Daha da önemlisi, mevcut kaynaklar, on yıl boyunca faal olan uyuşturucu kaçakçıları ile siyaset simsarları arasındaki simbiyotik ilişkide tarihsel bir değişikliğe işaret etmektedir.

²³³Douglas Valentine, *The Strength of the Pack* (Walterville, OR: Trine Day, 2009), 1-10.

1 Şubat 1973 sabahında, *New York Times* şehirde büyüyen narkotik krizinin simgesi niteliğinde iki haber yayımladı. Gazetenin ilk sayfasında, yerel muhabir David Burnham, 1961 ve 1972 yılları arasında New York Polis Departmanı (NYPD) tarafından ele geçirilen kokainin ve eroinin neredeyse beşte birinin polis karakolundaki delil dolaplarından çalındığını bildirdi. Polis Komiseri Patrick Murphy, kayıp uyuşturucuların tahmini değerinin 73 milyon dolar olduğunu açıkladı. Polis himayesinden gizemli bir şekilde çalınan eroinin büyük bir kısmı, 1969 yılında ünlü “Fransız Bağlantısı” davasında ele geçirilmişti.¹ Kayıp uyuşturucularla ilgili soruşturma bir sonraki yıla kadar devam etti ve nihayetinde Lucchese suç ailesi ile ilişkilendirilen gangster Vincent Papa’nın ve eski bir NYPD Narkotik ekibi üyesi olan Frank King’in mahkemeye çıkarılmasıyla sonuçlandı.² King’in aklanması, Papa’nın hapisanede ölümü ve diğer potansiyel şüphelilerin gizemli ölümleri, yerel ve federal savcılarının bu skandalı hiçbir zaman çözememesine neden oldu.³

Aynı Şubat sabahında, *Times* şehirdeki uyuşturucu krizine ilişkin ikinci bir olay yayımladı. Gazetenin ortasında bir noktada, hükümlü eroin satıcısı Vincent Pacelli’ye yönelik

¹ David Burnham, “Police Drug Loss Now \$73 Million,” *New York Times* 1 Şubat 1973.

² Paul Montgomery, “Ex-Officer Cited by Nadjari Jury,” *New York Times* 11 Mayıs 1974.

³ Ralph Blumenthal, “Mobster Makes Offer on French Connection Case,” *New York Times* 21 Şubat 2009.

federal bir suç duyurusu yer alıyordu. Uyuşturucu suçları nedeniyle zaten hapiste olan Pacelli, 28 yaşında bir model ve anne olan Patsy Parks'ı öldürmekle itham ediliyordu. Federal Savcı Whitney North Seymour Jr. gazetecilere Pacelli'nin bir narkotik davasında kendisi hakkında tanıklık etmeye mecbur bırakılan bu genç kadını bıçaklayarak öldürdüğünü ve bedenini ateşe verdiğini bildirmişti. *Times*, Pacelli'nin babasının da 1965 yılındaki ayrı bir narkotik davasından uzun süreli hüküm giydiğini ve onun da kendisine karşı tanıklık yapacak bir aktrisin kaybolmasıyla ilişkili olduğuna dair iddiaların bulunduğunu ekliyordu.⁴

Şehrin karşısında Long Island'daki *Newsday* gazetesi de okuyucularına New York'ta hızla büyüyen eroin salgınıyla ilgili haberler sunuyordu. Ancak *Newsday*'in bu haberlerinin kapsamı ve amacı, *New York Times* tarafından o sabah yayımlanan haberlerden bütünüyle farklıydı. 1 Şubat 1973 tarihinde, Nassau County'nin günlük gazetesi, eroinin New York banliyösünün bu köşesindeki etkisi üzerine bir makale serisi yayımlanmaya başlayacağını duyurdu. Sonraki ay boyunca, on dört gazeteciden oluşan bir ekip, bir yıl süren soruşturma boyunca elde etmiş oldukları deneyim ve bulguları anlattı. Takip eden ay boyunca gazetede yayımlanan her yazıya eşlik eden esas soru şuydu: eroin nasıl oluyordu da Long Island'deki Nassau County'nin sokakları ve mahallelerine kadar ulaşıyordu? Gazeteciler bu soruyu cevaplamak için evvela Türkiye'ye giderek New York banliyölerindeki bu eroin krizinin kaynağını anlamaya çalıştılar.

Ankara'daki ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileri *Newsday* serisini ilk kez şubat ayının başlarında, makaleler yayımlanmaya başladıktan sonra duymuştu. Daha sonra, İstanbul'un günlük gazetesi *Tercüman*, Türkiye'deki meselelere ilişkin yedi makalenin çeviri ve hülasasını yayımladı. Öte yandan Türkiye

⁴ Arnold Lubasch, "Heroin Dealer Indicted in Killing of Model, Witness at His Trial," *New York Times* 1 Şubat 1973.

Dışişleri Bakanlığı, *Newsday*'in bulgularını New York'taki misyoner heyetlerine özetler halinde telgrafla iletmişti. İster İngilizce ister Türkçe olsun, *Newsday*'in Türkiye'deki eroin ticaretini tasvir biçimi hayli sertti. Öyle ki, yasa dışı uyuşturucu hasadı, yetiştirmeye yönelik yeni bir yasağın yarlığına rağmen devam ediyordu. Patron olarak anılan bir grup önde gelen kaçakçı, İstanbul ve Türkiye'nin güneyindeki eroin kaçakçılığını tekelleri altına almıştı. Hükümet yetkililerinin söz konusu ticarete suç ortaklığı ettiği iddiası, hükümete bağlı bir bakanın yeraltında tanınan bir şahsın cenazesinde boy göstermesiyle kanıtlanıyordu.

Yazı dizisinin, resmî mercilerde ve halk nezdinde nispeten “sükûnetle” karşılandığı nitelendirilirken, bazı ifşalar Amerikalı hükümet temsilcileri arasında birtakım huzursuzluklara neden olmuş gibi görünüyor. Türk hükümetinin çeşitli mevkiilerindeki yolsuzluk ve kaçakçılık iddiaları ABD hükümetini endişelendirmişti çünkü bu iddialar ABD'nin geçmişte afyona ilişkin meselelerde Türkiye'ye ettiği yardımların “güven vermeyen ve işe yaramaz” olduğu şüphesini güçlendiriyordu.⁵ Dahası *Newsday*'in, Bulgaristan hükümetinin Türk uyuşturucu ticaretiyle aktif işbirliği içinde olduğunu iddia etmesi resmî makamlarda büyük bir şaşkınlık yarattı (oysa bu tarz iddialar yıllar önce Amerikan çevreleri içinde gizli bilgi olarak dile getirilmişti).⁶ Muhtemelen tüm bunlar içinde en fenası *Newsday*'in Ankara'da bir hükümet değişikliğinin Türkiye'deki afyon üretiminin yasaklanmasının iptaline yol açacağını ima etmesiydi ki bu da yıllar süren müzakere ve uzlaşmayı feshedecek bir durumdu.⁷

Yukarıda sözü geçen makaleler, o dönemin gergin siyasi

⁵ ABD Ankara Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 15 Şubat 1973, Ankara 1154, Nümerik Dosyalar, 1970-73, RG 59, NAB.

⁶ “Bulgaria Implicated by ‘Newsday’ in Narcotics Smuggling,” 9 Şubat 1973, 24915, Nümerik Dosyalar, 1970-73, RG 59, NAB.

⁷ “Newsday Article on Heroin,” 6 Şubat 1973, 22468, Nümerik Dosyalar, 1970-73, RG 59, NAB.

ikliminin bir sembolüydü. Eroinin, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki suç, yolsuzluk ve kentsel bozulmaya olan etkisi Amerikalıların gözünde giderek daha büyük bir yer kaplamıştı. 1960'ların toplumsal ve siyasi çalkantıları, Amerikan devleti ve toplumu üzerindeki etkisini göstermeye başladığında, birçok kişi uyuşturucu maddelerin kötüye kullanımını ve bilhassa eroin bağımlılığını, Amerika'nın iç ve dış işlerinde azalan talihinin hem bir belirtisi hem de kaynağı olarak yorumladı. Türklerin, eroinin içişleri ve dış politikaya olan etkisi konusundaki bakış açılarının, ABD'ye kıyasla biraz daha baskılanmış kaldığı söylenebilir. Yine de 1970'lerin ilerleyen bölümlerinde, uyuşturucu ticareti ve onunla uğraşanların görünür siyasi etkisinin, Türkiye Cumhuriyeti'nde artan şiddet ve güvensizlik atmosferini kışkırtma ve sürdürmekte önemli bir rol oynadığı görülüyor. On yılın sonuna gelindiğinde çeşitli skandallar, Türk narkotik dünyasının ülke üzerinde ne kadar güç ve etki sahibi olduğu konusunda şüpheye yer bırakmıyordu.

1970'lerin başları Amerika ve Türkiye'nin afyon ticaretine yönelik politikalarında da büyük değişikliklere sahne oldu. Washington, Ankara'nın afyon üretimine yaklaşımı üzerinde iki savaş arası dönemden beri kalıcı bir rol oynamıştı ama 1968'de Richard Nixon'ın seçilmesi ve 1971'deki askeri darbe, iki ülkenin bu sektöre yaklaşımında hayli şiddetli bir gerginliğe yol açtı. İki ülke arasındaki ilişkinin tarihinde eroin kaçakçılığı ilk kez resmî ilişkiler için başlıca önem arz eden bir konuma yükseldi. Uzun tartışmalardan ve daha fazla siyasi baskıdan sonra, Washington, Ankara'yı ülkede afyon üretimini tamamen yasaklamaya zorlamayı başardı. Ancak bu duyurudan sonra Nixon yönetiminin attığı zafer naralarının ömrü kısa oldu. 1971'den 1974'e kadar sürmüş yasağın getirdiği zorluklara rağmen Türkiye'deki uyuşturucu kaçakçıları, ülkenin narkotik dünyasının hayatta kalmasına ve hatta gelişmesine imkân tanıyan bir yumuşaklık ve esneklik içinde hareket ediyordu. 1980 yılına gelindiğinde, daha eski ve yeni kaçak-

çılık örgütlerinin, küresel narkotik ticaretinde meydana gelen büyük değişimlere uyum sağlamaya başladığı açıktır. Nitekim bu eğilim, Türkiye’nin şu anda Avrupa, Kuzey Amerika ve ötesindeki afyon ve diğer narkotiklerin üreticisi olarak değil, toptancısı olarak edindiği öncü konumun temelini atmıştır.

Bu döneme ait Türk ve Amerikan arşiv materyallerinin eksikliği, dönem hakkındaki araştırmalar için bir engel teşkil ediyor. Maryland’deki Ulusal Arşivden (büyük ölçüde Dışişleri Bakanlığı yazışmalarından), Nixon Kütüphanesi ve CIA’dan alınan belgeler, 1970’li yılları belirleyen olaylar ve değişimlere ilişkin Amerikan perspektifini gösteren birkaç başat kaynak arasındadır. Türkiye’de, araştırmacılar için bu dönemdeki uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçun evrimine ışık tutabilecek neredeyse hiçbir arşiv tabanı bulunmuyor. Bununla birlikte gazete arşivleri, bir dizi röportaj ve araştırma haberleri, bu dönem hakkında bazı ilginç içgörüler sunmaktadır. Bu Türkçe kaynaklar sayesinde, Türk suç dünyasının iç işleyişine dair çok daha net ve ayrıntılı bir resim elde ediyoruz; nitekim bu resim, dönemi tanımlayan gerçek olaylar ve kişilere, yirminci yüzyılın ilk yarısının herhangi bir noktasına kıyasla çok daha yakındır.

Uyuşturucuyla Savaş Başlıyor: Nixon, Türkiye ve 1970’lerin Başlarında Afyon Krizi

Richard Nixon, Ocak 1969’da Beyaz Saray’a, Vietnam Savaşı’nı sona erdirmeye ve Güneydoğu Asya’ya “barış ve onur” getirme sözüyle girdi. Onun iç politika gündemi, hiç kuşkusuz daha savaş yanlısıydı. 1968 kampanyası sırasında Nixon, ABD’de şehirleri ve üniversite kampüslerini saran suçun ve uyuşturucu kültürünün yükselişine esip gürlemekteydi. Cumhuriyetçi Parti Ulusal Kongresinde yaptığı konuşmada, “organize suçla karşı bir savaş başlatacağını” ve “bu ülkenin çocuklarının yaşamlarını mahveden uyuşturucu satıcılarına

karşı yeni bir cephe” açacağı sözünü verdi.⁸ Nixon’ın suç ve uyuşturucu konusundaki kararlı duruşu, Amerikan soluyla ilişkilendirdiği kültürel ve siyasi yanlışlıklara duyduğu kişisel nefreti yansıtmaktaydı.⁹ Ancak duruşu, sadece kişisel bir husumet veya 1960’ların popüler hareketlerine itiraz eden veya bunlardan rahatsız olan “sessiz çoğunluğu” etkilemeye yönelik kurnaz bir çabadan ibaret değildi. Uyuşturucu kullanımının, özellikle eroin tüketiminin, 1960’ların çalkantılı döneminde arttığı kuşkusuzdu. Bağımlılar ve uyuşturucu satan çetelerle örgütlerin şiddet ve suçları da yine aynı dönemin başında artış göstermişti.¹⁰ Ülkedeki hiçbir şehir ya da bölge, ikiz uyuşturucu kullanımı ve suç krizinden New York’un etkilendiği kadar etkilenmemişti. Dönemin istatistikleri, suç ve uyuşturucunun New Yorkluların yaşamlarını, özellikle sosyoekonomik basamakların alt katındakileri fena hâlde etkilemeye başladığını gösteren acı gerçeği gözler önüne seriyor.¹¹ 1960 ile 1976 yılları arasında, New York’ta cinayetlerin sayısı yılda 390’tan 1.600’ün üzerine çıktı. Bu dönemde soygunlar %1.200’den fazla arttı. Sivil haklar hareketinin çatışma ve öfkesiyle sarsılan bu dönemde, suç ve bağımlılığın artışı şehirdeki ırklar arası gerilimleri daha da artırdı. 1970’lerin büyük bir kısmında, birçok kişiye göre New York, çöküşün ve iflasın eşliğine gelmiş bir şehirdi.¹²

⁸ <<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=25968>> (erişim tarihi: 7 Kasım 2012).

⁹ Richard Davenport-Hines, *The Pursuit of Oblivion: A Global History of Narcotics* (New York: W. W. Norton Company, 2004), 420–421.

¹⁰ Bu dönemden bilhassa ağır etkilenen Baltimore şehri için bkz. Jonnes, *Hep-cats, Narcs and Pipe Dreams: A History of America’s Romance with Illegal Drugs*, 250–254.

¹¹ Edward Jay Epstein’in araştırması, bu dönemde New York’taki suç ve uyuşturucu kullanımıyla ilgili istatistiksel verileri eleştiriyor. Epstein’a göre, bağımlılık ile suç arasındaki ilişkiyi gösteren istatistikler, Nelson Rockefeller tarafından seçimi kazanmak ve daha sıkı denetim yasalarını geçirmek amacıyla kasıtlı olarak çarpıtılmıştı. Bkz. Edward Jay Epstein, *Agency of Fear: Opiates and Political Power in America* (New York: G. P. Putnam’s Sons, 1977), 38–45.

¹² Eric Schneider, *Smack: Heroin and the American City* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2008), 117–122.

1969'daki bu arka plan bağlamında, Başkan Nixon, ABD Kongresi'ne doğrudan hitap ederek uyuşturucu ve suçlarla ilgili yeni ve kapsamlı bir ulusal politika çağrısında bulundu. 14 Temmuz'da hükümetin yasama organına yaptığı çağrıda Nixon, uyuşturucularla ilgili on maddelik bir toplantı gündemi belirledi; bu gündem, kolluk kuvvetleri ve tedavi çalışmalarına daha fazla finansman talebi, uyuşturucu ticaretini denetlemeye yardımcı olmayı amaçlayan yeni gözetim ve prosedür yasalarının kabulü ve eğitim ile diğer sosyal yardım programlarına daha fazla yatırım yapılmasını içeriyordu. Bu on maddeye ek olarak, uyuşturucuların üretildiği ülkelerdeki yabancı hükümetlerle daha büyük koordinasyon ve iş birliği çağrısı yapılıyordu.¹³ Nixon, uyuşturuculara ulusal bir tehdit olarak vurgu yapan ilk Amerikan başkanı değildi elbette. Harry Truman'a uzanıncaya kadar her başkan, uyuşturucu kullanımı ve kaçakçılığıyla mücadeleyi bir ölçüde ulusal bir öncelik olarak nitelemişti.¹⁴ Ancak geriye dönüp baktığımızda, Nixon'ın 1969'da Kongre'ye yaptığı çağrı, uyuşturucu ticareti tarihinde kritik bir öneme sahiptir. 1969'dan sonraki dönemde ABD'nin uyuşturucu karşıtı kampanyalara karşı ilgi ve katılımının sürekli artması göz önüne alındığında, başkanın o yaz yaptığı resmî açıklama, modern "uyuşturucuyla savaş"ın açılış salvosu olarak kabul edilmiştir.¹⁵

Nixon'ın uyuşturucuyla savaşı, resmî olarak iki ay sonra, Eylül 1969'da Meksika/Amerika sınırında başladı. "Operation Intercept" (Sınır Operasyonu) adı verilen bir kampanya kapsamında, çeşitli sınır noktalarında görevlendirilen 2,000 Amerikan Gümrük memuru ve BNDD ajanı, araç ve kam-

¹³ Roy Reeds, "President Urges a National Drive on Narcotics Use," *The New York Times*, 15 Temmuz 1969; "Text of Nixon's Message to Congress Proposing 10 Steps in Fighting Narcotics," *The New York Times*, 15 Temmuz 1969.

¹⁴ Jonnes, *Hep-cats, Narcs and Pipe Dreams: A History of America's Romance with Illegal Drugs*, 262-263.

¹⁵ Nixon'ın uyuşturucuyla savaşının erken günlerine dair bir inceleme için bkz. Dan Baum, *Smoke and Mirrors: The War on Drugs and the Politics of Failure* (New York: Little, Brown and Company, 1997).

yonlarda agresif bir şekilde kaçak uyuşturucu madde aradı. Trafik sıklığına neden olarak sürücülerini rahatsız eden bu operasyon, Meksika yetkilileri tarafından da tepkiyle karşılandı. Diplomatik anlaşmazlık, uyuşturucu kaçakçılığı tehdidine karşı ciddiyet ve kararlılığını göstermeyi ummuş olan Nixon yönetimindeki Beyaz Saray için utanç verici ifşaların başlamasına neden oldu. Bu sırada Washington'da, bir dizi kabine üyesi ve tanınmış birkaç kongre üyesi, Beyaz Saray'a daha doğrudan ve kararlı bir eylem çağrısında bulundu. O dönemde Beyaz Saray'da kabine üyesi olan Daniel Patrick Moynihan, özellikle uyuşturucu kontrolünün Amerikan kolluk kuvvetleri yetkilileriyle sınırlı kalmamasını, ulusal bir güvenlik sorunu olarak ele alınmasını savundu. O yaz, Nixon'ın ulusal güvenlik danışmanı olan Henry Kissinger, Ad Hoc Kabine Komitesi¹⁶ adı altında, yönetimin uyuşturucu politikaları için daha tutarlı bir uzun vadeli strateji oluşturması için başlıca politika yapımcılarından oluşan bir çalışma grubu oluşturdu.¹⁷

20 Ekim 1969'da Adalet Bakanı John Mitchell ve Dışişleri Bakanı Müşaviri Elliot Richardson, Henry Kissinger'a Amerika Birleşik Devletleri'nin karşılaştığı "eroin sorunu" hakkındaki analizlerini ve önerilerini içeren kapsamlı bir rapor sundu. Değerlendirmelerine göre krizin ciddiyeti büyüktü. Amerika Birleşik Devletleri'nde o dönemde 100,000'den fazla eroin bağımlısı bulunuyordu. Ülkeye her yıl, 3,000 kilogram eroin giriyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nde tüketilen eroinin %80'i Fransa'da işleniyordu. Raportörlerin tahminine göre, Fransız eroininin başlıca kaynağı Türkiye Cumhuriyeti'ydi. Amerika Birleşik Devletleri'nde tüketilen eroinin geri kalan büyük kısmını (tahminen %15) Meksika eroini oluştururken Burma, Laos, Tayland ve güney Çin'den gelen uyuşturucular geriye kalan %5'ini oluşturuyordu.¹⁸

¹⁶ Belirli bir görev için oluşturulan geçici komite. (çev.)

¹⁷ Epstein, *Agency of Fear: Opiates and Political Power in America*, 81–85.

¹⁸ Memorandum for the President [Başkan'a Muhtıra], 20 Ekim 1969; Kutu 30;

ABD’de tüketilen yasa dışı eroinin başlıca kaynakları olan Fransa ve Türkiye’ye daha büyük bir önem ve aciliyetle yaklaşılması gerekiyordu. Rapor, Fransız ve Türk yetkililerinin Amerika’nın kendi toprakları üzerinden uyuşturucu ticaretini durdurma arzusundan haberdar olduğunu belirtiyordu. Fransa için Mitchell ve Richardson, Washington’ın Georges Pompidou hükümetini ülkedeki mevcut eroin fabrikalarını kapatması için daha sıkı bir kampanya başlatmaya zorlamasını tavsiye ediyordu. Ayrıca hem ülke içinde hem de dışında daha fazla sayıda Amerikan narkotik ajanı bulundurarak (ve daha çok Amerikan teknik yardımı talebini kabul ederek) Paris’e daha fazla baskı yapılması önerildi. Ne yazık ki ne Richardson ne de Mitchell, Amerika’nın Washington’ın taleplerine uymadıkları takdirde Fransa’yı sorumlu tutma konusundaki kabiliyetine yeterince güveniyordu. Fransız ticaretine ve turizmine karşı yürütülecek bir “Sınır Operasyonu” iş birliğini değil, olsa olsa bir misillemeyi ateşlerdi.¹⁹

Rapor, Türkiye’ye diplomatik yaklaşımlar konusunda da cesur önerilerde bulunuyordu. Raporun iki yazarının görüşüne göre ABD, Türkiye’ye 1971’in sonuna kadar afyon üretimini tamamen durdurması için baskı yapmalıydı.²⁰ Yeniden seçilen Türk hükümetinin çeşitli makamları, Amerikan yetkililerinin 1969’un geri kalanı boyunca afyonla mücadele konusunu gündeme getireceğini bilmeliydi (Aralık ayında Beyaz Saray ve Başbakan Süleyman Demirel arasında resmî bir görüşme ile başlayarak). Politikanın uygulamaya geçişini hızlandırmak ve etkilerini hafifletmek amacıyla ABD, USAID aracılığıyla mali yardımda bulunacaktı. Ankara, Washington’ın taleplerine uymazsa, Türkiye’yi yasağı bir an önce uygulamaya zorlayacak bir dizi yöntem kullanılabilirdi. Mitchell ve Richardson, askeri ve iç yardımlardan 140 milyon dolarlık bir miktarın

Beyaz Saray Özel Dosyaları, Personel ve Ofis Dosyaları: Egil Krogh, 1969–73; Richard Nixon Başkanlık Kütüphanesi ve Müzesi, Yorba Linda, Kaliforniya.

¹⁹ Memorandum for the President [Başkan’a Muhtıra], 20 Ekim 1969.

²⁰ Memorandum for the President [Başkan’a Muhtıra], 20 Ekim 1969.

kesilebileceğini önerdi. Türkler daha önce uyuşturucuyu ortadan kaldırma fikrine ısınmış olsa da rapor, Ankara'ya fazla baskı yapılmasının Türkiye'yle karşılıklı ilişkileri olumsuz etkileyebileceğini belirtiyordu. Türkiye'deki Amerikan üslerine erişimin (Sovyetler Birliği'ne yakın elektronik dinleme üsleri de dahil) tehlikeye girmesinden korkuluyordu. Daha da kötüsü, Ankara ve Washington'un bu konuda bir anlaşmazlığa düşmesi durumunda Türkiye'nin NATO üyeliğinin olumsuz etkilenebileceği endişesi vardı.²¹

Mitchell ve Richardson'ın raporu, Türk afyonuyla başa çıkmak için önerilen politikaların tamamen yeni olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Ad Hoc Kabine Komitesi'nin toplanmasından üç yıl önce, 1965 yılı Ekim ayında Türk Büyük Millet Meclisi'ne güçlü bir çoğunlukla seçilen Adalet Partisi'nin lideri Süleyman Demirel, hükümet içinde bir komiteye afyon yetiştiriciliğini sona erdirmeye fikrini sunmuştu.²² Ankara'daki Amerikan Büyükelçiliği, İçişleri Bakanı İhsan Çağlayangil ile uyuşturucuyu yok etme konusunu görüşmüştü. Elçilik yazışmalarına göre büyükelçi Park T. Hart, açıkça Türk meslektaşına, Amerikan Başkanı Lyndon Johnson'un, Türkiye menşeli eroinin "çok önemli bir rol" oynadığı suç oranları konusunda "derin bir endişe" taşıdığını söylemişti. Çağlayangil, Hart'a Demirel hükümetinin bu konuda ciddi olduğunu ama afyon yetiştiriciliği durdurulduğunda çiftçilere nasıl tazminat verileceği konusunda endişeli olduklarını açıkladı.²³ Bu plan, ABD ve Türkiye arasındaki bu ilk diplomatik görüşmelerden sonra, kısmen meclisteki CHP saflarının karşıtlığı nedeniyle sıkıntıya düşmüş gibi görünüyordu.²⁴ Mutlak bir yasak gel-

²¹ Memorandum for the President [Başkan'a Muhtıra], 20 Ekim 1969.

²² ABD Ankara Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 17 Aralık 1966, Ankara 2931, Nümerik Dosyalar, 1964-66, RG 59, NAB.

²³ ABD Ankara Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 22 Ekim 1966, Ankara 2060, Nümerik Dosyalar, 1964-66, RG 59, NAB.

²⁴ ABD Ankara Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 20 Temmuz 1970, Ankara 4592, Nümerik Dosyalar, 1970-73, RG 59, NAB; ABD Ankara Bü-

meşe de Ankara 1967'de ülkedeki afyon üreten illerin sayısını yirmi birden on ikiye düşürdü.²⁵

Nixon yönetimi, Demirel'in uyuşturucuyu yok etme planı üzerindeki müzakereleri yeniden başlatmaya çalışırken, Türk kaynaklarının ABD'de tüketilen eroinin %80'ini oluşturduğu iddiası giderek daha büyük bir önem kazandı. Türkiye'nin Amerika'nın eroin krizi üzerindeki etkisini temsil eden bu %80'lik oran, hükümet raporları ve gazeteciler tarafından tartışmaya veya şüpheye yer vermeksizin sürekli olarak kullanıldı. Bununla birlikte ABD içindeki bazı çevrelerde bu iddianın geçerliliği konusunda şüphe uyandıran iç yazışmalar bulunmaktadır. 1950'lerin FBN-raporlarında, Amerikan piyasasında bulunan Türk afyonlarının yüzdesine ilişkin bir tahmin bulunmuyordu. 1966'da Johnson yönetimi, Türk afyonunun ABD'de tüketilen eroinin sadece %8'ini oluşturduğunu iddia ediyordu.²⁶ 1970 tarihli bir CIA raporu ise suyu daha da bulandırarak, Türk afyonunun 1968 ve 1969'da hem Amerika Birleşik Devletleri'nde hem de Batı Avrupa'da tüketilen eroinin %80'ini oluşturduğunu öne sürdü (rapordaki düzeltilmiş bir harita, ABD'de kullanılan eroinin %30'unun Fransa'dan geldiğini belirtir).²⁷ 1970'e kadar, Amerikan diplomatlarıyla konuşan Fransız yetkilileri bile Marsilya'daki gizli laboratuvarların bu kadar büyük miktarlarda Türk afyonunu işlediği fikrine karşı çıktı.²⁸

Gazeteci Edward Jay Epstein'e göre tahminlerdeki bu ani

yükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 15 Temmuz 1970, Ankara 4426, Nümerik Dosyalar, 1970-73, RG 59, NAB.

²⁵ Directorate of Intelligence, "The French-Turkish Connection: The Movement of Opium and Morphine Base from Turkey to France (December 1971)," CIA-RDP 73B00296R000300070022-8, CIA Kayıt Arama Aracı (CREST), ABD Ulusal Arşivler ve Kayıt İdaresi, College Park, MD.

²⁶ ABD Ankara Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 22 Ekim 1966, Ankara 2060, Nümerik Dosyalar, 1964-66, RG 59, NAB.

²⁷ "The World Opium Situation," Ekim 1970, CIA-RDP73B00296R000300060031-9, CIA Kayıt Arama Aracı (CREST); ABD Ulusal Arşiv Binası, College Park, MD.

²⁸ "French Ambassador's Meeting July 7 with Acting Secretary: Part III—Narcotics Control," 7 Temmuz 1970, 108918, Nümerik Dosyalar, 1970-74, RG 59, NAB.

yükseliş, Nixon yönetiminin erken dönemlerinde alınan iki kararın sonucuydu. İlk olarak yönetimdekiler, Türkiye’de üretilen afyonun dörtte birinin gayrimeşru yollara saptırıldığını varsayıyorlardı. Ardından, neredeyse tüm yasa dışı afyonun Amerika Birleşik Devletleri’ne eroin olarak geldiği varsayılıyordu. Epstein, bu iki varsayımın, yasa dışı afyonun Türkiye’de kalmış olma veya Amerika Birleşik Devletleri dışındaki ülkelere (özellikle İran’a) ihraç edilmiş olma olasılığını göz ardı ettiğini iddia ediyor.²⁹

Epstein, 1970’lerin ortalarında hükümet yetkilileriyle yaptığı görüşmelere dayanarak, Nixon yönetimini Amerika Birleşik Devletleri’ndeki eroin sorunun başlıca kaynağı olarak Türkiye’yi göstermeye iten gizli siyasi nedenlerin olduğunu iddia ediyor. Daha önce de görüldüğü gibi Kissinger’ın komitesi, Türkiye’nin Amerikan yardımına bağımlılığının Washington’a, Ankara’nın afyon yetiştiriciliği politikasını değiştirmeye zorlamak için daha fazla güç sağladığını kabul etmişti. Kabul edilmelidir ki, Amerika Birleşik Devletleri’nin afyon üretiminin yaygın olduğu diğer ülkeler üzerinde neredeyse hiçbir etkisi yoktu (özellikle Laos, Burma veya Hindistan gibi ülkeler). Bu nedenle, Türkiye’nin Amerikan baskısı karşısındaki hassasiyeti, Nixon’ın uyuşturucu savaşında erken bir zafer kazanması için politik olarak daha çekici bir fırsata gebeydi. Özel komitenin bir üyesi, Epstein’a yıllar sonra şu itirafta bulundu: “Türkiye, çarpıcı sonuçlar bekleyebileceğimiz tek ülkeydi ve başkanın istediği de buydu.”³⁰

Sırasıyla 24 Ekim ve 3 Kasım tarihlerinde yapılan iki toplantı, ABD’nin Türk afyonu ile ilgili politikasının yönünü nihai bir şekilde belirledi. Komite üyelerinden oluşan ilk oturumu

²⁹ Epstein, *Agency of Fear: Opiates and Political Power in America*, 89. CIA tahminlerine göre, yasadışı pazarlara giden 100 milyon ton afyonun %60’ı Amerika Birleşik Devletleri’ne geliyordu. Geriye kalan 40 milyon ton yasadışı üretilmiş afyon İran’a ihraç ediliyordu. Bkz. “The World Opium Situation,” Ekim 1970, CIA-RDP73B00296R000300060031-9, CIA Kayıt Arama Aracı (CREST); ABD Ulusal Arşiv Binası, College Park, MD.

³⁰ Epstein, *Agency of Fear: Opiates and Political Power in America*, 87.

yöneten Kissinger, başkanın Amerika Birleşik Devletleri’ne eroin kaçakçılığıyla yüzleşme taahhüdünü bir kez daha vurgulayarak konuyu Amerikan dış politikasının merkezinde konumlandırdı (Daniel Patrick Moynihan’ın değerlendirmesine göre bu, ülkenin dış ilişkiler tarihindeki “tarihi” bir olaydı).³¹ 3 Kasım’da komite, Fransa ve Türkiye’ye karşı iki yönlü bir yaklaşım önerisini onayladı. Dışişleri Bakanlığı, Georges Pompidou’ya “en kararlı ve en açık şekilde” Fransa anakarasında eroin işlemeye yönelik bir sıkıyönetim gerektiğini bildirecekti. Hem Başkan Nixon hem de Dışişleri Bakanlığı, Başbakan Süleyman Demirel’e benzer bir aciliyet duygusuyla yaklaşacaktı ama komite, Türkiye’nin 1970 afyon hasadını kesmeyi kabul edeceğinden oldukça emindi. Moynihan, toplantıdaki tek karşıt ses olarak, Türkiye’deki afyon üretiminin sona erdirilmesi talebinin “yalnızca daha fazla zaman kaybı” olacağını söyledi.³² Moynihan, Türkiye’nin vereceği cevaba yönelik duyduğu güvensizliği, Aralık ayında Amerikan Büyükelçisi William Handley ile yaptığı bir görüşmede tekrarladı. New York’un gelecekteki senatörü, Ankara’nın eroin kaçakçılığıyla ilgili Amerikan endişelerine gösterdiği direnişin tarihini göz önünde bulundurarak, Amerika Birleşik Devletleri’nin misilleme olarak İstanbul’un sembolik Sultanahmet Cami’sini bombalamasını önerdi. Yakındoğu ve Güney Asya İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakanlığı müşavirine sunulan bir memorandumda, Handley’in, Moynihan’ın şaka yapmadığını söylediği iddia ettiği söyler.³³

³¹ “Heroin Traffic: Meeting of Ekim 24,” 24 Ekim 1969; Kutu 30; Beyaz Saray Özel Dosyaları, Personel ve Ofis Dosyaları: Egil Krogh, 1969–73; Richard Nixon Başkanlık Kütüphanesi ve Müzesi, Yorba Linda; Kaliforniya.

³² Memorandum for Mr. Bud Krogh from J. F. Lehman [J. F. Lehman’dan Bud Krogh’a Muhtıra], 3 Kasım 1969; Kutu 30; Beyaz Saray Özel Dosyaları, Personel ve Ofis Dosyaları: Egil Krogh, 1969–73; Richard Nixon Başkanlık Kütüphanesi ve Müzesi, Yorba Linda, Kaliforniya.

³³ Memorandum from the Director of the Office of Turkish Affairs to the Assistant Secretary of State for Near Eastern and South Asian Affairs [T.C. Dışişleri Bakanlığından Yakın Doğu ve Güney Asya ile İlişkilerden Sorumlu ABD Dışişleri Bakan Yardımcısına Diplomatik Notaj]. 18 Haziran 1970, *Foreign Relations of the*

Washington'ın Fransa'ya diplomatik taarruzu ciddi bir şekilde 1970'nin ilk yarısında başladı.³⁴ Başkan Nixon ve BNDD başkanı John Ingersoll'un kişisel müdahaleleri (yıl boyunca Georges Pompidou ve Fransız hükümetinin diğer üyeleriyle görüşmüştü) sayesinde Paris, başlangıçta direnç emareleri gösterse de Marsilya suç dünyasını bastırma çabalarını hızla arttırdı.³⁵ 1970 yazında, Marsilya'da faaliyet gösteren narkotik polis memurlarının sayısı dokuzdan kırk yediye yükseldi.³⁶ 1972'ye gelindiğinde, Fransız *Sureté* yüzlerce suç örgütü üyesini gözaltına almış ve yarım düzineyi aşkın işleme laboratuvarını ele geçirmişti.³⁷ Bu arada Marsilya'da rakip çeteler arasında patlak veren çatışmalar, şehirdeki pek çok örgütün saflarını zayıflattı.³⁸ Buna karşılık ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, Fransa'nın bu erken faaliyetlerini, Marsilya mafyasının sert kayaya çarptığının bir işareti olarak yorumladı. Paris tarafından yürürlüğe konan yeni tedbirlerin,

United States, 1969–1976, Cilt. XXIX: Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972 (Washington DC: Government Printing Office, 2007), 1065–1066.

³⁴ Nixon'ın Pompidou'ya gönderdiği mektubun bir kopyası için bkz. "State Department: Suggested Message," tarihsiz doküman; Kutu 30; Beyaz Saray Özel Dosyaları, Personel ve Ofis Dosyaları: Egil Krogh, 1969–73; Richard Nixon Başkanlık Kütüphane ve Müzesi, Yorba Linda, Kaliforniya. Pompidou ise, Nixon'ın Amerika Birleşik Devletleri'ne giden eroinin %80'inin Fransa üzerinden geçtiği iddiasını reddetti. Bkz. Georges Pompidou'dan Richard Nixon'a, 21 Kasım 1969; Kutu 30; Beyaz Saray Özel Dosyaları, Personel ve Ofis Dosyaları: Ergil Krogh, 1969–73; Richard Nixon Başkanlık Kütüphane ve Müzesi, Yorba Linda, Kaliforniya.

³⁵ ABD Paris Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 14 Mayıs 1970, Paris 6080, Nümerik Dosyalar, 1970–74, RG 59, NAB. 1970 yazından önce, daha alt makamlardan Fransız yetkililerinin bir kısmı ülkenin eroin işleme merkezi olduğu iddialarını inkâr ediyordu. Mayıs 1970'e gelindiğinde, Paris'ten gelen baskı Fransa'nın güneyindeki bürokratik direnişi bastırdı.

³⁶ ABD Dışişleri Bakanlığı Telyazısı, 5 Aralık 1970, 198616, Nümerik Dosyalar, 1970–74, RG 59, NAB. Fransa'nın güneyinde görevlendirilen yeni pek çok memur, bölge dışından gelmekteydi. Bu durum, Marsilya çevresi ile tarihsel bağları olan daha yaşlı memurların istihdam edilme geleneğinin terk edilmesine işaret ediyordu.

³⁷ ABD Paris Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 12 Aralık 1971, Paris 21176, Nümerik Dosyalar, 1970–74, RG 59, NAB.

³⁸ ABD Paris Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 30 Aralık 1971, Paris 21162, Nümerik Dosyalar, 1970–74, RG 59, NAB.

Amerika'daki eroin salgınının hafifletmenin yanı sıra "Avrupa'daki organize suç gruplarının yok edilmesine" de etki etmesini umuyorlardı.³⁹ Amerika'nın, Fransız hükümetinin ciddiyetine olan güveni, Paris'in Fransa'daki paralel eroin krizini tanıma eğilimi ile daha da güçlendi. Fransız İçişleri Bakanlığı tarafından toplanan istatistiklere göre, uyuşturucu madde kullanımı nedeniyle gözaltına alınan toplam kişi sayısı 1969'da 200 iken 1972'de 30.000'e yükseldi. Fransa'daki tahmini 20.000 uyuşturucu madde kullanıcısının, toplamda üç ila beş binini eroin bağımlıları oluşturuyordu.⁴⁰

1971'de Fransa'da üç ay geçiren *Newsday* araştırma ekibi, eroin kaçakçılığı konusunda Amerikalı ve Fransız yetkililerin çok farklı tutumlar sergilediğini keşfetti. Marsilya'nın önde gelen uyuşturucu kaçakçılarının birçoğunun sahip olduğu siyasi himaye, şehrin suç dünyasının patronlarını yargı önüne çıkarma girişimlerini engelliyordu.⁴¹ *Newsday* muhabirleri, 1972'ye kadar ele geçirilen laboratuvarların sadece bir tanesinin faal durumda olduğunu iddia ediyordu. 1970'lerin başlarında yapılan çoğu gözaltı, orta düzey veya küçük kaçakçılar ve satıcılara yönelikti.⁴² *Newsday* ayrıca Paris ve Washington'un, Fransa'nın güneyindeki eroin kaçakçılığını denetleme konusuna ne kadar ciddiyetle yaklaştığını sorgulamaktaydı. *Newsday*, 1971'de güney Fransa'da görevli Fransız gümrük görevlilerinin sayısının, yirmi yıl öncesine göre daha

³⁹ ABD Paris Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 16 Şubat 1973, Paris 3974, Nümerik Dosyalar, 1970-74, RG 59, NAB.

⁴⁰ ABD Paris Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 28 Aralık 1973, dosya numarası yok, Nümerik Dosyalar, 1970-74, RG 59, NAB. Ayrıca bkz. Larry Collins ve Dominique Lapierre, "The French Connection—In Real Life," *The New York Times* 6 Şubat 1972.

⁴¹ *Newsday*, *The Heroin Trail*, 78.

⁴² *Newsday*, *The Heroin Trail*, 88. 88. Fransız yetkililerinin yasadışı laboratuvarları ele geçirmesinin uyuşturucu ticaretine etkisine dair Amerikan çevrelerinde bazı şüpheler olduğu not düşülmelidir. Bir rapora göre, 1972'de Fransa'da hâlâ faal birçok laboratuvarın bulunduğu ve yapılan gözaltılar ve el koymalara rağmen halihazırda hâlâ "ticareti yok etmeyi engelleyecek kadar çok laboratuvarın olduğu" kabul edilmişti. Bkz. ABD Paris Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 16 Şubat 1973, Paris 3974, Nümerik Dosyalar, 1970-74, RG 59, NAB.

düşük olduğunu ortaya çıkardı. BNDD bile 1969 ile 1972 arasında ülkedeki görevli sayısını on ikiden ona düşürmüştü.⁴³

Newsday'in uyuşturucu kaçakçılığına karşı Fransız-Amerikan çabalarını kapsayan haberlerinin yankılarını inceleyen Amerikan Büyükelçiliği, Aralık 1972'de araştırma ekibinin yönetici muhabiri Robert Greene'in aslında "güncel Fransız-Amerikan iş birliği ve başarılarını etkileyici bulduğunu" bildiriyordu.⁴⁴ Bununla birlikte Amerikan Büyükelçisi James Watson, "iyi finanse edilmiş, dinleme cihazları ile donatılmış" ve "bolca zamanı olan" bir grup olarak, Greene ve muhabirlerini "skandal çıkarmaya meyilli" ve "vicdan yoksunu" olmakla eleştiriyordu.⁴⁵ *Newsday* ekibinin böyle gözetleme ve kayıt cihazları ile donatılmış olması Fransız hükümet çevrelerinde de şüphe uyandırdı. Bazı yetkililer Amerikan Büyükelçiliği'ne Robert Greene'in "gerçekten bir gazeteci olduğuna inanmanın zor olduğunu" söylediler. Ne var ki, Dışişleri Bakanlığının haberlerin doğruluğuna dair düşüncelerini içermeyen gizli yazışmaları, sadece büyükelçiliğin "muhabirlerin Fransız-Amerikan iş birliğinden memnun olduğunu bildiren ifadeleri yayımlamaya hazır olduğundan" bahsetmektedir.⁴⁶

Washington'ın başlangıçta Fransa'ya yönelik endişeleri, pek çok politika üreticisinin, Türklerin 1969 sonbaharındaki tepkilerini takdir ifadeleriyle değerlendirdikleri iyimserlikle çarpıcı bir tezat oluşturunuyordu. Kasım ayının sonunda CIA ve BNDD, Türkiye'de uyuşturucu karşıtı politikaları başlatma konusundaki gelecek planlarını ve beklentilerini özetleyen bir çalışma sundu. İki kurum da Türkiye'de uyuşturucunun bastırılmasının Amerika'nın eroin krizini anında çözmeyeceğine dikkat çekiyordu. Aslında bu, daha uzun sürecek bir

⁴³ *Newsday, The Heroin Trail*, 90-91.

⁴⁴ ABD Paris Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 21 Aralık 1972, Paris 24546, Nümerik Dosyalar, 1970-74, RG 59, NAB.

⁴⁵ ABD Paris Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 10 Ekim 1972, Paris 24546, Nümerik Dosyalar, 1970-74, RG 59, NAB.

⁴⁶ ABD Paris Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 21 Aralık 1972, Paris 24546, Nümerik Dosyalar, 1970-74, RG 59, NAB.

mücadelenin ilk adımını oluşturacaktı. Bu iki kurum, söz konusu politikanın uzun vadede politik ve finansal olarak “yönetilebilir” olduğunu öngörmektedir. Amerikan yardımları hem doğrudan fon desteği hem de teknik yardım açısından programın nihai başarısı için kritiktir. Ankara’nın 1970’de mutlak bir yasak getireceği konusunda şüpheler olmasına rağmen, hem BNDD hem de CIA, Demirel’in programı başarıyla uygulamak için yeterli otoriteye sahip olduğuna ve yeterli saygı gördüğüne emindi. İki kurum da Türkiye’de yasa dışı kaçakçılıktan “bazı resmî makamların” muhtemelen kâr elde ettiğini kabul etse de Türk bürokrasisinin “çoğu Ortadoğu ülkesinden daha az yozlaşmış” olduğunu öne sürmekteydi.⁴⁷

Türkiye’deki afyon sorununa ilişkin müzakereler, resmî olarak 1970 Nisan’ında Washington Türk Büyükelçisi Melih Esenbel ile ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger arasındaki bir görüşmeyle başladı. ABD Dışişleri Bakanının Türk tarafına çağrısı acil ve netti: Türkiye, afyon üretimine son vermek için hızlı ve kararlı bir şekilde hareket etmeliydi. Kissinger, afyon üretiminin, iki müttefik arasındaki ilişkileri engelleyen tek sorun olduğunu belirtti. Daha da kötüsü Türkiye’nin, ABD Kongresi ve Amerikan halkının gözündeki itibarı zarar görmeye başlamıştı. Eğer Ankara, afyon üretimini bir an önce tümünden yasaklarsa ABD, Türk çiftçilerinin zararını “fazlasıyla” karşılayacaktı. Ancak, hız önemliydi. Büyükelçi Esenbel, Demirel’in bu konudaki duruşunun değişmediği ve afyon üretimini tamamen bitirmek için “üst düzey bir karar” alındığı, uygulanmasının da an meselesi olduğu konusunda Kissinger’a teminat verdi.⁴⁸

Amerikalı yetkililer, müzakereler yaz aylarına kadar uza-

⁴⁷ ABD Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosundan Fransa Emniyet Genel Müdürü Jean Dours’a, 13 Eylül 1969; Kutu 30; Beyaz Saray Özel Dosyaları, Personel ve Ofis Dosyaları: Egil Krogh, 1969–73; Richard Nixon Başkanlık Kütüphanesi ve Müzesi, Yorba Linda, Kaliforniya.

⁴⁸ Genelge, 1 Nisan 1970, *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Cilt. XXIX: Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972* (Washington DC: Government Printing Office, 2007), 1062.

yınca iktidardaki Adalet Partisi'nin meseleye ilgisinin arttığına emin oldular. Afyon üretimini denetleyen Ankara'daki Toprak Mahsulleri Ofisi çiftçilere o yıl afyon ekme izni verecek ama tüm ürünü kendisi satın almaya çalışacaktı. Ayrıca ABD Dışışleri Bakanlığı yetkilileri, Türkiye'den, nihayet 1961 tarihli Birleşmiş Milletler Tek Afyon Sözleşmesi'ne uyacağı ve afyon üretimini düzenleyen kapsamlı bir ruhsat yasasını meclisten geçireceği konusunda teminat aldı.⁴⁹ Artan kamu baskısı ve TBMM'deki muhalefete rağmen Demirel hükümeti, afyon üreten illerin sayısını on ikiden yediye indirdi.⁵⁰ 1970 yazının ilerleyen günlerinde Nixon, Handley ile kişisel olarak görüş-tükten sonra Türk hükümetinin reformlarını yavaşlatan halk tepkisine kulak asmadı. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki uyuşturucu meselesini ne kadar ciddiye aldığını bir kez daha tekrarladı ve Türk hükümetine uyuşturucu meselesinin "ABD için hayati derecede önemli olduğunu" açıklamasını Handley'e özel olarak söyledi.⁵¹

Ankara ve Washington arasındaki görüşmelerin yerini çok geçmeden Türkiye'de artan şiddet dalgaları ve siyasi çalkantılar aldı. Süleyman Demirel, Menderes'ten sonra gelmiş en etkili siyasetçi olarak başlangıçtaki yüksek statüsüne rağmen, Bülent Ecevit liderliğinde yeniden can bulan Cumhuriyet Halk Partisi'nin başını çektiği bir TBMM muhalefetiyle karşı karşıya kaldı. Adalet Partisi'nin karşı karşıya olduğu çok daha endişe verici bir başka durum da solcu ve sağcı eylemlerdeki yükselişti. Haziran 1970'te İstanbul'un Kadıköy semtinde düzenlenen işçi sendikası protestosu gibi birçok grev ve gösteri,

⁴⁹ Türkiye'deki ABD Büyükelçiliğinden ABD Dışışleri Bakanlığına Telgraf, 18 Temmuz 1970, *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Cilt. XXIX: Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972* (Washington DC: Government Printing Office, 2007), 1069–1071.

⁵⁰ Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş: Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996), 104–105; Alfred Friendly, "Turkish Program Curbing Opium Poppy," *The New York Times* 11 Haziran 1970.

⁵¹ Genelge, 17 Ağustos 1970, *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Cilt. XXIX: Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972* (Washington DC: Government Printing Office, 2007), 1073–1074.

sert polis müdahaleleri ve rastgele gözaltılar ile sonuçlandı. Ankara'nın bakış açısından, Türkiye solunun artan özgüveni ve radikalizmi tehlikeli ve tahrip edici bir nitelik taşıyordu. Solcu öğrenci grupları tarafından gerçekleştirilen bir dizi banka soygunu ve adam kaçırmalar, başkentteki birçok kişiye ülkede artık hukuk ve düzenin kalmadığı izlenimini veriyordu.⁵² Türk ordusu 1971 ilkbaharına kadar, üniversite kampüslerinde ve büyük Türk şehirlerindeki şiddetle ilgili büyüyen endişelere rağmen Demirel hükümetini dikkatlice desteklemeye devam etti. Mart 1971'de radikal bir öğrenci grubunun dört Amerikan askerini kaçırması, Demirel ile Türk Silahlı Kuvvetleri arasında bardağı taşıran son damla oldu. 12 Mart 1971 öğle saatlerinde ülke genelinde radyolar, başbakanın istifa ettiği haberini duyurdu. Adnan Menderes'in devrilmesini anımsatan bir hareketle, Türkiye Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, hükümetin ülkeyi "anarşi, kardeş katli ve toplumsal ve ekonomik çatışma" içine sürüklediğini belirten bir muhtıra yayımladı.⁵³

Ordunun işlerine müdahalesi ve Nihat Erim'in yeni başbakan olarak atanması, Nixon yönetimindeki Beyaz Saray'ın uyuşturucu problemini sonuçlandırma yolundan alıkoymadı. Mart 1971 sonlarında CIA, Türkiye'nin afyon politikasını, yaşanan son darbe ışığında ele alan bir çalışmayı tamamladı. Elbette yeni başbakanın başlıca görevi, ülkeyi saran şiddet ve kaos ortamına çözüm bulmaktı. CIA'ya göre yeni bir ruhsat yasasının çıkması, muhtemelen mevcut siyasi iklimin bir sonucu olarak değerlendirilirdi. Yine de CIA, ordunun desteklediği yeni hükümetin, CHP'nin uyuşturucuyla mücadeleye yönelttiği muhalefetin çökmesinin ardından müzakerelere devam etme konusuna olumlu bakacağını umuyordu.⁵⁴ İlginç

⁵² ABD İstanbul Konsoloslüğundan ABD Dışişleri Bakanlığına, 30 Temmuz 1971, İstanbul 888, Nümerik Dosyalar, 1970-73, RG 59, NAB.

⁵³ Ahmad, *The Making of Modern Turkey* (Londra: Routledge, 2002), 204-205; Öktem, *Angry Nation: Turkey Since 1989*, 49.

⁵⁴ Memorandum from Harold Saunders of the National Security Council Staff to the President's Deputy Assistant for Domestic Affairs (Krogh) [Ulusal Güvenlik Konseyi yetkilisi Harold Saunders'tan ABD İç Politika Konseyi Başkanına (Krogh)

bir şekilde bu, Amerikan çevrelerinde Türk askerlerinden uyuşturucu konusunda destek aranmasının ilk kez bahsedildiği durum değildir. Haziran 1970'te Fransa'daki Amerikan Büyükelçisi James Watson, Amerika Birleşik Devletleri'nin Demirel'in uyuşturucuyu yok etme çabalarını desteklemeleri için Türk ordusundan destek alabileceğini öne sürmüştü. Askeri yetkililerin büyük ihtimalle politikacıların geçmişte “afyon kontrolünü ellerine yüzlerine buluşturduklarını” düşündüğünü söylüyordu. Dahası ordu, “Menderes hükümeti yetkililerinin bazılarını afyon ticaretiyle uğraşarak büyük suçlar işlemekle suçlamış ya da bunu açıkça ima etmişti”⁵⁵ ABD Dışişleri Bakanlığı, Nisan 1971'de William Handley'e gönderdiği telgrafta Türk generallerini müzakerelere doğrudan dahil etme fikrini büyük ölçüde reddetti. Büyükelçiliğe, Amerikalıların endişelerini “açıkça belirtmesi” için askeri liderlerle “gizli temaslar” kurma yetkisi verilse de Dışişleri Bakanlığı, Türk subaylarını gelecek müzakerelere dahil etmenin “bir yararının olmayacağını” düşünüyordu.⁵⁶

Nixon yönetimindeki Beyaz Saray ve Dışişleri Bakanlığının şansına Başbakan Nihat Erim, öncülünden daha istekli ve etkin bir iş birliği çıktı. Erim, Nisan ve Mayıs aylarında Büyükelçi Handley ile yaptığı görüşmelerde, imha yolunda hızla ilerleme isteğini açıkça dile getirdi. Afyon kontrolü, zaten Atatürk ilkelerinin bir gereği idi: çözülmesi gereken mesele ilke değil, yaklaşımdı.⁵⁷ Kendisi İstanbul'un hemen doğusundaki Kocaeli'nin yerlisi olan Erim, memleketindeki köylülerin afyon yetiştirdiğini ancak hükümet kısıtlamaları

muhtıra], 25 Mart 1971, *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Cilt. XXIX: Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972* (Washington DC: Government Printing Office, 2007), 1085.

⁵⁵ ABD Paris Büyükelçiliğinden ABD Ankara Büyükelçiliğine, 13 Haziran 1970, Paris 7764, Nümerik Dosyaları, 1970–73, RG 59, NAB.

⁵⁶ ABD Dışişleri Bakanlığından Türkiye'deki ABD Büyükelçiliğine, 13 Nisan 1971, (Washington DC: Government Printing Office, 2007), 1088–1089.

⁵⁷ ABD Türkiye Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 22 Nisan 1971, doküman numarası yok, Kutu 632; ABD Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) Dosyaları, Ülke Dosyaları—Ortadoğu; Richard Nixon Başkanlık Kütüphane ve Müzesi, Yorba Linda, Kaliforniya.

sonucu ticaretin büyük ölçüde terk edildiğini belirtiyordu. Erim'e göre cevaplanması gereken tek soru, afyonun yerine hangi ihracat ürününün geçeceğiydi.⁵⁸ Handley, Haziran'da Washington'a döndüğünde, bu yeni ithalat ürünü konusu özel olarak Başkan Nixon ve diğer üst düzey yetkililerle yapılan bir toplantıda ele alındı. Hazine Bakanı John Connally, soğan, şeker pancarı veya belki de tekstil fabrikalarının afyonun yerini alarak Türk çiftçileri için gelir kaynağı sağlayabileceğini öne sürdü. Toplantıyı yöneten Nixon, afyona ilişkin konuların teknik yönlerine ilgisiz görünüyordu. Onun ilgisini çeken nokta, Türkiye'nin, afyon üreten illerin (1972 itibarıyla dört) azaltılmasını önermiş olmasıydı. Nixon'ın gördüğü en büyük sorun, Ankara'nın toprakları üzerinde tam kontrol sahibi olmamasıydı (ki bu, Laos ve Tayland gibi afyon üreten devletleri etkileyen bir sorundu). Handley, "Türkiye'yi afyon işinden çıkarmanın" muhtemelen, üç ila dört yıl boyunca verilecek 50 milyon dolarlık Amerikan yardımına mal olacağını öne sürdü. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki uyuşturucu kullanımını açıkça "milli güvenlik meselesi" ilan etmiş olan Nixon, meseleyi halledecekse 50 milyon doları "bir yılda ödeyebileceğini" belirtti.⁵⁹

26 Haziran'da, Ankara'nın gelecek yıl için planlanan afyon hasat politikasını dikte etmeyi sözleşmede taahhüt etmesinden dört gün önce, Amerikalı ve Türk yetkililer müzakerelerinde son bir atılımda daha bulundu. Beklentilerin aksine Erim, 1971 hasadının sona ermesinin ardından afyonun imhasına başlanmasına onay verdi. Bu açıklamanın karşılığında Amerika Birleşik Devletleri, afyon üreticilerine sonraki üç ila dört yıl içinde bağışlanmak üzere 15 milyon dolar sağlayacaktı. Buna ek olarak Washington, 1972 ve 1973 mali yıllarında 10

⁵⁸ ABD Türkiye Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına Telgraf, 18 Mayıs 1971, *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Cilt. XXIX: Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972* (Washington DC: Government Printing Office, 2007), 1092–1093.

⁵⁹ Genelge, 14 Haziran 1971, *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Cilt. XXIX: Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972* (Washington DC: Government Printing Office, 2007), 1096–1098.

milyon dolarlık yardım sağlamakla yükümlüyüdü. Ayrıca Erim, Nixon'ın Türkiye'nin dostluğunu kabul eden ve Ankara'nın imha konusundaki çabalarını takdir eden bir açıklama yapmasını istedi. Dahası Erim, Nixon'dan etkilenen bölgelere açıkça Amerikan yardımı vaat etmesini ve ABD-Türkiye arasındaki askeri iş birliğini aksatmadan devam ettirmesini talep etti. Erim, Ankara'nın imha programını uygulamaya yönelik planlarının aniden hızlanma nedenini Handley'e açıklarken, Amerika Birleşik Devletleri'nin "Türkiye'de güvenilir bir mütefiki olduğunu ve onu imha kararı almaya iten gücün para değil, dostluk olduğunu" söylüyordu.⁶⁰

Açıklama öncesinde, Erim'in Dışişleri Bakanı Osman Olcay, afyon anlaşmasının son ayrıntılarını tartışmak için William Handley ile kendi evinde son bir toplantı düzenledi. Handley ve Erim arasında yapılan geçmiş görüşmeler sırasında İran'da bulunan Olcay, son müzakerelerin parametrelerine tam olarak aşına olmadığını iddia ediyordu. Ona göre, anlaşmada muallak kalan iki nokta bulunuyordu. İlk olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türk hükümetine ayırdığı 10 milyon dolarlık yardım yeterli görünmüyordu. İkinci nokta ise Amerika Birleşik Devletleri'nin afyon yetiştirmeyi bırakmaya zorlanan çiftçilere uzun vadeli yardım sözünü tutup tutamayacağıydı. Handley her iki konuda da kararlı ve açık konuştu. Ona göre afyon meselesi, ABD-Türkiye ilişkilerinin "tüm kapsamını" içeriyordu. "35 milyon dolar", demişti Handley, gizemli bir edayla, "Türkiye şartları düşünüldüğünde az bir meblağ değil." Konu gelecekteki yardım sözünün tutulmasına gelince daha da açık konuştu. Olcay'a, ABD Kongresi'ndeki birçok kişinin, afyon meselesi yüzünden Türkiye'ye yardımı tamamen kesmeyi düşündüğünü haber verdi. Bu üstü kapalı tehditler ve açıklamalardan sonra Türkiye Dışişleri Bakanı,

⁶⁰ Memorandum from Secretary of State Rogers to President Nixon [ABD Dışişleri Bakanı Rogers'tan Başkan Nixon'a Muhtıra], 28 Haziran 1971, *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Cilt. XXIX: Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972* (Washington DC: Government Printing Office, 2007), 1099–1100.

sadece Amerikan tarafında yapılan birkaç küçük değişiklikle anlaşmaya son onayını verdi.⁶¹

1 Temmuz'da Erim, 1972'den sonra afyon ekiminin yasaklanacağına dair bir bildiri yayımladı. Başbakan kararını açıklarken, samimi ve duygusal bir ton kullanıyordu. "Dünya gençliği," diye seslendi, "kasvetli bir felaketle karşı karşıya." Uluslararası topluluğun, Türkiye'de afyonun resmî olarak toplanması ve işlenmesindeki eşitsizliği fark ettiğini ve yasa dışı faaliyetler konusunda endişe duyduklarını belirtti. Afyon üretiminin tamamen yasaklanması, gençleri etkileyen bu felaketi engelleyecek ve Türkiye'nin uluslararası kaçakçılık karşıtı anlaşmalara olan taahhütleri yerine getirilmiş olacaktı.⁶² Aynı gün kısa bir basın toplantısı düzenleyen Richard Nixon, Erim'in "cesur ve bir devlet büyüğüne yakışır hamlesine" övgüler düzdü. Başkan, anlaşmanın "dünya genelindeki tehlikeli maddelere karşı başlatılan savaşta kaynakların durdurulması yolundaki en önemli ilerlemelerden biri" olduğunu söyledi.⁶³

Washington ve Ankara'daki temsilciler, ellerindeki anlaşmayla Anadolu'daki afyon üretiminin sona ermesi yerine denetim ve gelişim sorunlarına odaklanmaya başladı. BNDD, afyon ticaretini engelleyen polis ve jandarmalara yardımcı olmaya devam etti. Yasak yürürlüğe girince BNDD ajanları, Afyon'da kaçak üretilen morfin ve afyonu ele geçirmede Türk görevlilerine eşlik etti.⁶⁴ Ayrıca BNDD ajanları hem polislerle hem de jandarmalara

⁶¹ ABD Türkiye Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 30 Haziran 1971, *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Cilt. XXIX: Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972* (Washington DC: Government Printing Office, 2007), 1101–1104. Olcay'ın önerdiği ve Handley'nin hemen kabul ettiği az sayıdaki değişikliklerden biri, anlaşmada afyon ekiminin yasaklanmasını öngören yasayı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kabul edeceğini belirten kısımdı. Olcay, "demokratik bir ülke" nasıl olur da herhangi bir yasanın kabulünü garanti edebilir, diye sordu. Handley Olcay'a hak vererek maddeyi değiştirdi. Değişikliğe göre meclis "afyon üretimini yasaklama önergesinin kabulü için çabalamayı taahhüt ediyordu."

⁶² Erhan, *Beyaz Savaş: Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*, 121–122.

⁶³ John Herbers, "Nixon Says Turks Agree to Ban the Opium Poppy," *The New York Times* 30 Haziran 1971.

⁶⁴ İzmir'den Ankara'ya, 8 Ekim 1972, Ankara 7082, Nümerik Dosyalar, 1970–73, RG 59, NAB.

(genç polis akademisi öğrencileri için İngilizce kursları açmak gibi) teknik destek ve eğitim vermeye devam etti.⁶⁵ 1972'nin haziran ayında Türkiye Maliye Bakanlığı, Amerikan yetkilileri ile 35.7 milyon dolarlık yardımın transferi konusunda anlaşmaya vardı.⁶⁶ Zafer coşkusu içindeki Nixon yönetimi Mayıs 1972'de Nihat Erim'i Beyaz Saray'a davet etti ve böylece Nixon, Türk afyonu sorununu sona erdirmek için gösterdiği çabalar için Türk mevkidaşına kişisel olarak teşekkür etme fırsatı buldu.⁶⁷ Nixon, Erim'in Washington'dan ayrılmasının hemen ardından, ülkenin ilk "uyuşturucu çarının" ofisi (resmî adıyla Uyuşturucu Kullanımı Özel Ofisi) için 1 milyar dolarlık fon başıslayan yasayı imzaladı. Başkanın önünde toplanan dinleyiciler, Ankara'nın afyon üretim yasağını sürdürme konusundaki taahhüdünden bahsedildiğinde coşkuyla alkışladı.⁶⁸

Robert Greene ve onun *Newsday*'deki ekibi, 1971 muhırtasını takip eden aylarda ABD'nin Türkiye'yle gerçekte ne derece iş birliğı içinde olduğuna şüpheyile yaklaştı. Afyon'un Değirmendere köyünü ziyaret eden muhabirler, yasak beklentisiyle saklanmış bir haşhaş tohumu deposunun fotoğraflarını çekti.⁶⁹ Amerikalı yetkililer gayri resmî toplantılarında, Türk yetkililerin 1970 ile 1972 yılları arasında hasat edilen afyon miktarına ilişkin sundukları rakamlardan şüphelendiklerini dile getirdiler.⁷⁰ Daha da önemlisi, *Newsday* ve Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye'deki diğer yayınlar, afyon hasadının sona ermesi tehdidi altındaki çiftçilerin endişesini yinelemekteydi. 1972'de muhabirlere konuşan köylüler, yasaktan etkilenen herkesi yoksulluğun beklediğine dair korkularını dile getiriyorlardı.⁷¹

⁶⁵ Ankara Amerikan Büyükelçisinden ABD Dışışleri Bakanlığına, 1 Aralık 1972, Ankara 8534, Nümerik Dosyaları, 1970-73, RG 59, NAB.

⁶⁶ Erhan, *Beyaz Savaş: Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*, 129.

⁶⁷ Erhan, *Beyaz Savaş: Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*, 128.

⁶⁸ Dana Adams Schmidt, "Nixon Signs Law to Curb Drug Abuse," *New York Times* 22 Mart 1972.

⁶⁹ *Newsday*, *The Heroin Trail*, 5-8.

⁷⁰ *Newsday*, *The Heroin Trail*, 16.

⁷¹ Juan de Onis, "Opium Poppy Gone, Turkish Farmers Ask Why Has U.S. Done

Nixon yönetiminin Türkiye’ye yönelik politikaları, özellikle *Washington Post*’un ünlü siyasi içerik ve araştırma muhabiri Jack Anderson tarafından kınanıyordu. Ocak 1973’te Anderson, Ankara’nın ülkedeki afyon çiftçilerinin tazminatı için gizli olarak 400 milyon dolarlık bir yardım daha talep ettiğini bildirdi. Ayrıca, ABD Sayıştay’ının (GAO) gizli bir raporuna göre, Türk generalleri, ABD’nin Türkiye’deki ordu destekli hükümeti daha çok desteklemesini talep etmişti. Rapora göre, mevcut hükümetin hayatta kalması afyon meselesine doğrudan bağlıydı çünkü (halk desteğine dayanmayan) ordu yasağı onaylamıştı. Demokrasi Türkiye’ye geri döndüğünde, Nixon’ın Türkiye ile yaptığı anlaşmanın hayatta kalması şüpheli görünüyordu.⁷²

Ayrıca Anderson, kişisel kaynakları aracılığıyla BNDD’nin gizli yazışmalarına ulaştığını bildiriyordu. Elindeki belgelere göre BNDD, EGM’nin başındaki Orhan Erbuğ’a güveniyordu. BNDD, yasağın ilerlemesinden memnun gibi görünse de büro içinde EGM yetkililerin izlenebilirliği konusundaki şüpheler sürüyordu. Bir istihbarat raporuna göre, 1960 darbesinin ardından EGM’de çalışmaya başlayan ve FBN’e çeşitli soruşturmalarda yardımcı olan Abdullah Pektaş’ın “büyük bir uyuşturucu kaçakçısıyla” bulunduğu şüpheleniliyordu. Bu buluşmanın sonucunda Pektaş’ın astlarına bu kaçakçıyı daha fazla rahatsız etmemelerini emrettiği söyleniyordu.⁷³

Türkiye’deki siyasi gelişmeler, yasağın sürdürülebilirliğini iyice zorlaştırdı. Hükümet içindeki iç çatışmalar, Nihat Erim’i 1971 Aralık ayında başbakanlık görevinden istifa etmeye mecbur bıraktı. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, istifasından kısa bir süre sonra Erim’i yeniden atadıysa da kendisi sağlık nedenlerini gerekçe göstererek Mayıs 1972’de siyaseti resmî olarak bıraktı. İstikrarsızlık, Erim’in ardı sıra gelen Ferit Melen hükümetini de sarınca Melen, 1973 baharında genel seçim

This to Us?” *New York Times*, 9 Ağustos 1973.

⁷² Jack Anderson, “Turks Warn on Poppy-Growing,” *Washington Post* 8 Ocak 1973.

⁷³ Anderson, “Turks Warn, on Poppy-Growing.”

çağrısında bulundu. Bülent Ecevit yönetimindeki Cumhuriyet Halk Partisi zafere hemen ulaşmasa da 1974 yılının ocak ayında, yeni Milli Selamet Partisi (MSP) ile kurulan koalisyon hükümeti içinde baskın parti olarak öne çıktı. Ecevit'in başbakanlık görevine yükselmesi MSP'nin kurucusu Necmettin Erbakan'ı da milli siyasetin ön saflarına taşıdı. İslamcı siyasetin samimi bir savunucusu olan Erbakan'ın, koalisyon ortağıyla ideolojik bir ortaklığı bulunmuyordu. Fakat her iki adam da 1971 afyon yasağının geri çekilmesi gerektiği konusunda ilkesel olarak aynı fikirdeydi.⁷⁴

Ecevit hükümeti, iktidara geldikten bir ay sonra Amerika Birleşik Devletleri ile afyon anlaşmasının yeniden müzakeresini gündeme getirdi. Şubat 1974'ün başlarında, Türkiye'nin yeni başbakanı, 1973'te William Handley'nin ayrılmasının ardından Türkiye büyükelçisi olmuş William Macomber ile bir araya geldi. İki adam arasındaki görüşme samimi fakat gergindi. Ecevit, Türkiye'nin afyon üretimi konusundaki pozisyonuna ilişkin nihai kararını vermediğini ancak haşhaş yetiştirmeyi yeniden başlatmaya daha meyilli olduğunu belirtti. Amerikan büyükelçisi iki ülke arasında bir anlaşma sağlandığını iddia edince Türk meslektaşı bunu şiddetle reddetti. Ecevit, "Herhangi bir saygın hükümet asla böyle bir anlaşma yapmaz" dedi ve bu politikanın Ankara'nın tek taraflı eyleminin sonucu olduğunu açıkladı. Başbakana yasağın kaldırılmasını düşündüren iki temel konu bulunuyordu. Yasağın birçok çiftçiyi işsiz ve yoksul bırakması, genel seçimde CHP'nin doğrudan zaferine yol açmıştı. Ayrıca, dünya tıbbi kalitede morfin eksikliğiyle karşı karşıyaydı ve afyon üreten diğer devletler bu sorunu çözemiyordu. Afyon üretiminin yeniden başlaması halinde, uyuşturucunun devlet tarafından işletilen çiftliklerde yetiştirileceği ve böylece karaborsaya yasa dışı yollarla akma ihtimalinin engelleneceği konusunda Macomber'a güvence verildi.⁷⁵

⁷⁴ Ahmad, *The Making of Modern Turkey*, 303–319.

⁷⁵ Ankara Amerikan Büyükelçisinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 7 Şubat 1974, doküman numarası yok, Kutu 632; Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) Dosyaları,

Ulusal Güvenlik Konseyi'nden (NSC) Harold Saunders, Henry Kissinger'a daha sonra ilettiği bir bildiride Ecevit'in, Türkiye'nin afyon politikalarının yeniden müzakereye açılmasındaki asıl amacının net olmadığını belirtti. Yasağın uygulanması için Amerika Birleşik Devletleri'nden daha fazla para talep edilebileceği düşünülüyordu ancak Saunders, başbakanın yasağı tamamen kaldırma yönündeki kamusal taahhütlerinin farkındaydı. Yasağın geri çevrilmesi elbette büyük riskler taşıyordu (en önemlisi de Ankara'nın gelecekte üretim üzerinde kuracağı kontrolün muamma olmasıydı). Bununla birlikte, afyon üretiminin yeniden başlaması, Amerika Birleşik Devletleri'ni "Türk hükümetinin mali tazminat taleplerinden kurtardı." Saunders, Amerikan müzakerecilerinin tartışmaya başlarken ileride yumuşatılabilecek bir "sert duruş" sergilemelerini öneriyordu.⁷⁶

Mart 1974'te Türkiye Dışişleri Bakanlığı, ABD Dışişleri Bakanlığı'na, resmî olarak Afyon'da devlet kontrolündeki çiftliklerde haşhaş tohumlarının ekilmeye başlanacağını bildirdi. Türkiye Tarım ve Hayvancılık Bakanı Korkut Özal, bu yılın ekim ayında resmen başlayacak olan rejimin, yeni kurulan devlet çiftliklerindeki afyon üretiminin daha fazla kontrol ve denetim altında tutulmasını sağlayacağını açıkladı.⁷⁷ Türkiye'nin afyon üretimindeki bu ilk geri adımı Beyaz Saray'ın beklediği bir hamleydi. 11 Mart gibi erken bir tarihte Ulusal Güvenlik Konseyi, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'nin üretimi yeniden başlatmasına rıza gösterme olasılığını dikkatle yeniden düşünmesini" öneriyordu. Harold Saunders ve NSC'den Henry Appelbaum, yumuşak başlılığın ABD'yi mali yardım taahhütlerinden kurtaracağını hatırlatarak, "tamamen sert ve olumsuz bir tavrın, Amerikan-Türk

Ülke Dosyaları—Ortadoğu; Richard Nixon Başkanlık Kütüphane ve Müzesi, Yorba Linda, Kaliforniya.

⁷⁶ Memorandum for Secretary Kissinger, [Dışişleri Bakanı Kissinger'a Muhtıra], 15 Şubat 1974, doküman numarası yok, Kutu 632; Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) Dosyaları, Ülke Dosyaları—Ortadoğu; Richard Nixon Başkanlık Kütüphane ve Müzesi, Yorba Linda, Kaliforniya.

⁷⁷ "Turk is Bringing Opium Message," *New York Times* 13 Mart 1971.

ilişkilerine zarar vereceğini ve hükümet kontrolü olmadan tek taraflı üretimle sonuçlanabileceğini” ifade etti.⁷⁸

ABD Dışişleri Bakanlığı ve Türkiye Dışişleri Bakanlığı arasındaki hararetli tartışmalar ilkbaharda da devam etti ve afyon meselesi üzerindeki nihai karar 1974 yazına kadar ertelendi. Bu arada, New York eyaletinden Charles Rangel ve Lester Wolff isimli iki Kongre üyesi, Türkiye’nin gelecekteki afyon politikalarını incelemek üzere Türkiye’yi ziyaret etti. Yetkililerden ve çiftçilerden gördükleri olumsuz karşılama, bu iki New Yorklu temsilciyi (ki kendileri uyuşturucu salgını altındaki Harlem ve Nassau County bölgesinin temsilcileriydi) Ankara’ya karşı sert bir tavır alması konusunda Nixon yönetimine daha fazla baskı yapmaya sevk etti. Her iki Kongre üyesi de Washington’un Türkiye’deki afyon üretiminin yenisinden başlamasıyla başa çıkmak için seçeneklerini ele alırken Türkiye’nin Amerikan müttefiki olarak stratejik ve askeri değerini sorguladı. Harlem’deki seçmen kitlesini memnun etme çabasıyla Rangel, Türkiye’ye tüm askeri yardımın kesilmesini açıkça dile getirdi ve “anlaşmayı ihlal ederlerse de canları cehenneme” dedi.⁷⁹

Ecevit, hükümetin afyon üretimi konusundaki resmî kararını 1 Temmuz 1974 tarihinde ABD Büyükelçiliği’ne bildirdi. Yeni yönetmeliklere göre, haşhaş ekimi o sonbaharda yedi ilde devam edebilirdi. Türkiye’nin ABD Büyükelçisi William Macomber, bu haberi başbakanı sertçe uyararak karşıladı. Kongre, Türkiye’ye askeri yardımlarının tümünü muhtemelen iptal edecekti ve bu da Amerika-Türkiye ilişkilerinin İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana en gerilemiş seviyeyi görmesi demekti. Karardan bir hayli emin olan Ecevit, “Türk-Amerikan

⁷⁸ Memorandum for Secretary Kissinger [Dışişleri Bakanı Kissinger’a Muhtıra], 11 Mart 1974, doküman numarası yok, Kutu 632; Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) Dosyaları, Ülke Dosyaları—Ortadoğu; Richard Nixon Başkanlık Kütüphanesi ve Müzesi, Yorba Linda, Kaliforniya.

⁷⁹ Genelge, 8 Nisan 1974, doküman numarası yok, Kutu 632; Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) Dosyaları, Ülke Dosyaları—Ortadoğu; Richard Nixon Başkanlık Kütüphanesi ve Müzesi, Yorba Linda, Kaliforniya; Erhan, Beyaz Savaş: *Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*, 136–137.

ilişkilerinin, büyükelçinin düşündüğünden daha derin olduğunu sanırdım” diye yanıtladı. Hem, bu saatten sonra geri-adım atmanın mümkün olmadığını düşündüğünü söyledi. Yasağın sürdürülmesi durumunda ortada ne bir Türk hükümeti kalırdı ne de ABD ile bir ilişki.⁸⁰

Ankara’nın siyasi rotasındaki değişikliği takip eden Amerikalı politika yapıcılarının öngördüğü korkunç sonuçlarla karşılaştırıldığında, yaz aylarındaki olayların ABD ve Türkiye arasında daha barışçıl ilişkilere dönüşün yolunu açtığı söylenebilir. 20 Temmuz’da, Türk birlikleri Kuzey Kıbrıs’taki Girne sahillerine saldırdı. 1974’ün başlarında Türkiye ve Yunanistan arasındaki askeri gerilimlerin tırmanışı, yasağın kaldırılmasından üç ay önce Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş ile buluşan Henry Kissinger’ın aklını çok daha uzun süredir kurcalıyordu. Yarım saat süren konuşmalarının ana odak noktası Kıbrıs ve Yunan-Türk ilişkileriydi. Görüşmelerin sonunda Amerikalıların, afyon konusundaki görüşlerini sadece belli belirsiz tekrarlayan Kissinger, bakana “Amerikan halkının fikirlerini” düşünmesini önerdi. Güneş, Türkiye’nin “kimseyi zehirlemeyeceği” ve afyon üretiminde sıkı denetim planlarının yakın olduğu konusunda Kissinger’ı temin etti. Kissinger, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri’nin aynı gemide olduğunu ve “son haftalarda afyon hakkında bilmek istemediği kadar çok şey öğrendiğini” itiraf etti. Toplantı sona erdiğinde Kissinger şakayla, “Belki ben de bu işe girerim,” demişti.⁸¹

Richard Nixon’ın siyasi hayatı, Ankara’nın afyon kararından sonraki haftalarda çarpıcı şekilde son buldu. Nixon’ın istifasından iki hafta sonra Gerald Ford, Kissinger’ın Türkiye’nin afyon kontrolü için Amerikan yardımını alma müzakerelerine

⁸⁰ ABD Türkiye Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına Telgraf, 2 Temmuz 1974, *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Cilt. XXIX: Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972* (Washington DC: Government Printing Office, 2007), 669.

⁸¹ Genelge, 15 Nisan 1974, *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Cilt. XXX: Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976* (Washington DC: Government Printing Office, 2007), 666.

başlama önerisine onay verdi. Ford, Kongre'yi memnun etmek için, Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne uyuşturucu kaçakçılığını önleme amacıyla yeterli adımları atmaması halinde Amerikan askeri ve ekonomik yardımının kesilebileceğini Türkiye'ye bildirme kararı aldı (ki bu, 1961 Dış Yardım Yasası ile uyumlu bir prosedüdü).⁸²

Kıbrıs Adası'ndaki Yunan-Türk husumeti, afyon sorununun aksine, Ford'un Kongre'yi sakinleştirme umutlarını boşa çıkardı. Şubat 1975'te Kongre, Kıbrıs çatışması sırasında Amerikan silahlarını yasa dışı kullandığı gerekçesiyle Türkiye'ye silah ambargosu uygulanmasını kabul etti. Buna karşılık Ankara, Amerikan askeri tesislerine el koydu ve Amerika Birleşik Devletleri ile genel askeri ittifakını gözden geçirme tehdidinde bulundu. Türk-Amerikan ilişkilerinin tamamen bozulmasından korkan Ford, Temmuz ayında Helsinki'ye yaptığı resmî ziyaret sırasında, mart ayındaki genel seçimde Ecevit'in yerini alan Süleyman Demirel ile bir araya geldi. Toplantıda, resmî kayıtlara göre samimi bir hava vardı. Ford, Demirel'e Senato'da ambargonun kaldırılması için çaba harcadığını bildirdi. Başkana göre tek sorun, “siyahi kongre üyesi” Charlie Rangel'ın, Türkiye'deki afyona ilişkin daha büyük reformlar için ısrar etmeye devam etmesi olacaktı. Demirel, alınan kontrol önlemlerini özetledikten sonra (ekim için kullanılan arazi alanını sınırlamak ve yeni bir uyuşturucu karşıtı birim kurmak gibi), Ford duyduklarına memnun kalmış gibi göründü ve endişelerini yatıştırmak için Rangel ile görüşme sözü verdi. Bundan sonra iki devlet başkanı, Kıbrıs ile alakalı daha acil meselelere geri döndüler.⁸³

⁸² Memorandum from the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to President Ford [ABD Ulusal Güvenlik Danışmanından (Kissinger) Başkan Ford'a Muhtıra], 21 Ağustos 1974, *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Cilt. XXX: Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976*, (Washington DC: Government Printing Office, 2007), 678–682.

⁸³ Genelge, 31 Temmuz 1975, *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Cilt. XXX: Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976* (Washington DC: Government Printing Office, 2007), 772–774.

Türkiye’nin afyon ekimine yaklaşım meselesi, 1975’ten sonra Amerikan kamuoyunun gözündeki değerini büyük ölçüde yitirdi. Başlangıçta Amerikan basınının bazı unsurlarında görülen öfkeye rağmen, Ford ve Carter yönetimleri döneminde Washington’ın dikkati, uyuşturucu kaçakçılığının bastırılması için güneydoğu Asya’ya çevrildi. Nixon yönetiminin Ankara’nın afyon politikalarına yaklaşımındaki ciddiyeti ve 1970’lerin başlarında meydana gelen hızlı politika değişiklikleri göz önüne alındığında, bu dönemin afyon ve uyuşturucu kaçakçılığı temelinde nasıl Amerika-Türkiye ilişkilerini etkilediğini sormak yerinde olacaktır. Geriye dönüp bakıldığında, Nixon döneminin her iki ülkede de uyuşturucu politikalarına yaklaşım ve verilen önem konusunda ani ve büyük bir değişikliğin temsilcisi olduğu görülür. İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana ilk kez, Atlantik’in her iki tarafındaki kolluk kuvvetlerine ait birimler, uyuşturucu ve kaçakçılıkla ilgili meselelerde Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki müzakerelerde ikincil bir rol oynadı. Beyaz Saray ve ABD Dışişleri Bakanlığı’nın Ankara’daki sivil ve askeri liderleri ikna etme konusundaki yoğun ve ivedi çabaları, en azından kısa bir süre için, iki ülke arasındaki uyuşturucu ticaretine yaklaşımda belirgin ve kapsamlı değişikliklere yol açtı. 1974 yılında Ecevit’in müdahalesi, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye’nin politikalarında tam bir dönüşüme neden olsa da (ileride göreceğimiz üzere) mevcut tüm kaynaklar, Nixon’ın agresif politikalarının bir dereceye kadar başarılı olduğunu gösteriyor. 1980 yılına gelindiğinde, Türkiye Cumhuriyeti artık dünya çapındaki kaçak afyon üretiminin büyük bir aktörü değildi.

Ancak 1970’lerde uluslararası uyuşturucu ticaretinin yeni haritasına daha yakından bakıldığında, bu kısa süreli Amerika-Türkiye arası dış ilişkilerin, sadece Türkiye’nin yasa dışı uluslararası pazardaki rolünün doğasını değiştirdiği görülüyor. Nixon’ın resmen uyuşturucu savaşını başlattığını duyurmasından önce, Amerika Birleşik Devletleri hükümeti

içinde dolaşan iç raporlar, hem Türkiye'nin hem de dünyanın küresel uyuşturucu ticareti için yeni bir düzenin kurulmaya başladığına işaret ediyordu. Türkiye'nin afyon yasağı denemesi, her şeyden çok, bu sismik değişikliklerin hızlanması ve büyümesine yaradı.

Eroin Salgınıını İncelemek: Türkiye ve Uluslararası Uyuşturucu Ticaretinin Değişen Haritası

1970 ve 1972 yılları arasında CIA, Türkiye Cumhuriyeti'nden gelen eroin kaçakçılığının durumunu analiz eden en az üç genel çalışma yürüttü. Ekim 1970 tarihli ilk rapor, "Dünyada Afyonun Durumu," Türkiye'nin afyon üretiminin merkezi olarak gelişimine özellikle dikkat çeker. Ticaretin 1950'lerin ortasına kadar dağılımını inceleyen CIA kaynakları, daha önce FBN ve diğerleri tarafından yapılan çıkarımların çoğunu doğrulamaktadır. Türkiye'de savaş sonrası dönemde hasat edilen kaçak afyonun neredeyse tamamı, ülkenin güney ve doğusundaki komşularına ihraç ediliyordu. Bunların sadece bir kısmı, afyon olarak doğrudan Fransa ve İtalya'ya morfin ve eroine dönüştürmek üzere gönderiliyordu. Çin'deki üretimin sona erdiği bu dönemde Türk afyonu, yasa dışı küresel pazarda İran ve Hindistan kaynaklarıyla ciddi bir rekabet içine girdi.⁸⁴

CIA, 1955'ten sonra Türk kaçakçılık faaliyetlerinin doğasında gözle görülür değişiklikler fark etti. Tahran'ın 1955 yılında afyon üretimini yasaklaması, Türkiye'nin yanı sıra Afganistan ve Pakistan'da da yasa dışı kaçakçılığın aniden yükselmesine yol açtı. Benzer yükselişler, aynı dönemde Burma, Laos ve Tayland'da da meydana geldi. İran'ın koyduğu yasağın ardından Avrupa ve Kuzey Amerika'daki tüketiciler ve kaçakçılar, talebi karşılamak için Türkiye kaynaklı uyüş-

⁸⁴ "The World Opium Situation," Ekim 1970, CIA-RDP73B00296R000300060031-9, CIA Kayıt Arama Aracı (CREST); ABD Ulusal Arşiv Binası, College Park, MD.

turuculara yöneldiler. Akdeniz'deki nakliye hatları üzerinden ve doğu ile orta Avrupa karasından yeni rotalar geliştiren Türkiye, Fransa ve İtalya arası kaçakçıların sayısı giderek arttı. 1970 yılına gelindiğinde, yasa dışı Türk ihracatının başlıca biçimi artık ham afyon değil morfindi.⁸⁵

1970 yılındaki değerlendirmelerinde CIA, Ankara tarafından atılan son adımların Türkiye'deki yasa dışı üretimi sınırlayacağı konusunda umutluydu. 1960 ile 1979 yılları arasında haşhaş ekimi için kullanılan toprak alanının toplamda 42.000 hektardan 13.000 hektara düştüğü iddia ediliyordu. Yasal olarak hasat edilen afyon üretimi de (365'ten 127 tona) yarıdan fazla azalmıştı. Aynı zamanda Türkiye, İran, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan daha fazla denetim de Anadolu'dan çıkan yasa dışı kaçakçılığı engelliyor gibi görünüyordu. Ancak bu ilerici önlemlerin de bir bedeli vardı. CIA kaynakları, Afganistan'dan afyon üretimi ve kaçakçılığında bir artış yaşandığını bildirdi. Ajans ayrıca 1969 yılında, "Uzak Doğu"dan gelen eroin kaçakçılığının belki de birkaç kat artmış olduğunu" raporladı. Orta ve doğu Asya'da kaçakçılık ve ekimin arttığı bu dönemde, Fransız polisinin artan baskısıyla karşı karşıya kalan Marsilya'daki suç grupları, eroin arıtma işlemini Avrupa'nın diğer köşelerine yaymaya ve çoğaltmaya başlamıştı. Amerika Birleşik Devletleri'nde bile, Kübalı sürgünlerinden oluşan yeni kaçakçılık örgütleri ortaya çıkmaya başlamıştı.⁸⁶

Aralık 1971'de, Türk uyuşturucu kaçakçılığına dair daha duru ve özgün bir CIA raporu hazırlandı. "Fransız-Türk Bağlantısı" adını taşıyan bu ikinci çalışma, Akdeniz ve Avrupa üzerinden yürüyen kaçakçılık operasyonlarının mekaniklerine daha fazla odaklanıyordu. 1971'deki yasak sonrası afyon üretiminin geleceğine ilişkin öngörülerde bulunmayan CIA, önceki on yılda uyuşturucuyla mücadele çabalarının aleyhinde

⁸⁵ "The World Opium Situation," Ekim 1970.

⁸⁶ "The World Opium Situation," Ekim 1970.

bir değerlendirmede bulunur. Yasa dışı morfin fiyatı, satın alındığı yere bağlı olarak on yıl içinde ya düşmüş ya da aynı kalmıştı. Uluslararası uyuşturucu kaçakçılığı üzerinde getirilen daha sıkı kontroller, “kaçakçılar için daha fazla sorun yaratmış” olsa da yetkililer Türkiye’den çıkan afyon ve morfinin sadece küçük bir kısmını ele geçirmişti. CIA, harcanan tüm çabalara rağmen “eroin üretimi için gereken malzemelerde kritik bir eksiklik yaşandığını” gözlemlemişti.⁸⁷ Türkiye’nin afyon yasağına rağmen, kaçakçıların Yugoslav, Afgan veya Güneydoğu Asya kaynaklarına yöneleceği ve bunun da “şu anda Fransız kaçakçıların kullandığı rotalarda büyük bir değişikliğe yol açacağı” tahmin ediliyordu. Türkiye’nin yasakçı politikalarını bekleyen Fransız kaçakçılar 1970 yılından itibaren Türk morfinini her ihtimale karşı stoklamaya başlamıştı.⁸⁸

“Fransız-Türk Bağlantısı” raporu, geçmiş olayları incelemenin yanı sıra, eroin ticaretinin 1971 yılındaki durumu hakkında daha çarpıcı açıklamalar da sunmaktadır. CIA, afyon üretimine getirilecek yasak yaklaşırken, Türkiye’den çıkış yapan kaçakçılık dağılımında çarpıcı bir değişikliğin yaşandığını fark etti. Türkiye ile Suriye arasında bir zamanlar önemli bir trafik koridoru oluşturan ham afyon kaçakçılığı gerilemeye başlamıştı.⁸⁹ Lübnanlı tüccarlar ticarete önemli bir rol oynamaya devam ederken, Beyrut’tan kaçakçılık yapanlar, rafine Türk morfinini Türkiye’den Fransa’ya (doğrudan veya Lübnan üzerinden) daha çok kaçırır olmuştu. Kaçakçılık dağılımındaki bu değişiklikler, Türk morfini ve eroinin nakli

⁸⁷ Directorate of Intelligence, “The French-Turkish Connection: The Movement of Opium and Morphine Base from Turkey to France (December 1971),” CIA-RDP 73B00296R000300070022-8, CIA Kayıt Arama Aracı (CREST), ABD Ulusal Arşiv ve Kayıt İdaresi, College Park, MD.

⁸⁸ Directorate of Intelligence, “The French-Turkish Connection: The Movement of Opium and Morphine Base from Turkey to France (December 1971).”

⁸⁹ Directorate of Intelligence, “The French-Turkish Connection: The Movement of Opium and Morphine Base from Turkey to France (December 1971).” CIA’ye göre, bu değişiklik, kısmen 1967’deki Altı Gün Savaşı’nın sonuçlarından kaynaklanıyordu.

için iki yeni tartı istasyonunun ortaya çıkmasını da kapsıyordu. CIA’nın topladığı bilgilere göre, 1971 yılına gelindiğinde Federal Almanya Cumhuriyeti hem Avrupa’da hem de Kuzey Amerika’da eroin dağıtım faaliyetlerinin merkezi olmaya başlamıştı. 1971 yasağını bekleyen kaçakçılar Batı Almanya ve Türkiye’de bir ila iki ton morfin alan depolar kurmuşlardı. Batı Almanya’daki simsarlar genellikle morfin için Fransa’daki rakiplerine göre %50 ila %300 daha fazla ödemek zorunda kalsa da Alman depolama tesislerinin kullanımı Türk morfinini Marsilya ve diğer yerlerdeki arıtma laboratuvarlarına aktarırken ekstra koruma ve güvenlik sağlıyordu.

CIA’in, Türk uyuşturucu kaçakçılığının yeni merkezi olduğunu keşfettiği ikinci ve daha şaşırtıcı yer Bulgaristan’dı. Ajansın belirttiğine göre “Bulgaristan’ın uluslararası uyuşturucu şahasındaki rolü son birkaç yılda olağanüstü biçimde artmıştı.” Görünüşe göre bu Varşova Paktı ülkesi, kaçakçıların ürünlerini doğudan batıya taşıdığı geçici bir duraktan fazlasıydı. CIA kaynakları, Bulgaristan’ın sınırları içindeki ticarete resmî makamların da ortak olduğunu öne sürüyordu. Türkiye’den kargo taşıyan Bulgar kamyonları nadiren kontrol ediliyordu. Yakalanan uyuşturucu kaçakçıları genellikle sadece küçük bir para cezası alır ve uyuşturucuyu tahmini değerinin belirli bir yüzdesi karşılığında yeniden satın almak zorunda bırakılırdı. Genel olarak Bulgaristan, Sofya’yı hem uyuşturucu hem de silah satışları için bir merkez olarak kullanan Türk uyuşturucu kaçakçıları için bir “güvenli liman” haline gelmişti.⁹⁰

CIA’nın Eleştirel Veri Toplama Komitesi tarafından üretilen üçüncü bir rapor Ekim 1972’de yayımlandı. “Uyuşturucu ve Tehlikeli Maddelere Karşı İstihbarat Faaliyetleri” başlıklı bu rapor, bu dönemdeki Türk uyuşturucu kaçakçılığı faaliyetlerinin doğasına dair pek az yeni ayrıntı içerir. Mevcut

⁹⁰ Directorate of Intelligence, “The French-Turkish Connection: The Movement of Opium and Morphine Base from Turkey to France (Aralık 1971).”

hükümetin uyuşturucu ticaretindeki eğilimleri takip etme ve değerlendirme becerisine odaklanan rapor, Ajansın dünya eroin pazarının durumu hakkındaki bilgilerinin eksik taraflarını da ele almaktadır. Türkiye örneğinde Dışişleri Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, BNDD ve CIA dahil çeşitli devlet kurumları, Anadolu'daki afyon üretiminin doğası ve kapsamı hakkında yeterli istihbarata sahipti. Resmî Türk kaynaklarının yardımıyla bile belirsiz kalan nokta, yerel üreticilerin ve kaçakçıların afyon stoklarını saklamakta ne derece başarılı olduğuydu (ki bu konu, yasağın etkisini tamamen göstermekte olduğu bu dönem için bilhassa önemliydi). Ayrıca CIA, Afganistan ve kısmen Pakistan'daki afyon üretimi hakkındaki bilgisizliğini de itiraf ediyordu. "Fransız-Türk Bağlantısı" raporunun hazırlanmasının ardından bir yıl geçmesine rağmen CIA, Fransa'daki kaçakçıların eroin üretirken Türk morfininin yerine neyi koyduklarını hâlâ bilmiyordu. Paris'teki kaçakçılara yönelik baskının ardından çalışmaya devam eden eroin işleme laboratuvarlarının konumu bile hâlâ gizemini korumaktaydı.⁹¹

Ne yazık ki ABD'deki arşiv kayıtları, Amerikalı hükümet yetkililerinin 1972 ile 1979 yılları arasında Türk eroin ticaretini nasıl algıladığına dair herhangi bir içgörü sunmuyor. Dışişleri Bakanlığı, BNDD ve Uyuşturucuyla Mücadele Dairesi (DEA) kayıtları hâlâ gizli veya yayımlanmamış durumda ve kamuoyuna sunulup sunulmayacakları veya ne zaman sunulacakları da bilinmiyor. Neyse ki bir çalışma, 1970'lerin başlarında ilk kez CIA tarafından belgelenen duruma daha fazla ışık tutmakta. Carter yönetiminin sonuna yaklaşırken, Adalet Bakanı Benjamin Civiletti'nin gözetimindeki araştırmacılar, eroinin güneybatı Asya'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne akışını incelediler. DEA'nın başkanı Peter Bensinger, Aralık 1979'da Civiletti'nin yardımcısına gönderdiği bir mektupta

⁹¹ Critical Collection Problems Committee, "Intelligence Activities Against Narcotics and Dangerous Drugs," Ekim 1972, CIA-RDP88B00365R000200050042-6, CIA Kayıt Arama Aracı (CREST), ABD Ulusal Arşiv ve Kayıt İdaresi, College Park, MD.

Adalet Bakanlığı’ndaki meslektaşlarına bu sorundan bahsetmişti. Bensinger’a göre, son dönemdeki operasyonlar eroinin ülke çapında artan bulunabilirliği ve saflığına işaret ediyordu. DEA başkanı örnek olarak, Ağustos 1979’da New York’ta iki Türk vatandaşı ile iki Kübalı ortağın dokuz gram saf eroinle yakalandığı olayı gösterdi. Bu eroinin kaynağı, Afganistan, Pakistan ve İran’ın “Altın Hilal” denen bölgesiydi. Eroin kaçakçılığındaki bu artış hem Amerika Birleşik Devletleri hem de Avrupa ülkeleri için tehlikenin işaretiydi. Bensinger’ın dediğine göre, 1979’da aşırı doz eroin nedeniyle 600’den fazla kişi ölmüştü. İran’da başlayan devrim ve Sovyetlerin yakın zamandaki Afganistan işgali göz önüne alındığında, bu yeni eroin salgınının kaynağında etkili önlemler alma olasılığı düşük görünüyordu.⁹²

ABD Adalet Bakanlığı kaynaklarına göre, Türkler bu ticaretin merkezindeydi. Yerel çarşılarında satılan afyon çoğu zaman İranlı veya Türk simsarlar tarafından satın alınıyordu. Uyuşturucu ticaretinin başlangıç aşamalarında ana tedarik yolu olan İran ve Türkiye arasındaki kaçakçılık, sınıra yakın gizli laboratuvarlarda afyonu eroin ve morfine dönüştüren Türkiyeli Kürtlerin elindeydi. Daha sonra Türk kaçakçılar bu uyuşturucuları farklı yollarla Avrupa’ya ihraç ediyordu. Bazıları eroini kara yolundan Sicilya’ya, kuzey İtalya’ya, güney Fransa’ya veya Balkanlar aracılığıyla Almanya’ya kaçırarak buralardaki depolara veya arıtma merkezlerine götürüyordu. Belirli bir yüzde, Doğu Almanya üzerinden bile geçebiliyordu çünkü Schöenefeld havaalanındaki gümrük denetimi gevşekliğiyle nam salmıştı. Avrupa içindeki kaynaklar, İranlı ve Türk tüccarların, Amerika Birleşik Devletleri’ne gidecek küçük tüccarlar ve ithalatçılara daha küçük miktarlarda eroin ticareti yaptığından şüpheleniyordu. New York örneğinde görüldüğü

⁹² Peter Bensinger’den Paul Michel’e, 31 Aralık 1979, Konu Dosyaları, Başsavcı Epstein, Güneybatı Asya Eroin Dosyası, RG 60, NAB.

gibi bazı Türk tüccarlar, eroini bizzat dağıtmak için Amerika Birleşik Devletleri'ne bile giriyorlardı.⁹³

1970'lerde büyük bir devrimin yaşandığı kesindi. On yıl içinde Türkiye'deki örgütler, Avrupa ve Kuzey Amerika'daki üreticiler ve kaçakçılar için ham afyon tedarikçisi ve satıcısı olmaktan çıkmıştı. 1980 İtibarıyla, Türk suç örgütleri kendilerini eroinin toptancıları ve perakendecileri olarak tanımlamaya başlamıştı ve bu da hem daha büyük karlar elde etmelerini hem de ticaret içinde daha nüfuzlu olmalarını sağlıyordu. Türk uyuşturucu ticaretindeki bu temel değişikliği işaret eden olaylar, 1950'lerin başlarından beri ara ara görülmekteydi. Bu değişikliğe yol açan etkenler kaynağını Türkiye'nin hem içinden hem de dışından gelen baskılardan alıyordu.

Tarihteki bu değişim dönemini anlamak için ilk önce uluslararası pazardaki arz ve talep değişikliklerini anlamak gerekir çünkü Türkiye'nin eroin ticareti içindeki rolünü yeniden şekillendiren şey bu değişiklik olmuştur. Muhtemelen Türk afyon üreticilerini ve kaçakçılarını etkileyen ilk ve en önemli faktör, İran'da yasak rejiminin başlaması ve ani bir şekilde kaldırılmasıydı. Tahran'ın afyon üretimi ve bağımlılığı konusundaki sert tutumu, afyon üretiminde bariz bir artışa neden oldu. Daha önce bahsedildiği gibi benzer tepkiler Afganistan ve Pakistan'da da görüldü. Şah'ın 1969'da yasağı kaldırma kararı, İran'a afyon ithalatını durdurmadi. Ancak Türkiye'nin kısa süreli afyon yasağı deneyiminin, Afganistan ve Pakistan'daki afyon üretimini daha çok teşvik ettiği görülüyor. CIA'nın 1971 tarihli raporuna göre, İran'daki alıcılar ve tedarikçiler yerel talebi karşılamak için Pakistan ve Afganistan'daki kaçakçılık şebekelerini daha çok arar olmuştu.⁹⁴ Bazı Amerikan

⁹³ Peter Bensinger'den Paul Michel'e, 31 Aralık 1979, Konu Dosyaları, Başsavcı Epstein, Güneybatı Asya Eroin Dosyası, RG 60, NAB.

⁹⁴ "The French-Turkish Connection: The Movement of Opium and Morphine Base from Turkey to France (December 1971)," CIA-RDP 73B00296R000300070022-8, CIA Kayıt Arama Aracı (CREST), NARA; "Opium Production in Iran," 7 Temmuz 1971, CIA/ORR Job[?] SOTO 1315A, Kutu 24, Klasör S-3686-S3716.

yayınları, Afgan afyonunun 1973'ten itibaren Amerikan eroin pazarı üzerinde etkili olmaya başladığını tahmin ediyordu.⁹⁵ Afganistan'ın ham afyon üretimi merkezi olarak yükselişinin, 1971'deki yasak sonrasında Türk kaçakçılık şebekelerini etkilediği görülüyordu. Kaçakçılar ham afyon ve morfin stoklayarak son haşhaş hasadına hazırlanırken, Amerikan raporları Türk kaçakçı çevrelerinin 1971'den önceki durumun yeniden başlamasını beklediğine dair bir işaret vermiyordu. Aksine, CIA ve Adalet Bakanlığının raporları, Türk kaçakçıların, hükümetin afyon üretimi konusundaki yeni düzenlemesinden arta kalan boşluğu Afganistan'ın doldurmasını beklediklerini öne sürmekteydi.

Görünüşe göre Türk kaçakçılar, 1970'lerde dünya eroin pazarındaki benzer dalgalanmalardan da faydalandı. Amerika'nın Vietnam savaşı sona erdiğinde araştırmacılar ve analistler, Güneydoğu Asya eroininin ABD'deki tüketim oranının çarpıcı biçimde arttığını kaydetti. Ele geçirilen eroinin çoğu zaman Tayland, Laos ve Burma kaynaklı olması, Nixon yönetimini 1973'te hızla harekete geçirdi. DEA, afyon üretimini kaynağında bastırmak için yoğun bir çift taraflı çaba başlattı. Washington, 1975 yılında Meksika'nın kuzey ve batısındaki afyon ekimini durdurmak için Meksika'daki kolluk kuvvetleriyle beraber benzer yoğunlukta bir program başlattı.⁹⁶ Tayland ve Meksika'daki Amerikan faaliyetleri 1970'lerin sonlarına gelindiğinde meyve vermeye başlayarak eroin tüketi-

⁹⁵ Jack Anderson, "Corsicans Set Up 'Afghan Connection,'" *The Washington Post* 2 Mart 1973; Stanley Karnow, "U.S. Fears Increased Flow of Heroin from New Sources," *The Washington Post* 6 Eylül 1972.

⁹⁶ McCoy, "Stimulus of Prohibition," 48-49. Fakat Jonathan Marshall ve Bertil Lintner'in yazıları bu kampanyaların etkisine şüpheyle yaklaşıyor. Bkz. Bertil Lintner, "Heroin and Highland Insurgency in the Golden Triangle," *War on Drugs: Studies in the Failure of U.S. Narcotics Policy*, Alfred McCoy ve Alan Block (ed.), (Boulder, Colorado: Westview Press, 1992), 296; Jonathan Marshall, "CIA Assets and the Rise of the Guadalajara Connection," *War on Drugs: Studies in the Failure of U.S. Narcotics Policy*, Alfred McCoy ve Alan Block (ed.), (Boulder, CO: Westview Press, 1992), 202-203.

minde önemli düşüslere yol açtı.⁹⁷ DEA'ye göre, Türk eroininin Amerikan pazarındaki baskın konumunu dolduracak hiçbir rakip bulunmadığı için, Türk kaçakçıların Afganistan veya Pakistan'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne daha büyük bir kolaylıkla eroin taşıması için gereken tüm şartlar mevcuttu.⁹⁸

Türk kaçakçılarının 1970'lerde dünya eroin pazarının dalgalı doğasını yönlendirmesine katkıda bulunan diğer bir faktör de talepteki değişikliklerdi. Washington'ın uyuşturucu kaçakçılığına karşı sağlam politikaları, Amerika Birleşik Devletleri'nde eroin kullanımında önemli düşüslere yol açmış gibi görünse de bu on yıl boyunca Kuzey Amerika dışındaki talepte patlama yaşandı. Güneydoğu Asya'dan gelen eroin miktarı azalırken, (Türkler ve İranlılar tarafından getirilen) "Ortadoğu eroini" 1970'lerin sonlarında Hollanda ve İtalya'daki kullanıcıların öncelikli tercihiydi. Söz konusu talep artışı, 1979'a gelindiğinde 68.000 ile 80.000 arasında bağımlı nüfusa sahip olan Batı Almanya'da daha da şiddetli hissedildi.⁹⁹ Avustralya'da da eroin bağımlılığı ve uyuşturucu ele geçirme olaylarında artış yaşandı (ancak ülkedeki çoğunluğun Güneydoğu Asya kaynaklı eroin kullandığı görülüyor).¹⁰⁰

Uluslararası koşullardaki bu değişiklikler, Türkiye'nin bu dönemdeki dönüşümünün nedenlerini tamamen açıklamaz. Eroin üretimi ve talebindeki çeşitli dalgalanmalar Türkiye'nin uyuşturucu ticaretindeki önemini korumasına yardımcı olsa da bu faktörler, uyuşturucu kaçakçılarının ve belki de üreticilerin, içeride ve dışarıda evrilen koşullara uyum sağlamadaki yeteneklerini bütünüyle açıklamaz. Bir anlamda, Türkiye merkezli kaçakçıların, uyuşturucuların uzun süredir birden fazla rotadan dışa ihraç edilmesine izin veren eşnek bir alt-yapıyı sürdürdüğü söylenebilir. FBN ajanları sürekli olarak

⁹⁷ DEA, "Threat Assessment: Middle East Heroin," 6 Aralık 1979, Başsavcı Epstein'in Konu Dosyaları, Güneybatı Asya Eroin Dosyası, RG 60, NAB.

⁹⁸ DEA, "Threat Assessment: Middle East Heroin."

⁹⁹ DEA, "Threat Assessment: Middle East Heroin."

¹⁰⁰ McCoy, "Stimulus of Prohibition," 48-49.

Suriye ve Lübnan'dan geçen kaçakçılık rotasının merkezîliğini vurgulasalar da 1950'lerin ortalarındaki ajanlar, önde gelen İstanbul toptancılarının aynı zamanda Marsilya'daki arıtmacılara morfin getirmek için Türkiye ile Fransa arasındaki deniz yolunu da kullandıklarını fark etmişti. Bu dönemde Türkiye'nin Yunanistan ve Bulgaristan sınırından geçen bir Balkan rotası da bulunuyordu (ancak kaçakçılar genellikle Lübnan üzerinden veya doğrudan Marsilya'ya giden rotaları tercih ederlerdi).¹⁰¹ Bulgaristan ve Almanya'nın Türk eroin kaçakçılığı için önemli bağlantılar olarak ortaya çıkması, görünüş itibarıyla savaş sonrası dönemde belirlenen birçok alışkanlıktan kopulduğuna işaret eder. Ancak, 1950'ler ve 1960'lara ait Amerikan raporları incelendiğinde, Balkanlar ve Orta Avrupa'dan geçen kara rotasının kurulmasının zaman almış bir süreç olduğu görülmektedir.

Bulgaristan'ın uyuşturucular için önemli bir aktarım merkezi haline gelmesine yol açan kritik bir faktör, hafif silah ticaretinin yirminci yüzyılın ortalarında sürekli olarak büyümesiydi. Silahların İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında yıllarda Türkiye'de ticareti oldukça sık yapılan yasa dışı bir mal olduğu görülür. Daha önce belirtildiği gibi, İhsan Sekban da dahil olmak üzere pek çokları, daha 1950 yılında Türkiye'ye kaçak getirilmiş silahlarla ticaret yapmaktaydı.¹⁰² Ancak görünüşe göre FBN'in Türkiye'deki silah ve eroin ticareti arasındaki bağlantıya bilhassa dikkat çekmesi 1967 yılını buldu.¹⁰³ FBN'in BNDD'ye dönüşmesinden kısa bir

¹⁰¹Memorandum Raporu, 22 Ekim 1958; Türkiye, 1957–59; FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁰²Charles Siragusa'dan H. J. Anslinger'a, 25 Temmuz 1950; Türkiye, 1950; Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosu Konu Dosyaları, 1916–70; DEA kayıtları, RG 170, NAB; Frank Sojat'tan Harry Anslinger'a, 5 Şubat 1952, Türkiye, 1951–52, FBN Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları; RG 170, NAB.

¹⁰³Ajan Richard Salmi ile röportaj yapan Douglas Valentine'e göre, 1967 yılına gelindiğinde CIA, FBN iş birliği ile silah kaçakçılığıyla ilgileniyordu. Bulgaristan'ın Türk silah ticareti ile bağlantılı olması nedeniyle, CIA'nın, Türkiye'deki iç istikrarsızlığın muhtemelen KGB'nin işi olduğunu savunduğu iddia edilmektedir.

süre önce John Cusack, ABD Dışışleri Bakanlığı'na, silah ticaretinin 1950'lerin başından itibaren Türkiye'de narkotik ticaretini finanse etmek için kullanıldığını bildirdi. Tahminlerine göre bir Türk kaçakçı, narkotikleri (muhtemelen eroin veya morfin) Avrupa'da sattığında %500 kâr elde ediyordu. Aynı kaçakçı, narkotikten elde edilen gelirle, silahlar (ve arabalar, mücevherler, kozmetik ürünler) satın alıp bunları Türkiye'ye kaçırabilir, böylece karını ikiye katlayabilirdi. Cusack'a göre Lübnan ve İsviçre bankaları, bu yasa dışı ticaret çevriminde kritik öneme sahipti çünkü bir kaçakçının elde ettiği paranın büyük bir kısmı genellikle liradan daha güçlü para birimlerine dönüştürülürdü. Ayrıca Türk yetkililerinin narkotik-silah ticaretinin varlığından haberdar olduğunu ama nadiren müdahale ettiğini belirtiyordu.¹⁰⁴

FBN kaynaklarına göre Türkiye, 1960'ların ortalarında Avrupa'dan Irak, Suriye ve İran'a silah sevkiyatında bir "köprü" görevi görmüştü. 1967 yılı itibarıyla Türkiye'ye ayda 2.000 ila 3.000 tabanca kaçak olarak sokuluyordu. Bu silahların büyük bir kısmı ve mühimmatlar Batı Alman, İspanyol, Fransız ve Çekoslovak üreticilerinden geliyordu. FBN'ye göre bu silahların üçte ikisi, Irak'ın kuzeyinde Mustafa Barzani'ye bağlı Kürt direniş savaşılarına gidiyordu. Kürtlerin hem kullanım hem de yeniden ihracat için silah alımında önemli bir rol oynadığı görülüyor. Ödemeyi genellikle altınla, bazen de nakit parayla yapan Kürtler taşıyabilecekleri kadar çok silah alıyorlardı. Bu dönemde Türkiye'ye giren silahların %70'inin Varna'dan balıkçı tekneleriyle kaçırıldığını belirten FBN, Bulgaristan'ın bu ticaret için kritik bir nokta olduğunu iddia ediyor.¹⁰⁵

Türkiye'nin kent polis birimleri ve kırsaldaki jandarma birimlerine ait istatistikler, Türkiye'nin şehirlerinde, taşra-

¹⁰⁴ ABD Ankara Büyükelçiliğinden ABD Dışışleri Bakanlığına, 18 Aralık 1967, dosya numarası yok, Nümerik Dosyaları, 1967-69; RG 59, NAB.

¹⁰⁵ ABD Ankara Büyükelçiliğinden ABD Dışışleri Bakanlığına, 18 Aralık 1967, dosya numarası yok, Nümerik Dosyaları, 1967-69; RG 59, NAB.

larında ve köylerinde silahların giderek yaygınlaştığını göstermektedir. Aylık çizelgelerin bulunmadığı kayıtlar zaman zaman tutarsızlıklar içerse de (bu nedenle toplu analiz yapmak mümkün değildir), şiddet suçlarında kullanılan ve/veya kolluk kuvvetlerinin aramaları sonucunda bulunan silahların sayısı konusunda iyi bir fikir edinmemizi sağlamaktadır.

Türk Polis Teşkilatı İstatistikleri: Olaylar ve Aramalarda Ele Geçirilen Tüfek ve Tabancalar: 1964-1969¹⁰⁶

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
1964												
Olayda Tüfek	0		0									0
Aramada Tüfek	10		4									6
Olayda Tabanca	36		92									51
Aramada Tabanca	66		84									104

¹⁰⁶BCA 30.1.00.00.72.457.2, 11 Mart 1966; BCA 30.1.00.00.72.457.6, 20 Mayıs 1966; BCA 30.1.00.00.72.458.2, 7 Şubat 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.3, 4 Mart 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.5, 4 Nisan 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.7, 7 Haziran 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.13, 17 Temmuz 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.14, 7 Ağustos 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.15, 9 Eylül 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.16, 16 Ekim 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.17, 10 Kasım 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.18, 6 Aralık 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.20, 9 Ocak 1968; BCA 30.1.00.00.72.459.3, 7 Aralık 1968; BCA 30.1.00.00.72.460.1, 8 Şubat 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.2, 11 Mart 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.3, 8 Nisan 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.4, 5 Haziran 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.6, 3 Temmuz 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.9, 5 Eylül 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.10, 3 Ekim 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.11, 8 Kasım 1969.

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
1965												
Olayda Tabanca	0		0	0	13	2	0	1	0	1	0	0
Aramada Tüfek	1		5	4	0	0	20	0	2	0	12	0
Olayda Tabanca	27		50	41	71	46	64	66	72	57	156	57
Aramada Tabanca	84		128	111	126	165	137	174	106	136	206	151
1966												
Olayda Tüfek	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	9	0
Aramada Tüfek	1	9	5	0	2	0	1	1	1	14	0	9
Olayda Tabanca	60	90	60	98	90	81	91	79	86	59	95	49
Aramada Tabanca	151	183	296	140	130	202	170	203	217	246	224	183
1967												
Olayda Tüfek	0	0	5	0	0	0	1	0	2	0	1	0
Aramada Tüfek	4	23	8	5	44	7	3	3	5	0	0	1
Olayda Tabanca	78	68	83	116	331	107	99	108	115	116	126	7
Aramada Tabanca	216	249	283	310	86	286	310	291	407	387	408	598
1968												
Olayda Tüfek	0	1	0	1	1	0	1	1	1	1		0
Aramada Tüfek	3	1	6	1	1	129	3	0	3	5		1
Olayda Tabanca	100	85	95	144	149	153	137	367	424	556		598
Aramada Tabanca	346	419	345	394	356	665	357	367	424	556		598

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
1969												
Olayda Tüfek	0	0		0	2		0	1	0			
Aramada Tüfek	3	4		40	11		0	1	1			
Olayda Tabanca	123	132		158	151		191	209	243			
Aramada Tabanca	496	336		581	402		533	585	506			

*Türk Jandarma Teşkilatı İstatistikleri: Olaylar ve
Aramalarda Ele Geçirilen Tüfek ve Tabancalar: 1964-
1969¹⁰⁷*

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
1964												
Olayda Tüfek	11	18										15
Aramada Tüfek	9	11										17
Olayda Tabanca	101	183										159

¹⁰⁷BCA 30.1.00.00.72.457.2, 11 Mart 1966; BCA 30.1.00.00.72.457.6, 20 Mayıs 1966; BCA 30.1.00.00.72.458.2, 7 Şubat 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.3, 4 Mart 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.5, 4 Nisan 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.7, 7 Haziran 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.13, 17 Temmuz 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.14, 7 Ağustos 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.15, 9 Eylül 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.16, 16 Ekim 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.17, 10 Kasım 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.18, 6 Aralık 1967; BCA 30.1.00.00.72.458.20, 9 Ocak 1968; BCA 30.1.00.00.72.459.3, 7 Aralık 1968; BCA 30.1.00.00.72.460.1, 8 Şubat 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.2, 11 Mart 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.3, 8 Nisan 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.4, 5 Haziran 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.6, 3 Temmuz 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.9, 5 Eylül 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.10, 3 Ekim 1969; BCA 30.1.00.00.72.460.11, 8 Kasım 1969.

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Aramada Tabanca	125		159									169
1965												
Olayda Tüfek	10		12 0	21	28	6	21	20	17	0		17
Aramada Tüfek	19		16 4	17	20	24	19	24	9	24		13
Olayda Tabanca	124		142 41	269	215	209	182	22	135	167		140
Aramada Tabanca	114		144 11	155	150	174	112	217	138	252		230
1966												
Olayda Tüfek	4	41	12 0	25	26	19	38	29	17	12		12
Aramada Tüfek	11	16	29 0	12	29	26	24	27	13	29		16
Olayda Tabanca	19	190	228 98	234	177	219	276	254	283	222		163
Aramada Tabanca	199	250	224 140	189	182	171	241	273	212	293		190
1967												
Olayda Tüfek	8	3	15 14	22	2	90	19	21	15	18		9
Aramada Tüfek	12	24	33 20	26	25	15	22	19	23	18		13
Olayda Tabanca	158	143	224 267	215	258	247	265	306	239	196		198
Aramada Tabanca	144	189	224 219	245	236	247	311	945	347	292		275
1968												
Olayda Tüfek	3	12	14 10	12	26	22	23	22	13			12
Aramada Tüfek	9	17	29 20	20	138	21	37	33	350			36
Olayda Tabanca	240	204	274 278	289	329	227	349	270	281			238
Aramada Tabanca	301	328	270 266	351	555	334	308	483	483			391
1969												
Olayda Tüfek	15	3		19	14				14			
Aramada Tüfek	11	24		14	38				27			

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Olayda Tabanca	266	143		276	291				205			
Aramada Tabanca	512	189		306	336				306			

Avrupa'dan (özellikle Batı Almanya'dan) Bulgaristan yoluyla yapılan silah ticaretinin öneminin giderek artması, Türk uyuşturucu ticaretinin yeniden örgütlenmesinde başka bir kritik etmene işaret etmektedir. Türk afyon ticareti tarihinin büyük bir kısmında, Osmanlı ve Türk vatandaşlarının rolü genellikle kendi ülkelerinin sınırları içinde başlayıp bitiyordu. İstanbul'daki toptan satış pazarının 1950'lerde Müslüman Türklere eline geçmesinden sonra bile, Fransız veya İtalyan kökenli uluslararası kaçakçılarla rekabet edebilen Türk vatandaşlarının (tüccar denizciler hariç) az olduğu görünüyor. Ancak 1960'ların ortalarına gelindiğinde bu durumun değiştiği görünmektedir. Bu yaklaşan değişime dair ilk işaretlerden biri, Eylül 1966'da Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Çağlayangil ile Amerikalı Büyükelçi Martin arasındaki bir toplantıda ortaya çıktı. Toplantı sırasında Çağlayangil, yakın zamanda Türk göçmenleri Orta Avrupa'ya taşıyan bir araçta gizlenmiş bir miktar eroinin Türk polisi tarafından bulunduğunu söyledi. İlginç bir şekilde Büyükelçi Martin, olayın yasa dışı ticaretin yalnız bir yüzünü temsil ettiğini, ancak daha büyük miktarlarda uyuşturucunun, Türkiye'nin İran ve Suriye sınırlarından geçtiğini iddia etti.

Daha önce bahsi geçen CIA ve Adalet Bakanlığı raporlarında görüldüğü üzere, Avrupa'da yaşayan Türk göçmenler en sonunda, eskiden Halep veya Beyrut'ta yaşayan aracılardan işgal ettiği önemli konumlara erişmişti. Ne var ki, Türk eroininin Orta Avrupa pazarındaki yükselişinin temellerini atan ilk kişiler hakkında pek bir şey bilinmiyor. Resmî Amerikan

raporları yalnızca, ilk Türk toptancıların ve perakendecilerin, Almanya ve diğer yerlere yaşamaya gelmiş artan yabancı işçi nüfusundan doğduğunu onaylamaktadır. 1953 yılında Arap Birliği'ne bildirilen bir rapor, Türkiye'den çıkan erken dönem trans-Avrupa kaçakçılarının kökenleri ve karakteri hakkında ilginç ve düşündürücü bir ayrıntı sunmaktadır. Arap Birliği Narkotik Bürosu Direktörü Lewa Sawfat, Türkiye'deki uyuşturucu kaçakçılığının durumunu Ortadoğu'nun çeşitli devletlerine kıyasla ele alırken, şu yorumu yapmıştır:

Türk kaçakçıların ve bazı Arnavut mültecilerin faaliyetlerine defalarca dikkat çekilmiş olmasına rağmen, bu ülke hâlâ ham afyon ve diğer beyaz uyuşturucuların büyük bir tedarikçisidir.”¹⁰⁸

Sawfat'ın Arnavut mültecilere yaptığı atıf, Türkiye'deki toplumun ve suç dünyasının az bilinen, ancak derin bir önem taşıyan yönlerine işaret etmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi, 1948 ve 1970 yılları arasında Yugoslavya'nın 180.000'i aşkın Müslüman vatandaşı Türkiye'ye göç etmişti. Balkanlardan gelen geçmiş kitlesel göçlerde görüldüğü gibi, bu göçmenlerin de çoğunluğu Arnavutça konuşuyordu. Ancak 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında yaşanan mülteci krizlerinin aksine, bu büyük göç dalgası Türkiye içinde güvenlik ve suç açısından bir tür histeriye neden oldu. Bu yeni gelenler, Türk toplumuyla her anlamda hızlı ve kolay bir şekilde bütünleştiler. Yugoslavya'dan gelen bu yeni vatandaşların bazıları, Balkanlar'daki memleketleri ve akrabaları ile kişisel ve ekonomik bağlantılarını da sürdürdüler. Görünüşe göre diğerleri de Avrupa ve Kuzey Amerika'da daha iyi bir yaşam fırsatı bulma arayışıyla yabancı işçilere katılmış aile üyeleri ve arkadaşları ile bağlantılarını sürdürdüler. 1980 yılına gelindiğinde, Arnavut kökenli yüz binlerce kişi Al-

¹⁰⁸ “Report: Submitted to the Secretary General of the Arab League,” 5 Kasım 1953, Ortadoğu Dosyası, 1930–67; Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosu Konu Dosyaları, 1916–70; DEA Kayıtları, RG 170, NAB.

manya, İsviçre ve Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleşmeye başladı.¹⁰⁹ 1970'lere ait Amerikan belgeleri, Arnavutların Türk eroin ticaretinde oynadığı role değinmese de 1980'ler ve 1990'lara ait davalar ve haber kayıtları, Arap Birliği'ne göre 1950'lerin ortalarında başlayan Türk-Arnavut kaçakçı şebekelerinin erken gelişimine biraz olsun ışık tutmaktadır.¹¹⁰

1984 yılında New York'taki federal savcılar, Yugoslavya'dan gelen birkaç Arnavut erkek hakkında uyuşturucu kaçakçılığı ve cinayet suçlamalarıyla yasal işlem başlattı. Savcılar, bu adamların New York'a 1979 yılında eroin ithal etmeye başladığını iddia ediyorlardı. Kısa bir süre içinde sanıklar, Skender Fici ve Xhevdet Lika, işlerini Manhattan'ın Lower Eastside mahallesini de içerecek şekilde genişletmişti (ki bu durum da bir rakiplerini restoranın birinde öldürmeleriyle sonuçlandı). Federal savcılar (Rudolph Giuliani gibi), Fici/Lika davasını New York'ta faaliyet gösteren Arnavut çete tehdidinin bir göstergesi olarak yorumladı. Xhevdet Lika gibi bireylerin ani yükselişinin temelinde yatan şey, Türk ve Yugoslav eroin toptancılarıyla kişisel bağlantılarıydı. Örneğin, Lika'nın yasa dışı nakliyatları gerçekleştirmek için düzenli olarak Türkiye ve Yugoslavya'ya gittiği biliniyordu. Savcılara göre bu dava, Arnavut ve Türk kökenli uyuşturucu tacirlerinin Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'ya büyük miktarlarda eroin ithal ettiği bir "Balkan Bağlantısı"nın göstergesiydi. 1980'lerin başlarında DEA, Amerika Birleşik Devletleri'nde satılan eroinin %25 ila %40'ının ülkeye Türk-Arnavut kaçakçı şebekeleri aracılığıyla girdiğini iddia ediyordu.¹¹¹

¹⁰⁹Bkz. Barbara Burri Sharani vd., *Die kosovarische Bevölkerung in der Schweiz* (Bern: Bundesamt für Migration, 2010).

¹¹⁰Avrupa ve Kuzey Amerika'da Arnavut organize suç gruplarının kökenleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. Philippe Chassange ve Kolë Gjeloşhaj, "L'Emergence de la Criminalité Organisée Albanophone," *Cahiers D'Etudes sur La Méditerranée Orientale et le Monde Turco-Iranien* 32 (Temmuz– Aralık 2001), 161–190.

¹¹¹Anthony DeStefano, "Balkan Connection: Brazen as the Mafia, Ethnic Albanian Thugs Specialize in Mayhem," *The Wall Street Journal* 9 Eylül 1985.

Yugoslav ve Türk Arnavut kaçakçıları, transatlantik ero-in ticaretinde daha fazla nüfuz kazanmaya başlarken, Yugoslavya'nın çöküşü ve Komünizmin düşüşüyle birlikte dış gözlemciler Arnavut kaçakçıların uyuşturucu ticaretindeki önemini fark etmeye başladı. Örneğin 1999 yılında *Der Spiegel*'de yayımlanan uzun bir ifşa metni, hem yerel Arnavut sokak çetelerinin hem de büyük Arnavut perakendecilerinin Hamburg'da uyuşturucu ticaretine nasıl hakim olduklarını belgeledi. İsviçreli yetkililere göre, Türkiye merkezli büyük uyuşturucu toptancıları, tarih boyunca Avrupa'da uyuşturucu dağıtımı için hep Türk kökenli Arnavutlara güvenmişti.¹¹²

1970'lerdeki Amerikalı yetkililere göre, uluslararası ero-in ticaretinde meydana gelen çeşitli değişikliklerden daha fazla fayda sağlayanlar Arnavutlar değil Kürt kaçakçılardı. Daha önceki bölümlerde görüldüğü gibi Türk ve Amerikalı gözlemciler, Gaziantep ve Anadolu'nun diğer bölgelerinde faaliyet gösteren Kürt kaçakçı şebekelerinin farkındaydılar. Ayrıca FBN ve EGM ajanları İran/Türkiye sınırında faaliyet gösteren Kürt kaçakçıların önemi ve etkisini de görüp belgelemişlerdi. Ancak 1970'lerde Amerikalı yetkililer, Türk eroininin uluslararası ticaretinde büyüyen bir Kürt nüfuzuna işaret eden iki kritik değişim fark etti.

Kürt uyuşturucu kaçakçılarının görünürlüğündeki artışa yolaçan ilk etken, doğu Anadolu'daki silah ticaretinin siyaset ve yeraltı ekonomisi üzerindeki etkisiydi. Daha önce belirtildiği gibi, Kürt kökenli silah tüccarları ve kaçakçıları, silahların Irak ve diğer ülkelere gönderilmesinde kritik rol almıştı. Doğu Anadolu'daki silah kaçakçılığı, Türkiye Kürtlerinin Irak'taki direniş politikalarıyla ilişkisini derinleştirdi. 1963 yılında Diyarbakır, Mardin ve Siirt bölgelerini saran yoğun bir "eşkiya saldırısı" ve soygun dalgası meydana geldi. Şiddet olaylarının nedenini ABD Dışişleri Bakanlığına açıklayan Türk komutanları, saldırganların çoğunun Mustafa Barzani'nin

¹¹²Ariane von Barth vd., "Sprache der Morde," *Der Spiegel* 2 Ağustos 1999.

yerel Kürt destekçileri olduğunu iddia ettiler. İddiaya göre bu kişiler Doğu Anadolu'da yaygın olarak bulunan karaborsa silahları satın alabilmek için hırsızlık yapıyordu.¹¹³

Kürt kaçakçıların yükselişine yol açan ikinci ve daha kritik faktör, Türkiye'nin 1971'de haşhaş ekimini yasaklama kararı sonrası Afgan ve Pakistan afyonunun artan yaygınlığıydı. 1979'da DEA yetkilileri, son yıllarda Türk-İran sınır boyundaki laboratuvar sayısının arttığını bildirmişti. Özellikle Diyarbakır'da bulunan gizli işleme merkezlerinin, yurt dışından gelen ham afyonun işlenmesinde ve yerel yasa dışı üretimde merkezî rolü üstlendiği görülüyordu (ki bu, daha önce Suriyeli, Lübnanlı ve Fransız kaçakçılar tarafından yürütülen işlemlerin üstlenilmesi demekti).¹¹⁴

1970'lerin başlarına gelindiğinde, silah ve eroin ticaretinin birleşimi, Kürt (ve kısmen Arnavut) kaçakçıları, Türkiye'nin kaçakçılık dünyasının zirvelerine taşıdı. Uyuşturucu ve silah ticaretinin iç ve dış güçleri, Türkiye'deki organize suç tarihinin bu dönemine dair önemli bir unsuru açıklamıyor. 1980 sonrasında günümüze bakıldığında, erken savaş sonrası dönemin en önde gelen kaçakçılarından İhsan Sekban, Hüseyin Eminoğlu, Ahmet Soysal gibi isimlerin kamu kayıtlarından tamamen kaybolmuş olduğu görülüyor. Hatta bir adım daha ileri gidip, kamuoyunun, yöneticilerin ve akademisyenlerin, Türkiye'yi uluslararası eroin kaçakçılığının başlıca merkezi haline getiren bu adamları tamamen unutmuş olduğu da söylenebilir. Onlar unutulduktan sonra yerlerini daha çağdaş ve kötü şöhretli birkaç kişi almıştır. Daha da önemlisi, şu anda "Türk mafyasının ilk babaları" olarak kabul edilen Dünder Kılıç, Abuzer Uğurlu, Behçet Cantürk ve tartışmalı olarak Abdullah Çatlı gibi kişiler, gizli ajanlar ve Türk hükümetiyle müttefik (veya Cantürk'ün durumunda olduğu gibi bu unsurlara karşı) olarak eşit derecede

¹¹³ABD Adana Konsoloslüğundan Dışişleri Bakanlığına, 31 Ekim 1963, doküman numarası yok, Nümerik Dosyaları, 1963; RG 59, NAB.

¹¹⁴DEA, "Threat Assessment: Middle East Heroin."

şöhret kazanmışlardır. Daha önceki bölümlerde, Amerikan ve Türk kaynaklarının, Türk hükümetine bağlı unsurların ve İstanbul yeraltı dünyasının çıkarlarının çakıştığı durumları belgelediğini gördük. Bu ilişkilerin temelinde (özellikle Men-deres döneminde), her şeyden çok yolsuzluk bulunuyordu. 1970'lerdeki politikalar, Türkiye'nin kaçakçılık dünyasında yaşanan değişikliklerle birleşince, siyasiler ve kaçakçılar arasında kurulan ilişkilerde köklü bir dönüşüme yol açtı.

Bir yanıyla 1970'li yıllar, Türk ve yabancı kamuoyunun, siyasi üst dünya ile uyuşturucuların yeraltı dünyasını ayıran belli belirsiz sınırlar hakkında farkındalık kazanmaya başladığı bir dönemdir. Nakiye Hıncal ve Refik Can davaları, politikacıların uyuşturucu ticaretinde ne derece aktif roller oynadığı konusunda kamuoyuna bir fikir verirken, 1980 askerî darbesinin hemen öncesinde ve sonrasında patlak veren bir dizi skandal, uyuşturucu kaçakçılarının Türkiye'nin nüfuzlu radikal sağ kanat ile paylaştığı bağlara ışık tutmuştu. Öte yandan, yine bu dönemde, yeraltı dünyası ile Türkiye'nin güçlü Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT) arasında oluşmaya başlayan ilişkinin de ilk aşamalarına şahit oluyoruz. Soğuk Savaş'ın son dönem politikalarından doğan bu ittifak bütünüyle yeni değildi. Görünüşe göre MİT, çetecileri muhbir ve suikastçı olarak kullanma stratejisini Osmanlı'nın Teşkilat-ı Mahsusa'sından almıştı. Kendilerinden önceki Jön Türk döneminin çetecileri gibi, 1970'ler ve sonrasında çetecileri de güçlü ve paranoyak bir hükümet sisteminin, devleti ne pahasına olursa olsun korumaya adanmış bir aracı haline gelmişti.

Yeni Babalar: Şiddet, Gizli Siyaset ve "Türk Mafyası"nın Doğuşu

10 Şubat 1969'da Amerika'nın Altıncı Filosu Boğaziçi'ne girdi ve Dolmabahçe Sarayı karşısına demirledi. Vietnam Savaşı'nın yoğunluğu, sol kanadın üniversite kampüsleri ve

toplumun diğer kesimlerinde artan varlığı bağlamında değerlendirildiğinde filonun gelişinin şehirde bir öfke dalgası yarattığı söylenebilir. 16 Şubat Pazar günü, 30.000 kişilik bir kalabalık, İstanbul'un ana caddelerinden biri olan Taksim Meydanı'na yürüdü. Kalabalığın çoğunluğunu, Amerikan emperyalizmini ve Vietnam Savaşı'nı kınayan pankartlar taşıyan öğrenciler oluşturmuyordu. Meydanın diğer ucunda da ayrı, daha küçük bir kalabalık oluşmuştu. Gösteriye karşı olan bu grup, yürüyüşçülerin muhtemel komünist eğilimlerine öfkelenerek ellerinde sopalar, bıçaklar ve tuğlalarla bekliyordu. Protestocu öğrencilerin "bağımsız Türkiye" sloganlarına kızan küçük grup, buna karşılık "Türkiye Müslümandır" naraları atmaya başladı. Göstericileri takip eden çevik kuvvet polisi sonunda büyük grubun üzerine yürüdü. Karşı göstericiler de saldırıya katıldı ve olay sonucu iki kişi öldü, yüzden fazla kişi yaralandı. Şiddet sona erdikten sonra en az kırk iki solcu öğrenci gözaltına alındı. Gazeteler ertesi gün olayı "Kanlı Pazar" olarak yazdı.¹¹⁵

İstanbul Amerikan Konsolosluğu'ndan bir yetkili, iki yıl sonra Şubat 1969 gösterileri üzerine düşünürken, Kanlı Pazar'ın Türkiye'deki toplum yaşamında ve siyasette köklü bir değişikliğe işaret ettiğini belirtiyordu. Şiddet o zamandan beri ülke genelinde "kanser gibi" yayılmış ve devletin siyasi yapısını tehdit eder olmuştu. Üniversite öğrencilerinin, bu şiddet dalgasının ön saflarında olduğu görülüyordu. Üniversite kampüslerindeki militan sol grupların sayısı çoğaldı ve bu gruplar içinde, Türkiye'nin doğusunda ve batısında bulunan zengin, şehirli ve tanınmış Kürt ailelerin çocukları da bulunuyordu.¹¹⁶

¹¹⁵ Ahmad, "The Special Relationship: The Committee of Union and Progress and the Ottoman Jewish Political Elite, 1908–1918," 381.

¹¹⁶ ABD İstanbul Başkonsolosundan ABD Dışişleri Bakanlığına, 30 Nisan 1970, Nümerik Dosyalar, 1970–73, RG 59, NAB. Ayrıca bu raporda, ABD Dışişleri Bakanlığı militan gruplara katılmak için gelenlerin İstanbul'un entelektüel elitlerinin, görece alt kademe devlet görevlilerinin, Kürt ağalarının, Çukurova'nın türedi zenginlerinin, Laz çay çiftliği sahiplerinin ve Egeli pamuk çiftçisi ailelerin çocukları olduğunu öne sürüyor.

Çoğunlukla düşük gelirli ve taşra kökenli gençlerden oluşan sağcı grupların sayısı da Kanlı Pazar'dan sonraki yıllarda çoğaldı. Sol ve sağ kanat gruplarının gücünü, canlılığını ve ölümcül potansiyelini, öğrencilerden daha güçlü olan politik etkenler desteklemekteydi. Adalet Partisi'nin muhafazakâr unsurları (özellikle küçük işletmelerle ve ülkenin dini kurumlarıyla bağlantılı olanlar) ve yeni kurulan Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) içindeki destekçiler, sağcı sokak çetelerinin artan gücüne finansal ve siyasi destek sağladı. ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, 1960 darbesinin liderlerinden biri ve MHP'nin kurucusu olan Alparslan Türkeş'in, genç erkekleri eğitmek için kullanılan "komando kampları"nı oluşturmada etkili olduğunu kaydeder (daha sonraları bu gençler, rapor yazarının ifadesiyle, sağ kanadın "hücum birlikleri" haline gelmişti). ABD Dışişleri Bakanlığı kaynakları, Devrimci Gençlik (daha yaygın adıyla *Dev Genç*) gibi giderek daha da güçlenen solcu öğrenci gruplarının arkasındaki şahıslar veya partiler konusunda bu kadar net değildir. Genç solcuların Doğu Bloku ve Arap gerillalarından maddi destek ve eğitim aldığına dair söylentiler olsa da Amerikan kaynakları bu iddiaları "abartılı" bulur. Bununla birlikte sol kanadın daha militan liderlerinden bazılarının Suriye'deki "fedailerden" eğitim aldığı bir gerçektir.¹¹⁷

1969 ile 1980 yılları arasında sol ve sağ kanattan militan grupların işlediği şiddet suçları ve saldırılar binlerce insanın hayatına mal olurken binlerce kişi de yaralandı. Bu mücadelenin ilk yıllarında genellikle Dev Genç gibi solcu grupların adı çıksa da 1980 askeri darbesi öncesinde sağ kanadın aşırı milliyetçilerinin sokaklarda dengeyi sağladığı kesindir. Alparslan Türkeş'in *Bozkurtlar*'ı 1969'daki mütevazı kökenlerinden, on yılın en azılı ve hiddet dolu grubu sayılacak kadar serpilip gelişti. *Bozkurtlar*'ın yükselişini tanımlayan bu militanlık ve

¹¹⁷ABD İstanbul Başkonsolosluğundan ABD Dışişleri Bakanlığına, 30 Nisan 1970, Nümerik Dosyaları, 1970-73, RG 59, NAB.

aşırılık, kendini en acımasız sıfatlarla Aralık 1977’de Maraş’ta aşırı milliyetçilerin Alevilere (genellikle solcu, laik partilerle ilişkilendirilen, Sünni olmayan dini grup) ait evlere ve iş yerlerine saldırmasıyla gösterdi. Bu olayda belki yüzlerce kişi öldürüldü ve yaralandı.¹¹⁸

Ayrıca yine bu dönemde diplomatlar ve güvenlik yetkilileri ilk kez siyasi şiddetin bir kaynağı olarak uluslararası terör tehdidi ile yüzleştiler. Ocak 1973’te, bir tetikçi, Los Angeles’taki bir banliyö otelinde kalan Türk bir konsolosu ve yardımcısını öldürdü. Saldırgan Gourgan Yanikian, suçu işlemeyen önce yerel bir Ermeni gazetesine bir mektup göndererek bu iki Türk diplomatının öldürülmesinin Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ermeni nüfusu üzerindeki soykırım politikasına karşı bir “savaş çağrısı” olduğunu ilan etmişti.¹¹⁹ Yanikian’ın savaş tehditleri, iki yıl sonra Ermenistan’ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu’nun kurulmasıyla tekrar yankılandı. Bilinen adıyla ASALA, Lübnan ve Fransa’daki üslerinden Türkiye’nin diplomatik temsilciliklerine karşı başlattığı kanlı savaşta Avusturya, Yunanistan, İspanya, İsviçre ve Fransa’da çok sayıda temsilciyi öldürdü. ASALA, kırk iki Türk diplomatının öldürülmesinin yanı sıra başka 110 olayın daha sorumluluğunu üstlendi. Bunlara Ankara’nın uluslararası havaalanına yapılan pişkin saldırı da dahildir.¹²⁰ ASALA’nın şiddet dolu kampanyası, bu on yıllık dönemde solcu veya sağcı grupların ortaya koyduğu varoluşsal tehdide benzemese de başkentte devletin varlığının sorgulanmaya başlandığına dair korkuları besledi. DEA’nın bakış açısından, Ankara’nın terörist eylemlerine karşı artan hassasiyeti, ABD ve Türkiye arasındaki onlarca yıllık uyuşturucu karşıtı iş birliğini bal-

¹¹⁸Bkz. Elise Massicard, *The Alevis in Turkey: Identity and Managing Territorial Diversity* (New York: Routledge, 2013), 30–32.

¹¹⁹“Two Turkish L.A. Consulate Officials Slain,” *Los Angeles Times* 28 Ocak 1973; Richard West, “Armenian Held in 2 Slayings Urged War on Turk Envoys,” *Los Angeles Times* 30 Ocak 1973.

¹²⁰Andrew Mango, *Turkey and the War on Terror* (New York: Routledge, 2005), 11–12.

taladı. Örneğin, Türkiye'ye atanan çoğu DEA ajanının Doğu Anadolu'ya (uyuşturucu kaçakçılarının ham afyonu eroin haline getirmek için büyük laboratuvarlar kurdukları düşünüldüğü yer) girmesi yasaklandı.¹²¹ Özelde DEA, Ankara'nın "halihazırda terörist faaliyetler için gösterdiği çabayı uyuşturucuyla mücadele alanında da göstermesi gerektiğini" öne sürüyordu.¹²²

Taraflar arası ve toplum içi şiddetin böyle yoğun yaşandığı bir dönemde Türk gazeteleri, uyuşturucu ticaretiyle uğraşan seçilmiş makam sahiplerine hiç olmadığı kadar çok dikkat çekiyordu. En ünlü vaka, Mart 1972'nin başlarında Fransız gümrük yetkililerinin, İtalya'dan gelen bir Türk aracını durdurup araması sonucunda yaşandı. Araçta yapılan detaylı aramada 146 kilo morfin bulundu. Tutuklanan yolculardan biri, MHP'nin Niğde Senatörü Kudret Bayhan'dı. MHP'nin bir parti olarak (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) oluşumunda dikkate değer bir rol oynamış olan Bayhan, üç uyuşturucu kaçakçısı, Mehmet Çelik, Nuri Bostan ve Haydar Binicioğlu (ki kendisi de 1969'a kadar TBMM'de görev yapmıştı) adına hareket etmekle suçlandı.¹²³ Fransa'da tutuklanmasının ardından ülkeye dönen Bayhan (ve şoförü), burada on beş yıl hapis cezasına çarptırıldı.¹²⁴ Cengiz Erdinç, bu döneme ilişkin araştırmasında Bayhan'ın, seçimle başa geldikten sonra Avrupa'daki yasa dışı piyasalara morfin taşınmasında "opera-

¹²¹"Turkey [DEA memo?]," 1980, Başsavcı Epstein'in Konu Dosyaları, Güneybatı Asya Eroin Dosyaları, RG 60, NAB.

¹²²"Turkey [DEA memo?]," 1980, Başsavcı Epstein'in Konu Dosyaları, Güneybatı Asya Eroin Dosyası, RG 60, NAB. 1980 darbesinden önceki yıllarda Türkiye'deki parti siyaseti ve şiddetine ilişkin daha detaylı bir inceleme için bkz. Hamit Bozarslan, *Violence in the Middle East: From Political Struggle to Self-Sacrifice* (Princeton, NJ: Markus Weiner Publishers, 2004), 66-77.

¹²³"Fevzioğlu ve Erim Vekili Oldu," *Milliyet* 22 Ekim 1965; "Kaçakçıların İstanbul Kolu Ele Geçti," *Milliyet* 15 Mart 1972; "Bostan ve Çelik 20'şer Yıl Hapse Mahkûm Edildi," *Milliyet* 27 Kasım 1974. Bostan ve Çelik uzun süreli hapis cezalarına mahkûm edildi, ancak nihayetinde İstanbul'da bir mahkeme Binicioğlu'nu tüm suçlardan beraat ettirdi.

¹²⁴"Kudret Bayhan Bu Sabah Yargılanıyor," *Milliyet* 20 Şubat 1973; "Senatör Kudret.Bayhan 15 Yıla Mahkûm Oldu," *Milliyet* 28 Şubat 1973.

tör” görevi gören tek kişi olmadığını, diplomatik himayeden faydalanarak Türkiye dışına uyuşturucu kaçırmaya çalışan üç başka TBMM temsilcisinin daha olduğunu belirtir.¹²⁵

Erişime açık arşiv bulguları, ABD Dışişleri Bakanlığı veya BNDD’nin, Kudret Bayhan’ın davasını nasıl değerlendirdiğine dair görüşlerini içermemektedir (ancak senatörün uyuşturucu kaynağının izini Afyonkarahisar’daki çıkış noktasına kadar takip eder.)¹²⁶ Fakat ABD Dışişleri Bakanlığı’nın gizli kayıtları, Türk basınında çok daha âz yankı uyandıran bir başka davaya dikkat çekmektedir. 1972 yazında BNDD yetkilileri, bir muhbir aracılığıyla “Özdemir” adındaki muhtemel bir uyuşturucu kaçakçısıyla iki tondan fazla afyon satın almak üzere görüşme ayarladı. İlk buluşmanın ardından, Abdullah Çilli adlı başka bir adam, BNDD muhbirine kendi malından ayrı bir ton afyon daha satmayı teklif etti. Çilli, ayrıyeten yirmi beş kilo baz morfin satma teklifinde de bulundu. Dışişleri Bakanlığı kayıtlarında, BNDD’nin alışverişi gerçekleştirip gerçekleştirmediği veya bu dava kapsamında herhangi birini yakalayıp yakalamadığı belirsizdir. Ancak bir BNDD muhbiri, Çilli’nin potansiyel müşterilerinin “Interpol” ajanları olduğundan şüphelendiğini düşünmüştü. Çilli bu şüphesini “Özdemir” ile paylaştı ve bu da iki ton afyon satışı için yapılan müzakerelerin hemen sona ermesine neden oldu. İçeriden birinin, ajanların anlaşma için yanlarında taşıdıkları “göstermelik parayı” çalmak amacıyla BNDD ajanını ve muhbiri öldürmeyi planlamış olabileceği bile düşünülüyordu. Ayrıca İbrahim Mengüllüoğlu adındaki şüpheli de alıcıların Interpol ajanı olduğundan şüphelenmişti çünkü alıcıları Gaziantep polisine açıkça ihbar ettikten sonra bile tutuklanma gerçekleşmemişti.¹²⁷

¹²⁵Erdinç, *Overdose Türkiye: Türkiye’de Eroin Kaçakçılığı, Bağımlılığı ve Politikalar*, 167–168.

¹²⁶İzmir’den Ankara’ya, 8 Ekim 1972, Ankara 7082, Nümerik Dosyalar, 1970–73, RG 59, NAB.

¹²⁷ABD Ankara Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 28 Haziran 1972,

Abdullah Çilli'nin, TBMM'nin Hatay milletvekili olarak görev yaptığını gayet iyi bilen BNDD ajanları, vekilin tutuklanmasını talep etti.¹²⁸ İlginç bir şekilde, İstanbul'daki Türk narkotik polisleri, Abdullah Pektaş da dahil olmak üzere Çilli soruşturmasına destek verdi.¹²⁹ Çilli'nin o yaz tutuklanmaması, faaliyetlerine yönelik resmî şüpheleri sonlandırmadı. Sekiz ay sonra, *Newsday*'in Türk eroin ticareti hakkında yayımladığı ifşa yazısı, BNDD'nin bulgularını okuyucularının dikkatine sundu. Malatya'daki morfin ticaretinin “en büyük patronlarından biri” olduğunu iddia eden gazete haberi karşısında Çilli, *Newsday*'ın “dayanaksız” suçlamalarına karşı kendini savunmak için “hukuki haklarını” kullanacağını açıkladı. Emniyet Genel Müdürü Orhan Erbuğ da Çilli'yi savunarak haberi yalanladı.¹³⁰

Belki de seçilmiş yetkililere karşı yapılan en çarpıcı suçlama, itibarını yitirmiş bir milletvekilinin Necmettin Erbakan'ı eroin ticaretine karışmakla itham etmesiydi. Erbakan'ın Milli Selamet Partisi üyesi olarak TBMM'ye seçilen Yiğit Kahraman, 1978 yılında Almanya'da üç buçuk kilo eroinle yakalandı. Yeniden seçilme hakkını kaybeden Kahraman, Erbakan'ın kendisiyle kişisel olarak Ankara'da buluştuğunu ve ondan uyuşturucuları Almanya'ya taşıyıp orada satmasını istediğini iddia etti. Erbakan bu suçlamayı şiddetle reddetti ve ne Türkiye'de ne de Almanya'da herhangi bir suçla itham edildi.¹³¹

Seçilmiş Türk yetkililerin eroin ticaretine karıştığına dair

Ankara 4583, Nümerik Dosyalar, 1970–73, RG 59, NAB.

¹²⁸ Abdullah Çilli, Kurtuluş Savaşı'nda çarpışmış ve 1957'den 1977'ye kadar TBMM'de milletvekilliği yapmıştı. Bu süre zarfında altı kez parti değiştirmişti. Bkz. “Hatay Eski Milletvekili Abdullah Çilli Öldü,” *Milliyet* 26 Mayıs 1991.

¹²⁹ ABD Ankara Büyükelçiliğinden Narkotik ve Tehlikeli Maddeler Bürosuna, 12 Haziran 1972, Ankara 4189, Nümerik Dosyalar, 1970–73, RG 59, NAB.

¹³⁰ “ABD'ye Sektörleri İleri Sürülen 52 Türkün Adları Açıklandı,” *Milliyet* 5 Şubat 1973; “Çilli ‘Baz Morfin Kaçakçılığı İddiası Yalandır’ Dedi,” *Milliyet* 6 Şubat 1973.

¹³¹ “Başbakanlık, MSP Eski Milletvekili Kahraman'ın Adının Uyuşturucu Madde Kaçakçılığına Karışmasını Doğruladı,” *Milliyet* 25 Mart 1979; Uğur Mumcu, *Silah Kaçakçılığı ve Terör* (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1981), 100–106.

iddialar, bu dönemdeki Türk gazetecilerin sadece küçük bir kısmını ilgilendiriyordu. Dönemin gazetelerine kısa bir bakış atıldığında bile, Türkiye’deki gazetecilerin ülkenin suç dünyasının ekonomik ve siyasi önemini anlamaya başladıkları kolayca fark edilebilir. *Baba* serisinin ilk iki filminin yayımlandığı bu dönemde Türk gazetecileri ve siyasetçileri, İstanbul ve diğer yerlerde nüfuzlu suçluları tanımlamak için “mafya” ve “baba” terimlerini kullanmaya başlamıştı.¹³² İstanbul’da bir EGM Ekip Amiri olan Engin Giray, Emniyet Genel Müdürlüğü’nden ayrılmadan önce İstanbul’da bir “mafya örgütü” olduğunu ve hem parlamento hem de EGM üzerinde etki sahibi olduğunu öne sürdü.¹³³ Ancak, çağdaş gözlemcilere göre bu mafyanın kimlerden oluştuğu, *Baba* serisinin iki filminde görüldüğü kadar net değildi.

Aslında basının Türkiye’de var olduğu iddia edilen mafyaya ilgisi, İstanbul’daki yeni nesil *kabadayı* reislerinin faaliyetlerinin basında titiz ve çarpıcı bir şekilde ele alınmasıyla ortaya çıktı. Bu eski suç geleneğine duyulan yeni ilgi, özellikle Dünder Kılıç’ın şiddet olayları ve sık sık gözaltına alınmasıyla daha da harlandı. Kılıç, 1935 yılında Trabzon dışındaki bir köyde doğmuştu. Kendilerinden önceki pek çok “Laz” aile gibi onun ailesi de Türkiye’nin kuzeydoğu sahillerini terk edip Ankara’ya taşınmıştı. Dünder, suç dünyasına ilk kez Ankara’da, ufak çaplı bir kabadayı olarak girdi. Genç bir adamken, Kürt Cemali adında ünlü bir Kürt *kabadayısını* öldürmekle itham edildi ancak bu suçlamayı uzun süre reddetti.¹³⁴ Cemali’nin akrabalarının ve diğer Kürt kabadayılarının öfkesiyle karşı karşıya kalan Kılıç, İstanbul’a taşındı ve Beyoğlu’nda bir kumarhane açtı. 1960’ların ortalarında şehre yeni yerleşmiş-

¹³²Bovenkerk ve Yeşilgöz, *The Turkish Mafia: A History of the Heroin Godfathers*, 102. Her iki yazar da baba teriminin Türkiye’de ilk kez *Baba* filminin etkisiyle ortaya çıktığını öne sürüyor.

¹³³“İstifa Eden Ekipler Amiri ‘İstanbulda Mafia Var’ Dedi,” *Milliyet* 6 Haziran 1973. İlginç bir şekilde, Giray’ın gençken Dünder Kılıç ile dostluk kurduğu söyleniyor. Bkz. Yurdakul, *Abi: Kabadayılar-Mafya Derin Devlet İlişkisi*, 134.

¹³⁴Yurdakul, *Abi: Kabadayılar-Mafya Derin Devlet İlişkisi*, 84.

ken, İstanbul'da daha uzun süredir bulunan *kabadayı* İdris Özbir ile arasında ömür boyu sürecek bir dostluk başladı. Daha bilindik adıyla *Kürt* İdris, Ankara'da bir başka Kürt'ü öldürdüğü iddiasına rağmen Kılıç'ın kumar ticaretindeki ilk ortağı oldu.¹³⁵ İşe bu mütevazı temelden yola çıkan Dünder Kılıç, İstanbul'un kumarhane ve kumar dünyasının önde gelen demirbaşlarından oldu. Özellikle de kişisel anlaşmazlıklardan doğan çatışmalardan sonra sık sık polisle karşı karşıya gelmesi, onu basında popüler bir ilgi nesnesi haline getirdi.¹³⁶

Kendinden önceki çetecilerin aksine Kılıç, basının ilgisinden çekinmiyordu.¹³⁷ 1999'daki ölümüne kadar gazetecilerle konuşma veya televizyona çıkma fırsatlarını hiç kaçırmadı. İstanbul kabadayı yaşamı hakkında basına yaptığı açıklamalar, içeriden birinin şehrin suç dünyasının iç dinamikleri hakkında verdiği az sayıdaki ifadeden biridir. Kılıç, örneğin şehirde etkin olan güçlü Laz ve Kürt suç patronları arasında çok az etnik düşmanlık olduğunu öne sürmüştü (ki bu, İdris Özbir ile olan ortaklığıyla da doğrulanan bir olgudur).¹³⁸ Birçok kez gözaltına alınmasına rağmen, yerel polis ve siyasetçilerle güçlü ilişkilere sahip olduğunu iddia etti. Kılıç, o dönemin ateşli siyasetine dahil olmaktan da kaçınmıyordu. Hapishanedeyken, Türkiye'nin radikal solundan genç devrimcilerle dostluk kurdu ve *Cumhuriyet* gazetesinin bir dönem sözünü sakınmayan yayıncısı İlhan Selçuk ile dostane ilişkilerini sürdürdü.¹³⁹

Ancak Dünder Kılıç'ın cana yakın doğası, onu uyuşturucu veya silah kaçakçılığına kişisel olarak karışmaktan alıkoyma-

¹³⁵Yurdakul, *Abi: Kabadayılar-Mafya Derin Devlet İlişkisi*, 94.

¹³⁶Kılıç ile ilgili belki de en ünlü olaylardan biri 1969'da İstanbul'daki Hilton Otel'de kendisine oda verilmediği için bir kişiyi vurmaya kalkıştığı olaydı. Bkz. "Hilton'da Oda Verilmeyince Tabanca Çekti," *Milliyet* 11 Nisan 1969.

¹³⁷Kılıç medyayı benimseyen muhtemelen ilk suç dünyası aktörüydü. Sonraları Sedat Peker ve Abdullah Çakıcı gibi diğer ünlü çeteciler de gazete ve televizyon haberlerine benzer bir ilgi gösterdiler.

¹³⁸Yurdakul, *Abi: Kabadayılar-Mafya Derin Devlet İlişkisi*, 97.

¹³⁹Sefa Kaplan, "Solcu Yazar Solcu Baba'yı Yazdı," *Hürriyet* 21 Temmuz 2001.

mişti.¹⁴⁰ 1980'deki askeri darbenin ardından İstanbul'daki yetkililer, onu ve yetmiş beş başka şüpheliyi silah kaçakçılığı suçuyla tutukladı.¹⁴¹ Ardından çıkan uyuşturucu kaçakçılığı suçlamaları nedeniyle hapisshanedeki cezası, 1985 yılında tüm suçlardan beraat etmesine kadar uzadı.¹⁴² Kaçakçılık ticaretine karışmadığını iddia eden Kılıç sonraları solcu bağlantıları nedeniyle Devlet Güvenlik Teşkilatı ve Milli İstihbarat Teşkilatı'ndaki iki üst düzey güvenlik yetkilisi tarafından hedef alındığını öne sürdü.¹⁴³

1980'de EGM tarafından gerçekleştirilen baskın, Kılıç'a yakın diğer büyük İstanbul *kabadayılarına* yöneltilen kaçakçılık suçlamalarını da su üstüne çıkardı. EGM yetkilileri, "Babalar Operasyonu" adını verdikleri operasyonda Kürt İdris'i de silah kaçakçılığı suçuyla tutukladı. Kılıç'ın aksine, İdris'in kaçakçılık sabıkası ve geçmişi vardı. Bir iddiaya göre, İstanbul Beyoğlu'nda bir grup kaçakçı ile ortaklık kurarak sigara ve elektronik cihazları yasa dışı ithal etmişti.¹⁴⁴ Türkiye'deki askeri yetkililer tarafından gözaltına alınmasından sadece birkaç gün sonra Özbir, Batı Almanya'da ele geçirilen 50 kilo afyon sakızı ve 2.400 kilo kenevir hakkında sorgulanmak üzere Ekim 1980'de, bir Alman mahkemesi tarafından aranmaya başladı.¹⁴⁵ Elazığ'da polise eroin satmaya çalışırken

¹⁴⁰Uyuşturucu veya silah ticareti faaliyetlerine ilişkin pek konuşmasa da bir röportajında sigara, kahve ve saat kaçakçılığına katıldığını itiraf etmiştir. Ortakları arasında Abuzer Uğurlu'nun yakın iş arkadaşı Bekir Çelenk de bulunuyordu. Bkz. Yurdakul, *Abi: Kabadayılar-Mafya Derin Devlet İlişkisi*, 269.

¹⁴¹"Silah Kaçakçılığıyla İlgili 76 Kişi Gözaltında," *Milliyet* 11 Ekim 1980.

¹⁴²"Dündar Kılıç Gözaltına Alında," *Milliyet* 1 Ocak 1982; "Biz Çirikin Polisi Böcek Gibi Ezeceğiz," *Milliyet* 20 Şubat 1985.

¹⁴³"Dündar Kılıç'tan Suçlama," *Milliyet* 20 Mart 1988. Dündar Kılıç, tutuklanmasından ve sonra hapisshaneyken gördüğü işkencelerinden Milli İstihbarat Teşkilatı'nın kaçakçılık şube başkanı Mehmet Eymür'ü, ve Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık şube başkanı Atilla Aytek'i sorumlu tuttu. Daha sonra verdiği bir röportajda, Atilla Aytek'i "devlete ihanet eden" bir "Kerkük Ermenisi" olmakla suçladı.

¹⁴⁴"Nam-ı Diğer 'Kürt İdris'", *Milliyet* 8 Eylül 1983.

¹⁴⁵"Bir Alman Mahkemesi İdris Özbir ile Abuzer Uğurlu İçin Tutuklama Kararı Aldı," *Milliyet* 29 Ekim 1980.

tutuklanan kayınbiraderi Maruf Eftim Veriopolos ile beraber tekrar hapse giren İdris'in hakkındaki uyuşturucu kaçakçılığı suçlamaları bir sonraki yıla kadar uzadı.¹⁴⁶

Dündar Kılıç ile yakından ilişkilendirilen ikinci bir kişi de basın ve darbe sonrası askeri hükümetin dikkatini çeken eniştesi İsmail Hacısüleymanoğlu (diğer adıyla Oflu İsmail) idi. İsmail'in erken suç geçmişi, Dündar Kılıç ve Kürt İdris gibilerinden biraz farklıydı. Uyuşturucu veya silah ticaretine dahil olmadan önce, 1959'da 16 yaşındayken Şişli, Cihangir ve Nişantaşı gibi orta sınıf mahallelerinde hırsızlık için bir dizi daireye girmekten gözaltına alınmıştı.¹⁴⁷ Sekiz yıl sonra, Cihangir'deki bir genelevde iki kişiyi vurduğu için hapse girmişti.¹⁴⁸ 1979'da ünlü bir kumarhane sahibini vurmakla itham edilmesinin ardından Türkiye'yi terk etti.¹⁴⁹ 1980'de yetkililer, Bulgaristan'da silah kaçakçılığıyla ilişkilendirilen Türk çetecilerinin Oflu İsmail'i sakladığından şüphelendi.¹⁵⁰ İsmail, Bulgaristan'dan sonra Macaristan ve Hollanda'ya geçmiş ve bu süre zarfında daha çok silah ve uyuşturucu ticaretiyle meşgul olmuştu. 1987'ye kadar kaçak yaşamış ve sonunda Amsterdam'da gözaltına alındığında Hollanda ve İtalya'da İran eroininin toptancısı ve silah tüccarı olarak çoktan üne kavuşmuştu.¹⁵¹ Daha sonraları bir kaçakçı, İsmail'in 1980'lerin büyük bir bölümü boyunca Hollanda'ya giren tüm eroini kontrol ettiğini iddia etti.¹⁵²

¹⁴⁶“Eroin Kaçakçılığına Adı Karışan Kürt İdris Gözaltına Alında,” *Milliyet* 31 Aralık 1981.

¹⁴⁷“50 Bin Liralık Eşya Çalan Üç Hırsız Yakalandı,” *Milliyet* 8 Nisan 1959.

¹⁴⁸“Randevuevi Cinayeti İçin 2 Kişi Yakalandı,” *Milliyet* 1 Mayıs 1967. Başka bir iddiaya göre, ona haraç vermeyen başka bir geneleve saldırdıktan sonra gözaltına alınmıştı. Bkz. “9 Kara Prens,” *Milliyet* 2 Eylül 1988.

¹⁴⁹“Gazinocular Çatıştı: Şişli'de bir Gazino Sahibi ile Garsonu Tabancayla Öldürüldü,” *Milliyet*, 1 Nisan 1979.

¹⁵⁰“Şehremini'de Bir Kuyumcuyu Soyan 3 Kişi Altınlarla Birlikte Yakalandı,” *Milliyet* 8 Kasım 1980.

¹⁵¹“Oflu İsmail Hollanda'da Yakalandı,” *Milliyet* 24 Şubat 1987; “Oflu İsmail'i Türk Polisi Sorgulayacak,” *Milliyet* 1 Mart 1987.

¹⁵²Yalçın, *Behçet Cantürk'ün Anıları*, 118.

Oflu İsmail, Dünder Kılıç ve Kürt İdris'e yöneltilen uyuşturucu ticareti suçlamaları, 1970'lerde Türk kaçakçılar tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin sadece bir kısmını temsil ediyor. Dahası ister suçlu ister suçsuz olsunlar, İdris ve Kılıç gibi ünlü *kabadayılar* muhtemelen o dönemin eroin ticaretindeki büyük isimlerin sadece ikisiydi. Yeni nesil profesyonel kaçakçılar arasında da eşit derecede büyük isimler bulunuyordu. Bu yeni çeteciler arasında, basın ve polisin dikkatini en çok çeken Malatyalı bir aileydi.

Bu Kürt kökenli suç ailesinin kurucusu ve reisi Hüseyin Uğurlu, Türk yetkililerinin dikkatini ilk kez 1967 yılında çekti. Pötürge adlı küçük bir ilçede doğan Hüseyin, kariyerine Türkiye Ticaret Bakanlığı'nda düşük rütbeli bir memur olarak başladı.¹⁵³ İlk kez Malatya'daki tavuk çiftliğinde gizlediği kaçak on üç ton kahve, polis tarafından bulununca gözaltına alındı.¹⁵⁴ 1973 yılında, toplam yirmi altı şüpheli silah kaçakçısının yakalanmasını içeren geniş kapsamlı bir polis operasyonunda tekrar gözaltına alındı.¹⁵⁵ Hüseyin, sabıkasına rağmen 1970'lerde Adalet Partisi üyesi olarak Malatya valiliği ve Emniyet Genel Müdürü olarak görev yapmış olan Rafet Küçüktiryaki ile yakın bir ilişki kurdu.¹⁵⁶ Uğurlu ailesinin reisi, önceki büyük kaçakçılar gibi, memleketi Malatya'da tanınmış bir hayırseverdi ve doğduğu ilçe Pötürge'de bir cami ve İngilizce öğreten bir okul inşa ettirmişti.¹⁵⁷

1973 yılında Hüseyin ile birlikte gözaltına alınanlardan üçü, oğulları Abuzer, Mustafa ve Sabri'ydi. Bu üçünden Abuzer'in, yakalandığı dönemde kendi başına oldukça başarılı bir silah kaçakçısı olduğu görülüyordu. Ünlü gazeteci Uğur

¹⁵³Uğur Mumcu, *Papa, Mafya, Ağca* (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1984), 371.

¹⁵⁴"Tavuk Çiftliğinden Kaçak Kahve Çıktı," *Milliyet* 22 Ekim 1967.

¹⁵⁵"Silah Kaçakçılarının Yargılaması Başladı, 22 Eylül 1973 .

¹⁵⁶Mumcu, *Papa, Mafya, Ağca*, 124; AP Hükümetinin Yeni Müdürleri Belli Oldu, 3 Aralık 1979. Küçüktiryaki, Uğurlu ailesi ile olan bağlantıları ortaya çıktıktan sonra Adalet Partisi yönetimindeki makamını kaybetti. Bkz. "Genel Müdürü 'Bu Bir Bayrak Yarışydı, Benimki Kısa Sürdü' Dedi," *Milliyet* 23 Mart 1980.

¹⁵⁷Mumcu, *Papa, Mafya, Ağca*, 128.

Mumcu tarafından ortaya çıkarılan gizli polis kayıtlarına göre Abuzer, 1968 ile 1973 yılları arasında binlerce tabanca ve büyük miktarda mühimmat kaçakçılığına karışmıştı.¹⁵⁸ Operasyonlarını 1971 yılında Almanya'ya kadar genişletmişti.¹⁵⁹ Aile dışındaki bireylerle nadiren doğrudan iş yapan Abuzer'in, uzun eroin kaçakçılığı geçmişine sahip kaçakçılık örgütleri ile yakın bağları olan kişilerle çalıştığı görülmüyordu. Uzun yıllardır kaçakçılık yapan ortaklarından Zihni İpek, silah ticaretinde çoğu zaman Ali Bezal ve Fahrettin Soysal gibi Türkiye'nin en kötü şöhretli afyon kaçakçıları ile iş birliği yapıyordu.¹⁶⁰

Uğurlu ailesi de Bezal ve Soysal aileleri gibi ünlü eroin kaçakçılarıyla benzer yollardan geçmiş olabilir ancak Hüseyin ve oğullarının uyuşturucu kaçakçılığına ne zaman başladığı net değil. 1980 yılında Almanya'daki uyuşturucu kaçakçılığı suçlamalarından ötürü İdris Özbir ile birlikte aranan Abuzer Uğurlu, muhtemelen ailedeki ilk narkotik şüphelisiydi.¹⁶¹ Ailenin eroin ticaretine girdiği yıl ne olursa olsun, menfaat alanlarını kolaylaştırmak ve genişletmek için Bulgaristan'daki bağlantılara ağırlık verdikleri kesindir. 1973 yılında *Cumhuriyet*'in silah kaçakçılığı suçlamalarıyla gözaltına alınmasını konu alan haberinde, Abuzer'in o dönemde çoktan Bulgar vatandaşı olduğu belirtilmektedir.¹⁶² Abuzer, daha sonra bir Türk mahkemesinde verdiği ifadede, ilk kez 1969 yılında Bulgaristan'ın resmî ithalat-ihracat şirketi Kintex ile çalışmaya başladığını kabul etti. Daha sonraları İtalya'daki mahkeme ifadesi ve DEA istihbaratı da Uğurlu'nun uyuşturucu ticaretine 1975 yılında Sofya'daki üssünden "milyarlarca dolarlık"

¹⁵⁸ Mumcu, *Silah Kaçakçılığı*, 56–61.

¹⁵⁹ Ferhat Ünlü, *Susurluk Gümrüğü: Kaçakçılık—Çete—Devlet* (İstanbul: Birey, 2000), 83.

¹⁶⁰ Ünlü, *Susurluk Gümrüğü: Kaçakçılık—Çete—Devlet*, 83.

¹⁶¹ "Bir Alman Mahkemesi İdris Özbir İle Abuzer Uğurlu İçin Tutuklama Kararı Aldı," *Milliyet* 29 Ekim 1980.

¹⁶² "8 Yılda Yurda 60 Milyonluk Kaçak Silah ve Mermi Soka 27 Sanık İçin 7-313 Yıl Hapis Cezası İstendi," *Cumhuriyet* 22 Eylül 1973.

bir kaçakçılık teşkilatı kurduktan sonra girdiğini doğruladı.¹⁶³ Avrupa eroin pazarı üzerindeki etkisi büyük ölçüde Sicilya’nın Cosa Nostra yeraltı dünyası üyeleriyle kurduğu bağlantılara dayanıyordu. 1975 yılında, Abuzer’in çıkarlarını temsil eden kişiler, Sicilya mafyasını temsil eden kişilerle buluştu ve Avrupa pazarını aralarında paylaşmaya karar verdiler. İddiaya göre Uğurlu kendi payına düşenlerle Hollanda ve Batı Almanya’da (Marsilya’dan gelen kimyagerler tarafından işletilen) eroin arıtma laboratuvarları kurdu ve Cosa Nostra mafyası ile ortaklaşa dağıtım şebekeleri düzenledi.¹⁶⁴

1970’li ve 1980’li yıllardaki soruşturmalara göre, Abuzer Uğurlu’nun Avrupa eroin ticareti içindeki yükselişi, sadece kriminal zekasının veya saf siyasi yolsuzlukların bir ürünü değildi. 1970’lerin başlarında Amerikalı ve Türk yetkililer, Uğurlu gibi kaçakçıların Bulgar hükümetinden resmî koruma aldığından haberdardı. Türkiye’deki eroin ticaretini araştıran *Newsday* muhabirleri Kintex’in silah ve uyuşturucu ticaretinde oynadığı rol hakkında Galip Labernas ile röportaj yaptılar. Labernas, sadece Bulgar hükümetinin Türk morfin kaçakçılarına “tam yetki” verdiğini, ancak kendisinin konu hakkında “fazla ayrıntılı” olmadığını belirtti.¹⁶⁵ Görünüşe göre *Newsday* serisinin editörü Robert Greene, Ekim 1972’de bu açıklamaları Dışişleri Bakanlığı’na bildirdi ve bu da BNDD Bulgaristan’da gözaltına bulunan şüphelileri sorgulamak için resmî talepte bulunmasıyla sonuçlandı.¹⁶⁶ İronik bir şekilde, Bulgar hükümeti ile Türk silah ve uyuşturucu kaçakçıları arasındaki bağlantılar 1981 yılına kadar basında tekrar gündeme gelmedi. Kintex’in Uğurlu ailesine verdiği desteğin ayrıntıları

¹⁶³Claire Sterling, *Octopus* (New York: Touchstone Books, 1990), 160.

¹⁶⁴Sterling, *Octopus*, 165–166.

¹⁶⁵*Newsday*, *The Heroin Trail*, 51.

¹⁶⁶ABD Paris Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına, 10 Ekim 1972, Paris 19138, Nümerik Dosyalar, 1970–73, RG 59, NAB; ABD Ankara Büyükelçiliğinden ABD Sofya Büyükelçiliğine, 3 Ekim 1972, Ankara 7039, Nümerik Dosyalar, 1970–73, RG 59, NAB.

ortaya çıktığında, bu ilişkinin koşulları ve etkileri daha da karmaşık, tuhaf ve derin bir hal aldı.

13 Mayıs 1981'de Mehmet Ali Ağca, Papa II. Jean Paul'un St. Peter Meydanı'ndaki araç konvoyuna ateş açtı. Papayı ağır bir şekilde yaraladıktan sonra Ağca, görgü tanıkları ve güvenlik görevlileri tarafından yakalanıp yere yatırıldı. Başarısız suikastçı mahkemeye çıkarıldığında, garip ve şok edici bir dizi hikâye anlattı. Ağca İsa Mesih olduğunu iddia etmesinin yanı sıra Bulgar yetkililerinin papayı öldürme komplosundan haberdar olduğunu öne sürdü. Bu ifadeleri değerlendirmeye alan Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gazeteciler, bunun Polonya'nın Dayanışma hareketini hedef alan daha büyük bir Sovyet komplosunun bir parçası olduğunu öne sürdü. Ancak dava tamamlanıp da sular durulduğunda, Sovyet-Bulgar komplosuyla ilgili resmî şüpheler yerini, Türkiye ve Bulgaristan devlet istihbarat servisleri ile radikal sağ eğilimli Türk uyuşturucu kaçakçıları arasındaki daha karmaşık bir hikâyeye bıraktı.

Mehmet Ali Ağca, Papa II. John Paul'ü öldürmeye teşebbüs etmeden önce Alparslan Türkeş'in Bozkurtlar grubunun yaman bir üyesi olarak ün kazanmıştı. 1978 yılında İstanbul Üniversitesi'nde öğrenciyken, ideal bir Bozkurt militanı olarak ünlenmişti.¹⁶⁷ 1979 yılının temmuz ayında yetkililer tarafından Milliyet gazetesinin dobra editörü Abdi İpekçi'yi öldürmekle itham edildi.¹⁶⁸ Ağca suçlamayı reddetti ve Türk mahkemesi önünde kendisinin ve Bozkurtlar veya Milliyetçi Hareket Partisi'ndeki yoldaşlarının bu davada günah keçisi ilan edildiğini öne sürdü. Kısa bir süre hapis yattıktan sonra Bozkurtlar onu hapishaneden ve ülkeden kaçırdılar. Ağca'yı hapishaneden kaçıranlar arasında, bir ihtimal İpekçi'nin öldürülmesinde de parmağı olan Abdullah Çatlı bulunuyordu.

¹⁶⁷Edward Herman ve Frank Brodhead, *The Rise and Fall of the Bulgarian Connection* (New York: Sheridan Square Publications, 1986), 51–52.

¹⁶⁸"İşte İpekçi'nin Katil Sanığı; Açıklama Bugün Yapılıyor," *Milliyet* 11 Temmuz 1979.

Çatlı, 1977 yılında Ankara'da yedi solcu öğrenciyi öldürmekle suçlanmış sağcı bir militandı.¹⁶⁹ Ağca hapisten kaçtıktan sonra ülkeyi terk eden bu iki adam Avrupa ve İran'daki diğer sağcı aktivistlerden destek ve himaye talep ettiler. Nihayetinde bu kaçakları barındıranlardan biri, Ağca gibi Malatyalı ve memleketindeki sağcı siyasetçilerle ilişkileri olan Abuzer Uğurlu'ydu.¹⁷⁰ Ağca'nın iddiasına göre Uğurlu, mahkemesi süresince kendisine Sofya'da para ve kalacak yer sağlamıştı. Bir süre sonra İtalya'ya giden Ağca burada da Papa'yı öldürmeye teşebbüs etmişti.¹⁷¹ Ağca'nın Bulgaristan'daki kaçakçılık operasyonlarında herhangi bir rol oynayıp oynamadığı konusunda görüş ayrılığı olsa da Uğurlu'ya yaptığı atıflar, Bulgaristan'ın eroin ticaretine karıştığına dair bir spekülasyon dalgası yarattı.¹⁷² 1984 yazında ABD Temsilciler Meclisi, "Bulgar-Türk Uyuşturucu Bağlantısı" konulu bir dizi oturum düzenledi. Alt komitenin oturum raporu, Uğurlu'yu çok kez "Türk mafyasının babası" olarak tanımladı. Türkiye'deki resmî bir soruşturmayı ve Amerikan basınında yer bulan çeşitli makaleleri kaynak gösteren komite, Abuzer'in Abdi İpekçi'nin öldürülmesini emrettiği ve Kintex'in, Ağca'nın Bulgaristan'a geçişine yardımcı olduğu sonucuna vardı.¹⁷³ Kongre soruşturmacılarının vardığı sonuca göre, Abuzer Uğurlu, Bulgar hükümetinin iş birliği ile, Papa II. John Paul'u öldürmeye yönelik komplonun baş aktörüydü. 1984 yılında Türkiye'de

¹⁶⁹Soner Yalçın ve Doğan Yurdakul, *Reis: Gladio'nun Türk Tetikçisi* (İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2007), 57–69.

¹⁷⁰Mumcu, *Silah Kaçakçılığı*, 50–53

¹⁷¹"Ağca Destekçilerinin İsimlerini Açıklandı," *Milliyet* 11 Temmuz 1982.

¹⁷²Herman ve Broadhead, *The Rise and Fall of the Bulgarian Connection*, 59–60. Broadhead ve Herman, Ağca'nın, Uğur Mumcu'nun *Silah Kaçakçılığı ve Terör* kitabını okuyarak Abuzer Uğurlu'nun Bulgaristan'daki faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmuş olabileceğini savunuyorlar.

¹⁷³House of Representatives [ABD Temsilciler Meclisi], *Bulgarian-Turkish Narcotics Connection: United States-Bulgarian Relations and International Drug Trafficking* (Washington DC: U.S. Government Printing Office, 1984), 47–48. Bu iki iddia, David Ignatius tarafından 1984 yılında Wall Street Journal'da yazılan bir makeden alınmıştır.

kaçakçılık ve yolsuzluk suçlamalarıyla hapis yatmış olsa da ne o ne de Bulgaristan'daki herhangi bir yetkili papayı öldürme girişiminden resmî olarak sorumlu tutuldu.¹⁷⁴

Ağca'nın Papa II. John Paul'a suikast girişiminden sonraki otuz yıl içinde, Abuzer Uğurlu'nun siyasi nüfuzu ve gizli bağlantılarına yönelik soruşturmalar daha da belirsiz, karmaşık ve doğrulanması zor bir hal aldı. Papa suikastına ilişkin soruşturmasında Uğur Mumcu, Uğurlu'nun Bulgar gizli servisi adına çalıştığını iddia etti (Kintex ile ilişkisi göz önüne alındığında bu suçlama makul görünüyordu).¹⁷⁵ 2001 yılında basında yayımlanan bir mektup, Uğurlu'nun Abdullah Çatlı ile birlikte aynı dönemde Türk istihbarat servisi tarafından istihdam edildiğini iddia ediyordu. MİT'in eski terörle mücadele daire başkanı Mehmet Eymür, Haziran 1984'te, istihbarat servisinin 1974 gibi erken bir tarihte Abuzer'i çift taraflı ajan olarak görevlendirmiş olduğunu yazdı. Dahası Eymür'e göre MİT, Uğurlu'nun Milliyetçi Hareket Partisi'ne "sızdığını", onun ve diğer sağcı veya milliyetçi (ülkücü) aktivistlerin (Çatlı ve Ağca gibi) Türkiye'nin radikal sağını kötülemek için sahte bayrak operasyonlarında görev aldıklarını biliyordu.¹⁷⁶

Abdullah Çatlı'nın Susurluk'taki ölümünü takip eden resmî soruşturmalar, Türk güvenlik yetkililerinin nasıl gizlice Türk suç dünyası içindeki sağ kanat sempatanları istihdam ettiğini tam olarak gözler önüne serdi. Çatlı'nın Türk İstihbarat Servisi'ne suikastçı olarak katılımı ancak 1983 yılında gerçekleşmişti. O zamana kadar hapis cezasından kaçmak için Avrupa'da kalıyordu (orada da sahte bir pasaportla yakalanmasına rağmen). İddiaya göre Paris'teyken, Bozkurtlar'ı ASALA ile ilişkili kişilere karşı uzun süre istihdam etmek

¹⁷⁴ "Abuzer Uğurlu 15 Yıla Mahkûm Oldu," *Milliyet* 14 Mart 1984.

¹⁷⁵ Mumcu, *Papa, Mafya, Ağca*, 75.

¹⁷⁶ "Eymür'den 'Şok' Mektup," *Milliyet* 27 Temmuz 2001; Soner Yalçın ve Doğan Yurdakul, *Bay Pipa* (İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2003), 394. Mektubun tamamı için bkz. <<http://www.atin.org/detail.asp?cmd=articledetail&articleid=349>> (erişim tarihi: 18 Aralık 2012).

isteyen MİT yetkilileriyle tanıştı. Paris ve İsviçre’de eroin kaçakçılığı suçlamalarıyla hapse girmesi, bir devlet suikastçısı olarak kariyerini sona erdirmeyi. Susurluk soruşturmasına göre Çatlı, 1990 yılında İsviçre’de hapisten kaçtıktan sonra, Ankara’daki devlet görevlileri ile iletişimde kalmaya devam etmişti. 1996 yılının Kasım ayında, Mercedes Coupé marka otomobilinin enkazından çıkarılan cesedinin üzerinde diplomatik pasaport, silahlar, para, uyuşturucular ve silah ruhsatı bulundu. Çatlı’nın üzerinde bulunan sahte pasaportlardan biri, Mehmet Ali Ağca tarafından neredeyse yirmi yıl önce kullanılan Mehmet Özbay adını taşıyordu.¹⁷⁷

Günümüzde Türkiye’de yayımlanan birçok eser, MİT gibi istihbarat kurumlarının Uğurlu ve Çatlı gibi yeraltı aktörleri ile kurduğu ilişkileri, Türkiye’nin NATO kapsamındaki “yedek” denen karşı casusluk/kontrgerilla programına katılımının bir tezahürü olarak tanımlamıştır. Gladyo kod adlı bu NATO operasyonu, ilk kez 1952 yılında Türkiye’de Türk ordusunun “Özel Harp Dairesi”nin himayesinde kurulmuştur. Gladyo’nun varlığı, ilk kez 1973 yılında Bülent Ecevit’in yönetimi sırasında Türk Genelkurmayı tarafından kendisine yazılan bir mektupla gün yüzüne çıkarılmıştır. CIA ve MİT’in yardımıyla, bir Sovyet saldırısı durumunda “isyanları, psikolojik savaşı ve gerilla saldırılarını” önceden engellemek üzere düzensiz birimler kurulmuştu.¹⁷⁸ Abuzer Uğurlu’nun 1970’lerde Gladyo operasyonlarında doğrudan bir rol oynayıp oynamadığı belli değilse de gazeteci Soner Yalçın ve Doğan Yurdakul, Gladyo ajanlarının Abdullah Çatlı’ya “bölücü” solcuları veya çeşitli NATO devletlerinde yaşayan muhalifleri bastırmak veya ortadan kaldırmak için özel görevler verdiklerini öne sürmüşlerdir. Yalçın ve Yurdakul’a göre Çatlı, 1982’de Miami’ye gittiğinde Gladyo ajanı olduğu bilinen İtalyan bir neo-Nazi ile beraberdi ve “CIA koruması altındaydı”.¹⁷⁹

¹⁷⁷Çatlı’nın yaşamının kısa bir özeti için bkz. Belma Akçura, *Derin Devlet Oldu Devlet* (İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2006), 222–224.

¹⁷⁸Özkan, *MİT’in Gizli Tarihi*, 200–205.

¹⁷⁹Soner Yalçın ve Doğan Yurdakul, *Reis: Gladio’nun Türk Tetikçisi* (İstanbul:

Soner Yalçın tarafından hazırlanan diğer araştırma raporları ise 1970'lerde gizli siyasete karışan tüm uyuşturucu kaçakçılarının, bunu Türk devletinin çıkarları doğrultusunda yapmadığını göstermektedir. Soner, 1996 yılında, muhtemelen 1970'lerin en ünlü Kürt eroin kaçakçısı olan Behçet Cantürk'ün "hatıralarını" yayımladı. Cantürk güneydoğu illerinden Diyarbakır'ın dışında, küçük bir yerleşim yeri olan Lice'de doğmuştu. Henüz genç bir adamken, o ve geniş ailesinin diğer üyeleri, civardaki rakip gruplar arasındaki siyasi anlaşmazlıklar akrabalarından birinin hayatına mal olunca, kasaba dışındaki tepelere sığınmıştı. Cantürk'ün Türkiye ile İran arasındaki karlı afyon ticaretiyle ilk kez tanışması, bu geniş aile çetesinin bir üyesiiken gerçekleşti.¹⁸⁰

Cantürk, afyon yasağı döneminde ticaretin gerilemesinin ardından Türkiye, İran ve Irak arasındaki silah ticaretine kişisel yatırımlarıyla katılarak inşaat müteahhidi olarak işlerini geliştirdi. Yerel silah kaçakçılığı sektörünün patronu olarak Karadeniz'deki silah kaçakçılarıyla iletişime geçince bu kişiler mallarını Lice'de piyasaya sürdüler. 1975'te Lice'de gerçekleşen büyük deprem sonrasında İstanbul'a taşınarak buradaki hemşerilerinin arasına yerleşti. İstanbul'da, silah ve eroin ticaretinde tanınmış bir "Laz" kaçakçı olan Avni Karadurmuş (genellikle Sarı Avni olarak bilinir) ile tanıştı. Dost olan ikili uyuşturucu ticaretinde de sıkı bir iş birliği kurdu.¹⁸¹ Uğurlu gibi, Cantürk'ün uyuşturucu ticaretindeki başarısı da kısmen, Avrupa'da bulunan Sicilyalı dağıtıcılarla kurduğu kişisel bağlara dayanıyordu.¹⁸²

Avni'nin Abuzer Uğurlu ile aynı sağcı politik çevrelerde dolaştığı (ve benzer şekilde Uğurlu'nun Kintex bağlantısıyla iş yaptığı) söylenirken, Behçet'in siyasi eğilimleri çok

Doğan Kitapçılık, 2007), 152–156.

¹⁸⁰Yalçın, *Behçet Cantürk'ün Anıları*, 22–26.

¹⁸¹Yalçın, *Behçet Cantürk'ün Anıları*, 33–46.

¹⁸²Erdinç, *Overdose Türkiye: Türkiye'de Eroin Kaçakçılığı, Bağımlılığı ve Politikalar*, 224.

daha militanlık düzeyinde solcuydu.¹⁸³ Genç bir adamken, Kürt bağımsızlığını destekleyen solcu Devrimci Demokratik Kültür Derneği'ne (DDKD) katılmıştı.¹⁸⁴ Cantürk 1970'lerde siyasi eylemlere doğrudan katılmamış olsa da Türk devletin çıkarlarına ve amaçlarına zıt olan şiddet eylemleriyle özdeşleşmiş durumdaydı. 1983'te, İstanbul'daki Kapalı Çarşı'nın bombalanma eylemine yardım etti; bu saldırı daha sonraları ASALA'ya atfedilecekti. 1986'da Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) yerel güvenlik güçlerine karşı başlattığı kanlı ayaklanma sırasında Türk yetkilileri, Cantürk'ü uyuşturucu ticaretinden elde edilen parayla gerillalara destek sağlamakla itham etti. PKK ile ilişkili olduğu, 1992'de iddiaya göre altı ton kenevirin Pakistan üzerinden Türkiye'ye kaçırılmasına yardım ettiği sırada gün yüzüne çıktı. Yetkililer, bu sevkiyatın gelirinin bir kısmının Kürt isyancılara sağlandığını iddia etti.¹⁸⁵

Türk basını, meclis üyeleri ve güvenlik yetkilileri açısından, Cantürk'ün PKK için aracılık ve bağış yapma rolü, Kürt savaşçılarının Ankara'ya karşı savaşlarını finanse etmek ve sürdürmek için uyuşturucu ticaretine ne derece bağımlı olduklarının bir göstergesiydi. 1984'ten itibaren yetkililer, ASALA'nın uyuşturucu ticareti içinde PKK ile ortak çalıştığını tahmin etmekteydi.¹⁸⁶ Bu çıkarımlar, Cantürk'ün MİT ajanları tarafından gözaltına alınıp sorgulanmasından sonra gündeme gelmiş olabilir. 1984'te 45 gün süren sorgu ve işkencenin ardından Cantürk, iddiaya göre MİT görevlilerine, ASALA ve PKK ile bağlarının 1980 darbesinden öncesine dayandığını itiraf etti. Bu açıklamaların yanı sıra, yine iddiaya göre Irak'taki Celal Talabani'nin Kürt savaşçılarına silah tedarik edilmesine yardım etmiş ve uyuşturucu satışlarından elde ettiği karları

¹⁸³ "9 Kara Prens," *Milliyet* 2 Eylül 1988.

¹⁸⁴ Yalçın, *Behçet Cantürk'ün Anıları*, 34-35.

¹⁸⁵ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, "İnsan Hakları Raporu 1998," (Ankara: TİHV Dokümantasyon Merkezi, 2000).

¹⁸⁶ "PKK, ASALA ile İç, İççe," *Milliyet* 14 Ekim 1984.

DDKD'ye (Devrimci Doğu Kültür Ocakları) finansal yardım sağlamak için kullanmıştı.¹⁸⁷

Cantürk'ün Türk istihbarat yetkililerine verdiği en şaşırtıcı ifşaat, eroin kaçakçılarıyla içerideki teröristler arasında kurulu olan bu bağlar değildi. Sızdırılan ifadesine göre, Türkiye'nin önde gelen uyuşturucu kaçakçılarından çoğunun dahil olduğu bir kongre, 1980'in Eylül ayındaki askeri darbeden üç ila dört ay sonra Sofya'daki Vitosha Otel'i'nde toplanmıştı (ilginç bir şekilde, Mehmet Ali Ağca daha sonrasında Papa suikastını gerçekleştirmeden önce aynı otelde kalmıştır).¹⁸⁸ Kongreye Ahmet Uğurlu ve Oflu İsmail gibi Türk uyuşturucu ticaretinin bazı ünlü isimleri de katıldı. Katılımcılar arasında Arnavutluk, İtalya ve diğer ülkelerden temsilciler de bulunuyordu, ancak toplantının başkanlığını yapan Oflu İsmail, Karadeniz kaçakçılarını (Dündar Kılıç dahil) açıkça davet etmeye özen göstermişti. Cantürk'ün diğer katılımcılardan duyduğuna göre Oflu İsmail, Bulgar hükümetinin tüm katılımcıları Sofya'da yaşama, ticaret ve yatırım yapmaya davet ettiğini duyurmuştu. Kendini Komünist Parti'nin bir temsilcisi ilan eden Oflu İsmail, diğer kaçakçıları Bulgaristan'ın himayesinden faydalanmaya ve yerel bankalara korkusuzca para yatırmaya teşvik etti. Oflu İsmail, Bulgaristan'ın lütfunu kabul etmeyenleri, Avrupa'daki kolluk kuvvetleri kurumlarının öfkesiyle yalnız yüzleşecekleri konusunda uyardı. Örnek olarak, Avrupa'da

¹⁸⁷Ercan Gün, *Behçet Cantürk'ün MİT İtirafı* (İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık, 2009), 62–65. Şu hususa da not düşülmelidir: Cantürk, 1980'lerin sonlarında serbest bırakılmasının ardından kişisel güvenliğini (ve finansal girişimlerini) korumak için ittifaklar kurmaya daha çok özen göstermiştir. Rüşvetler ve diğer yardımlar aracılığıyla, Türk ordusundaki generaller ve tanınmış siyasetçilerle bağlar kurmuştu (hatta Tansu Çiller'in başbakanlık kampanyasına bağışta bulunmuştu). Bkz. Hamit Bozarslan, *Network-Building, Ethnicity and Violence in Turkey* (Abu Dhabi: ECSSR, 1999), 15–16.

¹⁸⁸Görünüşe göre Vitosha, Türk yeraltı dünyasının birçok üyesinin favori mekanıydı. Bkz. House of Representatives [ABD Temsilciler Meclisi], *Bulgarian-Turkish Narcotics Connection: United States-Bulgarian Relations and International Drug Trafficking*, 64.

yargılanma tehditlerine rağmen kongreye katılmamayı tercih eden Sarı Avni'yi gösterdi.

Cantürk'e göre Ofllu İsmail, Sofya'daki toplantıya katılanlara çok daha fazla ganimet ve fırsat sunmuştu. Katılımcılar, Ortadoğu ülkelerinde (özellikle Irak ve İran) kaçakçılık fırsatlarının genişletilmesini ve Eylül darbesinin ardından kolektif bir strateji oluşturma konusunu üç ila iki gün boyunca tartıştılar.¹⁸⁹ Daha sonraları *Milliyet*, konferansın sona ermesinden sonra çatışmaların patlak verdiğini ileri sürdü. Gazete, Ofllu İsmail'in toplantısını desteklemeyen birçok kişinin gizemli nedenlerle ölü bulunduğunu veya gözaltına alındığını iddia etti.¹⁹⁰ Cantürk, itiraflarında Avni Karadurmuş'un Sofya toplantısının ardından saldırıya uğradığını doğrular.¹⁹¹

1970'leri Anlamak: Sonuçlar, Kaynaklar ve Karşılaştırmalar

Ofllu İsmail'in 1980'deki Bulgaristan Zirvesi, 1970'lerde Türkiye'de organize suç ve eroin kaçakçılığının evrimini değerlendirirken karşılaşılan dersler ve zorluklara dair bir gösterge ve yerinde bir örnektir. Frank Bovenkerk ve Yücel Yeşilgöz, Sofya kongresini "Türk mafyasının" tarihi için belirleyici bir dönüm noktası olarak tanımlamakta haklıdır. Sofya kongresi ve daha sonra 1983 ve 1984'te toplandığı iddia edilen diğer kongrelerin, Amerika Birleşik Devletleri ve Kolombiya'daki organize suç grupları arasında daha gelişmiş bir koordinasyona kapı aralayan toplantılarla paralel yapıda olduğu görülüyor (örneğin, sırasıyla 1957 ve 1991'deki ünlü Appalachen ve Cali kongreleri).¹⁹² Cantürk'ün ifşaatları, uyuşturucu

¹⁸⁹Gün, Behçet Cantürk'ün MİT İtirafları, 63; Yalçın, Behçet Cantürk'ün Anıları, 117-119.

¹⁹⁰"Baba'lar Arasında Çatışma Başladı," *Milliyet* 30 Ekim 1984.

¹⁹¹Yalçın, Behçet Cantürk'ün Anıları, 119.

¹⁹²Bovenkerk ve Yeşilgöz, *The Turkish Mafia: A History of the Heroin Godfathers*, 111; Lupsha, "Transnational Crime versus Nation-State," 25.

ticareti ve kaçakçılık örgütlerine ait faaliyetlerin 1980'den sonra, tıpkı Amerikan mafyası ve Kolombiya kartelleri gibi daha entegre bir hal almaya başladığını düşündürüyor. Eğer Sofya kongresinden çıkarılacak sonuç hakikaten buysa, Türkiye'deki organize suç faaliyetinin, savaş sonrası dönemin büyük örgütleri tarafından kurulan ilk halinden sapmaya başladığı iddia edilebilir. FBN kayıtları, İhsan Sekban, Hüseyin Eminoglu ve diğerlerinin önderlik ettiği grupların birbirinden bağımsız hareket ettiğini göstermektedir ve bu da 1950'lerin ve 1960'ların Türk afyon pazarına geçici rekabet ve ittifaklarla yönetilen bir sistemin hâkim olduğu izlenimini doğurur. Ayrıca Cantürk'ün açıklamaları, Türkiye dışındaki uyuşturucu ticareti girişimlerinin konsolidasyonu ve koordinasyonunun, Türk yeraltı dünyasında bir iç çatışma kültürüne neden olduğuna işaret eder. 1950'li ve 1960'lı yıllardaki patronların, rakipleri ve ortaklarını bir iç yönetime veya düzenli bir sisteme uyum sağlamaları için cinayet veya şiddet tehdidine başvurduklarına dair hiçbir kanıt yoktur (şaşırtıcı bir şekilde, FBN kayıtları da rakip kaçakçılık grupları arasında "çete savaşları" olduğuna dair herhangi bir kanıt sunmamaktadır). Yeni siyasi ve ekonomik gerçekler (1980 darbesi ile Avrupa ve Amerikan uyuşturucu piyasalarındaki değişiklikler gibi) eroin tüccarlarını belirsiz ama karlı bir gelecek beklentisiyle işlerini rasyonelleştirmeye ve düzenlemeye itince ortaya Oflu İsmail ve Sofya'daki diğer müttefik patronlar tarafından dikte edilen bu yeni düzenin çıktığı da söylenebilir.

Cantürk'ün ifadesinde, okuyucuyu bu çıkarımlara bir miktar kuşkuyla yaklaştırmaya sevk eden bazı noktalar bulunuyor. Kendisi Sofya toplantısına (ve onu takip eden diğer toplantılara) katılmamıştı ve MİT yetkilileri Behçet'i işkenceyle konuşturmuştu. İfadenin doğruluğu konusundaki belirsizliği artıran bir diğer unsur, *Milliyet*'in 1984'te (muhtemelen rastlantısal olmayan bir şekilde Cantürk hapisyanede olduğu zamanda) yayımlanan kongre hakkındaki haberidir. *Milliyet* tarafından basılan makale, 1980 toplantısıyla ilgili ortaya koyduğu bilgi-

lere dair kaynaklarını açıklamamaktadır (ki bu Türk basınında organize suçla ilgili yayımlanan pek çok haberin ortak özelliğidir). Haber, Cantürk'ün ifadesinin birçok noktasını tasdikleyip ayrıntılandırırsa da Ahmet Uğurlu'nun toplantıya katıldığını belirtmektedir. Şayet iddia doğruysa bu, doğrudan Behçet'in kongreye hiçbir Kürt'ün davet edilmediği veya katılımına izin verilmediğine ilişkin iddiasıyla çelişmektedir.¹⁹³ Toplantının genel önemi içinde küçük görünmesine rağmen bu çelişkilerin, Türk yeraltı dünyasında iş birliği ve çatışmanın etnik gruplar arası ilişkilere dayanan tarihsel yapısını doğruladığı görülmektedir.¹⁹⁴

Sofya toplantısıyla ilgili ifşaatların doğruluğuna dair soru işaretleri, 1970'lerde Türkiye'deki eroin kaçakçılığının evrimine ilişkin her tarihsel araştırmanın önündeki güçlükler vurgu yapar. Arşiv kaynaklarının yokluğunda, Uğur Mumcu ve Soner Yalçın gibi gazeteciler ve araştırmacılar genellikle bu dönemle bağlantılı kişilerin röportajlarına bel bağlar. İster Mumcu ister Yalçın isterse diğerlerinin araştırmalarında olsun, bu döneme ait belgelenen tüm kanıtların geneli ya kaynaksızdır ya da belirsiz kaynaklardan elde edilmiştir. Behçet Cantürk'ün itirafı örneğinden görüldüğü gibi, yanıltıcı bilgiler veya şüpheli durumlar (bu durum özelinde hapis-hane ve işkence), doğrudan bu dönemden gelen ifadelerin bile doğruluğunu bulandırmaktadır. Yanlış bilgiler ve şüpheli kaynaklar, arşiv kaynaklarını yorumlamayı zorlaştırırsa da çağdaş belgeleri (FBN veya DPS gibi) okumanın avantajı, en azından dönemin gözlemçileri ve araştırmacılarının tarihsel sınırlarını ve görüşlerini daha iyi anlamamıza yardımcı olmasıdır. Bununla beraber, bu bölümde sunulan birçok çıkarım ve iddianın önceki bölümlere kıyasla daha dikkatli ve temkinli bir şekilde okunması gerekmektedir.

¹⁹³Yalçın, *Behçet Cantürk'ün Anıları*, 117–118.

¹⁹⁴Bir Türk uyuşturucu kaçakçısı, Abuzer Uğurlu'nun (ya da onun ifadesiyle Kürt Abuzer) Güneydoğulu "Kürt grubuna" dahil olduğunu beyan etmişti. Bkz. Mumcu, *Papa Mafya Ağca*, 329.

Bu dönemin okunmasında karşılaşılan çeşitli güçlüklerle rağmen, 1970'lerden gelen mevcut arşiv ve gazete kaynaklarından yola çıkarak iki önemli kritik sonuca varmak mümkün. İlk ve en önemlisi, birtakım güçlerin Türkiye'ye giren ve ülkeden çıkan eroin kaçakçılığının doğasındaki köklü değişikliği tetiklediğidir. Birbirine bağımlı olan bu güçler, kaynaklarını ülke içinde ve dışında gerçekleşen akılcı kararlar ve kısmen organik eğilimlerden almaktaydı.

Muhtemelen bu dönüşümü başlatan en önemli faktörlerden biri, 1970'lerin başlarında Washington ve Ankara arasındaki diplomatik ilişkilerde görülen belirgin değişiklikti. Nixon yönetimi ve Türk ordusunun desteğiyle, ABD Dışişleri Bakanlığı ve Türkiye Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, Türkiye'nin hem yasal hem de yasa dışı uluslararası afyon pazarındaki rolünün kökten dönüşmesine yardımcı oldular. Türkiye'nin afyon üretme kapasitesiyle ilgili bu anlaşmalı dönüşümün, önemli bazı geleneklerden kopuşa işaret ettiğinin altını çizmek gerekir. İlk ve en önemlisi, 1971'de bu iki ülke arasında yapılan anlaşmanın, uyuşturucu ticaretiyle ilgili Amerikan ve Türk önceliklerinde önemli bir değişikliğe yol açmasıdır. Nixon'ın 1968'de başa gelmesi ve bir yıl sonra narkotiklere savaş ilan etmesi, narkotik kaçakçılığının Türk-Amerikan ilişkileri çerçevesindeki önemini arttırdı. Bu mesele, artık açıkça Amerikan ulusal güvenlik çıkarları dahilinde ele alınmaya başlanınca, Nixon'ın beyin takımı, başkanın yürütme yetkilerinin ağırlığından faydalanarak Ankara'yı "afyon sorunu"na çözüm getirmesi için daha hızlı ve daha kesin adımlar atmaya zorladı. Diplomatik kayıtlar, açıkça Demirel hükümetinin bu öncelik değişikliğine sıcak baktığını göstermektedir, ancak kesin değişiklik nihayetinde Nihat Erim'in darbe sonrası kurulmuş hükümetinde gerçekleşmiştir. Erim, muhtemelen ordunun da teşviğiyle, 1971 yazında Washington'ın taleplerini kabul etti ve bu karar, 1974'te feshedilmesine rağmen, Türkiye'nin yasa dışı afyon üreticisi olarak statüsüyle ilgili ABD-Türkiye müzakerelerine nihai bir son verdi.

Son olarak, bu yeni durumun, önceki iki yıl içinde Amerikan ve Türk yargı mensupları tarafından yürütülen iş birliği girişimlerinin aleyhine gerçekleştiği belirtilmelidir. Nixon’ın, kişisel olarak Türkiye’nin afyon üreten bir ulus olma statüsüyle ilgili müzakerelere müdahale etmesi sayesinde, BNDD ve EGM tarafından istihdam edilen memurlar, Washington ve Ankara arasında nihai bir anlaşma ortamının oluşturulmasında destekleyici bir rol almıştı. Tarihsel açıdan bakıldığında, bu iki kurumun itibarsızlaşmasını ele alırken fevri davranmamak gerekir. FBN ve EGM on yıllar boyunca zaman, para ve emek yatırımı yapmasaydı, 1971’den sonra Türkiye’nin afyon ekimine ilişkin yaklaşımlarının çoğunun temeli atılamazdı. Sadece bu iki kurum arasındaki ilişkinin çekişmeli tarihine bakıldığında bile, Türk ve Amerikan kolluk kuvvetlerinin ve diplomatik yetkililerinin ortak çabalarının, Amerika Birleşik Devletleri’nin Türkiye siyaseti ve kurumları üzerindeki kalıcı mirasının bir göstergesi olduğu görülmektedir.

Ancak Ankara’nın 1971 ve 1974 sonrasında afyona yaklaşımının dolaysız sonuçları ele alındığında, tam veya kısmi bir afyon ekim yasağının değiştirdiği tek şeyin, Türk kaçakçıların yasa dışı uyuşturucu ticaretine dahil olma biçimi olduğu görülmektedir. Türkiye’deki organize suç aktörlerinin 1971’deki yasağa karşı lobi yapmış olma ihtimali olsa da (ki İngiliz diplomatların kendi içlerinde böyle bir tahmini vardı), gizli Amerikan yazışmaları ve çalışmaları, birçok Türk örgütünün politikadaki bu değişikliği beklediğini ve 1971’den önce yeni bir yol arayışına girdiklerini gösteriyor.¹⁹⁵ Muhtemelen Türk örgütleri içindeki bu faaliyet ve davranış değişikliğinin temelleri ilk kez 1960’ların ortalarında atılmıştı. Türk örgütlerinin,

¹⁹⁵A. C. Goodson’dan R. A. Fyija-Walker’a, PRO/FCO 9/2129, 16 Temmuz 1974. Ecevit üzerindeki parti baskısı, milli gurur ve afyon üreticilerinin etkisinin yanı sıra, İngiliz gözlemciler, Ankara’nın 1974’te afyon yasağını kaldırma kararına organize suçun da etki ettiğinden şüpheleniyordu. Amerikan kaynaklarını alıntılaman gözlemcilerle göre, finansal zarar tehdidi afyon kaçakçılarını “şahısları, özellikle de medyayı etkilemek için kesenin ağzını açmaya” sevk etmişti.

Türkiye ve Avrupa'da morfin ve afyon stoklamaya ek olarak, Türkiye dışında işlenmiş ve işlenmemiş afyonların artan yaygınlığından da yararlandığı açıktır. Bu bağlamda, İran'ın afyon üretimine benzer bir yasak getirmesi ve ardından kaldırması kritik önem taşımaktaydı. 1970'lerin başlarına gelindiğinde Türk kaçakçıları, Avrupa ve Kuzey Amerika'daki eroin kaçakçısı örgütlerin taleplerini karşılamak için Afganistan ve artan oranda İran afyonunun mevcut stoklarını kullanabiliyordu. Ayrıca Türk kaçakçıların bu piyasadaki istikrarsızlık döneminden kâr elde etmelerine yardımcı olan başka yasa dışı ticaret biçimlerinin de olduğu görülüyor. Türkiye üzerinden gerçekleşen silah ticaretinin büyümesi, kaçakçılık örgütleri için son derece gerekli bir can simidi sağladı. Bu yolla finansal girişimlerini çeşitlendirmeleri ve Avrupa'da giderek daha karlı hale gelen eroin ticaretine yeniden yatırım yapmaları mümkün oldu.

Türk kaçakçıların ve örgütlerin çıkarları ve etkilerinin devamına ve genişlemesine yardımcı olan başka faktörler de vardı. Bulgaristan'ın (özellikle Kintex ticaret grubu aracılığıyla) sağladığı sığınak, Abuzer Uğurlu ve Ofllu İsmail gibi Türk kaçakçılara Avrupa uyuşturucu pazarında ve Türk silah ticaretinde benzersiz bir rekabet avantajı sağladı. Sofya'daki yetkililerin etkisi ve Avrupa, Kuzey Amerika ve Türkiye'de eroin ve silah talebindeki dramatik değişiklikler, Türk kaçakçılar tarafından satılan yasa dışı mallar için büyük bir alıcı kitlesi oluşturdu. 1970'ler boyunca Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da eroin kullanımının ne kadar arttığı (veya azaldığı) kesin olarak bilinmese de mevcut istatistikler ve Amerikan emniyetinin bu on yılda uyuşturucu ticaretine gösterdiği özenli ilgi, 1970'lerin, afyon ticaretinin uzun tarihinde büyüyen bir gelişim dönemini temsil ettiğini göstermektedir. Türkiye'de solcu veya sağcı hizipler veya Irak, İran veya Türkiye'deki Kürt isyancılar tarafından kullanılan hafif silahlara yönelik yoğun talep, uyuşturucu kaçakçılarının ve üreticilerinin karlarını daha da artırdı. Amerikan belgeleri ile Türk ve Amerikan ga-

zeteciler tarafından yürütülen araştırmalar, silah ve uyuşturucu ticaretinin en azından 1960’ların sonlarından itibaren derin bir biçimde iç içe geçmiş olduğu çıkarımını doğrulamaktadır. Nitekim bu durum, Türk uyuşturucu tüccarlarının finansal durumunu eşi benzeri görülmemiş seviyelere yükseltmiştir.

Türkiye’deki kaçak uyuşturucu ihracatının doğasındaki bu değişimin ayırt edici son özelliği ise, Türk örgütlerinin yeni ticaret yolları ve yeni kaçakçılık bağlantıları kullanmaya başlamasıydı. Türkiye ile Batı Avrupa arasındaki “kara yolu” rotasının geliştirilmesi, yıllar alan bir süreçti. İstanbul ile Marsilya arasındaki doğrudan morfin sevkiyatı, Hüseyin Eminoglu gibi büyük kaçakçılar tarafından 1950’lerin başından itibaren kullanılagelen bir stratejiydi ancak Doğu Akdeniz’deki siyasi istikrarsızlık (özellikle Lübnan’da iç savaşın patlak vermesi) ve daha fazla kâr imkânı, Türk kaçakçıları doğrudan ve açıkça Avrupa ile Kuzey Amerika’daki aracılar ve perakendecilerle iş yapmaya sevk etti. Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki şehirlerde daha büyük ve daha yerleşik diaspora şebekelerinin kurulması bu sevkiyat için kritikti. Avrupa ve Kuzey Amerika’da yeni “bağlantıların” kurulmasıyla Arnavut ve Kürt kaçakçılar, ilk önce Türkiye dışındaki polis departmanları ve mahkemelerinin dikkatini çekti. Daha önce de belirtildiği gibi, 1970’lerde Türkiye içinde ve dışındaki Arnavut ve Kürt örgütlerini oluşturan bireyler, motivasyonlar ve baskılar hakkında hâlâ bilinmeyen pek çok nokta bulunmaktadır. Bununla birlikte, son yirmi yılda Kürt ve Arnavut uyuşturucu kaçakçılarının faaliyetlerini belgelemek ve ortaya çıkarmak için polis yetkilileri ve gazetecilerin harcadığı zaman ve çaba dikkate alındığında, Türk toplumu ve siyasetinin, erken dönemdeki kaçakçıların birçoğunu içinde barındırmış diasporaları yaratma konusundaki etkisinin altını çizmek gerekir.

Türk yeraltı dünyasında yeni liderlerin ve kaçakçılık örgütlerinin yükselişi, 1970’lerle ilgili başka bir temel çıkarımın önemli bir unsurunu oluşturmaktadır: Türkiye Cum-

huriyeti'nde uyuşturucu kaçakçılarının artan siyasi önemi ve görünürlüğü. Suç faaliyetleriyle ilişkilendirilen bireyler ve grupların 1970'lerden önce de yerel ve ulusal düzeyde siyasi nüfuz sahibi olduğu kesindir, ancak 1980 darbesini takip eden on yılın sonunda yeraltı aktörleri ile saygın kişiler arasındaki ilişkinin köklü bir değişime uğradığını düşündüren bazı faktörler bulunmaktadır. Bu değişimin en açık belirtisi, bu dönemde uyuşturucu kaçakçıları ve *kabadayılara* karşı basında artan ilgidir. Büyük çaplı polis soruşturmaları ve şüpheli kaçakçıların gözaltına alınması (örneğin 1973 ve 1980'de) yasa dışı silah ve uyuşturucu tüccarlarının faaliyetlerini eşi görülmemiş bir şekilde su yüzüne çıkarmıştır. Kudret Bayhan'ın yakalanması ve diğer politikacılara yöneltilen suçlamalar ve tutuklamalar, uyuşturucu kaçakçılığının Türkiye'nin siyasi kurumlarının çeşitli seviyelerinde faal olan şahıslar tarafından yürütülen bir ticaret olduğu fikrini güçlendirdi. Basının, İstanbul'un en ünlü *kabadayılarının* maceralarına yönelik artan ilgisi, Türk halkının ülkenin yeraltı dünyasının kültürü ve siyaseti hakkındaki farkındalığını giderek arttırdı. Türk, Avrupa ve Amerikan basınının Papa II. John Paul'a yönelik suikast girişimini ele alış şekli, medyanın Türk yeraltı dünyasını inceleme eğilimini genişletti ve karmaşıktırdı. Abuzer Uğurlu'nun sözüm ona Mehmet Ali Ağca'nın faaliyetlerindeki rolü, Uğur Mumcu gibi gazetecileri, Türkiye'deki siyasetçiler ve mafya üyeleri arasındaki ortak çıkarlar ve siyasi ilişkileri daha derinlemesine araştırmaya yönlendirdi. Aradan geçen on yıllara rağmen, Mumcu'nun cesur çalışması, bu dönemde Türkiye'nin siyasi sınıfı ile kaçakçılar arasındaki bağlantıları en net ve kapsamlı şekilde gösteren çalışma olmaya devam ediyor.

Uğurlu gibi çetecilerin Türk devleti içindeki bireyler ve kurumlarla ne kadar iç içe olduğu, Kenan Evren ve ordunun 1980 Eylül'ünde iktidarı ele geçirmesinden sonra da önce de net değildi. Uğur Mumcu'nun Papa II. John Paul'a yönelik suikast hakkındaki araştırması, Uğurlu ve diğer kaçakçılar ile devlet istihbarat kurumları arasındaki olası bağlantıları gün yüzüne

çıkarmaya çalışan pek çok araştırmadan sadece biriydi. Sonraki yıllarda Türk basınında yer alan ifşaatlar, özellikle Susurluk skandalından sonraki dönemde, Türk yeraltı dünyası üyelerinin MİT'e, provokatör, katil ve muhbir olarak hizmet ettiğine dair daha güçlü kanıtlar sunmaya başladı. Behçet Cantürk'ün anlattıkları, bu dönemde Türk yeraltı dünyasının artan siyasi talihine dair anlayışımızı iyice karmaşıktırıyor. Bir tarafta, Behçet Cantürk gibilerinin Kürdistan İşçi Partisi'nin kurulmasında ve sürdürülmesinde önemli roller oynamış olduğu ve hatta oynamaya devam ettiği artık kesindir. Cantürk'ün 1970'lerin sonlarında silah ve uyuşturucu ticaretine katılması, hem güneydoğu Anadolu'daki yaşa dışı ekonominin büyüdüğüne hem de politik Kürt muhaliflerin Türk devletiyle şiddet yoluyla mücadele kapasitesinin arttığına işaret etmektedir. Diğer tarafta 1984'te MİT'e verdiği ifade, Türkiye'deki organize suç örgütlerinin artan karmaşıklığı ve karşılıklı bağlantılarına dair ilginç içgörüler sunmaktadır. Sofya'daki toplantı gibi bir olayın meydana gelmesi, Türkiye içinde ve dışındaki silah ve uyuşturucu ticaretinin, demirbaş isimlerini kendi aralarında doğrudan koordinasyon ve arabuluculuk yapmaya mecbur bırakan bir seviyeye ulaştığını göstermektedir. İronik olarak, Vitosha'daki 1980 kongresi çoğunlukla Türkiye'nin milliyetçi sağına yoğun sempati duyan adamları bir araya getirirken, sonraki toplantılar daha farklı siyasi görüşlere ve çıkarlara sahip bireyleri bir araya getirecekti.¹⁹⁶

Çeteciler, politikacılar ve güvenlik görevlilerinin neden ve nasıl iş birliği kurmaya başladığını anlamak için önce Türk siyasetinin 1970'lerdeki istikrarsız doğasını anlamak gerekmektedir. Bu on yılda Türkiye'de görülen hizipler arası

¹⁹⁶1980 toplantısına katılmamış olsa da Dündar Kılıç'ın Oflu İsmail tarafından düzenlenen sonraki kongrelere katıldığı söyleniyor. Bu durum biraz ironiktir çünkü Kılıç'ın sol eğilimleri Uğurlu ailesi ve diğerlerinin sağcı eğilimleriyle çelişiyordu. Bkz. Bovenkerk ve Yeşilgöz, *The Turkish Mafia: A History of the Heroic Godfathers*, 113. Ayrıca bkz. Gün, *Behçet Cantürk'ün MİT İtirafı*, 64-65.

şiddet ve çalkantılar bütünüyle emsalsiz değildi; Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde de, Anadolu'da sık sık politika ve yönetim değişikliklerine neden olan etnik topluluklar arası şiddet olayları ve hükümet baskıları (ve daha yaygın veya alelade kanunsuzluklar) görülmekteydi. Ancak Ankara içinde ve dışındaki sivil ve askeri yetkililere göre, 1970'lerde militan sağcı ve solcu grupların çoğalması, ülkenin itibar ve istikrarını, cumhuriyetin kurulmasından bu yana eşi görülmemiş bir şekilde sarsmıştı. ASALA'nın diplomatik yetkililere ve Türk hükümetinin diğer temsilcilerine yönelik saldırıları ülke içindeki gerilimi iyice arttırarak bir kriz ve korku ortamı yaratmıştı. İşte siyasi partiler ve kolluk kuvvetlerinin, bir zamanlar geç dönem Osmanlı yetkilileri tarafından kullanılan stratejilere geri dönmesi bu şartlar altında gerçekleşti. Osmanlı döneminden alınan diğer örneklerin aksine, 1970'lerde çeteciler, siyasetçiler ve güvenlik görevlileri arasında kurulan iş birliğini yönlendiren veya buna değinen bir talimatname bulunmuyor.¹⁹⁷ Ancak, Jön Türk döneminde olduğu gibi burada da suçlular ve siyasi görevliler arasında iş birliği ilişkilerinin oluşmasına yol açan bazı ortak temalar görüyoruz. Uyuşturucu ticaretinden elde edilen gelirler, yüz yılın başındaki eşkıyalık gibi, bu on yıl içinde de siyasetçileri ve kaçakçıları bir arada tutan ortak bir bağ görevi gördü. İTC dönemindeki Çerkes Reşit ve Mehmet Reşit gibi, Bilhassa Kudret Bayhan ve Rafet Küçüktiryaki örnekleri de siyaset ve emniyet kurumları üyelerinin yasa dışı ticarete bulaşmaktan ne derece kaçınmadığının bir göstergesidir. Birinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul'un karşılaştığı zorluklar kadar büyük olmasa da 1970'lerde Türkiye, devletin varlığını tehlikeye atan fiziksel iç ve dış tehditlerle karşı karşıya kaldı. Bu zor

¹⁹⁷1919 yılında, henüz kurulum aşamasında bulunan Kemalist hükümet, İmparatorluğun savunmasında kullanılacak "askeri birlikler" konusunda tüm düzenli birliklere ayrıntılı bir talimatname verdi. Bu birliklerin eşkıya, asi veya kan davasına karışan kişileri kullanmaması açıkça belirtilmişse de birçok milliyetçi çete, hırsızlık ve şiddet geçmişi olan kişilerden kasıtlı olarak yardım talep etmişti. Bkz. Gingeras, *Sorrowful Shores*, 77.

zamanlar, her şeyden çok kanun kaçakları ile sözde toplum huzurundan sorumlu yetkililer arasındaki ilişkileri şekillendirdi veya daha da pekiştirdi. Teşkilat-ı Mahsusa'nın yöntem ve uygulamalarının, Abuzer Uğurlu ve Abdullah Çatlı'nın devlet hizmetine alınmasıyla yeniden dirildiği görülüyor. Her iki adam da Türkiye'nin ulusal güvenlik çıkarlarını korumak için gönüllü ve emre amade araçlardı.

Bunların ötesinde, bu dönemdeki güçlü uyuşturucu kaçakçılarının ve çetelerin giderek artan politik öneminin ardındaki mantığı ve motivasyonları anlamak için dayandığımız zemin çok daha belirsiz. Daha önce de belirtildiği gibi, bu döneme ait birinci ağızdan tanıklıkların, özellikle de basından alınanların sınırlı ve doğrulanamaz oluşu, günümüz akademisyenlerinin çalışmaları önüne dev bir set çekiyor. Ancak Türkiye dışındaki örnekler, bu dönemde uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçun benzer dönüşüm kalıplarından geçtiğini doğruluyor gibi görünmektedir. Fabio Ochoa, Pablo Escobar, Carlos Lehder ve diğer ünlü kokain baronlarının Medellin kartelini kurması da bu döneme rastlar. Türkiye vakasına benzer şekilde, bu güçlü kaçakçılık topluluğunun kurulması Şili ve Bolivya'da kokain üretiminin doğasında eşzamanlı değişikliklere ve Kolombiya'nın marihuana pazarının çöküşüne (marihuana, 1970'lerin ortalarından önce ülkenin başlıca yasa dışı ürünüydü) neden oldu. Medellin'in yükselişi, özellikle Miami ve New York gibi yerlerdeki Kübalı-Amerikalı gruplar tarafından yürütülen eski kaçakçılık şebekelerinin iflası pahasına gerçekleşti. Kartelin siyasi ağırlığı, Pablo Escobar'ın Kolombiya ulusal meclisine seçilmesinden (bu, kısmen nüfuzlu bir çiftlik sahibi olan Ochao'nun sayesinde gerçekleşti) daha eskilere uzanır. Kartelin siyasi önemi, *Muerte a Secuestradores* (MAS ya da Adam Kaçıranlara Ölüm) olarak bilinen Kolombiya'nın ilk sağ kanat paramiliter örgütünün kurulması ile daha da arttı. Fabio Ochao'nun kızının kaçırılmasının ardından kurulan MAS, daha sonraları Kolombiya'nın solcu gerillalara karşı savaşının ayrılmaz bir parçası haline geldi. 1970'lerdeki Türkiye gibi, Medellin kartelinin yükselişi de Kolombiya'daki

siyasi istikrarsızlık ve şiddet tarihini ele almadan tam olarak yorumlanamaz. Bahsi geçen tarihin, Medellin ve Cali kartellerinin bilhassa şiddete meyilli doğasını da etkilediğini söylemek mümkündür.¹⁹⁸

Meksika'daki uyuşturucu kaçakçısı gruplar da dış ve iç piyasa değişikliklerinden, artan siyasi istikrarsızlıktan ve siyasi iş birliklerinden faydalandı.¹⁹⁹ Ancak Paul Gootenberg'in öne sürdüğü üzere, kokainin Kuzey Amerika'da tüketici ve kaçakçıların en çok tercih ettiği uyuşturucu türü olma statüsünü nasıl ve neden elde ettiğini anlamak için daha kapsamlı araştırmaların yapılması gerekmektedir. Ayrıca kokain kullanımındaki artışın 1980'den sonra Türk eroin kaçakçıları ve arıtmacıları nasıl etkilediği de bilinmiyor. ABD ve diğer yerlerden gelen anekdotal bulgular, kaynağı ne olursa olsun eroin talebinin 1980'lerin başında azaldığını göstermektedir. Ayrıca Kuzey Amerika ve Avrupa'da yeni kaçakçılık örgütlerinin yükselişinin, daha eski ve köklü suç çevrelerinin sonunu getirdiği görülüyor. RICO Yasasının 1970 yılında kabul edilmesi ve FBI ile yerel polisin artan dikkati, bir zamanlar New York, Chicago ve Boston gibi şehirler üzerinde nüfuz sahibi olan mafya ailelerini büyük ölçüde zayıflattı ve kimi örneklerde yok etti.²⁰⁰ New York'un Beş Ailesi ve Türk uyuşturucu ticaretinin diğer eski Kuzey Amerika ortakları bu devlet baskısı altında zayıflarken, Türk eroin satıcıları ve diğer uyuşturucu tüccarları, Batı Avrupa'da (özellikle Hollanda, Birleşik Krallık ve Batı Almanya) yeni kapılar buldu. Eldeki veriler ışığında uyuşturucu ticareti tarihinin bu bölümü, yazılıp çözülmeye hâlâ devam etmektedir.

¹⁹⁸ Gootenberg, *Andean Cocaine*, 291–324; Marco Palacios, *Between Legitimacy and Violence: A History of Colombia, 1875–2002* (Durham, NC: Duke University Press, 2006), 204–205.

¹⁹⁹ Astorga, "Organized Crime."

²⁰⁰ James Jacobs vd., *Gotham Unbound: How New York was Liberated from the Grip of Organized Crime* (New York: NYU Press, 1999).

SONUÇ

DERİN DEVLET VE HOŞNUTSUZLUKLARI: GÜNÜMÜZDE EROİN VE ORGANİZE SUÇ

Eylül 1980’de ilan edilen sıkıyönetim, önceki on yılın politik istikrarsızlık ve yoğun iç çatışmalarına şiddetli bir son verdi. General Kenan Evren liderliğindeki askeri cunta, 1970’lerin önde gelen tüm siyasi aktörlerini, Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş dahil olmak üzere siyasi yaşamdan men etti. Yüz binlerce kişi gözaltına alındı, birçokları ise çarçabuk kurulan mahkemelerin ardından hapsedildi ve işkence gördü. Binlercesi ülkeyi terk etti ve vatandaşlıktan çıkarıldı. 1983 yılında rejimin Kemalist ilkelerden milliyetçilik ve devletçiliğe bağlılığını vurgulayan yeni bir anayasanın kabulünün ardından ordu genel seçimlere izin verdi. Yeni anayasa darbecileri yaptıklarından muaf tutuyordu; on beşinci maddeye göre, darbeyi gerçekleştirenlerle keyfî gözaltılar ve idamlarda parmağı olanlara karşı herhangi bir dava açılmadan önce genel af çıkarıldı.¹

Tekrar otoriter bir yönetime dönme tehdidi yeni milenyuma kadar sürdü. 1980’ler ve 1990’larda Türkiye’deki siyasi tartışmalar ister basında ister akademik çevrelerde olsun, askeri müdahale ve doğu Anadolu’daki Kürt bölgelerinde artan gerginlik yüzünden sıkı bir şekilde kontrol altında tutuldu veya otosansüre uğradı. 1997 yılında Necmettin Erbakan’ın başbakanlık görevine seçilmesi ülkede yükselen İslamcı çoğunluğa işaret ediyordu ancak TSK’nın, yeni bir ordu müdahalesini

¹ Kerem Öktem, *Angry Nation: Turkey Since 1989* (Londra: Zed Books, 2011), 58–66.

ima eden ulti­matomunun ardından yeni hükümet dağılma sürecine girdi. Geriye dönüp bakıldığında, 1980 darbesini temellendiren prensip ve uygulamaların, Türk ordusunun “devletin koruyucusu” olarak rolünü yansıttığı görülüyor. Bir sonraki çeyrek yüzyıl boyunca, Türkiye’nin sol ve sağ politikacıları bu olaylardan benzer dersler çıkardı; ülkenin silahlı kuvvetlerinin içindeki hizi­pler, hukuk ve düzeni korumak, Türkiye’nin asli ideolojik temellerinin devamını sağlamak için keyfi askeri yönetimlere başvurmaya her zaman hazır­dı.²

1980 darbesinin siyasi etkileriyle hesaplaşılan nihai an yakın zamanda gerçekleşti. Haziran 2007’de Karadeniz şehri Trabzon’un bir ilçesinde bir silah deposu bulan Türk polisi, içinde iş adamları ve aktivistlerin olduğu bir dizi yüksek profil­li tutuklama gerçekleştirdi. 2008 kışına gelindiğinde basında yer alan raporlar, Trabzon’da bulunan silahların ülkenin çeşitli bölgelerindeki terörist saldırılarla ilişkili olduğunu ileri sürmeye başladı. Ayrıca basında, tutuklanan kişilerin, 2007’deki ezici zaferinin ardından Adalet ve Kalkınma Partisi’yle yeniden iktidara gelen Tayyip Erdoğan’ın mevcut hükümetini istikrarsızlaştırmaya çalışan geniş bir ağın parçası olduğu iddia edildi. 2008’den beri, yüzlerce kişi Ergenekon’a üye olmakla suçlanarak gözaltına alındı ve sorgulandı.

Savcılarının iddialarına göre, bu dev örgüt, 20 yılı aşkın bir süredir sivil hükümeti zayıflatan şiddet eylemlerinin baş sorumlusuydu.³ Ergenekon’daki rolleri nedeniyle yüzlerce kişinin gözaltına alınması, 1980 darbesinin yerleştirdiği siyasi kültürü tersine çevirmiş gibi görünüyor. Her gözaltı ve her yargı süreciyle, darbe sonrası dönemin eylemlerini ve suçlarının

² Türk “koruyucu devlet” kavramı, son zamanlarda Kerem Öktem tarafından, Ankara’nın yönetime yaklaşımındaki süreklilikleri ve Türkiye’deki siyasetin oligarşik yapısını açıklamak için sıkça kullanılmaktadır. Bkz. Öktem, *Angry Nation: Turkey Since 1989*, xx.

³ “Ergenekon davasının genel özeti için bkz. Gareth Jenkins, “Between Fact and Fantasy: Turkey’s Ergenekon Investigation,” *Silk Road Papers* (Washington DC: Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies, 2009), 1–84.

üzerindeki gizem bulutları dağılıyor ve devlet eliyle işlenen çok daha karmaşık ve çirkin bir dizi suçu gün yüzüne çıkıyordu.

Türkiye’nin yeraltı dünyası da ülkenin siyasi sistemi içindeki bu sismik dönüşümden muaf değildi. 2008’den bu yana bir dizi ünlü mafya lideri, Ergenekon komplosunun bir parçası olmakla suçlanarak sorgulanmış veya yargılanmıştı. Faaliyetleri genellikle 1980’ler ve 1990’lara kadar uzanan bu ünlü suçluların tutuklanması, yeni AKP iktidarının getirdiği değişikliklerin belirtisi olarak yorumlandı. Pek çok kişiye göre Ergenekon’un keşfi, eski “devletin koruyucuları” ile müttefik olan bireyler ve partilerin bir zamanlar sahip olduğu siyasi etkinin gerilemesine işaret ediyordu. Bu oluşumun ortaya çıkması, ulusal güvenlik adı altında Türk devletine gem vuran şiddetli, antidemokratik güçler arasında öteden beri süregelen bir ortaklığı kati surette ortaya çıkardı.

Ergenekon davası içinde çetecilerin yer alması, Türkiye’deki organize suçların siyasi etkisi açısından aşırılık çağını gayri resmî olarak sonlandırmış gibi görünmektedir. Ergenekon soruşturmasından önceki yirmi yılda, Türkiye’deki gazeteler, mafya tarzı cinayetleri, yüksek profilli tutuklamaları ve uyuşturucu kaçakçılığı ve hükümet yolsuzluğuna ilişkin sonuçsuz kalan kovuşturmaları ele alan haberlerle doluydu. 1980 darbesi, 1970’lerin önde gelen bazı babalarına karşı birtakım soruşturmalara sebebiyet vermişti (Dündar Kılıç, Abuzer Uğurlu ve Kürt İdris de dahil olmak üzere birkaçı, ciddi hapis cezaları aldı), ancak kaçakçıların ve organize suçluların ağırlığı ve etkisi 1980’lerden 1990’lara doğru ilerledikçe artmış gibi görünüyordu. Hatta darbe öncesi dönemin ünlü babalarının yerini alacağı benzeyen çok daha genç bir çeteciler kuşağı ortaya çıkmıştı. Önceki dönemlerdeki büyükleri gibi, bu Sedat Peker ve Alaattin Çakıcı gibi yeni patronlar da şiddet ve yasa dışı işlerle ün kazanmış olmalarına rağmen siyasi bağlantılarını gizleme gereği duymadılar. 1996’da Abdullah Çatlı’nın ölümünü çevreleyen gizemli koşullar, Türkiye’deki yeraltı dünyasının, Türk devletinin dayandığı direklerden biri olduğuna

dair genel kanıyı güçlendirdi. Demokratik seçimler, anayasa hukuku ve ceza mahkemeleri, Ankara'daki siyasi otoritenin gerçek kaynaklarını örten ince bir perdeden fazlası değildi.

Sözde Ergenekon örgütünün ortaya çıkması ve neredeyse Türkiye'nin en ünlü mafya liderlerinin hepsinin hapis cezasına çarptırılması, yeraltının politik talihini emsali görülmemiş şekilde ters yüz etti. Gazeteciler ve yorumcular, çok daha tanınmış ve güçlü "devlet koruyucularının" yargılanmasıyla sonuçlanan bu yeni düzende yeraltı aktörlerinin de düşüşünü görmekten memnundu. 2011'deki bir röportajda, Emniyet Teşkilatı bünyesindeki İstihbarat dairesinde eski bir yetkili olan Bülent Orakoğlu, "mafyanın" üyelerinin hâlâ devletle ilişki içinde olduğunu, ancak politik olarak etkin ve güçlü bir Türk yeraltı dünyası döneminin şu an için sona erdiğini belirtti. "Bu yapılar şu anda uykuda. Ancak uygun bir siyasi ortam bulurlarsa tekrar aktif hale gelebilirler." dedi.⁴

Türkiye'nin daha kötü şöhretli çetecilerinin politik talihlerinin kötüye gitmesi, Türk yeraltı dünyasına can veren yasa dışı kaçakçılık için bir engel değildi. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye'ye giren ve çıkan uyuşturucu kaçakçılığı da daha çeşitli ve her zamankinden daha karlı hale gelmişti. Afganistan'da devam eden yasa dışı haşhaş yetiştiriciliği, 1990'ların sonlarında kısa bir düşüş yaşamasına rağmen, Türkiye'den kaçak çıkan morfin ve eroin üretiminin temelini oluşturmaya devam etmektedir. Türk toptancılarını Avrupa ve diğer yerlerdeki perakendecilere bağlayan canlı "Balkan rotası" da eroin sevkiyatının merkezî kanalı olarak varlığını sürdürmektedir. Türkiye'nin Kaçakçılıkla ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi'ne göre, Avrupa'da tüketilen uyuşturucuların %80'i güney Balkanlar üzerinden kaçırılmaktadır.⁵ Türkiye ve diğer ülkelerdeki gö-

⁴ Serkan Sağlam ve Salih Sarıkaya, "Mafia now a Real Threat Only in the Movies," *Today's Zaman* 9 Ocak 2011.

⁵ Mahmut Cengiz, *Turkish Organized Crime: From Local to Global* (Saarbrücken, Almanya: VDM Verlag Dr. Müller, 2011), 18.

zaltılar ve el koymalar, Türk kaçakçıların, marihuana, ekstazi ve kokaini de içine alan diğer uyuşturucuların ticaretine dahil olduğunu doğrulamaktadır.⁶

1980’lerde Turgut Özal tarafından başlatılan ekonomik liberalleşme politikaları Türkiye’nin karaborsası üzerinde derin etkiler bıraktı. Ankara’nın serbest ticaret normlarına uyum sağlaması, daha önce yüksek kaliteli yabancı ürünleri satın alması engellenen Türk tüketiciler için büyük bir nimetti. Türkiye’nin meşru ihracat endüstrisinin büyümesi, kahve ve fındık üretimi gibi sektörleri de eşit derece rahatlatmış görünüyor (bu iki ürün Özal dönemi öncesinde sıkça kaçak ihraç edilirdi.).⁷ Ancak sigara, döviz ve silah gibi kökü eskilere dayanan diğer karaborsa ürünleri, bölgenin büyüyen insan kaçakçılığı faaliyetleri ile birlikte var olmaya devam etti.⁸

Türk basınının ülkedeki büyük suç örgütlerinin ekonomik ve coğrafi örgütlenmelerine daha fazla ilgi göstermeye başladığı dönem 1980’lerdi. Görünüşe göre Özal’ın reformları büyük şehir merkezlerindeki ekonomik büyümeyi tetiklemiş ve çetecilere yasal sektörlere katılmaları için yeni fırsatlar sunmuştu. *Milliyet*, 1998’de yaptığı özel bir araştırmada İstanbul’da meydana çıkan “emlak mafyalarını” ele aldı. Şehrin batı ve doğu yakalarında hızla büyüyen semtleri, yerel hükümette dostları bulunan haraççılara (çoğu kez şiddet tehdidiyle) emlak satma ve satın alma fırsatları sunuyordu; bu durum yeni ve genellikle kötü inşa edilmiş gökdelenlerin inşasıyla sonuçlanıyordu. Ayrıca *Milliyet*, şehrin semtlerinin çeşitli çeteler ve

⁶ Türkiye İçişleri Bakanlığı tarafından derlenen en güncel istatistikler ve analizler için bkz. “Türkiye Uyuşturucu: 2012 Raporu” (Ankara: Kaçakçılık ve Örgüt Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, 2012).

⁷ İlginç bir şekilde, Türkiye’de kahve kaçakçılığının yasadışı bir endüstri olarak nasıl sona erdiği konusunda pek az analiz bulunuyor. Örneğin, Abuzer Uğurlu 1982’de, kahve kaçakçılığına 1968’de başladığını ancak hükümetin 1974’te kaçakçılara genel bir af ilan etmesinin ardından bunu ve diğer kaçakçılık faaliyetlerini bıraktığını itiraf etti. Bkz. “Uğurlu ‘Kaçakçılığın Her TürLüsünü Yaptım,’” *Milliyet* 16 Aralık 1982.

⁸ Cengiz, *Turkish Organized Crime: From Local to Global*, 20–24.

kötü şöhretli suç aktörleri arasında bölüşülmüş olduğunu öne sürüyordu. Ali Yasak veya bilinen adıyla Drej Ali, şehrin batısındaki Theodosius surlarına yakın Zeytinburnu ilçesinin sahibi olduğunu iddia ederken, Sedat Peker'in Asya yakasındaki Maltepe'nin mahallelerine dadandığı ve hükmettiği biliniyordu. Öte yandan Kürt mafya grupları, Karadenizli çeteler ve İslamcı örgütler sırasıyla Ümraniye, Dudullu ve Sultanbeyli üzerinde hak iddia etmekteydi.⁹

Türkiye'nin genişleyen denetim araçları, ülkedeki artan kaçak ticaret sayısı ile paralel bir şekilde gelişti. 1980 darbesinden aylar önce İçişleri Bakanlığı, kaçakçılıkla ilgili (istihbarat dahil) yasal yürütmeyi denetlemekle sorumlu özel bir departman kurdu: Kaçakçılık Daire Başkanlığı.¹⁰ Ofis 1995 yılında iyice genişletilip Kaçakçılık ve Örgüt Suçlarıyla Mücadele Daire Başkanlığı veya KOM olarak yeniden adlandırıldı. 2000 yılında Birleşmiş Milletler'in "uluslararası örgütlü suç" faaliyetlerini hedefleyen ilk sözleşmesi beklenirken Türk Polisi, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi'nin (UNODC) yardımıyla, yerli ve yabancı memurları uyuşturucu ve örgütlü suçlarla ilgili konularda eğitmek için uluslararası bir okul kurdu.¹¹ 2011 yılı itibarıyla TADOC (Türkiye Uluslararası Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Akademisi), Türkiye ve otuz diğer ülkeden binlerce memuru, uyuşturucuyu azaltma teknikleri, suç istihbaratı analizi, gizli görev eğitimi ve örgütlü suç soruşturmaları dahil olmak üzere çeşitli profesyonel ve akademik konularda eğitti.¹² Ankara'da bulunan Akademi, Türk emniyet güçlerinin

⁹ Sevinç Yavuz, "İstanbul'un Taşı Toprağı Karapara," *Milliyet* 26 Temmuz 1998. Türkiye'deki organize suç gruplarının musallat olduğu farklı türlerdeki yasal endüstriler için bkz. Adil Serdar Saçan, *Ak Babalar Örgütü* (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2004).

¹⁰ Ünlü, *Susurluk Gümrüğü: Kaçakçılık—Çete—Devlet*, 19.

¹¹ Bkz. Cengiz, *Turkish Organized Crime: From Local to Global*, 95–96; <<http://www.kom.gov.tr/Tr/KonuDetay.asp?id=0&BKey=21>> (erişim tarihi: 13 Şubat 2013).

¹² Bkz. "Yıllık TADOC Bülteni, Ocak 2012" (Ankara: Kaçakçılık ve Örgüt Suçlarla

uluslararası kaçak ticarete çok taraflı bir düzlemde müdahale etme çabasını temsil etmektedir. OSCE ve EUROPOL gibi çok uluslu birlikler ve bireysel devletlerle doğrudan işbirliği yapmanın yanı sıra KOM, 2009 yılında Balkan devletleri arasında istihbarat paylaşımını ve sınır ötesi lojistik desteği teşvik etmek amacıyla kurulan Güneydoğu Avrupa Kanun Uygulama Merkezi’nin (SELEC) kurucu üyelerinden biridir.¹³ Ayrıca, Amerikan DEA de Türkiye’deki ortak faaliyetlerini sürdürmektedir. Türk gümrük memurları, jandarmaları ve polislerine yardımcı olmanın yanı sıra, DEA’nın Ankara ofisi aynı zamanda Azerbaycan, Ermenistan, İran, Irak, Türkmenistan ve Gürcistan’daki soruşturma ve ortak faaliyetler için bir merkez görevi görmektedir.¹⁴

Türkiye’deki organize suçun görünüşte siyasetten çekilmesinin ardından, Ankara’nın ve diğer uluslararası paydaşların bölgedeki eroin kaçakçılığı ve diğer kaçak ticaret türlerine yaklaşımındaki bu ciddiyeti anlamlandırmak bir hayli zordur. Türkiye’nin yeraltı dünyasındaki önemli aktörlerin düşmüş olması, günümüz Türkiye’sinin kaçakçılık faaliyetlerine karşı gösterdiği direnişle bir tezat oluşturuyor gibi görünüyor. Günümüz savcılarının organize suçun başkentteki siyasi nüfuz alanını çökerttiği varsayılırken, yasa dışı ticaretin hâlâ ve hiç olmadığı kadar karlı olması nasıl açıklanabilir ki? Bugün “babalar” sadece “uyuyor” ve siyasi bir güç olarak yeniden ortaya çıkmayı mı bekliyorlar? Yoksa yeni kanun uygulama teknikleri, AKP’nin siyasi iradesinin ciddiyeti ile birleşerek, çetecilerin etkisiz olduğu yeni bir siyasi ortam mı yarattı?

Türk organize suçunun mevcut durumunu çözümlemek için Türkiye’nin hem içindeki hem de dışındaki birçok gözlemci, ülkenin yönetiminin tarihsel doğasında gördükleri gizli ve gayri resmî tarafları tanımlamak ve yorumlamak için oldukça

Mücadele Daire Başkanlığı, 2012).

¹³ Bkz. <<http://www.secicenter.org/m485/SELEC>> (erişim tarihi: 13 Şubat 2013).

¹⁴ Bkz. <<http://turkey.usembassy.gov/dea.html>> (erişim tarihi: 13 Şubat 2013).

yeni bir kavrama ağırlık vermiştir. Çetecilerin Kenan Evren (1980 darbesini öncülük ettiği için Ocak 2012’de gözaltına alındı) gibileriyle beraber yargılanması, birçok insan için çetecilerin ve özellikle uyuşturucu kaçakçılarının, Türkiye’nin sözde “derin devletin” kritik bir bileşeni olduğu fikrinin somut bir örneğiydi.

Derin devlet kavramı, Susurluk skandalının ardından halk diline girmişti.¹⁵ Görevde veya emekli olmuş politikacılar, ordu subayları, gazeteciler ve akademisyenler, Ergenekon soruşturmasının başlamasının ardından bu terimi daha da sık kullanmışlardı. Türkiye’nin derin devletin neyin meydana getirdiğine dair görüşler, oluşumun kurucuları ve katılımcıları arasında bile radikal farklılıklar göstermektedir. Süleyman Demirel, 2005 yılında derin devleti şöyle tanımlamıştı:

Darbenin olduğu gece (12 Eylül 1980) Saat 03:59’du... Televizyondan ilk beyanname okundu: Aziz Türk Milleti. Artık o dakika itibarıyla derin devlet olayı yok... İdareye el koyup, devlet oldu. Derin devlet ordudur. Derin devlet, devletin kendisidir. Devlet değildir ama devlet içinde bir boşluk oluşunca devreye derin devlet girer. Derin devletin içinde kimler var?.. Olaya şöyle bakacaksınız... Derin devletin içindekiler yani normal zamanlarda belirli yetkileri kullanma durumunda olanlar, bir de bakarsınız, kurtarıcı haline gelmek isterler... Öyle hissederler kendilerini... Oysa kimse onlara görev vermemiştir.¹⁶

Demirel’in açıklaması ne kadar gizemli görünse de eski başbakanın yorumları sorulduğunda Kenan Evren, derin devletin ve askerinin aynı şey olabileceği iddiasını kabul etti.¹⁷ Daha yakın zamanda konuşan dönemin Başbakanı Tayyip Erdoğan’nın açıklamaları da derin devletin Türkiye’de bir siyasi güç olarak varlığına olan inancı pekiştirdi. Ocak 2007’de

¹⁵ “‘Derin Devlet’ Sözlükte,” *Milliyet* 8 Şubat 2004.

¹⁶ Akçura, *Derin Devlet Oldu Devlet*, 16.

¹⁷ Merve Kavakcı, “Turkey’s Test with Its Deep State,” *Mediterranean Quarterly* 20.4 (Sonbahar 2009), 90.

televizyona konuşan Erdoğan, derin devletin “her zaman var olduğuna” inandığını ve bu durumun Osmanlılardan devralındığını ifade etti.¹⁸

Ergenekon davalarıyla ilgili gazetede çıkan haberler, Türkiye’deki gözlemcilerin ve yorumcuların terimi daha sık kullanmasına neden oldu. Eğer Ergenekon soruşturması derin devletin varlığının delili olarak kabul edilirse, mevcut şüpheli listesinin, Türkiye’deki derin devletin merkezinde ve çevresinde bulunan farklı kişiler ve kuruluşları gözler önüne serdiği söylenebilir.

Generaller, polis memurları, milliyetçi aktivistler, gazeteciler, televizyon sunucuları, profesörler, avukatlar, kamu görevlileri, casuslar, iş insanları, sanatçılar ve elbette çetecilerin, Ergenekon örgütünün oluşturulması ve sürdürülmesinde büyük küçük roller oynadığı bilinmektedir. Derin devletin varlığının getirdiği sonuçlar, sınırlarını tam olarak nasıl tanımladığınızdan bağımsız olarak, gün gibi ortadadır: bazıları resmî tanınırlığa veya statüye sahip olmayan, karanlık şahıslar ve gruplar, Türkiye’deki gücün asli efendileridir.

Türkiye’nin derin devletine ilişkin güncel tartışmalar, Türkiye’deki uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçları ele alan bu incelemeyi nihayete erdirmek için faydalı bazı içgörüler sunmaktadır. Her şeyden önce, Susurluk skandalı ve daha sonraları Ergenekon davasıyla ortaya çıkan ifşaatlar, akademisyenler ve gözlemcilere, organize suçun Türkiye’deki tarihî ve siyasî önemini incelemeleri için bir geçerli bir gerekçe sunmaktadır. Türkiye dışındaki derin devlet paradigmaları üzerine son zamanlarda yapılan akademik çalışmalar, suç örgütlerinin modern dünyada siyaseti ve ekonomiyi nasıl ve neden şekillendirdiğine ilişkin bazı bağlam ve karşılaştırmalı farklılık örnekleri sunmaktadır.

Bununla beraber Türkiye’nin genel tarihini ve organize

¹⁸ Mehmet Barlas, “Osmanlı’da Oyun Bitmez,” *Sabah* (29 Ocak 2007) <<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/01/29/yaz09-40-105.html>> (erişim tarihi: 1 Şubat 2014).

suçun yerini değerlendirmeye çalışırken analiz merceği olarak derin devleti kullanma stratejisi kendi içinde bazı tuzaklar bulundurmaktadır. Geç Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti içinde, sağlam köklere sahip temel veya yekpare derin devletler olduğunu düşünmeye yönelik yaygın bir eğilim vardır. Ankara veya İstanbul'un yürüttüğü politikadaki ayrımcılık, şiddet ve gizliliğin toplumsal, ekonomik ya da siyasi nedenlerini analiz etmek yerine birçok kişi, derin devleti belirli suç gruplarının kalıcı bir oluşumu veya geleneği olarak izole etmeye ve tanımlamaya çalışır. Türk devletinin belirli hiçbir kesimi, ülkenin yönetiminde, açıkça veya gizlice, mutlak egemenlik sahibi olmamıştır. Türkiye'de yönetim, devlet olarak doğuşundan bu yana hem merkezinde hem de sınırlarında yoğun bir tartışma konusu olmuştur. Türkiye'nin tarihi boyunca (Osmanlılar dönemi dahil) devlete karşı çıkmaya ve devleti şekillendirmeye dahil olan partiler ve bireyler önemli ölçüde evrimleşmiştir. Eğer Enver, Atatürk ve Erdoğan arasındaki yılları kapsayan çeşitli rejimleri birleştiren bir süreklilik unsuru belirlemek gerekiyorsa, ulusal güvenlik politikalarının, kimin iktidara geleceğini ve devlet politikalarının hem kamusal hem de kapalı kapılar ardında nasıl uygulanacağını her daim etkilemiştir.

Organize suçlar derin devlet politikaları çerçevesinde ele alındığında, yeraltı dünyasının siyasi öneminin Türk politikası ve toplumunun gelişimi ile bağlantılı olduğu açıkça görülür. Türkiye Cumhuriyeti'nde, hiçbir kademede, tek veya birleşik bir yeraltı hiçbir zaman var olmamıştır. Bununla birlikte, şu anda genellikle Türk mafyası olarak adlandırılan bu çevre, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurulması ile 1980'deki sıkıyönetim ilanına kadar ülke genelinde hem yerel hem de ulusal düzeyde ekonomik ve dolayısıyla siyasi güç sahibiydi. Bir avuç çetecinin ve kaçakçının kendilerini yavaş yavaş Türk siyasi yaşamı içine nasıl dahil ettirdiklerini anlamak için bir dizi faktörün birbiriyle etkileşimini ele almak gerekmektedir. Bir yandan, İstanbul, Karadeniz veya Doğu Anadolu şebekelerinin

ortaya çıkışı büyük ölçüde kitlesel göçler, kaçak malların akışı (özellikle eroin) ve ekonomiye yönelik devlet politikalarının değişen doğasına ilişkin iç ve dış faktörlere dayanmaktadır. Öte yandan, Türkiye genelindeki suç örgütlerinin gelişimi, yeraltı aktörleri ile Türk devletinin temsilcileri arasındaki etkileşimin bir ürünüydü. Yirminci yüzyılı kapsayan kaynaklara yakından bakıldığında, çeteciler, kaçakçılar, memurlar ve politikacılar arasındaki ilişkilerin aynı anda hem zıtlaşan hem de iş birliği yapan bir hâlde olduğu görülmektedir. İmparatorluk devleti ve onun yerini alan Türk Cumhuriyeti, denetim araçlarını geliştirmeyi ve genişletmeyi sürdürmüştür. Devletteki bu gelişimi teşvik eden şey, özellikle eşkıyalık ve kaçakçılık gibi organize suç biçimlerine karşı koyma isteğiydi. Uyuşturucu kaçakçılığı konusunda, Amerika Birleşik Devletleri, Ankara’nın yerel suç örgütleriyle başa çıkmak için kapasitesini (ve isteğini) artırmada büyük bir rol oynadı.

Bununla birlikte, yolsuzluk veya ortak ekonomik çıkarlar, Türk devletinin (ya da kimilerine göre Türk “derin devleti”) unsurlarını kaçakçılar veya çetecilerle birlik olmaya veya iş birliği yapmaya yöneltti. Türk ve Amerikan yetkililerin görünüşte yasa ve düzeni sağlama arzusu da suç şebekelerini himaye ve teşvik etmeleri için kullandıkları yaygın bir bahaneydi. En aşırı durumlarda ise, Türk devletinin bütünlüğünü koruma arzusu, normal şartlarda çarpışan bu aktörler arasında bağlantıların kurulması için güçlü bir neden haline geldi.

Susurluk’tan Ergenekon’a: Türkiye’nin Derin Devletinden İfşalar

Dündar Kılıç, yirminci yüzyılın başında meslektaşlarının pek çoğunu deviren davaları görece kadar uzun yaşamadı. 1999 Temmuz ayının sonunda, İstanbul’un sahil semtlerinden Selimpaşa’daki yazlık evinde ciddi bir kalp krizi geçirdi. Hemen şehirdeki Amerikan Hastanesi’ne kaldırıldı, burada on gün

yoğun bakımda kaldıktan sonra hayatını kaybetti.¹⁹ Kısa bir süre sonra Ali Fethi Okyar, Sakıp Sabancı, Vehbi Koç ve Orhan Kemal gibi Türk siyaseti ve toplumunun önde gelen kişilerinin mezarlarının bulunduğu Zincirlikuyu’da toprağa verildi. Türkiye’nin “*son kabadayısını*” son yolculuğuna uğurlamak için çeşitli pek çok insan bir araya geldi. Cenazede bulunan en önemli isimler arasında, armatör Şadan Kalkavan, eski bir futbol yıldızı ve Beşiktaş spor kulübünün başkanı olan Süleyman Seba ve Türkiye’nin en ünlü gazetecilerinden ve yazarlarından biri olan Yaşar Kemal vardı. Yaşar’a cenazeye neden katıldığı sorulduğunda, “[Dündar] gazetecilik yaptığım yıllardan bu yana arkadaşımды” cevabını verdi. Cenazeye katılanlar arasında yeraltının önde gelen aktörleri de bulunmaktaydı. Dündar Kılıç’ın İstanbul’daki ilk günlerinden itibaren ana ortağı olan İdris Özbir, törene geldi ancak söylenenlere göre cenaze namazına katılmadı. Katılımcılar arasındaki ikinci çağdaş yeraltı aktörü ise Sami Hoştan’dı.²⁰

Dündar Kılıç’ın öldüğü dönemde, Sami Hoştan Türkiye’de tanınmış bir isim haline gelmişti. 1947 yılında Makedonya’nın başkenti Üsküp’te doğan Sami, Türkiye’ye yedi yaşındayken gelmiş ve İstanbul’da Arnavut Sami lakabıyla tanınır olmuştu. Hayatının büyük bir kısmını Avrupa’da, özellikle Hollanda’da çalışarak geçirdi.²¹ 1990’ların ortalarına gelindiğinde, İstanbul ve Hollanda’daki birkaç kumarhanenin başlıca yatırımcısı ve ortağı olarak ün yapmıştı. Hem Batı Avrupa’daki hem de Türkiye’deki savcılarının iddiasına göre kumarhane işi, uyuşturucu ticaretindeki faaliyetlerini gizlemek içindi. 1992 yılında, yaklaşık 300 kilo kaçak eroini Hollanda ve Almanya’ya sokmakla suçlandı.²² Hoştan, bu davada ve

¹⁹ Hakan Aslanelli, “Famous Mafia Godfather Dies of Heart Attack,” *Hürriyet Daily News* 12 Ağustos 1999.

²⁰ “‘Son Kabadayı’ Toprağa Verildi,” *Milliyet*, 13 Ağustos 1999.

²¹ “Dündar ve Hoştan’ın ‘Garip’ İlişkisi,” *Haber* 7, 15 Ekim 2008.

²² “Hoştan’ın 66 Yıl Hapsi İsteniyor,” *Milliyet*, 19 Nisan 2000.

2000 yılında Türkiye’de gerçekleşen benzer bir davada, delil yetersizliği nedeniyle serbest bırakıldı.²³

Sami Hoştan’ın Türk yeraltındaki rolüne en çok dikkat çeken olay Susurluk skandalının serpintileriydi. 1996’dan itibaren tutulan devlet soruşturma kayıtları, hükümet raporları ve gazete haberleri, Hoştan’ın sosyal ve kişisel çevresini oluşturan bireylere ilişkin karmaşık bir liste sunar. Skandalın sonucunda ortaya çıkan hiçbir suçtan hüküm giymemesine rağmen, devlet savcıları Arnavut Sami’nin PKK’ya karşı kullanılmak üzere kurulan bir dizi devlet destekli çetenin oluşturulmasına yardımcı olan çeteciler, politikacılar ve emniyet memurları kadrosuna dahil olduğuna uzun süredir kanaat getirmiş durumdaydı. Mahkeme süreçleri ve gazete araştırmaları bu çetelerin Türk yeraltı dünyası içinde de aynı şekilde kullanıldığını gösterir ve bu durum devlet ile organize suç arasındaki çizgiyi daha da bulanıklaştırmaktadır.

Sami gibi şahısları Susurluk skandalına bağlayan karmaşık ve dolambaçlı ağın ilk işareti, Kasım 1996’da Abdullah Çatlı’nın öldüğü araba kazası oldu. Olay yerine gelen araştırmacılar, arabanın enkazında dört yolcu buldular. Mercedes’in enkazındaki dört kişiden üçü ölü bulundu: Çatlı, İstanbul Emniyet Müdürü yardımcısı Hüseyin Kocadağ ve Çatlı’nın metresi Gonca Us. Kazadan sağ kurtulan tek yolcu, Urfa’daki bir Kürt aşiretinin lideri ve milletvekili olan Sedat Bucak’tı. Araçta bulunan silahlar ve Çatlı’nın sahte kimlikleri basında duyulunca işler daha da karıştı. Bu pasaportlar, özel devlet görevlileri içindi ve daha önce yüksek rütbeli bir EGM memuruyken yakın zamanda İçişleri bakanı olmuş Mehmet Ağar tarafından bizzat imzalanmıştı. Milletvekilleri olarak yargı dokunulmazlığına sahip olan Ağar ve Bucak kazadan sonraki ağır sorgu süreçlerinden yakayı kurtardı. Bucak başlangıçta o gün araçta bulunmasının bir tesadüf olduğunu, Ağar ise Abdullah Çatlı ile olan ilişkisinin tam

²³ “No Verdict for Sami Hoştan,” *Hürriyet Daily News* 14 Temmuz, 2000.

boyutunu ulusal güvenlik nedeniyle açıklayamadığını öne sürdü.²⁴ Skandal patladıktan sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde oluşturulan bir komisyon ve Türk Millî İstihbarat Teşkilâtı, “devlet-mafya-siyaset ilişkisi” olarak adlandırılan olaylar hakkında kendi yorumlarını sundular.²⁵ MİT'in basına sızdırılan üçüncü raporu, Ağar, Bucak, Çatlı ve diğerlerince kurulan kumpas konusunda kesin bir yargıya varmadı. Bu adamların kurduğu kumpasla kesin olarak bağlantılı olan hiçbir cinayet bulunmuyordu. Mehmet Ağar, Eylül 2011'de yargılandı ve çete kurmaktan suçlu bulundu (ancak bu çete resmî olarak hiçbir suçla bağdaştırılmadı).²⁶

MİT'in üçüncü raporu, Susurluk kazasıyla doğrudan bağlantılı ana aktörlerin faaliyetlerinden uzak konuları ele almaktadır. Raporda, özellikle basında ortaya çıkmış olan bir dizi iddia ve suçlama inceleniyor (örneğin, kara para akladığından şüphelenilen eski Başbakan Tansu Çiller ve sürgündeki dini lider Fethullah Gülen'in faaliyetlerine ilişkin daha fazla soruşturma yapılması gerektiği iddiası).²⁷ Raporda sunulan kanıtlar sınırlı miktardadır. Buna karşın, Türkiye istihbarat servisi, Susurluk kazasının “tanımlaması ve savunması zor olan bir ittifakı” açıkça ortaya çıkardığından emindir.²⁸

Susurluk çetesinin olası katılımcıları veya iş birlikçileriyle ilgili karmaşık ve kafa karıştıran bir ağın içinde adı geçen birkaç kişiden biri de Şami Hoştan'dır. Hoştan ile ilişkilendirilenler arasında resmî araştırmacıların dikkatini çeken isimler

²⁴ James Meyer, “Politics as Usual: Ciller, Refah and Susurluk: Turkey's Troubled Democracy,” *Eastern European Quarterly* 32.4 (Ocak 1999), 493–495.

²⁵ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 1998 *İnsan Hakları Raporu*, 565.

²⁶ “Mehmet Ağar Appeals Conviction in Susurluk Trial,” *Today's Zaman*, 16 Eylül 2011; “High Court Upholds Five-Year Prison Sentence for Ex-Police Chief,” *Today's Zaman*, 15 Nisan 2012. Ağar şu suçlamalarla beş yıl hapis cezasına çarptırıldı: ... cürüm işlemek için silahlı teşekkül oluşturmak, bir şüphelinin [Çatlı] yerini yetkililere bildirmeme, yasaya aykırı olarak Çatlı ve Yaşar Öz'e ateşli silah ruhsatı verme, yasaya aykırı olarak Çatlı ve Öz'e üst düzey kamu görevlisi pasaportlarının verilmesini sağlama ve görevi kötüye kullanmak.

²⁷ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 1998 *İnsan Hakları Raporu*, 571.

²⁸ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 1998 *İnsan Hakları Raporu*, 573.

vardı: Türk Türk Jandarma Teşkilatı generali Veli Küçük ve Türkiye’deki birkaç büyük kumarhanenin işletmecisi olan ve yakın zamanda vefat eden Ömer Lütfü Topal. JİTEM’in (Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele) ünlü kurucusu Veli Küçük, iddialara göre Hoştan ile 1986 yılında İstanbul’un batısındaki Edirne’de bir jandarma karargahında görev yaparken tanışmıştı.²⁹ Kimliği belirsiz bir tanığın verdiği ifadeye göre ikili, Küçük’ün Kocaeli jandarma karakolunun komutanlığına atandığı 1990’ların ilk yıllarına kadar görüşmeye devam etmişti. Bu görüşmelerin yanı sıra ikisi de, Hoştan’ın 1995 yılında İstanbul’da Sheraton Kumarhanesi’ni kurmak için ortaklık yaptığı Topal ile iş yapmıştı.³⁰ Küçük, Hoştan böyle bir ilişkisi olduğu iddiasını Susurluk soruşturmasındaki sorgusu boyunca reddetti.³¹

1996’dan bu yana basın raporları, Veli Küçük’ün JİTEM’in önde gelen yeraltı aktörlerini PKK ve ASALA’ya karşı mücadeleye katılmaya ikna eden sistemin merkezinde olduğunu sık sık dile getirmiştir. Küçük’ün üst düzey çetecilerle ilişkisini gösteren önemli bir kanıt, JİTEM’in en çok korkulan suikastçısı olarak bilinen Mahmut Yıldırım’a ait olduğuna inanılan bir cep telefonuydu. Mahkeme yetkililerine göre, telefon kayıtları, cihazın Küçük adına kayıtlı olduğunu ve sık sık Abdullah Çatlı gibi ünlü çetecileri aramak için kullanıldığını göstermekteydi.³²

Susurluk skandalına adı karışan şüpheliler ile Ömer Lütfü Topal arasındaki bağlantının üzerindeki resmî ilgi ise soruşturmanın başka bir yönünü vurgulamaktadır ki bu, Kürt isyancılarla mücadeleden tamamen bağımsız bir meseledir. Kazadan aylar önce, kalaşnikoflu adamlar Topal’ı İstanbul’un bir

²⁹ “Dündar ve Hoştan’ın ‘Garip’ ilişkisi,” *Haber* 7 15 Ekim 2008.

³⁰ “Dündar ve Hoştan’ın ‘Garip’ ilişkisi,” *Haber* 7 15 Ekim 2008.

³¹ Erkan Acar ve Büşra Erdal, “Cross Examination Silences Retired Gen. Veli Küçük,” *Today’s Zaman*, 17 Aralık 2008.

³² Nuri İmre ve Baran Taş, “Küçük Remains Obstinate Despite Clear-Cut Evidence,” *Today’s Zaman*, 15 Aralık 2008.

banliyösünde pusuya düşürüp kurşuna dizdi. Aralık 1996'da Sedat Bucak'ın korumalarından üçü (ki bu kişiler aynı zamanda Türk özel kuvvetlerine mensuptu) silahlı saldırı nedeniyle tutuklandı, ancak o dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Ağar'ın emriyle serbest bırakıldılar.³³ Abdullah Çatlı'nın parmak izinin olay yerinde bulunan silahlardan birinde bulunduğunu öne süren raporlar da bulunmaktadır.³⁴ Bu cinayetten suçlanan hiç kimse olmasa da Susurluk soruşturmacıları, Topal'ın organize suçlarla ve devlet destekli suikastçılarla arasındaki tarihsel ilişkileri sık sık dile getirmiştir. Topal'ın Türkiye'nin "kumarhaneler kralı" olarak ünü, eroin kaçakçısı olarak uzun ve iyi belgelenmiş geçmişine dayanmaktadır. Belçika yetkilileri tarafından 1979'da yaklaşık yedi kilo eroin ithalatı nedeniyle beş yıllık hapis cezasına çarptırıldıktan sonra benzer suçlamalarla Amerika Birleşik Devletleri'nde tekrar tutuklanarak hapis yattı.³⁵ Resmî rapora göre Topal, (Malatyalı bir Kürt olarak) PKK'ya sempati duymasına rağmen, Çatlı ile bir kumarhane işinde ortaklık yapmıştı.³⁶ Dahası telefon kayıtları, Topal'ın sık sık hem (ortağı ve çocukluk arkadaşı olan) Hoştan'ı hem de Küçük'ü aradığını göstermektedir.³⁷

Cinayetin muhtemel nedenleri de failleri gibi gizemini hâlâ koruyor. Birçok kişi, ölümüne, PKK, devlet suikastçıları ve yeraltı dünyasıyla arasındaki karmaşık ilişkilerin neden olduğunu düşünüyor. Topal'ın ölümünden yıllar sonra, gazete raporları, Mahmut Yıldırım'ın kumarhaneler kralından milyonlarca dolar gasp ettiğini öne sürdü. Basında genellikle kod adı *Yeşil* ile anılan Yıldırım'ın, JİTEM ve MİT hizmetindeyken

³³ "Turkey Still Coming to Grips with Susurluk Crash on 10th Anniversary," *Turkish Daily News*, 3 Kasım 2006.

³⁴ Bozarslan, *Network-Building*, 10.

³⁵ Esrar Kaçakçı, "2 Türk Belçika'da Hapse Mahkûm Oldu," *Milliyet* 27 Nisan 1979.

³⁶ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 1998 *İnsan Hakları Raporu*, 533.

³⁷ "Bu Susurluk Bitmez," *Milliyet* 3 Kasım 1999; Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 1998 *İnsan Hakları Raporu*, 538.

de benzer gasp komplolarına karıştığından şüphelenilmişti.³⁸ Ayrıca Yıldırım'ın, Susurluk kumpası üyelerinin hedef aldığı Kürt iş adamlarından biri olduğu da iddia edilmektedir (bu liste 1993'te kaçırılan ve ölü bulunan Behçet Cantürk'ü de içeriyor olabilir).³⁹ Topal'ı kimin öldürdüğü veya katillerini motive eden şeyin ne olduğu tam olarak bilinmese de, bu cinayet ve Susurluk kumpası arasındaki bağlantı, Çatlı ve diğer mafya liderlerinin ve kişisel intikam davalarını gütmek ve Türk yeraltı dünyasındaki nüfuzlarını genişletmek için devletin himayesini kullandıklarını göstermektedir.

1996 yazında başbakan olan Necmettin Erbakan, kaza haberi duyulduktan sonraki haftaya kadar sessizliğini korudu. Bu arada, bir önceki Başbakan Mesut Yılmaz, “devletin katiller ve hırsızların işgali altında olduğunu” ve “mafyanın devletle iç içe, omuz omuza olduğunu” söyledi. Erbakan'ın başbakan yardımcısı Tansu Çiller, kazanın kurbanları etrafında dönen şüpheli durumlara ilişkin soğuk ve duygusuz bir açıklama yaptı. Çiller, “iftiraları” reddetti ve “bizler [kendi destekçileri veya hükümet]” “kumarhanelere gidenler” veya mafya ile ilişki kuranlar değil, kara para aklamayı engelleyen yasaları hazırlayan kişileriz, dedi.⁴⁰ Bir hafta sonra da Abdullah Çatlı için “Devlet uğruna kurşun atan da kurşun yiyen de bizim için saygıyla anılır. Onlar bizim için şerefli”⁴¹ diyen Çiller'in söylemleri tartışma yarattı. Dönemin Cumhuriyet Halk Partisi başkanı Deniz Baykal, bu açıklamaları değerlendirirken, Çiller'in “şerefli” kelimesini yanlış anlamış olduğunu söyledi. “Onurlu olanlar Abdi İpekçi ve Uğur Mumcu'dur [organize suç üyeleri tarafından öldürüldüğü iddia edilen iki gazeteci]. Asıl onurlu olanlar halk içinde mütevazı bir şekilde yaşayanlar değil midir?” dedi.⁴²

³⁸ “The Illusive Yeşil,” *Hürriyet Daily News*, 6 Mart 1998; “Her Taşın altı ‘Yeşil’,” *Milliyet*, 3 Kasım 1999.

³⁹ Bozarslan, *Network-Building*, 10.

⁴⁰ “Çiller: Demirel'de Belge Yok,” *Milliyet* 14 Kasım 1996.

⁴¹ “Çiller: Abdullah Çatlı Şerefli,” *Milliyet* 27 Kasım 1996. Ayrıca Çiller, Mesut Yılmaz'ın da Abdullah Çatlı ile kişisel olarak yakın olduğunu iddia etti.

⁴² “Yılmaz: Çetenin Baş Vezirdir,” *Milliyet* 19 Aralık 1996.

Türk hükümetine duyulan güven, Susurluk'tan sonra orta-ya çıkan utanç verici ifşalar sonrasında hızla azaldı. İşler, Şubat 1997'de Türk Genelkurmay Başkanı'nın, Erbakan'dan "siyasi İslam'a karşı daha sert bir tavır takınmasını" talep eden ulti-matomuyla iyice kötüleşti. Açıkça Erbakan'ın muhafazakâr köklerinin meşruiyeti ve gücünü zayıflatmayı amaçlayan bu ulti-matom başbakanın haziran ayındaki istifasıyla sonuçlandı. Ancak ne Erbakan'ın görevden alınması ne de kötüleşmeye devam eden ekonomi haberleri, Susurluk'u medyanın gün-deminden düşürebildi.

Bu arada organize suçlar, yirminci yüzyılın son yıllarında da tıpkı skandaldan önce olduğu gibi sağlam kökler üzerine oturmaya devam etti. Türkiye yeni yüzyıla girerken, toplum içinde en çok tanınan dört suç aktörü bulunuyordu. Bu dört kişiden üçü, Alaattin Çakıcı, Sedat Peker ve Ali Yasak, çete-ciler arasında ilk kez 1970'lerde görülen milliyetçi eğilimin canlı örnekleriydi. Alparslan Türkeş'in ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin siyasetini desteklemeleri nedeniyle *ülküçü* mafyalar olarak bilinen bu adamlar, küçük yaşlardan itibaren, Ülkü Ocakları Derneği gibi gençlik örgütleri bünyesinde sistematik bir ideolojik telkine maruz kalmışlardı. Ancak Türk mafya-sındaki ideolojik öncüllerinin aksine (Abuzer Uğurlu veya Abdullah Çatlı gibi) bu adamların hiçbiri resmî olarak ülke içinde veya dışında eroin ticaretine karışmakla suçlanmadı. Bu seçkin grubun içindeki dördüncü isim, Hüseyin Baybaşın, ilk kez 1970'lerde Türkiye ve Batı Avrupa'da ün yapmış Kürt grupların yükselişine neden olan eğilimleri temsil etmekteydi. Genellikle ülkücü meslektaşlarıyla aynı siyaset ve suç ortamın-da faaliyet gösterse de Baybaşın'ın siyasi eğilimleri, PKK'nın yeni mafya babaları nesli içinde ve dışındaki muhalif Kürtler için bir odak noktası olarak yükselen güç ve nüfuzunu yan-sıtıyordu. Baybaşın'ın PKK'yı desteklemesi, onu 1980'ler ve 1990'larda faal olan mafya üyelerinin genel siyasi fikir birliğiyle ters düşürmüş olabilir, ancak Susurluk skandalı ve ardından gelen Ergenekon davası soruşturmalarının sonucun-

da bu dört ismin her biri Türkiye'nin gelişen derin devletin kritik aktörleri olarak ortaya çıktı.

Alaattin Çakıcı, kendini İstanbul kabadayısı olarak tanıtan başka pek çok kişi gibi, 1953 yılında Karadeniz kıyılarındaki Trabzon'a yakın Arsin kasabasında doğmuştu. 1980'de İstanbul yeraltı dünyasına, geleneksel kabadayılara yaraşır eski tip yasa dışı ticaretlerle katıldı. 1980'lerin sonlarına gelindiğinde, İstanbul ve Ankara'da haraççı olarak büyük bir ün kazanmıştı (genellikle müşterileri adına tahsil ettiği borç ve fatura gelirlerinin %50'sini talep ederdi). Haraççı olarak kazandığı parayı daha sonraları kumarhaneler ve oteller açarak değerlendirdi (ancak ortaklarından biriyle anlaşmazlık yaşadktan sonra kumar işini bıraktığı iddia ediliyor).⁴³ Çakıcı'nın sahip olduğu etki ve gücün en büyük kaynağının, erken yaşta katıldığı ülkücü gençlik çeteleri olduğu söylenebilir. Haziran 1981'de, Türkiye'nin hizip çatışmalarının doruğunda, 41 kişinin öldürülmesinde parmağı olduğu iddiasıyla on dört kişiyle birlikte gözaltına alındı ve yargılandı.⁴⁴ Göz önünde sağcı bir militan olarak statüsü, onu güçlü çevrelere taşıdı. Hükümet bakanları ile yakın ilişkilerinin yanı sıra, Çakıcı da tıpkı Çatlı gibi, yurt dışındaki özel operasyonları gerçekleştirmek üzere gizli ajan olarak devlet hizmetine girdi. Daha önce MİT'in Dış Operasyonlar Başkanlığı'nda görev yapmış ve NATO Türkiye temsilcisi olmuş olan Yavuz Ataç'a göre, hem Çakıcı hem de Çatlı, Türk ordusuna bağlı Özel Harp Dairesi'nin Gladyo girişiminin ayrılmaz üyeleri idi.⁴⁵

Kazayla doğrudan bir bağlantısı olmamasına rağmen Susurluk skandalı, Çakıcı'nın Türkiye'deki önemini artırdı. Gazete raporları ve resmî hükümet soruşturmaları, defalarca

⁴³ "Alaatin Çakıcı'nın Gazinolardan Haraç İsteddiği Öne Sürülüyor," *Cumhuriyet* 15 Kasım, 1985; "Alaattin Çakıcı Kimdir?," *Sabah* <http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/alaattin58/dosya_113.html> (erişim tarihi: 17 Şubat 2013); Soner Gürel, "Baba'lar Banka Gibi," *Milliyet* 10 Nisan 1988.

⁴⁴ "41 Kişiyi Öldüren Sağcı 15 Terörist Yakalandı," *Milliyet*, 8 Haziran 1981.

⁴⁵ Akçura, *Derin Devlet Oldu Devlet*, 34–55.

onun Abdullah Çatlı'nın devlet destekli cinayetlerine katıldığına defalarca değindi. Ağustos 1998'de Fransız polisi Çakıcı'yı ülkedeki bankerlerden zorla para almaya teşebbüs suçundan Nice'te gözaltına aldı. Gözaltına alındığında üzerinde resmî bir pasaportun bulunması nedeniyle onun da tıpkı Çatlı gibi Türk devletine bağlı unsurlar tarafından gizlice görevlendirildiği iddiaları ortaya atıldı. Bir içişleri bakanı ile arasında geçen konuşma kaydının gözaltındayken ortaya çıkması da bu iddiaya daha fazla inandırıcılık kazandırdı.⁴⁶ Kısa bir anlaşmazlığın sonrasında Çakıcı, Türk gözetimine iade edildi. 2002'de en az dört başka ciddi suçla yargılanmasına rağmen (Dündar Kılıç'ın kızı ve kendi eski eşi Uğur'u öldürmek dahil) Alaattin, üç yıl hapis yattıktan sonra serbest bırakıldı.⁴⁷ 2004 yılında İstanbul'un Fatih semtindeki Karagümrük futbol kulübüne yönelik bir baskın nedeniyle hapis yatacağı haberleri patlak verdiğinde, adaletten bir kez daha kaçarak ülkeyi terk etti. Daha sonra, Beşiktaş futbol kulübü yetkililerinin onun adına yazdığı referans mektubu sayesinde Yunanistan vizesini aldığı ortaya çıktı.⁴⁸ Daha sonra Avusturya'da yakalandı ve hapishaneye geri gönderildi (kitabın yazıldığı dönem itibarıyla hem Karagümrük saldırısı hem de bir İstanbul borsacısıyla ilgili şiddet içeren gasp girişimleri nedeniyle iki uzun hapis cezası vardır).⁴⁹

Yirminci yüzyılın sonlarında Türkiye'deki organize suçun ruhunu özetleyen ikinci ve daha genç aktör, Sedat Peker'di. Sedat, 1971'de İstanbul'un hemen doğusunda bulunan Sakarya'da doğdu. Ailesi Rize'den batıya göç ettiği için Karadeniz asıllı olan Peker'in çocukluğunun büyük bir kısmı Almanya'da geçti. Alaattin Çakıcı gibi, o da suç hayatına

⁴⁶ Soner Arıkanoglu, "Çakıcı Nice'te Yakalandı," *Radikal* 18 Ağustos 1998; Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 1998 *İnsan Hakları Raporu*, 79.

⁴⁷ Semra Pelek vd., "Üç Yılda Tahliye!" *Milliyet*, 30 Kasım 2002.

⁴⁸ Fatma Demirelli, "Beşiktaş Involvement in Çakıcı Escape Under Probe," *Hürriyet, Daily News* 12 Mayıs 2004; "Futboldaki Susurluk," *Milliyet* 20 Mayıs 2004.

⁴⁹ "Çakıcı Gets 10 Years and 10 Months," *Hürriyet Daily News*, 1 Mart 2006.

uyuşturucu ticareti yerine haraççılıkla girmişti.⁵⁰ Kendini geleneksel bir kabadayı olarak gören Sedat, uyuşturucu ticaretinden kâr edenleri alenen aşağıladığı için gazeteler ona çoğu zaman “narkotikle mücadele eden baba” diye hitap ediyordu.⁵¹ Aynı zamanda Peker, Çakıcı’yla aynı milliyetçi eğilimlere sahipti.⁵² Ülkücü olarak tanınması, Susurluk skandalıyla ilgili resmî soruşturmalara dahil edilmesi için makul bir nedendi. TBMM tarafından yayımlanan bir rapora göre, Peker birçok kez Veli Küçük’ü telefonla aramıştı; bu da onun, Abdullah Çatlı ve Sami Hoştan gibi Türk Jandarma Teşkilatı’na “bir arkadaş” olarak hizmet ettiği şüphelerine yol açtı.⁵³ Ağustos 1998’de İstanbul’daki savcılar, haraç faaliyetleriyle ilgili bir dizi suçtan dolayı tutuklanmasını talep etti.⁵⁴ Hüküm giydi ve kısa bir süre hapis yattı, ancak gazeteler Peker’in devletin gözetimindeyken sahip olduğu birçok lükse sürekli vurgu yaptı.⁵⁵ Sedat’ın uygunsuz faaliyetleri ve yüksek profilli ilişkileri, serbest bırakılmasının ardından da devam etti. Türkiye’deki eğlence sektöründen ünlülerle ilişkileri de sık sık magazinlerin gündemine düşüyordu.⁵⁶ 2002 yılında İstanbul polisi, onu şehrin en modern ve gösterişli alışveriş merkezlerinden birinde, Türkiye’nin en ünlü pop şarkıcılarından biri olan İbrahim Tatlıses ile sohbet ederken tutukladı.⁵⁷ 2004 yılında yayımlanan bir kitapta, gazeteci Ecevit Kılıç, Peker’in Türkiye Futbol Federasyonu’nun takımları, oyuncu-

⁵⁰ “Lakabı Köroğlu,” *Milliyet* 25 Eylül 1999; Ömer Ülkü, “Sedat Peker Döndü,” *Milliyet* 20 Ağustos 1998.

⁵¹ “Sedat Peker Arslan Gibi Yaşarmış,” *Radikal* 18 Eylül 1999.

⁵² Peker bir keresinde kolunda “Allah” yazılı dövmesi olduğu için bir barmenin öldürülmesi emrini vermekle suçlanmıştı. Bkz. Ömer Ülkü, “Sedat Peker Döndü,” *Milliyet* 20 Ağustos 1998.

⁵³ “Yeşil’in ‘Cep’i Küçük’ün,” *Milliyet* 2 Mart 1998.

⁵⁴ Ömer Ülkü, “Sedat Peker Döndü,” *Milliyet* 20 Ağustos 1998.

⁵⁵ Hapishane odasında bulunan birçok lüks eşyanın arasında çamaşır makinesi, buzdolabı, televizyon, vazolar ve yağlı boya tablolar da bulunuyordu. Bkz. “Peker’s Luxurious Prison Life,” *Hürriyet Daily News*, 26 Ekim 1998.

⁵⁶ Bkz. Lube Ayar, “Hepsi Reis’e Hayran,” *Milliyet*, 5 Haziran 2005.

⁵⁷ “Police Detain Gang Leader Peker,” *Hürriyet Daily News* 22 Ekim 2002.

ları ve yetkilileri üzerindeki köklü etkisini detaylı bir şekilde anlattı. Kılıç'a göre, hem bir futbolcu temsilcisi hem de mafya olarak, şike yapılması, yönetim kuruluna el koyulması ve milli takımın yıldız kalecisi Rüştü Reçber'in dövülmesi gibi olaylara karışmıştı.⁵⁸ Ayrıca gazeteciler, Peker'in Kurtlar Vadisi dizisinde Süleyman Çakır karakterini oynayan oyuncu Oktay Kaynarca ile olan ilişkisinin, karakterin ilk sezonda ölmesi kararı üzerinde etkili olabileceğini düşünüyorlardı.⁵⁹

Geçmiş yüzyılın son demlerinde Türk yeraltı dünyasının başlıca aktörlerinden olan üçüncü kişi, Peker ve Çakıcı ile benzer bir kökene sahipti. Ali Yasak ya da daha yaygın adıyla Drej (Kürtçe "uzun") Ali, 1980'lerin sonlarında İstanbul'da bir haraççı ve borç tahsildarı olarak ün kazandı (görünüşe göre Yasak da Türkiye'deki uyuşturucu ticaretiyle ilgili olarak hiç tutuklanmadı veya suçlanmadı). Peker gibi şiddetle özdeşleşen ünü, kişisel bir anlaşmazlık sonrasında diğer ünlü kabadayı Nabi İnciler'i (genellikle İnci Baba olarak bilinir) vurup yaraladıktan sonra ulusal düzeye ulaştı.⁶⁰ Çakıcı ve Peker gibi, Drej Ali de gençlik yıllarında Urfa'daki Ülkü Ocakları'nın aktif bir üyesiydi. Milliyetçi eğilimleri, (Uğurlu ailesi gibi) Kürt olduğu göz önünde bulundurulduğunda

⁵⁸ Hakan Gülseven, "Futbolsever Mafyanın Halleri," *Radikal* 21 Mart 2004; Fatih Vural "Journalist Ecevit Kılıç: Turkish Football Federation Scared of Aziz Yıldırım," *Today's Zaman* 12 Ağustos 2011. Peker'in futbol dünyasıyla ilişkisi, kariyerinin büyük bir bölümünü Beşiktaş'ta geçiren yıldız forvet Sergen Yalçın'ın, Peker'in Trabzonspor futbol kulübü üzerindeki etkisiyle ilgili bir davada tanık olarak çağırılmasıyla ilk kez gün yüzüne çıktı. Bkz. Önder Şuşoğlu ve Haluk Atalay, "Sergen'e Sedat Peker Sorgusu," *Milliyet* 14 Aralık 1998.

⁵⁹ Kaynarca, İstanbul yeraltı dünyası üyeleri ile ilişkisi olduğunu inkâr etmedi. Röportajlarda, Süleyman Çakır karakterinin temelini oluşturan Alaattin Çakıcı'yla çocukluk arkadaşı olduğunu açıkça dillendiriyordu. Bkz. "Mafia Mania Grips Nation," *Hürriyet Daily News* 21 Nisan 2004.

⁶⁰ 'İnci' Baba'ya Kurşun Yağmuru," *Milliyet* 8 Şubat 1989. İnci Baba da Yasak gibi Urfa'da doğmuştu. Silah ve mühimmat kaçakçılığından gözaltına alınmasının yanı sıra, İnciler'in Mehmet Ali Ağca'ya para sağladığından şüphelenilmekteydi. Bkz. "Ağca, Türkiye'de Bazı Tanınmış Kişilerden Para Yardımı Gördüğünü Öne Sürdü," *Milliyet* 28 Mayıs 1981; "İnci Baba'nın 48 Yıl Hapsi İsteniyor," *Milliyet* 12 Mart 1985.

daha da ilginç görünmektedir.⁶¹ Kendini “büyük arazi sahibi” ve “çay bahçesi sahibi” olarak tanımlayan bu adamın adı, 1996 yılında Susurluk skandalı bağlamında sıkça anılır oldu.⁶² Sedat Bucak ile doğrudan ilişkisi dışında (ikisi o Kasım ayında politikacının hastanesinden ayrılırken görüldü), Mahmut Yıldırım ile bir konuşmasını içeren gizli bir ses kaydı, Yasak’ın resmî bir hüviyetle “kiralık şiddet” işlerine bulaştığını kanıtlandı.⁶³ Soruşturmanın başlamasından birkaç ay sonra, bir MİT görevlisi, Özel Harp Dairesi’nin 1987 ve 1988 yılları arasında Abdullah Çatlı ile birlikte Drej Ali’yi de PKK’ya karşı gizli operasyonlarda kullandığını doğruladı.⁶⁴ Susurluk soruşturması, ona herhangi bir suçlama yöneltmese de yeni yüzyıl yaklaşırken Yasak’ın hukuki dertleri devam etmekteydi. 2001 yılında Türk yetkilileri onu, aynı zamanda Sedat Bucak’ın bir akrabası da dahil olmak üzere yirmi devlet bürokratiyle birlikte ülkeye kaçak et ithal etmekten gözaltına aldı (ancak bu suçlamalar daha sonra düşürüldü).⁶⁵ Ocak 2008’in sonlarında hırsızlık, darp ve “suç örgütü kurma” da dahil olmak üzere bir dizi suçtan yargılandı ve 14 yıl hapis cezasına çarptırıldı.⁶⁶ Mahkeme kararından bir gün sonra İstanbul’daki yetkilileri Drej Ali’yi Ergenekon komplosunun oluşturulmasına karışan baş şüpheli ilan etti.⁶⁷

1990’ların sonlarında basında sıkça yer alan dördüncü isim Hüseyin Baybaşı’nı. Londra Observer tarafından “eroinin Pablo Escobar’ı” olarak adlandırılan Baybaşı’nın, uyuşturucu

⁶¹ Melik Duvaklı, “Derin Kürtler,” *Aksiyon* 25 Ocak 2010 <<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-25979-173-derin-kurtler.html>> (erişim tarihi: 24 Şubat 2013).

⁶² Urfa’da çay bahçeleri ve arazi sahibi olduğuna dair iddiaları, Ercüment İşleyen’in “İşte Drej Ali” başlıklı makalesinde bulunabilir. *Milliyet* 9 Şubat 1989.

⁶³ Bozarslan, *Network-Building*, 8; “Bucak Ankara’da,” *Milliyet* 16 Kasım 1996.

⁶⁴ Atilla Dışbudak, “Korkut Eken: Çatlı’yı MİT Kullandı,” *Milliyet* 20 Mart 1997.

⁶⁵ “Bufalo’da Susurluk İzi,” *Radikal* 28 Ocak 2001; “Bufalo’ Davasında 10 Tahliye Kararı,” *Radikal* 14 Temmuz 2001.

⁶⁶ “Drej Ali Mahkûm, Yeşil’in Oğlu Serbest,” *Radikal* 26 Mayıs 2008.

⁶⁷ “More Neo-Nationalist Party Members Arrested in Ergenekon Probe,” *Today’s Zaman*, 27 Mart 2008.

ticaretine bakış açısı, Çakıcı ve Peker'in uyuşturucu ticaretine yönelik tavrıyla keskin bir tezat oluşturunuyordu. Baybaşı'nın 1956 yılında Lice'de doğdu. Kendisinden altı yaş büyük olan Behçet Cantürk gibi onun da suç hayatına katılımı, doğduğu bölgenin kaçak afyon ve diğer yasa dışı malların ticaretine derinden bağlı olması sayesinde gerçekleşmişti. 1975 depremi, Cantürk gibi birçok kişiyle birlikte onu da İstanbul'da yeni bir yaşam arayışına sevk etti ve burada yine benzer şekilde kaçakçılık çevrelerine girdi. 1976'da on kilodan fazla haşhaş bulundurduğu için hapis cezasına çarptırıldı (ki, daha sonraları iddia ettiğine göre, polis ona muhbir ve kışkırtıcı ajan olarak yaklaşmıştı). Daha sonra eroin ticaretine ilk adımlarını atmaya başladı. Malatya'dan bir arkadaşının yardımıyla hem Türkiye'de hem de Batı Avrupa'da ilk kaçakçılık bağlantılarını kurdu. 1982'deki ilk Batı Avrupa seyahatinden sonra tamamen şekillenmeye başlayan kişisel şebekesi, Hollanda, Almanya ve Birleşik Krallık'taki dağıtım noktalarını içerecek şekilde genişledi.⁶⁸

1980'lerin ortalarına gelindiğinde eroin ticareti, Baybaşı'nın ailesinin birçok üyesinin meşgul olduğu bir girişim haline gelmişti. Kardeşleri ve diğer aile üyeleriyle birlikte (bu aile üyelerinden biri Behçet Cantürk'ün yakın bir iş birlikçisiydi) Hüseyin, önde gelen bir uyuşturucu taciri olarak yükselirken gözaltına alınma, yargılanma ve zaman zaman işkenceye maruz kalma gibi durumlarla karşı karşıya kaldı.⁶⁹ 1984'te İngiliz polisi tarafından altı kilo eroin bulundurma suçuyla gözaltına alındı. On iki yıl hapis cezasının dört yılını yattıktan sonra Türkiye'ye geri döndü, ancak bir yıl sonra Türk-Bulgar sınırına yakın bir yerde yetkililer onu yetmiş dokuz kilo eroinle

⁶⁸ Bovenkerk ve Yeşilgöz, *The Turkish Mafia: A History of the Heroin Godfathers*, 222-236.

⁶⁹ "İhanet Bedeli," *Milliyet* 19 Kasım 1986; Ercüment İşleyen ve Ali Fuat Duatepe, "Ermeni Mafyası MİT Takibinde," *Milliyet* 4 Kasım 1988; Ali Fuat Duatepe, "Uyuşturucuda Kilit 'Aile,'" *Milliyet* 10 Mart 1989.

yakaladılar.⁷⁰ Baybaşı'nın de dahil olduğu en kötü şöhretli olay, 1992 yılının sonlarında *Kısmetim-1* isimli bir geminin, polislerin gemiye binme tehdidinin ardından Kıbrıs kıyılarında batırılmasıydı. Olayın ardından Türk yetkililer tarafından gözaltı emri çıkarıldı. O sırada İsviçre'de bulunan Baybaşı sevkياتın Mehmet Ağar da dahil olmak üzere İstanbul ve Ankara'daki bazı yetkililer tarafından kurgulanmış olduğunu iddia etti.⁷¹

Hüseyin Baybaşı'ne göre 1980'ler ve 1990'larda sürekli tutuklanmasının asıl nedeni yasa dışı faaliyetleri değil siyasi eğilimleriydi. Daha sonraları Frank Bovenkerk ve Yücel Yeşilgöz'e itiraf ettiği üzere, Kürt ve solcu davalarına verdiği destek, Lice'deki 1975 depremiyle başlamıştı. Devletin deprem sonrasındaki kayıtsızlığı, o ve bölgeden birçok başka Kürtü, bölgede kök salmış olan direniş dalgasına daha da yaklaştırmıştı. Behçet Cantürk gibi o da uyuşturucudan elde ettiği gelirlerle PKK'ya maddi destek sağladı. Ancak PKK ile olan bağları, onu Ankara'daki siyasi elitin üyeleri ile bağlantılar kurmaktan alıkoymadı. 1996'da Susurluk skandalının başlamasıyla, Hüseyin'in Mehmet Ağar ile ortaklık kurduğuna dair ithamlar daha büyük önem kazandı.⁷² Örneğin, MİT'in Susurluk hakkındaki üçüncü raporu, hükümete, Kürt uyuşturucu kaçakçısı ile İçişleri Bakanı arasındaki ilişkiyi "daha fazla tetkik etmeyi" öneriyordu (ki İçişleri Bakanı halihazırda Abdullah Çatlı'nın istihdamı ile doğrudan suçlanmaktaydı).⁷³

Hüseyin Baybaşı, 2001'de Hollanda'da tutuklanıp hapis cezası almasından bu yana Türk devleti ve yabancı istihbarat teşkilatları ile olan ilişkileri hakkında birçok röportaj verdi. Bovenkerk ve Yeşilgöz ile yaptığı görüşmelerde, Türk yetki-

⁷⁰ Nevsal Elevli, "Baybaşı İkinci Escobar," *Milliyet*, 18 Kasım 2002.

⁷¹ Bovenkerk ve Yeşilgöz, *The Turkish Mafia: A History of the Heroin Godfathers*, 246-248; "Büyük Baş' Kaçak Baybaşı Konuştu," *Milliyet*, 24 Ocak 1993.

⁷² "Turkey's Drug Smuggling Counterattack," *Hürriyet Daily News*, 19 Mart 1997.

⁷³ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 1998 *İnsan Hakları Raporu*, 571.

lilerinin kendisi gibi göz önünde bulunan suçlularla nasıl sık sık etkileşimde bulunduğunu uzun uzun açıkladı:

Şükrü Balcı [1980'lerin başındaki İstanbul Emniyet Müdürü], bize kendisi gelirdi. Paramız Hollanda ve Almanya üzerinden İş bankası aracılığıyla geliyordu, ancak kayıt altına alınmıyordu. Bankadaki adamımıza giderdik, o verirdi. Pamuk Bankası'nda da aynı şey oldu. Bu işi organize edenin devlet olduğunu ben bile fark etmedim ama bazen paranın devletin kalkınması için kullanılacağı söylenirdi bize. Her işlem den gelen paranın yarısı devlete gidiyordu. Bu bizim için bir tür vergiydi. Karşılığında her açıdan korunuyorduk. Eğer paraya el konursa veya tutuklanırsak, hükümetle olan bağlantılarımız bizi almaya gelir ve devlet için çalıştığımızı söylerdi. Bizi Avrupa'da bile korurlardı. O yıl Avrupa'ya ikinci kez gittiğim de, bütün konsolosluklarının kaçakçılığın içinde olduğunu bizzat gördüm. Her konsoloslukta bu amaçla bulunan bir üye var. Bu kişinin kültürel merkezler ve Türk okulları kurması gerekir, örneğin. Biz de onlara bunun için para verirdik. Türk Kültür Derneği örneğin, tamamen uyuşturucu kaçakçılığından gelen parayla finanse ediliyordu. Fiiliyatta Türkiye neredeyse hiç katkıda bulunmuyordu. Bu yetkililer, tüm başkentlerde toplantılar düzenleyip Türkiye'yi tanıtan afişler basıyordu.⁷⁴

Baybaşı, Bovenkerk ve Yeşilgöz ile yaptığı görüşmede, yasa dışı ticaretlerinde kendisiyle iş birliği yapan Türk makamların asıl niyetini tartışırken biraz ketum davranmıştı. Ancak, iddiasına göre, PKK'ya olan desteği daha belirgin hale geldiğinde, bazı siyasi arkadaşları onu istihbarat kaynağı olarak kullanmayı ummuştu. Yine kendi iddiasına göre, bu teklifi kabul etmeyince, devlet yetkilileri onu öldürmeye çalışmıştı. Şahsına yönelik birkaç suikast girişimi başarısız olduktan sonra, *Kısmetim-1* olayı yüzünden tutuklanmıştı.⁷⁵

⁷⁴ Bovenkerk ve Yeşilgöz, *The Turkish Mafia: A History of the Heroin Godfathers*, 235–236.

⁷⁵ Bovenkerk ve Yeşilgöz, *The Turkish Mafia: A History of the Heroin Godfathers*, 242–245.

2006’daki Ergenekon soruşturması Baybaşı, Peker, Çakıcı, Yasak ve Hoştan’ı Susurluk soruşturmalarına bağlayan “devlet-mafya-siyaset ilişkilerinin” üzerini daha yeni ve güçlü bir ışıkla aydınlattı. Ocak 2008’de, İstanbul’da bir mahkeme, Veli Küçük, Sami Hoştan ve bir dizi eski askeri personeli “devlete karşı silahlı isyanı teşvik etmek” suçuyla yargıladı.⁷⁶ “Suç örgütü kurma” suçundan 2007’de tutuklanan ve 14 yıl hapis cezasına çarptırılan Alaattin Çakıcı ve Sedat Peker de Ergenekon davasını yürüten savcıların gözünde şüpheli konumundaydı.⁷⁷ İstanbul On Üçüncü Ceza Mahkemesi önüne çıkarılan bu iki deneyimli mafya üyesi Susurluk skandalını oluşturan suçlar ve ilişkiler ağı konusunda doğrudan sorgulamaya tabi tutuldular. Çakıcı, Temmuz 2012’deki resmî sorgusunda sürekli kaçamak cevaplar verdi. Veli Küçük’ü tanıyıp tanımadığı sorulduğunda, savcıya sadece “kendisine sorun” dedi. Mehmet Ağar’ı tanıdığını itiraf etse de Çakıcı eski İşçileri bakanıyla aralarındaki ilişkiyi açıklamamakta ısrarcıydı. “Hesap soracaksanız, Tansu Çiller’e sorun. Hesap soracaksanız, Mesut Yılmaz’a sorun” dedi.⁷⁸ Ekim 2011’de Ankara mahkemesi önünde sorgulanan Sami Hoştan’ın tutumu da benzer şekilde sertti. Susurluk soruşturmasında Ömer Lüftü Topal’ın ölümü ile ilgili olarak hapse girdiğini ancak tüm suçlamalardan aklandığını söyledi.⁷⁹

2011 sonbaharında mahkemede ifade veren Sedat Peker, yüksek makamlardaki siyasi yetkililerle olan geçmiş ilişkileri ve onların hem Susurluk hem de Ergenekon ile ilişkileri konusunda çok daha açık sözlüydü. Mahkeme önünde, 1990’ların ortalarında pek çok cinayeti planlayan ve gerçekleştiren cami-

⁷⁶ “‘Untouchables’ Nabbed in Raid,” *Turkish Daily News*, 28 Ocak 2008.

⁷⁷ “Sedat Peker 14 Yıl,” *Sabah* 31 Ocak 2007. Sedat Peker, Şami Hostan ve Veli Küçük’ün tutuklanmasından bir gün sonra tutuklandı. Bkz. “Sedat Peker Ergenekon’dan da Tutuklandı,” NTV-MSNBC 27 Ocak 2012 <http://www.ntvmsnbc.com/id/25317554> (erişim tarihi: 21 Şubat 2012).

⁷⁸ “Alaattin Çakıcı, Ergenekon’da Tanıklık Yaptı,” *CNN Türk*, 26 Temmuz 2012 <http://www.cnntrk.com/2012/turkiye/07/26/alaattin.cakici.ergenekonda.taniklik.yapti/670416.0/index.html> (erişim tarihi: 21 Şubat 2013).

⁷⁹ “Sami Hoştan İfade Verdi,” *Zaman*, 26 Ekim 2011.

anın iç işleyişi hakkında gizli bilgilere sahip olduğunu iddia etti. Peker ifadesinde (ve halka açık bir röportajında) eskiden Diyarbakır ve Eskişehir Emniyet Müdürü olan Hanefi Avcı'nın "Ergenekon'un bir yöneticisi" olduğunu ve hukuk dışı infazlar ve provokasyonlardan sorumlu olduğunu iddia etti.⁸⁰ Peker ayrıca MİT ajanı Korkut Eken'in, PKK'yla bağlantılı Kürt iş adamlarının öldürülmesini emredip operasyonları finanse ettiğini de iddia ediyordu.⁸¹

Savcılar, Veli Küçük'ü Aralık 2008'de Ergenekon soruşturmasının ilk aşamalarında ifade vermeye zorladılar. Sami Hoştan ve Sedat Peker ile tanıştığını inkâr etmeyen Küçük, hiçbir zaman organize suç liderlerinin "çıkarları" doğrultusunda hareket etmemiş olduğuna yemin etti. Türk Silahlı Kuvvetleri'ne yönelik bir saldırı olarak gördüğü JİTEM'in varlığını bile inkâr etmenin yanı sıra, "hiçbir zaman devlete karşı komplo kurma düşüncesinde olmadığını" kesin bir dille belirtti.⁸² Sonraki yıllarda ifade vermeye çağrılan tanıklar, emekli general hakkında çok daha farklı şeyler söyledi. Poyraz olarak anılan gizli bir tanık, Sedat Peker'in Küçük'e sadık bir ölüm mangasını komuta ettiğini ve Behçet Cantürk'ün ölümünden sorumlu olduğunu iddia etti.⁸³ Başka bir tanık, sabıkalı ve kendini Ergenekon üyesi olarak tanımlayan Osman Yıldırım, Peker'i Küçük'ün kişisel ayakçısı ve çantacısı olarak tanımladı.⁸⁴ Veli Küçük'e yöneltilen muhtemelen en büyük suçlama, başka bir gizli tanık olan Emrah Özdemir'den geldi. Özdemir, Abdullah Çatlı'nın Susurluk'taki kazada ölmediğini,

⁸⁰ "Mustafa Turan, Peker Tells Prosecutors About Avcı's Links with Ergenekon," *Today's Zaman*, 18 Ağustos 2011.

⁸¹ "Mesut Hasan Benli, Testimony Reveals Extrajudicial Killings," *Hürriyet Daily News*, 3 Kasım 2011.

⁸² "İşte Veli Küçük'ün Tam İfadesi," *Hürriyet*, 15 Aralık 2008.

⁸³ "Gizli Tanık Poyraz: Sedat Peker, Küçük'ten Sonra İkinci Adamdı," *Zaman*, 24 Ocak 2012.

⁸⁴ "Sedat Peker, Veli Küçük'ün Ayakçısıdır," *Radikal*, 22 Kasım 2012.

emekli generalin emriyle öldürüldüğünü duyduğunu iddia etti.⁸⁵

Hüseyin Baybaşın, Türkiye’deki herhangi bir mahkemeye ne Susurluk ne de Ergenekon ile ilgili ifade vermek için çağrıldı. Yine de diğer suç dünyası aktörlerini organize suçun Türk devleti unsurlarıyla ilişkisine dair ifade vermek zorunda bırakan davaların önemine dair kendi görüşlerini Hollanda’daki hapisane hücrelerinden dilediğince paylaştı. Bir yandan (Türk devletinin geçmişte eroin satışından kâr ettiğine emin olmasına rağmen), Veli Küçük’ün *Kısmetim-1* olayındaki rolü hakkında hiçbir bilgisi olmadığını iddia ediyordu.⁸⁶ Öte yandan, 1970’lerin başından itibaren kontrgerillalardan eğitim aldığını iddia ediyordu.⁸⁷ Ayrıca Ergenekon’u tam olarak anlamak için Türkiye’nin ötesine bakmak ve Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkelerin uyuşturucu ticareti ve Türk devletiyle ilişkilerini analiz etmek gerektiğini belirtti.⁸⁸ Baybaşın’ın 2006’da *Guardian*’a verdiği bir röportaja atıfta bulunan Ian Cobain, onun hâlâ Ankara’ya yakın tarafların öfkesiyle karşı karşıya olduğunu öne sürdü. Bu eski Kürt uyuşturucu kaçakçısı, Türk devleti unsurları ile Türk organize suç aktörleri arasındaki ittifaklar hakkında gizli bilgiler vermenin yanı sıra, Avrupa’da çeşitli istihbarat servisleri ile de ilişkilerini sürdürmekteydi. Cobain’in tahminlerine göre Baybaşın, İngiltere’nin MI5’inin Londra’daki Kürt aktivistleri denetlenmesine yardımcı olmuş, 2004 Madrid saldırıları sonrasında İspanyol yetkililere istihbarat sağlamış ve İstanbul’da bir otelde gizlenen iki Çeçeni öldürmeyi amaçlayan Rus ajanları kendisinden yardım istemişti.⁸⁹

⁸⁵ “Çatlı ve Ersever’i Küçük Öldürttü,” *Radikal*, 18 Eylül 2012.

⁸⁶ “Fırat Alkaç, Silah Verir Eroin Alırdık,” *Taraf*, 5 Ocak 2010.

⁸⁷ “Hüseyin Baybaşın Taraf’a Konuştu,” *Ajans Diyarbakır*, 4 Ocak 2010 http://www.ajansdiyarbakir.com/haber_detay.asp?haberID=1125 (erişim tarihi: 22 Şubat 2013).

⁸⁸ Mahmut Övür, “Ergenekon’un Arakasında Almanya Var,” *Sabah*, 9 Ocak 2010.

⁸⁹ Ian Cobain, “Feared Clan Who Made Themselves a Home in Britain,” *The*

Türkiye'nin suç dünyası aktörlerinin itham ve iddiaları, 2006'dan bu yana açılan birçok suç davasını içeren bir dizi iddia ve resmî ithamın sadece bir bölümünü oluşturuyor. Sedat Peker, Sami Hoştan ve Alaattin Çakıcı'nın "Ergenekon terör örgütüne" dahil olduğu iddiaları, Ankara'dan yürütülen görünüşte daha tehlikeli komplo soruşturmaları nedeniyle unutulmaya yüz tuttu. Sol eğilimli Taraf gazetesi tarafından 2010'un başlarında yayımlanan tartışmalı bir rapordan sonra savcılık, 2003'te Tayyip Erdoğan'ın AKP hükümetine karşı bir darbe girişiminde bulunduğunu iddia ettikleri çok sayıda faal ve emekli askeri personel hakkında kapsamlı bir iddianame hazırladı. "Balyoz" davasına yönelik soruşturmalar, 200'den fazla askeri personelin gözaltına alınmasına neden oldu (2011'e gelindiğinde Türkiye'nin generallerinin ve amirallerinin yüzde 10'undan fazlası gözaltına alınmış ve hapse atılmıştı).⁹⁰ Hem Ergenekon hem de Balyoz soruşturmalarının geçerliliği ve yasallığı üzerine yapılan tartışmalar, Türk devletini devirmeyi veya zayıflatmayı amaçlayan gruplar veya komplolarla eski veya mevcut ilişkileri bulunan kişilere karşı giderek daha fazla dava açılmasını engellemedi. Ocak 2012'de savcılar, Türk askeri tarihindeki en güçlü isimlerden ikisi, eski Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ ve Kenan Evren hakkında iddianame hazırladı. Başbuğ'a yönelik iddianame, Ergenekon ve Balyoz soruşturmalarındaki suçları yineliyordu (yani terör örgütüne katılma ve Erdoğan'ın hükümetini devirmeye teşebbüs). Evren'in ise, 1980 darbesi nedeniyle hapsi isteniyordu.⁹¹

Balyoz davasının savcıları, 2003 yılında gerçekleştiği iddia edilen darbe girişimi ile organize suç arasında doğrudan bağlantı kurmamıştı. Fakat Türk medyasından pek çok kişi

Guardian, 27. Mart 2006.

⁹⁰ Gareth Jenkins, "The Fading Masquerade: Ergenekon and the Politics of Justice in Turkey," *Turkey Analyst* 4.7 (4 Nisan 2011) <http://www.silkroadstudies.org/new/inside/turkey/2011/110404B.html> (erişim tarihi: 8 Şubat 2013).

⁹¹ Daniel Dombey, "Turkey Arrests Former Military Chief," *Financial Times* 6 Ocak 2012.

ve bazı akademisyenler, İlker Başbuğ ve Kenan Evren gibi yüksek rütbeli askeri yetkililerin gözüaltına alınmasını, Türklerin devletinin parçalanmaya başladığının bir işareti olarak yorumladı. Kimilerine göre Susurluk skandalı, Türk toplumunu çetecilerin siyasilere kurmuş olduğu ilişkilere hazırlamıştı.⁹² Ergenekon komplocularının yargılanması, sadece güçlü suç aktörlerini adaletin önüne çıkarmakla kalmamış (ki bu Susurluk'un yapamadığı bir şeydi), aynı zamanda "devleti içerideki düşmanlardan korumak amacıyla kurulmuş karanlık, yıkıcı birimlerin varlığını ve vahşetini" gözler önüne sermişti.⁹³ Soruşturmaların özensiz işleyişi (tanık ifadelerinin ve kanıtların büyük bir kısmının "gizli" olması bir yana), birçok kişinin mevcut hükümetin demokrasiye aykırı davrandığını düşünmesine neden olurken son on yıl içindeki davalar, birçok kişinin Türk demokrasisine engel olduğunu düşündüğü kurumlar için kötü sonuçlar doğurdu.⁹⁴ Çetecilerin, generaller ve polisler gibi kişilerle birlikte yargılanması, Türkiye'nin, (ordu, istihbarat servisi veya polis gibi) güvenlik kurumları içindeki "koruyucularına" yönelik kolektif bir suçlama ve küçümseme hareketi gibidir.⁹⁵

Tarihsel anlamda Tayyip Erdoğan'ın Ergenekon ve Susurluk skandallarının tarihsel köklerinin Osmanlı'ya dayandığı iddiasına katılanlar vardır. Bazı yorumculara göre suçlanan üyelerin içinde bulunduğu karmaşık kişisel ve profesyonel şebekeler dikkate alındığında, Ergenekon'un Jön Türk dönemindeki Teşkilat-ı Mahsusa ile ortak pek çok özelliği olduğu görülür. Barış ve Demokrasi Partisi'nin (Kürt milliyetçisi çevrelerle güçlü bağlantılara sahip bir parti) öncülü olan Demokratik Toplum Partisi, 2008'de Ergenekon'un "devlet destekli suikastçıları kullanan ve özellikle 20. yüzyılın

⁹² Mümtazer Türköne, "How Democracy Defeated the 'Deep State'" *Today's Zaman*, 6 Kasım 2011.

⁹³ Yavuz Baydar, "The 'Shadow State' Unfolding," *Today's Zaman*, 24 Ocak 2013.

⁹⁴ Mahtap Söyler, "The Deep State: Forms of Domination, Informal Institutions and Democracy," *Perspectives: Political Analysis and Commentary from Turkey* 3 (Aralık 2012), 8–11.

⁹⁵ Öktem, *Angry Nation: Turkey Since 1989*, 164.

başlarında Ermenilere karşı pek çok kitlesel şiddet eylemi gerçekleştirmiş olan Teşkilat-ı Mahsusa'nın doğrudan halefi olduğunu" iddia etti.⁹⁶ Diğerleri ise Ergenekon'un varlığının Teşkilat-ı Mahsusa'yı da ortaya çıkaran aynı tarihsel zihniyeti yansıttığını öne sürdüler; nitekim bu hem Osmanlı hem de Türk devletini kendi nüfuslarına karşı şiddet dolu, hukuk dışı eylemlerde bulunmaya iten bir zihniyetti.⁹⁷ Bu tür görüşler, Ergenekon ve Teşkilat-ı Mahsusa tipi gizli örgütlerle ilişkilendirilen çözülememiş bir dizi suç arasındaki süreklilikleri analiz eden monografik uzunlukta bir çalışmaya da ilham kaynağı oldu.⁹⁸

Ergenekon soruşturmasının önemine dair tartışma ve değerlendirmeler, Türk basınının sayfalarında ve akademik çevrelerde bir dizi soruya yol açtı. Muhtemelen en makul ve bariz soru, Ergenekon'un sözde derin devletle olan ilişkisine yöneliktir. Ergenekon, savcılarının iddia ettiği gibi Türk ulusal güvenliği adına gerçekleştirilen suçlarla bağlantılı merkezî bir örgüt müdür? Eğer öyleyse, Ergenekon, bir bütün olarak derin devlet midir?⁹⁹ Veya Ergenekon ve Balyoz Harekatı, geçmişî Türkiye'nin kontrgerilla programının kurulmasına kadar uzanan ve askeri personeller ile bilhassa bağlantılı olan güçlü grupların "hükmetme biçimini", camiasını mı temsil ediyor?¹⁰⁰ Yoksa derin devlet, büyük ölçüde bir paranoya ve komplo kültürünün bir ürünü müdür? Ergenekon ile ilişkilendirilen suçlar, Mustafa Akyol'un da ifade ettiği gibi, "sadece

⁹⁶ H. Akin Ünver, "Turkey's 'Deep State' and the Ergenekon Conundrum," *Middle East Institute Policy Brief*, 1 Nisan 2009 http://www.mei.edu/content/turkeys-deep-state-and-ergenekon-conundrum#_ft37 (erişim tarihi: 23 Şubat 2013).

⁹⁷ "Ergenekon Bir Zihniyettir," *Milliyet Blog* 28 Temmuz 2008 <http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=122518> (erişim tarihi: 23 Şubat 2013).

⁹⁸ Gülççek Günel Tekin, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan Ergenekon'a* (İstanbul: Belge Yayınları, 2012).

⁹⁹ Bu tarz bir bakış açısı için bkz. "Indictment Says Gang Older Than the Republic," *Hürriyet Daily News* 16 Temmuz 2008.

¹⁰⁰ Söyler, "The Deep State: Forms of Domination, Informal Institutions and Democracy," 8.

nefret dolu ideolojiler, öfkeli kitleler ve fanatik bireylerin bir sonucu mu? ¹⁰¹

Ergenekon soruşturmalarının özellikle organize suçla ilgili ifşalarına karşı dikkatli olmayı gerektiren bazı noktalar vardır. Şu ana kadar, Türk suç dünyasının hiçbir aktörü cinayet veya diğer şiddet eylemleriyle suçlanmamıştır (Peker, Hoştan ve Çakıcı gibi Ergenekon komplosunun diğer üyeleri, suç örgütü kurmakla suçlanmışlardır). Devletin gizli tanıkları çapraz sorguya çekme ve MİT ile çeşitli parlamento komisyonları tarafından sunulan kanıtlarını bağımsız bir şekilde analiz etme imkânı olmadan, Sedat Peker ve Alaattin Çakıcı gibi mafya üyelerinin İstanbul savcılarının iddia ettiği komplocu politikaların içinde tam olarak nasıl bir yer edindiğini isabetle belirlemek zordur.

Türk siyaseti ve tarihinin daha geniş çaplı arka planı göz önüne alındığında Ergenekon davalarının analizinin (ve Sursurluk skandalına dair yorumların), devlet, mafya ve siyaset arasındaki ilişkiye dair bazı temel varsayımlara değinmekte çokça başarısız olduğu görülür. Türkiye’de bir derin devletin olduğunu kabul etseler de etmeseler de bu analiz ve yorumların yalnız birkaçı çeteciler, generaller ve polislerin birbirleriyle iş birliği yapmaya neden başladıklarını sorgular. Başka bir deyişle, Veli Küçük niçin özellikle Sami Hoştan veya Sedat Peker’in görevlendirilmesini istedi? Eğer o veya diğerleri suikastlar veya diğer şiddet eylemlerini gerçekleştirecek adamlar arıyorlarsa, neden halihazırda devletin emniyet servisi sıralarında hizmet veren ünlü Mahmut Yıldırım gibileriyle yetinmediler? ¹⁰² Bu sorunun cevabı bir anlamda, mafya üyelerinin ve yetkililerinin sıklıkla politik veya kriminal çıkarlarından bağımsız olarak

¹⁰¹ Mustafa Akyol, “It is the ‘Deep Nation,’ Not Deep State,” *Hürriyet Daily News* 25 Şubat 2013.

¹⁰² Söylenene göre, Yeşil’in jandarmaya katılmadan önce uyuşturucu kaçakçılığıyla doğrudan bir bağlantısı yoktu. Ancak, bir iddiaya göre, JİTEM’e girişini kısmen, aynı sağcı milliyetçi görüşlere sahip Abdullah Çatlı kolaylaştırmıştı (ikisi Ülkü Ocakları’nın gençlik kollarında tanışmıştı). Bkz. Çetin Ağaşe, *Kod Adı: Yeşil* (İstanbul: Pencere Yayınları, 2000), 38.

paylaştıkları sosyal ilişkilere dayalı gibi görünüyor (bu durumun bir kanıtı da birlikte yedikleri yemeklerdir).¹⁰³ Yine de çetecilerin ve yetkililerin birlikte sosyalleşebileceği ve belki bazı siyasi görüşleri paylaşabileceği hesaba katılarak, “Türk mafyasının” devletin çeşitli unsurlarıyla ilişkisi nasıl yorumlanabilir? Türk suç dünyası, Susurluk ve Ergenekon aracılığıyla ortaya çıkan ifşalarda görüldüğü gibi, devletin bir uzantısı mıdır? Hoştan ve Çakıcı gibi çeteciler, kendi başlarına siyasi otoritenin ana kaynakları mıdır? Yoksa sadece, daha fazla meşruiyete sahip ve bireysel olarak güçlü aktörlerin uşakları ve yandaşları mı?

Türk derin devletinin varlığı, anlamı ve organize suçun böyle bir siyasi sistem içindeki yeri üzerine düşünürken, Türkiye dışındaki yerlerde organize suç ve devlet yönetimi arasındaki etkileşimi değerlendirmeye çalışan çağdaş akademisyenlerin nasıl bir yaklaşım benimsediğini incelemek uygun olacaktır. Son dönemdeki akademik çalışmalar, Türkiye’nin derin devletinin yirminci ve yirmi birinci yüzyıllardaki küresel bir devlet gelişim modelinin belirtisi olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, Türk suç dünyasının çetecileri içinden, devlet otoritesini tehdit veya baskıdan koruma, sağlamlaştırma ve yalıtma amacındaki güçlü, çoğunlukla muhafazakâr güçler ile iş birliği yapan bir politik komplocu kadrosu türemiştir.

Dışarıdaki Derin Devlet: Günümüzdeki “Derin” Siyasi Tartışmalar Dahilinde Organize Suç

Çetecileri ve kaçakçıları yasa dışı veya gizli eylemler gerçekleştirmek için kullanan bir devlete ne denir? Yönetici elitin siyasi amaçlarını gerçekleştirmek için sırtını organize suça dayayan bir siyasi sistem nasıl yorumlanmalıdır? Bunlar, kamu görevlileri ve yeraltı aktörleri arasındaki geçici veya

¹⁰³Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 1998 *İnsan Hakları Raporu*, 80.

sürekli iş birlikleri örneklerini incelemeye ve açıklamaya çalışan akademisyenler tarafından sıkça sorulan sorulardır. Genellikle “komplo teorisi” literatürünün malzemesi olarak görülse de yirminci yüzyılın siyasetçiler, istihbarat ajanları, askeri personeller, polis memurları, önde gelen sanayiciler ile mafya üyeleri arasındaki iş birliğini ortaya çıkaran bir dizi skandala sahne olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Ne var ki, akademisyenler, devlet ile suçlu arasındaki bu tip ilişkileri doğuran ortaklıkları veya paylaşılan temeli tanımlamaya ve analiz etmeye son yıllarda başladılar. Bu tür ittifakların siyasi ve tarihsel sonuçları ele alınırken, “derin devlet” kavramının önemi ve geçerliliğinin arttığı görülmektedir.

John F. Kennedy’nin suikastı, Amerikan mafyasının unsurları ile siyasi otoritenin kaynakları arasında kurulan yapısal ilişkilere dair ABD tarihinde emsali görülmemiş çapta tartışmaları tetiklemiştir. Jack Ruby’nin Chicago ve Dallas suç dünyaları ile ilişkilerine yönelik soruşturmalar, mafya babalarının Kennedy’i öldürüldüğü iddia edilen suikastçıyı susturmasının olası nedenlerine daha fazla dikkat çekti. Kennedy’ye karşı organize edilmiş bir mafya komplosu olasılığını gündeme getiren HSCA’nın¹⁰⁴ bulguları, Warren Komisyonu’nun muhaliflerini daha çok cesaretlendirdi. Kennedy’nin suikastına bir açıklama getirmenin ötesinde, HSCA soruşturması, Amerika Birleşik Devletleri hükümeti, seçilmiş yetkililer ve organize suç arasındaki bir dizi yasa dışı ilişkiyi aydınlattı. Komite’nin odaklandığı konuların başında, CIA’nın Fidel Castro’ya yönelik suikast girişimlerinde John Roselli gibi gangsterleri görevlendirmesiydi. Kennedy suikastı üzerine yaptığı doküman analizinde David Kaiser, komitenin baş avukatı Robert Blakey’nin iddialarını yineleyerek başkanın Küba girişimini terk etmesi ve kardeşinin organize suçla mü-

¹⁰⁴United States House of Representatives Select Committee on Assassinations 1976 yılında John F. Kennedy ve Martin Luther King Jr. suikastlarını soruşturmak üzere kurulmuş komite. (çev.)

cadelesi nedeniyle kendisine kinlenen mafyalar tarafından öldürüldüğünü kesin bir dille belirtir.¹⁰⁵

Kaiser ve Blakey'nin tezini eleştiren birçok karşıt görüşe rağmen araştırmalarının ortaya koyduğu mafya-devlet ilişkisinin temsili önemini sorgulayan çok az çalışma bulunmaktadır. JFK suikastı ve organize suçun devlet politikalarındaki katılımının tarihsel önemini ele alan ilk çalışma muhtemelen, Peter Dale Scott'un "*Deep Politics and the Death of JFK*" adlı eseridir. Scott'ın çalışması, suikastı işleyen diğerlerinin yaklaşımlarının aksine, Kennedy'nin öldürülmesinin mekanikleri üzerine odaklanan klasik bir "katil kim oyunu" değildir. Daha ziyade, resmî soruşturmalardaki bazı ince detayları gözden geçiren *Deep Politics*, JFK'nin ölümüne dair resmî soruşturmaların devletin unsurları, organize suç ve "özel servet" kaynakları arasında oluşturulan birçok "gri ittifakı" nasıl ortaya çıkardığını gösteriyor. Scott, suikastın kişisel siyasi hırsların veya şahsi düşmanlıkların bir sonucu olmadığını; aksine, Amerikan devleti ve toplumu içindeki köklü siyasi güçlerin, onun ifadesiyle "sistem tadilatını" temsil ettiğini iddia ediyor:

...Kennedy suikastına ilişkin hipotezlerin çoğu, olası katil ister Komünist veya gönüllü asker ister CIA veya Mafya olsun, ortak bir kusura sahipti. Bu hipotezler, sistematik bir siyasi düzeni dışarıdan tahrip eden harici bir kumpas olduğunu varsayıyordu. Suikastın arkasındaki güçler artık o kadar da harici görünmüyor, ancak derinlemesine sistemik olduğu kesin; derinleşmiş politik güç sitemini tahrip edenin, Kennedy'nin yurt dışındaki uzlaşma politikaları ve içerideki CIA onaylı Hoffa-suç bağlantısına saldırıları olduğu düşünülebilir. Böyle bakıldığında suikast, dürüst bir sisteme dışarıdan yapılmış yoz bir saldırı olmaktan çıkar ve kendisi

¹⁰⁵George Robert Blakey, *The Plot to Kill the President* (New York: Times Books, 1981); Kaiser, *Road to Dallas*, 414.

de yozlaşmış bir sistemin umutsuz, olağandışı bir savunması veya tadilatı olurur.¹⁰⁶

Scott, Kennedy suikastının, başkanın ölümüne yol açmış olabilecek yozlaşmış sistemik ilişkileri nasıl ve neden yansıttığını açıklamak için, “derin politika” terimini kullanır. O bu terimi “genellikle kabullenmek yerine bastırılan, bilinçli veya bilinçsiz, tüm siyasi uygulamalar ve düzenlemeler” olarak tanımlar.¹⁰⁷ *Deep Politics*, Amerika’nın “derin politik sistemini” ele alırken, Amerika’daki organize suçun güç ve yönetimle kurumsal ilişkisini gösteren bir dizi gerçek ve spekülatif olaya dokunur. Bu olaylar arasında, İkinci Dünya Savaşı sırasında Donanma tarafından istihdam edilen Lucky Luciano, sendika lideri Jimmy Hoffa’nın Chicago Outfit ile ilişkileri ve Jack Ruby’nin olası bir narkotik muhbiri olarak hizmet etmesi de yer almaktadır.

11 Eylül 2001 saldırılarına yönelik soruşturmalar ve son on yılda yaşanan diğer olağanüstü olaylar, Peter Dale Scott’ın yazılarını popülerleştirmiş ve *Deep Politics*’te bulunan akademik incelemenin meşruiyetini daha da artırmıştır. 2009 yılında Eric Wilson, bölgesel ve küresel siyaset ve tarih içinde “suçun hükümlanlığı” meselesine dair ilk bilimsel makale koleksiyonunu derledi. “Suçluların sistematik bir biçimde hükümdarlar gibi, hükümdarların da suçlular gibi davrandığı” durumları tanımlama ve analiz etme niyetiyle hazırlanan bu çalışmadaki makalelerinin yarısı, organize suç gruplarının bir şekilde devlet siyasetinin oluşturulmasına nasıl katkıda bulunduğu konusuna eğilmektedir.¹⁰⁸ Henner Hess’in *Cosa Nostra* üzerine yaptığı analiz, organize suç örgütlerinin devletin iktidar üzerindeki tekeli sürdürürebilmek için hükümet organlarıyla nasıl yakın bir şekilde koordine olabileceğini

¹⁰⁶Scott, *Deep Politics*, 74.

¹⁰⁷Scott, *Deep Politics*, 7.

¹⁰⁸Robert Cribb, “Introduction: Parapolitics, Shadow Governanace and Criminal Sovereignty,” *Government of the Shadows: Parapolitics and Criminal Sovereignty*, Eric Wilson (ed.), (New York: Pluto Books, 2009), 8.

gösteren gözlemleri doğrulamaktadır.¹⁰⁹ Gangsterlerin korumasına sığınan İtalyan siyasetçilerin yolsuz uygulamaları, Alfred McCoy'un Filipinler'deki tasvirinde de yankı bulur. Burada kumar sahipleri ve uyuşturucu kaçakçıları, yükselmek isteyen seçilmiş yetkililere hem finansal destek hem de seçim gücü sağlarlar.¹¹⁰ Uyuşturucu ticaretinde, tüm diğer yasa dışı sermaye kaynaklarından daha fazla suç ortaklığı örnekleri görülür. Hırslı politikacılara mali destek sağlamak için kulanılan narkotiklerin sebep olduğu kanlı isyanlarla sarsılmış Kolombiya ve Afganistan gibi ülkeler bu duruma örnektir.¹¹¹ Daniele Glaser ve Ola Tunander bu analizi özellikle devlet istihbarat servislerinin çıkarları kapsamında ele alır. İtalya örneğinde, bu servisler, ülkenin mevcut statükosunu değiştirmeyi amaçlayan solcu gruplara yönelik operasyonlarda, gönüllü ve gözden çıkarılabilir organize suç aktörlerini kullanmışlardır.¹¹²

Wilson'ın düzenlediği *Government of the Shadows* kitabının yazarları genellikle terminoloji kullanımında farklı düşünce ve yaklaşımlara sahip olsalar da organize suç örgütlerinin devlet iktidarının bir kısmını aralarında paylaştığı sistemleri

¹⁰⁹Henner Hess, "The Sicilian Mafia: Parastate and Adventure Capitalism," *Government of the Shadows: Parapolitics and Criminal Sovereignty*, Eric Wilson (ed.), (New York: Pluto Books, 2009), 153–172.

¹¹⁰Alfred McCoy, "Covert Netherworld: Clandestine Services and Criminal Syndicates in Shaping the Philippine State," *Government of the Shadows: Parapolitics and Criminal Sovereignty*, Eric Wilson (ed.), (New York: Pluto Books, 2009), 226–255.

¹¹¹Rensselaer W. Lee III, "Parapolitics and Afghanistan," *Government of the Shadows: Parapolitics and Criminal Sovereignty*, Eric Wilson (ed.), (New York: Pluto Books, 2009), 195–204; Francisco Thoumi, "From Drug Lords to Warlords: Illegal Drugs and the 'Unintended' Consequences of Drug Policies in Colombia," *Government of the Shadows: Parapolitics and Criminal Sovereignty*, Eric Wilson (ed.), (New York: Pluto Books, 2009), 205–225.

¹¹²Daniele Ganser, "Beyond Democratic Checks and Balances: The 'Propaganda Due' Masonic Lodge and the CIA in Italy's First Republic," *Government of the Shadows: Parapolitics and Criminal Sovereignty*, Eric Wilson (ed.), (New York: Pluto Books, 2009), 256–276; Ola Tunander, "Democratic State vs. Deep State: Approaching the Dual State of the West," *Government of the Shadows: Parapolitics and Criminal Sovereignty*, Eric Wilson (ed.) (New York: Pluto Books, 2009), 56–72.

tanımlarken en elverişli ve yerinde terimi, “parapolitika” kavramını kullanmakta hemfikirdir. Parapolitika’nın uygulama kapsamı açısından tam olarak ne anlama geldiği kitap boyunca daima aynı biçimde tasvir edilmez. Rensselaer W. Lee, terimin “uluslararası organize suçlarla iş birlikli devlet aktivitesi” anlamına geldiğini düşünürken, Peter Dale Scott ve Eric Wilson daha geniş bir tanımı tercih ederek ulusal istihbarat servislerinin illegal faaliyetlerinin gizli doğasına vurgu yapar.¹¹³ McCoy, Filipinler’i şekillendiren suç-devlet ittifaklarını tanımlamak için kendi deyimi olan “gizli yeraltı dünyası” terimini kullanıyor ve “derin siyaset” gibi terimlerin, Peter Dale Scott’ın Deep Politics’i ve Oliver Stone’un JFK filmi ile ilişkilendirilen “komplo teorisi çağrışımlarıyla dolu” olduğunu öne sürüyor.¹¹⁴ İlginçtir ki, ne Hess’in Sicilya üzerine çalışması, ne de Thoumi’nin Kolombiya’ya ilişkin incelemesi, “parapolitika” veya başka herhangi bir terimin anlamı veya uygun kullanımıyla ilgili herhangi bir referans veya eleştiri içerir.

Ola Tunander’ın çalışması, derleme içinde “derin devlet” kavramını benimseyen ve analiz eden tek denemedir. Tunander, Soğuk Savaş’ın doruğunda İtalyan gizli servisi üyeleri tarafından düzenlenen terörist saldırıları incelerken, derin devletin aslında Hans Morgenthau’nun daha öncesinde modern “çift devlet” olarak adlandırdığı şeyin bir fonksiyonu olduğunu savunur. Şeffaf ve resmî olarak tanınan “demokratik” devletten ayrı bir varlık olarak, derin devlet veya güvenlik devleti, ulusal güvenlikle ilgili politikaları “veto” etme veya üzerinde “ince ayarlamalar” yapma amacı güden hükümet içi koalisyonları temsil eder. Demokratik devlet tarafından yürütülen eylemler ulusal veya uluslararası güvenliği riske atarsa (örneğin İtalyan Komünist Partisi’nin 1960’ların sonlarında iktidarı ele geçir-

¹¹³Lee, “Parapolitics and Afghanistan,” 195; Wilson, *Government of the Shadows*, 30.

¹¹⁴McCoy, “Covert Netherworld” 228.

me tehdidinde bulunması gibi), derin devlete bağlı aktörler (askeri personel, gizli servis, mafya ve faşist politikacılar gibi) devletin politik seyrini tersine çevirmek için her türlü önlemi alır (şüphelenilmeyen solcuları suçlu gibi göstermek için masum sivilleri öldürmek dahil).¹¹⁵ Peter Dale Scott, Wilson'ın düzenlediği koleksiyondaki çalışmasında belirli bir terime atıfta bulunmasa da, son yazılarının bazılarında benzer şekilde derin devlet kavramını benimser ve onu “devletin, genellikle küçük bir grubun yukarıdan aşağı politikalarıyla yürütülen kısmı” olarak niteler.¹¹⁶

Wilson'ın derlemesindeki yazarların atıfta bulunduğu birçok görüş, özellikle yetkililer, mafya üyeleri ve istihbarat servisleri arasında oluşturulan ittifaklar hakkında olanlar, bu tür ilişkileri barındıran veya besleyen politik sistemleri sınıflandırmayı veya etiketlemeyi amaçlamayan birçok eserde de rahatlıkla bulunabilir. Ne var ki *Government of the Shadows*, modern devletlerin oluşturulmasını şekillendiren bir güç olarak organize suç çalışmalarını evrenselleştirme ve tarihselleştirme yolunda önemli bir adımı temsil ediyor. Türkiye'deki bu olguya ilişkin yakın zamanda bir değerlendiren Mehtap Söyler, derin devleti, “çifte yönetim” biçimi, demokrasinin önündeki resmî ve gayri resmî bir engel olarak tanımlamakta haklıdır. Ancak Ola Tunander'ın çıkarımlarını ve Wilson'ın derlemesindeki diğer yazarların kolektif çıkarımlarını kabul edersek derin devlet, (Söyler'in iddia ettiği gibi) sadece Türk ordusu tarafından kullanılan yasal ve yasa dışı gücü içermez.¹¹⁷ Akademisyenlerin “derin devlet,” “parapolitika” veya “derin siyaset” olarak adlandırdığı şeylerin anlamı ve sonuçlarını tartışanlar arasında bir tür

¹¹⁵Tunander, “Democratic State vs. Deep State: Approaching the Dual State of the West,” 156–159.

¹¹⁶Peter Dale Scott, *The Road to 9/11: Wealth, Empire and the Future of America* (Berkeley: University of California Press, 2007), xvi.

¹¹⁷Söyler, “The Deep State: Forms of Domination, Informal Institutions and Democracy,” 8–11.

uzlaşa arayışına girildiğinde yapılacak en iyi şey, suçlular ve devlet adamlarının ortak faaliyetlerini daha geniş terimlerle düşünmek olacaktır.

Eğer bu terim kullanılacaksa derin devlet, eklektik bir yapıya sahip, sürekli evrilen siyasi bir rekabet ve ortaklık sahnesine işaret eder. Bu sahne hem açıkça yasal hem de yasa dışı öğeleri içeren bir sahnedir. Ancak, kimilerinin Ergenekon davasında iddia ettiği gibi tekil bir organizasyon değildir. Daha önce bahsi geçen çalışmalar ve kitap boyunca atıfta bulunulan diğer birçok çalışma, “parapolitik” veya “derin devlet” koalisyonlarını oluşturan güçlerin, bölgelerin, ülkelerin ve uluslararası alanların siyasi ekonomisi ve siyasi kültürü ile birlikte evrildiğini göstermektedir. Başka bir deyişle organize suçlar söz konusu olduğunda, örgütlerin politik ve toplumsal dokuları, devletlerin yönetim biçimi ve ekonomilerinin düzenlenişindeki değişikliklerden bir hayli etkilenir. Bu değişiklikler, bir gangsterin siyasi güç kaynaklarına erişme ve bunlar üzerinde nüfuz sahibi olma imkanını doğrudan etkiler.¹¹⁸

Bu kitap boyunca ele alınan farklı örneklerle ilişkin mukayeseler kabul edilecek olursa Çin, Meksika, Amerika Birleşik Devletleri, İtalya ve Rusya gibi farklı bölgelerde ve ülkelerdeki benzer vakalardan, devlet güvenliğinin ve hükümetin hayatta kalması için gangsterler ve (seçilmiş olsun ya da olmasın) devlet yetkilileri arasında kurulan ilişkilerin başlatılması, sürdürülmesi ve sonlandırılmasının kritik olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bu tür ittifakları ve bağları birleştiren ve koparan şey, ister demokratik ister otoriter olsun bir siyasi veya ekonomik statükoya duyulan ortak bağlılıktır. Bu tür ilişkiler genellikle yerel aktörler arasında bir koalisyon olarak başlar. Genellikle polis memurları ve taşradaki politikacılar,

¹¹⁸Howard Dick, “The Shadow Economy: Markets, Crime and the State,” *Government of the Shadows: Parapolitics and Criminal Sovereignty*, Eric Wilson (ed.) (New York: Pluto Books, 2009), 97–116.

gangsterler ve kaçakçılarla kurulan ilişkilerin ilk mimarlarıdır. Büyük suç örgütlerinin bu tür ilişkilerden kâr etmesi daha küçük örgütler ve gangsterlerin aleyhinedir. Tammany Hall, iki savaş arası dönemde Şanghay, savaş sonrası Sicilya veya devrim sonrası Baja California gibi örneklerde, bir araya gelip oligarşik bir siyasi düzeni sürdürme isteği ve belirli ticaretlerin kârlarını koruma ve paylaşma ihtiyacı, normal şartlarda iki uçta bulunan tarafları birbirine bağlar. Siyasi muhalifler (solcu veya milliyetçi hizipler gibi) veya daha yetkili, “ıslah edici” hükümet kaynaklarının (ulusal hükümetlerin yerel işlere müdahalesi gibi) bu “Chicago tarzı” koalisyon düzenine yönelik tehditleri, çoğu zaman şiddetli tepkilere yol açar: ya ittifakın çökmesine yol açar ya da siyasi değişiklik yapmaya çalışanlara yönelik yasa dışı (ve sık sık kanlı) kumpaslarla sonuçlanır. Bu tür ittifaklar, söz konusu yeraltının veya camianın ekonomik nüfuzuna bağlı olarak ulusal (ve hatta uluslararası) boyutlar alabilir. Bir gangsterin, iktidarın zirvesindeki kişilerle kaynaşması, büyük miktarda sermayeye sahip olmayı gerektirdiği için bu hakkı sadece seçkin birkaç kişiye ayırır. Bununla birlikte, birçok “devlet-mafya” ilişkisinin bölgesel dinamikleri, ulusal düzeydeki iş birliği modellerine de etki etmiştir. Bogota, Moskova ve Tokyo’daki askeri personeller, iş adamları veya seçilmiş yetkililerin, *Medellin* karteli, *voryv-zakhone* ve *Yakuza* ile ne kadar bağlantılı oldukları, sosyal veya profesyonel olarak tanıdıkları suçlulardan elde ettikleri yolsuz gelirlere bağlı olmuştur. Keza, güçlü suç örgütleri, koruma karşılığında, iktidar sahiplerine (oyların arttırılması veya azaltılması, bilgi sağlama veya kas gücü veya şiddet uygulama gibi) erişemeyecekleri veya yapamayacakları çeşitli hizmetler sunabilir. Ancak, küresel tarihte görülen eğilimler, bu tür ulusal ittifakların yerel düzeyde olduğu kadar geçici de olduğunu söylüyor. Suçun siyasi ekonomisindeki değişiklikler (örneğin yasa dışı malların talebinde, akışında veya mevcudiyetindeki dalgalanmalar) ve siyasi rejimdeki ani değişiklikler, suçlular ile siyasi aktörler arasındaki ilişkileri hemen sona erdirebilir

(veya daha da kötüsü, şiddetli iç mücadelelere veya kanlı baskılara neden olabilir).

Eric Hobsbawm'ın eşkıyalık üzerine yaptığı çalışma, hükümetin suç girişimlerinde ortaklığının hem eski hem de evrensel bir gerçek olduğunun altını çizer. Devletler, büyük veya küçük, güçlü veya zayıf, “açık” veya “kapalı” olsun, fiziksel ve ekonomik sınırlarında organize suç camialarıyla karşı karşıya gelirler. Modern polis uygulamaları, ne kadar sıkı, ölçülü veya yaygın olursa olsunlar, bu tarz suç ve yasa dışı ticaret merkezlerini bastırmada sadece sınırlı bir başarı elde ettiklerini göstermişlerdir. Klasik döneme kadar uzanan tarihsel vaka çalışmaları, devletin çıkarlarına uygun girişimlerde eşkıyalar, kaçakçılar ve kabadayılar müttefik olarak kullanmanın tekerrür eden bir olgu olduğunu göstermektedir. Kanlı yasa dışı ticaretler yapan ve kanlı suç şebekeleri ile bağlantıları olan suçlular, modern öncesi ve modern orduların sıralarını doldurur, gereken istihbaratı sağlar, taşra ve şehirdeki suçu “yönetmeye” yardımcı olurdu. Gelişmekte olan veya çevresel ekonomilerde, bugün organize suç denilen şeyin sıkça, yerel ve ulusal ekonomilerin can damarı olduğunu da kabul etmek gerekir. Köle ticareti, fuhuş, tütün, alkol, fildişi, altın, çay veya afyon ticareti olsun, erken modern ve modern dönemlerde kaçakçılar, devlet otoritesine karşı gelirirken aynı zamanda siyasetten bireyler ve gruplara finansal kazançlar sağlamışlardır. Kısacası, tarihsel terimlerle ifade etmek gerekirse, şu anda “derin devlet”, “derin siyaset” veya “parapolitika” olarak adlandırabileceğiniz şey ne yeni ne yekpare ne de belirli kültürlere özgü bir şeydir.

Tayyip Erdoğan, en azından bir açıdan Türk derin devletinin imparatorluk kökenleri hakkında doğru bir değerlendirme yapmıştır. Ayanların (ve onların eşkıya koruyucularının) gücü ve İTC'nin bölgesel çeteleri harekete geçirmesi, Susurluk skandalında ortaya çıkan çağdaş devlet-suç ittifaklarına benzer. Ankara'nın son zamanlarda Türkiye'nin yeraltı dünyası üyelerini ASALA ve PKK ile mücadele için görevlendirmesi,

adam kaçıranların, eşkıyaların ve katillerin cephe hattı askerleri olarak hizmet etmeleri (17., 18. ve 19. yüzyıllarda olduğu gibi) veya suikastçı ve akıncı birlikleri olarak (Teşkilat-ı Mahsusa'nın çeteleri gibi) görevlendirilmesiyle aynı düzlemde yer alır. Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de sadece bir grup kanunsuzun bu tür bir himayeden faydalanması, rakip kriminal çıkarların birbirini saf dışı bırakması ve (bilhassa kriz zamanlarında) yerel ve ulusal siyasi sistem içindeki yasa dışı örgütlerin kökleşmesiyle sonuçlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde afyon ticaretinin büyümesi, çeteler ile devlet arasındaki ilişkinin evrimi açısından önemli bir dönüm noktasına işaret eder. Afyon, morfin ve eroin, on dokuzuncu yüzyıldan bu yana Anadolu ekonomisi için hayati öne sahip olmuştur. Bu ticaretten elde edilen gelirler, iki yüzyıldan fazla bir süredir tarım işçileri, tüccarlar, politikacılar ve suçluları geçindirmektedir. Ticarete yabancıların egemen olduğu dönemlerin ardından Ankara, bu endüstriyi hem yasal hem de (tartışmalı şekilde) yasa dışı biçimlerde sürdürmek için mücadele etmiştir. Afyon esaslı ürünlerin değeri, yaygınlığı ve yasallığındaki değişiklikler, Türk üreticilerini ve satıcılarını zamanın şartlarına uyum sağlamaya zorlamıştır. Anadolu, afyon üretim merkezinden küresel eroin pazarının bir transit noktasına dönüşse de kaçakçılık endüstrisi varlığını sürdürmüş ve iyice kökleşerek karmaşıklaşmıştır. Eroinden elde edilen gelirlerin giderek artması, yirminci yüzyıl boyunca Türk suç örgütlerinin gücünü, organizasyonunu ve ölümcüllüğünü artırmış, onları daha özgür ve uluslararası boyutta bir otoriteye sahip hale getirmiştir.

Geçimleri büyük ölçüde daha belirsiz yasa dışı pazarlara (hayvan hırsızlığı veya gasp gibi) bağlı olan 1923'ten önceki çetecilerin aksine, savaş sonrası dönemde eroin ticareti ile ilişkilendirilen bireyler ve çeteler, daha öncesinde erişilemez ve hayal edilemez servetler kazandılar. Uyuşturucu ticaretinin istikrarı ve genişlemesi sonucunda, sayılı bazı patronlar ve

babalar (İhsan Sekban, Hüseyin Eminoglu, Ahmet Soysal ve diğerleri gibi), yirminci yüzyıl boyunca etkileyici bir dayanıklılık sergilediler. Yerel ve ulusal siyasi aktörler üzerindeki nüfuzları sayesinde (Ali Eren ve Kemal Aygün gibi), rakiplerini saf dışı bırakmada ve kendilerini yargıdan korumakta görece başarılı oldular. Yirminci yüzyılın sonlarındaki tanınmış çeteciler, örneğin Abuzer Uğurlu, Ofllu İsmail ve Behçet Cantürk, Türk suç dünyasında benzer şekilde dayanıklı kariyerlerinin tadını çıkarırken, devlet politikalarına destek veya köstek olmak isteyen aktörlerin (Türk jandarması, Ülkücü Hareket Partisi veya PKK gibi) ideolojik ve taktiksel müttefikleri olarak önceki nesillerden çok daha fazla etki sahibi oldular. Özellikle ülkücü çetecilerin, Ankara'nın Kürt ve Ermeni militanlara karşı politikalarında oynadığı rol (ve Cantürk ve Baybaşın gibi kişilerin ASALA ve PKK'ya ne derece destek oldukları) dikkate alındığında, bu yeni nesil babaların rolünü, devlete veya karşıtlarına ahmakça uşaklık olarak görüp göz ardı etmemek önemlidir. Bu adamların kişisel servetleri, ideolojik eğilimleri, ünleri ve kişisel bağlantıları onları, politik değişikliklerin hem yönlendiricisi hem de araçları haline getirmiştir.

Derin devlet paradigması, devletin güvenliğine bağlı merkezlerin altında yatan yapısal ilişkileri tanımlamak ve açıklamak konusunda yardımcı olabilir. Çetecilerin devlet yetkilileri ve memurlarıyla nasıl iş birliği yapabileceğinin yanı sıra derin devlet kavramı hem yabancı hem de yerli sanayi büyükleri, bankerler, entelektüeller ve sosyal aktivistlerin, açık veya gizli olarak muhalefeti bastırmak ve hükümet rejimlerinin çıkarlarını teşvik etmek için bürokratik ve askeri ajanlarla nasıl etkileşime girdiğini ve müzakere ettiğini anlamlandırmak için de uygun bir başlangıç noktası sağlayabilir. Ancak derin devlet paradigması, organize suçun varlığını kolaylaştıran, yapısını belirleyen ve etkisini destekleyen veya sınırlayan daha sıradan faktörleri yeterince kapsamaz. Bu kitapta incelenen bir dizi faktör, Türk narkotik gruplarının nasıl ortaya çıktığını anlamak için kritiktir. Ayrıca bu faktörler, modern Türk siyaseti,

ekonomisi ve toplumunun oluşumuna katkı sağlayan önemli unsurları da yansıtmaktadır. Yirminci yüzyılda Türkiye'deki eroin örgütlerinin tarihine baktığımızda, Amerika'da organize suç konu alan birçok ünlü filme fikir olmuş çarpıcı ve öğretici unsurlar görmekteyiz. *Baba, Sıkı Dostlar* veya *Yaralı Yüz* gibi filmler yalnızca suç dramaları değil; aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nde modern dönemde şehir yaşamı, kapitalizm, göçmen kültürü, materyalizm ve yolsuzluk üzerine çok yönlü düşünceler içermektedir.

Bu kitabın girişinde belirtildiği gibi, organize suç hem yasa dışı ticaretleri hem de bunları gerçekleştiren kişileri tanımlamak ve açıklamak için kullanılır. Uyuşturucu maddelerin üretimi, kaçakçılığı ve satışı gibi organize suç faaliyetlerini düşünürken, ilk önce bunların doğuşunun ve sürekliliğinin hem Türkiye'deki hem de uluslararası alandaki siyasi ve ekonomik etkenlerin bir ürünü olduğunu takdir etmek gerekir. Anadolu kaynaklı eroin kaçakçılığının hikayesi, genel anlamda Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin küresel ekonomiye daimî bir şekilde entegrasyonunun kanıtıdır. İlk olarak 19. yüzyılın başlarında artmaya başlayan dış talep, Anadolu'da kitlesel afyon yetiştirme ve taşıma faaliyetlerinin gelişmesine yol açtı. Türk afyonuna talep, türevlerinin kullanımına getirilen yasaklara rağmen (veya sayesinde) yirminci yüzyılda da artmaya devam etti. Türkiye'de üretim ve ticarete getirilen benzer sınırlamalar (örneğin silah, kuruyemiş ve naylon satışı) ülkede diğer türden yasa dışı kaçakçılığın ortaya çıkmasına neden oldu. Batılı nakliyeciler ve rafinerlerin hâkim olduğu eski imparatorluktan kalma ticaret ağları, Türkiye'de faaliyet gösteren ilk kaçakçılık örgütlerinin temelini oluşturdu. Yirminci yüzyılın sonuna gelindiğinde, (örneğin İranlı üreticiler, İtalyan toptancılar veya Arnavut perakendecilerle) yeni oluşturulan uluslararası iş birlikleri, Türk yeraltı örgütlerine eroin ticareti üzerinde daha fazla özerklik ve kontrol sağladı. Son kırk yılda, Türk kaçakçılık grupları, karşılırlarına çıkan bir dizi engele uyum sağladılar. Elimizdeki kanıtlar,

en son nesil Türk kaçakçılık gruplarından bazılarının siyasi nüfuzlarını kullanma, ekonomik çıkarlarını çeşitlendirme ve yeni kaynaklardan faydalanma yeteneklerinin (büyük Türk diaspora şebekelerinin kullanımı gibi), hem liberalleşen Türk ekonomisinin istikrarsızlığının hem de küresel uyuşturucu ticaretinde devam eden değişikliklerin üstesinden gelmelerine olanak sağladığını göstermektedir.

Yasa dışı ticaretin büyümesi ve Ankara'nın devletçi politikaları, Türkiye ekonomisinin bir yönü olarak organize suçun tarihsel çizgilerini belirlemeye yardımcı olabilir, ancak bu suçlara kimin katıldığını tam olarak açıklamaz. Dünya genelindeki suç dünyalarından birçoğunun incelemesinde görüldüğü gibi, Türk mafyasının kökenlerini anlamak için de, bu tarihi oluşturan çeteciler arasında göç ve etnik yapının ne derece önemli olduğunu bilmek gerekir. Etnik atıflar, Osmanlı ve Türk tarihi boyunca suçun tartışılmasında ve analizinde bulunur. Çağdaş kaynaklar çoğu zaman, imparatorlukta ve cumhuriyetle organize suçun en muhtemel katılımcılarının yabancı ve yerli göçmen gruplar ve azınlıklar arasından çıktığını öne sürer. Jön Türk döneminden günümüze, uyuşturucu kaçakçılığı (ve diğer suç girişimleri) ile ilişkilendirilen karakterlerin etnik kökeni kısmen değişmiştir. Savaşın hemen sonra, Yunan ve Yahudi kökenli kaçakçılar ve üreticiler, yerlerini yeni nesil Müslüman kaçakçılara ve arıtmacılara bırakmıştır. Müslüman eroin örgütleri ile Osmanlı İmparatorluğu'ndaki suç ticaretlerine katılan tarihi "bête noir" arasında bir dereceye kadar etnik süreklilik görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu dönemi ve sonrasındaki Laz, Kürt ve Arnavut çetecilere yönelik resmî önyargıların devam etmesine ve önyargıların haklı çıkmasına neden olan önemli bir faktör, bu üç grubun içindeki göç ve ekonomik marjinalleşme kalıplarının devam etmesidir. Nedenler değişse de Arnavutlar, Kürtler ve Lazların Osmanlı İmparatorluğu kırsalında veya Türk şehirlerine göç etmeleri, imparatorluk ve cumhuriyet yetkilileri tarafından genellikle suçla ilişkilendirilen diasporaları üretmiştir. Ancak FBN vaka

dosyaları daha yakından incelendiğinde, “Türk mafyasının” Laz veya Kürt kollarının bütünüyle safkan olmayabileceği görülmektedir. Rumlar, Ermeniler, Araplar, Çerkesler ve hatta Türkler, bu Laz veya Kürt çetelerine katkıda bulunmuşlardır. Dahası, FBN’in kayıtları ile Dünder Kılıç ve Kürt İdris gibi kişilerin kariyerleri, etnik kökenin çeteler arasındaki iş birliğine engel teşkil etmediği gerçeğinin kanıtıdır.

Türkiye ve ABD’nin kolluk faaliyetlerine yaklaşımı, yirminci yüzyıl Türk suç dünyasına ilişkin algılar ve gerçekler üzerinde haddinden fazla etkili oldu. Amerika Birleşik Devletleri, modern uyuşturucu yasağına ilham kaynağı olmanın ötesinde Türkiye ve birçok diğer ülkede örgütlü suçları tanımlamak ve açıklamak için gereken kavramsal ve pratik çerçeveyi oluşturdu. FBN ajanları, Türk yetkilileri ile iş birliği yaptı ve karşılaştıkları çetelerin Laz ve Kürt karakterini ülkelerinde edindikleri deneyimler doğrultusunda ele aldılar. Onları, New York veya Chicago’daki suç aileleri gibi tanımlamış ve sıralamışlardı. Daha da önemlisi FBN, başlıca uyuşturucu tüccarlarını kendilerine tanıtan ve Türkiye’nin çetelerinin yapısını ve çalışma tarzlarını bildiren “özel personeli” çekmek için kendi yöntemlerini kullanıyordu (bu strateji Amerikan deneyiminde de köklemişti). Emniyet Genel Müdürlüğü, başlıca ve ikincil uyuşturucu tüccarlarını adalete teslim etmekle kalmamış, aynı zamanda (gerçek ve hayali) örgütlü suçun oluşturulmasına başka yollarla katkıda bulunmuştur. EGM’nin FBN’ye ait çalışmalara getirdiği kısıtlamalar, kolluk kuvvetlerinin çabalarını İstanbul’daki büyük toptancılarından Anadolu’nun iç kesimindeki daha az önemli kaçakçılara doğru itti. Amerikan ajanları, EGM politikalarının, büyük uyuşturucu tüccarları ile resmî ortaklıklarının bir parçası olduğundan şüphelenmiş ve hatta buna şahit olmuşlardır. İster İhsan Sekban gibi önemli aktörleri yargıdan korumak isterse Müslüman kaçakçılar lehine Hristiyanlara baskı yapmak niyetiyle olsun, EGM, Ankara ve bölgesel yönetimlerin bazı unsurları, İstanbul ve diğer bölgelerdeki çete suçlarının büyük bir parçasıydı.

Bu çalışmayı tamamlarken, Türkiye’deki uyuşturucu ticareti ve örgütlü suç tarihini toparlamak için kullanılan mevcut kaynakların sınırlı doğasını göz önünde bulundurmak önemlidir. Arşiv belgelerinin, Türkiye’deki uyuşturucu hareketinin tarihine ve bu ticareti kontrol eden çetecilere dair yerinde ve bilgilendirici bakış açıları sunduğu doğrudur. Fakat hem Türk hem de Amerikalı yetkililerin sık sık yanıltıcı veya bilgisiz muhbirlerle güvendikleri de açıktır. Ayrıca FBN ve EGM içindeki bürokratik ve kişisel öncelikler de ajanları, sözde şahit oldukları eğilimleri abartmaya veya yanlış yorumlamaya sevk etmiştir. Örneğin, yirminci yüzyılda Türkiye’den Amerika Birleşik Devletleri’ne ihraç edilen Türk eroin miktarına ilişkin resmî tahminlere (ya da bu miktarın ticaretin toplamı içindeki yüzdesine) şüpheyi yaklaştırmak için makul sebeplerimiz var. Araştırmacılar ve muhabirler tarafından sunulan şahsi beyanlar zaman zaman yardımcı olmasına rağmen, hatalar ve eksikliklerle doludur. Örneğin örgütlü suçun Türkiye’deki son otuz yıllık durumu incelendiğinde, Sedat Peker veya Alaattin Çakıcı gibi çetecilerin uyuşturucu ticaretine başvurmadan böyle bir güç ve servete nasıl ulaştığını açıklamak zordur. Gizli hükümet kayıtları veya belgesel kaynakların bize gelecekte ne sunacağına bağlı olarak, İstanbul suç dünyasında Peker, Çakıcı veya Drej Ali gibi kişileri aşan nüfuz ve finansal güce sahip başka aktörlerin bulunması da mümkündür. Muhtemelen en önemli mesele, günümüz siyasi ikliminin, özellikle basında, Susurluk ve Ergenekon soruşturmaları sonucunda ortaya çıkan iddiaların doğruluğuna dair kapsamlı bir değerlendirmeye izin vermeyişidir. Öyle görünüyor ki Türkiye’deki örgütlü suç, eroin ve siyasetin durumu hakkında şimdi ve geçmişte söylenenlerin büyük bir kısmı, gerçeklere dair tahmini bir yaklaşımdan ibarettir.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

- Bakanlar Kurulu Kararları
- Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- Dahiliye Nezareti
- Kalem-i Mahsus

Merkezî İstihbarat Teşkilatı (CIA)

- CIA Kayıt Arama Aracı (CREST)
 - Gizliliği kaldırılmış, düzenlenmemiş dosyalar (belirtilen yerlerde)
- George H. White Raporları, Special Collections Departmanı,

Stanford Üniversitesi

ABD Ulusal Arşivler ve Kayıtlar İdaresi

- State Department Central Decimal Files (RG 59)
- Records of the Drug Enforcement Administration (RG 170)

Ulusal Arşivler, Büyük Britanya

- Public Records Office
- Foreign Office
- Foreign and Commonwealth Office

Richard Nixon Başkanlık Kütüphane ve Müzesi, Yorba Linda, Kaliforniya. Beyaz Saray Özel Dosyaları, Personel ve Ofis Dosyaları: Egil Krogh, 1969–73; Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) Dosyaları, Ülke Dosyaları—Ortadoğu

GAZETELER

Akşam
Ajans Diyarbakır
CNN Türk
Cumhuriyet
Der Spiegel
Financial Times
The Guardian
Haber
Hürriyet
Hürriyet Daily News
Milliyet
Los Angeles Times
New York Times
NTV-MSNBC
Radikal
Sabah
Taraf
Today's Zaman
Turkish Daily News
The Wall Street Journal
The Washington Post
Zaman

KİTAPLAR

- Akcam-Ahmad, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. Londra: Routledge, 2002.
- Abadinsky, Howard. *Organized Crime*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing, 2009.
- Adanır, Fikret. *Die Makedonische Frage: Ihre Entstehung und Entwicklung bis 1908*. Wiesbaden: Steiner Verlag, 1979.
- Adanır, Fikret. "Semi-Autonomous Provincial Forces in the Balkans

- and Anatolia,” *The Cambridge History of Turkey: Cilt 3, The Later Ottoman Empire, 1603–1839*, Suraiya Faroqhi (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 2006, 157–185.
- Afetinan, Ayşe. *Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk El Yazıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1968.
- Ağaşe, Çetin. *Kod Adı: Yeşil*. İstanbul: Pencere Yayınları, 2000.
- Ahmad, Feroz. “War and Society under the Young Turks, 1908–1918,” *Review* 11.2 (1988), 265–286.
- Ahmad, Feroz. “The Special Relationship: The Committee of Union and Progress and the Ottoman Jewish Political Elite, 1908–1918,” *Jews, Turks, Ottomans: A Shared History, Fifteenth Through the Twentieth Century*, Avigdor Levy (ed.), Syracuse: Syracuse University Press, 2002, 212–230.
- Akçam, Taner. *Armenien und der Völkermord: Die Istanbul Prozesse und die türkische Nationalbewegung*. Hamburg: Hamburger Edition, 1996.
- Akçura, Belma. *Derin Devlet Oldu Devlet*. İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2006.
- Akkuş, Turgay. “Bir İktisadi Siyasa Projesi: Milli İktisat ve Bursa,” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 8.16–17 (2008), 103–141.
- Aksan, Virginia. “War and Peace,” *The Cambridge History of Turkey: Cilt 3, The Later Ottoman Empire, 1603–1839*, Suraiya Faroqhi (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 2006, 81–117.
- Aktar, Ayhan. *Varlık Vergisi ve “Türkleştirme” Politikaları*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Abdurrahman Cebertî’nin *Chronicle of the First Seven Months of the French Occupation of Egypt* [Mazharü’t-takdîs (Muzhirü’t-takdîs) bi-zehâbi (zevâli) devleti’l-Fransîs], Haziran-Aralık 1798/Muharrem-Receb 1213 (Princeton, NJ: Markus Wiener Publishing, 1993), 19–48.
- Albanese, Jay. *Organized Crime in Our Time*. Burlington, MA: Elsevier, 2011.

- Albanese, Jay. *Transnational Crime and the 21st Century*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Alonso, Ana Maria. *Thread of Blood: Colonialism, Revolution, and Gender on Mexico's Northern Frontier*. Tucson: University of Arizona Press, 1997.
- Andreas, Peter ve Ethan Nadelmann. *Policing the Globe: Criminalization and Crime Control in International Relations*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Anscombe, Fredrick. "Albanians and 'Mountain Bandits'," *The Ottoman Balkans, 1750-1830*, Fredrick Anscombe (ed.), Princeton, New Jersey: Markus Wiener Publications, 2006, 87-113.
- Anscombe, Frederick. "Islam and the Age of Ottoman Reform," *Past & Present*. 208 (Ağustos 2010), 159-189.
- Anslinger, Harry J. ve Will Oursler, *The Murderers: The Story of the Narcotics Gang*. New York: Farrar, Straus and Cudahy, 1961.
- Anthony, Robert. "Demons, Gangsters and Secret Societies in Early Modern China," *East Asian History*. 27 (Haziran 2004), 71-98.
- Asbury, Herbert. *Barbary Coast: An Informal History of the San Francisco Underworld*. New York: Basic Books, 2002.
- Asbury, Herbert. *Gangs of Chicago: An Informal History of the Chicago Underworld*. New York: Basic Books, 2002.
- Asbury, Herbert. *The French Quarter: An Informal History of the New Orleans Underworld*. New York: Basic Books, 2003.
- Asbury, Herbert. *Gangs of New York*. New York: Vintage, 2008.
- Astorga, Luis. "Organized Crime and the Organization of Crime," *Organized Crime and Democratic Governability*, John Bailey ve Roy Godson (ed.), Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2001, 58-82.
- Astorga, Luis. *Drogas Sin Fronteras*. Mexico City: Grijalbo, 2003.
- Ateş, Sabri. "Empire at the Margins: Towards a History of the Ottoman-Iranian Borderland and the Borderland Peoples," New York University, 2006. (Doktora Tezi, New York Üniversitesi, 2006)

- Avagyan, Arsen. *Osmanlı İmparatorluğu ve Kemalist Türkiye'nin Devlet-İktidar Sisteminde Çerkesler*. İstanbul: Belge Yayınları 2004.
- Bahar, İlhan. *Teşkilat-ı Mahsusa, MİT ve İstihbarat Örgütleri*. İstanbul: Kum Saati Yayıncılık, 2009.
- Barkey, Karen. *Bandits and Bureaucrats: The Ottoman Route to State Centralization*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1994.
- Baum, Dan. *Smoke and Mirrors: The War on Drugs and the Politics of Failure*. New York: Little, Brown and Company, 1997.
- Bayat, Kaveh. "Riza Shah and the Tribes: An Overview," *The Making of Modern Iran: State and Society under Riza Shah, 1921–1941*, Patricia Cronin (ed.), Londra: Routledge, 2003, 213–219.
- Bein, Amit. *Ottoman Ulema, Turkish Republic: Agents of Change and Guardians of Tradition*. Palo Alto CA: Stanford University Press, 2011.
- Bernstein, Lee. "The Greatest Menace: Organized Crime in U.S. Culture and Politics, 1946–1961," University of Minnesota, 1997. (Doktora Tezi, Minnesota Üniversitesi, 1997)
- Bernstein, Lee. *Greatest Menace*. Boston: University of Massachusetts Press, 2009.
- Billingsley, Phil. "Bandits, Bosses and Bare Sticks: Beneath the Surface of Local Control in Early Republican China," *Modern China* 7.3 (Temmuz 1981), 235–288.
- Billingsley, Phil. *Bandits in Republican China*. Stanford: Stanford University Press, 1988.
- Bingsong, He. "Organized Crime: A Perspective from China," *Organized Crime: World Perspectives*, Jay Albanese vd. (ed.), Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2003, 279–297.
- Bıyıklıoğlu, Tefvik. *Trakya'da Milli Mücadele*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992.
- Blakey, George Robert. *The Plot to Kill the President*. New York: Times Books, 1981.
- Block, Alan. "European Drug Traffic and Traffickers between the

- Wars: The Policy of Suppression and its Consequences,” *Journal of Social History*. 23.2 (Kış, 1989), 315–337.
- Block, Alan. *East Side West Side: Organizing Crime in New York: 1930–1950*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 1999.
- Blok, Anton, “The Peasant and the Brigand: Social Banditry Reconsidered,” *Comparative Studies in Society and History*. 14.4. (Eylül 1972), 494–503.
- Bloxham, Donald. “Terrorism and Imperial Decline: The Ottoman-Armenian Case,” *European Review of History* 14.3 (2007), 301–324.
- Blue, Gregory. “Opium for China: The British Connection,” *Opium Regimes: China, Britain and Japan, 1839–1952*, Timothy Brook ve Bob Tadashi Wakabayashi (ed.),. Berkeley: University of California Press, 2000, 31–54.
- Blumi, Isa. “Contesting the Edges of the Ottoman Empire: Rethinking Ethnic and Sectarian Boundaries in the Malësore, 1878–1912,” *International Journal of Middle East Studies*. 35.2 (Mayıs 2003), 237–256.
- Blumi, Isa. “Illicit Trade and the Emergence of Albania and Yemen,” *Understanding Life in the Borderlands*, William Zartman (ed.), Atlanta: Georgia State Press, 2010, 58–84.
- Booth, Martin. *Opium: A History*. New York: St. Martin’s Press, 1999.
- Booth, Martin. *Cannabis: A History*. New York: St. Martin’s Press, 2003.
- Bonnano, Joseph ve Sergio Lalli, *Man of Honor: The Autobiography of Joseph Bonanno*. New York: Simon and Schuster, 1983.
- Bovenkerk, Frank ve Yücel Yeşilgöz. *The Turkish Mafia: A History of the Heroin Godfathers*. Lancs, United Kingdom: Milo Books Ltd., 2007.
- Bozarslan, Hamit. *Network-Building, Ethnicity and Violence in Turkey*. Abu Dhabi: ECSSR, 1999.
- Bozarslan, Hamit. “Türkiye’de Devlet, Komitacılık, Cuntacılık ve Gangsterlik Konusunda Birkaç Hipotez,” *Resmî Tarih Tar-*

- tışmaları, Cilt I*, Fikret Başkaya (ed.), Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı/Özgür Üniversite Kitaplığı, 173–190.
- Bozarslan, Hamit. *Violence in the Middle East: From Political Struggle to Self-Sacrifice*. Princeton, NJ: Markus Weiner Publishers, 2004.
- Brailsford, Henry Noel. *Macedonia: Its Races and their Future*. Londra: Methuen & Co., 1906.
- Bresler, Fenton. *Interpol*. New York: Penguin Books, 1993.
- Burri Sharani, Barbara vd., *Die kosovarische Bevölkerung in der Schweiz*. Bern: Bundesamt für Migration, 2010.
- Çagaptay, Soner. “Crafting the Turkish Nation: Kemalism and Turkish Nationalism in the 1930s,” (Doktora Tezi: Yale Üniversitesi)
- Çagaptay, Soner. *Islam, Secularism and Nationalism in Modern Turkey: Who is a Turk?* Abingdon: Routledge, 2006.
- Çantay, Hasan Basri. *Kara Günler ve İbret Levhaları*. İstanbul: Ahmet Said Matbaası, 1964.
- Carey, Elaine. “‘Selling is more of a Habit than Using’: Narcotrafi-cante Lola la Chata and Her Threat to Civilization,” *Journal of Women’s History*. 21.2 (2009), 62–89.
- Castillo, Elias ve Peter Unsinger, “Mexican Drug Syndicates in California,” *Organized Crime and Democratic Governability: Mexico and the U.S.–Mexico Borderlands*, John Bailly ve Roy Godson (ed.), Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2000, 199–216.
- Çelikpala, Mitat. “From Immigrants to Diaspora: Influence of the North Caucasian Diaspora in Turkey,” *Middle East Studies*. 42.3 (2006), 423–446.
- Cem, Hasan. *Türkiye’de Babalar ve Mafya*. İstanbul: Geçit Kitabevi, 2004.
- Cengiz, Mahmut. *Turkish Organized Crime: From Local to Global*. Saarbrücken, Germany: VDM Verlag Dr. Müller, 2011.
- Chassange, Philippe ve Kolë Gjeloşhaj, “L’Emergence de la Criminalité Organisée Albanophone,” *Cahiers D’Etudes*

- sur La Méditerranée Orientale et le Monde Turco-Iranien*. 32 (Temmuz-Aralık 2001), 161–190.
- Chin, Ko-Lin. *Chinatown Gangs: Extortion, Enterprise and Ethnicity*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Clark, Norman. *Deliver Us From Evil: An Interpretation of American Prohibition*. New York: W.W. Norton Press, 1976.
- Colombie Thierry. *La French Connection: Les Entreprises Criminelles en France*. Nantes: Observatoire Geopolitique des Criminalites Editions, 2012.
- Courtwright, David T. “The Hidden Epidemic: Opiate Addiction and Cocaine Use in the South, 1860–1920,” *The Journal of Southern History* 49.1 (Şubat 1983), 57–72.
- Creechan, James ve Jorge de la Herran Garcia, “Without God or Law: Narcoculture and Belief in Jesus Malverde,” *Religious Studies and Theology* 24.2 (2005), 5–57.
- Cribb, Robert. “Introduction: Parapolitics, Shadow Governanace and Criminal Sovereignty,” *Government of the Shadows: Parapolitics and Criminal Sovereignty*, Eric Wilson (ed.), New York: Pluto Books, 2009, 1–12.
- Cuthell, David. “The Muhacirin Komisyonu: An Agent in the Transformation of Ottoman Anatolia, 1860–1866,” (Doktora Tezi: Columbia Üniversitesi, 2005)
- Czitrom, Daniel. “Underworlds and Underdogs: Big Tim Sullivan and Metropolitan Politics in New York, 1889–1913,” *The Journal of American History*. 78.2 (Eylül 1991), 536–558.
- Dadrian, Vahakn N. *The History of the Armenian Genocide: Ethnic Conflict from the Balkans to the Caucasus*. Providence, RI: Berghahn Books, 1995.
- D’Agostino, Peter. “Craniums, Criminals, and the ‘Cursed Race’: Italian Anthropology in American Racial Thought, 1861–1924,” *Comparative Studies in Society and History*. 44.2 (Nisan 2002), 319–343.
- Dakin, Douglas. *The Greek Struggle in Macedonia, 1897–1913*. Selanik: Institute for Balkan Studies, 1966.
- Darling, Linda. “Public Finance: The Role of the Ottoman Center,”

- The Cambridge History of Turkey: Cilt 3, The Later Ottoman Empire, 1603–1839*, Suraiya Faroqhi (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 2006, 118–131.
- Davenport-Hines, Richard. *The Pursuit of Oblivion: A Global History of Narcotics*. New York: W. W. Norton Company, 2004.
- Deal, Roger. “The Kabadayis of Istanbul,” (Yüksek Lisans Tezi: Utah Üniversitesi), 2000.
- Demirtaş, Mehmet. “XVIII Yüzyılda Osmanlıda Bir Zümrenin Alt-Kültür Grubuna Dönüşmesi: Külhanbeyleri,” *OTAM*. 19–20 (Ocak 2006), 113–141.
- Der Matossian, Bedross. “The Taboo within the Taboo: The Fate of ‘Armenian Capital’ at the End of the Ottoman Empire,” *European Journal of Turkish Studies* (2011).
- Dick, Howard. “The Shadow Economy: Markets, Crime and the State,” *Government of the Shadows: Parapolitics and Criminal Sovereignty*, Eric Wilson (ed.), New York: Pluto Books, 2009, 97–116.
- Dickie, John. *Cosa Nostra: A History of the Sicilian Mafia*. New York: Palgrave Macmillan, 2004.
- Dikici, Ali. “Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı”, *Akademik Bakış* 3.5 (Kış 2009), 61–94.
- Dimeski, Dimitar. *Makedonskoto Nacionalnoosloboditelno Dvizhenje vo Bitolskiot Vilaet (1893–1903)*. Üsküp: Studentski Zbor, 1981.
- Dündar, Fuat. *İttihat ve Terakki’nin Müslümanları İskân Politikası (1913–1918)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Dunn, Wie Tsain. *The Opium Traffic in its International Aspects*. New York: Columbia University Press, 1920.
- Egmond, Florike. “Multiple Underworlds in the Dutch Republic of the Seventeenth and Eighteenth Century,” *Organised Crime in Europe*, Cyrille Fijnaut ve Letizia Paoli (ed.), Dodrecht, The Netherlands: Springer, 2004, 77–109.
- Eichenberg, Julia. “The Dark Side of Independence: Paramilitary Violence in Ireland and Poland after the First World War,”

- Journal of Contemporary European History*. 19.3 (2010), 231–248.
- Eldem, Edhem. “Capitulations and Western Trade,” *The Cambridge History of Turkey: Cilt 3, The Later Ottoman Empire, 1603–1839*, Suraiya Faroqhi (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 2006, 283–325.
- Epstein, Edward Jay. *Agency of Fear: Opiates and Political Power in America*. New York: G. P. Putnam’s Sons, 1977.
- Erdinç, F. Cengiz. *Overdose Türkiye: Türkiye’de Eroin Kaçakçılığı, Bağımlılığı ve Politikalar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Ergut, Ferdan. “State and Social Control: The Police in the Late Ottoman Empire and the Early Republican Turkey, 1839–1939,” New School for Social Research, 1999. (Doktora Tezi)
- Erhan, Çağrı. *Beyaz Savaş: Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996.
- Eymür, Mehmet. *Çeteler, Mafya ve Siyaset*. İstanbul: Birey Yayıncılık, 2001.
- Faroqhi, Suraiya. *The Ottoman Empire and the World Around It*. Londra: I.B. Tauris, 2006.
- Findley, Carter Vaughn. *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire: The Sublime Porte, 1789–1922*. Princeton: Princeton University Press, 1980.
- Findley, Carter Vaughn. “The Tanzimat,” *The Cambridge History of Turkey, Cilt 4: Turkey in the Modern World*, Reşat Kasaba (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 2008, 11–37.
- Fleming, Katherine. *The Muslim Bonaparte*. Princeton: Princeton University Press, 1999.
- Foreign Relations of the United States, 1952–1954. Cilt. VIII: Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean*. Washington DC: Government Printing Office, 1988.
- Foreign Relations of the United States, 1969–1976. Cilt. XXIX: Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972*. Washington DC: Government Printing Office, 2007.
- Foreign Relations of the United States, 1969–1976. Cilt. XXX:*

- Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976*. Washington DC: Government Printing Office, 2007.
- Foster, Anne. “Prohibiting Opium in the Philippines and the United States: The Creation of an Interventionist State,” *Colonial Crucible: Empire in the Making of the Modern American State*, Alfred McCoy ve Francisco Scarano (ed.); Madison: University of Wisconsin Press, 2009, 95–105.
- Fox, Stephen. *Power and Blood*. New York: William Morrow and Company, 1989.
- Fraser, Chris. *Bandit Nation: A History of Outlaws and Cultural Struggle in Mexico, 1810–1920*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2006, 20–57.
- Fulvetti, Gianluca. “The Mafia and the ‘Problem of the Mafia’: Organised Crime in Italy, 1820–1970,” *Organised Crime in Europe*, Cyrille Fijnaut ve Letizia Paoli (ed.), Dordrecht, The Netherlands: Springer, 2004, 47–76.
- Galante, Abraham. *Türkler ve Yahudiler: Tarihî, Siyasî Tetkik*. İstanbul: Tan Matbaası, 1947.
- Galante, Pierre ve Louis Sapin. *The Marseilles Mafia: The Truth Behind the World of Drug Trafficking*. Londra: W.H. Allen, 1979.
- Galeotti, Mark. “Brotherhoods and Associates: Chechen Networks of Crime and Resistance,” *Networks, Terrorism and Global Insurgency*. 1 (2005), 171–182.
- Galleotti, Mark. *Organized Crime in History*. New York: Routledge, 2009.
- Ganser, Daniele. “Beyond Democratic Checks and Balances: The ‘Propaganda Due’ Masonic Lodge and the CIA in Italy’s First Republic,” *Government of the Shadows: Parapolitics and Criminal Sovereignty*, Eric Wilson (ed.), New York: Pluto Books, 2009, 256–276.
- Gaskill, Malcolm. “The Displacement of Providence: Policing and Prosecution in Seventeenth-and Eighteenth-Century England,” *Continuity and Change*. 11.3 (1996), 341–374.
- Gaunt, David. *Massacres, Resistance, Protectors: Muslim-Christian*

- Relations in Eastern Anatolia During World War I*. Piscataway, NJ: Gorgias, 2006.
- Gawrych, George. "The Culture of Violence in Turkish Society, 1903–1914," *Middle Eastern Studies*, 22.3 (1986), 307–330.
- Gellner, Ernest. *Nations and Nationalism*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1983.
- Gerwarth, Robert ve John Horne, "The Great War and Paramilitarism, 1917–1923," *Journal of Contemporary European History*. 19.3 (2010), 267–273.
- Geyikdağı, Necia. *Foreign Investment in the Ottoman Empire*. Londra: I.B. Tauris, 2011.
- Gilinski, Yakov ve Yakov Kostjukovsky, "From Thievish Artel to Criminal Corporation: The History of Organised Crime in Russia," *Organised Crime in Europe*, Cyrille Fijnaut ve Letizia Paoli (ed.), Dodrecht, The Netherlands: Springer, 2004, 181–202.
- Gingeras, Ryan. *Sorrowful Shores: Violence, Ethnicity and the End of the Ottoman Empire*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Gingeras, Ryan. "'Scores Dead in Smerdesh': Communal Violence and International Intrigue in Ottoman Macedonia," *Balkanistika*. 25 (2012), 75–98.
- Genio, Eyal. "Migrants and Workers in an Ottoman Port: Ottoman Salonica in the Eighteenth Century," *Outside In: On the Margins of the Modern Middle East*, Eugene Rogan (ed.), Londra: I.B. Tauris, 2002, 126–148.
- Göçek, Fatma Müge. *Rise of Bourgeoisie, Demise of Empire: Ottoman Westernization and Social Change*. New York: Oxford University Press, 1996. [*Burjuvazinin Yükselişi, İmparatorluğun Çöküşü* (Ankara: FOL Kitap, 2023)].
- Goffman, Daniel. *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Göksu, Saime ve Edward Timms, *Romantic Communist: The Life and Work of Nazım Hikmet*. New York: Palgrave Macmillan, 1999.

- Gootenberg, Paul. "The 'Pre-Colombian' Era of Drug Trafficking in the Americas: Cocaine, 1945–1965," *The Americas* 64.2 (Ekim 2007), 133–176.
- Gootenberg, Paul. *Andean Cocaine: The Making of a Global Drug*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2008.
- Gordon, Leland James. *American Relations with Turkey, 1830–1930*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1932.
- Gül, Murat. *The Emergence of Modern Istanbul*. Londra: I.B. Tauris Publishers, 2009.
- Gültekin, Zeynep. "Irak'tan Önce: Kurtlar Vadisi Dizisi," *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 22 (Kış 2006), 9–36.
- Gün, Ercan. *Behçet Cantürk'ün MİT İtirafı*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık, 2009.
- Güven, Zühtü. *Anzavur İsyan: İstiklâl Savaşı Hatıralarından Acı Bir Safha*. Ankara: Türkiye İş Bankası, 1965.
- Hale, William. *Turkish Foreign Policy, 1774–2000*. Londra: Routledge, 2012.
- Hall, William H. *Reconstruction in Turkey*. New York: American Committee of Armenian and Syrian Relief, 1918.
- Haller, Mark. "Organized Crime in Urban Society: Chicago in the Twentieth Century," *Journal of Social History*, 5.2 (Kış 1971–1972), 210–234.
- Hanoğlu, Şükrü. *Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902–1908*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Hansen, Bradley. "Learning to Tax: The Political Economy of the Opium Trade in Iran, 1921–1941," *The Journal of Economic History* 16.1 (Mart 2001), 95–113.
- Hanssen, Jens. *Fin de Siecle Beirut: The Making of an Ottoman Provincial Capital*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Harris, George S. "Turkey and United States," *Turkey's Foreign Policy in Transition, 1950–1974*, Kemal Karpaz (ed.), Leiden: E.J. Brill, 1975, 51–72.
- Herman, Edward ve Frank Brodhead, *The Rise and Fall of the Bulgarian Connection*. New York: Sheridan Square Publications, 1986.

- Hersh, Burton. *Bobby and J. Edgar*. New York: Carroll & Graf Publishers, 2007.
- Herzog, Christoph. "Migration and the State: On Ottoman Regulations Concerning Migration Since the Age of Mahmud II," *The City in the Ottoman Empire: Migration and the Making of Urban Modernity*, Ulrike Freitag vd., (ed.), New York: Routledge, 2011, 117–134.
- Hess, Henner. "The Sicilian Mafia: Parastate and Adventure Capitalism" *Government of the Shadows: Parapolitics and Criminal Sovereignty*, Eric Wilson (ed.), New York: Pluto Books, 2009, 153–172.
- Hill, Peter. "The Changing Face of the Yakuza," *Global Crime Today: The Changing Face of Organised Crime*, Mark Galeotti (ed.), Londra: Routledge, 2005, 97–117.
- Hill, Peter. *The Japanese Mafia: Yakuza, Law, and the State*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Hobsbawm, Eric. *Bandits*. Londra: Abacus, 2007.
- Hoffman, Elizabeth Cobbs. "Decolonization, the Cold War, and the Foreign Policy of the Peace Corps," *Empire and Revolution: the United States and the Third World Since 1945*, Peter Hahn ve Mary Ann Heiss (ed.), Columbus: Ohio State University, 2001, 123–153.
- Holquist, Peter. "To Count, to Extract, and to Exterminate: Population Statistics and Population Politics in Late Imperial and Soviet Russia," *A State of Nations: Empire and Nation Making in the Age of Lenin and Stalin*, Ronald Grigor Suny ve Terry Martin (ed.) New York: Oxford University Press, 2001, 111–144.
- Hopwood, Keith (ed.). *Organised Crime in Antiquity*. Londra: The Classical Press of Wales, 1998.
- House of Representatives [ABD Temsilciler Meclisi], *Bulgarian-Turkish Narcotics Connection: United States-Bulgarian Relations and International Drug Trafficking*. Washington DC: U.S. Government Printing Office, 1984.
- Hughes, Steven. "Brigands, Mafiosi and Others: Italy," *Crime His-*

- tory and Histories of Crime*, Clime Emsley ve Louis A. Knafla (ed.), Westport CT: Greenwood Press, 1996, 139–159.
- İnalcık, Halil. “The Yürüks: Their Origins, Expansion and Economic Role,” *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society*, Halil İnalcık (ed.), Bloomington: Indiana University Press, 1993, 97–136.
- İnalcık, Halil ve Donald Quataert. *Economic and Social History of the Ottoman Empire, Cilt I*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- İpek, Nedim. *Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri (1877–1890)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.
- Jacobs, James vd., *Gotham Unbound: How New York was Liberated from the Grip of Organized Crime*. New York: NYU Press, 1999.
- Jamieson, Alison. “Mafia and Political Power 1943–1989,” *International Relations*. 10.13 (1990), 13–30.
- Jelavich, Barbara. *History of the Balkans: Cilt. I*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Jenkins, Gareth. “Between Fact and Fantasy: Turkey’s Ergenekon Investigation,” *Silk Road Papers*. Washington DC: Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies, 2009, 1–84.
- Jones, Howard. *The Bay of Pigs*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Jonnes, Jill. *Hep-cats, Narcs and Pipe Dreams: A History of America’s Romance with Illegal Drugs*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1999.
- Kafadar, Cemal. *Between Two Worlds*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996.
- Kaiser, David. *Road to Dallas*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009.
- Kaligian, Dikran. *Armenian Organization and Ideology Under Ottoman Rule, 1908–1914*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 2011.
- Kaplan, David E. ve Alec Dubro. *Yakuza: Japan’s Criminal Underworld*. Berkeley: University of California Press, 2003.

- Karpat, Kemal. "The Military and Politics in Turkey, 1960–64: A Socio-Cultural Analysis of a Revolution," *American Historical Review*. 75.6 (Ekim 1970), 1654–1683.
- Karpat, Kemal. *Ottoman Population, 1830–1914: Demographic and Social Characteristics*. Madison: University of Wisconsin Press, 1985.
- Karras, Alan. *Smuggling: Contraband and Corruption in World History*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2011.
- Kasaba, Reşat. "Migrants, Refugees and Smugglers: The Impact on Border-Crossers," *Turkish Studies Association Bulletin*. 17 (1993), 88–91.
- Kasaba, Reşat. *A Moveable Empire: Ottoman Nomads, Migrants & Refugees*. Seattle: University of Washington Press, 2009.
- Kavakci, Merve. "Turkey's Test with Its Deep State," *Mediterranean Quarterly*. 20.4 (Güz 2009), 83–97.
- Kayaalp, Ebru. "From Seed to Smoke: The Re-Making of the Tobacco Market in Turkey," (Doktora Tezi: Rice Üniversitesi, 2009)
- Kefauver Committee Report on Organized Crime, Cilt 5*. Washington DC: United State Congress, 1951.
- Kieser, Hans-Lukas. *Der Verpasste Friede: Mission, Ethnie und Staat in den Ostprovinzen der Türkei*. Zürih: Chronos Verlag, 2000.
- Kieser, Hans-Lukas. "Dr. Mehmed Reshid (1873–1919): A Political Doctor," *Der Völkermord an den Armeniern und die Shoah/ The Armenian Genocide and the Holocaust*, Hans- Lukas Kieser ve Dominik J. Schaller (ed.), Zürih: Chronos, 2003, 245–280.
- Kinder, Douglas Clark. "Shutting Out the Evil: Nativism and Narcotics Control in the United States," *Drug Control Policy: Essays in Historical and Comparative Perspective*, William O. Walker III (ed.), University Park: Pennsylvania State University Press, 1992, 117–142.
- Kırımlı, Hakan. *National Movements and National Identity Among the Crimean Tatars, 1905–1916*. Leiden: E.J. Brill Press, 1996.

- Kitson, Simon. "Police and Politics in Marseille, 1936–8," *European History Quarterly*. 37:81(2007), 81–108.
- Klein, Janet. *Power in the Periphery: The Margins of Empire*. Palo Alto, CA: Stanford University Press, 2011.
- Kolars, John. "The Integration of the Villager into the National Life of Turkey," *Social Change and Politics in Turkey: A Structural-Historical Analysis*, Kemal Karpat vd. (ed.), Leiden: E.J. Brill, 1973, 182–202.
- Koraltan, Refik. *Bir Politikacının Anıları*. Ankara: Hacettepe-Taş Yayınevi, 1999.
- Kostanick, Huey Louis. "Turkish Resettlement of Bulgarian Refugees, 1950–1953," *Middle East Journal* 9.1 (1955), 41–52.
- Lamothe, Lee ve Adrian Humphreys. *The Sixth Family: The Collapse of the New York Mafia and the Rise of Vito Rizzuto*. Mississauga, Ontario: Wiley, 2008.
- Landau, Jacob. *Radical Politics in Turkey*. Leiden: Brill, 1974.
- Lange-Akhund, Nadine. *The Macedonian Question, 1893–1908: From Western Sources*. Boulder, CO: East European Monographs, 1998.
- Lange, Katrin. "'Many a Lord is Guilty, Indeed for Many a Poor Man's Dishonest Deed': Gangs of Robbers in Early Modern Germany," *Organised Crime in Europe*, Cyrille Fijnaut ve Letizia Paoli (ed.), Dodrecht, The Netherlands: Springer, 2004, 109–150.
- Lee, Rensselaer W., III. "Parapolitics and Afghanistan," *Government of the Shadows: Parapolitics and Criminal Sovereignty*, Eric Wilson (ed.), New York: Pluto Books, 2009, 195–204.
- Lee, Wayne (ed.), *Empires and Indigenes: Intercultural Alliance, Imperial Expansion and Warfare in the Early Modern World*. New York: NYU Press, 2011.
- Levy, Noemi. "Une Institution en Formation: La Police Ottomane à l'époque d' Abdülhamid II," *European Journal of Turkish Studies*. 8 (2008).
- Levy, Rene. "Crime, the Judicial System and Punishment in Modern France," *Crime History and Histories of Crime*, Clime

- Emsley ve Louis A. Knafla (ed.), Westport, CT: Greenwood Press, 1996, 87–108.
- Lewis, Bernard. *The Emergence of Modern Turkey*. Oxford: Oxford University Press, 1968.
- Lewis, Geoffrey. “Political Change in Turkey Since 1960,” *Aspects of Modern Turkey*, William Hale (ed.), Londra: Bowker, 1976, 15–19.
- Lewis, Mary. *The Boundaries of the Republic*. Palo Alto, CA: Stanford University Press, 2007.
- Lintner, Bertil. “Heroin and Highland Insurgency in the Golden Triangle,” *War on Drugs: Studies in the Failure of U.S. Narcotics Policy*, Alfred McCoy ve Alan Block (ed.), Boulder, CO: Westview Press, 1992, 281–317.
- Lodhi, Abdul Qaiyum ve Charles Tilly. “Urbanization, Crime, and Collective Violence in 19th-Century France,” *The American Journal of Sociology*. 79.2 (Eylül 1973), 296–318.
- Lopez Restrepo, Andres ve Alvaro Camacho Guizado. “From Smugglers to Warlords: Twentieth Century Colombian Drug Traffickers,” *Canadian Journal of Latin American & Caribbean Studies*. 28.55–56 (2003), 249–263.
- Lüdke, Alf ve Herbert Reinke. “Crime, Police and the ‘Good Order’: Germany,” *Crime History and Histories of Crime*, Clime Emsley ve Louis A. Knafla (ed.), Westport, CT: Greenwood Press, 1996, 109–138.
- Lupsha, Peter. “Transnational Crime versus Nation-State,” *Transnational Organized Crime*. 2.1 (Bahar, 1996), 21–48.
- Lyman, Michael ve Gary Potter, *Organized Crime*. New York: Prentice Hall, 2010.
- Maas, Peter. *The Valachi Papers*. New York: Harper Paperback, 2003.
- Makdisi, Ussama. *Artillery of Heaven: American Missionaries and the Failed Conversion of the Middle East*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2009.
- Mallory, Stephan. *Understanding Organized Crime*. Boston, MA: Jones ve Bartlett Publishers, 2011.

- Mandel, Maud S. *In the Aftermath of Genocide: Armenians and Jews in Twentieth-Century France* (Durham, NC: Duke University Press, 2003).
- Marshall, Jonathan. *Drug Wars: Corruption, Counterinsurgency and Covert Operations in the Third World*. Forestville, CA: Cohan & Cohen Press, 1991.
- Marshall, Jonathan. "CIA Assets and the Rise of the Guadalajara Connection," *War on Drugs: Studies in the Failure of U.S. Narcotics Policy*, Alfred McCoy ve Alan Block (ed.), Boulder, CO: Westview Press, 1992, 197–208.
- Marshall, Jonathan. *The Lebanese Connection*. Palo Alto, CA: Stanford University Press, 2012.
- Marshall, Jonathan. "Opium, Tungsten, and the Search for National Security, 1940–1952," *Drug Control Policy: Essays in Historical and Comparative Perspective*, William O. Walker III (ed.), Park: Pennsylvania State University Press, 1992, 89–116.
- Martin, Brian. "The Green Gang and the Guomindang State: Du Yuesheng and the Politics of Shanghai," *The Journal of Asian Studies*. 54.1. (Şubat 1995), 64–92.
- Massicard, Elise. *The Alevis in Turkey: Identity and Managing Territorial Diversity*. New York: Routledge, 2013.
- Matthee, Rudi. *The Pursuit of Pleasure: Drugs and Stimulants in Iranian History 1500–1900*. Princeton, NY: Princeton University Press, 2005, 207–218.
- McAllister, William. *Drug Diplomacy in the Twentieth Century*. Londra: Routledge, 2000.
- McCarthy, Justin. *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarına Karşı Yürülten Ulus Olarak Temizleme İşlemi*. çev. Bilge Umar, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1998.
- McCoy, Alfred. "Heroin as a Global Commodity: A History of Southeast Asia's Opium Trade," *War on Drugs: Studies in the Failure of U.S. Narcotics Policy*, Alfred McCoy ve Alan Block (ed.), Boulder, CO: Westview Press, 1992, 237–280.

- McCoy, Alfred. *The Politics of Heroin: CIA Complicity in the Global Drug Trade*. Chicago, IL: Lawrence Hill Books, 2003.
- McCoy, Alfred. "The Stimulus of Prohibition: A Critical History of the Global Narcotics Trade," *Dangerous Harvest? Drug Plants and the Transformation of Indigenous Landscapes*, Michael K. Steinberg vd. (ed.), New York: Oxford University Press, 2004, 24–99.
- McCoy, Alfred. "Covert Netherworld: Clandestine Services and Criminal Syndicates in Shaping the Philippine State," *Governments of the Shadows: Parapolitics and Criminal Sovereignty*, Eric Wilson (ed.), New York: Pluto Books, 2009, 226–255.
- McIllwain, Jeffrey Scott. "Organizing Crime in Chinatown: New York City's Chinatown and the Social System of Organized Crime during the Progressive Era," (Doktora Tezi: Pennsylvania Eyalet Üniversitesi, 1997)
- McMullan, John. "Organization in Sixteenth and Seventeenth Century Londra," *Social Problems* 29.3 (Şubat 1982), 311–323.
- McWilliams, John. *The Protectors: Harry J. Anslinger and the Federal Bureau of Narcotics, 1930–1962*. Newark: University of Delaware Press, 1990.
- McWilliams, John. "Through the Past Darkly: The Politics and Policies of America's Drug War," *Drug Control Policy*, William O. Walker III (ed.), University Park: Pennsylvania State University Press, 1992, 5–41.
- Meeker, Michael. *A Nation of Empire: The Ottoman Legacy of Turkish Modernity*. Berkeley: University of California Press, 2002.
- Meyer, James. "Politics as Usual: Ciller, Refah and Susurluk: Turkey's Troubled Democracy," *Eastern European Quarterly* 32.4 (Ocak 1999), 489–502.
- Meyer, Kathryn ve Terry Parssinen. *Web of Smoke: Smugglers, Warlords, Spies and the History of the International Drug Trade*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield Publishers, 1998.
- Moore, Robin. *The French Connection*. Guilford, CT: Lyons Press, 2003.

- Moscow, Alvin. *Merchants of Heroin*. New York: Dial Press, 1968.
- Mottier, Nicole. "Drug Gangs and Politics in Ciudad Juarez: 1928–1936," *Mexican Studies*. 25.1 (Kış 2009), 19–46.
- Mumcu, Ugur. *Silah Kaçakçılığı ve Terör*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 1981.
- Mumcu, Uğur. *Papa, Mafya, Ağca*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 1984.
- Nasiali, Minayo. "Native Republic: Negotiating Citizenship and Social Welfare in Marseille "Immigrant" Neighborhoods Since 1945," (Doktora Tezi: Michigan Üniversitesi, 2010)
- Newark, Tim. *Lucky Luciano: The Real and the Fake Gangster*. New York: St. Martin's Press, 2010.
- Newman, John Paul. "Post-Imperial and Post-war Violence in the South Slav Lands, 1917– 1923," *Journal of Contemporary European History* 19.3 (2010), 249–265.
- Newsday. *The Heroin Trail*. New York: New American Library, 1973.
- Oğuz, İsmail. *Babalar Vadisi*. İstanbul: Ares Kitap, 2006.
- 31 Aralık 1942 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1943.
- 31 Aralık 1944 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1945.
- 31 Aralık 1945 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1946.
- 31 Aralık 1946 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1947.
- 31 Aralık 1947 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1948.
- 31 Aralık 1951 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1952.

- 31 Aralık 1952 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1953.
- 31 Aralık 1955 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1956.
- 31 Aralık 1956 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1957.
- 31 Aralık 1958 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1959.
- 31 Aralık 1959 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1960.
- 31 Aralık 1960 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1961.
- 31 Aralık 1961 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1962.
- 31 Aralık 1962 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1963.
- 31 Aralık 1963 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1964.
- 31 Aralık 1964 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1965.
- 31 Aralık 1965 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1966.
- 31 Aralık 1966 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçak-

çılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1967.

31 Aralık 1967 itibarıyla Afyon ve Diğer Tehlikeli Madde Kaçakçılığının Durumu. Washington DC: ABD Hazine Bakanlığı, Narkotik Büro, 1968

Öktem, Kerem. *Angry Nation: Turkey Since 1989*. Londra: Zed Books, 2011.

The Opium Trade, 1910–1941, Cilt 5—1922–1926. Wilmington, Delaware: Scholarly Resources, Inc., 1974.

Özbek, Nadir. “Policing the Countryside: Gendarmes of the Late 19th Century Ottoman Empire (1876–1908),” *International Journal of Middle East Studies*. 40 (2008), 47–67.

Özgür-Baklacioğlu, Nurcan. “Devletlerin Dış Politikaları Açısından Göç Olgusu: Balkanlar’dan Türkiye’ye Arnavut Göçleri (1920–1990),” (Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi, 2003)

Özkan, Tuncay. *MİT’in Gizli Tarihi*. İstanbul: Alfa, 2003.

Özyürek, Esra. *Nostalgia for the Modern: State Secularism and Everyday Politics in Turkey*. Chapel Hill, NC: Duke University Press, 2006.

Palacios, Marco. *Between Legitimacy and Violence: A History of Columbia, 1875–2002*. Durham, NC: Duke University Press, 2006.

Paoli, Letizia. *Mafia Brotherhoods: Organized Crime, Italian Style*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Paoli, Letizia ve Cyrille Fijnaut, “Introduction to Part I: The History of the Concept,” *Organised Crime in Europe*, Cyrille Fijnaut ve Letizia Paoli (ed.), Dodrecht, The Netherlands: Springer, 2004, 21–46.

Park, Geoffrey. “Crisis and Catastrophe: The Global Crisis of the Seventeenth Century Reconsidered,” *American Historical Review*. 113.4 (Ekim 2008), 1053–1079.

Pearson, John. *The Life of Ian Fleming*. Londra: Jonathan Cape, 1966.

Perry, Duncan. *The Politics of Terror: The Macedonian Libera-*

- on Movement 1893–1903. Durham, NC: Duke University Press, 1988.
- Jerome Pierrat, *Une Histoire du Milieu*. Paris: Denoel, 2003.
- Pietrusza, David. *Rothstein: The Life, Times and Murder of the Criminal Genius Who Fixed the 1919 World Series*. New York: Basic Books, 2004.
- Poroy, İbrahim İhsan. “Expansion of Opium Production in Turkey and the State Monopoly of 1828–1839,” *International Journal of Middle East Studies*. 13.2 (Mayıs 1981), 191–211.
- Quataert, Donald. “Ottoman Resistance to European Economic Penetration: Tobacco Smugglers, the Regie and the Ottoman Government,” *Turkish Studies Association Bulletin*. 7.1 (1983), 25–27.
- Raab, Selwyn. *Five Families: The Rise, Decline and Resurgence of America's Most Powerful Mafia Empires*. New York: St. Martins Griffin, 2006.
- Reece, Jack. “Fascism, the Mafia and the Emergence of Sicilian Separatism, 1919–1943,” *The Journal of Modern History*. 45.2 (Haziran 1973), 261–276.
- Rice, Robert. *The Business of Crime*. New York: Farrar, Straus & Cudahy, 1956.
- Rogan, Eugene. *Frontiers of the State in the Late Ottoman Empire: Transjordan 1850–1921*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Ruff, Julius. *Violence in Early Modern Europe, 1500–1800*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, 216–247.
- Russell, Thomas. *Egyptian Service 1902–1946*. Londra: John Murray, 1949.
- Saçan, Adil Sedar. *Ak Baba Örgütü*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2004.
- Saenz Rovner, Eduardo. *The Cuban Connection: Drug Trafficking, Smuggling and Gambling in Cuba from the 1920s to the Revolution*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2008.
- Sandos, James A. “Northern Separatism during the Mexican Re-

- volution: An Inquiry into the Role of Drug Trafficking, 1910–1920,” *The Americas*. 41.2 (Ekim 1984), 191–214.
- Schatzberg, Rufus ve Robert Kelly, *African American .Organized Crime*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1997.
- Schayegh, Cyrus. “The Many Worlds of ‘Abud Yasin; or, What Narcotics Trafficking in the Interwar Middle East Can Tell Us about Territorialization,” *American Historical Review*. 116.2 (Nisan 2011), 273–306.
- Schneider, Eric. *Smack: Heroin and the American City*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2008.
- Scott, Peter Dale. *Deep Politics and the Death of JFK*. Berkeley: University of California Press, 1996.
- Scott, Peter Dale. *The Road to 9/11: Wealth, Empire and the Future of America*. Berkeley: University of California Press, 2007.
- Shaw, Stanford. *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey Cilt II*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Siniawer, Eiko Maruko. *Ruffians, Yakuza, Nationalists: The Violent Politics of Modern Japan, 1860–1960*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2008.
- Siragusa, Charles ve Robert Wiedrich. *Trail of the Poppy*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall Inc., 1966.
- Slack, Edward R. *Opium, State and Society: China’s Narco-Economy and the Guomindang, 1924–1937*. Honolulu: University of Hawaii Press, 2001.
- Sofuoğlu, Adnan. *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu, 1919–1921*. Ankara: Genelkurmay Basım Evi, 1994.
- Sowards, Steven. *Austria’s Policy of Macedonian Reform*. Boulder, CO: East European Monographs, 1989.
- Söyler, Mehtap. “The Deep State: Forms of Domination, Informal Institutions and Democracy,” *Perspectives: Political Analysis and Commentary from Turkey*. 3 (Aralık 2012), 8–11.
- Sterling, Claire. *Octopus*. New York: Touchstone Books, 1990.
- Steward, Douglas. *Creating the National Security State*. Princeton: Princeton University Press, 2008.
- Stoddard, Philip Hendrick. “The Ottoman Government and the

- Arabs, 1911 to 1918: A Preliminary Study of the Teşkilat-ı Mahsusa,” (Doktora Tezi: Princeton Üniversitesi, 1963)
- Streatfeild, Dominic. *Cocaine*. Londra: Virgin Limited Books, 2002.
- Suny, Ronald Grigor. *Looking Towards Ararat: Armenia in Modern History*. Bloomington: Indiana University Press, 1993.
- Tanilli, Sever. “Geçen Yüzyılda İstanbul’da Kabadayılar ve Kühanbeyleri,” *Osmanlı İmparatorluğunda Yaşamak*, François Georgeon ve Paul Dumont (ed.), İstanbul: İletişim, 2003, 137–146.
- Taylor, Arnold H. *American Diplomacy and the Narcotics Traffic, 1900–1939*. Durham, NC: Duke University Press, 1969.
- Thoumi, Francisco. “From Drug Lords to Warlords: Illegal Drugs and the ‘Unintended’ Consequences of Drug Policies in Colombia,” *Government of the Shadows: Parapolitics and Criminal Sovereignty*, Eric Wilson (ed.), New York: Pluto Books, 2009, 205–225.
- Tilly, Charles. “War Making and State Making as Organized Crime,” *Bringing the State Back In*, Peter Evans vd. (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 1985, 169–187.
- Üngör, Uğur Ümit. *The Making of Modern Turkey*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Toledano, Ehud R. *Slavery and Abolition in the Ottoman Middle East*. Seattle: University of Washington Press, 1998.
- Toprak, Zafer. *İttihad-Terakki ve Cihan Harbi: Savaş Ekonomisi ve Türkiye’de Devletçilik*. İstanbul: Homer Kitabevi, 2003.
- Toumarkine, Alexandre. “Kafkas ve Balkan Göçmen Dernekleri: Sivil Toplum ve Milliyetçilik,” *Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik*, Stefanos Yerasimos vd. (ed.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, 425–450.
- Tunander, Ola. “Democratic State vs. Deep State: Approaching the Dual State of the West,” *Government of the Shadows: Parapolitics and Criminal Sovereignty*, Eric Wilson (ed.), New York: Pluto Books, 2009, 56–72.
- Turgay, A. Üner. “The Nineteenth Century Golden Triangle: Chinese Consumption, Ottoman Production, and the American

- Connection, II,” *International Journal of Turkish Studies*. 3.1 (1984–1985), 65–93.
- Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 1998 *İnsan Hakları Raporu*. Ankara: Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları, 2000.
- “Türkiye Uyuşturucu: 2012 Raporu.” Ankara: Kaçakçılık ve Örgüt Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, 2012.
- United Nations Office on Drugs and Crime. *United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto*. New York: United Nations, 2004.
- Ünlü, Ferhat. *Susurluk Gümrüğü: Kaçakçılık—Çete—Devlet*. İstanbul: Birey, 2000.
- Ünver, H. Akin. “Turkey’s ‘Deep State’ and the Ergenekon Conundrum,” *Middle East Institute Policy Brief*. 1 Nisan 2009.
- Ural, Gültekin. *Teşkilat-ı Mahsusa’dan MİT’e: Abdullah Çatlı ve Susurluk Olayı*. İstanbul: Kamer Yayınları, 1997.
- US Senate, Permanent Subcommittee on Investigations. *Organized Crime and Illicit Traffic in Narcotics, Part 3*. Washington DC: U.S. Government Printing Office, 1964.
- Valentine, Douglas. *The Strength of the Wolf*. Londra: Verso, 2004.
- Valentine, Douglas. *The Strength of the Pack*. Walterville, OR: Trine Day, 2009.
- Vander Lippe, John. “Forgotten Brigade of the Forgotten War: Turkey’s Participation in the Korean War,” *Middle East Studies* 36.1 (Ocak 2000), 92–102.
- Vanderwood, Paul. *Disorder and Progress: Bandits, Police, and Mexican Development*. Wilmington, DE: A Scholarly Resources Inc., 1992.
- Vizzini, Sal vd., *Vizzini: The Secret Lives of America’s Most Successful Undercover Agent*. New York: Arbor House, 1972.
- Vyronis, Speros. *The Mechanism of Catastrophe: The Turkish Pogrom of September 6–7, 1955, and the Destruction of the Greek Community of Istanbul*. Greekworks.com, 2008.

Dizin

1912 Uluslararası Afyon Sözleşmesi 199

1975 de'premi 419, 420

A

Abdülhamid 61, 63, 67, 123, 461

Abruzzo, Matthew T. 104

Adalet Partisi 39, 296, 299, 321, 329, 365, 374

afyon 40, 41, 42, 43, 46, 47, 90, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 123, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 138, 139, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 151, 152, 156, 157, 161, 164, 165, 167, 168, 172, 173, 175, 176, 177, 178, 180, 181, 182, 185, 187, 188, 191, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 206, 207, 208, 210, 211, 214, 215, 216, 221, 222, 227, 232, 233, 236, 242, 243, 248, 250, 275, 276, 284, 285, 296, 300, 301, 302, 303, 304, 306, 311, 314, 315, 316, 320, 321, 322, 323, 324, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 347, 348, 349, 350, 358, 359, 368, 372, 375, 381, 385, 387, 388, 389, 419, 438, 439, 441; ~ ticareti 109; ~ üretimi 105, 106, 110, 172, 201, 311, 324, 337, 339, 344, 347, 349, 350

Ağar, Mehmet 408, 409, 411, 420, 422

Ağca, Mehmet Ali 374, 377, 378, 379, 380, 383, 391, 417, 465

Akar, Cemil 164

Drej Ali 401, 417, 418, 444

Alpten, Nadir 177, 207, 286

Anslinger, Harry 46, 104, 105, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 129, 131, 132, 134, 135, 137, 138, 141, 143, 144, 145, 149, 150, 151, 154, 155, 156, 157, 160, 161, 162, 165, 166, 172, 173, 180, 181, 183, 187, 191, 192, 194, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 224, 226, 228, 229, 231, 232, 233, 235, 236, 237, 238, 239, 243, 251, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 273, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 287, 288, 290, 295, 305, 309, 310, 352, 448, 464

Aras, İhsan 296, 298, 301, 302

Arcan, Vasil 156, 157, 159, 161, 197, 223, 224, 225, 248, 249, 294

Arpaio, Joe 236, 267, 268, 297, 298, 299, 300, 302

ASALA (Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu) 17, 366, 379, 382, 393, 410, 438, 440

Atatürk, Mustafa Kemal 26, 49, 51, 74, 75, 78, 80, 81, 83, 94, 124, 133, 135, 136, 141, 142, 158, 171, 178, 260, 331, 405, 447

Attie, James 177, 267, 277, 286, 301, 302

Avni 381, 384

Aygün, Kemal 229, 230, 260, 261, 265, 266, 273, 277, 278, 280, 284, 286, 287, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 305, 307, 439

B

Baklacoğlu, Georges 129, 130, 131, 135, 136

- Balyoz 425, 427
 Bayar, Celal 259, 295
 Baybaşı, Hüseyin 413, 418, 419, 420, 421, 423, 424, 440
 Bayhan, Kudret 367, 368, 391, 393
 Beden, Fazlı 177
 Bekaa Vadisi 180, 184, 185
 Bezal, Ali 269, 271, 303, 375
 Bezal, Sefer 249, 271, 273, 274, 301, 302, 303
 Binicioğlu, Haydar 367
 Birinci Afyon Savaşı 41
 Birinci Dünya Savaşı 41, 50, 59, 62, 72, 73, 82, 89, 98, 111, 112, 116, 123, 132, 179, 186, 215, 259, 366, 393
 Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi'nin (UNODC) 401
 Bostan, Nuri 303, 367
 Bucak, Sedat 408, 409, 411, 418
 Buchhalter, Louis Lepke 127
- C
 Arnavut Cafer 220, 221
 Calderon, Nessim 130
 Can, Mehmet Refik 301, 303, 307, 363
 Cantürk, Behçet 207, 362, 373, 381, 382, 383, 384, 386, 392, 412, 419, 420, 423, 439, 457
 Carbone, Paul 126, 140, 144, 188, 192
 Cohen, Mickey 196
 Cumhuriyet Halk Partisi 17, 51, 81, 94, 132, 259, 329, 336, 412
 Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 367
 Cusack, John 160, 205, 206, 267, 295, 296, 297, 301, 302, 352
- Ç
 çağdaş çeteler 61
 Çağlayangil, İhsan 321, 358
 Çakıcı, Alaattin 371, 398, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 421, 422, 424, 428, 429, 444
 Çandır, Rıza 164, 225, 263, 264, 272
 Çantay, Hasan Basri 49, 50, 52, 73, 451
 Çatlı, Abdullah 23, 291, 362, 377, 378, 379, 380, 394, 398, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 418, 420, 423, 428, 471
 Çelenk, Bekir 372
 Çelik, Mehmet 367
 Çilli, Abdullah 368, 369
- D
 D'Agostino, Antoine 99, 189, 190, 212, 239, 452
 Defferre, Gaston 192
 Demir, Ahmet 296, 298, 299, 305
 Demirel, Süleyman 296, 320, 321, 322, 324, 328, 329, 330, 331, 341, 387, 396, 403, 412
 Demokrat Parti 17, 158, 169, 200, 229, 230, 253, 259, 260, 261, 266, 281, 292, 293, 308, 453
 devlet-mafya-siyaset ilişkileri 422
 Dodig, Ivan 196, 197
- E
 Eliopoulos, Elias (Elie) 103, 104, 128, 129, 130, 143, 146, 451
 Eliopoulos, George
 Elver, Halit 297, 298, 299, 305
 Eminoğlu, Hüseyin 13, 159, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 184, 216, 243, 245, 268, 269, 271, 276, 301, 302, 303, 304, 362, 385, 390, 439
 endüstriyelleşmiş modern ulus devletler 33
 Enver Paşa 63, 77, 79, 405
 Erbakan, Necmettin 337, 369, 396, 412, 413
 Erdiç, Cengiz 43, 131, 367
 Erdoğan, Recep Tayyip 397, 403, 425, 426, 438
 Eren, Ali 267, 269, 272, 273, 274, 275, 277, 278, 281, 283, 285, 286, 294, 295, 296, 301, 305, 439
 Ergenekon 48, 397, 398, 399, 403, 404, 406, 413, 418, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 435, 444, 459, 471
 Eriş, Alaattin 267, 281, 282, 283, 284, 307
 eroin ticareti 13, 14, 24, 44, 153, 156,

184, 192, 195, 209, 227, 348, 349,
352, 369, 376, 413, 419, 439, 441
eşkıya 51, 53, 56, 58, 59, 61, 64, 69,
73, 76, 97, 172, 177, 361, 393, 438
eşkıyalık 32, 33, 34, 45, 49, 50, 52,
53, 54, 55, 56, 59, 65, 67, 69, 70,
71, 73, 76, 79, 81, 84, 94, 95, 96,
100, 124, 168, 218, 393, 406, 437;
~ın tarihi 32
Evren, Kenan 24, 39, 391, 396, 402,
403, 425

F

Fici, Skender 360

G

Gedik, Namık 200, 282, 283
Giordano, Henry 150, 183
Gourievidis, David 128
Greene, Robert 327, 335, 376
Grew, Joseph 134, 135
Gross, Elmore 160, 163, 165, 166,
167, 184, 197, 267, 271, 273, 274,
277, 281, 282, 283, 286, 289

H

Hacısüleymanoğlu, İsmail (Ofu İsmail) 373
Handley, William 324, 331, 333, 337
Hart, Park T. 321
Haydutluk 51
Hıncal, Naki 281, 282, 283, 307, 363
Hobsbawm, Eric 32, 33, 52, 437
Hoover, Herbert 117, 122, 151, 230,
234, 298
Hoştan, Sami 407, 408, 409, 410, 411,
416, 421, 422, 423, 424, 428, 429

I

IMRO

İ

İç Makedon Devrimci Örgütü (IMRO)
17, 59, 60, 61, 63, 64
Kürt İdris 371, 372, 373, 398, 442
İkinci Dünya Savaşı 46, 51, 83, 104,
105, 120, 121, 126, 137, 140, 145,
147, 148, 151, 156, 158, 164, 167,

175, 190, 192, 195, 197, 198, 208,
211, 215, 220, 227, 228, 229, 230,
231, 233, 251, 264, 292, 339, 342,
352, 432

İnciler, Nabi (İnci Baba) 417

İpekçi, Abdi 377, 378, 412

İtalyan şebekesi 240

İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) 17,
62, 63, 64, 71, 72, 76, 77, 78, 79,
80, 81, 82, 83, 84, 89, 111, 112, 132,
218, 253, 259, 393, 405, 438

J

JİTEM 410, 411, 423, 428

John Papa II. Paul 48, 377, 378, 379,
391

Johnson, Lyndon 321

Jön Türk Devrimi 27, 61, 63, 77, 93

Jön Türkler 51, 61, 63, 78

K

Kabadayı kültürü 91, 93

kaçakçılık ağı 126, 133, 140, 190

Kalkavan, Şadan 163, 165, 271, 301,
407

Kalkavan, Ziya 163

Kalogrides, Michael 154, 159, 196,
197

Karadurmuş, Aygün 229, 230, 260,
261, 265, 266, 267, 273, 277, 278,
280, 281, 282, 283, 284, 285, 286,
287, 289, 290, 291, 292, 293, 294,
295, 296, 297, 305, 307, 439

Kassini, Andelmo 196

Kaynarca, Oktay 417

Kemal, Orhan 407

Kemal, Yaşar 407

Kemalist dönem 39, 81, 94, 259

kenevir üretimi 150, 180

Kennedy, John F. 37, 309, 430, 431;
~ suikastı 309

Kevorkian, Hagop 186, 215

Kılıç, Dünder 93, 162, 362, 370, 371,
372, 373, 383, 392, 398, 406, 407,
415, 442

Kılıç, Ecevit 416, 417

Kismetim-1 olayı 420, 421, 424

Kiriyako, Yovakim 272

Kissinger, Henry 319, 328, 338, 340
 Knight, Paul 160, 166, 205, 267, 268, 271, 276
 Kocadağ, Hüseyin 408
 Koç, Vehbi 407
 Komünist devrim tehdidi 259
 Komünist Parti 240, 383
 Koraltan, Refik 259, 260, 461
 kumar dünyası 371
 kumarhaneler kralı 411
 Kurtlar Vadisi 21, 22, 417, 457
 Kurtuluş Savaşı 73, 74, 80, 82, 83, 215, 252, 259, 260, 369
 Küçük, Veli 143, 207, 221, 410, 411, 416, 422, 423, 424, 428
 Küçüktiryaki, Rafet 374, 393
 Kürdistan İşçi Partisi (PKK) 382, 392, 408, 410, 411, 413, 418, 420, 421, 423, 438, 439, 440

L
 Labernas, Galip 267, 269, 278, 285, 290, 294, 296, 298, 300, 376
 LaGuardia, Fiorello 134
 Lahey Konferansı 133
 Lika, Xhevdet 360

M
 Makkouk, Omar 183, 184, 186
 McCoy, Alfred 106, 108, 115, 192, 209, 292, 350, 432, 433, 455, 462, 463
 Mehmet Fahrettin 162
 Menderes, Adnan 39, 158, 229, 234, 247, 259, 261, 293, 330
 millileşme krizi 200
 Milliyetçi Hareket Partisi 17, 365, 377, 379, 413
 MİT 17, 83, 291, 363, 379, 380, 382, 383, 384, 385, 392, 409, 411, 414, 418, 419, 420, 423, 428, 449, 457, 467, 471
 Mitchell, John 319
 modern: ~ emperyalizm 41; ~ ulus devletler 53
 Moynihan 319, 324
 Mumcu, Uğur 369, 374, 378, 379, 386, 391, 412

Mussadık, Mohammed 200

N

Nadi, Yunus 132, 135
 narkotik-silah ticareti 353
 Necip, Ekrem 136
 Nixon, Richard 315, 316, 319, 324, 325, 328, 331, 334, 337, 338, 339, 340, 445

O

Okyar, Ali Fethi 407
 Onursal, Rauf 284
 organize suç tarihi 13, 15
 Orsini, Joseph 189, 191, 239
 Osmanlı İmparatorluğu 24, 26, 27, 28, 29, 43, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 59, 64, 65, 68, 69, 70, 71, 76, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 91, 93, 94, 95, 96, 98, 100, 101, 102, 106, 108, 110, 113, 123, 128, 132, 141, 186, 199, 215, 291, 366, 392, 405, 438, 441, 442, 449

Ö

Ömer Lütfü Topal 410
 Özbir, İdris 370, 371, 372, 375, 407
 Özköy, Kemal 298
 Özsayar, Ahmet 176, 177, 243, 268, 286

P

Patrick, Daniel 319, 324
 patrimonial sistem 14
 patron-müşteri ilişkileri 13, 14
 Pehlevi: ~ hanedanı 199; ~ rejimi 200, 204; ~ yönetimi 145
 Peker, Sedat 371, 398, 401, 413, 415, 416, 417, 418, 421, 422, 423, 424, 428, 444
 Pektaş, Abdullah 297, 305, 336, 369
 Pera, Martin 104, 154, 157, 158, 159, 196, 197, 259, 266, 267, 278, 285, 290
 Picini, Michael 183, 204, 267, 297, 299
 Pompidou, Georges 320, 324, 325
 Porter, Stephen 117

R

- Rangel, Charles 339
Reçber, Rüştü 417
Rıza Şah 145, 152, 199, 207
Richardson, Elliot 319
Russell, Thomas (Russell Paşa) 180
Rüştü, Tevfik 134

S

- Sabancı, Sakıp 407
Seba, Süleyman 407
Sekban, İhsan 13, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 165, 166, 167, 178, 216, 243, 248, 249, 251, 263, 264, 265, 271, 274, 282, 283, 284, 302, 303, 304, 305, 307, 352, 362, 385, 439, 443
Selçuk, İlhan 371
Siabiani, Simon 192
silah ticareti 166, 352, 353, 358, 361, 362, 372, 373, 375, 381, 389
Siragusa, Charles 104, 119, 120, 136, 137, 138, 143, 154, 155, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 176, 181, 182, 183, 184, 187, 190, 191, 193, 194, 196, 197, 205, 226, 231, 232, 245, 259, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 289, 290, 295, 301, 302, 308, 352
siyasi İslam 413
Sojat, Frank 160, 161, 238, 260, 266, 271, 280, 281, 284, 285, 352
Soysal, Ahmet 13, 161, 162, 165, 167, 186, 187, 249, 271, 272, 273, 274, 276, 301, 302, 303, 304, 305, 362, 375, 439
Soysal, Fahrettin 301, 375
Soysal, Hüsnü 161, 272, 273, 274, 276
Sözen, Ferit Avni 294
Spirito, François 126, 188, 189, 190, 192
suç örgütleri 14, 23, 47, 61, 94, 146, 187, 349, 437
Susurluk: ~ çetesi 23; ~ davası 25; ~ kumpası 412; ~ olayı 23, 291, 471; ~ skandalı 392, 403, 404, 408, 410,

- 413, 414, 416, 418, 420, 422, 425, 428, 438; ~ soruşturmacıları 411; ~ soruşturmaları 23, 380, 418, 421, 422

Şangay Afyon Komisyonu 116

T

- TADOC (Türkiye Uluslararası Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Akademisi) 401
Taranto, Leon 132, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 156, 158, 159, 188
Tatlises, İbrahim 416
Teşkilat-ı Mahsusa 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 98, 291, 363, 394, 426, 427, 438, 449, 470, 471
Tilly, Charles 33, 35, 53, 462
Topal 82, 410, 411, 412, 422
Turan, Hasan 166
Türk: ~ afyonu 125, 128, 141, 147, 181, 198, 200, 205, 335, 343; ~ yeraltı dünyası 153, 228, 391, 392, 399, 408
Türk-Arnavut kaçakçı şebekeleri 360
Türkeş, Alparslan 365, 377, 396, 413
Tüter, Ali Osman 13, 159, 163, 164, 184, 196, 243, 268, 269, 271, 276, 302

U

- Uğurlu, Abuzer 362, 372, 374, 375, 376, 378, 379, 380, 381, 383, 386, 389, 391, 392, 394, 398, 400, 413, 417, 439
uluslararası eroin ticareti 153
Us, Gonca 408

Ü

- Ülkü Ocakları Derneği 413
ülkücü mafyalar 413

V

- Valachi, Joseph 240, 241, 244, 462
varlık vergisi 137, 158
Vizzini, Sal 164, 188, 236, 237, 245, 267, 268, 272, 275, 277, 287, 288, 304, 307

W

White, George 119, 121, 143, 156,
164, 187, 223, 226, 231, 238, 245,
248, 262, 263, 264, 265, 266, 279,
289, 290, 294

White, Joshua 54

Williams, Garland 173, 180, 198, 199,
200, 201, 202, 203, 204, 205, 206,
208, 251, 263, 266

Y

Yalçın, Sergen 417

Yanikian, Gourgan 366

Yasak, Ali 401, 413, 417

Yıldırım, Mahmut 410, 411, 418, 428

Yeraltı dünyasının devletle girift ilişkisi, Osmanlı'nın son döneminden bugüne modern Türkiye'nin tarihini oluşturdu, oluşturmaya da devam ediyor. Son onyıllarda mafya ve organize suç çetelerine dair skandallar sadece gündelik siyaseti değil, Türkiye'nin yapısal koşullarını da etkiledi. Afyon üretimi ve uyuşturucu kaçakçılığının kirli ticaretindeki karanlık eller, büyük bir ticari endüstrinin de sahipleri oldu. İmparatorluktan ulus devlete geçişte uyuşturucu, mafya ile devlet arasında karmaşık bir ilişkiler ağı ördü. Bu ilişkiler, yolsuzluğu ve şiddeti Türkiye'nin tarihinin ana başlıkları hâline getirdi.

Türkiye ve Amerika'daki arşiv kaynaklarından hareketle mafya, eroin ve devletin ulusal güvenlik siyasetini nasıl belirlediğini anlatan bu çalışma, Susurluk ve Ergenekon gibi davalarla karabatak gibi kimi zaman su yüzüne çıkan kimi zaman kendini gizleyen "derin devlet"in tarihini de gözler önüne seriyor.

FOL

TÜRKİYE'NİN
ALACAKARANLIĞI

KİTAP NO / 348

BASKI / 1

/folkitap

/folkitap

/folkitap

ISBN 978-625-6584-22-8

9 786256 584228